X.A
S.O.U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:54
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

VI

RUSDRYCKSFÖRSÄLJNING

OCH

NYKTERHETSVÅRD

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2013
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

STOCKHOLM
1952

X.A

S.O.U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:54
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

VI

RUSDRYCKSFÖRSÄLJNING

OCH

NYKTERHETSVÅRD

STOCKHOLM

1952

Statens offentliga utredningar 1952

Kronologisk förteckning

1. 1949 års uppbördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. Hæggström. 458 s. **Fi.**
2. Förslag till lag om bankrörelse m. m. Gummesson. 212 s. **Fi.**
3. Löneplan eller kollektivavtal. Kihlström. 99 s. **C.**
4. Nordisk passfrihet. Betänkande nr 1. Beckman. 38 s. **U.**
5. Det yngsta fångvårdsklientelet. Av T. Eriksson. Kihlström. 19 s. **Ju.**
6. Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. Hæggström. 173 s. **C.**
7. Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 95 s. **Ju.**
8. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz. Av E. Håstad. Bilaga 1 till 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 216 s. **Ju.**
9. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. Av E. G. Öhlin. Bilaga 2 till 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 159 s. **Ju.**
10. Sjömännens sjukförsäkring. Appelberg, Uppsala. 152 s. **H.**
11. Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Beckman. 66 s. **Fi.**
12. 1944 års nykterhetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. Victor Petterson. 95 s. **Fi.**
13. Betänkande angående vissa fiskerättsliga förhållanden inom lappmarkerna samt tillgodogörandet av fisket i kronovattnen därstädes och i Jämtlands län m. m. Marcus. 246 s., 1 karta. **Jo.**
14. Förslag till kommunallag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 3. Kihlström. 447 s. **I.**
15. Barrskogstillgångarna och skogsindustriens råvaruförsörjning. Beckman. 135 s. **H.**
16—17. Tull- och valutalättnader resandetrafiken mellan de nordiska länderna. Betänkanden nr 2 och 3. Gernandt. 31 resp. 15 s. **U.**
18. Folkomröstningsinstitutet utanför Schweiz och Förenta staterna. Bilaga 3 till 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 88 s. **Ju.**
19. Semester åt husmödrar, lantbrukare m. fl. Gernandt. 53 s. **S.**
20. Busslinjeutredningen. 1. Betänkande med förslag till beräknande av tilläggsvärde (goodwill) för bussföretag m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 163 s. **K.**
21. Räjongplan för fångvården. Gernandt. 67 s. **Ju.**
22. Betänkande angående hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden. Gummesson. 219 s. **I.**
23. Bokutredningen. Kihlström. 310 s. **E.**
24. Betänkande med förslag till allmän förfogandelag och allmän ransoneringslag. Katalog och Tidskriftstryck. 276 s. **H.**
25. Zonexpropriationsutredningen. Betänkande med förslag till vissa ändringar i byggnadslagstiftningen. Sydsvenska Dagbladet, Malmö. 186 s. **Ju.**
26. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande vägföreningar m. m. Appelberg, Uppsala. 135 s. **K.**
27. Betänkande med förslag till förbättrade kommunikationer i Härjedalen och nordvästra Hälsingland Beckman. 542 s. **K.**
28. Lagberedningens förslag till ny lagstiftning om tomträtt m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 115 s. **Ju**
29. Vidgat tillträde till högre studier. Av F. Schmidt Gernandt. 237 s. **E.**
30. Rekrytering och utbildning av polispersonal. Gummesson. 310 s. **I.**
31. Supplement nr 8 till Sveriges familjenamn 1920 Statens Reproduktionsanstalt. 78 s. **Fi.**
32. Förslag om samförvaltning av stadshypoteks- och bostadskreditorganisationerna. Beckman. 131 s. **Fi**
33. Den första lärarhögskolan. Hæggström. VIII, 29 s. **E.**
34. Betänkande med förslag angående arbetsmarknadsstatistiken. Kihlström. 143 s. **S.**
35. Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och organisation Victor Petterson. 88 s. **K.**
36. Stöd åt änkor och vissa andra ensamstående kvinnor m. m. Hæggström. 189 s. **S.**
37. Behovsprövning på bostadsmarknaden. Hyresregleringskommitténs betänkande. 1. Idun. 251 s. **Ju**
38. Hemhjälp. Bostadskollektiva kommitténs betänkande. 1. Victor Petterson. 103 s., 20 pl. **S.**
39. Socialförsäkringsutredningen. Sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring. Gernandt. 328 s. **S.**
40. Militärpsykologi och personaltjänst. Arbetsuppgifter och central organisation. Kihlström. 269 s. **Fö.**
41. Den jordbruksekonomiska undersökningen. Gummesson. 100 s. **Jo.**
42. Yrkesvägledningen och skolan. Gernandt. 79 s. **E**
43. Nordiskt patentsamarbete. Gernandt. 74, 38* s. **H**
44. Principbetänkande angående driftbidrag till primärkommuner. Kihlström. 180 s. **S.**
45. Bestämmelser och praxis rörande statens budget Kihlström. 224 s. **Fi.**
46. Betänkande angående psykopatvård m. m. Hæggström. 285 s. **I.**
47. Kommunal folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande 3. Kihlström. 47 s. **Ju.**
48. Förslag till landstingslag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 4. Kihlström. 117 s. **I.**
49. Kristidspolitik och kristidshushållning i Sverige under och efter andra världskriget. Del 1. Av K Åmark. Idun. 679 s. **H.**
50. Kristidspolitik och kristidshushållning i Sverige under och efter andra världskriget. Del 2. Av K Åmark. Idun. 574 s. **H.**
51. Barn och film. Gernandt. 89 s. **E.**
52. 1944 års nykterhetskommitté 4. Nykterhetsförhållanden i vissa främmande länder m. m. Appelberg Uppsala. 216 s. **Fi.**
53. 1944 års nykterhetskommitté. 5. Principbetänkande Katalog och Tidskriftstryck. 192 s. **Fi.**
54. 1944 års nykterhetskommitté. 6. Rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård. Norstedt. VI, 408 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:54
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

VI

RUSDRYCKSFÖRSÄLJNING OCH NYKTERHETSVÅRD

STOCKHOLM 1953
KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER
512362

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

A. Inledning 1

B. Förslag till förordning om försäljning av rusdrycker 3

C. Motiv

Avdelning I.

Nuvarande ordning och tidigare reformförslag.

Kap. 1. Systembolagens organisation och verksamhet 48

Detaljhandelsområden s. 48. Systembolagens organisation s. 51. — Systembolagens befattning med utminuteringen s. 52. Inköpstillstånd och tilldelningsprinciper s. 52. Uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet s. 53. Tekniska hjälpmedel vid utminuteringskontrollen s. 55. Förfarande vid handläggningen av ansökningar om motbok m. m. s. 56. Förfarande vid motboksinnehavares flyttning mellan olika detaljhandelsområden s. 57. Utminuteringsställen, filialer och utlämningsställen, försändning m. m. s. 58. Prissättningen på rusdrycker s. 62. — Systembolagens befattning med utskänkningen s. 63. Tillståndsförfarande m. m. s. 63. Vinstkvantitetssystemet s. 65. Kontrollen över utskänkningsrestriktionerna s. 67. — Systembolagens omsättning och ekonomi s. 68. — Systembolagens personal s. 72. — Systembolagens förtroendenämnd s. 74.

Kap. 2. Tidigare förslag om reformering av systembolagsorganisationen.... 75

Rusdryckslagstiftningsrevisionen s. 75. 1937 års riksdag s. 77. Besparingsberedningen s. 77. Yttranden över besparingsberedningens förslag s. 85.

Kap. 3. Aktiebolaget Vin- & spritcentralens organisation och verksamhet 93

Kap. 4. Kontrollstyrelsens organisation och verksamhet såsom tillsynsmyndighet över rusdrycksförsäljningen 95

Arbetsuppgifter s. 95. Byråindelning s. 95. Personalorganisation s. 96.

Kap. 5. Organen för öppen nykterhetsvård, deras arbetsuppgifter, organisation och verksamhet 103

Gällande bestämmelser s. 103. — De kommunala nykterhetsnämnderna s. 106. Omfattningen av nämndernas verksamhet s. 106. Personalorganisationen s. 112. — Länsnykterhetsnämnderna s. 113. — Socialstyrelsen s. 114.

Kap. 6. Alkoholistvårdsutredningens förslag beträffande den öppna nykterhetsvården 117

Avdelning II.

Nykterhetskommitténs förslag.

Kap. 7. Försäljningskontrollens organisation 121

Alternativ I s. 121. Allmänna principer s. 121. Organisation s. 123. Inköpsregistrering s. 124. Legitimationshandling s. 124. Inköpsförfarandet s. 127. Kostnadsberäkning s. 129. — Alternativ II s. 132. Förutsättningar s. 132. Inköpsförfarande m. m. s. 132. Beräkningar angående behovet av arbetskraft s. 134. Kostnadsberäkning s. 139. — Jämförande sammanställning av registreringsalternativen s. 140.

Kap. 8. Nykterhetsvårdsorganen 145
De kommunala nykterhetsnämnderna s. 145. — Länsnykterhetsnämnderna s. 151. Arbetsuppgifter s. 151. Sammansättning s. 154. — Länsstyrelserna s. 156. — Socialstyrelsen s. 157. — Registreringen hos och anmälningsplikten till nykterhetsvårdsorganen s. 158. Nuvarande förhållanden s. 158. Alkoholistvårdsutredningen s. 159. Nykterhetskommittén s. 161. Sammanfattning s. 167.

Kap. 9. Kostnadsberäkningar rörande försäljningsorganisationen och nykterhetsvården samt vissa övergångskostnader 169
Allmänna kostnadsberäkningar s. 169. De kommunala nykterhetsnämnderna s. 169. Länsnykterhetsnämnderna s. 170. Socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå s. 170. Sammanställning av kostnaderna för den öppna nykterhetsvården s. 170. Samtliga kostnader för försäljningsorganisationen och nykterhetsvården s. 171. — Övergångskostnader i samband med avvecklingen av viss arbetskraft hos systembolagen s. 171. Personalen hos kontrollstyrelsen s. 172. Systembolagspersonalen s. 173. Anställningsförhållanden s. 173. Organisationsförhållanden s. 174. Tidigare utredningar om gottgörelse åt övertalig systembolagspersonal s. 175. 1935 års sakkunniga s. 175. Besparingsberedningen s. 177. Pensionsgaranti s. 178. Nykterhetskommittén s. 178.

Kap. 10. Utminuteringsställenas förläggning och affärstider 184
Utminuteringsställenas förläggning s. 184. Gällande ordning s. 184. Nykterhetskommittén s. 185. — Affärstider för utminutering av rusdrycker s. 187. Nuvarande bestämmelser och deras tillämpning s. 187. Framställningar s. 191. Nykterhetskommittén s. 192.

Kap. 11. Rättighetssystemet beträffande utskänkning av rusdrycker och länsnykterhetsnämndernas medverkan vid tillståndsgivningen 195
Gällande ordning s. 195. Folkrestaurangerna s. 198. — Nykterhetskommittén s. 202. Länsnykterhetsnämnderna s. 203. Ansöknings- och tillståndsförfarandet s. 205. Övervakningen s. 207. Stockholms stads nykterhetsnämnd s. 208. Folkrestaurangerna s. 209.

Kap. 12. Den kommunala medbestämmanderätten samt villkor och inskränkningar med avseende å utskänkningen 210
Gällande bestämmelser och deras tillämpning s. 210. Kommunens befogenheter s. 210. Den kommunala initiativrätten s. 215. Länsstyrelsens befogenheter s. 215. Turistutskänkningen s. 218. — Framställningar s. 222. — Nykterhetskommittén s. 223. Kommunens befogenheter s. 224. Den kommunala initiativrätten s. 228. Länsstyrelsens befogenheter s. 228. Turistutskänkningen s. 230.

Kap. 13. Utskänkningsrestriktionerna samt utskänkningskontrollen och dricksspenningfrågan 232
A. Utskänkningsrestriktionerna s. 232. 1. Huvudfrågor: kvantitetsbegränsningar, måltidstvång och utskänkningens början på dagen s. 232. Nuvarande ordning s. 232. Kontrollstyrelsens föreskrifter angående måltidstvång och kvantitetsbegränsningar s. 233. Drinkar s. 235. Utskänkningstidens början s. 236. — Ändringsförslag s. 237. — Nykterhetskommittén s. 240. Allmänna synpunkter s. 240. Kvantitetsbegränsningarna s. 240. Måltidstvånget s. 242. Lättgroggar och drinkar s. 244. Utskänkningens början på dagen s. 246. — 2. Särskilda frågor s. 250. Utskänkningens avslutande s. 250. Nuvarande ordning s. 250. Nykterhetskommittén s. 252. — Förbud mot utskänkning under högmässogudstjänst s. 254. — Åldersgränsen vid utskänkning s. 254. — Utskänkning till alkoholmissbrukare och till person som är berörd av alkoholhaltiga drycker s. 257. — Länsstyrelsens uppgift att ingripa vid missförhållanden s. 259.
B. Utskänkningskontrollen och dricksspenningfrågan s. 260. Nuvarande ordning s. 260. — Ändringsförslag s. 262. — Nykterhetskommittén s. 265.

Kap. 14. Förtärings- och förvaringsförbuden samt undantag därifrån 267
Gällande bestämmelser s. 267. — Tidigare förslag angående uppmjukning av förbuden s. 268. Rusdryckslagstiftningsrevisionen s. 268. Nykterhetskommitténs tidigare förslag till provisoriska bestämmelser (»Torsbypromemorian»)

s. 273. — Framställningar till nykterhetskommittén s. 279. — Nykterhetskommittén s. 281. Fickflaskeproblemet s. 283. Inackorderingsställen, personalmatsalar och kollektivhusmatsalar s. 285. Spritförtäring i slutna sällskap (Torsbyfallet) s. 286. Inackorderingsställen etc. s. 291.

Kap. 15. Förbudet mot utskänkning vid offentliga föreställningar och danstillställningar ... 293

Varietéförbudet s. 293. Nykterhetskommittén s. 295. — Dansförbudet s. 297. Nykterhetskommittén s. 300.

Kap. 16. Rusdrycker på nöjes- och idrottsplatser ... 304

Gällande ordning s. 304. Tidigare utredningar s. 304. Nykterhetskommitténs yttrande över ungdomsvårdskommitténs betänkande angående ungdomen och nöjeslivet s. 306. Senare utredningar m. m. s. 309. Nykterhetskommittén s. 310.

Kap. 17. Åtgärder mot olämplig reklam ... 315

Frågans uppkomst och tidigare behandling s. 315. Nykterhetskommittén s. 319.

Kap. 18. Specialmotivering ... 322

1—72 §§ s. 322. Ansvarsbestämmelserna s. 348. Övergångsbestämmelserna s. 350. — Stadganden i Rff som icke återgivits i parallelltexten till författningsförslaget s. 351.

Kap. 19. Vissa specialförfattningar ... 354

1. Lagstiftningen om olovlig befattning med spritdrycker och vin s. 354. Gällande bestämmelser s. 354. Nykterhetskommittén s. 354. — 2. Förordningarna angående handel med skattefri sprit samt angående alkoholhaltiga preparat m. m. s. 358.

Kap. 20. Sammanfattning av nykterhetskommitténs förslag rörande rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård ... 359

D. Reservationer m. m.

1. Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson ... 362
2. Fröken Valborg Svensson ... 367
3. Herr Utterström ... 369
4. Herr Onsjö ... 376
5. Herrar Hagberg, Onsjö och Sefve ... 378
6. Herr Hagberg ... 380
7. Herrar Onsjö och Sefve ... 382
8. Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson och fröken Öberg ... 383

Särskilt yttrande av experten, regeringsrådet Klackenberg ... 384

E. Bilagor.

Bil. 1. Tekniska kommentarer till registreringen enligt alternativ I. Av byrådirektören N. Godenius ... 386

Bil. 2. PM med vissa uppgifter angående spritdrycksutskänkningen under lunchtid ... 389

1. Gästernas socialgruppsfördelning s. 389. 2. Spritförtäringen inom de olika grupperna s. 390. 3. Gästantal och spritdryckskonsumtion före och efter kl. 15 s. 391. 4. Restaurangernas inkomster av spritserveringen s. 393. — Frågeformulär s. 394. — Förteckningar över i undersökningarna ingående restauranger s. 395.

Bil. 3. Utredning rörande matavfall ... 397

Skrivelse från SARA s. 397. Förteckning över matavfall å Sarabolagets restauranger år 1948 s. 399.

TABELLER I MOTIVEN

1. Utminuteringsställen, antal motböcker m. m. 59
2. Antal utskänkningstillstånd 1950 65
3a. Systembolagens omsättning av spritdrycker år 1949 70
3b. Systembolagens omsättning av viner år 1949 71
4. Personer, vilka varit föremål för ingripande enligt alkoholistlagen under 1949 108
5. Personalen vid städernas nykterhetsnämnder månadsskiftet oktober—november 1948 113
6. Personalen vid nykterhetsnämnderna på landsbygden månadsskiftet oktober—november 1948 113
7. Arbetsbelastningen (antalet slutligt avgjorda ärenden) å socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå åren 1945, 1949 och 1950 116
8. Storlek, antal missbrukare, den nuvarande och beräknade personalen hos länsnykterhetsnämnderna i de olika länen 156
9. Antal fylleriförseelser i genomsnitt under vissa veckodagar åren 1938—1947 190
10. Undantag från förbudet mot utskänkning vid offentlig danstillställning år 1949 302
11. Antalet beivrade fall av hembränning och olovlig befattning samt antalet upptäckta smugglingsförsök i genomsnitt per år sedan 1920 355

Förkortningar.

Aff = förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker.
N.J.A. = Nytt juridiskt arkiv, avdelning I.
Pff = förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka.
Rff = förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker.
RÅ = Regeringsrättens årsbok.
SOU = Statens offentliga utredningar.
TfS = Tidskrift för systembolagen.

INLEDNING

Sjätte delen av 1944 års nykterhetskommittés betänkande handlar om rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård. Dessa båda former för samhällelig nykterhetspolitik har med nuvarande lagstiftning många beröringspunkter och kommittén har därför ansett det lämpligt att behandla dem i ett sammanhang. I det följande framlägges förslag till ny rusdrycksförsäljningsförordning, avsedd att ersätta den nu gällande. Beträffande nykterhetsvården har kommittén däremot inte funnit anledning att avgiva något författningsförslag. Kommittén ansluter sig nämligen i princip till det lagförslag som framlagts av 1946 års alkoholistvårdsutredning. Vissa jämkningar i detta måste dock göras med hänsyn till kommitténs förslag angående rusdrycksförsäljningen.

Ställningstagandet till de problem som möter i denna del av betänkandet bygger på undersökningar och överväganden som redovisas i kommitténs principbetänkande (del V, SOU 1952: 53). Beträffande motiveringen i principiella frågor hänvisas till detta. De reservationer och särskilda yttranden, som berör olika frågor inom rusdryckslagstiftningen, redovisas i denna del av betänkandet (del VI). En reservation av mera principiell natur, som gäller riktlinjerna för den framtida nykterhetslagstiftningen, har intagits i principbetänkandet. I det följande angives under varje fråga i vad mån avvikande meningar kommit till uttryck samt var dessa redovisas. Skrivelser och framställningar till kommittén finns förtecknade i principbetänkandet men behandlas i samband med de frågor som de berör, i den mån detta anses påkallat.

Vid utformningen av de båda alternativ i fråga om försäljningsorganisationen som kommittén framlägger har, såsom i principbetänkandet angivits, en särskild delegation biträtt. Denna har bestått av ordföranden samt kommittéledamöterna E. Englund och J. Onsjö samt dåvarande överdirektören S. Almgren, avdelningschefen E. Eklund, dåvarande byråchefen numera häradshövdingen H. Nitelius och byråinspektören D. Wiklund, varjämte förste byråinspektören K. G. Erbacke och byrådirektören N. Godenius biträtt vid den tekniska detaljutformningen. Vid utformandet av förslaget till nykterhetsvårdsorganisation har byråinspektören Wiklund medverkat.

Såsom sekreterare vid utformningen av denna del av betänkandet har huvudsakligen fungerat assessorn Karl Wilhelm Ström. Vidare har fil. lic. Åke Elmér och försäkringsdirektören Gunnar Nelker medverkat. Vid utarbetandet av författningstext och specialmotivering ävensom vid redigeringen av vissa delar har hovrättsrådet Karl L. Larsson biträtt.

Förslag till förordning om försäljning av rusdrycker.

Nuvarande lydelse.

1 KAP. Allmänna bestämmelser.

5 KAP. Om utskänkning.

1: 1.

Med *spritdrycker* förstås i denna förordning varje vätska som håller mer än två och en fjärdedels volymprocent etylalkohol och som icke är att hänföra till vin eller maltdryck.

Med *vin* förstås i denna förordning varje genom alkoholisk jäsning framställd dryck, som är tillverkad av saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och som håller mer än två och en fjärdedels men ej mer än tjugutvå volymprocent etylalkohol.

Spritdrycker och vin benämnas gemensamt *rusdrycker*.

1:2 1—3 st.

Försäljning av rusdrycker med undantag av sådan som äger rum enligt 6 § delas i partihandel och detaljhandel.

Med *partihandel* förstås försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse ävensom försäljning för export. Med *detaljhandel* förstås all annan försäljning.

Detaljhandel delas i försäljning till avhämtning eller försändning på rekvisition *(utminutering)* och försäljning till förtäring på stället *(utskänkning)*.

Föreslagen lydelse.

1 KAP.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Till *rusdrycker* hänföras i denna förordning spritdrycker, vin och starköl.

Med *spritdryck* förstås varje vätska som håller mer än två och en fjärdedels volymprocent etylalkohol och som icke är att hänföra till vin eller maltdryck.

Med *vin* förstås varje genom alkoholisk jäsning framställd dryck, som är tillverkad av saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och som håller mer än två och en fjärdedels men ej mer än tjugutvå volymprocent etylalkohol.

Med *starköl* förstås varje maltdryck, som enligt förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker är att hänföra till tredje klassen.

2 §.

3 §.

All försäljning av rusdrycker vartill rätt ej föreligger enligt denna förordning vare förbjuden.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
1: 6.	Under *försäljning* inbegripes allt tillhandahållande som sker mot ersättning.
2 mom. Ej må någon genom byte mot vara av annat slag avhända sig rusdrycker eller eljest använda sådan dryck som betalningsmedel.	
1: 2 sista st.	
Vad i denna förordning är stadgat angående utskänkning skall jämväl tillämpas ifråga om tillhandahållande av rusdrycker i samband med sådan tillställning som avses i förordningen den 10 juni 1932 (nr 200) angående utsträckt tillämpning av vissa bestämmelser i § 13 av ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22) m. m.[1]	4 §.
	Starköl, vars alkoholhalt överstiger fyra och en halv viktprocent, må icke försäljas inom riket i andra fall än som avses i 6 §.
1: 6.	5 §.
1 mom. Den som erhållit tillstånd att tillverka eller försälja rusdrycker må ej i samband med rörelsens bedrivande annorledes än genom försäljning avhända sig sådan dryck till annan.	
5: 12.	
2 mom. I öppen salubod för handel med andra varor än rusdrycker ävensom i de för sådan rörelse använda lägenheter, vid torghandel och auktioner, vid handel med lappbefolkningen samt eljest vid yrkesmässig handel med andra varor än rusdrycker vare utdelning av sådana drycker även utan betalning förbjuden.	*2 mom.* I butik för handel med andra varor än rusdrycker ävensom i de för sådan rörelse använda lägenheter, vid torghandel och auktioner, vid handel med lappbefolkningen samt eljest vid yrkesmässig handel med andra varor än rusdrycker vare utdelning av sådana drycker även utan betalning förbjuden.
1: 4.	6 §.
1 mom. Rusdrycker må å apotek för medicinskt ändamål säljas på behörig läkares, veterinärs eller tandläkares recept och med iakttagande av de särskilda föreskrifter som därom utfärdas.	*1 mom.* I den mån Konungen så förordnar må rusdrycker å apotek för medicinskt ändamål säljas på behörig läkares, veterinärs eller tandläkares recept. Vid sådan försäljning skola iakttagas de särskilda föreskrifter som därom utfärdas.

[1] Avser nattklubbar o. dyl.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
I avseende å försäljning av alkoholhaltiga läkemedel gäller vad därom är särskilt stadgat.	
2 mom. Angående handel med skattefri sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat m. m. gäller vad därom är särskilt stadgat.	
3 mom. Angående försäljning av rusdrycker i andra fall än förut i denna paragraf omförmäles för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål samt av vin för kyrkligt behov meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.	
1: 3.	7 §.
All försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.	Försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.
	2 KAP.
	Om partihandel och import.
1 §.	8 §.
Partihandel inom riket med rusdrycker må, där fråga ej är om försäljning som i 6 och 7 §§ sägs, bedrivas allenast av ett för ändamålet bildat aktiebolag, som av Konungen erhållit tillstånd till sådan handel *(partihandelsbolag)*.	Partihandel med rusdrycker må, utom i fall som avses i 9 och 10 §§, inom riket bedrivas endast av ett för ändamålet bildat aktiebolag, som blivit av Konungen godkänt *(partihandelsbolag)*. Närmare bestämmelser om detta bolag meddelas i 6 kap.
Försäljning för export må bedrivas allenast av partihandelsbolaget samt tillverkare som avses i 6 §.	Försäljning för export må bedrivas endast av partihandelsbolaget samt tillverkare, som avses i 9 §.
6 §.	9 §.
1 mom. Angående brännvinstillverkares rätt att förfoga över tillverkat brännvin gäller vad därom är särskilt stadgat.	
Den som till avsalu äger tillverka annan spritdryck än brännvin vare pliktig att till partihandelsbolaget försälja vad som ej utföres ur riket.	
2 mom. Inom riket tillverkat vin som ej utföres ur riket må försäljas allenast till partihandelsbolaget.	*2 mom.* Inom riket tillverkat vin, som ej utföres ur riket, må försäljas endast till partihandelsbolaget.
	3 mom. Inom riket tillverkat starköl, som ej utföres ur riket, må försäljas endast till det i 13 § nämnda utminuteringsbolaget.

Nuvarande lydelse.

8 §.

Tillverkare av rusdrycker skall hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för särskilt förordnat ombud från kontrollstyrelsen och har att vid utövandet av försäljningsrätten ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen för tillsyn å försäljningen meddelar.

7 §.

Systembolag som i 3 kap. sägs må försälja rusdrycker till annan innehavare av rätt till detaljhandel i och för dennes rörelse.

9 §.

För visst fall, såsom då fråga är om försäljning för konkursbo eller dödsbo eller där särskilda omständigheter eljest föreligga, må, utan hinder av vad i denna förordning stadgas, rusdrycker försäljas till partihandelsbolaget eller systembolag jämlikt de föreskrifter som meddelas av kontrollstyrelsen.

10 §.

1 mom. Rusdrycker må till riket införas blott av partihandelsbolaget samt, efter tillstånd av kontrollstyrelsen, av systembolag.

3 mom. Rusdrycker vilka inkommit från utlandet må utlämnas allenas till bolag som äger rätt till införsel enligt 1 mom. eller den som erhållit sådant bolags medgivande att mottaga varorna.

Föreslagen lydelse.

4 mom.

Tillverkare av rusdrycker skall hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för särskilt förordnat ombud från kontrollstyrelsen och har att vid utövandet av försäljningsrätten ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen för tillsyn å försäljningen meddelar.

10 §.

Utminuteringsbolaget må försälja rusdrycker till innehavare av tillstånd till utskänkning i och för dennes rörelse.

11 §.

För visst fall, såsom då fråga är om försäljning för konkursbo eller dödsbo eller där särskilda omständigheter eljest föreligga, må, utan hinder av vad i denna förordning stadgas, rusdrycker försäljas till partihandelsbolaget eller utminuteringsbolaget jämlikt de föreskrifter som meddelas av kontrollstyrelsen.

12 §.

1 mom. Rusdrycker må till riket införas blott av partihandelsbolaget.

2 mom. Rusdrycker vilka inkommit från utlandet må utlämnas endast till partihandelsbolaget eller den som erhållit bolagets medgivande att mottaga varorna.

3 mom. Vid partihandel med utländskt starköl skola bestämmelserna i 3 och 27 §§ förordningen om tillverkning och beskattning av maltdrycker gälla i tillämpliga delar, dock att stämpling å kork, propp eller annan förslutning till flaska ej erfordras.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
4 mom. Utan hinder av vad i denna paragraf stadgas må a) rusdrycker till riket införas av den som enligt särskilt stadgande äger åtnjuta tullfrihet för varor som inkomma från utlandet; b) prov på rusdrycker, som till riket medföras av vederbörligen legitimerad handelsresande, införas i vanlig ordning; c) resande, som ankommit från utrikes ort, för eget bruk mot erläggande av stadgad tull införa rusdrycker intill viss mindre av Konungen fastställd myckenhet; d) till proviant hänförliga å fartyg eller luftfartyg medförda rusdrycker behandlas på sätt därom är särskilt föreskrivet; dock må sådana drycker, vilka förtullats såsom överskottsproviant, icke föras från fartyget eller luftfartyget annorledes än för återutförsel i vederbörlig ordning; e) rusdrycker uppläggas å provianteringsfrilager på sätt i särskild författning är stadgat; dock att å provianteringsfrilager upplagd sådan dryck ej må, utan tillstånd av Konungen för varje särskilt fall, disponeras annorledes än till fartygs eller luftfartygs proviantering eller utrustning i föreskriven ordning; samt f) rusdrycker transiteras med bantåg eller med luftfartyg i linjefart.	
5 mom. Angående införsel till riket av rusdrycker för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.	
6 mom. Angående införsel till riket av denaturerad sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat gäller vad därom är särskilt stadgat.	
3 KAP. Om rätt till detaljhandel.	**3 KAP.**
4 KAP. Om utminutering.	**Om utminutering.**
3: 2.	13 §.
Rätt till detaljhandel tillkommer, med de undantag som i 13 § avses, allenast för handhavande av sådan handel särskilt bildade aktiebolag *(systembolag)*. Inom ett detaljhandelsområde må ej finnas mer än ett systembolag.	Rätt till utminutering tillkommer endast ett för ändamålet bildat aktiebolag, som blivit av Konungen godkänt *(utminuteringsbolag)*. Närmare bestämmelser om detta bolag meddelas i 6 kap.
3: 4.	
Systembolag må ej å annan överlåta rätt till utminutering.	Utminuteringsbolaget må ej överlåta rätt till utminutering.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
3: 3.	14 §.
Utminutering må äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937. Därjämte må utminutering anordnas i stad, köping eller municipalsamhälle med minst femtusen invånare.	Utminuteringsställe må ej finnas annorstädes än i stad, köping eller municipalsamhälle med minst femtusen invånare.
Systembolaget äger, med iakttagande av föreskrifterna i första stycket, besluta angående utminuteringsställenas antal och förläggning.	Konungen äger medgiva undantag från bestämmelsen i första stycket, då särskilda skäl därtill äro.
4: 7.	15 §.
Där det finnes påkallat för ordnande av försändning av rusdrycker till ort, där utminuteringsställe ej är beläget, äger bolag att å sådan ort inrätta särskilt utlämningsställe.	Där det finnes påkallat för ordnande av försändning av rusdrycker till ort, där utminuteringsställe ej är beläget, äger utminuteringsbolaget att å sådan ort inrätta särskilt utlämningsställe.
Är köpare bosatt å ort, där utminuterings- eller utlämningsställe ej finnes inrättat, äger bolaget medgiva, att försändning av varan till köparens närmaste post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation må ske utan skyldighet för köparen att gälda försändningskostnaden. Utgifterna för sådan försändning skola, i enlighet med de föreskrifter kontrollstyrelsen meddelar, uttagas genom pristillägg å utminuterade spritdrycker.	Är köpare bosatt å ort, där utminuterings- eller utlämningsställe ej finnes inrättat, äger bolaget medgiva, att försändning av varan till köparens närmaste post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation må ske utan skyldighet för köparen att gälda försändningskostnaden. Utgifterna för sådan försändning skola uttagas genom pristillägg å utminuterade spritdrycker.
Vid försändning har bolaget att vidtaga sådana anordningar, att varan ej kommer annan än köparen tillhanda.	
4: 13.	16 §.
Försäljning till avhämtning må äga rum endast söckendagar mellan klockan nio förmiddagen och klockan fem eftermiddagen; dock må ej sådan försäljning å dag före sön- eller helgdag fortgå längre än till klockan	Utminutering må äga rum å söckendagar från klockan 9 till klockan 18. Å dag före sön- eller helgdag må utminutering dock ej fortgå längre än till klockan 16. Utan hinder av vad nu stadgats må utminutering ske

Nuvarande lydelse.

fyra eftermiddagen. Utan hinder av vad nu stadgats må dock försäljning ske till den som befinner sig i lokalen, då försäljningen skall upphöra.

4: 8.

Vid utminutering skall motboken uppvisas samt köparens egenhändigt undertecknade rekvisition ävensom betalning för varan avlämnas, innan avhämtning å utminuteringsställe må ske eller försändning till utlämningsställe eller köpare äga rum.[1]

4: 5 2 st.

Vid utminutering skall i motboken verkställas anteckning om den försålda myckenheten och om dagen för försäljningen.

4: 2.

Tillstånd att inköpa rusdrycker må icke meddelas den som ej fyllt tjuguett år.

Föreslagen lydelse.

till den som befinner sig i lokalen då utminuteringen skall upphöra.

17 §.

Vid utminutering må rusdrycker icke avhämtas å utminuteringsställe eller försändas till utlämningsställe eller köpare, förrän skriftlig rekvisition avlämnats och betalning för varan erlagts. Rekvisition skall innehålla uppgift om köparens födelsenummer och skall vara egenhändigt underskriven av köparen eller befullmäktigat ombud för honom. Varan må icke utlämnas till köparen eller hans ombud med mindre köparens födelsenummer blivit styrkt.

18 §.

Utminutering av spritdrycker skall, med användande av köparens födelsenummer, registreras på sådant sätt att uppgift kan erhållas om viss persons inköp under en bestämd tidsperiod. I den mån Konungen så föreskriver skall även utminutering av andra rusdrycker registreras på samma sätt. Närmare föreskrifter om registreringen meddelas av Konungen eller den myndighet Konungen därtill förordnar.

19 §.

Rusdrycker må ej utminuteras till den som icke fyllt tjuguett år samt ej heller till person, som enligt lagen

---

[1] 4 kap. 1 § Rff lyder: Utminutering av rusdrycker må äga rum allenast till den vilken av systembolaget i det detaljhandelsområde som omfattar hans kyrkobokföringsort *(hemortsbolag)* erhållit tillstånd att inköpa sådana drycker.

För den som ej är kyrkobokförd inom riket är systembolaget i Stockholm att anse såsom hemortsbolag.

4 kap. 5 § första stycket Rff innehåller: För den som erhållit tillstånd till inköp skall bolaget utställa motbok, gällande för inköp å visst utminuteringsställe.

Nuvarande lydelse.

4: 3.

Kan det av särskild anledning befaras, att inköp av rusdrycker skall lända till skada för köparen eller annan, må inköp ej medgivas eller ock de inskränkningar i inköpen stadgas vilka finnas påkallade.

Prövning huruvida dylik åtgärd bör företagas skall särskilt äga rum i fråga om:

den som varit föremål för åtgärd enligt alkoholistlagen;

den som vårdats för delirium tremens eller annan sjukdom som uppstått genom bruk av alkoholhaltiga drycker;

den som gjort sig skyldig till straffbelagd handling och därvid varit påverkad av alkoholhaltiga drycker eller som eljest varit överlastad av sådana drycker;

den som, i strid mot vad i denna förordning eller eljest är stadgat, gjort sig skyldig till olovlig befattning med alkoholhaltiga drycker eller kan befaras göra sig skyldig till sådan befattning;

den som för lösdriveri ådömts tvångsarbete eller tilldelats varning; samt

den som åtnjuter understöd från allmänna fattigvården eller, genom underlåtenhet att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser gentemot närstående eller det allmänna, ådagalagt bristande skötsamhet i ekonomiskt avseende.

Angående meddelande av erforderliga uppgifter till ledning för systembolagens prövning förordnar Konungen.

Föreslagen lydelse.

om nykterhetsvård förklarats icke äga rätt att hos utminuteringsbolaget inköpa rusdrycker.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
4: 10.	20 §.
Utlämning av rusdrycker må ej ske till den som synbarligen är berörd av starka drycker eller beträffande vilken nykterhetsnämnd efter vad särskilt stadgas meddelat förbud mot utminutering.	Rusdrycker må ej utlämnas till den som är synbarligen berörd av alkoholhaltiga drycker. Ej heller må rusdrycker utlämnas, då grundad anledning till misstanke föreligger, att varan helt eller delvis är avsedd att olovligen tillhandahållas någon.
Avhämtning må icke äga rum genom ombud som kan antagas ej hava fyllt aderton år.	Rusdrycker må ej inköpas genom ombud som ej fyllt aderton år eller som enligt lagen om nykterhetsvård själv förklarats icke äga rätt att inköpa sådana drycker hos utminuteringsbolaget.
Vid utminutering må ej tillåtas, att något av det sålda förtäres på utminuteringsstället.	
4: 9 2 mom.	21 §.
Ej må någon genom särskild, för ändamålet driven rörelse eller eljest i större omfattning och mot ersättning tillhandagå annan med anskaffande av rusdrycker.	
4: 12.	
Ej må någon, genom personlig hänvändelse eller genom ombud, till annan än försäljare av rusdrycker till salu utbjuda sådana drycker eller däråt upptaga beställningar eller eljest, för egen eller annans vinning, söka förmå någon att å utminuteringsställe inköpa rusdrycker.	Ej heller må någon, genom personlig hänvändelse eller genom ombud, till annan än försäljare av rusdrycker till salu utbjuda sådana drycker eller däråt upptaga beställningar eller eljest, för egen eller annans vinning, söka förmå någon att å utminuteringsställe inköpa rusdrycker.
4: 11.	22 §.
Önskar någon inköpa visst slag av rusdrycker som ej hålles i lager av bolaget, skall bolaget, därest köparen ställer erforderlig säkerhet för betalningens fullgörande, söka anskaffa varan för försäljning på sedvanliga villkor till köparen.	
4: 14.	23 §.
Å utminuteringsställe skola ett exemplar av denna förordning ävensom prislista å rusdrycker som där tillhandahållas vara för köpare tillgängliga. Å särskilt anslag skall tydligt angivas å vilka tider försäljning av rus drycker å utminuteringsstället äger rum.	

Nuvarande lydelse.

1 KAP. Allmänna bestämmelser.

3 KAP. Om rätt till detaljhandel.

5 KAP. Om utskänkning.

7 KAP. Ansvarsbestämmelser m. m.

3: 5.

Utskänkning må ej äga rum, med mindre tillstånd därtill lämnats i den ordning nedan stadgas.

1: 5.

1 mom. Ledamot av styrelse för partihandels-, system- eller restaurangbolag, som i 2 och 3 kap. sägs, eller för dotterbolag till restaurangbolaget må ej den vara som är omyndig eller i konkurstillstånd, ej heller annan än den som gjort sig känd för ordentlighet samt prövas i övrigt vara lämplig för uppdraget.

2 mom. Ämbets- eller tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut om tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att däröver utöva tillsyn, må ej utan Konungens medgivande vara ledamot av styrelsen för sådant bolag som i 1 mom. sägs. Ledamot av sådan styrelse må ej den vara som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller maltdrycker eller är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget.

3 mom. Den som ej kan vara styrelseledamot i bolag som i 1 mom. avses må ej bedriva trafikutskänkning enligt 3 kap. 13 § eller utskänkning till vilken tillstånd överlåtits enligt 3 kap. 16 § och ej heller vara styrelseledamot i företag med huvudsakligt syfte att bedriva utskänkning som nu sagts.

Föreslagen lydelse.

4 KAP.

Om utskänkning.

Rätt till utskänkning.

24 §.

Utskänkning av rusdrycker må ej äga rum med mindre tillstånd därtill lämnats i den ordning nedan stadgas.

25 §.

1 mom. Tillstånd till utskänkning må meddelas endast den som gjort sig känd för ordentlighet och prövas i övrigt vara lämplig att utöva rörelsen.

Utskänkning må ej bedrivas

a) av den som är omyndig eller i konkurstillstånd; ej heller i annat fall än som i 39 § avses av

b) ämbets- eller tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut angående tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att däröver utöva tillsyn, samt

c) den som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget.

Person, som på grund av bestämmelserna i första stycket eller i andra stycket a) och b) icke kan erhålla tillstånd till utskänkning, må ej heller vara styrelseledamot i företag med huvudsakligt syfte att idka utskänkningsrörelse. Såvitt angår det i 3 mom. omförmälda restaurangbolaget eller dess dotterbolag äger Konungen dock medgiva, att person som avses i andra stycket b) må vara ledamot av bolagets styrelse.

Nuvarande lydelse.

4 mom. Där utskänkning bedrives av annan än enskild person, skall för rörelsen finnas en av kontrollstyrelsen godkänd föreståndare. Till föreståndare må ej utses annan än den som enligt vad i 1 och 2 mom. är stadgat kan vara styrelseledamot i bolag som i 1 mom. avses. Vad nu är sagt skall ej hava avseende å utskänkning varom i 3 kap. 13 § 3 mom.[1] förmäles.

3: 15 2 st.

I fråga om restaurang eller avdelning av restaurang, som med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet, varupris eller kundkrets är att beteckna såsom folkrestaurang, må tillstånd till utskänkning som omfattar spritdrycker icke överlåtas på annan än ett för ändamålet bildat aktiebolag, vilket av Konungen godkänts för bedrivande av restaurangrörelse av sådant slag *(restaurangbolag)*. Ej heller eljest må systembolag överlåta tillstånd till utskänkning på annan än restaurangbolaget, där det till främjande av nykterhet eller ordning finnes påkallat, att utskänkningstillståndet innehaves av detta bolag.

3: 6.

2 mom. Tillstånd enligt 1 mom.[2] må avse

utskänkning som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod *(årsutskänkning)*; eller

utskänkning som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod *(tillfällig utskänkning)*.

Föreslagen lydelse.

2 mom. Tillstånd för juridisk person att bedriva utskänkning må meddelas endast där för rörelsen utsetts en föreståndare, som godkännes av den tillståndsgivande myndigheten.

Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en av myndigheten godkänd vikarie.

Föreståndare och vikarie skola uppfylla de i 1 mom. föreskrivna villkoren.

3 mom. I fråga om restaurang eller avdelning av restaurang, som med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet, varupris eller kundkrets är att beteckna såsom folkrestaurang, må tillstånd till utskänkning som omfattar spritdrycker endast meddelas ett för ändamålet bildat aktiebolag, som av Konungen godkänts för bedrivande av restaurangrörelse av sådant slag *(restaurangbolag)*.

Ej heller eljest må tillstånd till utskänkning meddelas annan än restaurangbolaget, där det till främjande av nykterhet eller ordning finnes påkallat, att utskänkningstillståndet innehaves av detta bolag.

26 §.

Tillstånd till utskänkning av rusdrycker må avse

a) utskänkning som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod *(årsutskänkning)* eller

b) utskänkning som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod *(tillfällig utskänkning)*.

[1] Utskänkning å luftfartyg.
[2] Annan utskänkning än turist- och trafikutskänkning.

Nuvarande lydelse.

3: 7.

1 mom. Tillstånd till årsutskänkning skall avse en tid av fyra år *(oktrojperiod)*, dock att första oktrojperioden efter denna förordnings ikraftträdande skall omfatta tiden från och med den 1 oktober 1938 till och med den 30 september 1941, varefter oktrojperiod räknas från och med den 1 oktober 1941 och sedermera från och med samma dag vart fjärde följande år. Tillstånd må jämväl, om särskilda skäl därtill äro, meddelas för återstående del av oktrojperiod.

3: 6.

1 mom. Tillstånd till annan utskänkning än sådan som omförmäles i 12 och 13 §§ meddelas av länsstyrelsen i det län, där utskänkningen skall äga rum.

3: 7.

2 mom. Ansökan om tillstånd till årsutskänkning i viss kommun skall av systembolaget göras hos länsstyrelsen före utgången av året innan utskänkningen är avsedd att taga sin början. Inkommer bolaget ej med ansökan, må sådan göras av fullmäktige senast den 31 mars det år utskänkningen är avsedd att taga sin början. Utan hinder av vad nu är sagt må till prövning upptagas ansökan av bolag eller kommun, som avser tillstånd allenast för återstående del av oktrojperiod.

3: 8.

Ansökan om tillstånd till årsutskänkning skall innehålla uppgift angående antalet utskänkningsställen

Föreslagen lydelse.

27 §.

Tillstånd till årsutskänkning skall avse en tid av fyra år *(oktrojperiod)*, varje år räknat från och med den 1 oktober till och med den 30 september. Första oktrojperioden efter denna förordnings ikraftträdande skall dock endast omfatta tiden till och med den 30 september 1957.

Om särskilda skäl därtill äro må tillstånd meddelas även för del av oktrojperiod.

28 §.

Tillstånd till annan *årsutskänkning* än sådan, som avses i 32 och 35 §§, meddelas av länsstyrelsen i det län, där utskänkningen skall äga rum. Ansökan skall ingivas till länsnykterhetsnämnden i samma län eller, beträffande utskänkning i Stockholm, direkt till överståthållarämbetet.

Avser ansökningen tillstånd för hel oktrojperiod eller för begynnelsedel av sådan period, skall den vara nämnden eller överståthållarämbetet till handa före den 1 februari det år varunder perioden börjar. Dock må även ansökan, som inkommit senare, kunna upptagas till prövning, om särskilda skäl därtill äro.

Sökandens eller, om ansökan göres av juridisk person, föreståndarens behörighet skall styrkas, där den icke är för länsstyrelsen känd.

I ansökan skall uppgivas om utskänkningen skall avse

a) alla slag av rusdrycker,

Nuvarande lydelse.

dels för spritdrycker och vin, dels för enbart vin, samt förslag till grunder för utskänkningens bedrivande och utskänkningsställenas förläggning.

3: 9.

1 mom. Över ansökan av systembolag om tillstånd till årsutskänkning skall länsstyrelsen omedelbart inhämta yttrande av fullmäktige i kommunen. Dessa hava att i ärendet höra kommunens nykterhetsnämnd ävensom i stad magistraten samt på landet kommunalnämnden.

3: 10.

1 mom. Har ansökan om tillstånd till årsutskänkning som gjorts av systembolag blivit av fullmäktige avstyrkt, må ej tillstånd av länsstyrelsen meddelas.

2 mom. Ej må vid tillstånds med-

Föreslagen lydelse.

b) vin och starköl eller
c) endast vin.

29 §.

Över ansökan, som avses i 28 §, skall länsnykterhetsnämnden inhämta yttrande av polismyndigheten och fullmäktige i den kommun, där utskänkningen skall äga rum. Fullmäktige skola i ärendet höra kommunens nykterhetsnämnd.

I Stockholm skall vad ovan sägs om länsnykterhetsnämnden i stället gälla överståthållarämbetet.

30 §.

Sedan yttranden enligt 29 § inhämtats, skall länsnykterhetsnämnden avgiva eget utlåtande i ärendet.

Nämndens utlåtanden i ärenden, som avses i 28 § andra stycket och som inkommit före den 1 februari eller eljest å sådan tid att nämnden kan avgiva yttrande däri senast den 15 maj, skola sammanföras till ett förslag rörande årsutskänkning av rusdrycker inom länet under perioden. Förslaget jämte tillhörande handlingar skall insändas till länsstyrelsen senast sistnämnda dag.

Nämndens utlåtande i annat ärende angående årsutskänkning av rusdrycker skall jämte handlingarna i ärendet insändas så snart ske kan.

31 §.

Har ansökan om tillstånd enligt 28 § blivit avstyrkt av fullmäktige, må tillstånd ej meddelas av länsstyrelsen. Hava fullmäktige föreslagit inskränkningar i fråga om utskänkningens bedrivande, vare länsstyrel-

Nuvarande lydelse.

delande utskänkningsställenas antal sättas högre än det av fullmäktige föreslagna eller utskänkningsställe förläggas i del av kommunen, där fullmäktige ansett sådan förläggning ej böra äga rum. Hava fullmäktige föreslagit sådana inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande, som ej röra de i 5 kap. 1 och 2 §§ omförmälda ämnen och ej heller innefatta grunder för förbud mot utskänkning till viss person, skola dessa fastställas av länsstyrelsen, såframt de ej stå i strid med det i 1 kap. 3 § angivna syfte eller med allmän lag eller författning.

3: 12.

Finnes det vara av allmän betydelse, att vid hälsobrunn, badort eller annan kurort eller eljest å någon för turistväsendet i riket viktig ort årsutskänkning äger rum å hotell eller pensionat, må Konungen, där systembolags ansökan om sådan utskänkning avstyrkts av kommunens fullmäktige eller inom fullmäktige väckt fråga om utskänkningen avslagits, meddela bolaget tillstånd till utskänkningen *(turistutskänkning)*. Ansökan om tillstånd skall göras av bolaget eller annan inom en månad från det fullmäktiges beslut vunnit laga kraft. Tillstånd meddelas för oktrojperiod eller del därav.

Konungen äger vid tillstånds meddelande utfärda de särskilda föreskrifter i avseende å utskänkningen som prövas erforderliga.

Föreslagen lydelse.

sen skyldig fastställa desamma, i den må de icke

1) stå i strid mot det i 7 § angivna syftet eller eljest denna förordning eller annan allmän författning,

2) röra måltidstvång, kvantitetsbegränsningar eller tiden för utskänkningens början eller

3) innebära förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer.

Hava fullmäktige i yttrande över ansökningar, som avses i 28 § andra stycket, föreslagit visst högsta antal utskänkningsställen i kommunen eller förbud mot utskänkningsställes förläggning till viss del av kommunen, må länsstyrelsen ej vid ärendenas avgörande överskrida nämnda antal eller förlägga utskänkningsställe inom kommundelen i fråga.

32 §.

Finnes det vara av allmän betydelse, att å någon för turistväsendet i riket viktig ort årsutskänkning äger rum å hotell eller pensionat, må Konungen, ändock att ansökan om sådan utskänkning avstyrkts av kommunens fullmäktige, meddela sökanden tillstånd till utskänkningen (turistutskänkning).

Tillstånd meddelas för oktrojperiod eller del därav.

Nuvarande lydelse.

3: 11.

1 mom. Ansökan om tillstånd till tillfällig utskänkning må när som helst hos länsstyrelsen göras av systembolag eller fullmäktige i den kommun, där utskänkningen är avsedd att äga rum.

Ansökan om tillstånd till tillfällig utskänkning skall innehålla förslag till grunder för utskänkningens bedrivande.

2 mom. Vad i 9 och 10 §§ föreskrives skall i tillämpliga delar gälla jämväl i fråga om tillfällig utskänkning.

3 mom. Kan det antagas uppkomma behov av tillfällig utskänkning inom en kommun under oktrojperiod eller del därav, må fullmäktige, efter hörande av kommunens nykterhetsnämnd ävensom i stad magistraten och på landet kommunalnämnden, uppdraga åt särskilt utsedda personer att under berörda tid i fullmäktiges ställe avgiva yttrande över ansökningar från systembolaget om tillstånd till tillfällig utskänkning. I enahanda ordning må fullmäktige även åt särskilt utsedda personer lämna uppdrag att ansöka om dylikt tillstånd för oktrojperiod eller del därav. Lämna fullmäktige uppdrag som förut nämnts, skola de jämväl fastställa allmänna villkor för upplåtande av tillstånd till utskänkning varom nu är fråga.

5: 9 1 mom. 2 st.

Ej må utskänkningsställe förläggas inom eller, utan Konungens tillstånd, invid kasernområde, läger eller annat område, som blivit för krigsmaktens behov upplåtet.

Föreslagen lydelse.

33 §.

I fråga om *tillfällig utskänkning* skall vad i 28 § utom andra stycket, i 29 §, i 30 § utom andra stycket samt i 31 § stadgas om årsutskänkning äga motsvarande tillämpning.

Kan det antagas uppkomma behov av tillfällig utskänkning inom en kommun under oktrojperiod eller del därav, må fullmäktige efter hörande av kommunens nykterhetsnämnd uppdraga åt kommunalt organ eller åt särskilt utsedda personer att under berörda tid i fullmäktiges ställe avgiva yttrande över ansökningar om tillstånd till tillfällig utskänkning. Lämna fullmäktige sådant uppdrag, skola de även fastställa allmänna villkor för tillstånd till dylik utskänkning.

34 §.

Tillstånd till utskänkning inom kasernområde, läger eller annat område, som blivit upplåtet för krigsmaktens behov, må ej meddelas. Till utskänkning invid sådant område må till-

Nuvarande lydelse.

3: 13.

1 mom. Tillstånd att tillsvidare för viss tid, högst ett år, utskänka vin å passagerarfartyg meddelas av länsstyrelsen i det län där fartygets rederi har sitt säte. För fartyg som förmedlar regelbunden persontrafik till utländsk hamn må tillståndet avse jämväl spritdrycker.

— — — — — — — — — — — — —

2 mom. Tillstånd att tillsvidare för viss tid, högst ett år, utskänka vin i restaurangvagn å järnvägståg meddelas av länsstyrelsen i det län, där järnvägens styrelse har sitt säte.

3 mom. Tillstånd att tillsvidare för viss tid, högst ett år, utskänka vin å luftfartyg som i linjefart befordrar passagerare må av länsstyrelsen i det län, där luftfartyget har sin hemort, meddelas företag för lufttrafik. För luftfartyg som i linjefart befordrar passagerare till eller från utländsk flygplats må tillståndet avse jämväl spritdrycker.

— — — — — — — — — — — — —

5 mom. Över tillstånd till utskänkning enligt denna paragraf *(trafikutskänkning)* skall utfärdas bevis med angivande av den tid tillståndet avser och de föreskrifter, som fastställts att gälla. Avskrift av beviset skall tillställas kontrollstyrelsen.

Föreslagen lydelse.

stånd ej beviljas utan Konungens medgivande.

Tillstånd till utskänkning inom område, som är för allmänheten tillgängligt såsom nöjesplats eller idrottsplats, må meddelas endast om särskilda skäl därtill äro.

35 §.

Tillstånd till utskänkning å passagerarfartyg eller i restaurangvagn å järnvägståg eller å luftfartyg som i linjefart befordrar passagerare (trafikutskänkning) meddelas av Konungen.

Ansökan om sådant tillstånd skall ingivas till länsstyrelsen i det län, där fartygets rederi eller järnvägens styrelse har sitt säte eller luftfartyget har sin hemort. Avser ansökningen tillstånd för hel oktrojperiod eller för begynnelsedel av sådan period, skall den vara länsstyrelsen till handa före den 1 maj det år varunder perioden börjar. Dock må även ansökan, som inkommit senare, kunna upptagas till prövning, om särskilda skäl därtill äro. Vad i 28 § tredje och fjärde styckena stadgas skall gälla även beträffande ansökan, som här avses.

Länsstyrelsen skall, efter den utredning som finnes erforderlig, med eget utlåtande insända handlingarna till Konungen.

Tillstånd till trafikutskänkning må avse vin och starköl eller enbart vin. För fartyg, som förmedlar regelbunden persontrafik till utländsk hamn, och för luftfartyg, som i linjefart befordrar passagerare till eller från utländsk flygplats, må tillståndet avse jämväl spritdrycker.

Där så finnes lämpligt äger Konungen uppdraga åt länsstyrelse att

Nuvarande lydelse.

3: 14.

Länsstyrelsen äger att, vid meddelande av tillstånd till utskänkning eller ock sedermera, föreskriva de inskränkningar angående utskänkningen som finnas erforderliga.

3: 10.

3 mom. Över meddelat tillstånd skall länsstyrelsen utfärda bevis med angivande av den tid tillståndet avser och de föreskrifter som fastställts att gälla. Avskrift av beviset skall tillställas kontrollstyrelsen ävensom i stad magistraten samt på landet kommunalnämnden och landsfiskalen.

Länsstyrelses beslut skall kungöras i den eller de tidningar inom orten, där allmänna påbud för kommunen vanligen meddelas. Tiden för anförande av besvär över sådant beslut skall räknas från dagen för första kungörandet, vilken dag skall angivas i kungörelsen.

3: 16.

2 mom. Med överlåtelse av tillstånd till utskänkning följer skyldighet för

Föreslagen lydelse.

avgöra ärenden angående tillstånd till trafikutskänkning.

36 §.

1 mom. Tillstånd till annan utskänkning än sådan, som omförmäles i 35 §, må avse

a) alla slag av rusdrycker,
b) vin och starköl eller
c) endast vin.

2 mom. Vid meddelande av tillstånd till utskänkning äger den tillståndsgivande myndigheten utfärda de särskilda föreskrifter som prövas erforderliga. Inskränkningar, som innebära förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer, må dock ej föreskrivas i annat fall än i fråga om utskänkning enligt 32 § eller genom höjning av den i 50 § första stycket stadgade utskänkningsåldern.

37 §.

Angående tillstånd till utskänkning skall utfärdas bevis med angivande av den tid tillståndet avser, utskänkningsställets belägenhet och de övriga föreskrifter, som fastställts att gälla.

Länsstyrelses beslut i ärende angående tillstånd till annan årsutskänkning än trafikutskänkning skall kungöras i den eller de tidningar inom orten, där allmänna påbud för kommunen vanligen meddelas. Tiden för anförande av besvär över sådant beslut skall räknas från dagen för första kungörandet, vilken dag skall angivas i kungörelsen.

38 §.

1 mom. Den som erhållit tillstånd till annan utskänkning än trafikut-

Nuvarande lydelse.

tillståndets innehavare att hos systembolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker. Vid överlåtelse skall systembolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen därutinnan kan utfärda, stadga sådana villkor för dylikt inköp, att innehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten av utskänkta spritdrycker och starkare viner.

3: 13.

4 mom. Har tillstånd till utskänkning enligt 1 mom. första punkten eller 2 mom. eller 3 mom. första punkten meddelats annan än systembolag, vare denne skyldig att inköpa alla för rörelsen erforderliga viner hos det systembolag länsstyrelsen bestämmer.

3: 20.

1 mom. Har den som efter överlåtelse från systembolag innehar tillstånd till utskänkning avlidit eller råkat i konkurs, åligger det dödsbodelägarna eller konkursboet, därest de vilja fortsätta rörelsen, att inom en månad från dödsfallet eller första borgenärssammanträdet i konkursen göra anmälan hos länsstyrelsen med uppgift å föreståndare för rörelsen. Till föreståndare må ej utses annan än den som enligt vad i 1 kap. 5 § 1 och 2 mom. är stadgat kan vara styskänkning är skyldig att inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker hos utminuteringsbolaget. Angående inköpen skall upprättas skriftligt avtal mellan honom och bolaget. Vid ingående av dylikt avtal skall bolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen därutinnan utfärdat, stadga sådana villkor för inköp, att tillståndsinnehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten av utskänkta spritdrycker och starkare viner.

Föreslagen lydelse.

Kunna bolaget och tillståndsinnehavaren icke enas om avtalets innehåll, har kontrollstyrelsen att på ansökan av tillståndsinnehavaren träffa avgörande i saken. Innan sådant avgörande träffas, skall bolaget beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

2 mom. Tillstånd till trafikutskänkning medför skyldighet att hos utminuteringsbolaget inköpa sådana rusdrycker, som äro avsedda för utskänkning å järnvägståg samt å fartyg och luftfartyg vid tillfälle då dessa användas i inrikes trafik.

39 §.

1 mom. Har den, som erhållit tillstånd till utskänkning, avlidit, försatts i konkurs eller förklarats omyndig och vill dödsboet, konkursboet eller förmyndaren fortsätta rörelsen, skall inom två månader från dödsfallet, första borgenärssammanträdet eller omyndighetsförklaringen till länsnykterhetsnämnden ingivas anmälan därom med uppgift om föreståndare för rörelsen. Nämnden skall med yttrande överlämna anmälan till länsstyrelsen.

Nuvarande lydelse.

relseledamot i bolag som i nyssnämnda 1 mom. avses. Godkännes föreståndaren av länsstyrelsen, må rörelsen fortsättas under högst ett år från dödsfallet eller första borgenärssammanträdet.

Göres ej anmälan inom föreskriven tid eller godkännes icke föreståndaren, anses avtalet om överlåtelsen hava upphört den dag anmälningstiden utgick eller beslut angående föreståndaren meddelades.

Meddelande angående länsstyrelsens beslut i fall som avses i detta moment skall tillställas kontrollstyrelsen och systembolaget ävensom i stad magistraten samt på landet kommunalnämnden och landsfiskalen.

2 mom. Vad i 1 mom. sägs skall ock gälla, där tillstånd till trafikutskänkning meddelats annan än systembolag och tillståndsinnehavaren avlidit eller råkat i konkurs; dock att vad i 1 mom. andra stycket är stadgat om upphörande av överlåtelseavtalet i stället skall avse utskänkningstillståndet samt att meddelande om länsstyrelsens beslut skall tillställas endast kontrollstyrelsen.

3:16.

1 mom. Har avtal träffats om överlåtelse av tillstånd till utskänkning, skall systembolaget söka fastställelse

Föreslagen lydelse.

Föreståndare skall uppfylla de i 25 § 1 mom. föreskrivna villkoren.

Godkännes föreståndaren av länsstyrelsen, må rörelsen fortsättas intill utgången av den tid tillståndet avser eller den kortare tid länsstyrelsen finner skäl bestämma. Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en av länsstyrelsen godkänd vikarie. Även vikarien skall uppfylla de villkor, som föreskrivas i 25 § 1 mom.

Godkännes icke föreståndaren, skall länsstyrelsen lämna sökanden tillfälle att inom viss tid hos länsnykterhetsnämnden anmäla annan person som föreståndare. Jämväl denna anmälan skall av nämnden med yttrande överlämnas till länsstyrelsen.

Göres ej anmälan inom föreskriven tid eller godkännes icke heller den senast anmälde föreståndaren, anses tillståndet hava upphört att gälla den dag, då anmälningstiden utgick eller beslutet angående föreståndaren vunnit laga kraft.

Vad i första stycket första punkten och fjärde stycket första punkten sägs om länsnykterhetsnämnden skall i Stockholm avse överståthållarämbetet.

2 mom. Har den som erhållit tillstånd till utskänkning sedermera kommit i sådan ställning som avses i 25 § 1 mom. andra stycket b) eller c), skall vad ovan i 1 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

40 §.

Utskänkningstillstånd må, då tillståndsinnehavaren avlidit, försatts i konkurs, förklarats omyndig eller på

Nuvarande lydelse.

av avtalet hos länsstyrelsen som har att med avseende å skälen och villkoren för överlåtelsen samt, där fråga är om överlåtelse å annan än restaurangbolaget, lämpligheten och behörigheten hos den, å vilken överlåtelsen ifrågasättes, bifalla eller avslå systembolagets framställning. Meddelas fastställelse skall avskrift av beslutet tillställas kontrollstyrelsen.

3: 14.

Länsstyrelsen äger att, vid meddelande av tillstånd till utskänkning eller ock sedermera, föreskriva de inskränkningar angående utskänkningen som finnas erforderliga.

3: 19.

1 mom. Tillstånd till trafikutskänkning må av länsstyrelsen återkallas,

Föreslagen lydelse.

grund av bestämmelsen i 25 § 1 mom. andra stycket b) eller c) upphört att vara behörig att driva utskänkning eller då skäl eljest föreligga, överföras å annan efter medgivande av den myndighet som meddelat utskänkningstillståndet.

Ansökan om överförande, som ej avser trafikutskänkning, ingives till länsnykterhetsnämnden eller, beträffande tillstånd i Stockholm, direkt till överståthållarämbetet. Polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd skola lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet. Länsnykterhetsnämnden skall därefter med eget utlåtande insända handlingarna till länsstyrelsen, så snart ske kan. Har Konungen meddelat tillståndet, skall länsstyrelsen med eget yttrande överlämna ärendet till Konungen.

Ansökan om överförande av tillstånd till trafikutskänkning ingives till länsstyrelsen, som skall införskaffa den utredning som finnes erforderlig och i förekommande fall med eget utlåtande insända handlingarna till Konungen.

Tillståndsmyndigheten har att med avseende å skälen för överförandet, behörigheten och lämpligheten hos den, till vilken överförandet ifrågasättes, samt omständigheterna i övrigt pröva framställningen.

41 §.

Yppas missförhållanden i samband med utskänkning, äger den tillståndsgivande myndigheten efter omständigheterna tillhålla tillståndsinnehavaren att vidtaga rättelse, meddela sådana föreskrifter som avses i 36 § 2 mom., förbjuda utskänkningens fortsättande under viss tid eller tills vidare eller ock återkalla till-

Nuvarande lydelse.

om skäl därtill äro. Över sådant beslut må ej klagan föras.

2 mom. Bryter den å vilken tillstånd till utskänkning överlåtits mot bestämmelserna i det mellan honom och systembolag upprättade avtal, må länsstyrelsen, där rättelse på annat sätt ej vinnes, förklara, att avtalet skall upphöra att gälla. Avskrift av länsstyrelsens beslut skall i sådant fall tillställas kontrollstyrelsen.

3 mom. Därest av detaljhandel vid upprepade tillfällen oordningar föranledas eller detaljhandel så bedrives, att nykterhetstillståndet å viss ort menligt påverkas, må länsstyrelsen tillsvidare förbjuda försäljningens fortsatta bedrivande eller ock återkalla meddelat tillstånd. Länsstyrelsens beslut gånge i verkställighet utan hinder av anförda besvär.

7: 9.

Dömes någon till ansvar enligt 6 eller 8 §[1] för förbrytelse vid utskänkning, till vilken tillstånd innehaves av annan än restaurangbolaget, och har han förut undergått bestraffning för förbrytelse i samma utskänkningsrörelse mot någon av nämnda paragrafer, må tillståndsinnehavaren förklaras sin rätt till försäljning förlustig.

Föreslagen lydelse.

ståndet. Befinnes den som erhållit tillstånd till utskänkning icke längre vara lämplig att utöva rörelsen, skall tillståndet återkallas.

Har tillstånd meddelats av Konungen, äger vederbörande länsstyrelse provisoriskt föreskriva i första stycket avsedda inskränkningar och förbud med skyldighet för länsstyrelsen att omedelbart underställa beslutet Konungens prövning. Länsstyrelsen äger även anmoda vederbörande att vidtaga rättelse.

Utskänkningslokaler m. m.

5: 9 1 mom. 1 st.

42 §.

Utskänkningsställe skall vara beläget vid öppen gata, väg eller torg eller eljest på sådant sätt att tillsyn däröver ej försvåras.

5: 12.

1 mom. Utskänkning må icke vara förenad med annan handel till vars drivande särskild anmälan fordras.

Utskänkning må ej bedrivas i butik eller andra för handelsrörelse använda lokaler. Vad nu sagts gäller ej sådan utskänkning av vin som äger rum i samband med utövande av konditorirörelse.

[1] Se s. 41 och 42.

Nuvarande lydelse.

5: 9.

2 mom. Utskänkningslokal skall vara ljus och luftig, hava en i förhållande till rörelsens omfattning tillräcklig storlek samt hållas i ordentligt skick.

— — — — — — — — — — —

5: 11.

Utskänkning må endast äga rum i lokal eller å plats som vid besiktning blivit godkänd; och skall, där utskänkning fortgår under mer än en oktrojperiod, ny besiktning verkställas före ingången av varje sådan period.

Besiktning hålles i stad av stadsfiskal eller den länsstyrelsen därtill förordnar och på landet av landsfiskal med biträde av två personer, av vilka den ena utses av nykterhetsnämnden i kommunen samt den andra i stad av magistraten och på landet av kommunalnämnden.

Kostnad för besiktning gäldas av tillståndsinnehavaren enligt taxa som länsstyrelsen fastställer. Länsstyrelsen äger jämväl i övrigt meddela erforderliga föreskrifter angående besiktning.

Har lokal eller plats för utskänkning ej blivit godkänd vid besiktning, må klagan däröver föras hos länsstyrelsen.

5: 10.

Ombyte av utskänkningsställe må ej ske utan samtycke av den myndighet som meddelat tillstånd till utskänkningen; och skall dessförinnan yttrande inhämtas från dem som blivit hörda över tillståndsansökningen.

Föreslagen lydelse.

Angående beskaffenheten av utskänkningslokal äger Konungen utfärda de bestämmelser som erfordras utöver vad i livsmedelsstadgan föreskrives om serveringslokal.

43 §.

Ombyte av utskänkningsställe må ske efter medgivande av den myndighet som meddelat tillstånd till utskänkningen. Ansökan om sådant medgivande skall ingivas till länsnykterhetsnämnden, som har att inhämta yttrande från dem som blivit hörda över tillståndsansökningen och där-

Nuvarande lydelse.

5: 13.

Vad i 4 kap. 14 § sägs om utminuteringsställe skall äga motsvarande tillämpning å utskänkningsställe.

5: 1.

1 mom. Utskänkning av spritdrycker må äga rum endast i samband med verklig måltid bestående av lagad mat. Spritdryck som genom utspädning med vatten eller annan alkoholfri dryck erhållit särskilt låg alkoholhalt må dock utskänkas utan samband med måltid.

2 mom. Angående lägsta pris å måltid som i 1 mom. sägs samt utskänkning av spritdryck som enligt samma moment må utskänkas utan samband med måltid äger kontrollstyrelsen utfärda föreskrifter. — —

5: 2.

1 mom. Vid utskänkning av vin skall lagad mat vara att tillgå, där ej

Föreslagen lydelse.

efter med eget utlåtande överlämna handlingarna till vederbörande tillståndsmyndighet.

I Stockholm skall vad ovan sägs om länsnykterhetsnämnden i stället avse överståthållarämbetet.

44 §.

Vad i 23 § sägs om utminuteringsställe skall äga motsvarande tillämpning å utskänkningsställe. Å sådant ställe skall jämväl avskrift av gällande tillståndsbevis finnas tillgänglig.

Utskänkningens bedrivande m. m.

45 §.

1. mom. Spritdrycker må utskänkas endast i samband med verklig måltid, bestående av lagad mat.

Kontrollstyrelsen äger dock medgiva *dels* att spritdryck som genom utspädning med vatten eller annan alkoholfri dryck erhållit särskilt låg alkoholhalt *dels* att viss särskilt tillagad dryck, som jämte spritdryck innehåller vin eller saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och vars alkoholhalt icke överstiger tjugutvå volymprocent, må utskänkas utan samband med måltid. Lämnas sådant medgivande, skall emellertid lagad mat finnas att tillgå vid utskänkningen.

Angående lägsta pris å måltid som i första stycket sägs äger kontrollstyrelsen utfärda föreskrifter.

2 mom. Vid utskänkning av vin och starköl skall lagad mat vara att till-

Nuvarande lydelse.

utskänkningen sker i samband med servering av konditorivaror.

2 mom. Där vin på grund av hög alkoholhalt eller annan anledning uppenbarligen är ägnat att tjäna såsom ersättning för spritdrycker, äger kontrollstyrelsen föreskriva, att vinet må utskänkas endast i samband med måltid och till viss högsta myckenhet.

5: 9 2 mom. 2 st.

I utskänkningslokal skall friskt dricksvatten hållas för gäst tillgängligt.

5: 1 2 mom. sista punkten.

Kontrollstyrelsen må jämväl föreskriva, att till gäst må vid samma besök utskänkas allenast viss högsta myckenhet spritdrycker.

5: 4.

1 mom. Utskänkning må ej begynna före klockan tolv middagen och ej fortfara efter klockan tio eftermiddagen.

Föreslagen lydelse.

gå. Såvitt angår vin gäller detta dock ej där utskänkningen sker i samband med servering av konditorivaror.

Där visst vin på grund av hög alkoholhalt eller annan anledning finnes tjäna såsom ersättning för spritdrycker, äger kontrollstyrelsen föreskriva, att vinet må utskänkas endast i samband med måltid.

46 §.

Vid utskänkning skall friskt dricksvatten hållas för gäst tillgängligt och alkoholfria drycker i tillfredsställande urval vara att tillgå.

47 §.

Av brännvin må till varje gäst vid ett och samma besök utskänkas högst 10 centiliter. Det ankommer på kontrollstyrelsen att bestämma vilka spritdrycker som äro att hänföra till brännvin.

48 §.

1 mom. Spritdrycker må ej utskänkas före klockan 15.

Kontrollstyrelsen äger dock medgiva, att viss särskilt tillagad dryck, som jämte spritdryck innehåller vin eller saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och vars alkoholhalt icke överstiger tjugutvå volymprocent, må utskänkas före klockan 15, dock ej före klockan 12.

Vin och starköl må ej utskänkas före klockan 12. Där visst vin på grund av hög alkoholhalt eller annan anledning finnes tjäna såsom ersättning för spritdrycker, äger kontrollstyrelsen föreskriva, att vinet ej får utskänkas före klockan 15.

Nuvarande lydelse.

Länsstyrelsen må dock föreskriva, att utskänkningen skall avslutas tidigare än klockan tio eftermiddagen, eller, efter ansökan av systembolaget, medgiva, att utskänkningen må fortgå längre än till nämnda tidpunkt. Över sådan ansökan skall yttrande inhämtas i stad av magistrat och stadsfullmäktige samt på landet av kommunalnämnd och kommunalfullmäktige. Ej må senare tid för utskänknings avslutande bestämmas än fullmäktige förordat.

Yppas för särskilt tillfälle behov av att utskänkningen fortgår efter klockan tio eftermiddagen eller den av länsstyrelsen enligt andra stycket bestämda tiden, må i Stockholm poliskammaren och eljest länsstyrelsen, efter hörande av magistraten i stad samt kommunalnämnden på landet, jämlikt de grunder som av stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige må hava bestämts, medgiva sådan förlängning av utskänkningstiden.

Föreslagen lydelse.

2 mom. Rusdrycker må, utom i fall varom nedan sägs, ej utskänkas efter klockan 22.

Ej må senare tid för utskänknings avslutande bestämmas än fullmäktige förordat vid avgivande av yttrande som i 31 § eller nedan i 3 mom. sägs.

Har länsstyrelsen beträffande utskänkningsställe för vin eller för vin och starköl lämnat sådant medgivande till förtäring av spritdrycker varom stadgas i 52 § 2 mom., må utskänkningen av vin och starköl fortgå under den tid medgivandet gäller.

3 mom. Yppas stadigvarande behov av att utskänkning fortgår efter klockan 22, äger länsstyrelsen efter ansökan lämna medgivande därtill. Sådan ansökan skall ingivas till länsnykterhetsnämnden, som har att inhämta yttranden av fullmäktige och polismyndigheten i vederbörande kommun samt därefter med eget utlåtande överlämna handlingarna till länsstyrelsen.

I Stockholm skall ansökan ingivas till överståthållarämbetet, som har att före ärendets avgörande inhämta yttrande från stadsfullmäktige och poliskammaren. Stadsfullmäktige skola i ärendet höra stadens nykterhetsnämnd.

4 mom. Yppas för särskilt tillfälle behov av att utskänkning fortgår efter den eljest bestämda tiden, må länsstyrelsen eller i Stockholm poliskammaren, jämlikt de grunder fullmäktige i kommunen må hava bestämt, efter ansökan lämna medgivande därtill. Ansökan skall, utom i Stockholm, ingivas till länsnykterhetsnämnden, som har att inhämta yttrande från polismyndigheten i orten och därefter med eget utlåtande

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
	insända handlingarna till länsstyrelsen. I Stockholm skall ansökan ingivas direkt till poliskammaren, som före ärendets avgörande skall höra stadens nykterhetsnämnd.
Under högmässogudstjänst må ej utskänkning äga rum.	
2 mom.	*5 mom.*
Utlämning av rusdrycker till gäst skall upphöra senast en halv timme före utskänkningstidens utgång.	
3 mom. Å tid då utskänkning ej är medgiven vare det förbjudet att låta rusdrycker å utskänkningsställe förtäras.	*6 mom.* Å tid då utskänkning ej är medgiven vare det förbjudet att låta rusdrycker förtäras å utskänkningsställe utom i fall som avses i 52 § 2 mom.
4 mom.	*7 mom.*
Vad i denna paragraf stadgas skall ej äga tillämpning å turist- eller trafikutskänkning.	
3: 13 1 mom. 2 st.	49 §.
Sådan utskänkning må, under det fartyget ligger i hamn eller vid land, allenast ske till besättningen och till sådana passagerare som intaga måltid i fartygets restaurationslokal.	Under tid då passagerarfartyg ligger i hamn eller vid land, må rusdrycker utskänkas endast till besättningen och till sådana passagerare, som intaga måltid i fartygets restaurationslokal. Å luftfartyg må utskänkning äga rum endast under färd.
3: 13 3 mom. 2 st.	
Utskänkning varom nu är fråga, må äga rum endast under luftfärd.	
5: 8.	50 §.
Utskänkning må ej äga rum till den som kan antagas ej hava fyllt aderton år.	
Ej heller må utskänkning äga rum till den som veterligen missbrukar starka drycker eller därav synbarligen är berörd; och må person som sist nämnts ej heller tillåtas uppehålla sig å utskänkningsställe.	Ej heller må utskänkning äga rum till den som veterligen missbrukar alkoholhaltiga drycker eller till den som är synbarligen berörd därav. Person som sist nämnts må icke tillåtas uppehålla sig å utskänkningsställe.
5: 3.	51 §.
Vid offentligt skådespel, varieté- eller cirkusföreställning eller, med	*1 mom.* Vid föreställning eller danstillställning, till vilken allmän-

Nuvarande lydelse.

undantag av konsert, annan föreställning, till vilken allmänheten har tillträde, så ock vid offentlig danstillställning må utskänkning ej ske i lokal eller å plats, där föreställningen eller danstillställningen äger rum, eller i annan därmed i inre förbindelse stående lokal; dock må i Stockholm poliskammaren och eljest länsstyrelsen, sedan i stad magistraten samt på landet kommunalnämnden avgivit yttrande, för särskilda fall medgiva rätt till sådan utskänkning.

5: 5.

Har tillstånd erhållits att utskänka endast vin, vare det förbjudet att låta spritdrycker eller ersättningsmedel därför förtäras å utskänkningsstället. Ej heller må spritdrycker förvaras å detta ställe eller eljest på sådant sätt,

Föreslagen lydelse.

heten äger tillträde, må rusdrycker ej utskänkas. Förbudet gäller även lokal, som står i inre förbindelse med föreställnings- eller danslokalen.

Till föreställning hänföres i detta sammanhang icke konsert, artistuppträdande eller annan därmed jämförlig underhållning, som å restaurang beredes gästerna utan särskild avgift.

2 mom. Från det i 1 mom. stadgade förbudet äger länsstyrelsen eller i Stockholm poliskammaren för särskilda fall medgiva undantag i enlighet med vad nedan sägs.

Ansökan om sådant medgivande skall ingivas i Stockholm till poliskammaren och eljest till polismyndigheten i orten, som har att med eget yttrande insända handlingarna till den beslutande myndigheten.

Länsnykterhetsnämnden eller i Stockholm poliskammaren skall i god tid före varje oktrojperiods början lämna vederbörande stads- eller kommunalfullmäktige tillfälle att yttra sig beträffande frågan, enligt vilka grunder medgivande att utskänka rusdrycker vid danstillställning bör lämnas inom kommunen under perioden. Yttranden, som inkommit till länsnykterhetsnämnden, skall denna med eget utlåtande insända till länsstyrelsen samtidigt med det i 30 § andra stycket omförmälda förslaget.

Medgivande, som avses i tredje stycket, må ej lämnas enligt andra grunder än fullmäktige föreslagit.

52 §.

1 mom. Å utskänkningsställe må gäst ej förtära eller tillåtas förtära rusdrycker, som icke därstädes i laga ordning utskänkts till honom, samt ej heller ersättningsmedel för rusdrycker.

Nuvarande lydelse.

att gästerna äga tillgång till desamma. Det vare ock förbjudet för gäst att å sådant utskänkningsställe förtära spritdrycker eller ersättningsmedel därför.

Föreslagen lydelse.

Rusdrycker, som ej få utskänkas å utskänkningsställe, må ej heller förvaras därstädes eller eljest så att gästerna äga tillgång till dem.

2 mom. Länsstyrelsen äger, då behov därav föreligger, i fråga om familjefest eller annan därmed jämförlig tillställning i slutet sällskap efter ansökan medgiva undantag från bestämmelserna i 1 mom.

Ansökan skall ingivas till polismyndigheten i orten som har att med eget yttrande insända handlingarna till länsstyrelsen.

Då länsstyrelsen lämnar medgivande enligt detta moment, skola tillika de villkor föreskrivas som finnas erforderliga.

Konungen utfärdar närmare anvisningar angående de slag av tillställningar, för vilka medgivande må lämnas.

3 mom. Länsnykterhetsnämnden eller i Stockholm överståthållarämbetet skall i god tid före varje oktrojperiods början lämna vederbörande stads- eller kommunalfullmäktige tillfälle att yttra sig beträffande frågan, i vilken omfattning medgivande enligt 2 mom. samt enligt 45 § ölförsäljningsförordningen och 13 § 3 mom. förordningen angående försäljning av alkoholfria drycker bör lämnas inom kommunen under perioden. Yttranden, som inkommit till länsnykterhetsnämnden, skall denna med eget utlåtande insända till länsstyrelsen samtidigt med det i 30 § andra stycket omförmälda förslaget.

5: 6.

53 §.

Den som handhar utskänkning eller någon hos honom anställd må ej tillåta, att något av det sålda medföres från utskänkningsstället; och vare det gäst förbjudet att därifrån medföra utskänkt rusdryck.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
5: 7.	
Ej må den som handhar utskänkning eller någon hos honom anställd söka förmå gäst att å utskänkningsstället inköpa rusdrycker.	
	54 §.
	1 mom. Har länsstyrelse lämnat medgivande enligt 51 § 2 mom. eller 52 § 2 mom. skall polismyndigheten i orten och, såvitt angår 52 § 2 mom., även kommunens nykterhetsnämnd underrättas därom.
	Avskrift av beslut, som länsstyrelse eljest meddelat enligt detta kapitel, skall tillställas kontrollstyrelsen, utminuteringsbolaget, vederbörande länsnykterhetsnämnd och, där fråga ej är om trafikutskänkning, polismyndigheten i orten. I Stockholm skall vad nu sagts om länsnykterhetsnämnd i stället avse stadens nykterhetsnämnd.
	2 mom. Över utfärdade tillståndsbevis rörande utskänkning av rusdrycker skall hos länsstyrelsen föras liggare eller kortregister, som angiver dagen för bevisets utfärdande, ort och plats där utskänkningen skall bedrivas samt rättighetsinnehavarens namn ävensom andra föreskrifter eller beslut, som må ha meddelats angående rörelsen.
7: 24.	55 §.
Vad enligt denna förordning tillhör kommunalfullmäktiges handläggning skall, där fullmäktige ej finnas, tillkomma kommunalstämma.	Vad enligt detta kapitel tillhör kommunalfullmäktiges handläggning skall i landskommun, där fullmäktige ej finnas, tillkomma kommunalstämma.
— — — — — — — — — — — —	
3 KAP. Om rätt till detaljhandel.	**5 KAP.**
4 KAP. Om utminutering.	**Särskilda bestämmelser.**
5 KAP. Om utskänkning.	
7 KAP. Ansvarsbestämmelser m. m.	
3: 21.	56 §.
Under arbetsinställelse, vid tingssammanträde, inskrivningsförrätt-	För visst tillfälle, då så anses erforderligt för ordningens upprätthål-

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
ning, vapenövningsmöte eller annan truppsammandragning, under marknad, torgdag eller auktion så ock vid annan till större folksamling ledande förrättning, ävensom då eljest detaljhandel kan föranleda oordningar, må länsstyrelsen ävensom polismyndigheten i orten så ock kommunalnämnd för visst tillfälle förbjuda försäljningen eller föreskriva erforderliga inskränkningar med avseende å densamma.	lande, må länsstyrelsen ävensom polismyndigheten i orten förbjuda detaljhandel med rusdrycker eller föreskriva erforderliga inskränkningar däri.
3: 22.	
Då så prövas nödigt med hänsyn till att krig eller omedelbar krigsfara råder eller arbetslöshet eller nöd i större omfattning föreligger så ock då särskilda skäl eljest därtill äro, må Konungen meddela förbud mot bedrivande av detaljhandel eller föreskriva erforderliga inskränkningar däri. I fall varom nu är sagt må ock sådant förordnande, även om det ej kan anses erforderligt för ordningens upprätthållande, meddelas av länsstyrelsen, där Konungen det medgivit.	Då så prövas nödigt under krig eller vid omedelbar krigsfara eller då arbetslöshet eller nöd i större omfattning föreligger, må Konungen eller efter Konungens förordnande länsstyrelsen meddela förbud mot detaljhandel eller föreskriva erforderliga inskränkningar däri.
7: 17.	57 §.
Det åligger länsstyrelsen att övervaka iakttagandet av vad i denna förordning är stadgat.	*1 mom.* Det åligger länsstyrelsen och länsnykterhetsnämnden att övervaka iakttagandet av vad i denna förordning är stadgat. I Stockholm skall vad nu sagts om länsnykterhetsnämnden i stället avse stadens nykterhetsnämnd.
Polismyndigheten i orten så ock kommunalnämnd skola tillse, att å ställe där detaljhandel idkas ordning iakttages samt de i denna förordning meddelade föreskrifter noga efterföljas.	Polismyndigheten i orten skall tillse, att å ställe där detaljhandel idkas ordning iakttages samt de i denna förordning meddelade föreskrifter noga efterföljas.
	För köping eller annat område å landet, för vilket ordningsstadgan för rikets städer är i tillämpliga delar gällande, må länsstyrelsen förordna

Nuvarande lydelse. *Föreslagen lydelse.*

lämplig polisman att fullgöra vad enligt denna förordning åligger polismyndighet.

2 mom. Den som bedriver utskänkning är skyldig att hålla sådan bokföring över sin rörelse att erforderlig kontroll av utskänkningen möjliggöres. Kontrollstyrelsen äger utfärda närmare föreskrifter härom.

Innehavare av utskänkningstillstånd skall på begäran hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för kontrollstyrelsen och länsstyrelsen eller för person som särskilt förordnats av någon av dessa myndigheter.

4: 15.

Det åligger systembolag att efter anfordran lämna dem som hava att taga befattning med tillsyn över denna förordnings efterlevnad tillträde till de försäljningsställen vilka deras tjänsteåligganden avse.

58 §.

Den, som har att taga befattning med tillsyn å denna förordnings efterlevnad, är berättigad att vid anfordran erhålla tillträde till försäljningsställe med tillhörande lokaler.

5: 14.

Beträffande den som innehar tillstånd till utskänkning eller i dennes frånvaro ombesörjer försäljningen skall vad i 4 kap. 15 § sägs äga motsvarande tillämpning.

59 §.

Besvär över beslut, som enligt denna förordning meddelas av länsstyrelse, må föras hos Konungen i finansdepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Länsstyrelses beslut så ock beslut som polismyndighet meddelat enligt 56 § länder omedelbart till efterrättelse, där ej annorlunda förordnas.

Nuvarande lydelse.

1 KAP. Allmänna bestämmelser.

2 KAP. Om partihandel och import.

6 KAP. Om systembolag och restaurangbolag.

2: 2.

Tillstånd för partihandelsbolaget lämnas för viss tid, högst sex år. Ansökan, åtföljd av bolagsordningen, skall före ingången av året näst före det, då försäljningen är avsedd att taga sin början, skriftligen göras hos Konungen.

Ej må tillstånd lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat sätt, som finnes betryggande, åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; och skall bolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

2: 3.

1 mom. Partihandelsbolaget må ej bereda aktieägare vinning utöver skälig ränta å de av honom tillskjutna kontanta medel.

2 mom. Av partihandelsbolagets årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget.

Föreslagen lydelse.

6 KAP.

Om partihandelsbolaget och utminuteringsbolaget samt restaurangbolaget och dess dotterbolag.

Partihandelsbolaget.

60 §.

Godkännande av partihandelsbolaget lämnas för viss tid, högst sex år. Ansökan om godkännande skall, åtföljd av bolagsordningen, ingivas till Konungen före ingången av året näst före det, då försäljningen är avsedd att taga sin början.

Ej må godkännande lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; och skall bolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

61 §.

1 mom. Bolaget må ej bereda aktieägare vinning utöver skälig ränta å de av honom tillskjutna kontanta medel.

2 mom. Av bolagets årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget.

Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder samt till avskrivningar.

Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

Nuvarande lydelse.

1: 5.

1 mom. Ledamot av styrelse för partihandels-, system- eller restaurangbolag, som i 2 och 3 kap. sägs, eller för dotterbolag till restaurangbolaget må ej den vara som är omyndig eller i konkurstillstånd, ej heller annan än den som gjort sig känd för ordentlighet samt prövas i övrigt vara lämplig för uppdraget.

2 mom. Ämbets- eller tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut om tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att däröver utöva tillsyn, må ej utan Konungens medgivande vara ledamot av styrelse för sådant bolag som i 1 mom. sägs. Ledamot av sådan styrelse må ej den vara som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller maltdrycker eller är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget.

2: 4.

Missbrukar bolaget sin partihandelsrätt eller varder bolaget försatt i konkurs, må försäljningsrätten av Konungen återkallas att upphöra å tid som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant fall föreskriva viss annan tid än i 2 § sägs för avgivande av ansökan om rätt att från den tidpunkt, då försäljningsrätten sålunda upphör att gälla, vara partihandelsbolag.

2:5.

Närmare bestämmelser i de i 2 § andra stycket och 3 § 2 mom. angivna hänseenden ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å parti-

Föreslagen lydelse.

62 §.

Ledamot av bolagets styrelse må endast den vara som prövas lämplig för uppdraget.

Person, som är omyndig eller i konkurstillstånd eller som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller som är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget, må ej vara ledamot av bolagets styrelse. Ämbets- eller tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut angående tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att däröver utöva tillsyn, må icke utan Konungens medgivande vara sådan ledamot.

63 §.

Missbrukar bolaget sin försäljningsrätt eller försättes bolaget i konkurs, må godkännandet av Konungen återkallas. Försäljningsrätten upphör i dylikt fall å tid som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant fall föreskriva annan tid än den eljest bestämda för ingivande av ansökan om godkännande såsom partihandelsbolag.

64 §.

Närmare bestämmelser om villkoren för godkännande, om särskild kontroll från statens sida och om årsvinstens användning ävensom de yt-

Nuvarande lydelse.

handelsbolagets verksamhet och drift som finnas erforderliga skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets antagande.

Föreslagen lydelse.

terligare föreskrifter i avseende å bolagets verksamhet och drift, som finnas erforderliga, skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets godkännande.

Utminuteringsbolaget.[1]

65 §.

Vad i 60 § sägs om partihandelsbolaget skall äga motsvarande tillämpning å utminuteringsbolaget.

66 §.

Aktieägare i bolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare som därtill erhållit Konungens tillstånd. Sådant tillstånd må ej meddelas, med mindre sökanden avlämnat förbindelse till Konungen att på anmodan överlåta sin aktie till behörig person mot erhållande av aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan innestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker.

De i denna paragraf föreskrivna inskränkningarna i rätten att äga aktier i bolaget skola finnas angivna å aktiebreven.

67 §.

Bolaget må ej i någon form bereda aktieägare ekonomisk fördel utöver utdelning å aktie eller låta ersättningen till styrelseledamot eller avlöningen till någon i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till omsättningens storlek eller vinsten å

[1] Förslagets bestämmelser om utminuteringsbolaget (65—68 §§) motsvaras i Rff närmast av de i 6 kap. upptagna föreskrifterna om systembolag. Med hänsyn till de stora principiella skiljaktigheterna mellan de båda bolagstyperna ha sistnämnda föreskrifter emellertid icke återgivits här.

Nuvarande lydelse.

Föreslagen lydelse.

bolagets rörelse. Ej heller må bolaget vidtaga åtgärd som, till men för bolaget, gynnar kommun eller annan.

68 §.

Vad i 61 § 2 mom. och 62—64 §§ sägs om partihandelsbolaget skall äga motsvarande tillämpning å utminuteringsbolaget.

Restaurangbolaget och dess dotterbolag.

6: 16.

69 §.

Sådant godkännande av restaurangbolag, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket, lämnas för viss tid, högst fyra år. Ansökan om godkännande skall, åtföljd av bolagsordningen, före ingången av året näst före det, då utskänkningen är avsedd att taga sin början, skriftligen göras hos Konungen.

Godkännande av restaurangbolaget lämnas för viss tid, högst fyra år. Ansökan om godkännande skall, åtföljd av bolagsordningen, ingivas till Konungen före ingången av året näst före det, då utskänkningen är avsedd att taga sin början.

Såsom restaurangbolag må godkännas endast sådant bolag, som genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt berett staten övervägande inflytande å bolagets ledning och som förbundit sig att driva sin restaurangrörelse genom dotterbolag; och skall restaurangbolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

6: 17.

70 §.

Aktieägare i restaurangbolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare, som därtill erhållit Konungens tillstånd. I de dotterbolag till restaurangbolaget, genom vilka restaurangrörelsen drives, må aktier ägas endast av, förutom moderbolaget, svensk medborgare, som därtill erhållit tillstånd av länsstyrelsen i det län där dotterbolagets styrelse har sitt säte.

Tillstånd att äga aktie må ej meddelas, med mindre den som söker sådant tillstånd avlämnat förbindelse till Konungen eller länsstyrelsen att på anmodan överlåta sin aktie till behörig person mot erhållande av aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan innestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker.

Nuvarande lydelse. *Föreslagen lydelse.*

De i denna paragraf föreskrivna inskränkningarna i rätten att äga aktier i restaurangbolaget eller dess dotterbolag skola finnas angivna å aktiebreven.

6: 19. 71 §.

Av restaurangbolags årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget.

Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder, avskrivningar, överföring till pensionsstiftelse samt till inlösen av preferensaktier eller till avsättning för sådant ändamål.

Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

Vad i första stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl i fråga om dotterbolag till restaurangbolaget.

6: 20. 72 §.

Missbrukar restaurangbolaget sin rätt till utskänkning eller varder bolaget försatt i konkurs, må godkännandet av Konungen återkallas. Rätten till utskänkning upphör i dylikt fall å tid som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant fall föreskriva viss annan tid än i 16 § sägs för avgivande av ansökan om godkännande såsom restaurangbolag.

De i 63, 64 och 67 §§ givna föreskrifterna skola äga motsvarande tillämpning å restaurangbolaget. Vad i 67 § stadgas skall även gälla restaurangbolagets dotterbolag.

Om behörighetsvillkor för ledamot i restaurangbolagets och dotterbolags styrelse stadgas i 25 § 1 mom.

6: 21.

Närmare bestämmelser i de i 16 § andra stycket och 19 § angivna hänseenden ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å restaurangbolagets verksamhet och drift, som finnas erforderliga, skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets godkännande.

6: 18.

Ej må restaurangbolaget eller dotterbolag till restaurangbolaget i någon form bereda aktieägare ekono-

Nuvarande lydelse.

misk fördel utöver utdelning å aktie eller låta ersättningen till styrelseledamot eller avlöningen till någon i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till storleken av omsättningen eller vinsten å bolagets rörelse. Ej heller må sådant bolag vidtaga åtgärd som, till men för bolaget, gynnar kommun eller annan.

7 KAP. Ansvarsbestämmelser m. m.

7: 1.

1 mom. Den som utan att äga rätt till försäljning enligt denna förordning avyttrar rusdrycker, straffes för olovlig försäljning med dagsböter, dock ej under tio.

Beträdes någon, som förut fällts till straff för olovlig försäljning av rusdrycker, andra gången eller oftare med sådan förbrytelse eller bedriver någon olovlig försäljning i större omfattning eller yrkesmässigt, straffes med dagsböter, dock ej under trettio, eller med fängelse i högst ett år.

Har förbrytelse varom ovan sägs icke skett i större omfattning eller yrkesmässigt, må, där omständigheterna äro synnerligen mildrande,

Föreslagen lydelse.

7 KAP.

Ansvarsbestämmelser

73 §.

1 mom. Den som utan att äga rätt till försäljning enligt denna förordning säljer rusdrycker, straffes för olovlig försäljning med dagsböter, dock ej under tio.

Den som

a) beträdes med olovlig försäljning av rusdrycker andra gången eller oftare och förut fällts till straff för sådan förbrytelse eller

b) bedriver olovlig försäljning i större omfattning eller yrkesmässigt eller

c) beträdes med olovlig försäljning till person, till vilken på grund av hans ålder rusdrycker ej må försäljas eller vilken enligt lagen om nykterhetsvård förklarats icke äga rätt att hos utminuteringsbolaget inköpa rusdrycker,

straffes med dagsböter, dock ej under trettio, eller med fängelse i högst ett år.

Har olovlig försäljning av rusdrycker ägt rum och är ej fråga om sådan förbrytelse varom i andra stycket b) eller c) sägs, må, där omstän-

Nuvarande lydelse.

straffet nedsättas till fem eller, vid upprepad förbrytelse, tio dagsböter.

Föreslagen lydelse.

digheterna äro synnerligen mildrande, straffet nedsättas till fem eller, vid upprepad förbrytelse, tio dagsböter.

2 mom. Har den som beträdes med olovlig försäljning av rusdrycker förut fällts till straff för förbrytelse som avses i 30 § 1 mom. eller 31 § 2 mom. förordningen angående tillverkning och beskattning av brännvin eller i 22 § 1 mom. eller 23 § 1 mom. förordningen angående handel med skattefri sprit eller i 11 § 1 mom. första stycket eller 2 mom. första stycket förordningen angående vissa alkoholhaltiga preparat m. m., straffes såsom för upprepad olovlig försäljning av rusdrycker.

3 mom. I fall som i denna paragraf avses vare de å försäljningsstället med därtill hörande lägenheter befintliga eller eljest för försäljning avsedda rusdrycker tillika med kärl och emballage vari de förvaras underkastade beslag och förbrutna.

7:2.

Tillhandagår någon mot föreskrifterna i 4 kap. 9 § 1 mom.[1] med anskaffande av rusdrycker, straffes med dagsböter. Sker förbrytelsen i större omfattning eller yrkesmässigt eller beträdes någon som förut fällts till straff för förbrytelse som nu sagts andra gången eller oftare med sådan förbrytelse, eller bryter någon mot föreskriften i 4 kap. 9 § 2 mom.,[2] vare straffet dagsböter, ej under tjugu, eller fängelse i högst sex månader.

74 §.

Låter någon av honom underskriven rekvisition eller för honom utfärdad legitimationshandling av annan användas för inköp av rusdrycker för dennes eller annans räkning, straffes med dagsböter.

Beträdes någon, som förut fällts till straff för sådant olovligt tillhandagående som i första stycket sägs, andra gången eller oftare med sådan förbrytelse,

eller sker förbrytelsen i större omfattning eller yrkesmässigt,

eller tillhandagår någon på sätt ovan sägs person som ej fyllt 21 år eller vilken enligt lagen om nykterhetsvård förklarats icke äga rätt att hos utminuteringsbolaget inköpa rusdrycker,

eller bryter någon mot föreskriften i 21 § första stycket,

---

[1] 4 kap. 9 § 1 mom. Rff lyder: Motbok gäller endast för den å vilken den är utställd och må förty ej någon tillhandagå med att å egen motbok för annans räkning anskaffa rusdrycker eller med att låta egen motbok av annan användas för inköp för dennes räkning.

[2] Se s. 11.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
	vare straffet dagsböter, ej under tjugu, eller fängelse i högst sex månader.
7: 4.	75 §.
Överskrides rätt till partihandel, vare straffet dagsböter, dock ej under fem. Äro omständigheterna försvårande eller sker överskridande andra gången eller oftare, må till fängelse dömas.	
7: 6.	76 §.
1 mom. Avyttrar någon vid detaljhandel med rusdrycker sådana drycker av annat slag än försäljningsrättigheten avser,	*1 mom.* Bedriver någon i samband med utskänkning även utminutering,
eller beträdes någon vid utminutering med olovlig utskänkning eller vid utskänkning med olovlig utminutering,	eller utskänker någon rusdrycker av annat slag än tillståndet avser,
eller idkar någon detaljhandel med rusdrycker å annat ställe än därtill uppgivet eller medgivet är,	eller utskänker någon rusdrycker å annat ställe än det i tillståndsbeviset angivna,
eller fortsätter någon, oaktat återkallelse av meddelat tillstånd till försäljning eller förbud däremot delgivits honom, med försäljningen,	eller idkar någon utskänkning i strid mot meddelat förbud,
straffes som i 1 § 1 mom. sägs.	straffes som i 73 § 1 mom. sägs.
2 mom. Har försäljning skett av drycker av annat slag än försäljningsrätten avser, skall i fråga om sådana drycker med kärl och emballage tillämpas även vad i 1 § 3 mom. finnes stadgat.	*2 mom.* Ha rusdrycker av annat slag än tillståndet avser blivit utskänkta, skall i fråga om sådana drycker med kärl och emballage tillämpas även vad i 73 § 3 mom. finnes stadgat.
7: 5.	77 §.
1 mom. Överskrider någon den i 1 kap. 4 § 1 mom. stadgade rättighet till försäljning av rusdrycker i visst fall å apotek, straffes som i 1 § 1 mom. sägs.	*1 mom.* Överskrider någon rätt till försäljning av rusdrycker å apotek, straffes som i 73 § 1 mom. sägs.
2 mom. Har den som äger rätt att utfärda recept å rusdrycker genom missbruk av denna rätt tillhandagått annan med anskaffande av dylika drycker, straffes med dagsböter. Sker förbrytelsen i större omfattning och	

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
mot ersättning, vare straffet dagsböter, ej under tjugo, eller fängelse i högst sex månader.	
7: 7.	78 §.
Bryter någon mot 4 kap. 14 § eller 5 kap. 2 § 1 mom., 7 §, 9 § 2 mom. andra stycket eller 13 § eller bryter gäst å utskänkningsställe mot 5 kap. 5 eller 6 §, straffes med böter från och med fem till och med etthundra kronor.	Bryter någon mot 44 §, 45 § 2 mom., 46 § eller 53 § andra stycket eller bryter gäst å utskänkningsställe mot 52 § 1 mom. eller 53 § första stycket, straffes med böter från och med fem till och med etthundra kronor.
7: 10.	79 §.
Bryter någon som ej handhar försäljning enligt denna förordning mot 4 kap. 12 § eller förbryter sig någon mot stadgandet i 5 kap. 12 § 2 mom., straffes med dagsböter.	Bryter någon som ej handhar försäljning enligt denna förordning mot 21 § andra stycket eller förbryter sig någon mot stadgandet i 5 § 2 mom., straffes med dagsböter.
7: 8.	80 §.
Bryter den som handhar tillåten försäljning av rusdrycker eller någon hos honom anställd i andra fall än förut i detta kapitel sägs mot vad i denna förordning är stadgat eller mot de föreskrifter som vederbörande myndighet i enlighet med denna förordning kan hava meddelat, straffes, där ej annorlunda särskilt stadgas, med dagsböter.	
7: 11.	81 §.
1 mom. Rusdrycker som till riket införas av annan än den vilken enligt 2 kap. 10 § är berättigad till införsel av sådana drycker må, därest varan i behörig ordning anmälts till tullklarering, åter utföras. Sker ej återutförsel inom fyra månader efter det varan enligt vad i tullstadgan sägs skall anses hava mottagits av tullanstalt, hemfaller varan till kronan, och skall för dess räkning med varan förfaras på sätt i 20 § 2 mom. är stadgat.	*1 mom.* Rusdrycker som till riket införas av annan än den vilken enligt 12 § är berättigad till införsel av sådana drycker må, därest varan i behörig ordning anmälts till tullklarering, åter utföras. Sker ej återutförsel inom fyra månader efter det varan enligt vad i tullstadgan sägs skall anses hava mottagits av tullanstalt, hemfaller varan till kronan, och skall för dess räkning med varan förfaras på sätt i 85 § 2 mom. är stadgat.
2 mom. Är införsel av rusdrycker belagd med straff enligt gällande bestämmelser om ansvar för olovlig va-	*2 mom.* Är införsel av rusdrycker belagd med straff enligt gällande bestämmelser om ansvar för olovlig

Nuvarande lydelse.

ruinförsel, skola de i sådant avseende meddelade föreskrifter lända till efterrättelse. I fråga om försäljning av olovligt införda rusdrycker skall gälla vad i 20 § 2 mom. sägs.

3 mom. Den som mot stadgandet i 2 kap. 10 § 4 mom. från fartyg eller luftfartyg förer rusdrycker, vilka förtullats såsom överskottsproviant, straffes med dagsböter, och vare dryckerna tillika med kärl och emballage underkastade beslag och förbrutna.

4 mom. Den som mot stadgandet i 2 kap. 10 § 4 mom. disponerar å proviantering sfrilager upplagda rusdrycker annorledes än till fartygs proviantering eller utrustning i föreskriven ordning, straffes med dagsböter.

Föreslagen lydelse.

varuinförsel, skola de i sådant avseende meddelade föreskrifter lända till efterrättelse. I fråga om försäljning av olovligt införda rusdrycker skall gälla vad i 85 § 2 mom. sägs.

3 mom. Den som mot stadgandet i 12 § 4 mom. från fartyg eller luftfartyg bortför rusdrycker, vilka förtullats såsom överskottsproviant, straffes med dagsböter, och vare dryckerna tillika med kärl och emballage underkastade beslag och förbrutna.

4 mom. Den som mot stadgandet i 12 § 4 mom. disponerar å proviantering sfrilager upplagda rusdrycker annorledes än till fartygs eller luftfartygs proviantering eller utrustning i föreskriven ordning, straffes med dagsböter.

5 mom. Erfordras i särskilt fall föreskrifter angående behandlingen av till riket inkomna rusdrycker, äger Konungen efter anmälan av generaltullstyrelsen förordna huru med varan skall förfaras.

7: 12.

Den som i följd av bestämmelserna i 2 kap. 8 § undfått del av där avsedd tillverkares räkenskaper och verifikationer, så ock den som haft eller har att taga befattning med tillsyn å sådan utskänkning, vartill tillstånd överlåtits, må icke, där det ej kan anses påkallat av tjänstens intresse, yppa affärsförhållanden varom han fått kunskap. Gör han detta och framgår ej av omständigheterna, att han om de affärsförhållanden erhållit kännedom å tid, då han ej innehaft dylik befattning, straffes med dagsböter. Sker det för att göra skada eller begagnar han sig av sin kännedom till egen eller annans fördel, må dömas till fängelse.

82 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna förordning inhämtats vid granskning av räkenskaper och verifikationer, så ock vad som eljest vid tillsyn å utskänkning inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot vare han, där han ej för sin förseelse är underkastad ansvar för ämbetsbrott, straffad med dagsböter eller fängelse.

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
7: 14.	83 §.
Den som under tid då han är ställd under åtal för förbrytelse mot denna förordning fortsätter samma förbrytelse, skall för varje gång åtal därför anhängiggöres fällas till särskilt ansvar; dock må, där till fängelse dömes, sammanlagda fängelsestraffet ej överstiga två år.	Där någon under tid då han är ställd under åtal för förbrytelse mot denna förordning fortsätter samma förbrytelse, skall såsom särskilt brott anses vad han före varje åtal förbrutit. För brotten gemensamt ådömt fängelsestraff må ej överstiga två år.
7: 15.	84 §.
1 mom. Den som uppsåtligen förleder annan till förbrytelse varom i 1—3 §§ sägs eller vid utförande av sådan förbrytelse med råd eller dåd uppsåtligen hjälper, så att gärningen därigenom sker, straffes som vore han själv gärningsman. Har någon före brottets utförande eller vid utförandet, dock i mindre mån än nyss är sagt, med råd eller dåd gärningen främjat, straffes efter ty som han prövas hava till brottet bidragit.	*1 mom.* Hava flera medverkat till gärning, som i 73 och 74 §§ sägs, gäller vad i 3 kap. 4 och 5 §§ strafflagen är stadgat. Den till vilken rusdrycker försålts eller eljest anskaffats vare dock ej förfallen till ansvar för annan medverkan än anstiftan.
Den till vilken rusdrycker avyttrats eller eljest anskaffats vare ej förfallen till ansvar för delaktighet i gärningen enligt vad i första stycket sägs.	
2 mom. Husbonde ansvarar för förbrytelse som vid handhavande av detaljhandel begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore förbrytelsen begången av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt, att förbrytelsen skett utan hans vetskap och vilja.	*2 mom.* Husbonde ansvarar för förbrytelse som vid detaljhandel begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore förbrytelsen begången av honom själv, därest ej omständigheterna göra sannolikt, att förbrytelsen skett utan hans vetskap och vilja.
7: 20.	85 §.
1 mom. Rättighet att verkställa beslag tillkommer tulltjänsteman i fall	*1 mom.* Rättighet att verkställa beslag tillkommer tulltjänsteman i fall

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
som i 11 § sägs. I övrigt gäller angående beslag vad därom finnes särskilt stadgat.	som i 81 § sägs. I övrigt gäller angående beslag vad därom finnes särskilt stadgat.
2 mom. Rusdrycker som enligt denna förordning eller annan författning förklarats förbrutna skola, därest de äro i försäljningsdugligt skick, hembjudas till systembolag eller partihandelsbolaget. Kunna förbrutna drycker på grund av sin beskaffenhet ej tillhandahållas allmänheten, skola de hembjudas till partihandelsbolaget. Bolag till vilket rusdrycker sålunda hembjudits vare skyldigt att till skäligt pris efter grunder som av kontrollstyrelsen fastställas inköpa den hembjudna varan. Är värdet så ringa, att det ej kan anses motsvara forslingskostnaderna, skall varan bevisligen förstöras.	*2 mom.* Rusdrycker som enligt denna förordning eller annan författning förklarats förbrutna skola, därest de äro i försäljningsdugligt skick, hembjudas till utminuteringsbolaget eller partihandelsbolaget. Kunna förbrutna drycker på grund av sin beskaffenhet ej tillhandahållas allmänheten, skola de hembjudas till partihandelsbolaget. Bolag till vilket rusdrycker sålunda hembjudits vare skyldigt att till skäligt pris efter grunder som av kontrollstyrelsen fastställas inköpa den hembjudna varan. Är värdet så ringa, att det ej kan anses motsvara forslingskostnaderna, skall varan bevisligen förstöras.
Samma lag vare, där rusdrycker som ej förklaras förbrutna försäljas på grund av bestämmelser i tullstadgan eller andra författningar.	
Med den erlagda köpesumman för rusdrycker som försålts på grund av stadgandet i 11 § 1 mom. eller bestämmelser i tullstadgan skall i tillämpliga delar förfaras på sätt i tullstadgan föreskrives beträffande köpesumman för gods som enligt samma stadga blivit genom tullverkets försorg försålt å auktion; skolande, därest enligt tullstadgan viss tid skall räknas från auktionsdagen, tiden i stället räknas från den dag, då betalning kommit tullverket tillhanda.	Med den erlagda köpesumman för rusdrycker som försålts på grund av stadgandet i 81 § 1 mom. eller bestämmelser i tullstadgan skall i tillämpliga delar förfaras på sätt i tullstadgan föreskrives beträffande köpesumman för gods som enligt samma stadga blivit genom tullverkets försorg försålt å auktion; och skall därest enligt tullstadgan viss tid skall räknas från auktionsdagen, tiden i stället räknas från den dag, då betalning kommit tullverket tillhanda.
7: 22.	
Böter och viten som ådömas enligt denna förordning så ock värdet av förverkad egendom tillfalla kronan.	*3 mom.* Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Nuvarande lydelse.

Föreslagen lydelse.

Övergångsbestämmelser.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1955 i den mån annat ej följer av vad nedan stadgas.

2. Genom förordningen upphävas

förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker samt

förordningen den 1 juni 1923 (nr 141) angående förbud mot införsel till och försäljning inom riket av exportöl.

3. Där i lag eller författning förekommer hänvisning till stadgande, som ersatts genom bestämmelse i nya förordningen, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

4. Utan hinder av bestämmelsen i 14 § första stycket må utminuteringsställe bibehållas å ort, där sådant ställe var inrättat vid förordningens ikraftträdande.

5. I fråga om ansökan, som avser tillstånd, medgivande eller godkännande enligt nya förordningen, skola bestämmelserna i förordningen äga tillämpning även före den 1 oktober 1955. Ansökan om godkännande av utminuteringsbolag för tiden från och med nämnda dag skall, åtföljd av bolagsordningen, ingivas till Konungen före den 1 oktober 1954.

Beslut och avtal enligt förordningen må meddelas eller träffas även före den 1 oktober 1955, dock med verkan tidigast från och med denna dag.

6. Kontrollstyrelsen har att meddela närmare anvisningar angående nedläggande av rörelsen å systembolag och rörelsens övertagande av utminuteringsbolaget.

7. Tillstånd för partihandelsbolag och godkännande av restaurangbo-

Nuvarande lydelse.	*Föreslagen lydelse.*
	lag, som meddelats enligt förordningen den 18 juni 1937, skall äga giltighet under den tid tillståndet eller godkännandet avser.

AVDELNING I

NUVARANDE ORDNING OCH TIDIGARE REFORMFÖRSLAG

Kap. 1. Systembolagens organisation och verksamhet

De grundläggande bestämmelserna angående systembolagens organisation och verksamhet återfinnes i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker (rusdrycksförsäljningsförordningen, i det följande benämnd Rff), vilken trädde i kraft den 1 oktober 1938. Försäljningen av rusdrycker är — frånsett vissa slag av försäljning för tekniska m. fl. ändamål — indelad i partihandel och detaljhandel. Med partihandel, vilken skall utövas av det särskilda partihandelsbolaget Vin- & Spritcentralen, förstås försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse ävensom försäljning för export. All annan försäljning sammanfattas under benämningen detaljhandel, för vilken särskilda aktiebolag (systembolag) är inrättade och verksamma inom bestämda detaljhandelsområden. Systembolagen skall dock handha den partiförsäljning, som äger rum till restauranger med rättigheter att utskänka rusdrycker. Detaljhandeln är delad i dels försäljning till avhämtning eller försändning på rekvisition (utminutering) och dels försäljning till förtäring på stället (utskänkning). Såsom en grundläggande regel för såväl parti- som detaljhandeln gäller, att den skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.

Detaljhandelsområden

Riket skall vara indelat i detaljhandelsområden med ett systembolag i varje område. Stockholms stad och län skall utgöra ett detaljhandelsområde, och i övrigt skall varje län bilda ett sådant område. Kungl. Maj:t äger emellertid bestämma, att i ett län må finnas mer än ett detaljhandelsområde, där sådant med hänsyn till länets utsträckning eller folkmängd eller förhållandena i övrigt finnes påkallat. På grundval av dessa bestämmelser är riket f. n. indelat i 41 detaljhandelsområden. (Kungl. brev den 25/6 1937.)[1] Om huvudort för detaljhandelsområde, d. v. s. den ort där systembolaget har sitt huvudkontor, förordnar Kungl. Maj:t. Vidare stadgas, att kontrollstyrelsen kan förordna, att kommun hänföres till detaljhandelsområde utom det län dit kommunen hör, om det med hänsyn till kommunikationsförhållanden eller andra omständigheter finnes lämpligt.

[1] Sedan Kungl. Maj:t förordnat om ny kommunindelning från och med den 1 januari 1952, har Kungl. Maj:t genom beslut den 17 augusti 1951 på framställning av kontrollstyrelsen förklarat, att då gällande indelning av riket i detaljhandelsområden må utan hinder av föreskrifterna i brevet den 25 juni 1937 bibehållas jämväl efter utgången av år 1951.

Vid bestämmandet av detaljhandelsområdenas gränser har dessa så långt möjligt anpassats efter de naturliga handelsområdena med tillämpning så långt sig göra låtit av länsgränser. Endast i ett enda fall, nämligen beträffande Gotland, sammanfaller län och detaljhandelsområde. I övriga fall omfattar detaljhandelsområdena delar av ett eller flera län. I enlighet med kontrollstyrelsens bestämmelser (cirkulär nr 12/1951) är landets kommuner efter den nya kommunindelningen fördelade på de olika detaljhandelsområdena på följande sätt.[1] (Uppgifterna inom parentes avser antalet kommuner före den 1 januari 1952.)

Detaljhandelsområde	Antal invånare (medelfolkmängd 1948)	Antal kommuner inom		
Stockholm	1 049 924	Stockholms stad	1	
		Stockholms län	50	(98)
		Uppsala län	2	(7)
		Södermanlands län	3	(5)
Uppsala	156 950	Uppsala län	19	(72)
		Stockholms län	8	(21)
		Västmanlands län	2	(8)
Nyköping	53 916	Södermanlands län	13	(35)
Eskilstuna	113 235	Södermanlands län	19	(46)
		Västmanlands län	1	(1)
Linköping	183 658	Östergötlands län	29	(100)
		Kalmar län	2	(2)
Norrköping	193 084	Östergötlands län	16	(40)
		Södermanlands län	6	(9)
		Kalmar län	2	(5)
Jönköping	254 544	Jönköpings län	47	(115)
		Östergötlands län	2	(7)
		Skaraborgs län	2	(4)
Växjö	134 342	Kronobergs län	36	(77)
		Jönköpings län	4	(4)
Kalmar	163 844	Kalmar län	31	(78)
		Kronobergs län	3	(3)
Västervik	67 113	Kalmar län	15	(24)
		Östergötlands län	2	(3)
Visby	58 806	Gotlands län	14	(92)
Karlskrona	175 707	Blekinge län	25	(41)
		Kronobergs län	3	(5)
		Kalmar län	3	(3)
		Kristianstads län	4	(5)
Kristianstad	130 834	Kristianstads län	28	(68)
Malmö	283 600	Malmöhus län	29	(99)
Lund	94 824	Malmöhus län	19	(61)
		Kristianstads län	3	(4)

[1] Skilda delar av vissa av de nya storkommunerna tillhör olika detaljhandelsområden. Dessa kommuner redovisas i uppställningen under varje särskilt detaljhandelsområde.

Detaljhandelsområde	Antal invånare (medelfolkmängd 1948)	Antal kommuner inom		
Hälsingborg	219 758	Malmöhus län	23	(58)
		Kristianstads län	13	(27)
Ystad	79 140	Malmöhus län	8	(24)
		Kristianstads län	11	(41)
Halmstad	184 453	Hallands län	32	(77)
		Jönköpings län	5	(13)
		Kronobergs län	3	(4)
		Kristianstads län	3	(5)
		Älvsborgs län	6	(15)
Göteborg	510 022	Göteb. o. Bohus län	21	(34)
		Hallands län	7	(15)
		Älvsborgs län	17	(44)
Uddevalla	120 516	Göteb. o. Bohus län	24	(56)
		Älvsborgs län	4	(12)
Vänersborg	127 555	Älvsborgs län	22	(50)
		Göteb. o. Boh. län	1	(1)
		Älvsborgs län	22	(50)
		Värmlands län	3	(3)
Borås	150 552	Älvsborgs län	29	(90)
Mariestad	67 626	Skaraborgs län	20	(67)
Lidköping	60 106	Skaraborgs län	17	(64)
		Älvsborgs län	1	(3)
Skövde	106 822	Skaraborgs län	26	(109)
		Älvsborgs län	2	(8)
Karlstad	290 515	Värmlands län	51	(89)
		Örebro län	4	(4)
Örebro	215 582	Örebro län	29	(56)
		Skaraborgs län	1	(1)
Västerås	184 699	Västmanlands län	25	(57)
		Örebro län	2	(2)
Falun	210 088	Kopparbergs län	40	(44)
Hedemora	54 169	Kopparbergs län	10	(12)
		Västmanlands län	1	(1)
Gävle	224 217	Gävleborgs län	26	(31)
		Uppsala län	6	(6)
Hudiksvall	74 972	Gävleborgs län	16	(23)
Härnösand	58 569	Västernorrlands län	8	(13)
Sundsvall	109 731	Västernorrlands län	15	(20)
Sollefteå	53 009	Västernorrlands län	11	(20)
		Jämtlands län	1	(1)
Örnsköldsvik	68 402	Västernorrlands län	11	(14)
		Västerbottens län[1]	1	
Östersund	163 353	Jämtlands län	34	(61)
		Västerbottens län[1]	4	

[1] I Västerbottens län har icke företagits ny kommunindelning.

Detaljhandelsområde	Antal invånare (medelfolkmängd 1948)	Antal kommuner inom	
Umeå	115 138	Västerbottens län[1]	19
Skellefteå	86 197	Västerbottens län	9
Luleå	169 422	Norrbottens län[1]	18
Haparanda	64 473	Norrbottens län	12

Systembolagens organisation

Rätt till detaljhandel tillkommer i princip allenast systembolag. Såvitt angår utskänkning överlåter systembolaget sin rätt antingen till det statliga restaurangbolaget, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, eller enskild restauratör. De enda fall, där utskänkningsrättigheter beviljas direkt till rättigheternas utövare, avser s. k. trafikutskänkning.

Systembolag antages av länsstyrelsen i det län, där bolagets huvudort är belägen, till detaljhandelsorgan för sitt område.

Antalet aktieägare i vart och ett av de 41 systembolagen är 20. Varje aktie lyder å 500 kronor. Ingen aktieägare får äga mer än en aktie.

Befogenhet eller skyldighet, som enligt lagen om aktiebolag tillkommer bolagsstämma, skall i fråga om systembolag tillkomma bolagsstyrelsen. Bolagsstämmans uppgifter vid systembolagen är endast att välja en styrelseledamot och suppleant för denne, att välja en revisor och suppleant för denne, att fastställa balansräkningen, att fastställa utdelningen till aktieägarna, att å aktieägarnas vägnar bevilja ansvarsfrihet åt styrelsen samt att besluta om ändring av bolagsordningen.

Bolagets styrelse skall i regel bestå av fem ledamöter och fem suppleanter, utsedda för ett år i sänder. Av dessa utser kontrollstyrelsen två ledamöter och två suppleanter samt länsstyrelsen, landstinget och bolagsstämman vardera en ledamot och en suppleant. De av kontrollstyrelsen utsedda ledamöterna skall vara ordförande och vice ordförande. I de sex städer, som icke deltager i landsting (Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle), utser vidare stadsfullmäktige en ledamot och en suppleant i styrelsen. För revisionen vid systembolagen är riket indelat i fyra distrikt, och kontrollstyrelsen har fyra heltidsanställda revisorer, vilka inom resp. distrikt tillsammans med den av bolagsstämman valde revisorn verkställer granskning av förvaltning och räkenskaper.

Systembolagen står även i övrigt under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter styrelsen meddelar.

Frågor inom systembolagen av mera omfattande ekonomisk räckvidd skall antingen avgöras av kontrollstyrelsen eller underställas dess godkännande. Sålunda beslutar kontrollstyrelsen om lön till befattningshavare i ledande ställning hos systembolag, om grunderna för avlöning till annan personal samt om pension till anställda, som till följd av ålder eller annan orsak är oförmögna till tjänstgöring. Kontrollstyrelsens samtycke er-

[1] I Västerbottens och Norrbottens län har icke företagits ny kommunindelning.

fordras för inköp eller försäljning av fastighet men även för vidtagande av mera omfattande förändring av systembolagens fastigheter. Kontrollstyrelsens medgivande fordras bl. a. också vid ingående av viktigare hyresavtal samt vid förvärvande eller avhändande av aktier eller andelar i bolag eller ekonomisk förening liksom vid placering av kapital.

Den direkta ledningen av systembolagens verksamhet handhaves av en av bolagsstyrelsen vald och av kontrollstyrelsen godkänd verkställande direktör (vid aktiebolaget Stockholmssystemet därjämte en vice verkställande direktör). Arbetet vid ett systembolag ledes från huvudkontoret, som i allmänhet är organiserat på två avdelningar, en kameral avdelning under ledning av en kamrer samt en motboksavdelning under ledning av en kontrollföreståndare. Under huvudkontoret sorterar ett varierande antal utminuteringsaffärer, förlagda dels å huvudorten och dels å annan ort (filial). Vid systembolagen i Nyköping, Västervik, Visby, Mariestad, Lidköping, Hedemora, Härnösand, Sollefteå, Örnsköldsvik, Skellefteå och Haparanda har huvudkontorens organisation förenklats såtillvida, att bolagens kamrerare handhar ledningen även av motboksavdelningen. Vid de båda största systembolagens huvudkontor har arbetet uppdelats på ett antal specialavdelningar, vilka antingen är sidoordnade med kameral- och motboksavdelningarna (såsom exempelvis intendentur- och ordningsvaktavdelning) eller underordnade någon av dessa avdelningar (såsom exempelvis utskänknings- och förfrågningsavdelning).

Systembolagens befattning med utminuteringen

Inköpstillstånd och tilldelningsprinciper

Bestämmelser om utminuteringens handhavande lämnas i 4 kap. Rff. Såsom huvudregel gäller att utminutering av rusdrycker må äga rum allenast till den vilken av systembolaget i det detaljhandelsområde som omfattar hans kyrkobokföringsort (hemortsbolag) erhållit tillstånd att inköpa sådana drycker. För den som ej är kyrkobokförd inom riket är systembolaget i Stockholm att anse såsom hemortsbolag. För den som erhållit tillstånd till inköp av rusdrycker utställer systembolaget motbok, gällande för inköp å visst utminuteringsställe.[1]

Rff:s grundläggande bestämmelser angående systembolagens prövning av gjorda ansökningar om inköpstillstånd innehåller bland annat

att inköpstillstånd icke får lämnas den som ej fyllt 21 år (4 kap. 2 §);

att hemortsbolaget skall fastställa den högsta myckenhet, som med hänsyn till köparens ålder och levnadsförhållanden må av honom inköpas (4 kap. 4 §);

att inköpsrätt skall vägras eller inköpsrätten inskränkas om det av särskild anledning kan befaras att inköp av rusdrycker skall lända till skada för köparen eller annan (4 kap. 3 §).

[1] Från och med den 1 mars 1952 har kontrollstyrelsen försöksvis öppnat en möjlighet för motboksinnehavare i Stockholm och Malmö att efter ansökan få tillstånd att göra inköp å samtliga utminuteringsställen inom detaljhandelsområdet. Sådant tillstånd meddelas i form av ett särskilt inköpskort.

Prövning huruvida inköpsrätt skall vägras eller inköpsrätten inskränkas skall särskilt äga rum i fråga om:

den som varit föremål för åtgärd enligt alkoholistlagen;

den som vårdats för delirium tremens eller annan sjukdom som uppstått genom bruk av alkoholhaltiga drycker;

den som gjort sig skyldig till straffbelagd handling och därvid varit påverkad av alkoholhaltiga drycker eller som eljest varit överlastad av sådana drycker;

den som, i strid mot vad i denna förordning eller eljest är stadgat, gjort sig skyldig till olovlig befattning med alkoholhaltiga drycker eller kan befaras göra sig skyldig till sådan befattning;

den som för lösdriveri ådömts tvångsarbete eller tilldelats varning; samt

den som åtnjuter understöd från allmänna fattigvården eller, genom underlåtenhet att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser gentemot närstående eller det allmänna, ådagalagt bristande skötsamhet i ekonomiskt avseende.

Därjämte har Kungl. Maj:t genom kungörelsen den 13 december 1946, nr 776, angående vissa inskränkningar i detaljhandeln med rusdrycker utfärdat följande kompletterande föreskrifter:

att spritdrycker ej må till någon utminuteras i större myckenhet än tre liter för kalendermånad;

att medgiven myckenhet må uttagas efter månadens utgång, dock ej senare än tre månader därefter;

att om särskilda skäl föreligger, tillstånd må lämnas att vid vissa tillfällen inköpa större myckenhet än vad sålunda fastställts (extra tilldelning).

I Rff stadgas tillika, att kontrollstyrelsen äger utfärda närmare föreskrifter rörande utminuteringen av rusdrycker (4 kap. 16 §).

I cirkulär till systembolagen med föreskrifter och anvisningar i fråga om den individuella utminuteringskontrollen (nr 8/1938) har kontrollstyrelsen lämnat bolagen direktiv beträffande tillämpningen av Rff:s grundläggande stadganden. Därjämte har systembolagens förtroendenämnd genom delgivning av vissa överenskomna tilldelningsprinciper sökt få till stånd en så långt möjligt enhetlig praxis vid systembolagens handläggning av tilldelningsärenden.

Uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet

Hos systembolagen samlas ett stort antal uppgifter av skilda slag, avsedda till ledning för utminuteringskontrollen. Dessa uppgifter är i huvudsak av två slag.

1. Uppgifter till ledning för identifiering av motbokssökande samt för konstaterande av förändring i fråga om bosättningsort m. fl. folkbokföringsuppgifter.

2. Uppgifter till ledning för bedömning av om motbok bör beviljas och för avvägningen av tilldelningens storlek.

De under punkt 1 nämnda uppgifterna tillhandahålles systembolagen dels på grund av författningsföreskrifter, dels enligt enskilda avtal, som träffas

mellan systembolag och pastorsämbeten (mantalskontor), samt i vissa fall mellan systembolag och häradsskrivare. Författningsenlig skyldighet att tillhandagå systembolagen med vissa uppgifter till ledning för deras verksamhet åvilar enligt kungörelsen den 5 juli 1950 (nr 417) länsbyrå för folkbokföringen och mantalsverket i Stockholm samt de lokala skattemyndigheterna i Göteborg och Malmö. Nämnda myndigheter skall sålunda enligt föreskrifter, som meddelas av statistiska centralbyrån efter samråd med kontrollstyrelsen, dels tillhandahålla systembolag avskrift, eftertryck eller utdrag av mantalslängd och dels låta systembolag på stället eller genom utlåning taga del av till länsbyrån inkomna underrättelser om personer, som ingått äktenskap, avlidit, utflyttat till annan församling, bokförts under rubriken å församlingen skrivna i församlingsboken eller överförts till boken över obefintliga.

De ovan under punkt 2 nämnda uppgifterna skall enligt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) lämnas från domstolar m. fl. På grundval av överenskommelse inkommer uppgifter även från polismyndigheter, nykterhetsnämnder, kommunernas socialregister m. fl.

Enligt nyssnämnda kungörelse skall underrätt, där någon fälles till ansvar för bland annat fylleri, olovlig försäljning av rusdrycker eller pilsnerdricka, olovlig brännvinstillverkning, spritsmuggling, rattfylleri eller annan straffbelagd handling, som begåtts under påverkan av alkoholhaltiga drycker, inom 14 dagar efter utslagets meddelande avsända uppgift därom till kontrollstyrelsen, som vidarebefordrar uppgiften till vederbörande systembolag. Dömer högre rätt till ansvar för sådant brott eller sådan förseelse, skall från rätten på motsvarande sätt lämnas uppgift, såframt ej uppgift bort från lägre rätt avsändas (1 §). Belägges någon jämlikt strafflagen för krigsmakten eller av poliskollegium eller polischef med disciplinstraff för det han varit överlastad av starka drycker, skall den som ålägger straffet likaledes inom 14 dagar avsända uppgift därom till kontrollstyrelsen (2 §). Beträffande den som intagits å tvångsarbetsanstalt för undergående av tvångsarbete skall anstaltens direktör till kontrollstyrelsen lämna uppgift såväl om intagningen som om utskrivningen, och motsvarande skyldighet åligger fångvårdsstyrelsens sociala avdelning beträffande den som intagits å fångvårdsanstalt för undergående av annat frihetsstraff än förvandlingsstraff för böter (5 §). Kungörelsen innehåller dessutom föreskrifter om viss uppgiftsskyldighet för länsstyrelse beträffande tilldelad varning för lösdriveri, för direktör eller föreståndare för alkoholistanstalt, för läkare vid vissa sjukvårdsanstalter samt för nykterhetsnämnd angående person beträffande vilken nämnden vidtagit hjälpåtgärd enligt alkoholistlagen eller ansökt om tvångsintagande å alkoholistanstalt. I fråga om fattigvårdsstyrelse föreskrives, att denna på anfordran skall till systembolag lämna uppgift å de personer, som av kommunen åtnjuter fattigvård eller genom underlåtenhet att fullgöra sina förpliktelser gentemot närstående ådagalagt bristande skötsamhet i ekonomiskt avseende.

Sedan i nya rättegångsbalken införts bestämmelser om strafföreläggande,

har uppgiftsskyldighet, som enligt vad nu sagts åvilar allmän underrätt, i viss omfattning ålagts även åklagare. Stadgande härom återfinnes i 6 § kungörelsen den 19 december 1947 (nr 947) med närmare föreskrifter om straffföreläggande.

Dessa uppgifter, som alltså inkommer till kontrollstyrelsen, skall tillställas det systembolag, som är att anse såsom hemortsbolag för den person uppgiften avser. Kontrollstyrelsen inför uppgiften även i det straffregister, som styrelsen är ålagd att föra.

Beträffande person, om vilken systembolag fått sådan uppgift, inhämtas identifieringsuppgift från vederbörande folkbokföringsmyndighet, varefter centralkort utskrives. På kortet göres en summarisk anteckning om arten av den uppgift som inkommit.

Åtskilliga systembolag tillställer länsnykterhetsnämnderna och de kommunala nykterhetsnämnderna avskrifter av inkomna uppgifter rörande fylleriförseelser.

Genom denna anordning blir alltså varje förseelse föremål för registrering dels hos kontrollstyrelsen, dels hos systembolaget samt inom vissa detaljhandelsområden därjämte hos länsnykterhetsnämnden och den kommunala nykterhetsnämnden.

Då det framstått som önskvärt för systembolagen att på ett så tidigt stadium som möjligt få kännedom om begångna fylleriförseelser, har inom ett betydande antal detaljhandelsområden den praxis utbildats, att polismyndigheten redan då en person *anhållits* för fylleri lämnar systembolaget meddelande härom. Dessa uppgifter har systembolagen i allmänhet betalt enligt särskild taxa. Vissa systembolag tillställer vederbörande länsnykterhetsnämnd samt nykterhetsnämnden i sökandens hemkommun avskrift av uppgiften från polismyndigheten. Genom anhållningsuppgifterna erhålles i vissa fall även upplysning om fylleri på enskild plats. I övrigt blir uppgiften från domstolen i dessa fall endast en bekräftelse på ett tidigare erhållet meddelande.

Enligt kontrollstyrelsens anvisningar har systembolagen i allmänhet ett nära samarbete med nykterhetsnämnderna, dels för erhållande av upplysningar beträffande sökande av inköpsrätt, dels för viss eftergranskning av motboksinnehavarnas inköp m. m. För samma ändamål anlitar vissa bolag särskilt utsedda kommunombud. Som regel beredes nykterhetsnämnderna tillfälle att inkomma med upplysningar beträffande de personer som söker inköpsrätt eller förhöjd tilldelning. Inom flertalet systembolag håller systembolagen kontinuerliga sammanträden med nämnderna i och för en fortlöpande kontroll över köpare av rusdrycker.

Tekniska hjälpmedel vid utminuteringskontrollen

Systembolag skall för utminuteringskontrollen föra centralregister med bilagsregister, utminuteringsregister och portföljregister. Därjämte för vissa systembolag kommunregister, vilket tidigare var obligatoriskt.

Centralregister skall innehålla uppgifter bl. a. beträffande

a. den, som gjort ansökan om inköp av rusdrycker, oavsett om sådant tillstånd lämnats eller ej,

b. den, vars hustru erhållit tillstånd till inköp av rusdrycker,

c. den, om vilken bolaget erhållit uppgift enligt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) angående skyldighet för domstolar m. fl. att meddela uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet,

d. den, om vilken bolaget, i annan ordning än under c. avses, erhållit tillförlitlig upplysning, som är eller kan komma att bliva av betydelse vid bolagets handhavande av utminuteringskontrollen.

Kommunregistret skall upptaga envar, för vilken bolaget är hemortsbolag och vilken innehar tillstånd att inköpa rusdrycker. Registret, som innehåller vissa personalia beträffande varje motboksinnehavare, är upplagt för att underlätta samarbetet med de olika kommunala myndigheterna.

Utminuteringsregistret, som är ett rent kundregister, föres å varje utminuteringsställe och upptar var och en, som där äger inköpa rusdrycker. Utminuteringsregistret föres på minutkort, som upptager motboksinnehavarens egenhändiga namnteckning samt uppgift om motboksnummer och tilldelning.

Rekvisition, å vilken rusdrycker inköpts, skall snarast möjligt efter inköpet för förvaring inläggas i portfölj med samma nummer som motboken. Samtliga portföljer är ordnade i nummerföljd för varje utminuteringsställe i ett särskilt register, portföljregistret, vilket förvaras å huvudkontoret.

Förfarande vid handläggningen av ansökningar om motbok m. m.

Beträffande person, som ansöker om inköpsrätt, inhämtas i regel uppgifter från vederbörande pastorsämbete (mantalskontor) och nykterhetsnämnd. Inom vissa bolag inhämtas uppgifter även från häradsskrivare angående sökandes ekonomiska förhållanden m. m. Uppgift från pastorsämbete inhämtas bl. a. för erhållande av upplysning om sökandens civilstånd och familjemedlemmar samt tidpunkten för inflyttning till kommunen. Har sökanden under de senaste fem åren inflyttat från annat detaljhandelsområde, göres förfrågan om sökanden hos bolaget i detta område.

Genom förfrågan hos vederbörande nykterhetsnämnd beredes denna tillfälle att inkomma till systembolaget med yttrande angående sökandens skötsamhet i nykterhetshänseende m. m. För sökanden upplägges centralkort samt bilaga, omfattande de handlingar, som berör sökanden. Beviljas inköpstillstånd, utskrives minutkort samt portfölj för förvaring av rekvisitionsblad. Vid vissa bolag utskrives därjämte kommunkort.

När ansökan om inköpsrätt beviljas utställes motbok. Uppgift om den beviljade tilldelningens storlek antecknas på centralkortet samt på minutkort och portfölj. Motbok utlämnas till sökanden mot kvitto, som därefter förvaras i portföljen.

Vid handläggningen av ansökningar om förhöjd tilldelning förenklas handläggningsgången såtillvida, att uppgift från pastorsämbete (mantalskontor) i regel ej inhämtas. Förfrågningar hos nykterhetsnämnd beträffan-

de sökande av förhöjd tilldelning har vid åtskilliga systembolag inskränkts till att endast avse sådana personer, mot vilka anteckningar om anmärkningar i nykterhetshänseende finnes.

Under år 1949 utgjorde antalet till bolagen inkomna ansökningar om nya inköpstillstånd c:a 90 000.

Utöver den ovan angivna formen för inköpstillstånd, s. k. permanenta inköpstillstånd, förekommer tillfälliga inköpstillstånd, avseende sådana fall, där någon, som icke innehar motbok, önskar för visst enstaka tillfälle göra inköp av rusdrycker. Där hinder enligt de allmänna bestämmelserna för meddelande av inköpstillstånd icke möter, utställes i dylika fall *tillfällig motbok*. Huvudparten av ansökningar om tillfällig inköpsrätt inkommer från i riket icke kyrkobokförda personer.

Handläggningsförfarandet för ansökningar från utlänningar och utlandssvenskar, som önskar tillfälligt inköpstillstånd, är i huvudsak följande.

Ansökan inlämnas vanligen till det bolag, där sökanden önskar göra inköp. Sedan uppgifter ur sökandens pass eller annan legitimationshandling antecknats på ansökningshandlingen, remitteras denna till hemortsbolaget, som beträffande samtliga utlänningar är Stockholmssystemet. Efter beslutsättning där återsändes ansökningshandlingen till det bolag, dit ansökningen inlämnats, och detta bolag delger därefter sökanden beslutet.

Motboksägare, som under kortare tid önskar göra inköpen hos annat bolag än hemortsbolaget, har att göra skriftlig ansökan därom hos hemortsbolaget. Tillstånd medgives i form av utfärdande av s. k. *transportkort*. Å detta finnes motboksinnehavarens namnteckning och uppgift om tilldelningens storlek. Transportkorten, vilka har giltighet under högst 6 månader, utställes numera för inköp vid samtliga systembolag i riket. Ansökan om transportkort förvaras i vederbörandes portfölj vid hemortsbolaget. Vid inköp skall kunden förete såväl motbok som transportkort. Efter det inköp gjorts, översändes rekvisitionsbladet till hemortsbolaget för registrering i vederbörandes portfölj.

För rikets samtliga systembolag torde årliga antalet utställda transportkort uppgå till i runt tal 200 000, d. v. s. ungefär en tiondel av motboksägarna söker transportkort under ett år.

Förfarande vid motboksinnehavares flyttning mellan olika detaljhandelsområden

Från folkbokföringsbyråerna erhåller systembolagen bl. a. kontinuerliga uppgifter om alla myndiga personer, som flyttat från en kommun till en annan. Avser uppgiften motboksinnehavare och söker denne ej inom sex månader efter utflyttningen motbok hos det nya hemortsbolaget, uppmanas han att meddela, huruvida han fortfarande önskar bibehålla inköpstillståndet hos det förutvarande hemortsbolaget.

Gör motboksinnehavare framställning om överflyttning av sitt inköpstillstånd från ett bolag till ett annat, inhämtar det nya hemortsbolaget uppgift om sökanden från det tidigare hemortsbolaget. Finnes i detta bolags re-

gister beträffande sökanden sådana anmärkningar, som inkommit till systembolag jämlikt 1—4 §§, 5 § första stycket eller 6—7 §§ kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408), översändes samtliga handlingar till det nya hemortsbolaget, dock endast såvida någon av uppgifterna hänför sig till de tio sistförflutna åren. I annat fall översändes endast sökandens inköpsportfölj och meddelande lämnas om tilldelningens storlek till det nya hemortsbolaget.

Utminuteringsställen, filialer och utlämningsställen, försändning m. m.

Utminutering av rusdrycker får endast äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937 samt därjämte i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 5 000 invånare. Systembolag äger besluta angående utminuteringsställenas antal och förläggning. På grund av kontrollstyrelsens befogenhet att pröva bolagens lokalfrågor underställes emellertid ärenden angående inrättande av nya utminuteringsställen även kontrollstyrelsen.

Antalet utminuteringsställen år 1949 var 233. Av dessa var 206 belägna i 121 städer, 16 i samma antal köpingar, 9 i lika många municipalsamhällen och endast 2 i övriga tätorter. Praktiskt taget finns egentliga utminuteringsställen alltså endast i städerna och de största tätorterna.

I syfte att dels erhålla en noggrannare kontroll över inköp genom ombud och dels åstadkomma vissa lättnader i inköpsmöjligheterna för avlägset boende köpare infördes år 1937 s. k. kostnadsfri försändning av rusdrycker. Enligt bestämmelserna härom har bolag att under vissa förutsättningar anordna försändning av rusdrycker till motboksinnehavare antingen genom att inrätta särskilda utlämningsställen, där de inköpta varorna efter förutgången rekvisition kan avhämtas eller genom att kostnadsfritt befordra varorna till köparens närmaste post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation. Kostnaderna för försändningen täckes av ett allmänt pristillägg som uttages å samtliga utminuterade spritdrycker och är lika över hela landet.

Utlämningsställe, vilket företrädesvis inrättas å ort, där antalet motboksinnehavare är jämförelsevis stort, drivs antingen helt i bolagets egen regi eller inrättas hos handlande eller annan rörelseidkare eller anordnas vid järnvägsstation. Utlämningsställe saknar lager och register för utövande av individuell utminuteringskontroll och skiljer sig från utminuteringsställe även i andra avseenden, såsom exempelvis i fråga om tiden för öppethållandet, vilken i regel är kortare än den, som gäller för utminuteringsställe. Utlämningsstället är närmast att betrakta såsom en expedition för utlämnande av varor, vilka försålts på annat håll, nämligen på det utminuteringsställe, till vilket kunden hänförts. För köparnas bekvämlighet mottages emellertid på utlämningsstället motböcker med rekvisitioner samt betalning för rekvirerade varor.

Är köpare bosatt å ort, där utminuterings- eller utlämningsställe ej finnes inrättat, äger bolag att utan kostnad för köparen försända varan till köparens närmaste järnvägs-, omnibus-, ångbåts- eller poststation. Vid försändning till järnvägsstation i andra fall än då stationen tjänstgör såsom

Tabell. 1. Utminuteringsställen, antal motböcker m. m.

Huvudort / Filial	Antal utminuteringsaffärer 1949[1]	Antal motböcker 31/12 1949[1]	Antal rekvisitioner av rusdrycker okt. 1948[2]	Antal försändningar 1949[2]
Stockholm	43	333 216	600 584	2 496
Södertälje	1	11 946	19 202	2 019
Sundbyberg	2	10 690	19 426	—
Solna	1	6 770	13 019	—
Vaxholm	1	1 210	2 779	10
Norrtälje	1	8 604	10 120	11 250
Sigtuna	1	1 560	2 169	—
Nynäshamn	1	3 556	7 138	79
Uppsala	2	31 419	44 054	21 566
Enköping	1	7 529	11 056	568
Öregrund	1	2 675	2 524	12 458
Nyköping	1	13 504	18 399	9 810
Trosa	1	1 884	2 132	2 512
Eskilstuna	1	21 007	34 378	2 704
Torshälla	1	1 297	2 555	—
Strängnäs	1	3 954	6 416	1 119
Mariefred	1	1 803	2 749	397
Malmköping	1	4 049	4 374	6 681
Linköping	2	23 424	34 308	3 875
Motala	1	7 941	12 549	512
Vadstena	1	3 194	4 376	2 181
Skänninge	1	1 713	2 449	—
Mjölby	1	4 454	6 383	518
Åtvidaberg	1	3 356	5 422	671
Norrköping	3	31 758	57 219	25 567
Söderköping	1	3 030	3 614	263
Finspång	1	3 876	.	[3] 51
Valdemarsvik	1	3 895	5 219	3 080
Katrineholm	1	9 606	12 291	2 380
Jönköping	2	18 451	29 093	19 006
Huskvarna	1	3 617	6 792	—
Nässjö	1	6 486	10 591	11 324
Värnamo	1	7 369	10 712	38 407
Eksjö	1	6 357	8 537	15 637
Tranås	1	4 792	8 002	5 627
Vetlanda	1	4 864	[4] 6 284	11 981
Växjö	1	26 184	28 943	82 134
Ljungby	1	7 975	8 795	23 372
Kalmar	2	16 148	26 097	14 245
Nybro	1	5 751	7 552	8 976
Oskarshamn	1	10 161	14 075	33 521
Borgholm	1	3 725	5 032	8 415
Mönsterås	1	3 412	3 904	8 009
Mörbylånga	1	2 362	2 867	8 489
Västervik	1	9 645	13 867	23 673
Vimmerby	1	7 487	8 556	27 684
Visby	1	14 221	16 238	26 995

[1] Uppgifterna i dessa två kolumner finns aktualiserade i fotnot på sid. 61. — [2] Uppgifterna i dessa två kolumner bygger på särskild utredning och har därför ej aktualiserats. I antalet försändningar ingår ej s. k. hemsändning (på försäljningsorten). — [3] 6/10—31/12. — [4] 21/3—31/12.

Huvudort / Filial	Antal utminuteringsaffärer 1949	Antal motböcker 31/12 1949	Antal rekvisitioner av rusdrycker okt. 1948	Antal försändningar 1949[1]
Karlskrona	1	20 376	31 893	43 858
Ronneby	1	7 568	11 694	12 244
Karlshamn	1	9 878	13 271	14 255
Sölvesborg	1	7 855	9 363	23 235
Kristianstad	2	21 157	29 614	19 430
Hässleholm	1	12 556	15 441	28 470
Malmö	10	68 688	135 973	—
Trelleborg	1	7 221	13 940	—
Skanör	1	382	729	—
Dalby	1	2 121	2 883	—
Veberöd	1	1 346	2 059	—
Svedala	1	2 685	5 400	—
Anderslöv	1	2 016	2 677	—
Vellinge	1	2 040	3 442	—
Skurup	1	4 181	5 718	—
Sjöbo	1	2 782	4 154	—
Lund	1	14 584	21 518	—
Eslöv	1	4 920	8 357	—
Kävlinge	1	2 871	4 765	—
Löberöd	1	1 699	2 365	—
Hörby	1	3 304	4 806	—
Höör	1	2 709	3 851	—
Hälsingborg	4	28 328	53 544	417
Landskrona	1	9 864	20 857	18
Höganäs	1	4 585	7 532	—
Tågarp	1	2 720	4 122	—
Teckomatorp	1	3 152	4 392	255
Röstånga	1	5 060	6 094	11 889
Ängelholm	1	12 021	15 486	22 092
Ystad	1	8 714	13 229	1 933
Lövestad	1	2 185	2 306	—
Östraby	1	1 829	2 223	—
Simrishamn	1	5 860	6 954	8 113
Tomelilla	1	5 520	6 625	2 842
Halmstad	2	22 612	31 426	51 792
Laholm	1	7 004	6 969	12 728
Falkenberg	1	9 790	12 233	14 196
Varberg	1	11 824	14 728	14 693
Båstad	1	3 075	3 601	1 425
Göteborg	15	146 098	296 192	1 107
Mölndal	1	5 465	13 246	—
Kungälv	1	5 875	9 937	—
Marstrand	1	2 487	2 533	6 016
Kungsbacka	1	6 777	10 651	—
Alingsås	1	8 424	14 215	1 539
Uddevalla	1	20 019	23 540	9 452
Lysekil	1	8 888	10 488	12 798
Strömstad	1	6 185	6 025	7 443
Vänersborg	1	9 829	14 453	17 041
Trollhättan	1	10 606	15 769	7 329
Åmål	1	9 055	10 968	32 415
Grästorp	1	3 078	3 868	4

[1] I denna siffra ingår ej s. k. hemsändning.

Huvudort / Filial	Antal utminuteringsaffärer 1949	Antal motböcker 31/12 1949	Antal rekvisitioner av rusdrycker okt. 1948	Antal försändningar 1949[1]
Borås	4	33 326	57 168	38 702
Ulricehamn	1	7 571	9 433	11 196
Mariestad	1	10 340	11 972	27 423
Skara	1	6 514	8 191	4 647
Lidköping	1	8 591	12 790	1 853
Vara	1	6 621	6 682	6 554
Skövde	1	12 527	18 032	18 890
Hjo	1	2 782	3 842	5 089
Tidaholm	1	3 160	5 237	1
Falköping	1	7 802	10 244	407
Karlstad	2	32 211	41 012	100 889
Kristinehamn	1	9 595	14 309	12 950
Filipstad	1	10 102	10 864	40 276
Arvika	1	12 498	13 507	31 179
Säffle	1	4 969	6 834	1 252
Örebro	3	31 135	48 951	15 692
Kumla	1	3 867	[2] 5 861	80
Askersund	1	3 954	5 122	14 831
Karlskoga	1	8 866	13 957	160
Nora	1	2 949	4 616	2 321
Lindesberg	1	6 797	7 858	12 430
Västerås	2	26 531	38 083	2 424
Sala	1	8 575	9 605	3 786
Fagersta	1	4 814	6 914	511
Köping	1	7 655	9 977	1 395
Arboga	1	5 849	7 294	311
Falun	1	30 237	28 382	105 585
Borlänge	1	10 819	13 040	26 113
Ludvika	1	10 930	13 742	—
Hedemora	1	7 121	8 760	15 096
Avesta	1	6 102	9 021	—
Gävle	2	27 755	46 975	17 750
Sandviken	1	11 789	17 866	18 045
Söderhamn	1	8 588	11 839	325
Bollnäs	1	10 091	[3] 10 436	19 322
Hudiksvall	1	16 707	17 941	52 814
Härnösand	1	9 139	18 527	44 544
Kramfors	1	4 816	.	1 587
Sundsvall	1	28 330	42 661	53 829
Sollefteå	1	12 577	15 049	42 554
Örnsköldsvik	1	13 562	14 621	43 711
Östersund	1	37 695	35 816	131 127
Umeå	1	22 288	24 503	57 421
Skellefteå	1	15 768	16 784	40 918
Luleå	1	14 087	18 174	58 577
Piteå	1	10 359	10 337	46 212
Boden	1	7 551	11 153	19 657
Kiruna	1	4 855	8 236	5 719
Haparanda	1	11 510	10 786	53 399
Summa	[4] 233	[5]1 924 072	2 933 964	2 068 845

[1] I denna siffra ingår ej s. k. hemsändning. — [2] Tillk. 1/4 1948. — [3] Tillk. 1/7 1948. — [4] Under år 1951 fanns 241 utminuteringsaffärer, d. v. s. 8 nytillkomna sedan 1949, därav på tidigare utminuteringsorter 7 nya affärer (Stockholm 2, Södertälje 1, Göteborg 1, Uddevalla 1, Gävle 1 och Östersund 1) samt på ny utminuteringsort en affär (Degerfors inom Karlstads detaljhandelsområde). — [5]Den 31/12 1951 hade antalet motböcker stigit till 1 960 311.

utlämningsställe, begränsas järnvägens medverkan till inköpen enbart till transport och överlämnande av varan, sedan motbok och betalning för den rekvirerade varan dessförinnan insänts till systembolaget med posten. Vid försändning medelst omnibus (bil eller lastbil i reguljär trafik) mottages motbok jämte betalning för rekvirerade varor antingen å särskilda stationer eller direkt från kunderna på platser utefter vägen. Den inköpta varan överlämnas vid återfärden från utminuteringsstället antingen å station av nyssnämnt slag för senare överlämnande till kunden eller direkt till kunden på plats utmed vägen.

I tab. 1 lämnas vissa uppgifter ang. omfattningen av systembolagens motboksantal, försändningar m. m.

Ur tabellen kan utläsas, att systembolagen fördelar sig på följande sätt efter antalet motböcker (år 1949).

Antal motböcker	Antal systembolag
Under 20 000	12
20 000—30 000	5
30 000—40 000	7
40 000—50 000	5
50 000—60 000	7
60 000—70 000	2
Mer än 70 000	3

Prissättningen på rusdrycker

Systembolag skall — med vissa undantag — inköpa alla för sin rörelse erforderliga rusdrycker från Aktiebolaget Vin- & spritcentralen. I partihandelsbolagets pris är tillverkningsskatten inräknad. Enligt de nya prissättningsbestämmelser, som gäller från och med den 1 april 1952, skall systembolagen för inköpt vara betala gällande utminuteringspris, minskat med en rabatt av 7,2 % för spritdryck och 13 % för vin, systembolagens handelsmarginal på utminuteringen. Omsättningsskatten på rusdrycker upptages alltså av partihandelsbolaget redan vid varans försäljning till systembolagen.

Vid försäljningen av rusdrycker har systembolag att i prishänseende skilja mellan varor, som försäljes utminuteringsvis och varor, som försäljes till restauranger.

Utminuteringspris för rusdryck, som inköpts från partihandelsbolaget, skall utgöra det sammanlagda beloppet av det av partihandelsbolaget bestämda partipriset, den å varan belöpande omsättningsskatten samt handelsmarginal å utminuteringen, motsvarande den förut nämnda rabatten. I fråga om spritdrycker är storleken av handelsmarginalen så bestämd att denna innefattar pristillägget för täckande av kostnader för fri försändning av rusdrycker (jfr s. 58).

För bestämmande av utskänkningspriserna på spritdrycker indelas restaurangerna i tre prisklasser allt efter sin allmänna karaktär och standard, såsom inredning och utstyrsel, serveringssätt, förekomsten av musik samt

kundkretsens allmänna sammansättning. Restauranger, som härvid anses berättigade till högsta utskänkningspris, hänföres till första klassen, restauranger, som icke har samma höga standard men ej heller kan anses som folkrestauranger, till andra klassen och folkrestaurangerna till tredje klassen.

Utskänkningspriset på vissa standardsorter av spritdrycker bestämmes av kontrollstyrelsen. För andra slag av spritdrycker äger innehavare av överlåtet utskänkningstillstånd att bestämma utskänkningspriset i enlighet med vissa av kontrollstyrelsen fastställda prissättningsgrunder. Enligt dessa grunder skall utskänkningspriset utgöra det sammanlagda beloppet av det av partihandelsbolaget bestämda partipriset, den å varan belöpande omsättningsskatten och utskänkningsskatten samt handelsmarginal å utskänkningen, uträknad i förhållande till partipriset och utgörande högst 220 % i första klassen, högst 170 % i andra klassen och högst 100 % i tredje klassen.

Beträffande vin får innehavare av överlåtet utskänkningstillstånd själv bestämma utskänkningspriset. Systembolag äger dock fastställa utskänkningspris för de varuslag eller märken av vin, som bolag i enlighet med bestämmelse i gällande överlåtelseavtal äger ålägga innehavare av överlåtet utskänkningstillstånd att tillhandahålla i rörelsen. Denna befogenhet tillämpas ej i större utsträckning.

Trafikutskänkningen är icke bunden vid de prissättningsregler som enligt det föregående gäller för den överlåtna utskänkningen. För rusdrycker, som systembolag försäljer till innehavare av trafikutskänkning, skall denne erlägga varans utminuteringspris med tillägg för den på varan belöpande utskänkningsskatten.

Vad angår systembolagens försäljningspris på varor, avsedda för utskänkningsrörelsen, influeras prissättningen slutligen av huruvida försäljningen sker inom eller utom den s. k. vinstkvantiteten (se härom s. 65).

Systembolagens befattning med utskänkningen

Tillståndsförfarande m. m.

Tillstånd till annan utskänkning än turist- och trafikutskänkning meddelas av länsstyrelsen i det län, där utskänkningen skall äga rum. Befogenhet att söka tillstånd tillkommer i första hand systembolag. Viss initiativrätt har därjämte tillagts stads- eller kommunalfullmäktige. Tillstånd kan antingen avse utskänkning, som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod (årsutskänkning), eller utskänkning, som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod (tillfällig utskänkning). Rätt till årsutskänkning medgives i allmänhet för en tid av fyra år (oktrojperiod). Den första oktrojperioden efter det 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning trätt i kraft omfattade dock endast tiden från och med den 1 oktober 1938 till och med den 30 september 1941. Oktrojperiod har därefter räknats från och med den 1 oktober 1941 och sedermera från och med samma dag vart fjärde följande år. Särskilda bestämmelser gäller i fråga om turistutskänk-

ning, vartill tillstånd meddelas av Kungl. Maj:t, samt för trafikutskänkning, vartill tillstånd lämnas av länsstyrelsen för högst ett år.

Samtliga tillstånd till utskänkning (utom tillstånd till trafikutskänkning) lämnas till systembolag. Tillstånden får dock utnyttjas först sedan de överlåtits på annan. I fråga om restaurang eller avdelning av restaurang, som med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet, varupris eller kundkrets är att beteckna såsom folkrestaurang, får tillståndet, om det omfattar spritdrycker, icke överlåtas på annan än det statliga restaurangbolaget, Sveriges centrala restaurangaktiebolag. Ej heller eljest får systembolag överlåta tillstånd till utskänkning på annan än restaurangbolaget, där det finnes påkallat till främjande av nykterhet eller ordning, att utskänkningstillståndet innehaves av detta bolag. Restaurangbolaget bedriver verksamheten genom fem dotterbolag: Stockholmsdistriktets allmänna restaurangaktiebolag (SARA) med säte i Stockholm, Östra Sveriges allmänna restaurangaktiebolag (ÖSARA) med säte i Linköping, Skånes allmänna restaurangaktiebolag (SKAR) med säte i Malmö, Västsveriges allmänna restaurangaktiebolag (VARA) med säte i Göteborg och Bergslagens allmänna restaurangaktiebolag (BARA) med säte i Örebro.

I andra fall än de nu nämnda får överlåtelse av utskänkningstillstånd ske till enskild företagare (i det följande kallad restauratör).

Vid överlåtelse av utskänkningstillstånd tecknas överlåtelsekontrakt mellan systembolaget och den till vilken utskänkningen överlåtes. I detta kontrakt regleras de närmare villkoren för utskänkningen. I kontrakten finns bland annat vissa ordningsföreskrifter för utskänkningens bedrivande samt bestämmelser om att tillståndsinnehavaren har att inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker från systembolaget samt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter med avseende å utskänkningspris, som kontrollstyrelsen meddelat eller kan komma att meddela under avtalstiden. I kontraktet föreskrivs vidare, att systembolag äger vidtaga de kontrollåtgärder beträffande utskänkningens handhavande, som bolaget finner erforderliga.

Sedan överlåtelsekontrakt tecknats, skall systembolaget söka fastställelse av avtalet hos länsstyrelsen, som har att pröva skälen och villkoren för överlåtelsen samt i fråga om överlåtelse på annan än restaurangbolaget även lämpligheten och behörigheten hos den, på vilken överlåtelse ifrågasättes. Fastställes överlåtelsen skall avskrift av beslutet härom tillställas kontrollstyrelsen.

Under år 1950 fanns 1 464 begagnade utskänkningstillstånd. Av dessa avsåg 1 154 årsutskänkning, 215 tillfällig utskänkning och 95 trafikutskänkning. Av tillstånden till årsutskänkning gällde 731 för utskänkning av både spritdrycker och vin och 423 för utskänkning av enbart vin.

Tillstånden till årsutskänkning avsåg nära nog alla hel oktrojperiod.

Under år 1950 fördelade sig utskänkningstillstånden inom de olika systembolagens detaljhandelsområden på sätt framgår av tab. 2.

Tabell 2. Antal utskänkningstillstånd 1950.

Detaljhandelsområde	Spritdrycker och vin				Vin			
	Årsutskänkn.		Tillf. utsk.		Årsutskänkn.		Tillf. utsk.	
	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan
Stockholm	35	95	—	2	1	98	—	—
Uppsala	4	29	—	—	—	22	—	1
Nyköping	2	4	—	—	—	2	—	—
Eskilstuna	5	6	—	10	—	4	—	—
Linköping	3	8	—	6	—	5	—	—
Norrköping	6	10	—	16	—	8	—	—
Jönköping	4	7	—	7	—	9	—	1
Växjö	1	9	—	2	—	8	—	—
Kalmar	3	10	—	8	—	7	—	—
Västervik	1	5	—	2	—	2	—	—
Visby	1	7	—	—	—	2	—	—
Karlskrona	5	13	—	17	—	10	—	—
Kristianstad	2	11	1	4	—	13	—	1
Malmö	9	61	8	2	—	14	—	—
Lund	3	29	—	4	—	7	—	—
Hälsingborg	5	57	—	2	—	18	—	—
Ystad	2	14	—	11	—	9	—	—
Halmstad	7	31	—	1	—	8	—	—
Göteborg	20	36	13	4	—	34	5	1
Uddevalla	4	19	—	4	—	21	—	—
Vänersborg	2	7	—	—	—	6	—	—
Borås	4	7	—	3	—	9	—	—
Mariestad	2	2	—	—	—	2	—	—
Lidköping	1	2	—	—	—	2	—	—
Skövde	5	4	—	1	—	9	—	—
Karlstad	6	10	—	23	—	8	—	—
Örebro	7	9	—	—	—	4	—	—
Västerås	8	4	—	13	—	9	—	—
Falun	1	9	—	4	—	14	—	—
Hedemora	—	3	—	—	—	5	—	—
Gävle	6	8	—	20	—	8	—	—
Hudiksvall	2	1	—	—	—	4	—	—
Härnösand	1	5	—	—	—	2	—	1
Sundsvall	1	7	—	—	—	5	—	—
Sollefteå	1	4	—	—	—	—	—	—
Örnsköldsvik	1	1	—	—	—	1	—	—
Östersund	1	7	—	1	—	28	—	—
Umeå	—	2	—	2	—	—	—	—
Skellefteå	—	1	—	—	—	1	—	—
Luleå	—	5	—	14	—	3	—	—
Haparanda	—	1	—	—	—	1	—	—
Hela riket	171	560	22	183	1	422	5	5

Vinstkvantitetssystemet

Sedan år 1921 har restauratör fått tillgodoräkna sig försäljningsvinst endast på en viss begränsad kvantitet spritdrycker och starkviner (den s. k. vinstkvantiteten). Om han inköpt spritdrycker och starkviner utöver vinstkvantiteten, har han fått erlägga det pris, som han själv betingar sig vid utskänkning med avdrag för en mindre ersättning för spillmån. Vinstkvantiteterna, som ursprungligen fastställdes till 3/4 av den beräknade försäljning-

en år 1920, har i stort sett varit oförändrade till år 1938. I syfte att så småningom helt avveckla det enskilda vinstintresset inom utskänkningen har restaurangernas vinstkvantiteter enligt riksdagens beslut sedan nämnda år nedskrivits med 4 % årligen. Enligt den uppgjorda avskrivningsplanen motsvarar vinstkvantiteten för närvarande (våren 1952) en nedskrivning med 56 % och vinstkvantiteterna kommer alltså enligt planen att vara helt avskrivna 1963. Ett undantag utgör trafikutskänkningen. Beträffande denna har överhuvudtaget inga åtgärder vidtagits för begränsning av det enskilda vinstintresset. Vid s. k. turistutskänkning har restauratören icke rätt till vinst, varför vinstkvantitet icke heller i dessa fall fastställes.

Det statliga restaurangbolaget, som icke äger betinga sig någon handelsvinst på spritdrycker och starkviner, åtnjuter i stället en enligt vissa grunder beräknad kostnadsersättning för sitt handhavande av utskänkningen.

Kontrollstyrelsen har för varje restaurang fastställt ett *grundtal*, i förhållande till vilket den årliga vinstkvantiteten eller — beträffande centralbolagets restauranger — kostnadsersättningen bestämmes. Uppgift angående vinstkvantiteternas eller kostnadsersättningarnas storlek är beträffande varje restaurang intagen i det mellan vederbörande systembolag och restauratören eller centralbolaget upprättade överlåtelsekontraktet.

I fråga om spritdrycker och starkviner, som inköpes av annan innehavare av överlåtet tillstånd till *årsutskänkning* än centralbolaget, skall restauratören för de kvantiteter, som ligger inom vinstkvantiteten, till systembolaget erlägga ett pris, som svarar mot systembolagets inköpspris, ökat med å varan belöpande skatter (grundpriset) och bolaget tillkommande handelsvinst, vilken skall vara 25 % av skillnaden mellan detta grundpris och varans utskänkningspris, sådant detta blivit fastställt för utskänkningsrörelse av ifrågavarande klass. För de spritdrycker och starkviner, som restauratör inköper utöver vinstkvantiteten, är han skyldig att erlägga varans utskänkningspris med avdrag för två procents rabatt såsom ersättning för spillmån. För mousserande viner erlägger restauratören till bolaget ett pris motsvarande dels varans grundpris, dels såsom bolagets handelsvinst 25 % av skillnaden mellan grundpriset och utskänkningspriset och för svaga viner ett pris motsvarande dels grundpriset, dels 15 % av nämnda skillnad.

Vid *tillfällig utskänkning* äger restauratör åtnjuta kostnadsersättning, som för spritdrycker och starkviner utgår efter en från ett grundbelopp å 75 % av bruttovinsten under 25 år fallande skala (under försäljningsåret 1 oktober 1951—30 september 1952 45 %, vilket procenttal för varje följande försäljningsår minskas med 3). För mousserande och svaga viner utgår ersättningen utan nedskrivning med 75 resp. 85 % av bruttovinsten.

För de spritdrycker och starkviner, som *centralbolaget* inköper, skall detta till vederbörande systembolag erlägga varans utskänkningspris med avdrag av 1 procents spillmånsersättning å detta pris. Centralbolaget åtnjuter emellertid, såsom tidigare berörts, av systembolaget en för varje restaurang bestämd kostnadsersättning för täckande av de omkostnader utskänkningen medför. Denna ersättning utgöres vad angår spritdrycker och starkvin av ett

visst på förhand bestämt belopp, den s. k. fasta kostnadsersättningen, motsvarande viss del av 1937 års bruttovinst på restaurangens försäljning av dessa varor. För mousserande och svaga viner är motsvarande ersättning rörlig, i det att den för mousserande viner för varje år motsvarar 75 % av bruttovinsten och för svaga viner 85 % av bruttovinsten. Med hänsyn till den genom 1937 års lagstiftning införda successiva minskningen av utskänkningsvinsten nedsättes de till centralbolaget utgående fasta kostnadsersättningarna, avseende spritdrycker och starkvin, enligt principer, som i allt väsentligt sammanfaller med dem, som gäller vinstkvantiteternas successiva nedskrivning för de privata restauratörerna.

Kontrollen över utskänkningsrestriktionerna m. m.

Enligt det avtal, som träffats mellan systembolag och den till vilken utskänkningstillstånd överlåtits, äger systembolag vidtaga de kontrollåtgärder, bolaget finner erforderliga för övervakning av restauratörens handhavande av utskänkningen. Denna kontrollerande verksamhet utövas dels genom systembolagens egna tjänstemän och dels genom särskilda organ, de s. k. kontrolldelegationerna. För närvarande finnes fem sådana delegationer, nämligen Stockholmsdistriktets kontrolldelegation samt kontrolldelegationerna för Östra Mellansverige, Skåne, Västra Sverige och Bergslagen.

Stockholmsdistriktets kontrolldelegation har bildats genom avtal mellan Aktiebolaget Stockholmssystemet och systembolagen i Uppsala, Västerås och Gävle, å ena sidan, samt Stockholms Hotell- & Restaurantförening, Mellersta Sveriges Hotell- & Restaurantförening och Stockholmsdistriktets Allmänna Restaurang Aktiebolag, å andra sidan. Delegationen handhar kontrollen över samtliga inom ovannämnda fyra systembolags detaljhandelsområden utövade rättigheter till utskänkning av spritdrycker och vin utom rättigheterna i Arboga och Köping.

Kontrolldelegationen för Östra Mellansverige utgör en sammanslutning av å ena sidan systembolagen i Nyköping, Linköping, Norrköping, Jönköping, Växjö, Kalmar och Västervik samt å andra sidan samtliga privata innehavare av utskänkningsrättigheter för spritdrycker inom nämnda systembolags detaljhandelsområden ävensom Östra Sveriges Allmänna Restaurang Aktiebolag och Västsveriges Allmänna Restaurang Aktiebolag. Delegationens verksamhetsområde sammanfaller med de ovan nämnda systembolagens detaljhandelsområden.

I kontrolldelegationen för Skåne ingår systembolagen i Kristianstad, Malmö, Lund, Hälsingborg och Ystad, å ena sidan, samt Södra Sveriges Restauratörförening och Skånes Allmänna Restaurangaktiebolag, å den andra sidan. Delegationen handhar kontrollen över samtliga rättigheter till utskänkning av spritdrycker och vin å de orter, där systembolagen erhållit tillstånd till utskänkning.

Kontrolldelegationen för Västra Sverige utgör en sammanslutning mellan systembolagen i Halmstad, Göteborg, Uddevalla, Vänersborg och Borås, å ena sidan, samt Västra Sveriges Restauratörförening och Västsveriges Allmänna Restaurang Aktiebolag, å andra sidan. Delegationen handhar kontrollen över samtliga rättigheter till utskänkning av spritdrycker eller vin å de orter, där systembolagen erhållit tillstånd till utskänkning.

Kontrolldelegationen för Bergslagen utgör en sammanslutning mellan systembolagen i Karlstad, Örebro, Västerås, Falun och Hedemora samt Mellersta Sveriges Hotell- och Restaurantförening och Bergslagens Allmänna Restaurang Aktiebolag. Delegationens verksamhet omfattar kontrollen över samtliga rättigheter till utskänk-

ning av spritdrycker och vin inom Värmlands, Örebro och Kopparbergs län samt städerna Arboga och Köping i Västmanlands län.

Kontrolldelegationerna, som består av representanter för systembolagen och restauratörerna samt en opartisk ordförande, utövar kontrollen genom särskilt utsedda kontrollörer. Hos Stockholmsdistriktets kontrolldelegation samt hos vardera av kontrolldelegationerna för Skåne och Västra Sverige finns två heltidsanställda kontrollörer. I mån av behov anställes därjämte extra kontrollörer, vilka bedriver sin verksamhet såsom bisyssla. Vid de båda övriga kontrolldelegationerna finns en heltidsanställd kontrollör. I mån av behov anställes därjämte extra kontrollörer.

Kostnaderna för delegationerna fördelas på systembolagen, det allmänna restaurangbolaget och de enskilda restauratörerna. Under år 1947 erlade de i kontrolldelegationerna ingående parterna följande belopp för bestridande av verksamheten.

Kontrolldelegation	System-bolag	Allm. rest.-bolag	Övr. inneh. av överl. utsk.-tillst.	Summa
Stockholmsdistriktets kontrolldel.	56 629	9 723	14 547	80 899
Kontrolldel. för Östra Mellansverige	20 080	6 360	2 735	29 175
Kontrolldel. för Skåne	24 000	8 000	7 841	39 841
Kontrolldel. för Västra Sverige	25 938	8 646	8 646	43 230
Kontrolldel. för Bergslagen	15 000	5 000	5 000	25 000
Summa kronor	141 647	37 729	38 769	218 145

Systembolagens omsättning och ekonomi.

I tab. 3 a och 3 b har intagits uppgifter om storleken av de 41 systembolagens försäljning av spritdrycker och vin under år 1949. För vartdera slaget av rusdrycker har en uppdelning gjorts i försäljning genom utminutering, genom utskänkning samt för tekniska och liknande ändamål.

Systembolagens inkomster utgöres av vinster på försålda rusdrycker samt vissa andra poster, såsom räntor, hyror, ersättning i vissa fall för emballage och hemsändning av varor, avgifter för motbokslösen, vinster vid försäljning av tomglas samt i anspråk tagna reserverade medel. I systembolagens inkomster för år 1949 ingår därjämte ett belopp av 607 158 kronor, vilket utgör ersättning för bolagens arbete och kostnader i övrigt för kristidsstyrelsernas räkning. Bolagens utgifter utgöres av dels omkostnader, som vilar på rörelsen i dess helhet, de s. k. centrala förvaltningskostnaderna, dels ock kostnader, som enbart sammanhänger med drivandet av någon viss rörelsegren. Till kostnader av sistnämnda slag hänföres direkta utgifter för utminuteringsrörelsen, direkta utgifter för utskänkningen (överlåten dels till Sveriges centrala restaurangaktiebolag och dels till annan) samt utgifter för egen fastighetsrörelse. Till dessa utgifter kommer vidare utskylder samt avskrivningar och reservationer.

Bruttovinsten på rusdrycker uppgick under år 1949 till 87,3 miljoner kronor. Inkomster därutöver (se ovan) stannade vid 5,0 miljoner kronor. Om-

kostnaderna, frånsett 1949 års utskylder (27,0 miljoner kronor), belöpte sig till 34,5 miljoner kronor. Nettovinsten till statsverket, efter det ett belopp av 0,5 miljoner kronor avskrivits eller reserverats, utgjorde 30,3 miljoner kronor.

Systembolagens omkostnader under år 1949, frånsett utskylder, fördelade sig på centrala förvaltningskostnader samt på utgifter för utminuteringsrörelsen, utskänkningsverksamheten och fastighetsrörelsen på följande sätt:

	Milj. kr.
Centrala förvaltningskostnader	12,62
Direkta utgifter för utminuteringsrörelsen	15,69
Direkta utgifter för utskänkning genom allmänt restaurangbolag	4,22
Direkta utgifter för övrig utskänkning	1,05
Utgifter för fastighetsrörelsen	0,89
Summa	34,47

I de *centrala förvaltningskostnaderna* innefattas utgifter av ganska skilda slag, vilka kan inordnas under följande huvudrubriker, nämligen dels styrelsearvoden, dels revisionskostnader, dels löner, dels understöd och pensioner, dels hyror, underhåll och reparationer, bränsle, elektrisk ström o. dyl., försäkringspremier, frakt- och transportkostnader ävensom allmänna utskänkningskostnader, dels ock kontorskostader, vissa kostnader för kristidsstyrelserna och övriga omkostnader.

Vad beträffar styrelsearvoden hänföres hit arvoden till styrelseledamöter och styrelsesuppleanter jämte rese- och traktamentsersättningar vid styrelsens sammanträden. Dessa utgifter uppgick under år 1949 till sammanlagt 232 540 kronor.

Under revisionskostnader inbegripes arvode till den å bolagsstämman valde revisorn (en för ett vart av de 41 bolagen), arvoden till siffergranskare jämte rese- och traktamentsersättningar till dessa, men däremot inga som helst kostnader för kontrollstyrelsens systembolagsrevisorer, vilka senare kostnader, i vad de avser löner samt traktaments- och reseersättningar, helt bestrides av statsmedel. De av systembolagen under år 1949 utbetalade revisionskostnaderna uppgick till 79 689 kronor.

De till systembolagens verkställande direktörer utgående lönerna under år 1949 uppgick till sammanlagt 720 000 kronor.

De under år 1949 utgående understöden och pensionerna uppgick till 2 545 000 kronor.

År 1949 utdelades till bolagens aktieägare 20 500 kronor. Systembolagens utgifter för kontrolldelegationerna samt utgifter för inspektion på restauranger uppgick till 152 530 kronor. Frakt- och transportkostnader, jämte vissa omkostnader, vilka varit av sådan natur, att de belastat bolagens verksamhet i dess helhet, belöpte sig till sammanlagt 679 980 kronor. Kostnaderna för kristidsstyrelsernas räkning belöpte sig till 525 710 kronor.

Tabell 3 a. Systembolagens omsättning av spritdrycker år 1949.

Bolag	Försålda spritdrycker år 1949					
	Utminutering		Utskänkning		Tekn. o. likn. ändamål	
	liter	kronor	liter	kronor	liter	kronor
Stockholm	7 872 726	110 968 560	1 926 774	50 226 123	1 750	50 943
Uppsala	729 927	9 976 317	106 467	2 735 096	244	6 944
Nyköping	270 549	3 654 802	35 923	879 611	4	90
Eskilstuna	632 623	8 577 853	75 099	1 895 889	130	3 093
Linköping	808 147	11 038 146	108 366	2 738 292	101	2 244
Norrköping	985 511	13 365 713	134 937	3 278 672	69	1 964
Jönköping	920 862	12 803 414	113 268	2 966 052	237	5 454
Växjö	595 066	8 059 834	56 453	1 474 200	39	854
Kalmar	759 911	10 348 975	62 024	1 571 892	88	2 050
Västervik	306 541	4 177 956	31 305	781 196	6	188
Visby	256 072	3 494 342	37 002	923 632	57	951
Karlskrona	838 784	11 485 860	65 803	1 648 174	162	3 246
Kristianstad	622 131	8 505 675	42 544	1 095 282	7	222
Malmö	2 046 019	28 654 492	238 480	6 375 926	173	4 379
Lund	560 328	7 756 875	66 592	1 715 125	34	979
Hälsingborg	1 340 313	18 329 731	136 538	3 488 639	130	2 467
Ystad	474 083	6 464 741	27 663	708 516	49	832
Halmstad	1 046 314	14 279 117	99 727	2 663 580	12	243
Göteborg	3 753 219	52 507 286	665 562	17 229 560	354	7 510
Uddevalla	604 459	8 234 972	55 246	1 435 574	15	301
Vänersborg	573 867	7 915 190	57 394	1 425 288	130	3 255
Borås	804 539	11 256 597	97 496	2 586 515	168	2 861
Mariestad	262 287	3 586 057	23 509	595 575	—	—
Lidköping	251 979	3 439 509	19 730	490 452	5	154
Skövde	443 591	6 108 914	45 963	1 223 509	42	1 191
Karlstad	1 216 597	16 963 672	108 411	2 918 263	135	3 478
Örebro	1 107 034	15 291 596	133 039	3 496 691	73	1 603
Västerås	912 343	12 466 549	107 134	2 710 231	176	4 057
Falun	911 222	12 518 296	67 803	1 795 921	139	3 426
Hedemora	237 419	3 267 131	18 552	509 595	77	1 482
Gävle	1 134 372	15 362 397	108 421	2 723 998	219	5 750
Hudiksvall	278 206	3 745 511	35 897	918 524	24	531
Härnösand	255 552	3 499 799	34 484	912 417	45	1 240
Sundsvall	533 308	7 218 066	69 265	1 843 932	166	3 190
Sollefteå	216 506	2 993 797	27 502	733 162	·	13
Örnsköldsvik	226 690	3 188 259	24 265	679 338	8	252
Östersund	566 948	7 774 496	34 448	958 140	25	719
Umeå	382 810	5 347 142	22 500	646 118	25	729
Skellefteå	242 610	3 378 006	17 320	456 303	29	580
Luleå	683 731	9 473 060	59 052	1 635 537	71	1 736
Haparanda	173 123	2 432 858	5 993	171 014	—	—
Samtl. bolag	36 838 319	509 911 563	5 203 951	135 261 554	5 218	131 201

Tabell 3 b. Systembolagens omsättning av viner år 1949.

Bolag	Försålda viner år 1949					
	Utminutering		Utskänkning		Tekn. o. likn. ändamål	
	liter	kronor	liter	kronor	liter	kronor
Stockholm	2 740 568	27 052 164	473 823	8 355 140	14 635	112 150
Uppsala	127 931	1 260 393	16 238	287 130	450	3 421
Nyköping	47 786	477 810	4 858	91 872	62	484
Eskilstuna	89 764	889 177	9 104	167 841	400	3 217
Linköping	120 574	1 213 838	15 514	280 054	206	1 875
Norrköping	155 190	1 551 455	19 198	369 638	442	3 377
Jönköping	136 520	1 396 419	21 566	410 773	411	3 327
Växjö	73 674	760 530	8 474	161 524	56	336
Kalmar	117 917	1 197 608	9 926	191 920	65	560
Västervik	42 381	425 920	3 702	72 502	34	298
Visby	46 177	460 544	6 350	116 914	155	1 241
Karlskrona	83 106	861 117	10 989	200 751	72	607
Kristianstad	72 611	761 046	8 085	143 122	100	922
Malmö	317 858	3 417 101	55 518	1 117 209	2 017	16 296
Lund	88 142	931 113	16 168	288 368	370	2 876
Hälsingborg	168 486	1 786 492	29 426	556 592	318	2 045
Ystad	60 527	632 009	6 932	126 268	73	563
Halmstad	140 288	1 489 859	19 391	383 701	324	2 524
Göteborg	590 615	6 167 291	93 558	1 925 259	2 262	17 716
Uddevalla	74 200	753 837	12 754	248 354	246	2 056
Vänersborg	61 381	631 918	6 971	132 806	139	1 189
Borås	142 321	1 457 310	16 105	308 835	176	1 267
Mariestad	30 603	314 438	3 038	54 102	46	389
Lidköping	24 745	267 100	2 174	40 836	37	315
Skövde	49 192	496 706	5 574	108 827	124	1 050
Karlstad	168 874	1 682 823	16 703	326 858	317	2 692
Örebro	151 984	1 509 806	17 563	352 609	177	1 406
Västerås	139 132	1 386 629	14 911	278 325	301	2 627
Falun	111 152	1 146 088	17 944	343 308	154	1 436
Hedemora	28 967	288 487	2 938	55 647	4	45
Gävle	128 301	1 280 956	18 179	342 721	311	2 358
Hudiksvall	24 223	253 662	3 137	64 423	41	312
Härnösand	34 856	349 413	4 105	77 939	93	681
Sundsvall	67 258	664 112	8 198	161 563	174	1 434
Sollefteå	29 937	301 639	2 928	54 185	24	204
Örnsköldsvik	34 203	370 383	4 086	80 726	153	1 082
Östersund	76 449	768 757	16 246	280 817	198	1 501
Umeå	71 992	742 797	2 957	57 018	128	720
Skellefteå	35 262	356 845	4 404	100 786	43	382
Luleå	136 077	1 330 357	9 690	195 734	55	508
Haparanda	20 521	198 737	771	14 230	—	—
Samtl. bolag	6 861 745	69 284 686	1 020 196	18 927 227	25 393	197 489

De centrala förvaltningskostnaderna för löner (exklusive löner till bolagens direktörer samt vissa kostnader för kristidsstyrelsernas räkning), hyres- och kontorskostnader fördelade sig på systembolagens kamerala avdelningar och motboksavdelningar på i stort sett följande sätt år 1949:

	Kamerala avd.	Motboks-avd.	Summa
Löner	1 872 933	3 837 228	5 710 161
Hyror	171 336	351 031	522 367
Kontorskostnader	363 225	988 560	1 351 785
Summa	2 407 494	5 176 819	7 584 313

De direkta utgifterna för *utminuteringsrörelsen* fördelade sig på följande sätt:

Löner till utminuteringspersonal	10 202 540
Hyror m. m.	2 200 898
Kostnader för fri försändning till kunder m. m.	2 107 937
Emballage jämte övriga omkostnader	1 174 184
Summa	15 685 559

Av de direkta *utgifterna för utskänkning genom allmänt restaurangbolag* belöpte sig 2 470 965 kronor på kostnadsersättningar för utskänkning av rusdrycker, 681 243 kronor på spillmånsersättning å spritdrycker och starkviner, 1 045 134 kronor på lönekostnader för ordningsvakter samt 25 227 kronor på övriga omkostnader.

De direkta *utgifterna för övrig utskänkning* avser spillmånsersättning å rusdrycker, som inköpts utöver vinstkvantiteten.

Utgifterna för fastighetsrörelsen omfattar betalning av räntor, försäkringspremier, utskylder, elektrisk ström, renhållning, underhåll och reparationer samt andra likartade utgifter för systembolagens fastigheter.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att systembolagen utövar sin verksamhet dels i förhyrda lokaler och dels i egna fastigheter. I slutet av år 1949 hade 34 av systembolagen sammanlagt 51 egna fastigheter och tomter. Den 31 december 1949 var dessa fastigheters bokförda värde 7,8 milj. kronor, taxeringsvärde 17,1 milj. kronor och brandförsäkringsvärde 26,6 milj. kronor.

Systembolagens personal.

Antalet fasta tjänster vid varje särskilt systembolag bestämmes genom en av kontrollstyrelsen fastställd tjänsteförteckning. Förhållandet mellan systembolagen och deras befattningshavare regleras genom avtal mellan kontrollstyrelsen och personalorganisationerna (företrädesvis Systembolagens personalförening och Svenska handelsarbetareförbundet samt beträffande vissa ordningsvakter därjämte Svenska polisförbundet). För de fast

anställda befattningshavarna utgår avlöning enligt en löneplan (»löneplan P»), vilken överensstämmer med löneplan 1 i statens löneplansförordning. Avlöningen för personal, som icke är fast anställd, bestämmes av vederbörande systembolag.

Antalet fasta befattningar vid systembolagen den 31 december 1949 fördelade sig på följande sätt:

Direktörer (inberäknat 1 vice dir.)	42
Kamrerare, kontrollföreståndare o. d.	76
Kontorstjänstemän och kontorsbiträden	685
Butiks- och filialföreståndare	234
Lagerföreståndare m. fl.	22
Butikskassörskor (kontrollanter)	436
Butiks- och lagerpersonal, chaufförer	639
Vaktmästare m. fl.	13
Ordningsvakter	84
Summa	2 231

Härtill kommer extra personal, företrädesvis i kontors- och butiksbiträdesställning, uppgående till cirka 270 personer (1950). Ytterligare en personalkategori tillkommer, nämligen sådan förstärkningspersonal som tjänstgör i affärerna vid veckoslut och andra tillfällen med stor kundtillströmning. Antalet på så sätt anlitade personer med skiftande tjänstgöringstider kan angivas till 400.

Befattningshavarna vid varje särskilt systembolag är fördelade på huvudkontoret och utminuteringsaffärerna. Alltefter bolagens storleksordning förekommer på huvudkontoret en större eller mindre specialisering av arbetsuppgifterna. Vid flertalet bolag är befattningshavarna fördelade på två avdelningar, kamerala avdelningen och motboksavdelningen. Vid de mindre systembolagen däremot har någon sträng fördelning av befattningshavarna på avdelningar icke kunnat göras, enär samma personal i viss utsträckning fått utföra såväl kameralt arbete som motboksarbete.

Den hos systembolagen under februari månad 1948 fast anställda kontorspersonalen var enligt vad som framgått av en särskild undersökning fördelad på bolagens motboks- och kamerala avdelningar på följande sätt:

Befattningshavares lönegrad	Antal fast anställda befattningshavare, sysselsatta med		
	kameralt arbete	motboks-arbete	försändning m. m.
33	1	1	—
31	2	—	—
28	1	—	—
27	2	2	—
25	1	—	—
24	3	9	—
23	18	10	—
22	1	5	—
21	7	3	—
20	5	9	—
19	13	13	—
18	1	—	—
17	4	8	—
16	—	3	—
15	5	13	—
13	27	10	1
12	1	2	—
11	45	75	—
8	66	298	16
6	12	50	4
Hela antalet	215	511	21

Systembolagens förtroendenämnd.

Systembolagens förtroendenämnd har till ändamål att bland dessa bolag främja en såvitt möjligt likformig tillämpning av rusdrycksförsäljningsförordningen ävensom av föreskrifter och anvisningar, som utfärdats för systembolagen av kontrollstyrelsen och andra behöriga myndigheter, samt att i övrigt tillvarataga systembolagens gemensamma intressen.

Förtroendenämnden består, förutom av ordförande och vice ordförande, vilka utses av kontrollstyrelsen, av en ledamot för varje systembolag. Nämnden håller årligen ett ordinarie sammanträde.

Förtroendenämndens löpande arbetsuppgifter handhaves av ett verkställande utskott, vilket mellan förtroendenämndens sammanträden företräder nämnden. Utskottet består, förutom av nämndens ordförande och vice ordförande, av fem på ordinarie sammanträdet utsedda ledamöter.

Förtroendenämnden utger Tidskrift för systembolagen samt sporadiskt vissa publikationer, ägnade att främja systembolagens verksamhet. Genom konsulentverksamhet lämnar nämnden systembolagen råd och anvisningar rörande den tekniska och sociala kontrollen av utminuteringen samt samarbetet med nykterhetsnämnderna.

Nämnden anskaffar även vissa blanketter, som erfordras för bolagens verksamhet.

Kostnaderna för förtroendenämndens verksamhet uppgår till c:a 40 000 kronor per år.

Kap. 2. Tidigare förslag om reformering av systembolagsorganisationen

På föranstaltande av den s. k. besparingsberedningen tillkallades år 1941 särskilda sakkunniga för utredning om besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område. De sakkunniga framlade samma år förslag bl. a. om de 41 systembolagens ersättande med ett riksbolag för utminuteringen. Vidare föreslogs ett särskilt riksbolag för drivande av restaurangrörelse. Departementschefen upptog endast förslaget i fråga om utskänkningsbolaget och förklarade därvid, att frågan om omorganisation av systembolagen i övrigt borde anstå, bl. a. med hänvisning till att frågan om systembolagens framtida ställning torde komma att upptagas på nytt vid den då av riksdagen begärda allsidiga och förutsättningslösa utredning angående nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning, för vilken nykterhetskommittén sedermera tillkallades. Då det alltså föreligger ett förslag till omorganisation av systembolagen till vilket statsmakterna icke tagit ställning, torde det böra här refereras. Nykterhetskommittén vill därvid också erinra om de överväganden i själva organisationsfrågan, vilka redovisades av rusdryckslagstiftningsrevisionen.

Rusdryckslagstiftningsrevisionen (SOU 1934: 39).

När revisionen gick att ta ställning till försäljningsorganens organisation, utgick den från att dessa organ skulle liksom tidigare äga formen av bolag. Revisionen anförde, att den icke funnit skälen för övergivande av bolagsformen övertygande.

Bland de skäl, som tidigare anförts för att uppdra försäljningen av rusdrycker åt särskilda statliga eller kommunala nämnder, framhöll revisionen i första hand det, att systembolagens befogenheter i fråga om utminuteringen och utskänkningen är så betydande och berör såväl den stora allmänheten som enskilda personer på ett sådant sätt, att de helst borde handhas under tjänstemannaansvar. Det har vidare anförts, yttrade revisionen, att bolagsformen är en företagsform, som tillkommit för att tillgodose ekonomiska syften men däremot inte lämpar sig för samhälleliga uppgifter. Gentemot dessa argument anförde revisionen för sin del, att de olägenheter, som har reellt underlag, kan avhjälpas genom ändringar i bolagens organisation samt att utvecklingen själv, som gått mot ett allt större användande av bolagsformen för fullgörande av samhällets funktioner, motsäger påståendet om bolagsformens olämplighet i och för sig. Revisionen tillade, att ett företag, som är organiserat såsom ett bolag, har vissa bestämda företräden framför statliga eller kommunala ämbetsverk. Detta gäller särskilt försäljningsorganens betydelsefulla ekonomiska uppgifter, vilkas handhavande kräver ett större mått av rörelsefrihet, än som i allmänhet kan

rymmas inom ramen av en statlig eller kommunal organisation. Även den sociala sidan av försäljningsorganens verksamhet kunde emellertid enligt revisionens mening ha fördel av bolagsformen. Från den stora allmänhetens synpunkt måste det nämligen betraktas som en fördel, att den inom den offentliga förvaltningen gällande offentlighetsprincipen inte äger tillämpning på de uppgifter om individuella förhållanden, som är nödvändiga för utminuteringskontrollen. Slutligen sade revisionen, att det inom vida kretsar av vårt folk råder en bestämd motvilja mot förstatligande eller kommunalisering av handeln med rusdrycker och vin.

Revisionen underkastade även alternativet med ett riksbolag en granskning och anförde härom:

De uppgifter, som åvila ett nutida systembolag, äro så skiftande och tillika så krävande, att en tillfredsställande lösning av dem förutsätter hög duglighet hos ledningen samt möjlighet att i erforderlig utsträckning specialisera personalens arbetsuppgifter. Ett mindre bolag äger uppenbarligen icke lika stora förutsättningar att motsvara dessa krav som ett stort bolag. På sakkunnigt håll torde man vara ense om att många av de nuvarande bolagen äro alltför små från denna synpunkt och att det därför bör äga rum en sammanslagning av bolagen. Däremot bryta sig meningarna, när det gäller att avgöra hur långt denna koncentration av systembolagsorganisationen skall drivas.

Man frågar sig till en början, huruvida det numera finnes anledning att bibehålla mer än en förvaltningsenhet, ett bolag för hela riket. När vårt grannland Finland upphävde sitt förbud, anförtroddes alkoholhanteringen i dess helhet, nämligen tillverkning, import, partihandel och detaljhandel, åt ett enda bolag, Alkoholbolaget. I Norge har Vinmonopolet fått sig anförtrott icke blott importen och partihandeln med spritdrycker och vin utan även detaljhandeln med dessa varor i de största städerna, och frågan om fullständig avveckling av de återstående lokala detaljhandelsbolagen har sedan några år stått på dagordningen. Det har icke från dessa länder försports några nackdelar av denna långt drivna centralisering.

Det torde emellertid vara förhastat att därav draga den slutsatsen, att effekten av en fullständig centralisering skulle bliva lika gynnsam i Sverige. Tvenne av de uppgifter, som åvila den svenska detaljhandelsorganisationen men däremot icke den finska eller norska, torde nämligen försvåra en dylik centralisering i vårt land. Den ena är den av bolagen själva bedrivna utskänkningen och den därmed förknippade restaurangverksamheten. Varje utskänknings- och restaurangrörelse kräver en ledning, vilken dels äger stor rörelsefrihet i fråga om verksamhetens handhavande och dels är bosatt i orten eller i varje fall i sådan närhet därav att mycket täta besök kunna göras därstädes. Dessa krav kunde måhända tillgodoses även med en centraliserad förvaltning, nämligen därigenom att den av det allmänna bedrivna restaurangrörelsen fördelades på ett erforderligt antal dotterbolag eller helt självständiga utskänkningsbolag, medan övriga förvaltningsuppgifter skulle ankomma på själva monopolorganet. Den centraliserade förvaltningen möter emellertid som nämnts svårigheter med hänsyn till ännu en av försäljningsorganens uppgifter i vårt land, nämligen den individuella kontrollen. Med avseende härå kan centraliseringen visserligen väntas utöva en gynnsam inverkan så till vida, som lokala särregler av omstritt värde därigenom lättare kunde undanröjas. I ett annat viktigt hänseende, nämligen i förmågan till anpassning efter de lokala förhållandena, torde emellertid ett riksbolag med förvaltningscentral i huvudstaden vara avgjort underlägset den nuvarande försäljningsorganisationen med dess starka lokala förankringar. En i sin ledning starkt centraliserad försäljningsorganisation torde i stället komma att sträva till stor uniformitet. Betänkligheterna mot nya uppslag i

fråga om åtgärder till nykterhetstillståndets höjande komme därför säkerligen att bliva större än vad de äro inom bolag med mindre omfattande verksamhetsområden och därmed mera begränsat ansvar. Det kan därför icke vara att förvänta, att en sådan riksorganisation skulle hava den initiativkraft i fråga om åtgärder av nämnda slag, som det nuvarande bolagssystemet visat sig äga.

Även om de sålunda framförda erinringarna mot centraliseringen till äventyrs skulle i någon mån försvagas genom att man inom riksbolaget bevarade lokala förvaltningsorgan med stor självständighet, har revisionen dock tillmätt dessa invändningar så stor betydelse, att den icke funnit sig böra förorda en så stark koncentration som bildandet av ett riksbolag skulle innebära.

För att tillgodose kravet på största möjliga effektivitet böra bolagen å ena sidan vara så stora, att de dels kunna förvärva verkligt kompetenta arbetskrafter, särskilt å de ledande befattningarna, och dels stå relativt obundna gentemot obehöriga lokala inflytelser men å den andra sidan icke hava större verksamhetsområden än att bolagsledningarna kunna bevara full överblick över dessa.

Revisionen kom från dessa utgångspunkter fram till att en lämplig indelning av riket i detaljhandelsområden skulle i stort sett motsvara länsindelningen. Vissa undantag föreslogs emellertid, varför antalet bolag enligt revisionens förslag borde vara 30.

1937 års riksdag

I proposition nr 242/1937 med förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker m. m. yttrade finansministern, att goda skäl kunde anföras för att anförtro detaljhandeln åt ett för hela riket gemensamt bolag, om hänsyn endast tas till uppgiften att på ett effektivt sätt distribuera här åsyftade varor. Kombinationen av denna rent kommersiella uppgift med handhavande av restriktionssystemet ställer emellertid särskilda krav, vilkas tillgodoseende under alla förhållanden måste medföra en utbyggnad av den lokala organisationen. Huru dessa frågor skulle lösas under förutsättning av ett riksbolag, ansåg finansministern ej tillräckligt utrett, varför det i vissa remissyttranden framförda förslaget om ett riksbolag inte nu kunde tagas under allvarligt övervägande. Däremot tillstyrkte finansministern en nedskärning av antalet bolag. I fråga om revisionens synpunkter på lämpligheten att bibehålla bolagsorganisationen för detaljhandeln hade finansministern inga erinringar att göra.

Bevillningsutskottet gick vid 1937 års riksdag på samma linje som revisionen och finansministern. Riksdagens beslut innebar en nedskärning av antalet bolag från 121 till i princip ett bolag i varje län med möjlighet för Kungl. Maj:t att göra undantag från denna regel. Genom denna undantagsbestämmelse blev antalet bolag 41 (samma som för närvarande).

Besparingsberedningen

Besparingsberedningen fick i maj 1941 bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för en utredning om besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område. De sakkunniga var direktör Iwar Sjögren (ledamot av beredningen), generaldirektör Nils Wohlin (ord-

förande), överdirektör J. A. Kollberg och direktör J. Bergvall. De sakkunniga överlämnade på sommaren 1941 en promemoria med förslag till besparings- och rationaliseringsåtgärder. Förslaget innebar i huvudsak följande:

Partihandeln med rusdrycker bibehålles oförändrad. I fråga om detaljhandeln genomföres den ändringen, att utminuteringsrörelsen handhas av ett enda systembolag. Vidare övertages den restaurangrörelse, som bedrives av de fem restaurangbolagen, av ett enda restaurangbolag. De nya system- och restaurangbolagen föreslås inrättade i nära överensstämmelse med vad som gäller för det förefintliga partihandelsbolaget.

Ett genomförande av dessa förslag skulle medföra betydande ändringar av kontrollstyrelsens organisation och arbetsuppgifter. Omorganisationen av kontrollstyrelsen ansågs emellertid böra göras till föremål för särskild utredning.

I det följande skall lämnas en redogörelse för de sakkunnigas promemoria i de delar den berör systembolagsorganisationen. Vad restaurangbolagsorganisationen beträffar har ju sedermera bildats ett centralt restaurangbolag och utskänkningsrörelsen har skilts från systembolagen. De premisser de sakkunniga uppställt för systembolagsorganisationens uppgifter är alltså numera i stort sett för handen.

De sakkunniga anförde beträffande de *olägenheter, som är förenade med den nuvarande systembolagsorganisationen,* att kontrollstyrelsen kommit att inta en dubbelställning gentemot systembolagen. Å ena sidan har kontrollstyrelsen till åliggande att vara direktivgivande och vägledande för systembolagen; och å andra sidan skall kontrollstyrelsen i förhållande till dessa bolag vara ett kontrollerande och dechargebeviljande organ. En sådan anordning vore givetvis principiellt oriktig. Därefter framhöll de sakkunniga, att olägenheten ur nykterhetssynpunkt av ett för stort antal bolag kvarstode även efter 1937, då man har så många som 41 självständiga bolag i verksamhet. Anmärkningar för bristande effektivitet och enhetlighet vid lagtillämpningen ägde alltjämt giltighet. En annan olägenhet i systembolagens organisation sades ligga däri, att bolagen vore alltför heterogena. Stora variationer vore märkbara beträffande såväl försäljningen som i fråga om antalet invånare och motboksinnehavare inom de olika systembolagens verksamhetsområden. De sakkunniga ansåg, att de mindre bolagen med sina begränsade möjligheter hade svårt att vara så välordnade och förstklassigt skötta i administrationshänseende som de större systembolagen. Slutligen konstaterade de sakkunniga, att kostnaderna för upprätthållande av systembolagsorganisationen i viss utsträckning stode i proportion till antalet bolag. Genom den starka reduceringen av antalet systembolag, som genomfördes 1937, minskades kostnaderna avsevärt, men det kunde enligt de sakkunniga inte bortses från att den nu rådande ordningen inte vore den ur kostnadssynpunkt mest rationella.

De sakkunniga diskuterade därefter olika *möjligheter att avhjälpa olägenheterna* i den nuvarande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker. Ett alternativ vore att omorganisera kontrollstyrelsen till ett affärsdri-

vande verk. En annan lösning kunde gå ut därpå att befria kontrollstyrelsen från befattningen med rusdrycksförsäljningen — i den mån fråga icke vore om kontroll över skatteuppbörden och över användningen av sprit för tekniska med flera ändamål — samt att för försäljningen tillskapa antingen ett gemensamt bolag för såväl utminuteringsrörelsen som utskänkningsrörelsen eller ett bolag för vardera av dessa två rörelsegrenar. Härvid uppkommer enligt de sakkunniga fråga om sammanslagning av den av Vin- & spritcentralen bedrivna partihandeln och ovannämnda rörelsegrenar eller någon av dem.

I fråga om ändamålsenligheten av att inrätta ett statligt affärsdrivande verk hänvisade de sakkunniga först till erfarenheter från övervägandena rörande organisationen av domänverket, tobaksmonopolet, monopolet för partihandeln med rusdrycker, ett förslag till kontroll över importen av motorbränsle samt ett förslag till statligt kaffemonopol. De sakkunniga hänvisade också till vad rusdryckslagstiftningsrevisionen sagt i denna fråga. För egen del anförde så de sakkunniga.

Under den tid utminuteringen och utskänkningen av rusdrycker varit under mera allmän kontroll, har alltså aldrig på allvar tagits upp till diskussion den tanken, att ifrågavarande verksamhet skulle organiseras inom ett statligt affärsdrivande verk. Flera skäl tala också emot att genomföra en organisation av detta slag.

Till en början är att märka, att ett sådant affärsdrivande verk skulle få en betydande omfattning; under detsamma skulle höra samtliga uppgifter, som nu utövas av såväl systembolagen som de fem restaurangbolagen. Ifrågavarande uppgifter för dessa två slag av bolag äro av jämförelsevis olika natur. Under det att utminuteringen väsentligen innefattar ett kontroll- och distributionsproblem, är restaurangrörelsen ett omfattande affärsproblem, som, om det skall tillfredsställande handläggas, kräver särskilda fackmannainsikter på detta speciella område. Härtill kommer, att en betydande frihet i verksamheten måste inrymmas i restaurangrörelsen. Redan av denna anledning kan det ifrågasättas om en organisation i form av ett affärsdrivande verk skulle lämna tillfredsställande resultat.

En annan omständighet som är värd särskilt beaktande är den ställning som personalen vid system- och restaurangbolagen skulle komma att intaga, för den händelse dessa bolag skulle inordnas under ett statligt affärsdrivande verk. Med hänsyn till den omfattande statliga kontroll, som utövas i fråga om dessa bolag, kan det visserligen synas som om personalen hade befogad anledning räkna med att den redan nu till en viss grad vore i statlig tjänst. Emellertid torde det yppa sig avsevärda svårigheter att reglera denna personals anställningsförhållanden på sådant smidigt sätt som torde vara erforderligt. Särskilt skulle dessa svårigheter uppkomma inom restaurangrörelsen, vars personal i mera underordnad ställning, såsom köks- och serveringspersonal, i regel bliva knutna till en och samma anställning endast under kortare tidsperioder. Vidare synes det föga lämpligt att låta den vid system- och restaurangbolagen anställda personalen erhålla sådan ställning, att den i sin yrkesutövning skulle komma att handla under tjänsteansvar enligt 25 kap. strafflagen. — — —

En ej oväsentlig fråga är den, huruvida inrättandet av ett statligt affärsdrivande verk, som skulle handhava utminutering och utskänkning av rusdrycker, kan medföra en sådan inkomstökning för det allmänna, att det affärsdrivande verket trots de anförda betänkligheterna bör komma till stånd. Vid en jämförelse mellan alternativen att antingen anförtro detaljhandeln med rusdrycker åt ett statligt affärsdrivande verk eller att i fråga om detaljhandeln genomföra den bolagsbildning,

som de sakkunniga i det följande komma att förorda, kan det emellertid utan några närmare ekonomiska kalkyler tagas för givet, att besparingar i förvaltningskostnaderna icke skulle uppkomma, därest detaljhandeln med rusdrycker anförtroddes åt ett statligt affärsdrivande verk.

Med hänsyn till vad sålunda anförts torde den lösningen icke böra ifrågakomma, att detaljhandeln med rusdrycker omorganiseras på sådant sätt, att densamma skall handhavas av ett statligt affärsdrivande verk.

Vad därefter beträffar omorganisation av den av systembolagen drivna rörelsen till ett större bolag, diskuterade de sakkunniga de föreliggande alternativen, som angavs vara *antingen* tre särskilda bolag, ett för partihandeln, ett för utminuteringsrörelsen och ett för den del av restaurangrörelsen, som ej överlåtes på enskilda näringsidkare, *eller* ett gemensamt bolag för partihandeln och utminuteringsrörelsen samt ett särskilt bolag för ovannämnda restaurangrörelse *eller* ett särskilt bolag för partihandeln och ett gemensamt bolag för de båda andra verksamhetsgrenarna.

De sakkunniga inhämtade yttrande av auktoriserade revisorn S. R. Wikland (av Kungl. Maj:t förordnad revisor i Vin- & spritcentralen) rörande fördelar och nackdelar med att till ett enda företag sammanföra all handel med rusdrycker, dock med undantag för trafikrättigheterna och den överlåtna utskänkningen, eller alternativt partihandeln och den del av detaljhandeln, som avser utminutering av rusdrycker.

Revisor Wikland anförde inledningsvis i sitt yttrande, att han helt instämde med rusdryckslagstiftningsrevisionens synpunkter, enligt vilka de eventuella organisatoriska och ekonomiska fördelar, som ett riksbolag skulle kunna medföra, icke uppvägdes av de nackdelar, som en till ett riksbolag överflyttad socialvårdande verksamhet innebure.

Vidare anförde revisor Wikland, att det, alldeles oberoende av systembolagens omfattande socialvårdande åligganden, förelåge en väsensskillnad mellan AB Vin- & spritcentralen och systembolagen. En motsvarande uppdelning av handeln på organisatoriskt sett skilda företag återfunnes inom snart sagt alla grenar av näringslivet och måste därför betraktas som fullt naturlig. Revisor Wikland hänvisade härvid till AB Tobaksmonopolet, som endast bedriver import, fabrikation och partihandel (med undantag för ett par affärer i Stockholm).

I fråga om bolagen i Norge och Finland yttrade revisor Wikland, att man där inte hade så omfattande nykterhetsfrämjande uppgifter hos bolagen som fallet vore i Sverige samt att den mindre folkmängden och därmed försäljningen i Norge och Finland underlättade skötseln av företagen och möjliggjorde en enklare försäljningsapparat. I detta sammanhang anförde han vidare.

Det är enligt min uppfattning ofrånkomligt, att ett svenskt riksmonopol för såväl tillverkning och partihandel som detaljhandel, på grund av sin storlek och sina omfattande och i vissa avseenden sinsemellan väsensfrämmande arbetsuppgifter, komme att arbeta under så pass besvärliga organisatoriska förhållanden, att det kan ifrågasättas, huruvida de under alla förhållanden blygsamma kostnadsminskningar, som möjligen kunna uppnås, äro av den storleksordning att de uppväga de nackdelar, som alltid vidlåda eller insmyga sig i en vidlyftig förvaltningsapparat med heterogena arbetsuppgifter.

Vid en sammanslagning av AB Vin- & spritcentralen och systembolagen till ett riksbolag synes det mig uppenbart, att *den dualism i fråga om rörelsens art, som i det föregående påtalats, redan från begynnelsen kräver en organisatorisk uppdelning av arbetsuppgifterna i nära anslutning till den nuvarande naturliga gränsen mellan de båda företagstyperna.* Detta innebär, att sammanslagningen väsentligen endast blir rent formell.

Revisor Wikland gick därefter igenom de olika arbetsuppgifterna och diskuterade lämpligheten av deras handläggning inom ett enda företag. Han sammanfattade sin mening i följande uttalande.

Den enda *fördelen* anser jag sålunda vara, att mindre kostnadsbesparingar möjligen kunna uppnås i organisatoriskt hänseende därigenom att vissa mycket begränsade arbetsuppgifter skulle komma att utföras av förvaltningsorgan, som vore gemensamma för rörelsen i sin helhet.

Som den mest betydande *nackdelen* vill jag framhålla, att riksbolaget, på grund av sin storlek och sina mångskiftande och inbördes olikartade arbetsuppgifter av såväl ekonomisk som social art, även med en aldrig så skicklig ledning, komme att arbeta under förhållanden, som redan från början måste medföra allvarliga olägenheter. Sammanförandet av uppgifter, som icke naturligen höra samman, kommer att onödigt belasta och splittra förvaltningsapparaten från ledningen till personalen. Svårigheterna på här ifrågavarande område växa dessutom i proportion till företagets och personalstockens storlek och leda ofelbart till mindre tillfredsställande arbetsformer. Därjämte uppstå med säkerhet svårigheter att rättvist avväga anställningsvillkoren för olika tjänster och personalgrupper och i anslutning härtill personkonflikter vid tjänsters besättande.

En annan och icke mindre betydande nackdel, som jag icke vill underlåta att framhålla, ehuru densamma möjligen faller utanför ramen för detta yttrande, ligger däri, att företagets karaktär av fabriks- och handelsföretag blir så dominerande, att de socialvårdande uppgifterna, som dock utgöra kärnan i den nuvarande rusdryckslagstiftningen, komma att träda i bakgrunden till förfång för nykterhetstillståndet i landet. Detta skulle enligt min mening bliva förhållandet, även om väsentliga modifikationer i själva kontrollsystemet genomfördes, alldenstund social kontroll och samarbete med andra nykterhetsvårdande organ i samhället väl alltid måste krävas av försäljningsorganen.

Med hänsyn till de slutsatser, vartill den föregående redogörelsen givit anledning, får jag därför bestämt *avstyrka* införandet av ett statligt monopolföretag för all rusdryckshantering i riket.

För egen del erinrade de sakkunniga om, att spritcentralens uppgifter ursprungligen tillhört systembolagen men skilts från dessa bolag. Det förelåge emellertid enligt de sakkunniga ej några principiella hinder för en samordning av partihandel och detaljhandel. Ur praktiska synpunkter ansåg de sakkunniga dock nackdelarna överväga.

Emellertid finna de sakkunniga obestridligt, att betydande nackdelar komma att uppstå vid inrättandet av ett enda bolag för all rusdrycksförsäljning. Härutinnan åberopa de sakkunniga de skäl som revisor Wikland i sitt yttrande anfört.

Till vad i detta yttrande uttalats vilja de sakkunniga ytterligare framhålla, att ett enda bolag för både parti- och detaljhandeln med rusdrycker skulle vidare omspänna ett så stort verksamhetsområde, att företagets högsta ledning finge svårt att överblicka och effektivt sköta detsamma; och av samma orsak skulle även kontrollen över bolaget från det allmännas sida ställa sig mera svår att genomföra. En ej oväsentlig synpunkt i detta sammanhang är vidare, att — om en sammanslagning som den här ifrågasatta icke kommer till stånd — de olika företagen för parti- och detaljhandeln måste var för sig framlägga resultatet av sin verksamhet.

Det torde ej vara utan betydelse, att de olika företagen inom detta område få arbeta självständigt och i känslan av att stå på egna fötter. Dessutom kan den möjligheten uteslutas, att förlusten på ett företag övervältras på och avskrives med vinsten från ett annat företag. Med självständiga företag för partihandeln och utminuteringsrörelsen följer även den påtagliga fördelen, att ledningen för den senare rörelsen kan ställa sig mera kritisk, exempelvis beträffande varuinköpen, gentemot partihandelsföretaget än som skulle bliva fallet, därest en sammanslagning ägde rum.

För att härefter övergå till de fördelar som kunna tänkas uppkomma vid inrättandet av ett enda bolag för all rusdrycksförsäljning framgår av revisor Wiklands uttalande, att han, utan att göra några kalkyler av ekonomisk art, anser den enda fördelen vara, att mindre kostnadsbesparingar möjligen kunna uppnås i organisatoriskt hänseende därigenom att vissa mycket begränsade arbetsuppgifter skulle komma att utföras av förvaltningsorgan, gemensamma för rörelsen i sin helhet.

De sakkunniga instämma i vad revisor Wikland sålunda yttrat i fråga om kostnadsbesparingarna. Någon detaljerad beräkning över dessa besparingar hava de sakkunniga icke ansett erforderlig, då besparingarna, såsom angivits, komma att röra sig om mycket blygsamma belopp.

Vid övervägande av de fördelar och olägenheter som, enligt vad av det anförda framgår, äro förenade med en sammanslagning av parti- och detaljhandeln till ett bolag hava de sakkunniga kommit till den slutsatsen, att skäl icke föreligga att i detta sammanhang upptaga till någon ytterligare undersökning organisationsspörsmål inom partihandelns område.

Vidare anförde de sakkunniga, att man inte genom att nu besluta sig för att hålla de båda företagsformerna åtskilda försvårade en eventuell sammanslagning i en framtid, därest en sådan skulle visa sig lämplig. Tvärtom måste genom sammanförandet av detaljhandeln till ett bolag en ev. ytterligare koncentration underlättas.

Vad därefter gäller organisationen av detaljhandeln ansåg de sakkunniga, att en uppdelning på två bolag, ett för utminuteringen och ett för utskänkningen, borde tillerkännas företräde framför att samla båda rörelsegrenarna inom ett enda bolag. Utminuteringen och restaurangrörelsen är väsentligen olikartade rörelseformer och erbjuder övervägande olikartade arbetsuppgifter. Såsom argument anförde de sakkunniga vidare.

Antalet anställda i ett bolag, som omfattade de båda rörelsegrenarna, skulle enligt nuvarande förhållanden komma att uppgå till 8 000—9 000, varav 2 000—2 500 inom utminuteringen. Personalen inom bolaget bleve mycket heterogen, och anställningsförhållandena för olika personalgrupper måste regleras efter helt olika grunder. Den inbördes skiljaktigheten i förvaltningsuppgifterna skulle med all sannolikhet driva fram en decentralisering i bolagets organisation, som i realiteten komme att innebära bolagets uppdelning på utminutering och restaurangrörelse utan den större självständighet och specialisering, som ett fristående bolag för vardera grenen kan väntas medföra.

Såsom enda återstående alternativ kom de sakkunniga alltså fram till en centralisering av utminuteringen till ett bolag och av den av systembolagen drivna utskänkningen till ett annat bolag.

De sakkunniga ansåg, att av vad som tidigare anförts i fråga om olägenheterna med den nuvarande systembolagsorganisationen framginge, att en

koncentration ur organisatorisk synpunkt komme att medföra avsevärda fördelar för utminuteringsrörelsen; en ökad effektivitet och enhetlighet vid ärendenas handläggning samt bättre möjligheter till kontroll över rörelsen torde bli ett omedelbart resultat vid en omorganisation.

Vad slutligen beträffar de återverkningar, som en koncentration av de nuvarande systembolagen till endast ett bolag kunde komma att medföra för den allmänna nykterhetsvården, fann de sakkunniga, att en sådan koncentration i varje fall inte kunde vara till nackdel ur allmän nykterhetssynpunkt.

Redan den nu bestående organisationen är grundad på en indelning av riket i så stora detaljhandelsområden, att en direkt anknytning till olika lokala förhållanden icke i någon högre grad kan anses vara för handen. Med hänsyn härtill och då enligt de sakkunnigas förslag även efter tillskapandet av ett monopolbolag bör finnas möjlighet att utse lokala förtroendenämnder, torde förutsättningarna för ett monopolbolags ledning att främja nykterhetsvården icke vara mindre än för de nuvarande systembolagsstyrelserna. I stället synes det vara berättigat antaga, att monopolbolagets ledning skall med större auktoritet kunna både meddela föreskrifter i förevarande hänseende och tillse, att föreskrifterna efterkommas.

De sakkunniga gjorde vissa undersökningar för att belysa besparingsmöjligheterna vid en ev. omorganisation. Några siffermässiga uppgifter lämnade de emellertid inte rörande dessa besparingsmöjligheter. De konstaterade dock att besparingar kunde ske genom tillskapande av ett riksbolag.

De sakkunniga framlade ett konkret förslag till organiserande av ett centralt bolag för utminuteringens handhavande, vilket bolag också förutsattes överta de nuvarande systembolagens uppgifter såsom bärare av utskänkningstillstånden. En kortfattad redogörelse för organisationsförslaget lämnas i det följande.

Förslag framlades samtidigt om tillskapande av Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, varför förslaget om ett centralt utminuteringsbolag i väsentlig mån utgår från nu rådande förhållanden på utskänkningens område.

Uppgifter. Det nya systembolagets huvuduppgift skulle bli att ensamt handha utminuteringen av rusdrycker. Dessutom skulle vissa uppgifter betr. utskänkningen tilläggas bolaget. Bolaget borde sålunda bli bärare av samtliga utskänkningstillstånd med undantag för trafikrättigheterna. Detta motiverades med praktiska skäl. Det allmänna restaurangbolaget borde inte genom att bli bärare av rättigheterna få komma i både konkurrerande och övervakande ställning i förhållande till övriga näringsidkare i samma bransch.

Riksbolaget förutsattes komma att överta flera av kontrollstyrelsens uppgifter. Detta skulle bl. a. gälla tillsynen över rusdrycksförsäljningen, föreskrifter i avseende å inköp av, försäljningspris för och alkoholstyrka hos rusdrycker, tillsynen över räkenskapernas förande och i övrigt beträffande bolagens förvaltning eller eljest i de i Rff särskilt angivna hänseendena.

De föreskrifter, som kontrollstyrelsen enligt 5 kap. 1 och 2 §§ (utskänkningsrestriktionerna) äger utfärda förutsattes fortfarande böra utfärdas av kontrollstyrelsen, eftersom överträdelser av dessa föreskrifter är och fortfarande borde vara straffbelagda. De sakkunniga framhöll emellertid, att bolaget såsom bärare av utskänkningstillstånden genom framställningar och förslag till kontrollstyrelsen borde ta initiativet till utfärdande av sådana föreskrifter.

Vidare ansåg de sakkunniga, att de rena förvaltningsfrågor, som nu handläggs

av kontrollstyrelsen, borde ankomma på bolaget, i den mån de ej helt bortfölle vid omorganisationen. Bland sådana förvaltningsfrågor, som kontrollstyrelsen handlägger, kan nämnas fastighetsköp, ombyggnader, förhyrande av andra lägenheter än dem, vilka är behövliga för bolagets rörelse, affärsavtal för längre tid än bolagets rättigheter avser. Bland helt bortfallande uppgifter kan nämnas utseende av styrelseledamöter, revisorer, bestämmande av vissa ersättningar, granskning av bolags förvaltning och räkenskaper, beslut om ansvarsfrihet samt fastställande av hemortsbolag för kommunerna.

En särskild undersökning har de sakkunniga ägnat frågan om i vilken omfattning de arbetsuppgifter, som nu åvilar kontrollstyrelsens statistiska avdelning, kan överföras till det nya bolaget. Enligt de sakkunnigas mening bör huvuddelen av statistiken föras över till monopolbolaget.

Organisation. Såsom förebild användes den organisation, som tillskapats för tobaksmonopolet och Vin- & spritcentralen.

Tillstånd till drivande av detaljhandel för sex år.

Aktiekapital 500 000 kr. Varje aktie 1 000 kr. 100 000 kronor bör utgöras av stamaktier, tecknade av personer representerande olika intressegrupper och godkända av Kungl. Maj:t. 400 000 kronor bör utgöras av preferensaktier, vilka lämpligen övertagas av någon av statens fonder.

Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm och bestå av 8 ledamöter (+ 4 suppleanter). Person som är intresserad i hotell- och restaurangföretag bör ej få tillhöra styrelsen. Kungl. Maj:t bör utse fyra ledamöter, varav en ordf. och en v. ordf. Vidare skall Kungl. Maj:t utse två suppleanter. Mandattid två år. Varje år nyval av halva styrelsen.

Revisorerna skall vara fem till antalet. En utses av bolagsstämman, en av Kungl. Maj:t och tre av riksgäldsfullmäktige.

Rösträtt. Varje stamaktie medför fem röster och varje preferensaktie en röst.

Utminuteringsområden. Riket bör indelas i utminuteringsområden, förslagsvis 30 enligt rusdryckslagstiftningsrevisionens förslag. Inom varje område bör anställas en *distriktschef* (disponent). Åt denne distriktschef torde systembolaget böra överlämna att fatta beslut rörande tillstånd till inköp av rusdrycker, besluta om indragning av dylikt tillstånd, fastställa inköpsbestämmelser i särskilda fall, meddela beslut om extra tilldelning o. dyl.

Rådgivande nämnd. För att vinna en lokal förankring vid systembolagets handhavande av utminuteringsrörelsen föreslog de sakkunniga, att åtminstone inom större utminuteringsområden skulle inrättas en rådgivande nämnd (som alltså skulle ersätta systembolagens nuvarande styrelser). Kungl. Maj:t bör bestämma var sådan nämnd skall finnas och nämndens befogenheter. De sakkunniga övervägde också att genom utbyggnad av samarbetet med länsnykterhetsnämnderna eller de kommunala nykterhetsnämnderna ernå den lokala anknytning, som är önskvärd. Utan att anföra närmare motiv stannade emellertid de sakkunniga för en särskild rådgivande nämnd.

I fråga om förhållandet mellan det nya systembolagets centrala och lokala ledning borde enligt de sakkunnigas mening den principen vara vägledande, att en centralisering bör eftersträvas så långt detta utan åsidosättande av berättigade lokala intressen är förenligt med enkelhet och smidighet i förvaltningen. Bokföringen bör sålunda i stor utsträckning ombesörjas å bolagets huvudkontor. Även personalärenden, fastighetsfrågor och upphandlingar torde böra i största möjliga utsträckning handläggas centralt. Vad beträffar den interna kontrollen inom bolaget kan densamma anförtros ett antal inspektörer, hos vilka sammanföres de kontrolluppgifter, som för närvarande ankommer på kontrollstyrelsens inspektörer och revisorer.

Besvärsrätt. Kontrollstyrelsen bör äga möjlighet att pröva beslut, som angår frågor av mera allmän räckvidd eller som är av särskild betydelse i enskilda fall.

Rätt att anföra besvär hos kontrollstyrelsen bör föreskrivas ifråga om motboksärenden samt ärenden rörande vinstkvantiteterna.

Yttranden över besparingsberedningens förslag

De sakkunnigas förslag om inrättande av ett systembolag för hela riket tillstyrktes i princip av statskontoret, kontrollstyrelsen, överståthållarämbetet samt av länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads och Gävleborgs län. Vidare tillstyrktes förslaget av nykterhetsnämndernas riksförbund, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, systembolagens personalförening, Sveriges centrala hotell- och restaurantförening samt en minoritet inom systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott (2 ledamöter av 7).

Avstyrkande yttranden avgavs på denna punkt av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott (majoriteten), socialstyrelsen (tillstyrkande dock under förutsättning av viss utbyggnad av det lokala medinflytandet) samt av länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län.

Kontrollstyrelsen, som inhämtat yttranden av systembolagens förtroendenämnds arbetsutskott, systembolagens personalförening och de fem allmänna restaurangbolagen, konstaterade, att den med nuvarande organisation intar en dubbelställning, som är principiellt otillfredsställande och för vilken den ej är tillräckligt utrustad. För undanröjande av dessa olägenheter fann kontrollstyrelsen sakkunnigförslaget innebära en ändamålsenlig lösning.

I fråga om förslaget till systembolagsorganisation anförde kontrollstyrelsen bl. a. följande.

Styrelsen har liksom de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att en icke oväsentlig besparing kan ernås genom en koncentration av systembolagens verksamhet, på sätt de sakkunniga förordat. Undersökningen synes vid sådant förhållande böra taga sikte på, huruvida förslagets genomförande skulle i andra hänseenden medföra betydande nackdelar. Kontrollstyrelsen anknyter därvid sin framställning till de invändningar mot förslaget, vilka framställts av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott. Dessa invändningar torde, om man tills vidare bortser från viss invändning beträffande den föreslagna tidpunkten för den nya ordningens ikraftträdande, kunna sammanfattas i fyra huvudpåståenden.

1. Förslaget äventyrar det individuella restriktionssystemets fortbestånd.
2. Förslaget undanröjer en för fullgörandet av bolagens sociala uppgifter nödvändig lokal förankring.
3. Förslaget innebär en ogynnsam byråkratisering av försäljningsorganisationen och en alltför långt driven likformighet vid lagtillämpningen på detta område.
4. De beräknade besparingarna kunna i vissa hänseenden vinnas genom mindre genomgripande organisatoriska förändringar och äro i andra hänseenden för högt beräknade.

I fråga om den första av dessa invändningar får kontrollstyrelsen allenast framhålla, att restriktionssystemets fortbestånd enligt styrelsens mening måste bli beroende på dess förmåga att förverkliga sitt syfte, ernåendet av ett förbättrat nykterhetstillstånd. Det har sitt existensberättigande endast genom sin nykterhetseffekt. För vinnande av bättre kännedom om restriktionssystemets arbetssätt och verkningar kan det under dess första tid ha varit av värde, att ett antal lokalrepresentanter vid varje bolag varit knutna till detsamma, på sätt som skett. Sedan

den allmänna opinionen numera på ett helt annat sätt än tidigare accepterat restriktionslagstiftningen torde emellertid detta behov få anses hava väsentligen bortfallit.

Den principiellt viktigaste av de av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott gjorda invändningarna synes vara den, som hävdar den lokala systembolagsstyrelsens nödvändighet för försäljningsorganisationens sociala funktionsduglighet. Till en början tillåter kontrollstyrelsen sig erinra om att alldeles samma invändning restes mot det förslag till begränsning av antalet systembolag, som på sin tid framlades av 1928 års revision av rusdryckslagstiftningen och som ledde till den 1937 beslutade omorganisationen, varigenom ungefär två tredjedelar av hela antalet då förefintliga systembolag indrogos. Det torde emellertid nu råda en tämligen stadgad mening därom, att inga av de vid den tidpunkten i förevarande hänseende befarade olägenheterna framträtt. — — — — — — — — — —

Som ett andra exempel på ärenden, vilka krävde handläggning inom ett lokalt förtroendeorgan, har utskottet anfört den sociala utskänkningskontrollen. Det är riktigt, att besluten i hithörande ärenden, i den mån de varit av större betydelse, träffats av bolagsstyrelserna. Kontrollstyrelsen får emellertid erinra om att systembolagen i samarbete med restaurangbolagen och de enskilda restauratörerna skapat särskilda organ för den sociala utskänkningskontrollen, de s. k. kontrolldelegationerna, vilka handhava utredningen i dylika ärenden, och vilkas åtgöranden i flertalet fall torde hava medfört rättelse, utan att ärendet annorledes än som rapport behövt föreläggas systembolagsstyrelsen. Erfarenheten även från tiden efter den 1 oktober 1938 har för övrigt givit — låt vara enstaka — exempel på att ortsrepresentanter inom bolagsstyrelserna stundom starkare företrätt de lokala intressena i ett utskänkningsföretag än de sociala hänsynen. Det vill synas, som om ledningen för ett riksbolag i dylika situationer med större kraft skulle kunna företräda dessa hänsyn.

Det sagda utesluter emellertid icke, att för vissa mera komplicerade ärenden behov kan föreligga för en distriktsledning inom ett riksbolag sådant som det av de sakkunniga föreslagna att ha stöd av ett lokalt förtroendeorgan. De sakkunniga ha för detta ändamål förordat inrättandet av särskilda rådgivande nämnder, åtminstone inom de större utminuteringsområdena. Förtroendenämndens verkställande utskott har med skärpa kritiserat detta förslag och har i de föreslagna nämnderna icke sett annat än »fasadprydnader på en byråkratisk jättebyggnad». Utskottet har också åberopat ett uttalande av föredragande departementschefen i propositionen nr 242 till 1937 års riksdag, att inrättandet av ett för hela riket gemensamt bolag för detaljhandeln med rusdrycker på grund av kombinationen av en kommersiell uppgift med handhavandet av restriktionssystemet under alla förhållanden måste medföra en utbyggnad av den lokala organisationen. Kontrollstyrelsen finner sig föranlåten att inför detta erinra därom, att en betydelsefull utbyggnad av den lokala organisationen för nykterhetsvården ägt rum, sedan det av verkställande utskottet citerade uttalandet gjordes, i och med länsnykterhetsnämndernas inrättande. I olika sammanhang ha förslag framförts att närmare sammanknyta de nykterhetsvårdande och de alkoholdistribuerande samhällsorganen. Sålunda yttrade rusdryckslagstiftningsrevisionen (bet. s. 302), att det för vinnandet av lagstiftningens syfte tydligen vore av den största betydelse, att länsnykterhetsnämnderna och systembolagen bedreve sin verksamhet i närmaste samverkan. För att skapa garantier härför föreslog revisionen, att länsnykterhetsnämnderna borde beredas ett betydande inflytande på ledningen av systembolagens verksamhet, genom att nämnderna bleve på lämpligt sätt representerade i bolagens styrelser. Revisionsförslaget upptog två representanter för länsnykterhetsnämnden i varje systembolagsstyrelse. Då länsnykterhetsnämndsinstitutionen icke tillskapades förrän året efter den nya rusdrycksförsäljningsförordningens antagande, kom revisionens förslag i detta hänseende icke att genomföras. Vid

bifall till det nu föreliggande sakkunnigeförslaget bör emellertid enligt kontrollstyrelsens uppfattning tanken på en organiserad samverkan mellan länsnykterhetsnämnderna och försäljningsorganisationen förverkligas. Arbetsuppgifterna för dessa båda organ sammanfalla till betydande del, länsnykterhetsnämnden får genom sitt arbete inblick i hithörande förhållanden från delvis andra utgångspunkter än försäljningsorganet, och nämnden har genom sina ombud i de kommunala nykterhetsnämnderna kontakt med alla delar av sitt område. Det skulle enligt kontrollstyrelsens mening innebära en onödig dubbelorganisation att vid sidan härav skapa en ny nämndorganisation för försäljningsorganens speciella behov av rådgivning i vissa frågor rörande den sociala kontrollen. Samarbetet synes enklast och effektivast kunna ordnas så, att beslutsättningen i motboksärenden av principiell eller eljest mera komplicerad natur inom de föreslagna distriktsförvaltningarna förlägges till en delegation, förslagsvis bestående av distriktschefen, avdelningschefen för motboksärenden och en representant för länsnykterhetsnämnden. Rent rutinmässiga tilldelningsärenden synas däremot kunna — i likhet med vad för närvarande i praktiskt taget alla fall sker — handläggas å distriktskontoret utan hänskjutande till delegationen. Utredningen i delegationsärenden och andra ärenden av social natur bör liksom hittills ske genom försäljningsorganets försorg i samarbete med länsnykterhetsnämnden och de lokala nykterhetsnämnderna. Det synes kontrollstyrelsen icke uteslutet, att ett samarbete mellan länsnykterhetsnämnd och försäljningsorgan, så anordnat som här föreslagits, jämväl för nämndernas vidkommande skulle innebära fördelar i form av vidgad erfarenhet och starkare ställning. — — — — — — — — — — — — — — — —

Till de av utskottet uttalade farhågorna för en byråkratisering av försäljningsorganisationen är det för kontrollstyrelsen vanskligt att taga bestämd ställning, då det icke synes fullt klart, vad därmed åsyftas. Skulle uttalandet avse en risk för att ärendenas handläggning inom riksbolaget kunde komma att präglas av formalism och långsamhet, har kontrollstyrelsen svårt att finna farhågorna grundade. Fastmera borde den enhetliga organisationen i riksbolagets form vara ägnad att främja smidighet och snabbhet i handläggningen av arbetsuppgifterna. — — — —

Någon anledning att närmare ingå på den i de sakkunnigas promemoria diskussionsvis berörda tanken att organisatoriskt sammanföra utminuteringsrörelsen med partihandeln finner kontrollstyrelsen icke föreligga, då de i promemorian anförda skälen emot en sådan anordning synas kontrollstyrelsen helt avgörande.

Systembolagens personalförening tillstyrkte riksbolagsorganisationen. Föreningen betonar betydelsen av en rationaliserad verksamhet. Genom möjligheten att ha särskilda tjänstemän för kontakten med nykterhetsnämnderna torde koncentrationen ej heller behöva innebära några nackdelar i fråga om kontrollen över försäljningen.

Beträffande valet av organisationsform hade emellertid föreningen en från de sakkunniga avvikande uppfattning.

I valet mellan ett statligt affärsdrivande verk och en i bolagsform bedriven utminutering får föreningen i motsats till de sakkunniga som sin mening framhålla, att handhavandet av utminuteringen i och för sig mycket väl skulle kunna anförtros åt ett statligt affärsdrivande verk. Vad de sakkunniga anföra emot utminuteringens och restaurangrörelsens organiserande i ett statligt verk synes väsentligen endast avse restaurangrörelsen. Det är sålunda för utminuteringens personalgrupper karakteristiskt, att de äro synnerligen homogena, och att några nämnvärda ändringar i personalstockens sammansättning och storlek icke förekomma under kortare tidsperioder. I motsats till vad de sakkunniga anföra vore det enligt vår uppfattning en fördel, om personalen i systembolagen komme att handla under tjänstemannaansvar enligt 25 kap. strafflagen, då ju en icke ringa del av persona-

len har att träffa avgöranden, som synnerligen nära beröra andra medborgares rättigheter. Något som helst konkurrensförhållande mellan en i statlig form driven utminutering och enskild verksamhet kan uppenbarligen icke förekomma. För den kontrollerande verksamheten inom utminuteringen skulle organisationen i ett statsverk innebära uteslutande fördelar genom den respekt, som statliga avgöranden givetvis måste komma att medföra.

Då emellertid de sakkunniga uttalat sig för ett bibehållande av partihandelsorganet i bolagsform och då vi äro medvetna om att det knappast är tänkbart att giva utminuteringen formen av ett statens affärsdrivande verk, därest icke även partihandeln gives samma organisationsform, instämma vi i de sakkunnigas uttalande, att utminuteringen bör handhavas av ett riksbolag.

Socialstyrelsen betonade att systembolagen har två skilda uppgifter, nämligen *dels* en affärsmässig, att ombesörja att vinsterna å försäljningen av de hårt beskattade rusdryckerna oavkortade inflyter till staten, *dels* en social, att i tillämpningen genomföra den i lagstiftningen fastställda grundsatsen, att all försäljning skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.

Sådant förslaget föreligger utformat kan det enligt socialstyrelsens uppfattning icke undgå att medföra en allvarlig försvagning av systembolagsorganisationen såsom organ för social verksamhet. Med avseende härå får styrelsen framhålla följande.

De ingripanden av olika slag — såsom vägran av sökt inköpstillstånd eller begränsning av sådant tillstånd, avstängning av inköpsrätt eller nedsättning av denna, begränsning i fråga om anspråk å extra tilldelning, förbud mot ombudsskap m. m. — vilka de på detta område verksamma organen måste vidtaga för att förebygga eller stävja överdrivet bruk av rusdrycker, mötas i allmänhet icke med större förståelse av dem, som bli föremål för dessa. Gällande lagstiftning utgår från att dylika ingripanden skola förekomma i mycket stor omfattning. Med avseende härå må endast erinras om att vid tiden närmast före de nyligen införda kristidsrestriktionerna antalet motboksinnehavare med maximitilldelning utgjorde blott omkring en femtedel av samtliga. Det torde vara uppenbart, att de organ, som ha till uppgift att genomföra åtgärder av detta slag och i denna omfattning, måste besitta betydande auktoritet. Det är tack vare att systembolagsstyrelserna ha karaktären av förtroendemannaorgan, utrustade med självständig befogenhet och därmed även verkligt ansvar, som dessa ha fått den ställningen, att bolagen kunnat genomföra lagstiftningen i tillämpningen på åsyftat sätt. Vilken ovärderlig hjälp stödet av en bolagsstyrelse kan utgöra för en bolagsledning visa erfarenheterna från A. B. Stockholmssystemets genombrottsår; det hade näppeligen varit möjligt för detta bolags ledning att genomföra sina strävanden utan sådant stöd. Motsvarande gäller, om ock givetvis i mindre utpräglad grad, i fråga om den löpande tillämpningen av lagstiftningen.

Efter att ha redogjort för de sakkunnigas förslag om rådgivande nämnder fortsatte styrelsen.

Socialstyrelsen måste bestämt hävda, att förslaget på denna punkt icke är tillfredsställande. För den sociala verksamheten på detta område erfordras organ med bredd och auktoritet, med självständig befogenhet att träffa avgöranden inom sitt verksamhetsområde samt med eget ansvar. I intet av dessa avseenden skulle de rådgivande nämnderna enligt förslaget fylla måttet.

Socialstyrelsen föreslog, att de rådgivande nämnderna skulle utbytas mot obligatoriska, fasta och självständiga organ av förtroendemannakaraktär för handhavande av de sociala arbetsuppgifterna. Under förutsättning att

styrelsens förslag i denna del genomfördes, funnes ej anledning att från social synpunkt motsätta sig omorganisationens genomförande.

Styrelsen framhöll dock att besparingarna i så fall skulle bli ringa.

Stadsförbundets styrelse tillstyrkte men ville ha ytterligare utredning om det lokala inflytandet. Styrelsen ansåg avkopplandet av systembolagsstyrelserna och deras eventuella ersättande med en rådgivande nämnd otillfredsställande.

Styrelsen kan icke undgå att finna, att de sakkunniga allt för litet beaktat »avkopplingens» olägenheter. De åtgärder, med vilka denna skulle mötas, äro endast helt löst skisserade. Man vet icke i hur många av de 30 avsedda utminuteringsområdena institutionen skulle komma i tillämpning. Ingenting vet man heller om dessa »nämnders» sammansättning, som skulle kunna inskränkas till två ledamöter. Vem som skulle utse ledamöterna och om dessa skulle tillförsäkras ett verkligt inflytande på det otal ärenden, som förekomma i de vidsträckta utminuteringsområdena, är lika obekant. Rådgivningsnämndens, den kommunala nykterhetsnämndens och länsnykterhetsnämndens inbördes ställning är också oklar. Det är svårt att frigöra sig från intrycket, att man med detta rudiment av det lokala inflytandet velat göra borttagandet av systembolagen mindre frånstötande för kommunerna utan att man därvid ansett sig böra göra några bindande utfästelser. Om de föreslagna »nämnderna», där de nu komme till stånd, skulle få någon betydelse, bleve uppenbarligen helt beroende på vederbörande disponents intresse för ett samarbete.

Styrelsen vill därför starkt understryka vikten av att i ett slutligt förslag i detta ärende en verklig utredning framlägges rörande möjligheterna att vid ett slopande av systembolagen ändock tillfredsställande bevara anknytningen till de lokala förhållandena inom utminuteringsområdena. Skola de i och för sig mycket önskvärda besparings- och rationaliseringsåtgärderna på rusdrycksförsäljningens område genomföras, bör detta *ovillkorligen* ske med bibehållande i största möjliga utsträckning av denna anknytning.

Landskommunernas förbunds styrelse var likaledes otillfredsställd med den lokala anknytningen i förslaget.

Enligt det föreliggande förslaget har man tänkt sig en lösning av frågan om möjligheterna att bereda lokalkännedomen inflytande inom det nya systemet på så sätt att i stället för de nuvarande bolagsstyrelserna skulle tillsättas rådgivande nämnder. Om deras sammansättning och uppgifter innehåller dock förslaget icke erforderliga upplysningar. Detta anser styrelsen för sin del vara en betänklig brist i utredningen. Vad beträffar dessa nämnder vill styrelsen för övrigt uttala den förmodan, att desamma sannolikt icke skola kunna få samma auktoritet som bolagsstyrelserna. Fara föreligger för att deras betydelse skulle komma att bliva ganska ringa.

Svenska Landstingsförbundets styrelse uttalade endast, att för den händelse den nya organisationen genomfördes, vederbörande landsting borde få utse vissa ledamöter i den rådgivande nämnden.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund tillstyrkte men ville ha en längre gående centralisering.

En grundläggande brist i offentlig svensk nykterhetsvård just nu är splittringen av densamma på ett stort antal organ, alla med bristfällig överblick av hithörande förhållanden och i bristfällig samverkan inbördes. Redan de sakkunnigas förslag torde i detta hänseende innebära en förbättring. En ytterligare förbättring skulle

emellertid äga rum om hela rusdryckshandeln, såsom fallet är i Finland och Norge, samlades i ett företag och därmed finge enhetlig ledning.

Ur nykterhetssynpunkt måste ett sådant sammanförande till ett organ erbjuda så stora fördelar, att endast mycket starka nackdelar i andra hänseenden torde böra föranleda en avvikelse därifrån. De sakkunnigas förslag tillmötesgår detta önskemål i så måtto, att alla rättigheter i detaljhandeln sammanföras till det föreslagna utminuteringsbolaget, även om utskänkningsrättigheterna komma att utövas av annan, antingen av restaurangbolag eller privata restauratörer. Det vill emellertid synas landsförbundet som om även den nuvarande Vin- och Spritcentralen eller ur denna synpunkt väsentliga delar av detta partihandelsföretag borde inordnas i den föreslagna enhetliga organisationen. Med hänsyn till olikheterna i rent merkantilt hänseende mellan partihandel och utminutering finns det dock måhända skäl, att vid skapandet av ett dylikt enhetligt företag åt den del av organisationen, som företräder partihandeln, inrymma ett relativt stort mått av självständighet.

Om ledningen av ett dylikt enhetligt försäljningsföretag skall kunna bli det auktoritativa statliga organ för nykterhetspolitiska frågor som Sverige hittills saknat, är det emellertid angeläget, att stor omsorg nedlägges på utformningen av detta företags styrelse och direktion. Trygghet bör skapas för att inom detsamma icke endast finnes tillgång till överlägsen merkantil och organisatorisk duglighet utan också ingående förtrogenhet med alkoholproblemet i dess mångsidiga socialmedicinska, sociologiska, statistiska och rättspolitiska aspekter. Styrelsens sammansättning bör i sådant syfte regleras genom direktiv av det slag, som redan i viss mån föreskrivits för val av ledamöter av länsnykterhetsnämnd. Utan att landsförbundet just nu är berett att uttala ett omdöme om den närmare karaktären av de föreskrifter, som i sådant syfte lämpligen böra meddelas, har det synts landsförbundet som om någon eller några av cheferna för medicinalstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och statspolisen och någon av lärarna i statistik vid landets högskolor skulle kunna tänkas ingå i en dylik styrelse. Likaså torde landets nykterhetsvänner på lämpligt sätt böra bli företrädda i nämnda styrelse. I direktionen torde vid sidan av verkställande direktören böra finnas en socialdirektör och en statistisk direktör, den förre med dokumenterad vetenskaplig skicklighet ifråga om alkoholfrågans sociala, den senare ifråga om dess statistiska sida.

Nykterhetsnämndernas riksförbund tryckte starkt på nödvändigheten att ej försumma de nykterhetsvårdande uppgifterna vid uppbyggande av försäljningsorganisationen. Förbundet anförde.

Förbundet anser önskvärt, att frågan om sättet för försäljningsorganens framtida handhavande av de nykterhetsvårdande uppgifterna måtte närmare utformas, innan frågan om ett riksbolag upptages till avgörande. Särskilt gäller detta frågan om bolagens konsulenter för dessa uppgifter. Det förefaller som om ett allt för stort ansvar komme att läggas på distriktscheferna genom att åt dem överlämna att besluta i tilldelningsfrågor. — — — De nuvarande bolagsstyrelserna hava, även om mången gång andra kvalifikationer än de rent nykterhetsvårdande varit avgörande vid posternas tillsättande, dock en viss möjlighet att kunna utöva fortlöpande kontroll över tilldelningarna samt fastställa principerna för desamma, liksom de utgöra en instans dit tilldelningsdelegerade kunna vända sig i komplicerade fall. I och med att de enskilda bolagsstyrelserna slopas upphör denna granskningsmöjlighet. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

De sakkunnigas mening om, att länsnykterhetsnämnderna böra bliva rådgivande organ delas av riksförbundet. Länsnykterhetsnämnden skall vara det organ, som i fortsättningen har att taga befattning med den rådgivande och möjligen även, jämte kontrollstyrelsen, den övervakande uppgiften ifråga om bolagets handhavande av den nykterhetsvårdande verksamheten.

Vidare uttalade förbundet att, om kontrollstyrelsens tillsyn över försäljningens handhavande avskaffades, en särskild myndighet i stället borde tillsättas med uppgift att ha överinseendet över rusdrycksförsäljningen ur social och nykterhetssynpunkt. I en dylik nämnd borde finnas representanter för kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, alkoholistanstalterna, nykterhetsnämndernas riksförbund m. fl.

Sveriges centrala hotell- och restaurantförening betonade nödvändigheten av att från rusdryckshanteringens olika verksamhetsgrenar elimineras kommunala och politiska sidoinflytanden och att sådan ordning åvägabringas att systembolagen och de allmänna restaurangbolagen driver sin verksamhet såsom fristående och självständiga företag, med uteslutande uppgift att under nödigt hänsynstagande till sociala problem idka sin rörelse efter sedvanliga ekonomiska grunder. Föreningen fann förslaget väl tillgodose denna synpunkt. (I fråga om riksbolagets befattning med utskänkningstillstånden hade föreningen från de sakkunniga avvikande synpunkter, som emellertid här förbigåtts, då detta problem tages upp till särskild behandling i annat sammanhang. Se kap. 11 s. 202.)

Ett förslag till centralisering av restaurangbolagen framlades för 1944 års riksdag (prop. nr 241) men blev avslaget. Året därpå framlades ett nytt förslag, vari vissa modifikationer företagits (prop. nr 199/1945). Detta förslag antogs av riksdagen. I enlighet med riksdagsbeslutet organiserades 1945 Sveriges centrala restaurangaktiebolag. I samband med framläggandet av propositionen 1944 anförde *departementschefen* i fråga om utminuteringen.

Under remissbehandlingen ha delade meningar kommit till synes rörande lämpligheten av den föreslagna omorganisationen. I fråga om utminuteringsrörelsen har visserligen i allmänhet vitsordats, att kontrollstyrelsens nuvarande dubbelställning i förhållande till systembolagen kunde medföra olägenheter och att besparingar syntes möjliga genom en koncentration av dessa bolag till ett riksbolag. I åtskilliga remissvar ha emellertid framställts invändningar mot reformförslaget i denna del. Dessa invändningar ha i stort sett gått ut därpå, att sammanslagningen av systembolagen skulle skapa svårigheter med avseende å den individuella kontrollen samt medföra, att den betydelsefulla lokala anknytningen inom utminuteringsrörelsen icke längre skulle kunna bevaras. Emellertid har även framhållits ovissheten i fråga om de väntade besparingarna. Vad härefter beträffar restaurangbolagens utskänkningsrörelse har förslaget om tillskapandet av ett enda riksbolag för detta ändamål vunnit anslutning från flera håll. Å andra sidan har mot en dylik anordning erinrats, att det för en så känslig affärsrörelse som restaurangverksamheten icke borde skapas allt för stora företag och att en centralisation därför icke borde drivas för långt. I vissa yttranden ha också uttalats farhågor för att, därest endast ett restaurangbolag tillskapades för hela riket, detta bolag skulle komma att i ökad utsträckning driva annan rörelse än sådan, som har karaktär av folkrestaurangrörelse, och därigenom föranleda intrång på de enskilda restaurangföretagens område.

De invändningar, som anförts mot den föreslagna koncentrationen av systembolagen, kunna enligt min mening icke utan vidare avvisas. Systemet med individuell kontroll över utminuteringen kräver tydligen för sin funktionsduglighet, att utminuteringsorganet har en viss lokal anknytning. Huru en sådan anknytning lämpligen bör åstadkommas vid en nedskärning av systembolagens antal är en

ömtålig fråga, om vilken man uppenbarligen kan hysa olika uppfattningar. För egen del finner jag det svårt att träffa ett avgörande på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet, och frågan synes mig därför böra bli föremål för ytterligare utredning. Då härtill kommer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om en förutsättningslös och allsidig utredning angående den svenska nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning och att en sådan utredning självfallet kommer att beröra jämväl systembolagens ställning, synes det mig lämpligt, att det nu framlagda omorganisationsförslaget tages upp till avgörande först i ett senare sammanhang.

Kap. 3. Aktiebolaget Vin- & spritcentralens organisation och verksamhet

Jämlikt bestämmelserna i 2 kap. 5 § förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker har Kungl. Maj:t å statens vägnar senast genom beslut den 31 augusti 1948 upplåtit åt Aktiebolaget Vin- & spritcentralen för en tid av sex år från och med den 1 januari 1949 till och med den 31 december 1954 rätt att såsom partihandelsbolag inom riket bedriva handel med rusdrycker med de rättigheter och skyldigheter, som därmed följer jämlikt lag och författning, samt på vissa särskilt angivna villkor i övrigt.

Spritcentralen har till uppgift att framställa, förädla eller på annat sätt bereda sprit, brännvin och andra alkoholhaltiga drycker, att driva handel med dylika varor samt att handhava därmed i sammanhang stående rörelse. Bolaget handhar praktiskt taget all import av rusdrycker till Sverige. Verksamheten bedrives utom vid huvudkontoret och vinlagret i Stockholm vid reningsverken i Stockholm (Reimersholm), Åhus och Eslöv samt vid filialerna i Göteborg, Ödåkra, Sundsvall, Karlshamn och Södertälje. I Malmö finns en lagerdepå. Utom riket har Spritcentralen en filial å Madeira. Bolaget bedriver även viss exporthandel med spritdrycker men denna har tämligen obetydlig omfattning. En viktig del av verksamheten omfattar handel med teknisk sprit och antagande av detaljhandlare med rödsprit.

Bolagets aktiekapital uppgår för närvarande till 15 milj. kronor. Aktierna är dels stamaktier (400 000 kronor) och dels preferensaktier (14,6 milj. kronor). Stamaktierna innehaves av tio enskilda personer, utsedda av Kungl. Maj:t. Utdelningen är begränsad till 5 $^1/_2$ %. Preferensaktierna, som innehaves av Folkpensioneringsfonden, har likaledes en begränsad utdelningsrätt, som fastställts till 5 %. Vad av Spritcentralens nettovinst återstår, sedan utdelningarna erlagts, inlevereras till statsverket.

Bolagets styrelse består av åtta ledamöter samt fyra suppleanter för dem. Kungl. Maj:t utser fyra ledamöter, därav en såsom ordförande och en såsom vice ordförande, samt två suppleanter. Övriga styrelseledamöter och suppleanter utses å ordinarie bolagsstämma.

För att förberedande behandla alla frågor, som kräver beslut av styrelsen, ävensom för behandling av andra spörsmål av större betydelse för bolagets verksamhet finnes ett direktörsråd. Rådet består, förutom av verkställande direktören, av två personer, som styrelsen utser, därav minst en bland de av Kungl. Maj:t förordnade styrelseledamöterna. Därjämte deltager i rådets överläggningar men icke i dess beslut den eller de avdelningschefer, på vilkas handläggning ärendet ankommer. Styrelsen utser ordförande och vice ordförande i rådet.

För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och bolagets räkenskaper skall finnas en revision bestående av fem revisorer jämte lika många suppleanter. Kungl. Maj:t utser en revisor och en suppleant för tiden från och med en ordinarie bolagsstämma till och med den ordinarie bolagsstämman två år därefter. Å ordinarie bolagsstämma utses årligen en revisor och en suppleant för tiden till och med nästa ordinarie bolagsstämma. Av Kungl. Maj:t förordnad revisor skall vara jourhavande revisor. Fullmäktige i Riksgäldskontoret äger årligen utom sig utse tre revisorer och tre suppleanter. Begagnas icke denna befogenhet, äger i stället Kungl. Maj:t meddela erforderliga förordnanden. Revisionen utser inom sig ordförande och vice ordförande.

Spritcentralens personal uppgick vid årsskiftet 1950/51 till sammanlagt 1 273 personer, därav 430 tjänstemän och 843 arbetare. Omkostnaderna uppgick 1950 till 25,4 milj. kr., varav 7,9 milj. kr. i löner till arbetare och tjänstemän, 174 000 kr. till direktionen och 64 000 kr. till styrelse och revision. Till stamaktieägarna utdelades 22 000 kr. och till preferensaktieägaren 730 000 kr. Till statsverket inlevererades (utom skatter på 524 milj. kr.) 27 milj. kr.

Spritcentralen har åtta dotterbolag, vilka bedriver agenturrörelse för utländska sprit- eller vinfirmor.

Kap. 4. Kontrollstyrelsens organisation och verksamhet såsom tillsynsmyndighet över rusdrycksförsäljningen

Gällande instruktion för kontrollstyrelsen är utfärdad den 30 juni 1944 (nr 516), med ändringar den 21 december 1945 (nr 871) och den 29 juni 1950 (nr 389). Styrelsens arbetsordning är dagtecknad den 15 december 1950.

Arbetsuppgifter

Kontrollstyrelsen har till huvudsakligt åliggande att i enlighet med gällande författningar och eljest av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter handlägga ärenden rörande tillverkningen, försäljningen och beskattningen av sprit och övriga alkoholhaltiga varor samt beskattningen av vissa andra varor ävensom angående kontrollen över tobaksodlingen. Styrelsen handhar vidare det särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

Byråindelning

Kontrollstyrelsen utgöres av en överdirektör såsom chef för styrelsen samt tre byråchefer såsom ledamöter.

Byråcheferna förestår var sin av styrelsens tre byråer, benämnda första byrån (för rusdrycksförsäljningsärenden), andra byrån (för administrativa och tekniska ärenden) samt tredje byrån (för skatteärenden).

Vid behandlingen av frågor, som avser förhandlingar om löne-, pensions- och andra anställningsförhållanden för systembolagens personal, samt, efter överdirektörens bestämmande, även i vissa andra fall skall tre representanter för systembolagen ingå såsom särskilda ledamöter i styrelsen.

Till *första byrån* hör huvudsakligen ärenden, som ankommer på styrelsen i egenskap av uppsiktsmyndighet i fråga om försäljning av rusdrycker, pilsnerdricka och exportöl samt detaljhandel med skattefri sprit, ävensom ärenden angående beskattning av spritdrycker och vin. Till denna byrå hör styrelsens statistiska avdelning, inom vilken i regel allt hos styrelsen förekommande statistiskt arbete utföres och det särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott handhaves.

Till *andra byrån* hör huvudsakligen ärenden, som ankommer på styrelsen i egenskap av uppsiktsmyndighet i fråga om tillverkning av brännvin och maltdrycker, partihandel med och denaturering av skattefri sprit, tillverkning och försäljning av alkoholhaltiga preparat, försäljning av sprit och andra alkoholhaltiga varor för tekniska m. fl. ändamål, ärenden angående

beskattning av brännvin, bensin och motorsprit samt ärenden rörande kontroll över tobaksodlingen. Till denna byrå hänföres vidare alla ärenden rörande styrelsens personal och ekonomi.

Till *tredje byrån* hör huvudsakligen ärenden rörande beskattningen av maltdrycker, läskedrycker, margarin och vissa andra fettvaror samt pälsvaror ävensom ärenden angående varu- och försäljningsbeskattningen.

Personalorganisation

Kontrollstyrelsens personal utgjordes den 1 oktober 1951 av 97 befattningshavare inom kontrollstyrelsen såsom sådan och 37 vid styrelsens lokalförvaltning. I dessa siffror är icke inräknade 2 sakkunniga (med arvode) och 10 städerskor samt ett 70-tal brännerikontrollörer, vilkas befattningar i flertalet fall är av bisysslekaraktär.

Styrelsens 97 befattningshavare fördelar sig — frånsett verkets chef — med 27 på första byrån, 20 på andra byrån och 50 på tredje byrån. Såsom härav framgår, ligger tyngdpunkten inom verkets personalorganisation på tredje byrån, vars arbetsuppgifter icke äger något samband med första byråns. Andra byrån uppvisar det minsta antalet anställda. Beträffande denna byrå är att märka, att till densamma är anknutna verkets registratorskontor, kassaexpedition, arkiv, bibliotek, materielförråd, telefonväxel och vaktexpedition samt den för första och andra byråerna gemensamma maskinskrivningsavdelningen. En stor del av andra byråns befattningshavare fullgör sålunda arbetsuppgifter, som är gemensamma för verket i dess helhet och alltså hänförliga även till första byrån.

Första byrån.

På första byrån finns följande befattningar:

1	byråchef	Ca 37
1	förste aktuarie	Ca 29
1	förste byråinspektör	Ce 29
1	förste byråinspektör[1]	Ca 27
1	förste byråsekreterare	Ca 27
1	byråinspektör	Ce 25
1	byråsekreterare	Ca 24
1	amanuens	Cf 17—Ce 24
1	kansliskrivare	Ca 15
1	kansliskrivare	Cg 15
1	kontorist	Ca 13
3	kanslibiträden	Ca 11
1	kanslibiträde	Ce 11
1	kanslibiträde	Cg 11
12	kontors- och skrivbiträden	Cf 4—Ca 8

Härtill kommer vid systembolagsrevisionen tjänstgörande befattningshavare:

4	förste revisorer	Ce 27

[1] Tjänstledig för uppehållande av annan statstjänst.

En redogörelse för de olika inom byrån förekommande viktigare grupperna av ärenden och för ärendenas fördelning på befattningshavarna lämnas här nedan.

a) *Rätts- och kansliärenden.* Kontrollstyrelsen anlitas i stor utsträckning av Kungl. Maj:t såsom remissmyndighet i besvärsärenden rörande rättigheter till detaljhandel med rusdrycker, pilsnerdricka eller alkoholfria drycker. En annan grupp ofta förekommande ärenden av rättslig karaktär utgör förfrågningar från åklagare, rättighetsinnehavare m. fl. rörande tolkning av olika bestämmelser i de till byråns verksamhetsområde hänförliga författningarna, i främsta rummet rusdrycks- och pilsnerdricksförsäljningsförordningarna.

För nu avsedda ärenden samt för verkställande av utredningar o. d. samt såsom biträde med allmänna kansligöromål, uppsättande av koncept och protokoll m. m. anlitas *förste byråsekreteraren* och *byråsekreteraren.* Den förstnämnde är även föredragande i ärenden angående vinstkvantiteter och kostnadsersättningar vid utskänkning av rusdrycker.

b) *Ärenden rörande uppsikten över rusdryckshandelns organisation, systembolagens ekonomi och personal m. m.* Hit kan hänföras bl. a. följande på kontrollstyrelsen enligt Rff ankommande ärenden: indelning av riket i detaljhandelsområden för rusdrycksförsäljningen enligt 3 kap. 1 §, meddelande av bestämmelser angående överlåtelse av utskänkningstillstånd för rusdrycker enligt 3 kap. 15 §, förordnande och entledigande av ordförande och vice ordförande i systembolagens styrelser jämte suppleanter för dem enligt 6 kap. 4 §, vissa avlönings- och pensioneringsspörsmål vid systembolagen enligt 6 kap. 9 §, vissa ekonomiska förhållanden, såsom fastighetsfrågor, vid systembolagen enligt 6 kap. 10 §, fastställande av ersättning åt styrelseledamöter och styrelsesuppleanter hos systembolagen enligt 6 kap. 11 §, meddelande av föreskrifter och anvisningar för systembolagens förvaltning, häri inbegripet prissättning på rusdrycker enligt 6 kap. 12 §, samt revision och beviljande av ansvarsfrihet för systembolagen enligt 6 kap. 13 §.

Beträffande dessa förhållanden har kontrollstyrelsen bl. a. utfärdat följande cirkulär: nr 2/1937 angående rikets indelning i detaljhandelsområden jämlikt rusdrycksförsäljningsförordningen, nr 5 och 6/1949 med föreskrifter angående överlåtelse av tillstånd till utskänkning av rusdrycker, nr 4/1947 med avlöningsreglemente för tjänstemän vid systembolag, nr 5/1947 med pensionsreglemente för befattningshavare vid systembolag, nr 10/1946 med vissa föreskrifter angående systembolagens förvaltning m. m., nr 6/1945 angående bokföringen vid systembolag, nr 7/1950 angående fastställande av pris å vissa spritdrycker samt nr 8/1950 med tabeller för uträknande av utskänkningspris å spritdrycker.

För nu ifrågavarande ärenden tages i anspråk följande befattningshavare: förste byråinspektören i Ce 29, amanuensen, 2 kanslibiträden i Ca 11 samt de vid systembolagsrevisionen tjänstgörande revisorerna.

Det närmaste ansvaret för ärenden rörande systembolagens personal och ekonomi har anförtrotts *förste byråinspektören i Ce 29,* åt vilken även upp-

dragits att föredraga *dels* sådana ärenden rörande systembolagens personal, som avser tjänstetillsättningar, förordnanden, förflyttningar och entlediganden, tillämpningen av avlönings- och pensionsreglementen samt kollektivavtal och överenskommelser med personalens organisationer, lönesättning för extra personal ävensom understöd till personal, som till följd av ålder eller annan orsak är oförmögen till tjänstgöring, *dels ock* ärenden rörande inköp, försäljning, förhyrande, ombyggnad och reparation av fastigheter för systembolagens räkning, ävensom rörande anskaffande för bolagens räkning av inventarier, i den mån fråga härom skall underställas kontrollstyrelsen för godkännande. *Amanuensen* åligger att biträda de båda förste byråinspektörerna med de arbetsuppgifter på förevarande område, som anvisas honom, ävensom att i övrigt efter byråchefens bestämmande biträda med på byrån förekommande göromål. Av *de båda kanslibiträdena* anlitas det ena, som även tjänstgör som överdirektörens sekreterare, för biträde med upprättande av sammanställningar och utförande av räkne- och skrivarbete i ärenden rörande tillsynen över systembolagens ekonomiska förvaltning, medan det andra, som även tages i anspråk för registrerings- och expedieringsarbete på styrelsens registratorskontor, biträder vid uträknandet av pensioner och livräntor för systembolagens personal.

För de vid systembolagsrevisionen tjänstgörande *förste revisorerna* gäller Kungl. Maj:ts instruktion den 11 oktober 1946 för tjänstemännen vid systembolagsrevisionen. I instruktionen föreskrives, att revisor har att enligt gällande författningar samt de närmare föreskrifter och anvisningar, som kontrollstyrelsen meddelar, utöva tillsyn över systembolagens ekonomiska förvaltning. Om styrelsen så bestämmer, skall revisor även taga befattning med arbetsuppgifter i övrigt angående rusdrycksförsäljningen, vilka ankommer på styrelsen och är av natur att av honom kunna utföras. Beträffande revisionen av systembolagens förvaltning gäller vidare kontrollstyrelsens den 4 april 1951 utfärdade instruktion för revisorerna samt bestämmelserna i aktiebolagslagen och normalbolagsordningen för systembolag. För revisionen är systembolagen fördelade på revisionsdistrikt, ett för var och en av de fyra revisorerna. Dessa är stationerade i Stockholm, Norrköping, Göteborg och Gävle.

Kontrollstyrelsens uppsikt över systembolagens ekonomiska förvaltning utövas i viss utsträckning genom inspektioner hos bolagen av vederbörande tjänstemän inom styrelsen.

c) *Ärenden rörande den individuella utminuterings- och utskänkningskontrollen i fråga om rusdrycker, m. m.* Jämlikt 4 kap. 16 § Rff åligger det kontrollstyrelsen att utfärda närmare föreskrifter rörande systembolagens utminutering av rusdrycker. Med stöd härav har kontrollstyrelsen, bl. a. genom cirkulär nr 8/1938 utfärdat föreskrifter och anvisningar i fråga om den individuella utminuteringskontrollen. I samband med den fortlöpande uppsikten över systembolagens verksamhet plägar kontrollstyrelsen vidare meddela skriftliga och muntliga anvisningar beträffande bolagens verksamhet på förevarande område. Dylika anvisningar lämnas även i samband med av

styrelsen föranstaltade inspektioner av bolagen. — I 4 kap. 17 § Rff stadgas om kontrollstyrelsens ställning såsom besvärsinstans i ärenden avseende systembolags beslut rörande tillstånd att inköpa rusdrycker. — Enligt 5 kap. 1 och 2 §§ Rff har kontrollstyrelsen att utfärda närmare föreskrifter rörande måltidstvång och kvantitetsbegränsningar vid utskänkning av rusdrycker. Kontrollstyrelsen har med stöd härav utfärdat cirkulär nr 6/1942 med föreskrifter härom. — I 1 kap. 5 § 4 mom. Rff föreskrives, att där utskänkning av rusdrycker bedrives av annan än enskild person, skall för rörelsen finnas en av kontrollstyrelsen godkänd föreståndare.

För nu avsedda slag av ärenden tages i första rummet i anspråk *förste byråinspektören i Ca 27* och *byråinspektören*. Den senare bereder och föredrager ärenden angående motboksbesvär enligt 4 kap. 17 § Rff.

d) *Ärenden angående kontroll av pilsnerdricksförsäljningen på landsbygden.* Jämlikt 17 och 27 §§ pilsnerdricksförsäljningsförordningen och 6 § kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 396) med vissa föreskrifter angående kvittens- och försäljningsböcker, som avses i 17 § pilsnerdricksförsäljningsförordningen, är kontrollstyrelsen ålagd viss uppsikt över försäljningen av pilsnerdricka på landsbygden. Med stöd av dessa bestämmelser har kontrollstyrelsen utfärdat cirkulär nr 3/1947 angående fastställande av formulär till kvittens- och försäljningsböcker, som avses i 17 § pilsnerdricksförsäljningsförordningen. För utövandet av nu ifrågavarande uppsikt över pilsnerdrickshandeln har kontrollstyrelsen med vissa mellanrum föranstaltat om inspektioner vid de skattepliktiga bryggerierna. Denna uppsiktsverksamhet har emellertid under senare år i väsentliga delar inskränkts i avvaktan på väntad ny lagstiftning på detta område.

För nu avsedda arbetsuppgifter anlitas *byråinspektören* på byrån.

e) *Ärenden rörande import av rusdrycker, försäljning av exportöl samt detaljhandel med skattefri sprit m. m.* Jämlikt 2 kap. 10 § Rff må rusdrycker införas till riket — förutom av partihandelsbolaget — jämväl, efter tillstånd av kontrollstyrelsen, av systembolag. Styrelsens tillståndsgivning enligt sagda författningsrum avser regelmässigt allenast rusdrycker, som införes såsom flyttgods eller, i undantagsfall, såsom gåva. — I 2 § kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 341) angående införsel till och försäljning inom riket av exportöl för särskilda ändamål stadgas, att exportöl må, förutom å apoteksinrättning, av tillverkare i skattepliktigt bryggeri försäljas till den, som erhållit kontrollstyrelsens tillstånd till inköp; i 5 § samma kungörelse föreskrives vidare att exportöl må — förutom i vissa särskilda undantagsfall — till riket införas av den, som erhållit styrelsens tillstånd till införsel. Ifrågavarande tillståndsgivning avser till allra största delen inköp av exportöl till apoteken. — Enligt 10 § förordningen den 1 juli 1918 (nr 508) angående handel med skattefri sprit skall detaljhandlare med enkeldenaturerad skattefri sprit — s. k. blåsprit — till erforderligt antal antagas av kontrollstyrelsen.

Här avsedda tillståndsärenden samt i anslutning härtill ärenden angående utfärdande av föreskrifter rörande detaljhandeln med skattefri sprit — jfr

styrelsens cirkulär nr 1/1934 med föreskrifter rörande detaljhandeln med dubbeldenaturerad rödsprit, nr 2/1934 med föreskrifter rörande detaljhandeln med blåsprit, nr 16/1938 angående systembolagens övervakande av detaljhandeln med blåsprit och nr 3/1951 om maximipris vid detaljhandel med blåsprit och rödsprit — har sammanförts till en ärendesgrupp under inseende av *byråsekreteraren* på byrån. För kortföring m. m. av ärenden rörande exportöl och blåsprit anlitas ett på styrelsens andra byrå placerat kontorsbiträde, som har till huvudsakligt åliggande att biträda vid handläggningen av ärenden rörande tilldelning av sprit för tekniska m. fl. ändamål.

f) *Statistiska ärenden och ärenden rörande kontroll av rusdrycksskatter m. m.* Till den statistiska ärendesgruppen hör åliggandena att utarbeta kontrollstyrelsens årliga statistiska berättelser angående rusdrycksförsäljningen m. m. och angående accispliktiga näringar, att upprätta erforderlig månads- och kvartalsstatistik över rusdrycksförsäljning, rusdrycksbeskattning, motboksförhållanden och fylleriförseelser samt att verkställa förekommande statistiska specialutredningar av olika slag inom styrelsens verksamhetsområde. Gruppen ärenden rörande kontroll av rusdrycksskatter m. m. omfattar uppsikten över erläggandet av omsättnings- och utskänkningsskatterna å spritdrycker och vin samt rusdrycksförsäljningsmedlen. Hit hör vidare uppgiften att föra register över meddelade tillstånd till utskänkning av rusdrycker. Inkomstberäkningar beträffande rusdrycksbeskattningen hör även till denna grupp av ärenden.

Nu ifrågavarande arbetsuppgifter handlägges på styrelsens statistiska avdelning, vilken består av förste aktuarien såsom chef för avdelningen — tillika chef för styrelsens straffregister — samt kansliskrivaren i Ca 15, kontoristen, ett kanslibiträde i Ca 11 och 2 skriv/kontorsbiträden. För fylleristatistiken anlitas dessutom kansliskrivaren i Cg 15 — föreståndare för registret — med biträde i mån av behov av något av de vid registret tjänstgörande kontors- eller skrivbiträdena.

Av befattningshavarna på statistiska avdelningen har *förste aktuarien* att såsom avdelningens chef ansvara för göromålen på avdelningen och att ombesörja beredningen och verkställa förekommande föredragning av ärendena. *Kansliskrivaren* har till åliggande bl. a. att granska till styrelsen inkomna kontrakt avseende överlåtelse av tillstånd till utskänkning av rusdrycker, att handhava styrelsens register över dylika tillstånd samt att i övrigt biträda förste aktuarien med förekommande statistiskt arbete. *Kontoristen* har till uppgift bl. a. att granska de till grund för statistiken över systembolagens ekonomiska verksamhet liggande, från systembolagen inkommande s. k. ekonomitablåerna, att biträda vid upprättandet av denna statistik ävensom av statistiken rörande rusdrycksbeskattningen, att biträda vid kontrollen över rusdrycksskatternas erläggande samt att ombesörja registrering, diarieföring och arkivering av till avdelningen inkommande handlingar. *Kanslibiträdet* åligger att biträda vid utarbetandet av styrelsens årliga statistiska berättelse rörande de accispliktiga näringarna samt att i övrigt biträda med annat förekommande statistiskt arbete och skattekontrollarbete.

g) *Ärenden rörande registrering av uppgifter angående fylleri m. m.* Hithörande ärenden omfattar följande styrelsen ålagda arbetsuppgifter: *dels* att till vederbörande systembolag vidarebefordra från domstolar m. fl. jämlikt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) inkommande uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet, *dels* att på grundval av dessa uppgifter föra det i kungörelsen den 6 september 1939 (nr 621) avsedda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott, *dels ock* att jämlikt sistnämnda kungörelse efter framställning av åklagare och vissa andra myndigheter meddela utdrag ur registret.

Registret, som är anslutet till statistiska avdelningen och står under ledning av förste aktuarien har följande personaluppsättning: 1 kansliskrivare i Cg 15, 2 kanslibiträden och 10 kontors- och skrivbiträden.

Av nu nämnda befattningshavare har *kansliskrivaren* i egenskap av föreståndare för registret att under förste aktuariens inseende leda och fördela arbetet inom avdelningen samt att granska inkommande uppgifter och underteckna utgående registerutdrag. *Kanslibiträdet* i Ce 11 omhänderhar registrering och expediering av registerutdragen samt granskar dessa. *Kanslibiträdet* i Cg 11 biträder kansliskrivaren vid arbetsledningen på avdelningen. *Ett kontorsbiträde* ombesörjer kollationering och expediering till systembolagen av inkommande uppgifter till ledning för utminuteringskontrollen. *Övriga 9 kontors- och skrivbiträden* sysselsättes huvudsakligen med kortföring av inkomna uppgifter och utskrivning av registerutdrag samt kollationering av registerkort ävensom med av denna verksamhet föranlett slagningsarbete i registret.

Sammanfattningsvis finner man att första byråns befattningshavare fördelar sig på i huvudsak följande sätt på de ovan angivna ärendesgrupperna:

Byrå I:	1	byråchef	Ca 37
Grupp a)	1	förste byråsekreterare	Ca 27
	1/3	byråsekreterare	Ca 24
» b)	1	förste byråinspektör	Ce 29
	1	förste byråinspektör	Ca 27
	1	amanuens	Cf 17—Ce 24
	1/2	kanslibiträde	Ca 11
	1/2	kanslibiträde	Ca 11
	4	revisorer vid systembolagsrevisionen	Ce 27
» c)	2/3	byråinspektör	Ce 25
» d)	1/3	byråinspektör	Ce 25
» e)	2/3	byråsekreterare	Ca 24
» f)	2/3	förste aktuarie	Ca 29
	1	kansliskrivare	Ca 15
	1	kontorist	Ca 13
	1	kanslibiträde	Ca 11
	2	skriv/kontorsbiträden	Cf 4—Ca 8

Grupp g)	1/3 förste aktuarie	Ca 29
	1 kansliskrivare	Cg 15
	1 kanslibiträde	Ce 11
	1 kanslibiträde	Cg 11
	10 skriv/kontorsbiträden	Cf 4—Ca 8

Sammanlagt kan avlöningskostnaden för första byråns befattningshavare, inklusive systembolagsrevisorerna, beräknas till ca 275 000 kronor (1950).

Lokalkostnaderna för kontrollstyrelsens första byrå beräknas belöpa sig till ca 15 000 kr. per år.

Vad beträffar kontrollstyrelsens omkostnadsstat för budgetåret 1949/50 — totalt upptagande ett belopp av 92 000 kr. — kan uppskattningsvis följande utgiftsbelopp anses hänförliga till första byrån:

sjukvård m. m.	cirka	1 000 kr.
reseersättningar	»	5 000 »
expenser	»	15 000 »
publikationstryck	»	4 000 »
Summa	cirka	25 000 kr.

Systembolagsrevisorernas omkostnadsstat upptager ett belopp av i runt tal 23 000 kr.

Detta innebär att kontrollstyrelsens totala kostnader för den verksamhet, som sammanhänger med uppgiften såsom uppsiktsmyndighet rörande rusdrycksförsäljningen m. m., år 1950 uppgick till cirka 340 000 kronor.

Kap. 5. Organen för öppen nykterhetsvård, deras arbetsuppgifter, organisation och verksamhet

Gällande bestämmelser

Tillämpningsområdet för gällande alkoholistlag av den 12 juni 1931 (i det följande kallad Al) angives i lagens 1 § på följande sätt.

Är någon hemfallen åt alkoholmissbruk och finnes han i följd därav
1. vara farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, eller
2. utsätta någon, som han jämlikt stadgande i lag är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person, eller
3. ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller
4. vara ur stånd att taga vård om sig själv, eller
5. föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt,

då skola i enlighet med vad nedan är stadgat åtgärder vidtagas för hans återförande till ett nyktert och ordentligt liv.

Lag samma vare, där någon, som är hemfallen åt alkoholmissbruk, blivit under de två senast förflutna åren tre eller flera gånger dömd till ansvar för fylleri eller för ett kringflackande liv.

Enligt ordalagen kan sålunda åtgärd enligt Al mot en alkoholmissbrukare icke företagas, om ej såväl generalindikationen, att vara hemfallen åt alkoholmissbruk, som någon av de i 1 § angivna specialindikationerna befinnes föreligga. Emellertid har ett undantag från denna allmänna regel ansetts gälla genom 14 § 2 mom., enligt vilket stadgande nykterhetsnämnd kan förordna om indragning av motbok med systembolag för den som förtär alkoholdrycker till »uppenbar skada för sig eller annan». En sådan alkoholförtäring måste ofta anses föreligga på långt tidigare stadier av alkoholmissbruk än som avses i 1 § Al.

Utan uttryckligt stöd i lagstiftningen har nykterhetsnämnderna vidare sedan länge ansett sig befogade att redan innan hemfallenhet åt alkoholmissbruk förelegat, särskilt beträffande unga alkoholmissbrukare, ingripa även med andra lindriga åtgärder än motboksindragning. Detta har skett med hänvisning till 3 § Al, som innehåller bestämmelser om nykterhetsnämnds allmänna åligganden till nykterhetstillståndets höjande inom vederbörande kommun. Nykterhetsnämnderna har sedermera erhållit uttalat stöd för denna praxis genom att föredragande statsrådet i proposition nr

259 till 1944 års riksdag direkt rekommenderade en dylik tillämpning av nämnda lagrum, vilket icke föranledde någon erinran från riksdagens sida. Nykterhetsnämnderna fick dessutom en direkt anvisning att ingripa på tidigare stadier än när hemfallenhet åt alkoholmissbruk föreligger genom ett tillägg samma år till 1 § kungörelsen den 27 maj 1932 (nr 216) om understöd av statsmedel till nykterhetsnämndernas verksamhet. Enligt detta tillägg skall som villkor för åtnjutande av sådant understöd gälla, »att nykterhetsnämnden kvartalsvis till länsnykterhetsnämnden avgiver redogörelse för sina åtgärder gentemot personer, som blivit sakfällda för fylleri eller på annat sätt ådagalagt alkoholmissbruk».

Beträffande organisationen av den öppna nykterhetsvården stadgas i 2 § Al, att i varje kommun skall finnas en *nykterhetsnämnd* och i varje län en *länsnykterhetsnämnd.* Nämnderna skall stå under tillsyn av *socialstyrelsen.*

Om särskild *kommunal nykterhetsnämnd* icke tillsatts, skall kommunens fattigvårdsstyrelse utgöra nykterhetsnämnden. Kommunen skall då utse en av styrelsens ledamöter att bereda och föredraga de ärenden, som ankommer på nykterhetsnämnds prövning. På framställning av länsnykterhetsnämnden äger Kungl. Maj:t föreskriva, att särskild nykterhetsnämnd skall tillsättas.

Ledamöter i särskild kommunal nykterhetsnämnd skall utses av kommunen till det antal, som erfordras med hänsyn till folkmängden och andra förhållanden, dock å landet minst tre och i stad minst fem. Minst en av ledamöterna skall vara kvinna. Om läkare är bosatt inom kommunen, bör denne vara ledamot av nämnden. Länsnykterhetsnämnd skall utse en av ledamöterna eller annan person att vara dess ombud i kommunal nykterhetsnämnd (fattigvårdsstyrelse). Ombudet äger att deltaga i den kommunala nykterhetsnämndens överläggningar men icke i besluten, såvida icke ombudet också är ledamot i nämnden.

Länsnykterhetsnämnd skall bestå av en av socialstyrelsen utsedd ordförande, en läkarledamot utsedd av samma ämbetsverk efter samråd med medicinalstyrelsen, en av länsstyrelsen utsedd ledamot samt två ledamöter utsedda av landstinget. Ordföranden och övriga ledamöter skall utses bland svenska män och kvinnor, som är boende inom länet och fyllt 23 år.

Kommunal nykterhetsnämnd och länsnykterhetsnämnd har till uppgift att inom sina verksamhetsområden övervaka nykterhetstillståndet samt att i enlighet med vad i Al sägs eller eljest finnes stadgat vidtaga erforderliga åtgärder för dess höjande. Det åligger därvid särskilt den kommunala nämnden att söka förebygga och motverka onykterhet och dryckenskap genom upplysningar, råd och anvisningar till systembolag och andra försäljare av alkoholhaltiga drycker eller ersättningsmedel därför och genom åtgärder mot olaglig försäljning av sådana drycker, att verka för nykterhetsfrämjande åtgärder genom framställningar och yttranden till vederbörande myndigheter samt att tillhandagå enskilda personer med de råd och upplysningar, som äger samband med nämndens uppgifter. Kommunal nykter-

hetsnämnd har att följa av länsnykterhetsnämnden meddelade råd och anvisningar. Länsnykterhetsnämnd åligger därjämte att hålla sig noggrant underrättad om de kommunala nykterhetsnämndernas verksamhet, att öva tillsyn över att dessa fullgör dem tillkommande uppgifter samt att lämna dem vägledning och bistånd. Verksamheten skall utövas på sätt som är ägnat att främja ett förtroendefullt samarbete med de kommunala nämnderna.

Om länsnykterhetsnämnd finner, att ett ärende angående enskild alkoholmissbrukare icke handlagts på ett tillfredsställande sätt av den kommunala nykterhetsnämnden och länsnämnden inte kunnat åstadkomma rättelse genom råd och anvisningar, har länsnämnden rätt att vidtaga åtgärder i ärendet i den kommunala nämndens ställe. Övertager länsnämnden ärendets handläggning, får den kommunala nämnden inte taga befattning med ärendet i vidare mån än länsnykterhetsnämnden bestämmer. Kan kommunal nykterhetsnämnd på grund av olämplig sammansättning eller av brist på erforderligt kommunalt anslag eller av annan orsak, som beror på kommunen, icke fullgöra sina uppgifter på nöjaktigt sätt, skall länsnykterhetsnämnden söka åstadkomma ändring genom framställning till vederbörande kommunala myndigheter. Länsnykterhetsnämnd bör också medverka till att särskild nykterhetsnämnd tillsättes i kommun där detta erfordras på grund av folkmängdens storlek eller andra omständigheter.

Socialstyrelsen fungerar som centralmyndighet på nykterhetsvårdens område och kan som tillsynsmyndighet lämna råd och anvisningar till kommunala nykterhetsnämnder och länsnykterhetsnämnder med skyldighet för dessa att iakttaga vad styrelsen i sådant syfte anfört. Socialstyrelsen äger att underkasta både de kommunala nykterhetsnämnderna och länsnykterhetsnämnderna inspektion samt infordra uppgifter rörande deras verksamhet och övriga förhållanden. Styrelsen skall hålla sig underrättad om de kommunala nämndernas och länsnämndernas verksamhet samt även i övrigt ha sin uppmärksamhet riktad på företeelserna på nykterhetsvårdens område samt verka för vårdens ändamålsenliga bedrivande och utveckling. Hos styrelsen skall finnas anställd en särskild expert för ärenden rörande nykterhetsvården. Denne expert, som förordnas av Kungl. Maj:t, skall ingå som ledamot av styrelsen, om han deltager i ett ärendes handläggning inom styrelsen.

Socialstyrelsen åligger att föra anteckningar över bl. a. intagningar på och utskrivningar från de allmänna alkoholistanstalterna. I enlighet härmed föres å styrelsens nykterhetsvårdsbyrå ett relativt utförligt register över på alkoholistanstalt intagna personer och deras förhållanden.

Utan att någon skyldighet därtill föreligger, för även länsnykterhetsnämnderna och vissa större kommunala nykterhetsnämnder register över sitt klientel.

Länsnykterhetsnämnderna verkställer även på grundval av uppgifter från systembolag och i vissa fall från polismyndigheter en fortlöpande registrering av fyllerister inom länet. Socialstyrelsen och länsnykterhets-

nämnderna har rätt att få uppgifter direkt från kontrollstyrelsens straffregister. Då systembolagen har i stort sett samma uppgifter som kontrollstyrelsen och bolagen lämnar uppgifter till de kommunala nämnderna, har dessa i praktiken samma möjligheter att få registeruppgifter.

För polis- och åklagarmyndigheter samt läkare gäller viss anmälningsplikt. Enligt 10 § Al är sålunda polis- och åklagarmyndighet skyldig att oförd röjligen göra anmälan hos nykterhetsnämnden, när den erhållit kännedom om förhållande, som bör föranleda nykterhetsnämndens ingripande. Samma anmälningsplikt åligger läkare beträffande dylikt förhållande, varom han i sin verksamhet erhållit kännedom.

Beträffande personalutrustningen finnes i fråga om de kommunala nykterhetsnämnderna endast ett stadgande i 8 § Al att kommunal nykterhetsnämnd kan till sitt biträde kalla därtill skickade män och kvinnor i den utsträckning detta finnes erforderligt. Särskild ersättning kan utgå till sådant biträde efter kommunens bestämmande. Därjämte stadgas i 61 § Al, att till övervakare bör utses därtill lämplig person, förening eller stiftelse. Kommunerna har sålunda frihet att själva bestämma om särskild personal skall anställas hos kommunal nykterhetsnämnd samt om kvalifikationskraven.

Hos länsnykterhetsnämnderna må enligt Kungl. Maj:ts bestämmande finnas heltidsanställda ombudsmän. I fråga om annan arbetskraft beslutar socialstyrelsen, dock med den inskränkningen, att högre arvode än 325 kronor per månad icke må utgå utan medgivande av Kungl. Maj:t. Personalen tillsättes av socialstyrelsen. Särskilda kvalifikationsbestämmelser har icke meddelats.

Inom socialstyrelsen handlägges sedan den 1 juli 1944 nykterhetsvårdsärendena å en särskild byrå, nykterhetsvårdsbyrån. Å denna byrå handlägges såväl ärenden rörande den öppna nykterhetsvården som de ärenden, vilka ankommer på socialstyrelsen i dess egenskap av uppsiktsmyndighet över den statliga eller statsunderstödda halvöppna och slutna vårdverksamheten för alkoholmissbrukare. Rörande nykterhetsvårdsbyråns personal gäller samma bestämmelser som för socialstyrelsens personal i övrigt.

De kommunala nykterhetsnämnderna.

Omfattningen av nämndernas verksamhet

Socialstyrelsen infordrar årligen från nykterhetsnämnderna dels en summarisk redovisning över verksamheten, dels individuella uppgifter rörande de personer, på vilka 1 § alkoholistlagen varit tillämplig och som under året blivit föremål för åtgärder enligt denna lag. Här nedan lämnas en kort översikt över nämndernas verksamhet 1949.[1]

Antal nykterhetsnämnder. Av landets 2 501 kommuner hade 1 503 (60,1 %) särskilt tillsatt nykterhetsnämnd. Efter kommunsammanslagningen den 1 januari 1952 hade av landets 1 035 kommuner 977 (94,4 %) särskilt tillsatt nykterhetsnämnd, medan i 58 kommuner nykterhetsnämnden ut-

[1] Sammandrag ur artikel i Sociala Meddelanden, häfte 4/1951.

gjordes av kommunens fattigvårdsstyrelse. Samtliga städer utom två, Sundbyberg och Djursholm, hade tillsatt särskild nykterhetsnämnd. (Uppgifterna avser juni 1952.)

Motboksärenden och ärenden enligt motorfordonsförordningen. En av nykterhetsnämndernas uppgifter är att handlägga remisser från systembolagen angående ansökningar om motböcker, ökad tilldelning m. m. samt att utfärda nykterhetsintyg för körkort. Nämndernas befattning med dessa ärenden framgår av följande tablå.

	Hela riket		
	1949	1948	1947
Antal motboksärenden	110 031	115 394	162 259
därav: som lett till anmärkning i nykterhetshänseende, totalt	10 637	10 304	13 953
i %	9,7	8,9	8,6
Antal ärenden enligt motorfordonsförordn.	84 868	80 231	138 726
därav: som lett till anmärkning i nykterhetshänseende, totalt	3 941	3 620	4 345
i %	4,6	4,5	3,1

Beträffande motboksärendena måste framhållas att materialet är behäftat med felkällor; systembolagens praxis vid remittering av dessa ärenden är nämligen mycket varierande. I stor utsträckning har systembolagen särskilda kommunombud, som företar utredningarna, och ofta är samma person ordförande i nykterhetsnämnden. Det är därför svårt att få en uppfattning om i hur stor utsträckning de anförda siffrorna gäller remisser till nämnden eller till ordföranden personligen. Under 1949 rapporterades från nämnderna sammanlagt 110 000 motboksärenden, varav c:a 78 000 på landsbygden och c:a 32 000 i städerna. Anmärkning i nykterhetshänseende gjordes i c:a 10 600 av dessa fall (9,7 %). I de större städerna verkställer systembolagen ofta utredningarna själva, vilket förklarar det ringa antalet ärenden där.

Antalet körkortsärenden var c:a 85 000 år 1949 och anmärkningsfrekvensen 4,6 %. Anmärkningsfrekvensen var betydligt högre i städerna (8,3 %) än på landsbygden (1,9 %).

Åtgärder enligt alkoholistlagen. I tab. 4 redovisas det antal personer, som under 1949 varit föremål för något slag av ingripande enligt alkoholistlagen; detta antal utgjorde 31 603 personer, 11 229 på landsbygden och 20 374 i städerna. Sätts dessa siffror i relation till folkmängden, blir den genomsnittliga ingripandefrekvensen för hela riket 4,6 per 1 000 invånare (landsbygden 3,0 och städerna 6,5). Närmast föregående år var ingripandefrekvensen något lägre; 4,3 per 1 000 invånare (på landsbygden 2,8 och i städerna 6,1).

I tab. 4 ingår, utöver dem som är alkoholmissbrukare i den utsträckning att 1 § Al är tillämplig, även många personer, som blivit föremål för lindriga förebyggande åtgärder, samt sådana som endast varit föremål för undersökning, men mot vilka inga åtgärder ännu vidtagits. Till den senare gruppen hör dels sådana fall, beträffande vilka utredningen gett till resultat,

Tabell 4. Personer, vilka varit föremål för ingripande enligt alkoholistlagen under 1949.

Riksområden och kommuntyper	Personer						
	som varit föremål för ingripande av nykterhetsnämnd		på vilka 1 § Al varit tillämplig		mot vilka lindriga förebyggande åtgärder vidtagits (ej 1 § Al)		endast föremål för undersökning
	antal	per 1 000 av befolkningen	antal	per 1 000 av befolkningen	samtliga	under 25 år	
Landsbygden	11 229	3,0	3 257	0,9	4 996	1 032	2 976
Mälarlänen	2 135	3,5	506	0,8	1 092	136	537
Östra Götaland	1 423	2,1	437	0,7	593	129	393
Södra Götaland	1 790	2.9	468	0,8	858	229	464
Bohuslän o. Vänerlänen	2 560	3,4	693	0,9	1 178	267	689
Dalarna o. nedre Norrland.	2 070	2,8	751	1,0	769	207	550
Övre Norrland	1 251	3.3	402	1,1	506	64	343
Jordbrukskommuner	1 656	2,1	426	0,5	730	138	500
Blandade kommuner	3 344	2,4	1 015	0,7	1 391	282	938
Industrikommuner	2 592	4,8	696	1.3	1 252	306	644
Övriga kommuner	3 637	3,5	1 120	1.1	1 623	306	894
Städerna	20 374	6,5	9 122	2,9	8 482	2 464	2 770
Stockholm	3 379	4,7	1 881	2,6	1 055	816	443
Göteborg	1 917	5,6	1 296	3,8	476	50	145
Malmö	1 174	6,3	740	4,0	371	99	63
Övriga städer	13 904	7,3	5 205	2,7	6 580	1 499	2 119
Hela riket 1949	31 603	4,6	12 379	1,8	13 478	3 496	5 746
1948	29 319	4,3	11 272	1,6	12 248	3 078	5 799
1947	25 883	3,8	9 791	1,5	9 719	2 514	6 373

att något ingripande inte var befogat, dels sådana där någon åtgärd ännu inte kunnat vidtagas, exempelvis därför att vederbörande flyttat till okänd ort.

Det föreligger en väsentlig skillnad mellan landsbygd och städer beträffande det relativa antal personer, som faller under 1 § Al. Medan för landsbygden blott 29 % av samtliga har betraktats som sådana, var motsvarande tal för städerna 45 %. I efterföljande tablå redovisas samtliga personer fördelade på de tre grupper av åtgärder, vari de tidigare indelats.

	Fall, då 1 § Al varit tillämplig		Fall, då lindriga förebyggande åtgärder vidtagits		Endast undersökta fall		Summa fall	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Landsbygden	3 257	29	4 996	44	2 976	27	11 229	100
Städerna	9 122	45	8 482	42	2 770	13	20 374	100
Hela riket 1949	12 379	39	13 478	43	5 746	18	31 603	100

Verksamhetens intensitet inom olika typer av kommuner. Nykterhetskommittén har verkställt en undersökning bl. a. för belysning av i vilken om-

fattning nykterhetsnämndernas verksamhet varierar inom olika typer av kommuner. En sammanfattande redogörelse för resultaten av denna undersökning har lämnats i Sociala meddelanden nr 6/1947, s. 511 o. f. Undersökningen, som avsåg verksamheten under år 1945, visade bl. a. följande.

Andelen kommuner med särskilt tillsatt nykterhetsnämnd ökar med storleken hos kommunerna:

Storleksgrupp	Hela antalet landskommuner	Därav med särskilt tillsatt nykterhetsnämnd	
		Abs. tal	%
Högst 300 inv.	202	28	13,9
300—1 000 »	992	368	37,1
1 000—2 000 »	635	413	65,0
2 000—3 000 »	266	229	86,1
3 000—5 000 »	171	165	96,5
Mer än 5 000 »	125	122	97,6

Kommuner under 1 000 invånare har till en tredjedel särskilt tillsatt nykterhetsnämnd, medan i den närmast högre storleksgruppen motsvarande andel är två tredjedelar. I regel tycks man alltså anse att en kommun med 1 000 inv. behöver en särskilt tillsatt nykterhetsnämnd. Av kommunerna med 2 000—3 000 inv. är det 14 % och av kommuner med 3 000—5 000 inv. är det bara 3 à 4 % som nöjt sig med att låta fattigvårdsstyrelsen fungera som nykterhetsnämnd. När kommunerna kommer till den storleksordning, som blivit den normala efter kommunindelningsreformen, visar det sig alltså att de med ganska få undantag ansett sig böra ha särskilt tillsatt nykterhetsnämnd.

Det är emellertid inte bara storleken hos kommunen som är avgörande för om särskild nykterhetsnämnd skall tillsättas. Av kommuner med samma storlek har tätortskommunerna oftare särskilt tillsatt nykterhetsnämnd än de i mindre utsträckning agglomererade kommunerna.

Kommuntyp[1]	Kommuner med särskilt tillsatt nykterhetsnämnd i % av samtliga i kommuner med		
	300—1 000 inv.	1 000—2 000 inv.	2 000—3 000 inv.
Jordbrukskommuner	35,6	59,4	76,5
Blandade kommuner	39,5	59,8	78,5
Industrikommuner	40,0	93,8	97,5
Övriga kommuner	31,6	76,3	91,1

[1] Enligt statistiska centralbyråns indelning, varvid följande principer tillämpas. Till jordbrukskommuner räknas kommuner med minst 75 % jordbruks- och skogsbruksbefolkning, till skogskommuner de av dessa som har minst 45 % skogsbruksbefolkning. Med blandade kommuner avses de som har 50—75 % jordbruksbefolkning och med industrikommuner de som till minst $^2/_3$ består av tätorter. »Övriga kommuner» har mindre än 50 % jordbruks- och skogsbruksbefolkning men mindre än $^2/_3$ av befolkningen i tätorter.

Relativa antalet ingripanden varierade även betydligt mellan kommuner av olika storlek.

Storleksgrupp	Hela antalet kommuner	Därav med ingripanden		Ingripanden per 1 000 inv.
		Antal	%	
Landsbygden	2 391	1 545	64,6	3,10
Därav kommuner med				
högst 300 inv.	202	54	26,7	1,75
300—1 000 »	992	469	47,3	1,90
1 000—2 000 »	635	488	76,9	2,56
2 000—3 000 »	266	245	92,1	3,12
3 000—5 000 »	171	165	96,5	3,63
Mer än 5 000 »	125	124	99,2	3,96
Städerna	123	123	100,0	6,09
Därav med				
högst 10 000 inv.	66	66	100,0	6,2
10 000— 30 000 »	39	39	100,0	7,2
30 000—100 000 »	15	15	100,0	6,6
Mer än 100 000 »	3	3	100,0	4,8

Det framgår av denna tablå, att relativa ingripandefrekvensen för landskommunerna stiger med kommunstorleken. Detta torde sammanhänga med att ju större kommunen är, desto större personella och ekonomiska resurser har dess nykterhetsnämnd att arbeta med. Att sambandet med kommunstorleken icke kan förklaras enbart med hänvisning till att de större kommunerna i allmänhet är tätorter med bättre polisbevakning och ett mera utbrett alkoholmissbruk torde framgå av följande tablå.

Kommuntyp	Antal ingripanden per 1 000 inv. i kommuner med		
	300—1 000 inv.	1 000—2 000 inv.	2 000—3 000 inv.
Jordbrukskommuner	1,66	2,06	2,71
Skogskommuner	—	2,54	2,99
Blandade kommuner	1,90	2,16	2,27
Industrikommuner	2,90	4,50	4,11
Övriga kommuner	2,68	3,69	3,73

Ingripandefrekvensens samband med förekomsten av särskilt tillsatt nykterhetsnämnd framgår av efterföljande tablå, som endast avser landskommunerna.

Storleksgrupper	Antal ingripanden per 1 000 inv. i landskommuner	
	med särskilt tillsatt nykterhetsnämnd	utan särskilt tillsatt nykterhetsnämnd
högst 300 inv.	.	1,79
300—1 000 »	2,47	1,53
1 000—2 000 »	3,00	1,72
2 000—3 000 »	3,34	1,69
3 000—5 000 »	3,61	4,16
Mer än 5 000 »	3,98	2,97

Ingripandeintensiteten mätt i antalet ingripanden per 1 000 inv. är alltså betydligt högre för kommuner med särskilt tillsatt nykterhetsnämnd än för övriga kommuner av samma storlek. Avvikelse kan emellertid konstateras för gruppen 3 000—5 000 inv. Denna avvikelse kan dock sammanhänga med att de absoluta talen i denna grupp är relativt små och sålunda är underkastade tämligen stora slumpvariationer. Av tablån synes vidare framgå, att den samvariation mellan kommunstorlek och ingripandeintensitet, som tidigare visats, ej i samma grad gäller för kommuner utan särskilt tillsatt nykterhetsnämnd. Några säkra slutsatser kan emellertid ej i detta avseende dragas av siffrorna i tredje kolumnen, då dessas motsvarande absoluta värden ej är av den omfattning att de utesluter att slumpvariationer orsakat dessa smärre avvikelser.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att nykterhetsnämndernas ingripanden, satta i relation till folkmängden, visar ett tydligt samband dels med kommunstorleken, dels ock med förekomsten av särskilt tillsatt nykterhetsnämnd.

En av orsakerna till de stora varationerna i fråga om ingripandeintensiteten mellan kommuner med och utan särskilt tillsatt nykterhetsnämnd samt mellan kommuner i olika storleksklasser torde, såsom även alkoholistvårdsutredningen i sitt betänkande (SOU 1948: 23) påpekat, vara att söka i olikheten i de kommunala nykterhetsvårdsorganens förutsättningar för en effektiv tillämpning av alkoholistlagstiftningen. En avgörande betydelse har det härvid om nämnderna förfogar över hel- eller deltidsanställd personal. I vissa fall har det enligt alkoholistvårdsutredningens mening också brustit i fråga om erfarenhet av nykterhetsvårdsverksamhet och kunskap om alkoholistlagstiftningens bestämmelser, varför dessa icke blivit tillämpade. Självfallet har åtgärder i ett sannolikt ganska stort antal fall uteblivit också av den anledningen, att nykterhetsnämnden ej erhållit kännedom om vederbörande alkoholmissbrukare. Samtliga dessa omständigheter torde bidraga till att göra nämnderna just i de små kommunerna mindre effektiva.

Nykterhetsnämndernas inkomster och utgifter. De kommunala nykterhetsnämnderna erhöll 1949 statsbidrag med 345 000 kr. och från speciella anslag, från fonder o. d. 54 000 kr. Övriga utgifter, 2 345 000 kr., har bestritts av kommunala anslag. Inkomsternas fördelning på landsbygd och städer anges i denna tablå.

	Landsbygden	Städerna	Hela riket 1949	1948	1947
Inkomster (i tusental kr):					
Statsbidrag	210	135	345	346	293
Kommunalt bidrag	431	1 914	2 345	1 845	1 467
Övriga inkomster	26	28	54	47	39
Summa	667	2 077	2 744	2 238	1 799

Nykterhetsnämndernas utgifter uppgick till 2 744 000 kr. Härtill kommer en mindre summa utgörande kostnad för expenser o. dyl. i de kommuner, där särskild nykterhetsnämnd inte fanns och fattigvårdsstyrelsens räkenskaper inte gjort det möjligt att särredovisa de utgifter, som kommer på denna i egenskap av nykterhetsnämnd. Totalutgifterna har från föregående år ökat med 506 000 kr. eller 23 %. Utgifterna gick till följande ändamål:

	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden %	Städerna %	Hela riket %
Utgifter (i tusental kr):						
Sammanträdeskostnader ...	89	96	185	13,2	4,6	6,7
Arvoden till ledamöter	198	95	293	29,7	4,6	10,7
Ersättning till särskild arbetskraft	72	872	944	10,8	42,0	34,4
Vårdkostnader	88	435	523	13,2	20,9	19,1
Övriga	220	579	799	33,1	27,9	29,1
Summa 1949	667	2 077	2 744	100	100	100
1948	568	1 670	2 238	—	—	—
1947	473	1 326	1 799	—	—	—

I genomsnitt har städernas nykterhetsnämnder haft en utgift av 66 öre per invånare och landsbygdens en motsvarande utgift av 18 öre per invånare.

Personalorganisationen

I nykterhetsnämndsarbetet förekommer ett starkt inslag av lekmän med ingen eller obetydlig ekonomisk ersättning. Endast i städerna och de större landskommunerna är personalbehovet för nykterhetsvårdens utredande och verkställande uppgifter tillgodosett genom särskilt anställda socialarbetare, vanligen i samband med inrättandet av socialvårdsbyrå. Även i dessa fall får emellertid personalen oftast dela sin tid mellan olika grenar av socialvården i kommunen och kan endast ägna en relativt liten del av arbetstiden åt nykterhetsvården.

I syfte att få en överblick över personaltillgången inom den kommunala nykterhetsvården och hur denna fördelar sig på olika slag av personal med avseende å anställningsform och arbetsuppgifter utsändes genom nykterhetskommitténs sekretariat i november 1948 ett formulär till länsnykterhetsnämnderna, vari skulle uppgivas antalet i olika arbetsuppgifter anställda eller engagerade nykterhetsvårdsfunktionärer på olika kommunslag och kommunstorlekar, med anhållan att länsnämnderna ville lämna begärda uppgifter enligt på detta formulär lämnade anvisningar. Uppgifterna skulle avse förhållandena vid månadsskiftet oktober—november 1948. På grundval av det sålunda insamlade uppgiftsmaterialet upprättades tabell 5 och 6. Av dessa tabeller framgår, att endast vissa stadskommuner med minst 10 000 invånare har personal heltidsanställd hos nykterhetsnämnden (inspektörer, assistenter jämte erforderlig skrivpersonal).

abell 5. Personalen vid städernas nykterhetsnämnder månadsskiftet oktober—november 1948

Storlek	Hela antalet	Antal heltidsanst.			Antal deltidsanst.			Därav tjänstgör. mindre än halvtid			Ant. funktionärer med särsk. arvode för utr. och verkst. åtgärder				Friv. övervak. (ung. antal)		Därav antal komm. utan arvode
		Insp. el. i likn. tjänst	Assistenter	Skriv. pers.	Socialsysslomän el. i likn. tjänst	Assistenter	Skriv. pers.	Social-ysslomän el. i likn. tjänst	Assistenter	Skriv. pers.	Ordf. verkst. ledamot el. dyl.			Andra personer utom friv. övervak.	med arvode	utan arvode	
											und. 100 kr/år	200—500 kr/år	över 500 kr/år				
Över 100 000.	3	14	26	19	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	20	—	—
30 000—100 000.	14	7	7	6	6	3	12	3	—	7	—	8	5	6	76	47	—
10 000— 30 000.	47	1	7	1	20	20	23	17	10	20	—	25	13	5	80	75	—
5 000— 10 000.	34	—	—	—	19	8	21	19	7	20	2	22	5	2	19	35	—
3 000— 5 000.	13	—	—	—	4	2	4	4	2	4	—	10	—	2	5	4	1
2 000— 3 000.	10	—	—	—	1	1	1	1	1	1	2	5	1	1	3	13	1
1 000— 2 000.	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	—	—	1	5	—
Summa	128	22	40	26	50	35	62	44	21	53	8	72	24	16	204	179	2

Tabell 6. Personalen vid nykterhetsnämnderna på landsbygden månadsskiftet oktober—november 1948.

Storlek	Hela antalet	Antal heltidsanst.			Antal deltidsanst.			Därav tjänstgör. mindre än halvtid			Funktionärer med särsk. arvode för utr. och verkst. åtgärder				Friv. övervak. (ung. antal)		Därav antal komm. utan arvode
		Insp. el. i likn. tjänst	Assistenter	Skr. pers.	Socialsysslomän el. i likn. tjänst	Assistenter	Skriv. pers.	Socialsysslomän el. i likn. tjänst	Assistenter	Skriv. pers.	Ordf. verkst. ledamot el. dyl.			Andra personer utom friv. övervak.	med arvode	utan arvode	
											und. 100 kr/år	200—500 kr/år	över 500 kr/år				
30 000—30 000..	26	—	—	—	6	6	7	6	6	7	—	21	5	1	61	43	—
10 000—10 000..	92	—	—	—	13	9	9	11	9	8	9	65	14	3	92	68	—
5 000— 5 000..	186	—	—	—	3	6	8	3	6	8	41	139	3	9	64	97	2
3 000— 3 000..	250	—	—	—	3	1	—	2	1	—	105	115	—	6	44	99	23
2 000— 2 000..	622	—	—	—	—	—	2	—	—	2	308	129	—	9	62	163	170
1 000— 1 000..	630	—	—	—	—	—	—	—	—	—	232	24	—	2	36	35	346
Under 500..	571	—	—	—	—	—	—	—	—	—	170	5	—	1	18	2	380
Summa	2 377	—	—	—	25	22	26	22	22	25	865	497	22	31	377	507	921

Länsnykterhetsnämnderna.

Personalorganisationen hos *länsnykterhetsnämnderna* består av 13 heltidsanställda ombudsmän (en i vartdera av 13 län, varav 10 i lönegrad Ce 23 — Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs,

Skaraborgs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län — och 3 i lönegrad Cg 23 — Kalmar, Kristianstads och Värmlands län). Hos länsnykterhetsnämnden i övriga län finnes en deltidsanställd ombudsman med arvode. F. n. (våren 1952) uppbär endast två sådana ombudsmän arvode med 325 kronor i månaden, d. v. s. det högsta arvode som kan utgå utan att särskilt medgivande måste inhämtas av Kungl. Maj:t (ombudsmännen i Västmanlands och Kopparbergs län). Ingen ombudsman har högre arvode. Utgående arvoden till och placering av dessa icke-lönegradsplacerade ombudsmän framgår av nedanstående uppställning:

Länsnykterhetsnämnden i	Månadsarvode[1] kronor
Uppsala län	250
Södermanlands län	250
Jönköpings län	175[2]
Kronobergs län	250
Gotlands län	200
Blekinge län	175
Hallands län	250
Örebro län[3]	250
Västmanlands län	325
Kopparbergs län[3]	325
Jämtlands län	250

Frågan om personal till skrivhjälp åt länsnykterhetsnämndernas ombudsmän är ej närmare reglerad. Ingen av dessa nämnder har sålunda till sitt förfogande annat än tillfälliga biträden för utförande av skrivarbeten. Efter motioner beslöt 1950 års riksdag att en av vederbörande departementschef föreslagen höjning med 50 000 kronor av anslaget till understöd åt kommunala nykterhetsnämnder skulle tillföras länsnykterhetsnämndernas avlönings- och omkostnadsanslag med 27 000 kronor respektive 23 000 kronor. Därigenom fick länsnämnderna bättre möjligheter än dittills att anlita skrivhjälp (den samtidiga ökningen av omkostnadsanslaget var erforderlig för att skapa förutsättning för ökad reseverksamhet från länsnämndsombudsmännens sida). Sedan dess har för skrivhjälp åtgått i genomsnitt 50 000 kronor per år, vilken kostnad täckts av medel ur anslagsposten »Avlöningar till icke-ordinarie personal».

Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen är uppsiktsmyndighet för nykterhetsvården i riket och har i denna egenskap att vaka över den slutna och halvöppna vårdverksamhet för alkoholmissbrukare, som bedrives av staten eller av enskilda med

[1] Från och med den 1 juli 1952 höjdes det sammanlagda beloppet av månadsarvoden med 20 %. Fördelningen på de olika arvodena bestämmes av socialstyrelsen.
[2] Särskild funktionär uppbär som sekreterare 900 kronor per år i arvode.
[3] Från och med den 1 augusti 1952 har länsnykterhetsnämnderna i Örebro län och Kopparbergs län fått heltidsanställda ombudsmän i lönegrad Cg 23.

statsunderstöd. Styrelsen är därjämte tillsynsmyndighet för den öppna nykterhetsvård, som länsnykterhetsnämnderna och de kommunala nykterhetsnämnderna bedriver, och har inspektionsrätt gentemot samtliga offentliga eller statsunderstödda nykterhetsvårdsorgan. Till den 1 juli 1944 fullgjordes dessa socialstyrelsens arbetsuppgifter av en avdelning inom styrelsens dåvarande fattigvårds- och barnavårdsbyrå men övertogs nyssnämnda dag av en särskild byrå, *nykterhetsvårdsbyrån*. Dess personal består av:

Byråchef	Ca 37
Förste byråinspektör	Ca 29
Byråinspektör	Ce 27
Tre byråsekreterare[1]	Ce 25
Amanuens	Ce 21
Kansliskrivare	Ce 15
Kanslibiträde	Ce 11
Två kontorsbiträden	Ce 8
Skrivbiträde	Cg 6

En expert (med ett arvode av 5 000 kr/år).

Omfattningen av nykterhetsvårdsbyråns verksamhet framgår av tabell 7.

[1] Egentligen amanuenser i befordringsgången.

Tabell 7. Arbetsbelastningen (antalet slutligt avgjorda ärenden) å socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå åren 1945, 1949 och 1950.

År	Kungl. brev, som föranlett svar, besvarade remisser, framställningar till Kungl. Maj:t m. m.	Besvärsmål [1]	P. M. V. P. M. och ämbetsskrivelser	Ärenden, som föranlett beslut enligt protokoll rörande					Ansökningar om vårdplats	Övriga ärenden, främst skrivelser till myndigheter och enskilda	Summa antal ärenden	Utanordnade medel, kronor
				intagna eller andra enskilda personer	anstalter	komm. nykterhetsnämnder, länsdistrikt av Svenska Nykterhetsvårdsförbundet m. m.	länsnykterhetsnämnder	övrigt [2]				
1945	32	11	31	1 918	87	1 515	49	4	1 405	1 191	6 243	1 849 375
1949	36	4	45	2 508	104	1 986	67	6	1 493	1 145	7 394	3 039 250
1950	23	3	47	2 525	120	2 064	54	6	1 596 [3]	1 816	8 254	3 078 225

[1] Endast besvär till Kungl. Maj:t, i något fall klagomål till JO.
[2] T. ex. utanordnande av anslag till Tidskrift f. nykterhetsnämnderna, Stockholms stadsmission o. s. v.
[3] Stor platsbrist råder, vilken gjort ansökningsorganen mindre benägna att söka vårdplats än eljest skulle vara fallet.

Anm.: Åtskilliga inkommande handlingar, huvudsakligen anmälningar från anstalterna om in- och utskrivningar av vårdtagare, ingår icke i ovan angivna totalsummor. Antalet sådana handlingar har för vartdera av åren 1949 och 1950 beräknats till omkring 4 000. Dessa handlingar föranleder relativt tidskrävande gransknings- och registreringsarbete.

Kap. 6. Alkoholistvårdsutredningens förslag beträffande den öppna nykterhetsvården

1946 års alkoholistvårdsutredning, som avgav sitt betänkande år 1948 (SOU 1948: 23), hade att utgå från den nuvarande ordningen i fråga om lagstiftning och kontroll på rusdrycksförsäljningens område. Med denna utgångspunkt föreslog utredningen vissa genomgripande reformer i fråga om både den slutna och den öppna vården av alkoholmissbrukare. De viktigaste av förslagen angående den öppna vården återges i det följande.

Vad beträffar *alkoholistlagens tillämpningsområde* uttalade utredningen, att den gällande lagen egentligen vore en preventivlag men att den likväl hade för liten preventiv effekt. Enligt utredningens mening borde ingripande kunna ske även mot den som utan att vara hemfallen åt alkoholmissbruk använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. Detta kunde visserligen ske redan nu, men ingripandet hade endast en form, nämligen indragning av rätten att på utminuteringsställe inköpa rusdrycker (14 § 2 mom. Al), en åtgärd som oftast vore otillräcklig och alltför negativ till sin karaktär. Det vore enligt alkoholistvårdsutredningen önskvärt att man kunde med lagens stöd använda ett större register av åtgärder av hjälpkaraktär, d. v. s. närmast de i 13 § Al angivna hjälpåtgärderna, även beträffande personer som måste betraktas som alkoholmissbrukare men dock icke är hemfallna åt alkoholmissbruk. Särskilt hade man i åtanke förstagångsfyllerister i de yngre åldrarna. Utredningen sammanfattade sitt förslag på denna punkt på följande sätt (s. 60—61 i utredningens betänkande).

Den vidgade kunskapen om alkoholmissbrukets skadeverkningar i skilda hänseenden, vårdorganens ökade erfarenheter samt den allmänna opinionens stigande krav på nykterhet tillika med den uppenbart bättre prognosen vid tidiga ingripanden utgöra enligt utredningens mening fullgoda skäl för att en sådan lagändring nu genomföres att flera åtgärder inom den nuvarande lagens ram av kurativ lindrigt ingripande innebörd (jfr 13 § Al) än motboksindragning kunna vidtagas mot den som missbrukar alkoholdrycker utan att vara »hemfallen». En dylik lagändring utgör en naturlig fortsättning på den år 1931 genom utbyte av uttrycket »hemfallen åt dryckenskap» mot »hemfallen åt alkoholmissbruk» påbörjade, stegvisa utvidgningen av de i lagen reglerade ingreppsmöjligheterna. Med begreppet »skada» i uttrycket »skada för sig eller annan» bör avses fysisk, psykisk, ekonomisk eller social skada, som på grund av alkoholförtäring drabbat vederbörande själv eller annan. Enligt alkoholistvårdsutredningens mening bör den grupp alkoholmissbrukare, varom här är fråga, dock endast kunna göras till föremål för åtgärd, som ej har karaktären av ett tvångsmedel, bortsett från skyldigheterna i 12 § Al att på kallelse inställa sig hos nykterhetsnämnd, ombud för sådan nämnd eller av denna anvisad läkare. De hjälpåtgärder, som 13 § nu gällande Al anvisar, böra sålunda kunna vidtagas beträffande sådana missbrukare,

med undantag av övervakning, som måste anses vara en åtgärd av så relativt ingripande natur, att den bör förbehållas de mera avancerade missbrukarna, vilka framkalla specifika sociala skador av i 1 § Al nämnt slag.

Då på vissa håll åtgärder mot unga alkoholmissbrukare anförtrotts vederbörande barnavårdsnämnd (ungdomsnämnd), bör det vara nykterhetsnämnd obetaget att föranstalta om att sådan nämnd i dylika fall vidtager lämpliga åtgärder i dess ställe.

Nu föreslagna åtgärdsmöjligheter beträffande person, som börjat missbruka alkoholdrycker, böra givetvis kunna utnyttjas beträffande varje alkoholmissbrukare och sålunda även beträffande längre komna »medicinska fall», på vilka nuvarande 1 § Al dock ej är tillämplig. I viss utsträckning torde därmed det motionsvis i riksdagen påtalade behovet av särskilda möjligheter att med stöd av lagen ingripa mot alkoholmissbrukare i medicinsk mening bliva tillgodosett.

En följd av utredningens förslag om utvidgning av lagens tillämplighetsområde till att omfatta jämväl den som använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan blir, att den i 10 § Al inskrivna *anmälningsplikten* också avsevärt vidgas. En dylik konsekvens, som alltså uppstår utan ändring av nämnda lagrum, ansåg utredningen för polis- och åklagarmyndighetens del önskvärd. Beträffande de fall av alkoholmissbruk som skulle komma att omfattas av den utvidgade anmälningsskyldigheten uttalade utredningen följande.

Dessa fall innefatta icke endast personer, som begå brott under alkoholpåverkan, utan även kriminella, vilkas beteende kan sägas stå i samband med alkoholmissbruk utan att aktualbrottet begåtts i onyktert tillstånd. Personer, som omhändertagas å allmän eller enskild plats på grund av berusning, höra också uppenbarligen till dem som skola anmälas till vederbörande nykterhetsnämnd. Olycks- och sjukdomsfall, vid vilka skadan eller sjukdomen uppstått genom eller i samband med alkoholbruk och vilka polisen tagit befattning med, böra också anmälas, då ju alkoholförtäringen lett till »uppenbar skada» för vederbörande själv. Även den, som på grund av alkoholkonsumtion vållar olycks- eller sjukdomsfall utan att han själv drabbas av olyckan eller sjukdomen bör, i den mån polismyndigheten vinner kännedom om sådan person, anmälas till nykterhetsnämnden. Över huvud bör varje alkoholbetingad händelse, som kan anses skadlig för den onyktre eller hans omgivning, rapporteras till nykterhetsnämnden och detta även i sådana fall, då polismyndigheten icke företager någon åtgärd men likväl vinner upplysning om missbruk (klagomål om alkoholmissbrukares störande levnadssätt, lägenhetsbråk, vanvård av barn, ansatser till brott o. s. v.). Närmare prövning av eller utredning genom polismyndigheten om uppkomna alkoholskador utgör sålunda icke förutsättning för att denna anmälningsplikt skall föreligga. Dessa uppgifter tillkomma nämligen det specialorgan, som mottager anmälningarna. Syftet med denna utvidgade anmälningsplikt är givetvis att de nykterhetsvårdande myndigheterna skola sättas i tillfälle att ingripa på lämpligt sätt så tidigt som möjligt till förhindrande av uppkomsten av djupare rotat alkoholmissbruk (s. 72—73 i utredningens betänkande).

I detta sammanhang förklarade utredningen, att nykterhetsnämnderna utan att de själva gör framställning därom bör erhålla uppiysningar rörande alkoholmissbrukare även från andra offentliga organ än polis- och åklagarmyndigheter för att i tid och på lämpligt sätt kunna ingripa samt föreslog, att i lagen myndigheterna i allmänhet skulle uppmanas att göra

anmälan till nykterhetsnämnderna om missbrukare. Myndighet, som i disciplinär ordning ådömt befattningshavare straff för förseelse, begången under alkoholpåverkan, borde dock åläggas absolut uppgiftsplikt beträffande sådana disciplinstraff. Samma anmälningsskyldighet, som åvilade polis- och åklagarmyndigheterna, borde även gälla för systembolag. Beträffande läkarnas anmälningsplikt föreslog utredningen däremot viss inskränkning i förhållande till vad som nu gäller. Läkare, som under sin verksamhet får kännedom om att någon missbrukar alkoholdrycker, borde sålunda vara befriad från anmälningsplikt, om missbrukaren genom läkarens försorg göres till föremål för den behandling för alkoholmissbruket, som kan anses erforderlig. Skulle missbrukaren vägra att låta sig behandlas eller att följa givna ordinationer, borde läkaren dock vara pliktig att anmäla honom till nykterhetsnämnden. I rena undantagsfall, då särskilda skäl talar för att åtgärd av nämnden icke bör ifrågakomma, borde läkaren emellertid vara befriad från skyldigheten att göra anmälan till nykterhetsnämnden, även för det fall att missbrukaren skulle motsätta sig läkarbehandling.

I fråga om *tillämpningsorganen* föreslog alkoholistvårdsutredningen, att inrättande av särskild nykterhetsnämnd skulle vara obligatoriskt. Sådan nämnd borde bestå av minst fem ledamöter, vilka skulle uppfylla kvalifikationen att de gjort sig kända för ett nyktert levnadssätt och intresse för nykterhetsvård. För att säkerställa medicinskt inflytande i nykterhetsvårdens primärorgan ute i kommunerna föreslog utredningen, att tjänsteläkare skulle vara skyldig att närvara vid sammanträde med nykterhetsnämnd, som saknade läkarledamot.

En upprustning av de kommunala nykterhetsnämndernas personalorganisation ansåg utredningen kunna åstadkommas genom ökat understöd av statsmedel åt nämnderna. Utredningen föreslog i detta avseende, att statligt understöd skulle utgå till nämnderna med 3/4 av deras kostnader utan den nuvarande maximeringen till högst 1 500 kronor. Utredningen ansåg sig emellertid förhindrad att framlägga några detaljerade förslag i personalfrågan beträffande nykterhetsvården på det kommunala planet, då personalorganisationen för denna nykterhetsvård vore en kommunernas egen angelägenhet, som måste lösas med hänsynstagande till de speciella förhållandena i varje särskild kommun.

Även länsnykterhetsnämndernas verksamhet borde enligt alkoholistvårdsutredningens mening effektiviseras genom att dess tjänstemän heltidsanställdes (av kostnadsskäl borde dock vissa av dem tills vidare ha tvenne till varandra angränsande län såsom arbetsområde). Länsnykterhetsnämndernas tjänstemän borde kallas konsulenter och placeras i lönegrad Ca 24. I Gotlands län borde dock konsulenten som nu vara deltidsanställd. I vartdera av de båda nordligaste länen borde till konsulentens förfogande ställas en assistent i lönegrad Ce 20. Länsnykterhetsnämnderna borde också förses med en fast kontorsorganisation med heltidsanställda skrivbiträden.

I fråga om socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå föreslog utredningen följande personalstat:

En byråchef ..... Ca 33
Två byrådirektörer, en för öppen och en för sluten vård ..... Ca 31
En förste byråsekreterare ..... Ca 27
En byråinspektör ..... Ca 25
En byråsekreterare ..... Ca 24
En expert (eventuellt benämnd överinspektör) ..... Cp 12

Vid utrustning av nykterhetsvårdsbyrån med högre personal av denna omfattning erfordrades enligt utredningen därjämte preliminärt fyra amanuenser samt kanslipersonal bestående av en kansliskrivare och fem skrivbiträden.

Då specialpersonal genom utredningens förslag i ökad omfattning kunde väntas bli anställd inom nykterhetsvården, bl. a. inom den öppna vården, och sålunda behovet av specialutbildning för personal på detta område därmed komme att öka, föreslog alkoholistvårdsutredningen även vissa åtgärder för att tillgodose *utbildningsbehovet,* bl. a. utökning av föreläsningarna i alkoholistvård vid socialinstituten samt viss särskild kursverksamhet för blivande läkare och nykterhetsvårdspersonal.

NYKTERHETSKOMMITTÉNS FÖRSLAG

Kap. 7. Försäljningskontrollens organisation

I principbetänkandet (SOU 1952: 53) har nykterhetskommittén framhållit att frågan om kontrollen över rusdrycksförsäljningen och de individuella ingripandena vid fall av alkoholmissbruk bör ses i ett sammanhang. Kravet på samordning gäller även konstruktionen av de organ, som skall handha de olika arbetsuppgifterna. Kommittén har härvid strävat efter en sådan avvägning av uppgifterna mellan de olika organen, att en naturlig balans uppkommer och onödig dualism undvikes.

Enligt kommitténs mening bör försäljningsorganen inte påläggas andra uppgifter än sådana som hör naturligt samman med själva försäljningsverksamheten. Var gränsen härvidlag bör dragas kan emellertid även med denna utgångspunkt vara föremål för delade meningar. Kommittén har framlagt två alternativa förslag till försäljningsorganisation, av vilka kommitténs majoritet förordar det enklare och billigare förslaget (alternativ I).[1] Rörande argumenteringen för detta ställningstagande hänvisas till principbetänkandet (s. 127—130). Här nedan redogöres närmare för de båda alternativen.

Alternativ I[2]

Följande *allmänna principer* har gällt vid utarbetande av detta alternativ.

De nuvarande systembolagen skall upphöra. Bolagens uppgifter i vad de avser själva försäljningen övertages av ett riksbolag med erforderlig distriktsorganisation.

Den första beredningen av ansökningar om tillstånd till utskänkning av rusdrycker samt tillstånd till utminutering och utskänkning av öl liksom den kontinuerliga övervakningen av rusdrycksutskänkningens och ölförsäljningens handhavande från nykterhetssynpunkt ålägges länsnykterhetsnämnderna. Detta innebär i fråga om rusdrycksutskänkningen att rättigheterna icke såsom nu beviljas systembolaget för överlåtande till restauratör utan kommer att ges av länsstyrelsen direkt till vederbörande restauratör.

Registreringen av missbrukare, vilken för närvarande i stor utsträckning sker hos systembolagen, ålägges länsnykterhetsnämnderna. Socialstyrelsen skall i egenskap av tillsynsmyndighet över nykterhetsvården ha att i samråd

[1] Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson förordar alternativ II (s. 362). Fröken Valborg Svensson föreslår, att ingen registrering av inköpen genomföres (s. 368).

[2] Byrådirektören N. Godenius har utarbetat de tekniska detaljerna vid inköpsförfarande och registrering enligt alternativ I (se vidare bilaga nr 1 s. 386).

med försäljningsorganet uppdraga riktlinjer för bland annat registrering av inköpen av rusdrycker samt att angiva grunder för den avstängning och begränsning av inköpsrätten, som i fortsättningen skall tillämpas. Av socialstyrelsens ställning såsom tillsynsmyndighet för nykterhetsvårdsorganen följer även att styrelsen bör öva viss uppsikt över nykterhetsvårdsorganens befattning med frågor rörande rusdrycker och öl.

De uppgifter, som hittills ålegat kontrollstyrelsen, kommer i huvudsak att uppdelas på socialstyrelsen och riksbolaget. Riksbolaget övertager vissa av kontrollstyrelsens nuvarande uppgifter med avseende å vinstkvantiteter samt styrelsens uppgifter med avseende å prissättning och andra ekonomiska förhållanden beträffande utminutering och utskänkning av rusdrycker. Hos kontrollstyrelsen skall fortfarande kvarstå ärenden beträffande alkoholbeskattning, vissa utskänkningsrestriktioner, tillämpningsföreskrifter angående vinstkvantiteter, försäljning av sprit och andra alkoholhaltiga varor för vissa särskilda ändamål samt vissa ärenden angående handeln med skattefri sprit m. m.

Försäljningsorganets uppgifter och organisation

Huvuduppgiften för det nya försäljningsorganet blir att ensamt handha utminuteringen av rusdrycker och därmed sammanhängande organisationsspörsmål, att bedriva rörelsen på ett ur ekonomiska synpunkter tillfredsställande sätt, att bevaka statens fiskaliska intresse beträffande denna verksamhet samt att efterkomma i allmän författning och eljest meddelade föreskrifter rörande registrering och kontroll av köpare av rusdrycker.

Arbetsuppgifterna inom de olika leden i riksbolaget torde i stort sett kunna angivas på följande sätt.

Den centrala ledningen

1) Utfärdande av allmänna bestämmelser beträffande detaljhandeln (frågor angående landets indelning i försäljningsdistrikt, öppnande av utminuteringsställen och dessas förläggning m. m.) samt överinseende och kontroll över underställda organs förvaltning i allmänhet.

2) Organiserandet av partiinköpen av rusdrycker samt handhavandet av de tekniska och ekonomiska mellanhavandena med partihandelsbolaget ävensom annan upphandling av beskaffenhet att böra ske centralt.

3) Fastställande av försäljningspris för rusdrycker ävensom utskänkningspris och övriga ekonomiska villkor för utskänkningen, allt enligt i allmän författning eller i avtal med staten reglerad befogenhet eller enligt av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifter; kontroll över utskänkningen med avseende å vinstkvantiteter och kostnadsersättningar.

4) Inlevererande till statsverket av vissa rusdrycksskatter och andra dithörande statsinkomster i därför bestämd ordning samt i övrigt bevakande av statens fiskaliska intresse beträffande detaljhandeln med rusdrycker.

5) Ekonomiska frågor av principiell och mera omfattande vikt rörande distriktsförvaltningarna och försäljningsställena (fastighets-, byggnads- och lokalinredningsfrågor m. m.).

6) Personalfrågor (grunder för anställningsförhållanden samt avlöning och pensionering av personal, kollektivavtal, utbildning m. m.).

7) Övervakning av tillämpningen av meddelade föreskrifter rörande registrering och kontroll av köpare av rusdrycker.

8) Inköpsregistrering.

9) Försäljningsstatistik samt statistik rörande bolagets ekonomi och personal.

Distriktsförvaltningarna

Distriktsförvaltningarna har att såsom riksbolagets underordnade förvaltningsorgan utöva de funktioner, som enligt bolagets bestämmande icke bör utövas centralt, exempelvis löpande inköp från partihandelsbolaget för de underlydande utminuteringsställenas räkning samt försäljning av rusdrycker, kontroll över försäljningsställena, redovisning och inleverans av medel till riksbolaget, löpande fastighetsfrågor, anställande och entledigande av personal i den mån sådant med hänsyn till befattningens karaktär icke bör ske centralt av riksbolaget, beredning av ärenden som skall avgöras av riksbolaget samt den registrering av rusdryckskköpare m. m., som kan komma att åläggas distriktskontoren. Distriktsförvaltningarna skall vidare utöva den löpande tillsynen över utminuteringsställena.

Utminuteringsställena

Dessa skall omhänderha försäljningen av rusdrycker till allmänheten och till restaurangerna.

Organisation

Riksbolaget

Inom riksbolaget skall finnas en styrelse bestående av exempelvis 6 ledamöter med 3 suppleanter samt en verkställande direktör. Till den centrala ledningen knytes förvaltningspersonal för kameralt arbete samt för revisions- och inspektionsverksamhet. Riksbolagets verksamhet regleras genom särskilda avtal mellan staten och bolaget samt mellan staten och aktieägarna. Ett närmare förslag till lösning av dessa frågor har utarbetats av besparingsberedningen, vars förslag i stort sett synes kunna läggas till grund för organisationen (se s. 83). I motsats till vad besparingsberedningen föreslagit bör dock Kungl. Maj:t utse majoriteten av styrelseledamöterna. De nuvarande systembolagen torde i detta fall kunna tjäna som förebild.

Distriktsförvaltningarna

Frågan om distriktens antal och omfattning bör göras till föremål för närmare undersökning och det torde närmast ankomma på riksbolaget självt att taga ställning till lokalorganisationens omfattning. Vid sina kalkyler har kommittén utgått från att riket indelas i ett tiotal distrikt.

Varje distriktskontor ledes av en distriktschef, som biträdes av erforderligt antal befattningshavare.

Utminuteringsställena

Dessa organiseras på i stort sett samma sätt som hittills med föreståndare samt butiks- och lagerpersonal. I vissa av de större städer, som har ett flertal utminuteringsställen men där distriktskontor icke kommer att finnas, torde kunna ifrågasättas huruvida icke försäljningen är av sådan storleksordning, att en särskild platschef lämpligen bör anställas exempelvis för samordnande av transporter, försäljning till restauranger, försändningsverksamhet m. m.

Inköpsregistrering

Inköp kan när som helst och i vilken utminuteringsaffär som helst göras av person över 21 år, som icke är upptagen i en tryckt spärrlista, gällande för hela riket. Förhandsanmälan är sålunda icke erforderlig. Två register föres, båda centralt för hela riket. Det ena utgöres av en förteckning över dem, som enligt beslut av länsnykterhetsnämnd är avstängda från inköpsrätt eller har begränsad sådan (spärrlistan). Det andra utgöres av de maskinellt sammansorterade rekvisitionsblanketterna och är alltså samtidigt ett register över köparna och över deras inköp (registreringscentralen).

Köparen legitimerar sig med sitt medborgarkort eller annan legitimationshandling, av vilken födelsenumret framgår. Med hjälp av födelsenumret kan kontroll ske att vederbörande ej är upptagen i spärrlistan. Kontroll över köparen kan vidare erhållas genom jämförelse mellan namnteckningen på rekvisitionsblanketten och namnteckningen på legitimationshandlingen.

Legitimationshandling.

Vid utarbetandet av organisationsförslaget har förutsatts, att det i folkbokföringsförordningen föreskrivna medborgarkortet skulle vara utfärdat vid ikraftträdandet av den nya utminuteringslagstiftningen. Vid samråd med 1949 års folkbokföringssakkunniga har kommittén emellertid erfarit att förslag från de sakkunniga möjligen kan komma att framläggas, syftande till en sådan lösning av folkbokföringen att medborgarkortet icke blir för folkbokföringsändamål behövligt. I varje fall synes det sannolikt att tidpunkten för kortens utfärdande kommer att förskjutas avsevärt. Det har därför ansetts nödvändigt att överväga användbarheten av annan legitimationshandling.

Registreringssystemet bygger på principen att köparen legitimerar sig med en legitimationshandling, som innehåller dels uppgift om köparens födelsenummer, dels bestyrkt namnteckning. Med hjälp av födelsenumret kan kontroll ske att vederbörande icke är upptagen i spärrlistan. Födelsenumret kan även användas för all övrig registrering och gör därigenom särskilt kundnummer överflödigt samt möjliggör en enkel registrering av inköpen medelst hålkortsmetod. Föreskrift att köparen skall avlämna undertecknad rekvisitionsblankett vid varje inköp ger möjlighet till kontroll av köparens identitet genom jämförelse mellan namnteckningarna på legitimationshandlingen och rekvisitionsblanketten.

Av de båda nu nämnda kraven på legitimationshandlingen är det på upp-

gift om födelsenummer ovillkorligt. Genomförbarheten av detta registreringssystem är helt beroende av möjligheten att registrera inköpen och verkställa slagning i spärrlistan med ledning av ett nummer. Därest ej födelsenumret kommer till användning, måste ett särskilt nummerregister uppläggas, vilket för med sig krav på dels central förhandsregistrering av alla köpare (efter ansökan eller anmälan), dels ett särskilt bevis om inköpsrätt och kundnummer att uppvisas vid varje inköpstillfälle. Därmed skulle förutsättningarna för detta organisationsalternativ icke längre gälla. Man måste därför utgå från att födelsenumret användes för kontroll i spärrlistan och registrering av inköpen oberoende av om medborgarkort utfärdas eller ej.

Födelsenumret finnes på varje persons plåt i registret hos länsbyråerna för folkbokföringen. Vidare finns det på åtskilliga avtryck av dessa plåtar (t. ex. i avtryckskortsregistret hos pastor, på skattsedlar, i röstlängden, mantalslängden etc.). Det torde alltså — såsom nedan närmare skall utvecklas — finnas goda möjligheter att i annan ordning än genom medborgarkort förebringa legitimation med uppgift om födelsenumret. Dessa möjligheter synes komma att avsevärt ökas, sedan födelsenumret mera allmänt trängt igenom som medel för identifiering.

Vad beträffar det andra kravet på legitimationshandlingen, nämligen bestyrkt namnteckning, synes detta icke böra göras ovillkorligt.

Föreskriften att köpare skall avlämna undertecknad rekvisition förutsätter att den som obehörigt utnyttjar annans legitimationshandling också måste förfalska dennes namnteckning. Att detta är straffbelagt kan lämpligen påpekas på blanketten. Obenägenheten för en sådan handling torde vara så stark att relativt få personer torde vara beredda till den. I de fall då köparen är känd för butikspersonalen är dessutom kravet på legitimation för namnteckning orimligt. Det bör här påpekas att man enligt nuvarande praxis kan genom företeende av flyttningsbetyg eller åldersbetyg (utan namnteckning) få ut postens legitimationskort. Körkortet är icke försett med namnteckning men gäller likväl som legitimation vid lyftande av mycket stora penningsummor hos postverket. Fotografiet på körkortet är ofta värdelöst ur legitimationssynpunkt.

Krav på bestyrkt namnteckning på legitimationshandlingen (eller ev. på annan samtidigt företedd identitetsuppgift) synes alltså böra ställas endast i vissa speciella fall, t. ex. då okänd kund vill göra anmärkningsvärt stort inköp eller kunden eljest genom sitt uppträdande väcker misstanke om att söka göra illegitima inköp.

Några tänkbara legitimationshandlingar skall här angivas.

Flyttningsbetyg (i Stockholm), åldersbetyg. Dessa kommer att förses med uppgift om födelsenummer. Intill dess så sker, kan pastor lätt på begäran införa uppgift härom. Anledning att fordra bestyrkt namnteckning vid företeende av sådan handling synes ej finnas, då man med användande därav kan få ut andra legitimationshandlingar, t. ex. postens identitetskort.

Pass. Passformuläret fastställes av chefen för inrikesdepartementet. Om formuläret i framtiden fastställes på sådant sätt att födelsenumret införes, vilket inte torde få anses uteslutet, erbjuder sig här en fullgod legitimation.

Körkort. Vid utfärdandet av nya körkort kan födelsenumret lätt införas i samband med det obligatoriska angivandet av födelsedatum, eftersom födelsenumret skall finnas i körkortssökandens åldersbetyg och därifrån införes i körkortsregistret.

Postens identitetskort utfärdas enligt internationella bestämmelser, som angiver vilka uppgifter som skall finnas i kortet. I dessa finnes dock en klausul, som säger att varje land äger medtaga de uppgifter i kortet, som är erforderliga för den inrikes posttrafiken. Uppgifter kan därför möjligen medtagas med åberopande av denna klausul. Värdet av postens identitetskort torde avsevärt ökas, om det kompletteras med födelsenummer.

Skattsedel el. dyl. handling (t. ex. skattekort[1] eller utdrag ur röstlängd), som innehåller uppgift om födelsenumret, synes vara fullt tillräcklig endast då köparen är känd och legitimationen endast behöver avse födelsenumret. Sådan handling bör emellertid ha stort värde i kombination med t. ex. körkort, om detta icke innehåller födelsenumret.

Avtryckskort av folkbokföringsplåten. Under förutsättning att medborgarkort icke utfärdas, har tidigare övervägts bl. a. att utsända avtryckskort av folkbokföringsplåten till alla medborgare. Detta avtryckskort skulle emellertid icke komma att hållas aktuellt genom anteckningar om ändrade förhållanden (t. ex. vid giftermål, namnbyte, flyttning) utan skulle huvudsakligen tjäna som en information för vederbörande om bl. a. födelsenumret. Om detta kort gives en lämplig utformning och förses med namnteckning, torde det kunna användas som legitimation för förevarande ändamål även av person, som icke är känd för butikspersonalen.

För den, som icke innehar pass, körkort eller annan ovan nämnd handling men vill utan större kostnad ha en för rusdrycksinköp giltig legitimationshandling med längre varaktighet än ett åldersbetyg, bör det finnas en möjlighet att hos folkbokföringsmyndighet (pastor eller länsbyrå) rekvirera avtryckskort, vilket bör utformas så att det kan godtagas såsom legitimation för här avsett ändamål (t. ex. vara försett med namnteckning).

Legitimationshandling bör ej få utlämnas av riksbolaget, då härigenom sannolikt skulle tillskapas en ny form av legitimationshandling, som skulle få användning på flera områden. Bortsett från de psykologiskt ogynnsamma verkningar en sådan särskild legitimationshandling skulle kunna få, bör en handling av denna art utfärdas av en myndighet och icke av ett organ av systembolags natur.

Som framgår av det ovanstående torde erforderlig legitimationshandling (för känd köpare bevis om födelsenummer) som regel innehavas av köparna eller i varje fall med lätthet kunna anskaffas. Sedan födelsenumret vunnit ökad användning inom olika områden, torde innehavet av handling, som bestyrker såväl detta som identiteten, bli allt vanligare. Praxis torde också

[1] 1949 års uppbördssakkunniga har föreslagit att vid debetsedel avseende preliminär skatt skall vara fogat ett *skattekort*, upptagande bl. a. å debetsedeln angivna uppgifter angående den skattskyldige. Enligt de sakkunnigas förslag skulle sålunda födelsenumret komma att finnas angivet på såväl skattekortet som debetsedeln. Kortet frånskiljes av arbetstagaren innan debetsedeln överlämnas till arbetsgivaren. Se Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet I och II (SOU 1950: 7 sid. 90 samt 1952: 1 sid. 27 och 289).

utvecklas på sådant sätt, att en smidig tillämpning av legitimationskravet kan ske utan att större risker för försäljning till obehöriga behöver uppstå.

Inköpsförfarandet

a) *Personligt inköp.* Vid inköp av rusdrycker avlämnar köparen egenhändigt *undertecknad rekvisition* försedd med uppgift om önskad kvantitet spritdrycker resp. vin eller starköl. Legitimationshandlingen uppvisas. Vederbörande funktionär kontrollerar i en spärrlista att den köpande icke är spärrad och — om legitimationshandlingen är försedd med namnteckning — att namnteckningarna överensstämmer, samt antecknar eller markerar enligt »mark sensing-metoden» på rekvisitionen med ledning av legitimationshandlingen födelsenummer och ev. en sifferbeteckning för kyrkobokföringskommunen (den sistnämnda endast då detaljerad statistik önskas), samt uträknar de önskade varornas pris. Inköpsrekvisitionen kassaregistreras (datum och pris). Kvitto tillställes köparen. Sedan inköpsrekvisitionerna använts för den kamerala kontrollen, översändes dessa till registreringscentralen för omedelbar inköpsregistrering och statistisk bearbetning (se vidare bilaga nr 1).

b) *Inköp genom ombud.* Person, som fyllt 18 år och som inte själv avstängts från inköpsrätt, äger göra inköp för annans räkning mot företeende av uppdragsgivarens egenhändigt undertecknade rekvisition eller fullmakt från denne att underteckna rekvisition samt i båda fallen uppdragsgivarens legitimationshandling. Förfarandet vid ombudsinköp blir i övrigt lika med det under a) skisserade förfarandet.

c) *Försändning på rekvisition.* Person, som önskar varor sända till utlämningsställe, post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation, har att till närmast belägna utminuteringsställe insända egenhändigt undertecknad rekvisition, försedd med födelsenummer, uppgift om den adress, under vilken varorna skall sändas samt likvid för rekvirerade varor. Förfarandet vid utminuteringsaffären blir lika med det under a) nämnda, med det undantaget att identifieringskontrollen göres av den som slutligt utlämnar varan till rekvirenten. Översändandet av varorna sker på samma sätt som hittills, varvid födelsenumret utsättes på försändelsen. Vid utlämnandet legitimerar sig köpare eller ombud på sätt som under a) sägs, varvid funktionären kontrollerar att numret å försändelsen överensstämmer med numret å legitimationshandlingen.

Utländska medborgares inköp av rusdrycker

Enligt 1946 års folkbokföringsförordning skall utlänning, som mer stadigvarande vistas här i riket, kyrkobokföras i den församling, i vilken han är bosatt samt tilldelas främlingskort (motsvarighet till medborgarkort). Därigenom torde rusdrycksförsäljningen till här bosatta utlänningar kunna ordnas på samma sätt som till svenska medborgare. För underlättande av kontrollen över här boende utlänningars kyrkobokföring torde den ordningen böra införas att utländsk medborgares kyrkobokföring antecknas i dennes pass. Om medborgarkort (främlingskort) ej utfärdas, bör alla utlänningars

inköp registreras med användning av passets littera och nummer (se nedan).

Utlänning, som tillfälligt vistas i riket såsom turist eller för affärsuppdrag eller liknande skall kunna göra inköp mot uppvisande av pass. I likhet med svenska medborgare ifyller utlänningen en rekvisition samt undertecknar den med sin namnteckning. I stället för födelsenummer antecknar affärspersonalen passets littera och nummer samt köparens nationalitet. Danskar, finnar och norrmän, som skall vistas i riket högst tre månader, är numera befriade från skyldigheten att innehava pass. Man torde emellertid kunna kräva att även sådana utlänningar kan legitimera sig vid rusdrycksinköp och styrka namn, nationalitet och födelsedatum. (Affärspersonalen antecknar eller markerar på rekvisitionen födelsedatum, bokstav för nationaliteten, siffra för kön och begynnelsebokstaven i efternamnet.) Härigenom ges möjlighet till registrering och viss kontroll även över icke kyrkoskrivna utlänningars inköp. Att helt avstå från denna kontroll torde icke vara lämpligt med hänsyn till risken för överlåtelser.

Rekvisitionernas bearbetning

Till registreringscentralen inkomna rekvisitioner hålkortsbehandlas. Rekvisitionerna insorteras därvid maskinellt i ett register uppställt efter födelsenummer. Detta register kommer sålunda att bestå enbart av rekvisitionsblanketterna sorterade så att samtliga blanketter för en och samma köpare förvaras tillsammans. Denna sammansortering kan vid behov ske inom 10 dagar efter inköpet.

Rekvisition från utlänningar sorteras efter nationalitet och passnummer (födelsedatum).

Vid förfrågan från nykterhetsnämnd angående en persons inköp framtages dennes rekvisitioner samt upprättas maskinellt en summerad inköpstablå. Denna tablå översändes (ev. tillsammans med rekvisitionerna) till vederbörande nykterhetsnämnd. I registret insättes ett summakort i stället för de uttagna rekvisitionerna. En expedition av detta slag kan göras omgående samma dag. Även polismyndighet bör ha rätt att rekvirera inköpsuppgift. I så fall bör emellertid kopia på uppgiften sändas till länsnykterhetsnämnden.

De stansade rekvisitionerna utgör underlag för statistisk bearbetning och kan även användas för olika kontrollåtgärder. Sålunda kan enkelt kontrolleras om utminutering ägt rum till personer, som är upptagna på spärrlistan. (Se vidare bilaga nr 1.)

Spärrlista

Inköpsrätten i samtliga utminuteringsaffärer i riket nödvändiggör att en för hela riket gällande spärrlista finnes tillgänglig i varje affär. Denna tryckes centralt en gång i månaden på grundval av från länsnykterhetsnämnderna erhållna uppgifter. Spärrlistan innehåller endast födelsenummer samt första bokstaven i efternamnet och är uppställd såsom sid. 131 visar. Brådskande spärrar kan lokalt åstadkommas genom anteckningar i spärrlistan vid utminuteringsaffärerna.

Begränsad inköpsrätt.

I de undantagsfall då en begränsad inköpsrätt anses böra komma till användning (jfr principbetänkandet s. 135), torde förfarandet kunna utformas exempelvis på följande sätt. Länsnykterhetsnämnden bestämmer den kvantitet spritdrycker (och vin), som vederbörande konsument får inköpa per månad (eller vecka), samt en viss utminuteringsaffär, där inköpen får äga rum. Konsumentens nummer intages i spärrlistan och så snart denna distribuerats utmärkes i den bestämda affärens exemplar att vederbörande har begränsad inköpsrätt, t. ex. genom understrykning av numret med rött. Samtidigt upplägges minutkort med uppgift om den tillåtna inköpskvantiteten. På kortet antecknas alla inköp av den ransonerade varan (alltså ej vininköpen om dessa ej maximerats). Vederbörande blir sålunda spärrad i samtliga övriga affärer. Genom denna anordning kan ett särskilt inköpsbevis undvikas. Länsnykterhetsnämndens beslut tillställes utminuteringsaffären och vederbörande konsument. Den begränsade inköpsrätten gäller tills vidare, till dess länsnykterhetsnämnden meddelat nytt beslut i ärendet, innebärande återgång till fri inköpsrätt eller hel avstängning.

Kostnadsberäkning

Kostnaderna för *kontrollstyrelsens* befattning med frågor rörande alkoholbeskattningen samt utskänkningen beräknas överslagsvis belöpa sig till 70 000 kronor.

De *centrala kostnaderna* för *riksbolaget,* innefattande arvode till styrelse och revisorer, löner till den centrala förvaltningspersonalen, hyror och kontorskostnader, torde kunna överslagsvis och med viss ledning av kostnaderna för kontrollstyrelsens första byrå och Sveriges centrala restaurangaktiebolags huvudförvaltnings kostnader beräknas till 400 000 kronor årligen.

Enligt föreliggande förslag skall ingen som helst registrering ske vid distriktsförvaltningarna. Dessa kommer endast att få arbetsuppgifter, som sammanhänger med försäljning och administration. Vidare kommer de vid butikerna nu förekommande kundregistren att bortfalla, varför försäljningsställena kommer att avlastas arbete.

Registreringsuppgifterna samt uppgiftslämnandet till nykterhetsvården handhaves av en för hela riket gemensam maskincentral. (Ev. kan viss kostnadsbesparing för statsverket uppnås genom att disponibel stansningskapacitet hos postens lokala källskatteavdelningar tages i anspråk.)

De verkliga kostnaderna för *registreringen* är beroende bl. a. på antalet inköp samt på i vilken utsträckning nykterhetsnämnderna kommer att göra förfrågningar vid centralen. Kostnaderna är även i viss mån beroende av vilket maskinsystem som väljes.

Här nedan har gjorts en beräkning av kostnaderna med utgångspunkt från 36 miljoner inköp per år och 100 000 rekvisitioner från nykterhetsnämnder. Vidare har räknats med att spärrlistan kommer att omfatta c:a 50 000 nr. Lönen per befattningshavare har beräknats till 6 000 kronor i genomsnitt. Personal och maskinbehov har beräknats med ledning av erfarenheterna hos postverket.

För statistiken har beräknats fem särskilda befattningshavare hos registreringscentralen.

Årslön till 61 befattningshavare inklusive arbetsledning vid registreringscentralen	366 000 kr.
Lokalkostnader för registreringscentralen	20 000 »
Rekvisitionsblanketter	240 000 »
Maskinkostnader (hålkortsmaskiner)	71 000 »
Tryckning och distribution av spärrlista	45 000 »
Kontorsmateriel och trycksaker	10 000 »
Porton och telefonavgifter m. m. för registreringscentralen och distriktskontoren vid befattning med inköpsregistreringen	40 000 »
Summa Kr.	792 000

Beträffande kostnaderna för *distriktsförvaltningarna* har — med viss utgångspunkt från de nuvarande kostnaderna för de kamerala avdelningarna vid systembolagen — verkställd undersökning lett till, att dessa kostnader (löner, hyror och kontorskostnader jämte kostnader för transporter m. m.) skulle kunna överslagsvis uppskattas till 2 000 000 kronor årligen.

Kostnaderna för *utminuteringsaffärerna* (löner, hyror, värme, underhåll och reparationer, utgifter för den kostnadsfria försändningen, emballage m. m.) beräknas komma att uppgå till ungefär samma belopp som för närvarande, d. v. s. sammanlagt cirka 15,2 miljoner kronor.

Enligt ovanstående skulle kostnaderna för kontrollstyrelsen och den tilltänkta försäljningsorganisationen ställa sig på följande sätt:

Kontrollstyrelsen	70 000 kr.
Riksbolaget	
Centrala kostnader	400 000 »
Kostnader för registrering	792 000 »
Kostnader för distriktsförvaltningen	2 000 000 »
Kostnader för utminuteringsaffärerna	15 200 000 »
Summa Kr.	18 462 000

I ovanstående kostnader, för vilka år 1949 tjänat som basår, har icke inräknats några utgifter för skatter eller utgifter motsvarande de nuvarande systembolagens kostnader för utskänkning genom allmänt restaurangbolag eller annan överlåten utskänkning.

Å motstående sida upptages ett exempel på en sida ur den tryckta spärrlistan.

Siffrorna 05 överst och på uppslagsskärningen angiver att samtliga spärrade, som upptages på sidan, är födda 1905. Siffrorna 01, 02, 03 etc. ovanför kolumnerna betecknar födelsemånaderna januari, februari, mars etc. Första siffrorna i kolumnerna angiver födelsedatum, de tre nästa ordningsnummer enligt födelsenumrets princip. Bokstaven efter varje nummer är begynnelsebokstaven i efternamnet. Denna är icke absolut nödvändig, men har medtagits för att ytterligare reducera felrisken.

Exemplet är en genomsnittssida i spärrlistan och innehåller 425 spärrade. Då spärrlistan beräknas komma att innehålla c:a 50 000 personer, skulle den sålunda, om den tryckes i exemplets format, få en storlek av mellan 100 och 150 sidor. Troligen kommer det dock att visa sig lämpligt med ett något större format, varvid antalet sidor minskar i motsvarande mån. De yngsta (under 30 år) och de äldsta årsklasserna (över 60 år) torde komma att utvisa ett mindre antal spärrade och medelåldrarna (omkring 40—50 år) ett större antal spärrade än genomsnittet (exemplet).

01

01 013 A
551 B
763 G
02 033 O
049 B
165 A
323 J
03 233 J
467 A
04 213 K
598 K
703 P
777 A
809 G
05 069 H
519 G
06 183 N
201 A
799 K
07 003 S
603 S
08 051 P
599 B
649 A
09 899 Å
10 017 K
101 T
561 T
11 091 G
155 G
199 O
209 P
12 343 R
469 S
13 173 D
305 V
467 A
901 U
14 049 G
597 K
603 C
15 081 C
225 A
365 H
16 175 N
581 O
17 213 E
343 F
18 001 P
325 L
441 Ö
19 161 B
189 T
279 G
20 312 I
599 J
21 404 L
669 M
701 O
22 155 C
331 H
469 B
481 N

01

23 019 O
099 Y
163 G
24 213 S
569 S
25 135 T
145 H
223 A
26 239 D
471 E
589 T
27 121 K
235 C
28 431 G
563 I
29 001 S
563 U
30 075 E
149 F
155 H
31 801 H
907 K

02

01 005 S
111 B
02 073 A
161 A
189 C
03 203 K
301 L
469 P
575 B
04 031 E
05 149 E
569 F
06 213 U
443 V
449 E
07 601 D
789 A
08 115 G
163 G
415 H
09 179 J
193 M
10 516 N
643 Y
783 D
11 115 I
189 R
12 209 T
561 S
13 711 A
809 S
907 K
14 007 K
055 N
155 A
15 613 A
713 D
16 811 H

02

16 919 M
17 081 T
179 D
18 113 B
159 C
467 L
19 027 E
321 G
421 G
20 053 S
153 A
267 A
21 009 P
049 P
189 D
603 E
617 L
22 017 L
123 O
23 255 P
381 P
699 S
24 701 A
713 K
725 M
825 N
25 077 S
185 D
229 D
26 151 F
189 H
755 I
801 P
27 050 O
069 O
28 223 O
349 T
535 S
785 U

03

01 085 A
02 025 C
131 C
197 T
561 T
603 U
03 671 B
711 G
04 049 H
639 S
649 O
05 057 O
06 157 P
561 R
573 D
615 E
653 F
07 123 R
133 S
08 569 S
715 V

03

09 188 Y
763 T
801 T
10 277 G
313 G
445 H
545 J
11 215 K
317 L
12 181 L
277 N
13 081 O
374 M
413 S
449 O
679 I
14 813 I
15 057 Ö
263 A
463 B
16 121 S
299 T
463 M
17 811 M
873 G
18 013 H
109 E
315 A
465 A
19 003 B
029 T
323 Å
333 V
20 125 U
163 E
225 E
311 F
21 717 S
809 S
913 P
22 031 N
139 L
317 K
371 K
23 161 C
239 C
501 G
24 103 I
305 J
25 461 M
473 T
605 O
715 P
623 Y
26 039 P
227 A
27 321 B
457 E
509 F
784 Q
28 033 E
29 051 G
135 T

03

29 679 Ö
30 609 G
729 H
31 115 J
245 K

04

01 188 O
215 O
02 039 G
141 H
03 337 O
467 J
499 K
517 K
04 153 L
05 187 N
297 S
363 E
477 E
06 519 F
623 S
07 199 S
327 T
08 239 D
347 A
729 B
857 A
09 379 C
10 137 K
297 I
11 157 Å
483 P
693 R
713 G
919 H
12 131 U
13 207 S
363 V
491 A
14 063 A
087 B
287 K
15 495 L
16 151 L
205 U
317 S
17 139 P
187 O
517 D
615 E
18 009 G
109 G
465 C
19 165 H
397 J
20 121 J
21 143 R
231 S
345 S
511 T
629 Ö
22 471 V

04

22 535 U
641 D
23 017 E
087 F
157 A
335 A
24 419 B
567 H
25 581 O
627 M
751 N
893 L
26 777 L
833 K
987 N
27 165 O
201 Y
393 Ä
565 E
28 237 E
288 L
665 M
29 007 O
043 O
179 C
30 369 D

05

01 017 B
197 A
351 G
02 165 H
313 K
03 463 L
719 M
809 O
04 157 A
317 D
329 E
05 411 E
615 F
895 O
06 157 S
203 T
517 L
619 L
07 161 N
08 265 N
309 P
459 U
09 175 V
213 V
10 197 A
317 A
465 G
735 C
867 C
11 156 T
163 T
12 357 E
863 M
13 179 M

05

13 253 K
355 K
625 O
14 499 E
527 F
635 J
15 193 A
465 A
16 460 D
597 H
817 U
969 S
17 097 S
165 T
349 G
18 223 L
457 M
19 619 M
727 N
813 D
863 C
20 017 O
089 P
21 215 R
22 327 S
357 A
23 133 B
227 D
24 177 D
25 463 Å
579 A
621 A
781 G
26 193 H
229 I
27 179 O
819 T
923 T
28 417 S
491 V
711 E
809 E
909 F
29 135 V
239 Y
30 125 A
465 T
903 S
31 145 S
211 A
811 G

06

01 019 O
097 O
02 217 P
389 D
03 467 E
666 E
04 333 F
477 G
05 169 C

Alternativ II

(På kommitténs uppdrag utarbetat inom kontrollstyrelsen)

Förutsättningar

Systembolagen bibehålles, men antalet reduceras till 24, omfattande vartdera ett län; dock att Stockholms stad och Stockholms län skall ha gemensamt systembolag. Köpare anknytes till visst bestämt utminuteringsställe efter anmälan att han önskar inköpsrätt. Kundkontrollen knytes till det utminuteringsställe vid vilket varje kund finns registrerad. Systembolagens nuvarande befattning med utskänkningen bibehålles, varigenom systembolagen alltså blir bärare av rättigheterna.

Systembolagen organiseras i stort sett såsom för närvarande med avseende på bolagens antagande, val av styrelse m. m. Kontrollstyrelsen förutsättes bibehålla tillsynen över bolagen.

En ifrågasatt koncentration av de nuvarande systembolagen till 24 försäljningsenheter torde komma att medföra icke oväsentliga besparingar beträffande bl. a. arvoden till styrelseledamöter, revisorer och siffergranskare samt löner till direktörer och kamrerare. Vidare torde försäljningsorganens kamerala personal kunna inskränkas genom en dylik koncentration. Därtill kommer vissa besparingar i lokal- och kontorskostnader.

Under förutsättning att de blivande försäljningsorganens huvudkontor förlägges till residensstäderna, skulle de nuvarande systembolagen i Eskilstuna, Norrköping, Västervik, Ystad, Lund, Hälsingborg, Uddevalla, Borås, Skövde, Lidköping, Hedemora, Hudiksvall, Sundsvall, Sollefteå, Örnsköldsvik, Skellefteå och Haparanda komma att indragas.[1]

Inköpsförfarande m. m.

Person, som önskar inköpa rusdrycker å visst utminuteringsställe inom det försäljningsområde, där hans kyrkobokföringsort är belägen, avlämnar skriftlig *inköpsanmälan* härom till utminuteringsstället eller till huvudkontoret. I anmälan lämnas uppgift om fullständigt namn, födelsetid, yrke, civilstånd, kyrkobokföringsort och postadress samt i förekommande fall uppgift om det försäljningsområde, där vederbörande tidigare varit registrerad såsom kund.

Vid anmälningen skall kunden skriva sin namnteckning på ett *inköpskort*, anordnat för anteckning av inköpta kvantiteter spritdrycker och vin.

I anmälningen lämnade personuppgifter kontrolleras med ledning av de register, som finns hos länsbyrån för folkbokföringen.

Har inflyttning nyligen ägt rum till försäljningsområdet, antecknas uppgift om det eller de försäljningsområden, inom vilka vederbörande tidigare varit kyrkobokförd. Systembolaget förfrågar sig hos länsnykterhetsnämn-

[1] Det är inte nödvändigt att förlägga bolagets huvudkontor till residensstaden. Om hänsyn till lokaler eller kommunikationer motiverar en annan förläggning bör detta undantagsvis kunna ske. Helst bör dock systembolag och länsnykterhetsnämnd finnas på samma ort.

den huruvida hinder föreligger mot försäljning till personen i fråga. Det förutsättes att sådan förfrågan i klara fall besvaras omgående — i regel muntligt — och att remiss från länsnykterhetsnämnden till lokal nykterhetsnämnd äger rum endast beträffande person, som enligt länsnykterhetsnämndens anteckningar har allvarliga nykterhetsanmärkningar men av någon anledning icke anses kunna omedelbart avstängas från inköp. Har inflyttning skett till försäljningsområdet under de senaste åren, göres undersökning även hos försäljningsorganet och länsnykterhetsnämnden i föregående område. I förekommande fall avregistreras personen hos det förra systembolaget.

Därest vederbörande icke spärrats för inköp, tillställes utminuteringsstället inköpskortet. Vid huvudkontoret upplägges *portfölj* för förvaring av fullstämplade inköpskort samt *registerkort (centralkort)* över samtliga utfärdade inköpstillstånd. På inköpskort, portfölj och centralkort antecknas fullständigt namn, födelsetid och adress samt födelsenummer eller kundnummer (ur särskild nummerserie för varje utminuteringsställe, om ett sådant förfarande skulle visa sig mera ändamålsenligt).

Person, vilken registrerats såsom kund, tillställes ett häfte rekvisitionsblanketter, försedda med födelsenummer eller annat kundnummer.

Inköpskorten ordnas på utminuteringsstället i nummerföljd och bildar ett inköpsregister. I detta register markeras av nykterhetsnämnd meddelad inköpsspärr. Fullstämplat inköpskort insändes till systembolagets kontor, som översänder nytt inköpskort till utminuteringsaffären.

Vid kontoret ordnas centralkorten alfabetiskt efter personernas efterblanketter, försedda med födelsenummer eller annat kundnummer.

Gift kvinna förutsättes kunna bli registrerad såsom kund på samma sätt som man eller ogift kvinna. Om nykterhetsnämnd önskar uppgift om viss familjs rusdrycksinköp, måste nämnden alltså hos systembolaget inhämta uppgift om samtliga till myndig ålder komna familjemedlemmars inköp.

a) *Personligt inköp.*

Vid inköp av rusdrycker avlämnar köparen egenhändigt *undertecknad rekvisition*, försedd med uppgift om önskad kvantitet spritdrycker resp. vin (för köpare, som icke medför rekvisitionsblanketthäftet, tillhandahålles på försäljningsstället allmän blankett, på vilken köparen har att anteckna sitt kundnummer). På rekvisitionen antecknar vederbörande funktionär de önskade varornas pris. Namnteckningen kontrolleras mot inköpskortet. På detta stämplas eller antecknas för hand datum för inköpet samt kvantiteten inköpta rusdrycker. Inköpsrekvisitionen kassaregistreras (datum och pris). Sedan inköpsrekvisitionerna använts för den kamerala kontrollen, arkiveras desamma ordnade i datumföljd.

b) *Inköp genom ombud.*

Person, som fyllt 18 år, äger göra inköp för annans räkning mot företeende av uppdragsgivarens egenhändigt undertecknade rekvisition. Vid inköpet skall ombudet anteckna sitt namn på rekvisitionen. (Uppdragsgivaren kan också utfärda fullmakt för ombudet att underteckna rekvisition.) För-

farandet vid ombudsinköp blir i övrigt lika med det under a) skisserade förfarandet.

c) *Försändning på rekvisition*

Person, som önskar varor sända till särskilt inrättat utlämningsställe eller till post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation, har att till sitt utminuteringsställe insända egenhändigt undertecknad rekvisition, försedd med uppgift om den adress, under vilken varorna skall sändas, samt likvid för rekvirerade varor. Förfarandet vid utminuteringsaffären blir lika med det under a) nämnda.

Inköp under kortare tid hos annat systembolag

Medgivande till inköp inom annat systembolags område stämplas på ett antal inköpsrekvisitioner gällande för viss sökande, sedan kontroll skett att vederbörande icke spärrats på grund av nykterhetsanmärkning. För varje stämplat rekvisitionsblad kan eventuellt en viss avgift uttagas. När inköp gjorts inom annat systembolagsområde översändes använd rekvisitionsblankett till hemortsbolaget.

Utländska medborgares inköp av rusdrycker

Rusdrycksförsäljningen till utlänningar, som är kyrkobokförda i Sverige, torde kunna ordnas på samma sätt som till svenska medborgare.

Beträffande utlänning, som tillfälligtvis vistas i riket såsom turist eller för affärsuppdrag eller liknande, torde det kunna så ordnas, att inköp får göras i vilken utminuteringsaffär han önskar mot legitimation medelst pass. I likhet med svenska medborgare ifyller utlänningen en rekvisition samt undertecknar den med sin namnteckning. På rekvisitionsblanketten antecknar affärspersonalen passets littera och nummer samt köparens nationalitet. Även de danskar, finnar och norrmän, för vilka passtvånget numera borttagits, bör vid rusdrycksinköp kunna legitimera sig och styrka namn, födelsedatum och nationalitet. Affärspersonalen antecknar födelsedatum och nationalitet på rekvisitionsblanketten. Rekvisitionsblanketter från utlänningar, som köpt mot pass eller annan legitimationshandling, översändes till systembolaget i Stockholm för registrering. Om erfarenheterna skulle ge vid handen att ett strängare förfarande erfordras beträffande dansk, finsk och norsk gränsbefolkning, synes hinder ej möta att införa dylika strängare regler (inköpsanmälan och bundenhet till viss affär).

Beräkningar angående behovet av arbetskraft

Grundläggande för beräkningen av systembolagens behov av arbetskraft för de med *registreringen* förenade arbetsuppgifterna är dels länsnykterhetsnämndernas behov av uppgifter om rusdrycksinköp m. m., dels den gränsdragning, som göres mellan systembolagens och länsnykterhetsnämndernas register. Fylleriapporter och andra handlingar, som belyser en persons nykterhetsförhållanden, bör samlas hos nykterhetsvårdsorganen. Inköpsregistreringen däremot bör handhavas av försäljningsorganet.

Systembolagen bör fortfarande handhava *registreringen av inköpen* ge-

nom insortering i portföljer av från butikerna överlämnade inköpskort, som förbrukats eller å vilka viss större kvantitet inköpts. På framställning av nykterhetsnämnd skall systembolaget lämna uppgift om viss persons inköp genom att tillhandahålla antingen vederbörandes inköpskort eller eventuellt ett utdrag beträffande inköpen. De hos försäljningsorganet förda portföljregistren över kunderna och deras inköp skulle dessutom utan någon begränsning vara tillgängliga för eventuella specialundersökningar.

Rent rutinmässigt bör vidare *butikspersonalen* — i likhet med vad nu är fallet — till systembolagets kontor (för vidare befordran till länsnykterhetsnämnden) meddela anmärkningsvärda iakttagelser angående kundkretsen och dess inköp.

För att erhålla en utgångspunkt för beräkningen av den arbetskraft, som ovan skisserade registreringsförfarande kommer att kräva, har kommittén funnit det erforderligt, att undersöka omfattningen av det arbete som påkallas av den nuvarande motbokskontrollen. Vid dessa beräkningar har kontrollstyrelsen medverkat. I april 1949 inhämtades uppgifter rörande arbetskraftens fördelning på olika arbetsuppgifter på motboksavdelningarna. Undersökningen gav vid handen, att arbetsuppgifterna var fördelade på följande sätt mellan den till 616 personer uppgående personalen.

	Antal arbetskrafter[1]
1) Förbehandling av motboksansökningar (inberäknat överflyttningar) samt effektuering av besluten (slagning i centralregistret, förfrågningar till pastorsämbete och nykterhetsnämnd, utskrivning av centralkort, minutkort, kommunkort och portfölj, utställande av motbok samt översändande av denna till kunden m. m.)	80
2) Handläggning av ansökningar om förhöjd tilldelning (förbehandling, effektuering av beslut, ändring å registerkort och portfölj, meddelande till sökanden m. m.)	48
3) Handläggning av ansökningar om extra tilldelning (förbehandling och effektuering av beslut m. m.)	18
4) Handläggning av ansökningar om tillfällig motbok (förbehandling och effektuering av beslut m. m.)	8
5) Handläggning av ansökningar om transportkort	14
6) Handläggning av anhållnings- och sakfällningsuppgifter (slagning i register, utskrivning av centralkort samt spärrning eller indragning av inköpstillstånd m. m.)	23
7) Handläggning av uppgifter ang. fattigvård och bidragsförskott (slagning av listor, utskrivning av centralkort, anteckning å centralkort, utskrivning av meddelande angående inskränkning i inköpsrätt m. m.)	15
8) Handläggning av uppgifter angående ingångna äktenskap (slagning av listor, samt anteckning å centralkort m. m.)	7

[1] Under året helt sysselsatta personer.

	Antal arbetskrafter
9) Slagning av listor angående utflyttade och döda samt av uppgifterna föranledda ändringar å kort m. m. jämte utskrivning av eventuella meddelanden till kunderna	24
10) Utställande av motböcker i stället för förbrukade och förkomna; byte av motbok vid överflyttning från en affär till annan	19
11) Sortering och nedplockning i portföljerna av rekvisitioner samt urplockning och arkivering av äldre rekvisitioner	101
12) Sortering av ombudsdeklarationer	5
13) Eftergranskning av inköpsrekvisitioner i portföljerna (jämte påföring av inköpen)	55
14) Eftergranskning av inköpen i samråd med nykterhetsnämnderna (förberedelse av material till sammanträde samt bearbetning av framkomna uppgifter)	13
15) Beslutsättningsarbete (utfört av annan än verkställande direktör eller styrelseledamot)	32
16) Diverse övriga arbetsuppgifter på motboksavdelningen (bl. a. utredningar av social natur, mottagning av allmänheten, telefontjänst, förandet av vissa specialregister, statistikföring, ärenden angående teknisk sprit, vaktmästare- och kontorsbudsarbete)	154
Summa arbetskrafter	616

Med utgångspunkt från den ovan redovisade arbetsfördelningen har behovet av arbetskraft vid det föreslagna registreringsförfarandet beräknats. I det följande redovisas beräkningarna beträffande de olika arbetsmomenten.

Punkt 1. Det föreslagna registreringsförfarandet kommer att förete vissa likheter med den nuvarande handläggningsgången beträffande ansökningar om inköpsrätt. Handläggningsförfarandet blir dock avsevärt förenklat. Således kommer bl. a. förfrågningar hos nykterhetsnämnd samt utskrivning av kommunkort att helt bortfalla. Anteckning å centralkort av uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden samt tilldelning m. m. kommer därjämte att bli överflödig. Högt räknat 50 procent av den arbetskraft, som för närvarande är sysselsatt med detta arbete, torde erfordras i den blivande organisationen, varigenom personalbehovet beträffande denna detalj beräknas nedgå från nuvarande 80 till 40 personer.

Punkterna 2—4. Dessa arbetsuppgifter kommer att helt bortfalla i den nya organisationen.

Punkt 5. Sedan uppgifterna om den nuvarande arbetsfördelningen infordrades, har vissa förenklingar gjorts beträffande transportkorten, varigenom personalbehovet för denna arbetsuppgift nu torde vara lägre än de ovan angivna 14 arbetskrafterna. Genom att kvantitetsbegränsningen bortfaller och genom att särskilt transportkort icke behöver utställas, blir transportkortsförfarandet ännu enklare i den blivande organisationen än vad nu är fallet. Det torde komma att vara tillräckligt med 6 personer för denna arbetsdetalj.

Punkt 6. Genom att registreringen av fylleriuppgifter m. m. helt avlastas systembolagen, bortfaller bl. a. utredningar beträffande de enskilda fyllerifallen samt utskrivningen av meddelanden till länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder. Enär arbetet med nykterhetsanmärkningarna för systembolagens del för framtiden inskränkes till registrering av spärrmeddelanden från länsnykterhetsnämnderna, synes 5 arbetskrafter vara tillräckliga för dessa arbetsuppgifter.

Punkt 7 och 8. Dessa arbetsuppgifter kommer att helt bortfalla.

Punkt 9. Inhämtandet av kontinuerliga utflyttningsuppgifter beträffande samtliga flyttningar mellan olika kommuner i riket kommer att helt bortfalla. Anteckningar i mantalslängder eller förandet av kommunregister upphör. Beträffande personer, som ej gjort inköp på avsevärd tid, behöver i vissa fall uppgifter inhämtas om kyrkobokföringen. Genom folkbokföringsbyråerna kommer dock erforderliga uppgifter att kunna erhållas på ett mycket smidigt sätt. Inhämtandet av uppgifter angående dödsfall kommer att kvarstå, men underlättas genom att desamma i framtiden erhålles från folkbokföringsbyråerna. De nuvarande 24 arbetskrafterna på denna detalj torde i den nya organisationen kunna inskränkas till 5.

Punkt 10. Det nuvarande bytet av förbrukad eller förkommen motbok kommer att ersättas med utställandet av nytt rekvisitionsbladshäfte, i stället för förbrukat. Nytt rekvisitionsbladshäfte kvitteras genom att namnteckningen sättes å nytt inköpskort. Förfarandet vid bytet förenklas dock genom att några anteckningar om efterhandsinköp ej behöver göras i de nyutställda rekvisitionshäftena. Antalet befattningshavare, som kommer att erfordras för denna arbetsdetalj, torde därför bli lägre än det nuvarande. Man har dock icke gjort någon beräkning angående den arbetsbesparing, som här finnes, utan räknat med samma antal befattningshavare som för närvarande, eller 19 personer.

Punkt 11. Genom att endast inköpskorten bli föremål för insortering, kommer här en kraftig personalbesparing att kunna göras. Om 50 inköp antecknas på varje inköpskort, nedskäres sorteringsarbetet från sortering av nuvarande 36 miljoner rekvisitionsblanketter till sortering av 720 000 förbrukade inköpskort. Personalbehovet kan härigenom nedgå från 101 personer till i runt tal 10.

Punkterna 12 och 13. Dessa arbetsdetaljer torde komma att helt bortfalla.

Punkt 14. Den nuvarande eftergranskningen i samråd med nykterhetsnämnderna kommer att upphöra. I stället för den personal, som nu åtgår för detta eftergranskningsarbete, räknas med att 10 personer torde behövas för att besvara länsnykterhetsnämndernas förfrågningar beträffande vissa personers inköp.

Punkt 15. Arbetsuppgiften bortfaller.

Punkt 16. För diverse arbetsuppgifter har räknats med 35 arbetskrafter, en siffra som torde inrymma viss reserv.

En sammanställning av det hittillsvarande arbetskraftsbehovet och det kommande gestaltar sig sålunda på följande sätt.

Arbetsuppgift	Antal arbetskrafter	
	Nuvarande arbetsform	Föreslagen arbetsform
1) Handläggningen av ansökningar	80	40
2) Handläggningen av ansökningar om förhöjd tilldelning	48	—
3) Handläggningen av ansökningar om extra tilldelning	18	—

	Antal arbetskrafter	
	Nuvarande arbetsform	Föreslagen arbetsform
4) Handläggningen av ansökningar om tillfälliga motböcker	8	—
5) Handläggningen av ansökningar om transportkort	14	6
6) Handläggningen av anhållnings- och sakfällningsuppgifter	23	5
7) Handläggningen av uppgifter ang. fattigvården m. m.	15	—
8) Handläggningen av uppgifter ang. ingångna äktenskap	7	—
9) Handläggningen av uppgifter ang. utflyttade och döda	24	5
10) Utställande av nya motböcker (efter omläggningen utskrivning av nytt inköpskort och eventuellt byte av rekvisitionsbladshäfte)	19	19
11) Sortering och nedplockning i portföljerna av rekvisitioner samt urplockning och arkivering av äldre rekvisitioner (efter omläggningen av inköpskort)	101	10
12) Sortering av ombudsdeklarationer	5	—
13) Eftergranskning av inköpsrekvisitioner m. m.	55	—
14) Eftergranskning av inköpen i samråd med nykterhetsnämnderna (efter omläggningen meddelande av inköpsuppgifter till länsnykterhetsnämnderna)	13	10
15) Beslutsättningsarbete	32	—
16) Diverse arbetsuppgifter	154	35
Summa arbetskrafter	616	130

Enligt denna översikt skulle personalen på de nuvarande motboksavdelningarna kunna reduceras med 486 personer eller från 616 till 130.

Den ovan beräknade starka reduceringen av systembolagens personal torde till någon del även komma att inverka på de kamerala avdelningarnas arbetsuppgifter genom att exempelvis arbetet med uträkning av löner m. m. minskas. Kommittén har dock på denna punkt icke ansett sig kunna göra några beräkningar rörande arbetsbesparingarna utan inskränker sig till ett allmänt påpekande av detta förhållande.

Vid sina överväganden beträffande behovet av butikspersonal har kommittén funnit, att den nuvarande butikspersonalen i stort sett torde vara tillräcklig för det med expedieringen och anteckningen av inköpen förenade arbetet, under förutsättning att omsättningen icke kommer att avsevärt öka. Emellertid torde försiktigheten bjuda att med hänsyn till såväl registreringsarbetet som arbetet med att lämna inköpsuppgifter åt länsnykterhetsnämnden räkna med någon förstärkning av butikspersonalen. Denna förstärkning torde dock inte böra uppskattas till mer än i runt tal 50 personer för hela landet. Utökningen torde lämpligen kunna ske genom överflyttning

av personal från de nuvarande motboksavdelningarna till utminuteringsaffärerna. I det följande har denna förstärkning av butikspersonalen inräknats i den förutsatta organisationens personalbehov.

Någon beräkning av den personal, som eventuellt kommer att erfordras för mera omfattande statistiska undersökningar rörande konsumtionsutvecklingen, har kommittén icke verkställt på annat sätt än att kommittén överslagsvis räknar med att ett belopp av i genomsnitt 100 000 kronor per år skulle täcka de kostnader, som kan komma att vara förenade med sådana undersökningar.

Kostnadsberäkning

Beträffande kostnaderna för *kontrollstyrelsens* befattning med systembolagsförvaltningen torde en viss minskning kunna förväntas genom att den individuella utminuteringskontrollen slopas och genom minskningen av bolagens antal till 24. Någon närmare beräkning angående storleken av dessa kostnader har icke gjorts, utan desamma har överslagsvis uppskattats till i runt tal 300 000 kronor.

Systembolagens centrala förvaltningskostnader, exklusive kostnader för understöd och pensioner, kostnader för kontrolldelegationerna samt kostnader för den individuella utminuteringskontrollen beräknas uppgå till 3,2 miljoner kronor.

Kostnaderna för *utminuteringsaffärerna* (löner, hyror, värme, underhåll och reparationer, utgifter för den kostnadsfria försändningen, emballage m. m.) beräknas uppgå till ungefär samma belopp som för närvarande, d. v. s. sammanlagt cirka 15,2 miljoner kronor (år 1949).

De årliga kostnaderna för den föreslagna *registreringen* av kundkretsen och dess inköp samt kostnaderna för utökning av utminuteringsaffärernas personal har kommittén överslagsvis beräknat till följande belopp:

Årslön till 180 befattningshavare (i medeltal 6 000 kr. per befattningshavare)		1 080 000 kr.
Lokalkostnader		100 000 »
Kontorskostnader:		
Kontorsmaterial o. trycksaker	150 000	
Rekvisitionsblanketter	100 000	
Telefonavgifter	20 000	
Portokostnader	50 000	320 000 »
Kostnader för statistiska undersökningar rörande konsumtionsutvecklingen		100 000 »
	Summa Kr.	1 600 000

Enligt ovanstående skulle kostnaderna för systembolagsförvaltningen ställa sig på följande sätt:

Kontrollstyrelsen	300 000 kr.
Systembolagen	
Centrala förvaltningskostnader	3 200 000 »

Kostnader för registrering av kunder och inköp	1 600 000 kr.
Kostnader för utminuteringsrörelsen	15 200 000 »
Summa	20 300 000 kr.

I ovanstående kostnader, för vilka 1949 tjänat som basår, har icke inräknats utgifter för utskänkning genom allmänt restaurangbolag och för övrig överlåten utskänkningsrörelse, utgifter för fastighetsrörelsen och utskylder.

Vid beräkningen av systembolagens centrala förvaltningskostnader har man utgått från följande verkningar av minskningen av bolagens antal från 41 till 24.

17 direktörsbefattningar och kamrerarebefattningar skulle kunna indragas. (Av kamrerarebefattningarna är dock åtta endast halvtidsbefattningar, eftersom kamreraren samtidigt är kontrollföreståndare.) Av de cirka 40 befattningshavare vid de 17 bolagen, som är sysselsatta med kameralt arbete, torde överslagsvis ett 20-tal behövas för att förstärka personalen hos de huvudkontor, som kommer att övertaga de indragna bolagens arbetsuppgifter.

De årliga besparingar, som skulle uppstå i systembolagens förvaltningskostnader genom den ifrågasatta nedskärningen av systembolagens antal, kan beräknas till följande belopp:

Styrelse-, revisors- och siffergranskningsarvoden	100 000 kr.
Löner till bolagens direktörer	270 000 »
Löner till befattningshavare på de kamerala avdelningarna	280 000 »
Hyror m. m.	37 000 »
Utdelning till aktieägare	8 500 »
Frakt- och transportkostnader	47 000 »
Kontorskostnader	33 000 »
Övriga kostnader	63 000 »
Summa	Kr. 838 500

Jämförande sammanställning av registreringsalternativen.

Alt. I.	*Alt. II.*
Inköpsrätt och inköpsregister.	
1) Riksinköpsrätt.	1) Bundenhet till viss affär.
2) —	2) Skriftlig inköpsanmälan, namnteckning å ett inköpskort, personuppgifterna i anmälan kontrolleras med ledning av registret hos länsbyrån för folkbokföringen.
3) Alla som inte är upptagna i spärrlistan har inköpsrätt. Förs-	3) Individuell prövning av köparna, allteftersom de anmäler sig.

Alt. I.	*Alt. II.*
ta spärrlistan upptar det vid ikraftträdandet hos nykterhetsnämnderna registrerade missbrukarklientelet.	
4) Å den för hela riket gemensamma *registreringscentralen* finns de maskinellt sammansorterade rekvisitionsblanketterna, som samtidigt är ett register över köparna och deras inköp.	4) Å varje systembolags huvudkontor upplägges *portfölj* för förvaring av fullstämplade inköpskort och *registerkort (centralkort)* över utfärdade inköpstillstånd.
5) —[1]	5) Person, vilken registrerats såsom kund, tillställes ett häfte rekvisitionsblanketter, försedda med födelsenummer eller ev. annat kundnummer.
6) Den för hela riket gällande *spärrlistan* finns i varje affär. Listan tryckes centralt en gång i månaden på grundval av från länsnykterhetsnämnderna erhållna uppgifter.	6) Å utminuteringsstället föres *inköpsregister* (inköpskorten i nummerordning). Inköpsspärrar markeras å korten.
7) —	7) Flyttning av inköpsrätten till annan utminuteringsaffär inom försäljningsområdet eller till annat försäljningsområde kan erhållas efter anmälan.
Inköpsförfarande.	
8) Egenhändigt undertecknad rekvisition (önskad kvantitet) + legitimationshandling innehållande födelsenummer och ev. namnteckning.	8) Egenhändigt undertecknad rekvisition (önskad kvantitet).
9) Funktionären antecknar födelsenummer på rekvisitionen.	9) Köpare, som icke medför rekvisitionsblanketthäftet, tillhandahålles på försäljningsstället blankett, på vilken han antecknar sitt födelsenummer (ev. annat kundnummer).
10) Kontroll mot spärrlistan.	10) Kontroll mot inköpsregistret.
11) Registrering: rekvisitionerna översändes till registreringscen-	11) Registrering: inköpskortet stämplas med datum och inköpt

[1] Förfarandet i alt. II har av principiella skäl ej föreslagits i alt. I. Går emellertid att genomföra och skulle underlätta ombudsköp och försändningar på rekvisition.

Alt. I.	*Alt. II.*
tralen, där de maskinellt sammansorteras och förvaras i nummerordning.	kvantitet eller detta antecknas för hand å kortet.

Ombudsköp.

12 a) Rekvisition undertecknad av uppdragsgivaren + dennes legitimationshandling eller b) fullmakt + rekvisition undertecknad av ombudet + uppdragsgivarens legitimationshandling.	12 a) Rekvisition undertecknad av såväl uppdragsgivaren som ombudet eller b) fullmakt + rekvisition undertecknad av ombudet.

Person, som är under 18 år eller vars inköpsrätt är spärrad, får ej uppträda såsom ombud. Ombudslegitimation kan krävas vid behov.

Försändning på rekvisition.

13) Egenhändigt undertecknad rekvisition, försedd med födelsenummer och adress, samt likvid för varorna insändes till utminuteringsställe. Vid utlämningen kontrolleras födelsenumret å försändelsen mot legitimationshandlingen.	13) Egenhändigt undertecknad rekvisition, försedd med adress, samt likvid för varorna insändes till utminuteringsstället.

Inköp under kortare tid hos annat systembolag.

14) — (Riksinköpsrätt.)	14) Medgivande till sådana inköp stämplas å ett antal rekvisitionsblanketter. Ev. viss avgift för varje stämplat blad.

Utländska medborgares inköp.

15) Utlänningar med pass: inköp mot rekvisition och pass. Affärspersonalen antecknar å rekvisitionen passets littera och nummer samt nationalitet. Registrering på vanligt sätt. Danskar, finnar och norrmän utan pass: inköp mot rekvisition och legitimation. Affärspersonalen an-	15) *Kyrkobokförda* utlänningar: samma registrerings- och inköpsförfarande som beträffande svenska medborgare (skriftlig inköpsanmälan etc.). *Tillfälligt vistande* utlänningar: inköp mot rekvisition och pass. (För danskar, finnar och norrmän utan pass annan tillfreds-

Alt. I.	*Alt. II.*
tecknar eller markerar å rekvisitionen födelsedatum, nationalitet, kön och begynnelsebokstav i efternamnet. Registrering.	ställande legitimation.) Affärspersonalen antecknar å rekvisitionen passets littera och nummer (födelsedatum) samt nationalitet. Inköp i vilken affär som helst. Registrering hos systembolaget i Stockholm.
	Registrens aktualisering.
16) Någon individuell utsortering förekommer ej. Samtliga inköpsrekvisitioner i inköpsregistret uttages och arkiveras efter viss tid. Beslut om avstängning (ev. begränsad inköpsrätt) meddelas att gälla tills vidare. Inom ett år från beslutets meddelande och varje följande år sker omprövning, varefter riksbolaget underrättas, såvida spärren (begränsningen) skall hävas eller vederbörande avlidit (se s. 153). Födelsenumren beträffande de personer, som återfått sin fria inköpsrätt och de som avlidit, avföres ur spärrlistan vid tryckningen av nästa upplaga.	16) Viss ordning för utsortering av inköpskort, portföljer och registerkort beträffande personer, som ej längre är kunder (avlidna och utflyttade till annat område).
	Nykterhetsvårdsorganens förseende med inköpsuppgifter.
17) Alla beställningar göres hos registreringscentralen. Med användande av efterfrågad persons inköpsrekvisitioner upprättas maskinellt en summerad inköpstablå, vilken översändes ev. tillsammans med rekvisitionerna. Expeditionen kan göras omgående samma dag.	17) Efter beställning översändes till resp. nykterhetsnämnd a) från huvudkontoret: de fulltecknade inköpskorten eller ev. ett utdrag beträffande inköpen; b) från affären: avskrift av löpande inköpskort. (Finns nykterhetsvårdsorganet i samma stad, kan vederbörande tjänsteman ta del av kortets innehåll i affären.)

Alt. I.	*Alt. II.*

Statistisk bearbetning (undersökning rörande den individuella konsumtionsutvecklingen.)

18) Materialet föreligger uppstansat på hålkort, varför statistiken — representativ eller total — blir billig och kan erhållas snabbt.	18) Viss andel av köparna — exempelvis var tionde — uttages för statistisk bearbetning, vilken — därest man vill ha individualstatistik — erfordrar överföring av uppgifter till kartoliner eller hålkort dels från de arkiverade inköpskorten på huvudkontoret dels från korten i affären.

Personalberäkningar.

19) All registrering och allt uppgiftslämnande sker genom registreringscentralen. Distriktsförvaltningarna kommer endast att få arbetsuppgifter, som sammanhänger med försäljning och administration. Erforderlig personal: 61 st., samtliga på registreringscentralen. I affärerna nuvarande personalstyrka.	19) Systembolagen (huvudkontoren och affärerna) handhar registreringen. Affärspersonalen meddelar till huvudkontoret anmärkningsvärda iakttagelser ang. kundkretsen och dess inköp för vidare befordran till länsnykterhetsnämnden. Erforderlig personal: a) å huvudkontoren 130 st. b) i affärerna ytterligare 50 st. = 180 st. + nuvarande personalstyrka i affärerna.

Beräknade kostnader för försäljningsorganisationen.

	Alt. I.	*Alt. II.*
20) Kontrollstyrelsen	70 000 kr.	300 000 kr.
Riksbolaget (Systembolagen)		
Centrala förvaltningskostnader	2 400 000 »	3 200 000 »
Kostnader för registrering av kunder och inköp	792 000 »	1 600 000 »
Kostnader för utminuteringsaffärerna	15 200 000 »	15 200 000 »
	18 462 000 kr.	20 300 000 kr.

Alt. I har sålunda beräknats bli 1 838 000 kr. billigare än alt. II.

Herr Utterström har i särskilt yttrande behandlat vissa detaljfrågor rörande försäljningsorganisation och försäljningskontroll (s. 369).

Kap. 8. Nykterhetsvårdsorganen

I principbetänkandet (SOU 1952: 53) har riktlinjerna för den öppna nykterhetsvårdens organisation uppdragits (sid. 123 ff.). Här nedan redogöres närmare för kommitténs inställning till resp. de kommunala nykterhetsnämndernas och länsnykterhetsnämndernas arbetsuppgifter och organisation, varefter frågan om registrering av nykterhetsanmärkningar behandlas.

De kommunala nykterhetsnämnderna

De kommunala nykterhetsnämndernas arbetsuppgifter torde till sina allmänna drag bli oförändrade även efter införande av det nya försäljningssystemet och genomförande av övriga av alkoholistvårdsutredningen och nykterhetskommittén framlagda förslag. Nämndernas allmänna uppgift bör sålunda vara att övervaka nykterhetstillståndet inom respektive kommuner och att inom ramen för lagstiftningen vidtaga åtgärder till dess förbättrande. Den erforderliga effektiviseringen av nämndernas arbete bygger emellertid på tanken, att nämnderna skall pröva behovet av nykterhetsvårdsåtgärder beträffande alla dem, som använder alkoholdrycker till uppenbar skada för sig eller andra. Detta innebär en avsevärd ökning av nämndernas arbetsuppgifter. Alkoholistvårdsutredningens förslag till lag om nykterhetsvård ger vidare, om det genomföres, de kommunala nykterhetsnämnderna ökade möjligheter att differentiera sina åtgärder med hänsyn till de föreliggande omständigheterna. För att detta skall kunna ske på bästa sätt måste nämnderna ägna större omsorg även åt varje särskilt fall av lindrigare missbruk än vad hittills i allmänhet varit möjligt.

Initiativ till en nykterhetsvårdsåtgärd kan tagas av en nykterhetsnämnd på grund av iakttagelser av någon nämndens ledamot eller tjänsteman eller efter hänvändelse till nämnden av enskild person. Flertalet ärenden torde emellertid komma att aktualiseras hos nämnderna genom att länsnykterhetsnämnderna översänder anmälningar av polis- och åklagarmyndigheter, läkare m. fl. om förekommande fall av alkoholmissbruk. Såsom i annat sammanhang angivits, har nykterhetskommittén nämligen föreslagit, att denna anmälningsskyldighet skall fullgöras till länsnykterhetsnämnderna för att dessa omedelbart skall kunna anteckna anmälningarna i sitt anmärkningsregister samt för att anmälningarna utan omgång skall kunna kompletteras med utdrag ur anmärkningsregistren.

Då den kommunala nykterhetsnämnden på det ena eller andra sättet får kännedom om ett fall av alkoholmissbruk, har nämnden att undersöka fallet för att kunna bedöma, om särskild nykterhetsvårdsåtgärd bör vidtagas.

Har ärendet aktualiserats direkt hos nämnden, bör den första åtgärden vara att inhämta utdrag ur länsnykterhetsnämndens anmärkningsregister.

Det torde vara lämpligt att missbrukaren på ett så tidigt stadium som möjligt kallas till nykterhetsnämnden för ett personligt samtal med någon ledamot eller tjänsteman. Vid detta samtal bör utredaren försöka att få verklig kontakt med missbrukaren och en så klar bild som möjligt av omständigheterna vid det påtalade missbruket samt vederbörandes alkoholvanor och förhållanden i övrigt. Föres samtalet i en förstående anda och lämnas vid behov objektiv och vederhäftig upplysning om alkoholmissbrukets faror, torde i många fall någon ytterligare åtgärd från nykterhetsnämndens sida icke vara erforderlig.

I åtskilliga fall torde det dock visa sig nödvändigt att komplettera samtalet med missbrukaren med en mera omfattande utredning. Det kan sålunda vara lämpligt att nämnden med iakttagande av erforderlig grannlagenhet inhämtar uppgifter även från personer i missbrukarens omgivning.

Sedan utredningen slutförts har nykterhetsnämnden att pröva om särskild åtgärd bör vidtagas av nämnden. Alkoholistvårdsutredningens förslag till nykterhetsvårdslag ger därvidlag anvisning på olika lämpliga hjälpåtgärder. Av särskild betydelse är de rent stödjande åtgärderna, såsom byte av vistelseort eller arbetsplats, anvisning på lämplig organisation eller fritidssysselsättning o. d. Samarbete med övriga socialvårdsmyndigheter bör eftersträvas. I åtskilliga fall torde läkarkonsultation vara påkallad.

I sista hand bör nämnden upptaga frågan om tvångsåtgärd mot missbrukaren, t. ex. övervakning eller internering. Förutsättningen för att sådan åtgärd skall kunna företagas bör vara att missbruket är av allvarligare art. Detta har också kommit till uttryck i 13 § av alkoholistvårdsutredningens förslag till lag om nykterhetsvård. En särskild form av sådan åtgärd skall enligt nykterhetskommitténs förslag vara avstängning från (ev. begränsning av) rätt till inköp av rusdrycker. Sådan åtgärd skall nykterhetsnämnden icke själv äga besluta utan har att anmäla frågan till länsnykterhetsnämnden, som skall vara beslutande instans. Nykterhetsnämnden bör söka förmå missbrukaren att frivilligt begränsa sina inköp, innan framställning göres hos länsnykterhetsnämnden om formlig begränsning. En frivillig begränsning kan av nykterhetsnämnden kontrolleras genom att nämnden infordrar uppgifter från försäljningsorganen om missbrukarens inköp under viss tid.

För att länsnykterhetsnämnd skall kunna följa nykterhetsvårdsarbetet i de kommunala nämnderna bör dessa dels till länsnämnden omgående anmäla om nämnden på eget initiativ eller efter direkt anmälan till nämnden funnit alkoholmissbruk föreligga, dels periodvis lämna en redogörelse för de åtgärder som vidtagits i de hos den kommunala nämnden anhängiga ärendena.

Det torde böra ankomma på socialstyrelsen såsom tillsynsmyndighet att utarbeta lämpliga formulär för sådana anmälningar och redogörelser ävensom formulär för utredning i de fall av alkoholmissbruk, som kommer un-

der behandling i de kommunala nykterhetsnämnderna. Socialstyrelsen bör även utarbeta allmänna anvisningar rörande nykterhetsnämndernas arbete.

Vad härefter angår frågan om de kommunala nykterhetsnämndernas personalbehov bör framhållas, att nykterhetsvården i första hand är en kommunal angelägenhet. Med den centrala ställning nykterhetsnämnderna får i ingripandena mot alkoholskadorna ligger det dock i statens intresse, att de kommunala nämnderna erhåller sådan personaltillgång, att nykterhetsnämnderna kan fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. Det är därför naturligt att staten bidrager till kostnaderna för den kommunala nykterhetsvårdens organisation. Genom ett ökat statsbidrag stimuleras kommunerna att i erforderlig grad utbygga sin organisation för nykterhetsvårdsarbetet.

Statsbidraget till de kommunala nykterhetsnämnderna är för närvarande maximerat till 1 500 kronor till varje kommun, varför det i de större kommunerna med behov av särskilt anställd arbetskraft endast förslår till täckande av en liten del av nämndernas kostnader.

I utlåtande över alkoholistvårdsutredningens betänkande förklarade nykterhetskommittén sig helt allmänt förorda ökat statligt understöd till nykterhetsvården i primärkommunerna. Alkoholistvårdsutredningen hade från sina utgångspunkter föreslagit, att detta understöd skulle utgå med 75 % av de kommunala nykterhetsnämndernas kostnader utan maximering. Utredningen anförde därvid bl. a. följande.

Socialstyrelsen bör äga en motsvarande befogenhet som för närvarande att uppställa de speciella villkor som kunna befinnas påkallade till främjande av syftet med det ökade statliga stödet. Vid prövningen av ansökningar om statsbidrag bör hänsyn tagas till skäligheten i nykterhetsnämndernas kostnader och ändamålsenligheten i nämndernas olika anordningar för den öppna vårdens bedrivande. Då det enligt utredningens mening måste i princip anses oriktigt att, som fallet varit under en följd av år, kommunerna på grund av otillräckligt statsanslag ofta icke trots maximeringen kunnat erhålla det understöd, som de författningsenligt varit berättigade till, bör ifrågavarande anslag samtidigt med att detta höjes givas karaktären av *förslagsanslag*. Socialstyrelsen bör erhålla i uppdrag att utarbeta en förteckning över sådana typiska kostnader, för vilka bidrag av statsverket med $^3/_4$ av dessa skola utgå. Utredningen vill bland sådana kostnader nämna personallöner och arvoden, sammanträdesarvoden åt ledamöter, vissa kostnader betingade av åtgärder för miljöbyte, omskolning och yrkesutbildning samt övriga förebyggande och eftervårdande åtgärder, läkararvoden, driftkostnader vid poliklinik för alkoholmissbrukare, kostnader för vård å enskilt vårdhem inklusive därav föranledda resor, expenskostnader etc.

Nykterhetskommittén ansluter sig till alkoholistvårdsutredningens sålunda gjorda uttalanden.[1] Med hänsyn till att nykterhetsnämnderna enligt kommitténs förslag skulle få vissa nya arbetsuppgifter utöver vad alkoholistvårdsutredningen räknat med, vill nykterhetskommittén emellertid förorda, att statsbidraget skall kunna utgå med 80 % av kommunernas skäliga kostnader för nykterhetsvården utan maximering. Det må framhållas att, såsom fram-

[1] Bland kostnader, för vilka statsbidrag bör kunna utgå, kan utöver de av utredningen uppräknade även nämnas anslag till lokalavdelning av föreningen »Länkarna». Genom beslut av 1952 års riksdag har föreningen »Länkarna» erhållit ett statsbidrag på 5 000 kr. Det framgår av statsverkspropositionen att kommunala bidrag redan nu förekommer på åtskilliga orter.

går av den följande kostnadsberäkningen, även ett sålunda förhöjt statsbidrag rymmes inom ramen för statsverkets nuvarande totala utgifter för försäljningskontrollen och nykterhetsvården.

För att kunna beräkna storleken av det anslag, som skulle erfordras för bidrag till kostnaderna för den kommunala nykterhetsvården, har nykterhetskommittén gjort vissa schematiska beräkningar rörande personalbehovet hos de kommunala nykterhetsnämnderna för att dessa på ett tillfredsställande sätt skall kunna lösa de uppgifter som kommer att anförtros dem. Det bör framhållas, att dessa beräkningar icke är att betrakta som förslag eller ens som riktlinjer för de kommunala organen vid prövningen av personalbehovet. Hänsyn har givetvis icke kunnat tagas till de speciella förhållanden som kan påverka personalbehovet i varje särskild kommun. Beträffande beräkningarna må följande anföras.

Först har beräknats det sammanlagda antalet alkoholmissbrukare, med vilka nykterhetsnämnderna skulle få taga befattning. Enligt socialstyrelsens statistik ingriper de kommunala nämnderna för närvarande på ett eller annat sätt mot omkring 25 000—30 000 personer per år. Det kan antagas, att ett klientel av ungefär samma storlek även framdeles kommer att bli föremål för nykterhetsnämndernas uppmärksamhet. Då nämnderna emellertid för närvarande endast i begränsad omfattning ingriper mot förstagångsfyllerister, men framdeles förutsättes komma att göra undersökningar i samtliga fall av förstagångsfylleri, bör det förut angivna antalet ökas med omkring 15 000. Vidare finns ett antal personer, vars alkoholmissbruk annorledes än genom uppgifter om fylleriförseelser kommer till systembolagens kännedom och som icke för närvarande tillhör nykterhetsnämndernas klientel. Systembolagen får sålunda nu uppgifter från vissa anstalter, domstolar, socialvårdsmyndigheter, anhöriga m. fl. om alkoholmissbruk, som inte är så utvecklat, att det faller under den gällande alkoholistlagen. Dessa fall av alkoholmissbruk anmäles icke för närvarande till nykterhetsnämnderna, men efter reformens genomförande skulle nämnderna vara skyldiga att undersöka även sådana. Antalet fall av denna art har av systembolagen beräknats till 5 000—10 000 per år. Sammanlagt kan sålunda nykterhetsnämndernas framtida klientel beräknas till omkring 50 000 personer om året.

Det framgår av kommitténs undersökningar rörande alkoholmissbrukets omfattning, att antalet kända missbruksfall i förhållande till folkmängden är ungefär dubbelt så stort i städerna som på landsbygden. Med utgångspunkt härifrån och från den uppskattade siffran för hela missbrukarklientelet kan beräknas, att i städerna årligen ungefär en procent av invånarantalet kommer att bli föremål för nykterhetsnämndernas uppmärksamhet under det att motsvarande andel på landsbygden kan uppskattas till en halv procent av invånarantalet, givetvis med betydande variationer i denna siffra mellan olika kommuner.

För att få en uppfattning om hur det missbrukarantal, med vilket nykterhetsnämnderna kan väntas få befattning, kommer att fördela sig på olika kommuner, har en schematisk fördelning gjorts efter kommunernas storlek

med hänsyn till invånarantal. Härvid har man utgått från de storleksförhållanden som skall gälla efter det att kommunindelningsreformen trätt i kraft den 1 januari 1952. Antalet *landskommuner* inklusive köpingar uppgår efter den nya kommunindelningen till 903. Hur detta antal fördelar sig på olika storleksklasser framgår av följande uppställning:

Antal invånare[1]	Antal kommuner efter reformen
över 25 000	1
20 000—25 000	2
10 000—20 000	22
6 000—10 000	96
4 000— 6 000	222
2 000— 4 000	491
under 2 000	69
	S:a 903

De olika missbrukarfallen kan givetvis föranleda mer eller mindre arbete för de kommunala nykterhetsnämnderna. Med ledning av erfarenheterna från ett mindre antal nykterhetsnämnder om proportionen mellan enklare och svårare fall m. m. har kommittén ansett sig kunna förutsätta att en heltidsanställd kvalificerad tjänsteman hos en nykterhetsnämnd i genomsnitt bör kunna handlägga omkring 140 ärenden av skilda slag om året, varvid interneringsfall och enklare fall ingår med ungefär de proportioner de kan beräknas få efter en viss ökning av nämndernas befattning med det lindriga missbruket. Dessa ärenden skulle då kräva ungefär två tredjedelar av hans arbetstid. Den återstående delen av hans arbetstid har antagits komma att åtgå för det expeditionella arbetet, sekreterargöromål åt nämnden, upprättande av skrivelser i remissärenden, speciella utredningar m. m.

Med utgångspunkt från dessa beräkningar har nykterhetskommittén uppskattat det genomsnittliga behovet av kvalificerad arbetskraft i landskommunernas nykterhetsnämnder sålunda:

Kommunstorlek (antal invånare)	Arbetskraftsbehov per kommun
över 25 000	2
20 000—25 000	1½
10 000—20 000	1
6 000—10 000	½
under 6 000	arvoden

Sammanställes arbetskraftsbehovet per kommun med storleken av de olika kommunerna i landet efter den nya kommunindelningen, kan behovet av kvalificerade tjänstemän hos nykterhetsnämnderna i landskommunerna inklusive köpingarna sålunda uppskattas till ca 30 heltidsanställda samt omkring ett hundratal halvtidsanställda. I kommuner med så ringa folkmängd

[1] Invånarantal per den 1/1 1950.

(under 6 000) att det för nykterhetsnämndernas utredande och verkställande uppgifter är tillräckligt med en mindre arbetsinsats än nu sagts torde närmare 800 personer behöva anlitas. I mycket stor utsträckning torde i dessa mindre kommuner kommunala förtroendemän kunna och böra användas med rätt till skäligt arvode för sitt arbete.

Beträffande nykterhetsnämnderna i *städerna* har motsvarande beräkningar gjorts, varvid hänsyn tagits till att missbrukarklientelet i städerna genomsnittligt är dubbelt så stort i förhållande till folkmängden som på landsbygden. Behovet av arbetskraft är sålunda i regel väsentligt större i städerna än i landskommunerna. Behovet av heltidsanställda tjänstemän i städernas nykterhetsnämnder har uppskattats till omkring 200, halvtidsanställda till ett 60-tal och arvodesanställda med mindre än halvtid till ett 20-tal. I Stockholm och de övriga städer, som eventuellt undantages från länsnykterhetsnämndernas tillsyn, erfordras även personal för registerföring m. fl. arbetsuppgifter, som annars åvilar länsnykterhetsnämnderna.

Som en jämförelse må nämnas, att enligt en av kommittén företagen och tidigare redovisad undersökning avseende förhållandena vid månadsskiftet oktober—november 1948 heltidsanställda kvalificerade befattningshavare helt saknades i landskommunernas nykterhetsnämnder under det att antalet halvtidsanställda var 3 och antalet arvodesanställda med mindre än halvtidstjänstgöring var 44. För städernas del var antalet kvalificerade befattningshavare 62 heltidsanställda, 20 halvtidsanställda och 65 deltidsanställda med mindre än halvtidstjänstgöring. (Se sid. 113.)

Beträffande de deltidsanställda tjänstemännen må framhållas, att deras anställningsförhållanden kan lösas på olika sätt. Två grannkommuner, som vardera har behov av en halvtidstjänst, kan gemensamt anställa en tjänsteman på heltid. En annan form är att en för nykterhetsvården halvtidsanställd tjänsteman därutöver beredes annan sysselsättning inom samma kommun, t. ex. inom socialvården. Den senare lösningen torde i regel vara att föredraga, då de nya kommuner, varom nu är fråga, får en sådan storlek både till areal och folkmängd (6 000—10 000), att de lämpligen bör handha sin nykterhetsvård oberoende av varandra.

Vad härefter angår behovet av skrivpersonal i de kommunala nykterhetsnämnderna, har nykterhetskommittén beräknat att i landskommunerna endast undantagsvis (i de allra största) kan föreligga behov av ett heltidsanställt biträde. I flertalet fall torde endast tillfälligt föreligga behov av särskilt anställd skrivhjälp. I övrigt torde tjänstemännen själva kunna ombesörja förekommande skrivarbete.

För städernas del torde behovet av fast anställd skrivpersonal bli väsentligt större. Vid månadsskiftet oktober—november 1948 fanns hos städernas nykterhetsnämnder anställda sammanlagt 26 biträden med heltidstjänstgöring, 9 med halvtidstjänst och 53 med mindre än halvtidstjänstgöring. Behovet av skrivbiträden i nykterhetsnämnderna i städerna efter reformens genomförande torde kunna uppskattas till närmare 140 heltidsanställda och ett 60-tal med halvtids- eller kortare tjänstgöring.

Länsnykterhetsnämnderna

Såsom framhållits i principbetänkandet bör länsnykterhetsnämnderna givas sådan organisation och ställning i nykterhetsvårdssystemet, att de blir verkligt ledande specialorgan för nykterhetsvården i länen. Tyngdpunkten i länsnykterhetsnämndens verksamhet bör ligga på allmän övervakning av nykterhetstillståndet samt vägledning av och bistånd åt de kommunala nykterhetsnämnderna i dessas verksamhet. Vid besök hos de kommunala nämnderna bör länsnykterhetsnämndernas tjänstemän lämna råd och anvisningar om nykterhetsvårdsarbetet i allmänhet och om behandlingen av skilda slag av ärenden. Däremot bör länsnämnderna endast undantagsvis direkt taga befattning med enskilda ärenden av sådan art, som kan avgöras av de kommunala nykterhetsnämnderna. Kommittén tillstyrker alkoholistvårdsutredningens förslag att Kungl. Maj:t bör få rätt att undantaga viss stad från länsnykterhetsnämndens tillsyn. Denna bestämmelse kan tänkas få tillämpning på Göteborg och Malmö och eventuellt även på de städer som kommer närmast efter dessa i storlek. Att den kommunala nykterhetsnämnden undantages från länsnykterhetsnämndens tillsyn, behöver dock ej betyda att alla länsnämndens funktioner övertages av det kommunala organet. Befattningen med ansökningar om utskänkningstillstånd (se nedan) synes exempelvis som regel böra behållas av länsnämnderna även i fråga om dessa städer. I Stockholm bör den kommunala nykterhetsnämnden självfallet fungera som länsnykterhetsnämnd, när det gäller den egentliga nykterhetsvården. Stockholms stads nykterhetsnämnd bör emellertid ej ha samma befattning med tillståndsärendena som länsnykterhetsnämnderna. I Stockholm synes nämligen något särskilt organ för beredning av dessa ärenden inte behövas (jfr s. 208).

Det ligger i sakens natur, att länsnämndernas arbetsuppgifter och omfattningen av deras verksamhet i hög grad blir beroende av den effektivitet, varmed de kommunala nämnderna fullgör sina uppgifter. Särskilt vid den föreslagna omorganisationens genomförande torde länsnämnderna komma att ställas inför svåra och betungande arbetsuppgifter. Sedan de kommunala nykterhetsnämnderna i erforderlig mån blivit utrustade med kvalificerad personal och arbetsrutinen vunnit en viss fasthet, torde länsnämndernas arbetsuppgifter komma att minska. Den beräkning av personalbehovet, som göres i det följande, åsyftar förhållandena under de första åren efter nykterhetsvårdsreformens genomförande.

Ehuru länsnykterhetsnämnderna enligt kommitténs mening bör givas en starkare och mera auktoritativ ställning inom nykterhetsvården, kommer deras arbetsuppgifter att i mycket vara desamma som för närvarande. På skilda områden och i speciella avseenden kommer dock att inträda vissa förändringar, bl. a. till följd av särskilda av nykterhetskommittén i principbetänkandet eller annorledes framlagda förslag. Här kommer endast att behandlas frågor som innebär förändring i länsnämndernas arbetsuppgifter.

Om organisationen av rusdrycksförsäljningen ordnas enligt alternativ I (se ovan s. 121) skall länsnykterhetsnämnderna tilldelas den systembola-

gen f. n. ålagda uppgiften att ombesörja det egentliga utredningsarbetet i utskänkningsärenden och på grundval härav till länsstyrelserna inkomma med detaljerade förslag rörande tillståndsgivningen i allmänhet och i de särskilda fallen. För att ge en bild av de arbetsuppgifter, som härigenom skulle ankomma på länsnykterhetsnämnderna, må nämnas, att systembolagens uppgifter med ärenden om utskänkningstillstånd beträffande spritdrycker och vin för närvarande i huvudsak omfattar

a) utredning om behovet av utskänkningstillstånd inom detaljhandelsområdet;

b) prövning av de anmälda restauratörernas lämplighet ur sociala och ekonomiska synpunkter;

c) undersökning av restauranglokaler;

d) avlåtande till länsstyrelse av ansökan om utskänkningstillstånd;

e) överlåtelse av sådant tillstånd på vederbörande restauratör med de villkor som skall gälla för detsamma, upprättande av för överlåtelsen erforderligt avtal och kontroll av att avtalets bestämmelser följes; samt

f) ekonomiska utredningar till ledning för kontrollstyrelsens fastställande av vinstkvantiteter.

Av dessa arbetsuppgifter kommer det under e) nämnda överlåtelseförfarandet att bortfalla genom att vederbörande restauratör själv blir bärare av beviljat utskänkningstillstånd. De villkor, som hittills intagits i överlåtelseavtal mellan systembolag och restauratör, bör i stället i mån av behov direkt intagas i tillståndsresolutionen. Den under f) angivna arbetsuppgiften, vilken är av försäljningsteknisk art, förutsättes även framdeles skola handhavas av försäljningsorganen. Övriga berörda arbetsuppgifter skulle i huvudsak ankomma på länsnykterhetsnämnderna.

Nämnda arbetsuppgifter handlägges för närvarande i allmänhet av systembolagets verkställande direktör och ledande tjänstemän samt bolagsstyrelsen. För att erhålla en uppfattning om i vilken utsträckning systembolagsledningen tages i anspråk för arbetsuppgifter av hithörande slag, har en undersökning företagits vid systembolaget i Stockholm och vid ett medelstort landsortsbolag.

Inom Aktiebolaget Stockholmssystemet handlägges dessa arbetsuppgifter — förutom i viss utsträckning av bolagets vice verkställande direktör — av en särskild befattningshavare (med lön motsvarande lönegrad 27 i den statliga löneplanen 1), vilken är helt sysselsatt därmed. På Aktiebolaget Stockholmssystemets detaljhandelsområde belöper omkring en femtedel av alla ärenden av ifrågavarande slag i riket. Då arbetsuppgifterna torde vara i stort sett likartade vid övriga systembolag, kan dessa arbetsdetaljer sammanlagt beräknas motsvara arbetsuppgifterna för minst fem kvalificerade befattningshavare. Denna beräkning överensstämmer väl med resultatet av undersökningen vid landsortsbolaget. Där handhades ärendena av verkställande direktören, som beräknat att 10—15 % av hans arbetstid upptages av frågor rörande utskänkningstillstånd.

Det utredningsarbete, som enligt nykterhetskommitténs förslag skulle an-

komma på länsnykterhetsnämnderna i ärenden angående utskänkningstillstånd, torde kräva tillgång till kvalificerad arbetskraft i ungefär samma omfattning som vad nu är fallet inom systembolagen. Därjämte bör beräknas att biträdespersonalen hos länsnämnderna kommer att belastas med skrivarbete och annat kontorsarbete för dessa arbetsuppgifter.

Som ett led i länsnykterhetsnämndernas befattning med utskänkningstillstånden bör på nämnderna även ankomma tillsynen över utskänkningens handhavande från nykterhetssynpunkt. Om kvantitetsbegränsningen på restaurangerna avskaffas, torde emellertid denna kontrolluppgift bli avsevärt förenklad. Det torde icke vara erforderligt att räkna med något särskilt personalbehov härför hos länsnämnderna. De uppgifter, som f. n. ankommer på kontrolldelegationerna, synes få en så helt annan karaktär, att det kan ifrågasättas, om dessa delegationer bör bibehållas. Denna fråga behandlas närmare i kap. 13 nedan.

Även i fråga om behandlingen av ärenden angående utminutering och utskänkning av öl skall länsnykterhetsnämnderna fungera som utrednings- och remissorgan vid genomförande av alternativ I. Uppgifterna blir i huvudsak desamma som beträffande ärendena om tillstånd till utskänkning av spritdrycker och vin, men torde komma att kräva något mindre arbetskraft. På grundval av en undersökning rörande arbetsgången för dessa ärenden hos länsstyrelsen i Stockholms län har kommittén ansett sig kunna antaga, att arbetskraftsbehovet härför i hela riket motsvarar fyra kvalificerade befattningshavare samt någon biträdespersonal.

En väsentlig och kvantitativt betydande arbetsuppgift för länsnykterhetsnämnderna skall enligt kommitténs förslag vara att föra ett länsregister över nykterhetsanmärkningar samt att tillhandahålla de kommunala nykterhetsnämnderna registeruppgifter. Det åligger vidare länsnykterhetsnämnderna — såsom förut nämnts — att sedan andra åtgärder visat sig verkningslösa avstänga missbrukare från inköpsrätt (ev. förordna om begränsning av inköpsrätten). Denna länsnykterhetsnämndernas befattning har rent allmänt behandlats i principbetänkandet (sid. 134 ff.). Här torde emellertid en redogörelse för förfarandet böra lämnas.

Beslut om avstängning eller ev. begränsning av inköpsrätten bör enligt kommitténs mening meddelas att gälla tills vidare. Länsnykterhetsnämnden bör emellertid själv eller genom den kommunala nykterhetsnämnden noga följa varje särskilt fall så att garantier skapas för att ej avstängning kvarstår onödigt lång tid. Kommittén föreslår med hänsyn härtill att bestämmelser utfärdas i administrativ väg angående omprövning av varje beslut inom ett år från beslutets meddelande och varje följande år. Omprövningen bör föregås av en — åtminstone summarisk — utredning beträffande vederbörande missbrukare. Omprövningen torde i regel leda till antingen att nytt beslut meddelas, innebärande att avstängningen (begränsningen) skall hävas, eller att det tidigare meddelade beslutet fortfarande skall gälla. Endast i det förra fallet underrättas utminuteringsbolaget. Underrättelse lämnas likaså om vederbörande avlidit, så att den avlidnes nummer kan utgå

ur spärrlistan. Skulle nämnden icke få kontakt med missbrukaren, t. ex. därför att denne flackar från ort till ort, bör det tidigare meddelade beslutet i regel fortfara att gälla.

Genom den nu skisserade ordningen kan försäljningsorganets register och spärrlistan hållas aktuella på ett relativt enkelt sätt. Det egentliga arbetet läggs på nykterhetsvårdsorganen, som under alla förhållanden skall följa de enskilda missbrukarfallen inom sitt område, under det att försäljningsorganet befrias från alla uppgifter av social natur.

Länsnykterhetsnämnderna är för närvarande sammansatta på följande sätt. Ordföranden utses av socialstyrelsen, en ledamot som skall vara läkare utses av socialstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen, en ledamot utses av länsstyrelsen och två ledamöter av landstinget. I Östergötlands, Göteborgs och Bohus samt Gävleborgs län utser landstinget en ledamot, varjämte stadsfullmäktige i resp. Norrköping, Göteborg och Gävle utser en ledamot. I Malmöhus län utser landstinget en ledamot samt städerna Malmö och Hälsingborg vardera en ledamot. Alkoholistvårdsutredningen föreslog ingen ändring i nu gällande regler.

Med hänsyn till de vidgade arbetsuppgifter som enligt nykterhetskommitténs förslag skall ombesörjas av länsnykterhetsnämnderna synes samtliga ledamöter av dessa statliga organ böra förordnas av Kungl. Maj:t. Ordföranden, som bör utses efter förslag av länsstyrelsen, bör ha domarkompetens. Av de övriga ledamöterna bör en vara läkare och utses efter gemensamt förslag av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. En ledamot med insikt och erfarenhet av nykterhetsvårdande arbete bör utses efter förslag av socialstyrelsen. Därjämte bör två (i Malmöhus län tre) ledamöter utses efter förslag av landstinget och stadsfullmäktige i städerna utanför landsting enligt de grunder som nu tillämpas.

Länsnykterhetsnämndernas personal utgöres för närvarande av 15 heltids- och 9 deltidsanställda ombudsmän. Av de heltidsanställda ombudsmännen är 10 placerade i lönegrad Ce 23 och 5 i Cg 23. De deltidsanställda ombudsmännen uppbär arvode, vilket icke i något fall överstiger 325 kronor i månaden.[1] Några fast anställda skrivbiträden finnes ej, men under budgetåret 1950/51 förbrukades ca 50 000 kr. för tillfällig skrivhjälp.

Denna personalutrustning är enligt nykterhetskommitténs mening otillräcklig redan för att länsnykterhetsnämnderna skall kunna fullgöra sina nuvarande arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt. Tages hänsyn jämväl till de nya eller vidgade arbetsuppgifter, som enligt vad nyss sagts skulle ankomma på länsnämnderna, är det uppenbart att personalstyrkan måste utökas avsevärt.

Vid den följande redogörelsen för behovet av personalutrustning har kommittén utgått från att försäljningsorganisationen utformas enligt alternativ I. Under denna förutsättning bör vid varje länsnykterhetsnämnd inrättas en befattning för en ledande tjänsteman, förslagsvis benämnd kanslichef (sek-

[1] Från och med den 1 juli 1952 utgår visst tillägg till dessa arvoden (se sid. 114).

reterare). Denne bör leda det dagliga arbetet på länsnykterhetsnämndens expedition, utarbeta förslag till framställningar och remissvar, ombesörja utredningsarbetet i ärenden angående utskänkningstillstånd samt föra länsnämndens protokoll. Han bör även ha ansvaret för anmärkningsregistret. Befattningarna torde i allmänhet böra placeras i lönegrad Ce 29, men i de minsta länen torde befattningen kunna placeras i lönegrad Ce 27. I Gotlands län torde det vara tillräckligt med en halvtidsanställd kanslichef i lönegrad Ce 27.

För kontakten med de kommunala nykterhetsnämnderna bör hos samtliga länsnämnder finnas en konsulent, placerad i lönegrad Ce 26, samt i de större länen därjämte en assistent i befordringsgången för amanuenser. I de minsta länen torde befattningarna som kanslichef och konsulent kunna sammanslås till en befattning som kanslichef, tillika konsulent, i lönegrad Ce 27. Vid lönegradsplaceringen av konsulenterna har fattigvårds- och barnavårdskonsulenternas löneställning tagits till utgångspunkt.

Biträdespersonal torde erfordras för förande av anmärkningsregistren samt för skrivarbete och andra kontorsgöromål. Såväl registerpersonalens som skrivpersonalens antal torde bero av eller i vart fall sammanhänga med storleken av det missbrukarklientel som kan väntas falla inom länsnykterhetsnämndernas arbetsområde. Det kan antagas att personalbehovet kommer att bli ungefär lika stort för båda arbetsuppgifterna. Överslagsvis har kommittén beräknat behovet av biträdespersonal vid en länsnykterhetsnämnd till en arbetskraft om missbrukarklientelet kan beräknas uppgå till högst 5 000 personer, två arbetskrafter om det ligger mellan 5 000—10 000 samt tre à fyra arbetskrafter vid ett klientel överstigande 10 000 alkoholmissbrukare. Härutöver kan i de större länen komma att uppstå behov av särskild biträdespersonal för de uppgifter som sammanhänger med tillståndsärendena.

Av biträdespersonalen torde vid varje länsnämnd en böra givas ställning som arbetsledare och placeras som kanslibiträde i lönegrad Ce 11. Övriga biträden torde böra placeras i befordringsgången för skrivbiträden.

Med utgångspunkt från dessa allmänna överväganden har nykterhetskommittén beräknat personalbehovet vid varje särskild länsnykterhetsnämnd. Resultatet av dessa beräkningar angives i tab. 8.

Sammanlagt har personalbehovet hos länsnykterhetsnämnderna beräknats till

21 kanslichefer (sekreterare) i ..... Ce 29
$2^1/_2$ kanslichefer, tillika konsulenter, i ..... Ce 27
$20^1/_2$ konsulenter i ..... Ce 26
11 assistenter i befordringsgången
24 kanslibiträden i ..... Ce 11
17 skrivbiträden i befordringsgången.

Om alternativ II för försäljningsorganisationen väljes, tillkommer i varje län en systembolagsdirektör, vilken får ansvaret för tillståndsärenden m. m.

Tabell 8. Storlek, antal missbrukare, den nuvarande och beräknade personalen hos länsnykterhetsnämnderna i de olika länen.

Län	Folkmängd 1/1 1950	Areal km² 1/1 1950	Missbrukargr. 1—3 i kom:ns und.-sökn. approx.**	Kvalificerade befattningshavare				Biträdespersonal	
				a. nuv. antal	b. föreslaget antal			föreslaget antal	
					kanslichefer	konsulenter	assistenter	kansliBiträden	skrivbiträden
Stockholms	350 924	7 689	10 800	1	1	1	1	1	1
Uppsala	153 364	5 320	3 250	1/2	1*	—	—	1	—
Södermanlands	212 225	6 823	4 550	1/2	1	1	—	1	—
Östergötlands	345 179	11 049	6 900	1	1	1	1	1	1
Jönköpings	269 614	11 516	5 700	1/2	1	1	—	1	1
Kronobergs	157 751	9 914	3 700	1/2	1	1/2	—	1	—
Kalmar	235 851	11 616	6 400	1	1	1	—	1	1
Gotlands	58 946	3 172	1 800	1/2	1/2*	—	—	1	—
Blekinge	145 664	3 038	3 200	1/2	1*	—	—	1	—
Kristianstads	258 540	6 436	4 800	1	1	1	—	1	—
Malmöhus	578 968	4 847	15 200	1	1	1	1	1	2
Hallands	162 626	4 922	4 900	1/2	1	1	—	1	—
Göteb. och Bohus	550 981	5 151	21 500	1	1	1	1	1	2
Älvsborgs	355 837	12 738	9 950	1	1	1	1	1	1
Skaraborgs	248 024	8 466	4 550	1	1	1	—	1	—
Värmlands	278 633	19 234	7 700	1	1	1	1	1	1
Örebro	245 857	9 185	6 850	1/2	1	1	1	1	1
Västmanlands	199 145	6 762	6 300	1/2	1	1	—	1	1
Kopparbergs	263 378	30 201	5 200	1/2	1	1	—	1	1
Gävleborgs	283 409	19 708	10 800	1	1	1	1	1	1
Västernorrlands	282 562	25 703	7 800	1	1	1	1	1	1
Jämtlands	144 207	51 711	4 800	1/2	1	1	—	1	—
Västerbottens	231 736	59 148	6 450	1	1	1	1	1	1
Norrbottens	239 145	105 543	5 650	1	1	1	1	1	1
Summa				13 heltid 11 deltid	23 1/2	20 1/2	11	24	17

* Tillika konsulent, lönegrad Ce 27.

** Missbrukargrupperna 1—3 i kommitténs statistiska undersökningar omfattar alla personer som under perioden 1936—1945 registrerats för nykterhetsanmärkning (SOU 1951: 43, sid. 31).

Under sådana förhållanden torde man kunna nöja sig med något mindre kvalificerade sekreterare i stället för kanslicheferna. Man kan då också möjligen tänka sig att utöka antalet konsulenter och assistenter och slopa sekreterarebefattningarna. Härigenom skulle en viss besparing kunna uppnås, vilken emellertid mer än väl uppvägs av den fördyrade systembolagsorganisationen.

Länsstyrelserna.

Länsstyrelsernas arbetsuppgifter med och organisation för nykterhetsvården beröres endast i ringa mån av nykterhetskommitténs förslag. Det synes därför icke vara anledning att här redogöra för deras arbetsuppgifter på ifrågavarande område, för vilka utförligt redogöres i alkoholistvårdsutredningens betänkande.

Det må dock framhållas, att länsstyrelsernas arbetsuppgifter med ärenden angående tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker skulle minska. Då länsstyrelserna emellertid alltjämt förutsättes behålla beslutanderätten, torde detta inte i nämnvärd utsträckning medföra minskat behov av arbetskraft.

Socialstyrelsen.

För socialstyrelsens del torde utbyggnaden av organisationen för den öppna nykterhetsvården i allmänhet komma att medföra ökade arbetsuppgifter, i synnerhet av administrativ och kameral natur. Den nuvarande personalstaten upptar följande befattningar:

1 byråchef i lönegrad	Ca 37
1 förste byråinspektör i lönegrad	Ca 29
1 byråinspektör i lönegrad	Ce 27
3 byråsekreterare i lönegrad	Ce 25
1 amanuens i lönegrad	Ce 21
1 expert	arvode

Byråns personalutrustning betecknades av alkoholistvårdsutredningen som otillräcklig redan för de mångskiftande arbetsuppgifter, som åvilar socialstyrelsen och därmed denna byrå enligt nu gällande alkoholistvårdsförfattningar. Detta omdöme underströks starkt av socialstyrelsen i dess utlåtande över utredningens betänkande. Därvid hänvisade styrelsen till sin verksamhetsberättelse för år 1949 och till den ökning som skett i antalet å byrån under senare år diarieförda ärenden.

Alkoholistvårdsutredningen föreslog följande personalstat för socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå.

1 expert (ev. benämnd överinspektör) i lönegrad	Cp 12
1 byråchef i lönegrad	Ca 33
2 byrådirektörer (en för öppen och en för sluten vård) i lönegrad	Ca 31
1 förste byråsekreterare i lönegrad	Ca 27
1 byråinspektör i lönegrad	Ca 25
1 byråsekreterare i lönegrad	Ca 24
4 amanuenser	
1 kansliskrivare i lönegrad	Ca 15
5 skrivbiträden	

Nykterhetskommittén anser sig i huvudsak kunna godtaga alkoholistvårdsutredningens förslag, med det tillägget blott, att till byrån bör överföras den personal hos kontrollstyrelsen, som är erforderlig för förande av straffregistret för fylleri och vissa andra brott m. m. Med hänsyn till svårigheten att rekrytera expertbefattningen med kvalificerad person, torde det möjligen bli nödvändigt att även i fortsättningen anlita arvodesanställda

experter. Det nuvarande arvodesbeloppet bör emellertid höjas, så att expertens (experternas) medverkan kan bli av större omfattning. Erfarenheten får utvisa huruvida någon ytterligare förstärkning av socialstyrelsen blir erforderlig (för tillståndsärenden, remisser m. m.).

Registreringen hos och anmälningsplikten till nykterhetsvårdsorganen

Nuvarande förhållanden.

En redogörelse för *systembolagens* registrering återfinnes å s. 53—56 i detta betänkande.

Sammanfattningsvis kan av denna redogörelse konstateras, att systembolagen fortlöpande till sina register sammanför en mängd olika uppgifter betr. de personer, som tillhör resp. kontrollområden. Här finns uppgifter ej blott om nykterhetsförhållanden och inköp utan även om bostads- och familjeförhållanden, inkomstförhållanden, vissa uppgifter om kriminalitet samt vissa uppgifter om kontakt med socialvårdsorganen.

Varken *länsnykterhetsnämnder* eller *kommunala nykterhetsnämnder* är ålagda att föra register över de personer, som är föremål för deras åtgärder eller uppmärksamhet. Genom praxis har emellertid viss registrering kommit till stånd.

Nykterhetsnämndernas möjligheter att få kännedom om missbruksfall är i betydande utsträckning beroende av enskilda överenskommelser med ortsmyndigheter m. fl. betr. anmälning av alkoholmissbrukare.

Författningsenligt har uppgiftsplikt till kommunal nykterhetsnämnd ålagts polis- och åklagarmyndighet samt läkare beträffande sådant »förhållande, som bör föranleda den kommunala nykterhetsnämndens ingripande». Som regel torde denna bestämmelse tolkas ganska snävt, och nykterhetsnämnderna torde med stöd av densamma endast få uppgifter om ett ringa antal av de personer, som föranleder ingripande. På flertalet orter får emellertid nykterhetsnämnd via systembolaget uppgifter om de personer, som sakfällts för fylleri. På åtskilliga håll finns också överenskommelse mellan polismyndighet och nykterhetsnämnd om meddelande till nämnden beträffande de personer, som *anhållits* för fylleri.

De uppgifter, som de kommunala nykterhetsnämnderna på dessa olika sätt erhåller, torde endast i mycket begränsad utsträckning föranleda registrering.

Uppgifterna erhålles emellertid som regel också av länsnykterhetsnämnden, och denna verkställer sedan några år tillbaka registrering. Hos länsnykterhetsnämnderna finns sålunda under uppbyggnad ett register över de personer i länet, beträffande vilka nämnden genom de kommunala nykterhetsnämnderna, systembolag, polismyndigheter m. fl. fått kännedom om nykterhetsanmärkningar.

Dessa register torde emellertid inte vara tillräckligt utbyggda för att svara emot nykterhetsvårdsorganens behov av utredning av de enskilda missbruksfallen. Nykterhetsnämnderna brukar då vända sig till systembolagen, som har mera fullständiga uppgifter. I betydande utsträckning fungerar sålun-

da systembolagens register såsom arbetsregister även för nykterhetsnämnderna.

Sedan andra halvåret 1946 infordrar socialstyrelsen statistiska uppgifter rörande nykterhetsnämndernas verksamhet. Uppgifterna till denna statistik lämnas i viss utsträckning i form av personförteckningar. Härigenom nödvändiggöres viss registrering även hos de kommunala nämnderna. Någon bestämd praxis för förfarandet härvid torde icke ha utformats.

Alkoholistvårdsutredningen.

Alkoholistvårdsutredningen har inte direkt ifrågasatt någon ändrad registrering hos nykterhetsnämnderna, men då utredningen föreslagit en avsevärd utökning av nykterhetsnämndernas befogenhet att ingripa mot lindrigare missbruksfall och i anslutning härtill föreslagit en ökad uppgiftsplikt från olika myndigheter m. m. till nykterhetsnämnderna beträffande fall av alkoholmissbruk, torde härav följa ett behov av utvidgad registrering hos såväl de kommunala nykterhetsnämnderna som länsnykterhetsnämnderna. I allmänna ordalag antyder också utredningen, att det hos nykterhetsnämnderna kommer att erfordras mera arbetskraft än nämnderna f. n. förfogar över för bl. a. registreringsarbete.

Eftersom kommittén redan tidigare (s. 115 ff.) redogjort för alkoholistvårdsutredningens förslag, skall här endast antydas bakgrunden till det väntade ökade behovet av registrering hos nykterhetsnämnderna enligt utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär, att varje person, som använder alkoholdrycker till uppenbar skada för sig eller annan skall bli föremål för ingripande av nykterhetsnämnd. För att få kännedom om de personer, mot vilka ingripande bör företas, diskuterar utredningen ingående anmälningsplikten. Utredningen uttalar därvid, att polis- och åklagarmyndighet bör bli skyldiga att till nykterhetsnämnd anmäla samtliga fall av alkoholmissbruk de under sin tjänsteutövning får taga befattning med. Utredningen anför vidare.

Dessa fall innefatta icke endast personer, som begå brott under alkoholpåverkan, utan även kriminella, vilkas beteende kan sägas stå i samband med alkoholmissbruk utan att aktualbrottet begåtts i onyktert tillstånd. Personer, som omhändertagas å allmän eller enskild plats på grund av berusning, höra också uppenbarligen till dem som skola anmälas till vederbörande nykterhetsnämnd. Olycks- och sjukdomsfall, vid vilka skadan eller sjukdomen uppstått genom eller i samband med alkoholbruk och vilka polisen tagit befattning med, böra också anmälas, då ju alkoholförtäringen lett till »uppenbar skada» för vederbörande själv. Även den, som på grund av alkoholkonsumtion vållar olycks- eller sjukdomsfall utan att han själv drabbas av olyckan eller sjukdomen, bör i den mån polismyndigheten vinner kännedom om sådan person, anmälas till nykterhetsnämnden. Över huvud bör varje alkoholbetingad händelse, som kan anses skadlig för den onyktre eller hans omgivning, rapporteras till nykterhetsnämnden och detta även i sådana fall, då polismyndigheten icke företager någon åtgärd, men likväl vinner upplysning om missbruk (klagomål om alkoholmissbrukarens störande levnadssätt, lägenhetsbråk, vanvård av barn, ansatser till brott o. s. v.). Närmare prövning av eller utredning genom polismyndigheten om uppkomna alkoholskador

utgör sålunda icke förutsättning för att denna anmälningsplikt skall föreligga. Dessa uppgifter tillkomma nämligen det specialorgan, som mottager anmälningarna. Syftet med denna utvidgade anmälningsskyldighet är givetvis, att de nykterhetsvårdande myndigheterna skola sättas i tillfälle att ingripa på lämpligt sätt så tidigt som möjligt till förhindrande av uppkomsten av djupare rotat alkoholmissbruk. Enklast torde rapporteringsskyldigheten kunna fullgöras genom översändande av kopia av upprättad polisrapport eller genom ett kortfattat meddelande av kända fakta rörande fallet i fråga. Anmälan bör självfallet göras så snart som möjligt efter att händelse av denna art blivit bekant för polismyndigheten. Beträffande fyllerister torde det i många fall vara önskvärt, att polisen tager kontakt med nykterhetsnämnden redan medan dessa ännu äro omhändertagna. I varje fall bör underrättelse om anhållande av sådana personer i enlighet med i de större städerna utbildad praxis ske efter endast några få dagar. Självfallet bör polis- och åklagarmyndighet anses befriad från anmälningsskyldighet, om anmälan rörande det aktuella fallet kan antagas komma att ingå till nykterhetsnämnden i annan ordning eller nämnden själv skaffat sig kännedom om detta.

Nykterhetsnämnderna behöva emellertid härutöver erhålla upplysningar rörande alkoholmissbrukare från *andra officiella organ* för att i tid och på lämpligt sätt kunna ingripa. Enskilda personer, särskilt anhöriga till dessa missbrukare, draga sig ju av lättförklarliga skäl ofta för att vända sig till nykterhetsnämnden. Ett stort antal offentliga myndigheter och myndighetspersoner (t. ex. skolmyndigheter, kuratorer, distriktssköterskor, mödrahjälps- och hemhjälpsnämnder, arbetsförmedlingar, präster) få emellertid under sin verksamhet kännedom om många för nykterhetsvårdsorganen okända alkoholmissbrukares sociala skadeverkningar och borde då i det allmännas intresse vidarebefordra till sådant organ vad de erfarit i nämnda avseende. Utredningen har dock icke ansett sig böra föreslå kategorisk anmälningsplikt för sådana myndigheter och personer utan nöjt sig med att i uppmaningens form vädja till dessa att underrätta nykterhetsnämnderna om vad de under sin verksamhet inhämtat beträffande alkoholmissbrukare. Orsaken till denna utredningens ståndpunkt är, att flera av dessa myndigheter och personer intaga en så ömtålig ställning, att betydande svårigheter för dessa att fullgöra anmälningsplikten i vissa fall skulle kunna uppstå. En uppmaning i lagen till offentliga organ att, t. ex. i anhörigas ställe, anmäla alkoholmissbrukare torde emellertid på önskvärt sätt kunna rikta uppmärksamheten på dessa organs ansvar i nämnda avseende. Utredningen har dessutom den uppfattningen, att den förbättring och vidgning av nykterhetsnämndernas behandlingsmöjligheter, som utredningen med sina olika förslag eftersträvar, kan komma att skapa ökat förtroende för dessa organ och giva till resultat, att meddelanden om alkoholmissbrukare i framtiden inkomma från myndigheter och myndighetspersoner i större utsträckning än vad som nu är fallet. Generell anmälningsplikt anser utredningen dock böra gälla för myndighet, som äger befogenhet att ådöma disciplinstraff (militärbefälhavare, statliga kommunikationsverk, poliskollegier etc.), då sådan myndighet ålägger straff för förseelse begången under alkoholpåverkan. Myndighet av detta slag bör sålunda vara skyldig att bringa till nykterhetsnämnds kännedom alla sådana fall, som föranlett disciplinbestraffning. Även systembolag böra åläggas obligatorisk anmälningsplikt beträffande alla de missbruksfall, som komma till deras kännedom. Ett minimum av anmälningsplikt anser utredningen vara, att sådant bolag omedelbart vidarebefordrar till vederbörande nykterhetsnämnd vad detta erfarit som ett resultat av skyldigheten för domstolar m. fl. att meddela uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet. Självfallet behöva dylika uppgifter dock icke översändas till vederbörande nykterhetsnämnd annat än i den mån de icke kunna förutsättas vara förut kända av nämnden.

Slutligen anger utredningen sin uppfattning om läkares skyldighet att göra anmälan till nykterhetsnämnd om missbruksfall, som kommer till

hans kännedom. Enligt utredningens mening bör läkare vara befriad från anmälningsplikt, om missbrukaren genom läkarens försorg blir föremål för erforderlig behandling. Om missbrukaren däremot vägrar att låta behandla sig eller underlåter att följa läkarens ordinationer, bör denne vara pliktig att anmäla honom till nykterhetsnämnden för utredning angående lagens tillämplighet och erforderliga åtgärder. I rena undantagsfall, då åtgärd av nykterhetsnämnd *av särskilda skäl* icke bör ifrågakomma, bör läkaren även om missbrukaren vägrar att låta behandla sig vara befriad från anmälningsskyldigheten.

Nykterhetskommittén

I samband med framläggandet av de allmänna riktlinjerna för sitt förslag och den allmänna motiveringen för detta har nykterhetskommittén framhållit, att den anser det nödvändigt, att samhällets olika nykterhetsvårdande organ har tillgång till ett relativt utförligt uppgiftsmaterial om befolkningens skötsamhet i nykterhetsavseende. Detta uppgiftsmaterial måste vara så beskaffat, att det möjliggör ingripanden redan mot det begynnande alkoholmissbruket.

I detta sammanhang kan kommittén med tillfredsställelse konstatera, att vi i vårt land redan har en på lång erfarenhet grundad och till väsentliga delar författningsmässigt reglerad rutin för att tillhandagå nykterhetsnämnder och systembolag med uppgifter om de personer, beträffande vilka ingripanden för att hindra uppkomsten av alkoholmissbruk eller för att stävja ett redan uppkommet sådant bör övervägas. Formellt har detta uppgiftsmaterial, såsom framgår av den härovan lämnade redogörelsen, till väsentlig del avsetts till stöd för tillämpningen av det individuella ransoneringssystemet. Det måste anses vara i och för sig otillfredsställande, att de egentliga vårdorganen är betydligt sämre utrustade än försäljningsorganen när det gäller tillgången till registeruppgifter. I den praxis, som utvecklats, har dock uppgiftsmaterialet på grund av överenskommelser kommit även den direkta nykterhetsvården till godo och blivit ett mycket värdefullt hjälpmedel för denna. Vid sitt utredningsarbete har nykterhetskommittén kunnat konstatera, att materialet ingalunda kan anses vara fullständigt. Åtskilliga fall av alkoholmissbruk har kunnat undgå samhällsingripande även på ett ganska avancerat stadium på grund av att samhällsorganen icke haft kännedom om dem. Kommittén har emellertid den uppfattningen, att det f. n. icke är möjligt att åstadkomma ett så fullständigt uppgiftsmaterial, att icke åtskilliga sådana fall kan förekomma. Allmänhetens inställning till alkoholmissbruket och till nykterhetsvårdsingripanden är i betydande utsträckning ännu alltför negativ för att samhällsorganen skall kunna mötas med det förtroende av missbrukaren och hans omgivning, som i många fall är villkoret för att missbruket på ett någorlunda tidigt stadium skall komma till nykterhetsvårdsorganens kännedom. Det är därför enligt kommitténs mening icke möjligt att helt avhjälpa de konstaterade bristerna i nykterhetsvårdsorganens möjligheter att uppspåra missbruksfallen genom

en utökad, författningsmässigt reglerad uppgiftsplikt. Kommittén förväntar emellertid — såsom tidigare framhållits — att den nya inriktning av samhällsingripandena på nykterhetsfrågans område, som kommittén föreslår, tillsammans med en förbättrad insikt om alkoholmissbrukets vådor och om möjligheterna och vägarna att komma till rätta med detta missbruk, skall öka lojaliteten mot och förtroendet för nykterhetsvårdsverksamheten.

Nykterhetskommittén har därför i princip byggt sitt förslag till uppgiftsplikt och registrering på den grund, som den nu inarbetade rutinen lägger. I samband med avskaffande av den individuella ransoneringen bortfaller emellertid vissa behov av uppgifter, vilket har beaktats vid förslagets utformande. En betydande lättnad i uppgiftsplikten och registreringsarbetet följer bl. a. av principen, att ingripanden skall ske enbart med hänsynstagande till bristande skötsamhet i nykterhetsavseende. En betydande del av den nuvarande uppgiftsplikten och registreringen avser ju att möjliggöra försäljningsrestriktiva ingripanden även i sådana fall, där inköp av rusdrycker kan leda till skada i andra avseenden (Rff 4 kap. 3 §). Vid utformningen av förslaget har vidare, såsom närmare framgår av det följande, beaktats den organisatoriska förändring, som följer av att kontrollavdelningarna vid systembolagen nedlägges och att de av deras uppgifter, som bibehålles, överföres till nykterhetsnämnderna.

Kommittén övergår därefter till att lämna en närmare redogörelse för hur dess förslag i nu berörda avseenden är utformat.

De uppgifter, nykterhetsnämnden behöver inhämta beträffande de personer mot vilka åtgärder av en eller annan art skall övervägas, torde kunna indelas på följande sätt:

a) Uppgifter beträffande nykterhetsanmärkningar till ledning för uppspårande av missbruksfall samt till ledning vid utredning.
b) Uppgifter för identifiering m. m. i samband med utredning.
c) Uppgifter beträffande familjeförhållanden, sociala och ekonomiska förhållanden, kriminalitetsförhållanden m. m. till ledning vid utredning.

Vad gäller de under a) nämnda *uppgifterna om nykterhetsanmärkningar* till ledning för uppspårande av missbruksfall samt till ledning vid utredning kan dessa indelas efter sin art i tre kategorier, nämligen *för det första* anmälningar från polis, polisåklagare och socialvårdsmyndigheter m. fl. beträffande bristande skötsamhet i nykterhetsavseende, *för det andra* uppgifter om hos försäljningsorganet gjorda iakttagelser om anmärkningsvärda inköp samt *för det tredje* anmälningar från privatpersoner eller motsvarande om gjorda iakttagelser beträffande förhållande, som bör komma till nykterhetsnämndens kännedom.

Kommittén har tidigare framhållit, att den i fråga om bestämningen av vad som skall anses såsom alkoholmissbruk står på samma ståndpunkt som alkoholistvårdsutredningen, d. v. s. alkoholmissbruk skall anses föreligga, då någon använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. Det bör emellertid i detta sammanhang påpekas, att alkoholistvårds-

utredningens förslag som utgångspunkt har den nuvarande ordningen med individuell ransonering och därav föranledd dualism i fråga om ingripanden mot alkoholmissbruk. Denna utgångspunkt innebär för nykterhetsnämnderna den praktiska konsekvensen, att en viss del av missbruksfallen oberoende av nykterhetsnämndernas åtgöranden blir föremål för nykterhetsvårdsingripande, nämligen av systembolagen i samband med den individuella kontrollen. Systembolagens ingripanden föregås ju som regel av utredning, som innefattar personliga samtal med vederbörande missbrukare. Vid dessa samtal brukar systembolagets tjänstemän framhålla vådan av fortsatt alkoholmissbruk.

Alkoholistvårdsutredningens utgångspunkt gäller inte för nykterhetskommittén. Enligt kommitténs förslag är det endast nykterhetsnämnderna, som skall verkställa ingripande. Detta medför i viss mån större krav på uppgiftsmaterialet hos nykterhetsnämnderna än de krav alkoholistvårdsutredningen hade anledning uppställa. Kommittén anser, att det är ett minimikrav, att nykterhetsnämnderna erhåller uppgifter om nykterhetsanmärkningar i samma utsträckning som sådana uppgifter för närvarande tillhandahålles systembolagen genom den praxis, som i detta avseende utbildats.

Såsom redan förut anförts, kan emellertid en begränsning göras beträffande åläggande för fattigvårdsstyrelse samt kommunalnämnd och drätselkammare att lämna uppgifter om sociala understöd resp. att lämna avskrift eller utdrag ur restlängd. Då dessa uppgifter icke i och för sig ensamma kan läggas till grund för ingripande, är de endast erforderliga i samband med utredningar, som aktualiserats på grundval av direkta nykterhetsanmärkningar. Åliggandet kan därför begränsas till uppgiftsskyldighet beträffande särskild person efter hemställan i varje särskilt fall. Till denna fråga återkommer kommittén i det följande.

I detta sammanhang uppställer sig även frågan om vilka organ, som skall mottaga uppgiftsmaterialet, länsnykterhetsnämnderna eller de kommunala nykterhetsnämnderna eller eventuellt socialstyrelsen. Enligt de nu gällande bestämmelserna föreligger viss uppgiftsplikt till den kommunala nykterhetsnämnden. Det är denna uppgiftsplikt, som alkoholistvårdsutredningen ansåg borde utvidgas. Till länsnykterhetsnämnd däremot föreligger ingen uppgiftsplikt och någon sådan har icke heller föreslagits av alkoholistvårdsutredningen. Uppgifterna till ledning för systembolagens verksamhet ingives av vederbörande myndighet i vissa fall till kontrollstyrelsen för registrering och vidarebefordran till systembolagen, i andra fall direkt till systembolagen.

Kommittén hyser den uppfattningen, att de kommunala nykterhetsnämnderna icke är de lämpligaste organen för mottagande och registrering av ifrågavarande uppgiftsmaterial. De kommunala nämnderna är i första hand av praktiska skäl olämpliga registreringsenheter. Alltför många personer flyttar mellan olika kommuner för att uppgiftslämnande och registrering beträffande invånarna skall fungera smidigt. Även sekretessynpunkten talar emot utspridningen av uppgiftsmaterialet på kommunala register. På grund-

val av en lång tids erfarenheter har man f. n. registreringen uppdelad på systembolagen och delvis även på länsnykterhetsnämnderna. Genom att åtminstone i huvudsak centralisera uppgiftsmottagandet och registreringen länsvis erhålles en önskvärd koncentration av materialet utan att detta, såsom vid enbart riksregistrering, blir alltför svåröverskådligt och besvärligt att hantera. Samtidigt erhåller härigenom länsnykterhetsnämnderna, vilka efter systembolagens omorganisation ensamma kvarstår som registreringsorgan, en kontinuerlig kontakt med de kommunala nykterhetsnämndernas arbetsuppgifter. Uppgiftsmaterialet måste till största delen vidarebefordras till de kommunala nämnderna, och länsnykterhetsnämnden får således här en möjlighet att direkt följa verksamheten hos dessa. Kommittén vill därför förorda, att uppgiftsmottagandet och registreringen beträffande nykterhetsanmärkningar i huvudsak koncentreras till länsnykterhetsnämnderna. Kommittén utgår emellertid från, att behov alltjämt föreligger av ett centralt straffregister rörande fylleri och vissa andra brott av den art, som nu föres hos kontrollstyrelsen. Kommittén föreslår därför bibehållande i princip av det nuvarande systemet med avlämnande av uppgifter, som avses även för detta register, direkt till vederbörande centrala registerförande verk för vidarebefordran till de lokala organen (enligt kommitténs förslag som regel länsnykterhetsnämnderna). Med hänsyn till att kontrollstyrelsens tillsyn över den individuella inköpskontrollen enligt kommitténs förslag helt upphör och i viss mån övertages av socialstyrelsen, vilken även såsom tillsynsmyndighet över nykterhetsnämnderna i övriga frågor har kontakten med dessa organ, anser emellertid kommittén, att uppgiften att föra det nu omnämnda särskilda straffregistret och tillhandagå nykterhetsvårdsorganen med uppgifter ur detta bör överflyttas på socialstyrelsen. Detta för även med sig, att statistiken över fylleriförseelser m. m. bör utarbetas av socialstyrelsen.

Gången av ärendena blir sålunda i princip den, att de uppgifter, som skall ingå i det särskilda straffregistret, ingives till socialstyrelsen, vilken efter att ha registrerat uppgifterna vidarebefordrar dem till vederbörande länsnykterhetsnämnd i den mån detta föreskrives. Länsnykterhetsnämnden har sedan att införa uppgifterna i sitt register, varefter den kommunala nykterhetsnämnden aviseras, för att denna skall kunna verkställa prövning, om åtgärd skall företagas. De uppgifter åter, som ej skall införas i det särskilda straffregistret men är av den art, att de bör antecknas i länsnykterhetsnämndens register, överlämnas direkt till länsnykterhetsnämnden, som efter registrering aviserar den kommunala nämnden. Någon uppgiftsplikt direkt till de kommunala nykterhetsnämnderna torde icke böra lagfästas utom för de fall, då kommunal nykterhetsnämnd i samband med utredning om särskild person begär uppgifter om denna. Till frågan om från vilka myndigheter kommunal nykterhetsnämnd bör ha rätt att rekvirera sådan uppgift skall kommittén återkomma i det följande. Det bör emellertid vara de kommunala nämnderna obetaget att träffa överenskommelse om erhållande av vissa uppgifter från andra myndigheter. Nykterhetskommittén vill emellertid

framhålla, att den icke anser, att löpande registrering av nykterhetsanmärkningar bör förekomma hos de kommunala nykterhetsnämnderna annat än beträffande sådana personer, för vilka särskilda akter upplagts i samband med verkställande av utredningar.

En särställning bland uppgifterna till ledning för nykterhetsnämndernas verksamhet intages av uppgifterna beträffande rusdrycksinköpen. Med det försäljningssystem, som kommittén föreslår, kommer nykterhetsnämnderna här att få ta befattning med en ny form av uppgiftsmaterial, för vars användning erfarenheter av tidigare tillämpning saknas.

Frågan om de funktioner, inköpsregistret skall ha, behandlas från mera allmänna utgångspunkter i principbetänkandet (s. 136). Det framgår av framställningen där, att kommittén förväntar, att inköpsregistreringen skall komma att lämna ett uppgiftsmaterial av värde för nykterhetsnämnderna, då det gäller att i samband med undersökningar, huruvida missbruk föreligger, bilda sig en uppfattning om vederbörandes alkoholvanor. Härutöver skall registreringen fylla vissa uppgifter i anslutning till den tekniska försäljnings- och inköpskontrollen samt såsom underlag för individualstatistik över rusdrycksinköpen.

Det föreligger ett allmänt intresse att kunna följa konsumtionsutvecklingen under övergångstiden. På grund härav bör kontrollen över inköpen och registreringen av desamma under denna tid göras så effektiv som möjligt. Är sådan registrering genomförd och har de nykterhetsvårdande organen härigenom beretts möjlighet att nära följa konsumtionsutvecklingen, har vissa förutsättningar skapats för dem att snabbt kunna inskrida mot de tendenser till missbruk av inköpsfriheten, som eventuellt kan komma att visa sig.

Registreringen av inköpen skall i första hand göras på sådant sätt, att nykterhetsnämnderna vid behov kan hållas kontinuerligt underrättade om de personers inköp, som är föremål för uppmärksamhet.

Då det emellertid är synnerligen svårt att förutsäga i vilken utsträckning nykterhetsnämnderna på längre sikt kommer att utnyttja uppgifterna ur inköpsregistret, anser kommittén det vara angeläget, att uppgiftsplikten och registreringen beträffande inköpen utformas på sådant sätt, att anpassning smidigt kan ske efter de krav, som erfarenheten av den praktiska tillämpningen kommer att uppställa.

Kommittén vill därför föreslå att bestämmelsen i förevarande avseende utformas så, att försäljningsbolaget ålägges att föra register över alla kunders inköp av spritdrycker. I den mån Kungl. Maj:t finner skäl förordna därom skall även inköp av andra rusdrycker registreras. Efter hemställan av nykterhetsnämnd eller polismyndighet skall bolaget lämna uppgifter om viss persons inköp. Vid alternativ I utgöres registret av de samlade inköpsrekvisitionerna, vid alternativ II finnes ett särskilt kortregister i affärerna. Om uppgift lämnas till polismyndighet bör kopia därav lämnas till länsnykterhetsnämnden. Socialstyrelsen bör ha befogenhet att utfärda närmare direktiv beträffande detta uppgiftsmaterials innehåll och användning.

Genom en registrering av den typ, som här antytts, synes nykterhetsnämnderna kunna helt tillgodoses med de uppgifter, som de behöver beträffande rusdrycksinköpen. De uppgifter, nykterhetsnämnderna på detta sätt erhåller, bör i den mån de enligt nykterhetsnämndens bedömande är att betrakta såsom nykterhetsanmärkningar registreras enligt samma principer som övriga sådana.

Vad därefter gäller de under b) ovan å s. 162 nämnda *uppgifterna för identifiering m. m.* bör nykterhetsnämnderna ha rätt att hos vederbörande folkbokföringsmyndigheter begära erforderliga uppgifter ur deras olika register. De nu gällande bestämmelserna synes i detta avseende vara tillfredsställande och den praxis, som utvecklats i samband med tillämpningen av desamma, ger systembolag och nykterhetsnämnder erforderliga uppgifter.

Vad slutligen gäller de under c) å s. 162 nämnda *uppgifterna beträffande familjeförhållanden, sociala och ekonomiska förhållanden, kriminalitetsförhållanden m. m. till ledning vid nykterhetsnämndernas prövning huruvida åtgärd skall vidtagas,* får kommittén erinra om sin tidigare redovisade ståndpunkt, att endast nykterhetsanmärkningar och olaga handel skall kunna läggas till grund för åtgärder. Lagen om nykterhetsvård är tillämplig endast å den, som missbrukar alkoholhaltiga drycker, och definitionen av alkoholmissbruk säger att alkoholmissbruk föreligger, då någon använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. För att ingripande skall komma till stånd, erfordras alltså att vederbörande enligt lagen om nykterhetsvård kan anses missbruka alkoholhaltiga drycker eller att han genom olaga handel förverkat förutsättningen för inköpsrätt. Man kan sålunda räkna med, att nykterhetsnämnden för att över huvud taget överväga ingripande bör ha fått någon form av meddelande med anmärkning mot vederbörandes skötsamhet i nykterhetsavseende.

Då nykterhetsnämnden på grundval av ett sådant meddelande skall pröva, om alkoholmissbruk i lagens mening föreligger, har den emellertid behov av uppgifter beträffande vederbörandes förhållanden i allmänhet. Vid den undersökning nykterhetsnämnden har att företaga, måste familjeförhållanden, ekonomiska och sociala förhållanden, bostadsförhållanden, kriminalitetsförhållanden m. m. beaktas. Särskilt ingående måste undersökningen bli i dessa avseenden, när alkoholmissbruket är av svårare art och tvångsåtgärder överväges. Nykterhetsnämnderna måste sålunda ha rätt att erhålla dessa uppgifter från de organ, som har kännedom om förhållandena. Kommittén anser emellertid, att dessa uppgifter skall kunna erhållas först efter framställning i varje särskilt fall. Enligt nuvarande praxis erhåller systembolagen ofta fortlöpande uppgifter om de personer, som t. ex. erhåller fattigvårdsunderstöd eller annan social hjälp eller som brister i underhållsplikt mot utomäktenskapliga barn eller brister i fullgörande av skattskyldighet. Dessa uppgifter registreras ofta i systembolagens centralregister, oberoende av, huruvida anmärkning för bristande skötsamhet i nykterhetsavseende förefinnes.

Enligt kommitténs mening bör sålunda icke fortlöpande uppgifter av den-

na typ lämnas nykterhetsnämnderna. För de fall, då kommunal nykterhetsnämnd vid undersökning beträffande särskild person inhämtar uppgifter ur olika register, t. ex. socialregister eller restlängder, bör uppgifterna samlas till en särskild akt, vilken förvaras hos den kommunala nykterhetsnämnd, som handlägger ärendet eller i vissa fall hos länsnykterhetsnämnden. Registrering av dessa uppgifter bör icke ske i det register över nykterhetsanmärkningar, som det skall åligga länsnykterhetsnämnd att föra. Detta register bör utöver nykterhetsanmärkningar icke innehålla andra uppgifter än erforderliga identifieringsuppgifter. För att fungera som uppslagsregister och »larmregister» för uppspårande av missbruksfall är det icke heller nödvändigt att registren innehåller uppgifter utöver nykterhetsanmärkningar. Registren skall i huvudsak användas för att ge de kommunala nykterhetsnämnderna anvisning på fall, som på grund av nykterhetsanmärkning eventuellt bör föranleda undersökning.

I många fall skulle det vara av värde för nykterhetsnämnderna att ha kännedom om eventuell kriminalitet hos dem som anmäles för alkoholmissbruk. Frågan om vilka organ som bör ha rätt att rekvirera utdrag ur fångvårdsstyrelsens straffregister är för närvarande föremål för utredning. Vid behandlingen av denna fråga synes man även böra beakta nykterhetsnämndernas behov av att få del av sådana uppgifter.

Sammanfattning av kommitténs förslag.

Sammanfattningsvis framlägger kommittén följande förslag till uppgiftsplikt och registrering till ledning för nykterhetsnämndernas verksamhet.

Socialstyrelsen ålägges att föra ett särskilt straffregister rörande fylleri och vissa andra brott. Detta register skall innehålla uppgifter i följande avseenden:

Fylleriförseelser. Disciplinstraff för fylleri.

Brott och förseelser, som kan karaktäriseras såsom olaglig rusdryckshantering eller eljest innebär överträdelser mot alkohollagstiftningen.

Rattfylleri.

Annat brott begånget under alkoholpåverkan.

Lösdriveri.

Intagning och utskrivning från alkoholistanstalt.

Vård på sjukhus för sjukdom, som uppstått genom bruk av alkoholhaltiga drycker.

Uppgiftsplikt till registret för samtliga de fall av ovannämnd art, som kommer till deras kännedom, ålägges resp. dömande myndigheter samt anstaltsföreståndare.

Uppgifter ur detta register skall tjäna till ledning vid avvägning av straff vid förnyat brott samt till ledning för nykterhetsvårdsorganen. Utdrag ur registret skall kunna lämnas till domstolar och motsvarande myndigheter samt till nykterhetsvårdsorganen.

Länsnykterhetsnämnden skall föra register över nykterhetsanmärkningar beträffande personer boende inom länet. I detta register skall antecknas:

Uppgifter till socialstyrelsens särskilda straffregister, vilka fortlöpande skall efter registreringen hos socialstyrelsen överlämnas till länsnykterhetsnämnden.

Uppgifter från försäljningsbolaget i anledning av rekvisitioner beträffande stora eller eljest anmärkningsvärda inköp i den mån länsnykterhetsnämnden prövar lämpligt att registerföra dem.

Uppgifter från polismyndigheter (bl. a. betr. anhållanden för fylleri), läkare, socialvårdsorgan m. m. betr. nykterhetsanmärkning.

Uppgifter från andra myndigheter, privatpersoner och kommunala nykterhetsnämnder, som länsnykterhetsnämnden prövar lämpligt registerföra.

Skyldighet att lämna uppgifter till detta register bör åligga polismyndigheter och socialvårdsmyndigheter samt i viss utsträckning läkare beträffande sådana förhållanden, som bör komma till nykterhetsnämnds kännedom, d. v. s. där det bör utredas, huruvida alkoholmissbruk föreligger. Dessutom bör andra myndigheter, organ och institutioner uppmanas att lämna sådana uppgifter.

Rätt att erhålla uppgifter ur detta register bör tillkomma i första hand de kommunala nykterhetsnämnderna. Även andra socialvårdsorgan bör emellertid efter prövning i varje särskilt fall kunna erhålla uppgifter.

Försäljningsbolaget ålägges att fortlöpande föra register beträffande samtliga kunders inköp av spritdrycker (och ev. vin) enligt de närmare anvisningar, som utfärdas av socialstyrelsen. Uppgifter ur detta register skall, likaså enligt anvisningar från socialstyrelsen, meddelas länsnykterhetsnämnder, kommunala nykterhetsnämnder och polismyndigheter.

Kap. 9. Kostnadsberäkningar rörande försäljningsorganisationen och nykterhetsvården samt vissa övergångskostnader

Allmänna kostnadsberäkningar.

Med utgångspunkt från de förut angivna beräkningarna rörande personalbehovet inom försäljningsorganisationen och den öppna nykterhetsvården har nykterhetskommittén gjort en beräkning av de årliga kostnaderna för de samhälleliga nykterhetsvårdsåtgärderna. (Beräkningen har gjorts efter 1950 års pris- och lönenivå.)

Beträffande den kvalificerade personalen hos de kommunala nykterhetsnämnderna har kommittén utgått från att dess löneförmåner genomsnittligt kommer att motsvara löneförmånerna för statliga befattningshavare i lönegraderna 24 (inspektörer) eller 19 (assistenter).

De totala kostnaderna för de kommunala nykterhetsnämnderna kan då uppskattas på följande sätt. Som en jämförelse anges samtidigt motsvarande kostnader för år 1949, eller det senaste år för vilket tillförlitliga siffror kunnat erhållas.

De kommunala nykterhetsnämnderna.

	1949	Enligt kommitténs beräkningar
Arvoden till ledamöter	185 000	[1] 185 000
Arvoden till ledamöter för utfört arbete	293 000	—
Ersättning till annan arbetskraft	944 000	—
Personalkostnader: landskommunerna	—	1 396 000
Stockholm	—	693 000
övriga städer	—	2 262 000
Expenser	799 000	1 000 000
Summa	[2] 2 221 000	5 536 000

Beräkningen är givetvis ytterst approximativ. De verkliga kostnaderna beror på förhållandena i de skilda kommunerna och på kommunernas beslut. Syftet med beräkningen är, förutom att ge en bild av totalbeloppet för den öppna nykterhetsvårdens kostnader, att skapa ett underlag för beräkningen av storleken av statens bidrag till kostnaderna för den kommunala nykterhetsvården. Det 1949 utgående statsbidraget för den öppna nykterhetsvården kan beräknas till 320 000 kronor; kommunerna fick så-

[1] Då antalet nämnder väsentligt minskat efter kommunreformens genomförande, innebär det oförändrade beloppet en beräknad ökning av de individuella arvodena.
[2] Därtill kommer kostnader för sluten vård med 523 000 kr.

lunda stå för 1 900 000 kronor av detta års kostnader. Skall statsbidrag enligt kommitténs förslag utgå med 80 % av kostnaderna, kan statsbidragets totalsumma vid full utbyggnad av den kommunala nykterhetsvårdsförvaltningen beräknas till (80 % av 5 536 000) 4 428 800 kronor. På kommunerna åter skulle stanna ett belopp av 1 107 200 kronor.

För länsnykterhetsnämnderna respektive socialstyrelsen kan de årliga kostnaderna beräknas på följande sätt.

Länsnykterhetsnämnderna.

	Budgetåret 1949/50	Kommitténs förslag
Års- och dagarvoden	30 000	[1] 100 000
Personalkostnader	214 000	927 000
Sjukvård m. m.	1 500	3 000
Reseersättningar	58 000	100 000
Expenser	55 500	200 000
Summa	359 000	1 330 000

[1] Kommittén har räknat med en avsevärd höjning av ordförandens och övriga ledamöters arvoden.

Socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå.

	Budgetåret 1949/50	Kommitténs förslag
Personalkostnader m. m.	116 000	300 000

Sammanställning av kostnaderna för den öppna nykterhetsvården.

	Förut	Kommitténs förslag
De kommunala nykterhetsnämnderna	2 221 000	5 536 000
Länsnykterhetsnämnderna	359 000	1 330 000
Socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå	116 000	300 000
Summa	2 696 000	7 166 000

Om alternativ II för försäljningsorganisationen väljes, torde länsnykterhetsnämndernas kostnader kunna minskas med uppskattningsvis ca 100 000 kronor.

En så omfattande förstärkning av den öppna nykterhetsvårdens personalresurser, som antagits vid den här gjorda beräkningen, torde icke kunna erhållas på en gång. Under en övergångstid erfordras ett betydande organisationsarbete från såväl statens som kommunernas sida. Rekryteringsproblemet torde även komma att föranleda avsevärda svårigheter. Visserligen torde viss personal i samband med omorganisationen kunna frigöras från systembolagens kontrollavdelningar. Särskilt gäller detta biträdespersonal. Antalet högre befattningar än motsvarande 19:e lönegraden är emellertid för närvarande endast ett 40-tal vid dessa avdelningar, varför ytterligare personal måste rekryteras för att fylla behovet av kvalificerad personal hos

länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder. Det torde dock icke kunna undvikas, att upprustningen av de kommunala nykterhetsnämnderna kommer att taga flera år. Under denna tid blir givetvis statens utgifter för den öppna nykterhetsvården i motsvarande mån mindre. För initialåret torde man kunna räkna med en kostnadsminskning för staten av uppemot 3 à 4 miljoner kronor.

Slutligen bör anmärkas, att de angivna kostnadsökningarna för den öppna nykterhetsvården mer än väl uppväges av en kostnadsminskning för försäljningsorganisationen. Tages *samtliga kostnader för försäljningsorganisationen och nykterhetsvården* i betraktande, erhålles nämligen i grova drag följande resultat.

	Nuvarande kostnader (angivet år)	Beräknade kostnader Alt. I	Alt. II
Kontrollstyrelsen (för år 1949 beräknade kostnader för verkets befattning med frågor rörande rusdrycksförsäljningen och systembolagsförvaltningen samt kostnaderna för förandet av det s. k. fylleriregistret)	340 000	70 000	300 000
Systembolagen (centrala förvaltningskostnader år 1949 exkl. understöd och pensioner, jämte kostnader för utminuteringsrörelsen)	25 765 000	—	20 000 000
Riksbolaget	—	18 392 000	—
Socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå (budgetåret 1949/1950)	116 000	300 000	300 000
Länsnykterhetsnämnderna (budgetåret 1949/50)	359 000	1 330 000	1 230 000
De kommunala nykterhetsnämnderna (år 1949)	2 221 000	5 536 000	5 536 000
Summa Kronor	28 801 000	25 628 000	27 366 000

Sedan nykterhetsvårdsorganisationen fullt utbyggts i enlighet med nykterhetskommitténs förslag skulle sålunda ändock uppkomma en årlig besparing (enl. alt. I) av omkring 3,2 miljoner kronor, varav omkring 0,3 miljoner kronor å kommunerna. Under de första åren efter reformens genomförande skulle besparingarna bliva väsentligt större och torde under initialåret för statsverkets del kunna uppskattas till omkring 5 miljoner kronor. Härifrån avgår dock vissa övergångskostnader, vilka behandlas i nästa avsnitt.

Övergångskostnader i samband med avvecklingen av viss arbetskraft hos systembolagen.

Vissa undersökningar har gjorts angående möjligheterna att avveckla den genom omorganisationen övertaliga personalen hos kontrollstyrelsen och systembolagen samt kostnaderna härför. Man har därvid utgått från att

möjlighet skall erbjuda sig att placera viss del av den övertaliga personalen hos länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder. Undersökningen har även beaktat båda de redovisade alternativen för försäljningsorganisationen. Det ligger i sakens natur, att förhållandena vid avvecklingstillfället kan komma att väsentligt avvika från de antagna förutsättningarna.

Personalen hos kontrollstyrelsen

Inom kontrollstyrelsen berörs följande i personalstaten upptagna befattningar av omorganisationen: 1 byråchef (Ca 37), 1 förste aktuarie (Ca 29), 1 förste byråsekreterare (Ce 27), 2 förste byråinspektörer (Ce 29 och Ca 27), 4 till systembolagsrevisionen knutna förste revisorer (Ce 27), 1 byråinspektör (Ce 25) och 1 byråsekreterare (Ca 24). Samtliga dessa befattningar är placerade på styrelsens första byrå. Därtill kommer ett 20-tal befattningar i lägre lönegrader.

Sker omorganisationen enligt alternativ I, d. v. s. om ett riksbolag inrättas för utminuteringen, kommer flertalet ärenden, som handlägges på kontrollstyrelsens första byrå att fördelas på riksbolaget och socialstyrelsen. Ärenden rörande alkoholbeskattningen, vissa utskänkningsrestriktioner, tillämpningsföreskrifter angående vinstkvantiteter, försäljning av sprit och andra alkoholhaltiga varor för vissa särskilda ändamål samt vissa ärenden angående handeln med skattefri sprit beräknas fortfarande handläggas av kontrollstyrelsen och därvid inordnas bland andra byråns arbetsuppgifter. Till denna byrå hänföres vidare den personal från statistiska avdelningen, som kan bli erforderlig för utgivandet av publikationen »Accispliktiga näringar» samt för andra arbetsuppgifter av statistisk art, t. ex. angående handeln med skattefri sprit. Det sammanlagda antalet befattningshavare för de nu nämnda arbetsuppgifterna beräknas uppgå till 4 à 5 (1 förste byråsekreterare, 1 amanuens jämte 2 à 3 biträden). Övriga befattningshavare på första byrån beräknas bli övertaliga, såvida omorganisationen sker enligt nu nämnda alternativ. Flertalet av dessa befattningshavare torde kunna beredas likvärdiga anställningar inom riksbolagets huvudförvaltning eller socialstyrelsen. I vissa fall blir det fråga om praktiskt taget samma arbetsuppgifter. Huruvida några av de till styrelsen knutna ordinarie tjänstemännen kommer att utbyta sin statliga tjänst mot befattningar inom det nya riksbolaget måste bli beroende av om de förklarar sig villiga härtill eller ej.

Sker omorganisationen enligt alternativ II, d. v. s. med bibehållande av ett systembolag i varje län, kommer åtskilliga av första byråns ärenden att ligga kvar inom kontrollstyrelsen, som fortfarande blir tillsynsmyndighet för systembolagen. Vissa uppgifter, t. ex. förandet av straffregistret, överflyttas dock till socialstyrelsen. Den personal inom kontrollstyrelsen, som sysslat med ifrågavarande ärenden, torde komma att överföras till nämnda ämbetsverk.

Såvitt kommittén kan finna torde alltså omorganisationen kunna ske utan att det uppstår några större problem beträffande placeringen av den friställda personalen hos kontrollstyrelsen.

Systembolagspersonalen

Inom systembolagen berörs, förutom bolagens 42 direktörer, befattningshavarna å motboks- och kamerala avdelningarna av omorganisationen. De fast anställda befattningshavarna å nämnda avdelningar var i oktober 1949 fördelade på följande personalkategorier:

Å motboksavdelningarna:

Kontrollföreståndare (inberäknat en bitr. kontrollföreståndare)	30
Kamrerare tillika kontrollföreståndare	11
Kontorspersonal (inberäknat beslutsättare och assistenter)	424

Å kamerala avdelningarna:

Kamrerare (jämte 2 intendenter)	31
Kontorspersonal (huvudbokförare, huvudkassörskor, kontorister och biträden)	186
Summa	682

Anställningsförhållanden

Innan kommittén övergår till att diskutera eventuella åtgärder för avveckling av hos systembolagen friställd personal, synes vissa uppgifter böra lämnas om denna personals anställningsförhållanden.

Såsom bakgrund till frågan om systembolagspersonalens anställningsförhållanden torde först systembolagens ställning något beröras. Kontrollstyrelsen har i utlåtande den 8 oktober 1949 över 1948 års revisionsutrednings betänkande om riksdagens revisorers och statens sakrevisions granskningsrätt rörande statskontrollerade aktiebolag framhållit »den i väsentliga hänseenden särpräglade ställning, som dessa bolag intaga i jämförelse med övriga» statskontrollerade aktiebolag. »Denna särskilda ställning karakteriseras främst av systembolagens starka beroende av kontrollstyrelsen, i det att desamma i förhållande till denna centralmyndighet äro att betrakta mindre såsom självständiga aktiebolag än såsom lokala underlydande förvaltningsorgan.»

Beträffande kontrollstyrelsens uppsikt över systembolagens handläggning av personalärenden anför styrelsen följande.

Vad beträffar kontrollstyrelsens tillsyn över den ekonomiska verksamheten vid systembolagen gäller i första hand, att systembolag icke må fatta beslut i frågor rörande lön till befattningshavare i ledande ställning inom bolaget, rörande grunder för avlöning till annan personal eller för pensionering av personal samt rörande understöd till anställda, som till följd av ålder eller annan orsak äro oförmögna till tjänstgöring. Det tillkommer i stället kontrollstyrelsen att i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer avgöra dessa frågor (Rff 6: 9), normalbolagsordningen (14 §). I den för ämbetsverket gällande instruktionen (den 30 juni 1944, nr 516, med ändring den 21 december 1945, nr 871, 5 §) föreskrives, att vid behandlingen av frågor, som avse förhandlingar om löne-, pensions- och andra anställningsförhållanden för systembolagens personal, efter överdirektörens bestämmande, av andra ärenden rörande nu angivna förhållanden skola såsom särskilda ledamöter i sty-

relsen ingå tre representanter för systembolagen. Med stöd av sålunda gällande föreskrifter har kontrollstyrelsen efter förhandlingar med vederbörande personalorganisationer slutit kollektivavtal samt utfärdat avlönings- och pensionsreglementen för systembolagens befattningshavare. Kontrollstyrelsen har vidare fastställt tjänsteförteckningar för de särskilda bolagen. Härigenom äro bolagen förhindrade att frånsett i huvudsak tillfällig personal, utan kontrollstyrelsens medgivande öka antalet befattningar eller uppflytta befattningar från lägre till högre lönegrad.

Kontrollstyrelsens uppsikt över systembolagens handläggning av personalärenden innefattar därjämte avgörande inflytande vid tillsättandet av högre befattningar inom bolagen. Sålunda skall befattning som verkställande direktör kungöras till ansökan ledig på sätt ämbetsverket föreskriver, varjämte bolagsstyrelsens val av direktör skall underställas kontrollstyrelsen för godkännande. Kontrollstyrelsen äger jämväl beträffande annan befattning vid systembolag föreskriva, att densamma skall kungöras till ansökan ledig och att beslut angående befattningens tillsättande skall underställas kontrollstyrelsen för godkännande (normalbolagsordningen 9 §). Sistnämnda bestämmelser skola enligt kontrollstyrelsens föreskrift (cirkulärskrivelse den 30 januari 1946) tillämpas beträffande kamrerare och kontrollföreståndare, d. v. s. de kamerala och sociala avdelningarnas chefer, samt andra befattningar i högre lönegrad än den 24:e ävensom utminuterings- och filialföreståndare i högre lönegrad än den 17:e (de angivna lönegraderna motsvara lönegraderna i Ca 24 resp. Ca 17 i statens allmänna avlöningsreglemente). Även systembolagens beslut om tillsättande av lägre befattningar kunna komma under kontrollstyrelsens prövning, enär i praktiken kontrollstyrelsen utgör klagoinstans beträffande dylika beslut.

I juridisk mening är systembolagspersonalen att anse som *privat anställd.* Den är sålunda icke att hänföra till statstjänstemännen. Såsom av kontrollstyrelsens framställning framgår har den emellertid i vissa avseenden en ställning motsvarande statstjänstemännens. Med hänsyn till sina arbetsuppgifter utgör systembolagspersonalen ett exempel på offentlig förvaltning genom enskilda. Staten har till dessa privatanställda överlämnat förvaltningsuppgifter utan att samtidigt göra dem till befattningshavare. Deras anställningsförhållanden bibehåller således sin privaträttsliga karaktär.

Organisationsförhållanden

Majoriteten av butiksanställda och den kamerala personalen (kontorspersonal, butiks- och filialföreståndare, lagerföreståndare, kassörskor och kontrollanter m. fl.) tillhör Systembolagens personalförening. För denna grupp gäller *dels* kontrollstyrelsens avlöningsreglemente för tjänstemän vid systembolag (1947 års avlöningsreglemente, cirkulär 4/1947), *dels* kontrollstyrelsens pensionsreglemente för befattningshavare vid systembolagen (1947 års pensionsreglemente, cirkulär 5/1947), *dels* kontrollstyrelsens cirkulär (7/1947) med tillämpningsföreskrifter till pensionsreglementet *dels ock de* tillägg, som innefattas i överenskommelserna mellan kontrollstyrelsen och personalföreningen.

Lager- och transportpersonal, som är fackligt organiserad, samt flertalet i butikstjänst i Stockholm, Solna och Sundbyberg anställda är medlemmar i Svenska handelsarbetareförbundet. Löne- och anställningsförhållandena

för denna grupp regleras genom två särskilda, successivt förnyade kollektivavtal, vilka upprättats mellan kontrollstyrelsen och förbundet, det ena avseende personalen vid vissa av Stockholmssystemets arbetsplatser, det andra personalen vid alla övriga arbetsplatser.

Kontrollstyrelsens pensionsreglemente gäller även den kollektivanställda personalen.

Tidigare utredningar om gottgörelse åt övertalig systembolagspersonal

1935 års sakkunniga. År 1935 uppdrogs åt särskilda sakkunniga att verkställa en närmare utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för genomförande av den av rusdryckslagstiftningsrevisionen föreslagna omorganisationen av systembolagen (reducering av bolagens antal från dåvarande 121 till omkring 30 stycken). I sitt år 1936 avgivna utlåtande framlade de sakkunniga en undersökning även av kostnaderna för beredande av gottgörelse åt övertalig personal.

I detta hänseende anförde de sakkunniga, att allmänna rättsregler ej kunde åberopas till stöd för ett yrkande om gottgörelse åt dem, som genom omorganisationen förlorade sin anställning, men att billighetsskäl i föreliggande fall uppenbarligen gjorde det påkallat, att omorganisationen, såsom rusdryckslagstiftningsrevisionen förutsatt, genomfördes på ett sätt, som tillgodosåge alla rimliga krav på hänsynsfull behandling av den personal, som stadigvarande erfordrats för den nuvarande organisationen.

De sakkunniga, som utgått från att omorganisationen skulle komma att medföra förlust av anställning för ett antal befattningshavare i de nuvarande bolagen, hade emellertid å andra sidan ansett sig kunna räkna med, att detta antal ej skulle bliva större än som vore nödvändigt och att sålunda personalen vid de nya bolagen, såvitt möjligt, skulle rekryteras i första hand bland de nuvarande bolagens personal. De sakkunniga hade därvid tillika förutsatt, att befattningshavare, som erbjöds anställning å annan ort än den nuvarande anställningsorten, skulle vara skyldig underkasta sig härav betingad förflyttning. Vägrade befattningshavare mottaga honom vid systembolag å annan ort erbjuden anställning, vilken kunde anses ungefär likvärdig med eller förmånligare än den han innehade, borde han i regel icke därefter kunna göra anspråk på att tillerkännas ersättning på grund av den anställning han till följd av bolagskoncentrationen gått förlustig.

Vad anginge den personal i övrigt, som kunde tänkas icke bliva anställd vid de nya bolagen, hade de sakkunniga principiellt ansett särskild gottgörelse böra utgå för mistad anställning.

Under förutsättning att den nya ordningen beräknades träda i kraft vid något tillfälle under tiden 1938—1942, förordade de sakkunniga, att den erforderliga nedskärningen av personalstyrkan genomfördes sålunda att i samband med de dåvarande bolagens upplösning verkställdes dels *pensionering* av samtliga befattningshavare, som vid tiden för ikraftträdandet uppnått en ålder av 65 år för man och 60 år för kvinna, dels ock *förtidspensio-*

nering, i den omfattning som funnes erforderlig, av befattningshavare, vilka senast under år 1942 skulle uppnå den ålder, som nyss angivits.

Till befattningshavare, som avginge i sålunda förutsatt ordning, borde enligt de sakkunniga utgå understöd enligt de regler, som skolat tillämpas, därest de nuvarande bolagen alltjämt ägt bestånd, d. v. s. vid full tjänstetid (35 år för man, 30 år för kvinna) 60 % å senaste årslön inklusive dyrtidstillägg, vid kortare tjänstetid så stor del av nämnda procentsats, som motsvarade förhållandet mellan verklig och full tjänstetid. Häri borde emellertid den modifikationen göras, att förtidspensionerad befattningshavare, som icke vid avgången uppnått full tjänstetid, finge rätt att beräkna tjänstetid som om avgången skett först vid en uppnådd ålder av 65 år för man och 60 år för kvinna. Där anställningen varit av den art, att densamma enligt hittills vedertagna regler icke ansetts vara förenad med rätt till understöd, borde sådant icke heller nu utgå, liksom någon ersättning ej heller borde tillkomma den, som vägrade mottaga erbjuden, likvärdig eller förmånligare befattning vid något av de nya bolagen, och som därvid icke uppnått sådan ålder, att pensionering eller förtidspensionering kunde ifrågakomma.

I vissa yttranden över de sakkunnigas förslag förordades jämkningar till förmån för de anställda. Sålunda erinrade kontrollstyrelsen om att statsanställda, vilkas befattningar i samband med vidtagen omorganisation indragits, brukat beredas förmåner i form av lön å indragningsstat eller å övergångsstat, medförande högre ersättning än den vanliga pensionen. Kontrollstyrelsen fann därför rimligt, att jämväl den förtidspensionerade systembolagspersonalen intill tidpunkten för den normala pensionsålderns inträdande bereddes skälig ersättning, vilken icke borde utmätas efter tillfälliga eller individuella behov utan givas generell karaktär, exempelvis på sådant sätt, att de förtidspensionerade, före uppnådd ordinarie pensionsålder, berättigades uppbära i pension (understöd) 75 % av de tidigare löneförmånerna i stället för eljest beräknade 60 % av samma förmåner. Systembolagsföreningarnas förtroendenämnd ifrågasatte, att till förtidspensionerad personal måtte under en övergångstid av intill två år få utgå icke blott pension utan även — eventuellt efter prövning i varje särskilt fall av kontrollstyrelsen — bidrag till utskylderna — nämligen i den mån dessa överstege de utskylder, som skulle ha belöpt på vederbörandes inkomster efter förtidspensioneringen — samt hyresbidrag i skälig omfattning. Systembolagens personalförening slutligen fann rättvisa och billighet kräva, att förtidspensionerad befattningshavare tilldelades viss övergångslön eller betydligt höjd pension intill uppnådd ålder av 65 respektive 60 år.

I proposition yttrade departementschefen, att han, vad anginge de verkningar, som en minskning av antalet systembolag skulle få med avseende å personalen i de nuvarande systembolagen, till alla delar kunde ansluta sig till de förslag, som framställts av 1935 års sakkunniga. Den erforderliga nedskärningen av personalstyrkan borde sålunda enligt departementschefen verkställas »genom pensionering och — i erforderlig omfattning — förtids-

pensionering på sätt och under villkor, som de sakkunniga förordat». På kontrollstyrelsen borde ankomma att utfärda erforderliga närmare föreskrifter.

Kungl. Maj:ts förslag blev icke föremål för erinran från bevillningsutskottets eller riksdagens sida.

Besparingsberedningens förslag om inrättande av riksbolag för utminuteringen. Besparingsberedningen tillkallade under år 1941 särskilda sakkunniga för att utarbeta förslag till besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område (se s. 77 ff.). Beträffande övergångskostnaderna anförde de sakkunniga bl. a.

Vid en reducering av de nuvarande systembolagen, 41 till antalet, till ett monopolbolag uppstå delvis samma frågor rörande övergångskostnaderna som vid genomförande av 1937 års lagstiftning på detta område.

I fråga om kostnaderna för beredande av gottgörelse åt övertalig personal vid systembolagen må här anmärkas, att särskilda avlönings- samt tjänste- och familjepensionsreglementen äro från och med den 1 oktober 1938 gällande för befattningshavare vid de nuvarande systembolagen. I dessa reglementen äro visserligen icke intagna några inskränkningar i rätten att uppsäga och avskeda anställd personal, men då dessa reglementen blivit antagna efter den senast genomförda omorganisationen, torde vid en ny omorganisation i varje fall icke böra tagas mindre hänsyn till övertalig personal.

Då större delen av personalen vid de nuvarande systembolagen innehava ordinarie anställning kunna några mera genomgripande förändringar i systembolagens personal rimligen icke genomföras omedelbart, och på grund härav komma besparingarna först efter hand att visa sig.

Därest, såsom de sakkunniga förutsätta, systembolagens omorganisation till ett monopolbolag kommer att genomföras utan att den ordinarie personalen uppsäges och avskedas, torde denna gång icke några övergångskostnader för beredande av gottgörelse åt övertalig personal komma att uppstå; i varje fall bliva kostnaderna synnerligen ringa.

Besparingsberedningens sakkunniga hänförde sig vidare till den ingående undersökning, som tidigare framlagts av 1935 års sakkunniga. I det av dessa sakkunniga den 10 juni 1936 avgivna utlåtandet anfördes sålunda bl. a.

Särskild uppmärksamhet bör ägnas de nya bolagens skyldigheter gentemot den personal, som vid tiden för övergången till den nya ordningen är eller varit anställd inom de nuvarande bolagen. I sådant hänseende må erinras, att de sakkunniga förutsatt dels att personalen vid de nya bolagen, såvitt möjligt, skall rekryteras i första hand bland befattningshavarna vid de nuvarande bolagen, dels att den nedskärning av den tillgängliga personalstyrkan, som i allt fall torde bliva oundgänglig, skall åvägabringas genom pensionering och förtidspensionering i närmare angiven utsträckning.

I enlighet härmed torde till en början i avtalen böra intagas förbehåll om den nuvarande systembolagspersonalens företrädesrätt till anställning i de nya bolagen. Då vidare dessa bolag torde böra få vidkännas kostnaderna för nyss berörda pensionering och förtidspensionering ävensom åläggas skyldighet att utgiva understöd till sådan förutvarande personal som vid tiden för överlåtelsen uppbär understöd av de nuvarande bolagen, lära bestämmelser härutinnan även böra inflyta i avtalen.

Under likvidationens gång torde böra tillses, att personaluppsägningar vidtagas i den omfattning, som betingas av den nya ordningens genomförande. Det må emellertid anmärkas, att en uppsägning icke synes vara erforderlig i fall, där anställningsvillkoren även efter omorganisationen komma att bliva praktiskt taget oförändrade samt av omständigheterna uppenbarligen framgår, att vederbörande befattningshavare godtager det nya bolaget såsom arbetsgivare i det förra bolagets ställe.

Enligt besparingsberedningens sakkunniga kunde vad i nämda utlåtande anförts om sättet för avveckling av de dåvarande systembolagen i huvudsakliga delar äga tillämpning även vid den nu ifrågasatta omorganisationen med ett monopolbolag i stället för 41 olika systembolag.

Pensionsgaranti.

I 1947 års statsverksproposition föreslogs att staten skulle ikläda sig garanti för pensioner till systembolagspersonalen. Chefen för finansdepartementet uttalade till statsrådsprotokollet bl. a.

Befattningshavarna vid systembolagen åtnjuta för närvarande pension enligt av kontrollstyrelsen fastställda tjänste- och familjepensionsreglementen, vilka utarbetats i nära anslutning till motsvarande statliga bestämmelser. Vederbörliga pensionsavdrag fonderas hos respektive systembolag, vilka utbetala pensionerna av tillgängliga vinstmedel. Därutöver har icke skett någon fondering av medel, avsedd att i vederbörlig utsträckning för framtiden garantera pensionsförmånerna. Då den fondering som skett av pensionsavdragen allenast till en mindre del svarar mot bolagens pensionsförpliktelser ha pensionsutfästelserna endast kunnat meddelas villkorligt. Vid införande från och med nästa budgetår av nettolöner för de statliga befattningshavarna avses reglementena för systembolagspersonalen skola omarbetas till överensstämmelse med de statliga reglementena på denna punkt. Härav följer att pensionsavdragsfonderna hos systembolagen icke komma att erhålla ytterligare tillskott, såvida icke systembolagen åtaga sig att för ändamålet avsätta mot pensionsavdragen svarande belopp.

Då enligt gällande regler överskottet från detaljhandelsbolagen tillföres statsverket, synes lämpligt att i viss överensstämmelse med vad som skett för aktiebolaget svenska tobaksmonopolet (1940 års statsverksproposition, inkomsterna, s. 41) pensionsfrågorna ordnas på så sätt, att garanti lämnas från statens sida för de pensionsförmåners utgående, som utfästes i pensionsreglementena. I samband härmed böra de fonderade pensionsavdragen, vilka vid utgången av innevarande budgetår beräknas belöpa sig till omkring 4 700 000 kronor, inlevereras till statsverket.

Kungl. Maj:ts förslag gav icke riksdagen anledning till erinran. I enlighet härmed beslöt riksdagen att staten med avseende på systembolagens personal skulle ikläda sig garanti för att personalen enligt vederbörande reglementen tillkommande pensionsförmåner kommer att utgå.

Nykterhetskommittén.

Någon egentlig förändring av systembolagspersonalens ställning har icke ägt rum sedan omorganisationen i slutet av trettiotalet. Alltjämt gäller sålunda, att några allmänna rättsregler inte kan åberopas till stöd för ett yrkande om gottgörelse åt dem, som genom den ifrågasatta omorganisationen skulle förlora sin anställning. Däremot synes den uppfattningen redan

tidigare ha vunnit allmän anslutning, att gottgörelse av billighetsskäl borde utgå till den del av personalen, som stadigvarande erfordrats inom den nuvarande organisationen men som på grund av omorganisation förlorar sin anställning. Såväl rusdryckslagstiftningsrevisionen som av besparingsberedningen tillkallade sakkunniga har givit uttryck för denna uppfattning, vilken också godkänts av riksdagen i samband med 1937 års reform. Nykterhetskommittén utgår från att samma principer skall vara vägledande vid den nu föreslagna reformen och att omorganisationen genomföres med tillgodoseende av alla rimliga krav på hänsynsfull behandling av den personal, som kan beräknas bli övertalig. Därvid förutsätter kommittén att den nuvarande systembolagspersonalen i den utsträckning det med tillämpande av vanliga kvalifikationskrav är möjligt beredes anställning i den nya försäljningsorganisationen och inom länsnykterhetsnämnderna. Det torde också vara anledning förvänta, att kommunerna vid anställande av arbetskraft för sina nykterhetsnämnder skall finna det ändamålsenligt att i viss utsträckning hämta personal från systembolagen, som har erfarenhet från liknande arbetsuppgifter. Genom en sådan överflyttning av personal torde ökade garantier också kunna vinnas för att övergången till den nya organisationen skall ske med största möjliga smidighet. Kommittén räknar även med att systembolagspersonalen skall visa sig intresserad för en sådan överflyttning.

Såsom framgår av det följande, synes emellertid en överflyttning till andra organ inte kunna lösa hela avvecklingsproblemet. Kommittén har därför ansett sig böra räkna med att man såsom vid genomförandet av 1937 års reform erbjuder vissa äldre befattningshavare ett understöd fram till den ordinarie pensionsålderns inträdande (förtidspension). Hur stort detta understöd bör göras, har kommittén inte ansett sig böra taga ställning till, utan torde det få ankomma på en närmare prövning, sedan den nya organisationen i detalj utformats. Vägledning synes dessutom kunna erhållas av tidigare tillämpade principer.

För att ge en uppfattning om storleksordningen av det här föreliggande problemet redovisar kommittén i det följande vissa beräkningar angående det antal befattningshavare, som kan väntas bli övertaliga.

Befattningshavarna i ledande ställning, nämligen direktörer, kontrollföreståndare, kamrerare (intendenter) och kamrerare tillika kontrollföreståndare samt butiks- och filialföreståndare jämte orderföreståndare, kommer — om hänsyn ej tages till eventuell förtidsavgång — den 31 december 1953 att vara fördelade på åldersgrupper enligt följande tablå:

Ålder den $^{31}/_{12}$ 1953	Befattningshavare: Direktörer	Kontrollföreståndare	Kamrerare — kontrollföreståndare	Kamrerare	Utm. förest. Orderförest. män	kv.
50 år och därunder	8	18	7	11	112	—
51—55 år	3	6	2	9	43	3
56 år	1	—	—	—	7	—
57 »	1	1	—	—	3	—
58 »	2	—	—	—	7	—
59 »	3	—	1	2	9	1
60 »	2	1	1	1	4	—
61 »	6	—	—	2	7	—
62 »	1	—	—	—	4	—
63 »	2	1	—	3	5	—
64 »	1	1	—	1	6	—
Manliga befattningshavare 65 år och däröver (pensionerade under tiden nov. 1949—$^{31}/_{12}$ 1953)	12	2	—	2	23	—
Kvinnliga befattningshavare 60 år och däröver (pensionerade under tiden nov. 1949—$^{31}/_{12}$ 1953)	—	—	—	—	—	3
Summa	42	30	11	31	230	7

Åldersfördelningen den $^{31}/_{12}$ 1953 beträffande den i oktober 1949 å motboks- och kamerala avdelningarna fast anställda personalen (inberäknat beslutsättare, assistenter, huvudbokförare och huvudkassörskor) samt de till utminuteringsställena knutna kassörskorna framgår av följande sammanställning.

Ålder den $^{31}/_{12}$ 1953	Motboksavd. Män	Kv.	Kamerala avd. Män	Kv.	Utminuteringsställen Kassörskor Kontrollanter
50 år och därunder	44	235	24	100	240
51—55 år	3	51	5	27	65
56 år	3	10	—	5	8
57 »	4	15	—	6	14
58 »	2	14	—	5	7
59 »	1	6	—	1	14
60 »	—	—	—	—	—
61 »	1	—	1	—	—
62 »	—	—	1	—	—
63 »	1	—	1	—	—
64 »	—	—	2	—	—
Manliga befattningshavare 65 år och däröver (pensionerade under tiden nov. 1949—$^{31}/_{12}$ 1953)	2	—	—	—	—
Kvinnliga befattningshavare 60 år och däröver (pensionerade under tiden nov. 1949—$^{31}/_{12}$ 1953)	—	32	—	8	35
Summa	61	363	34	152	383

De av nykterhetskommittén redovisade alternativen till försäljningsorganisation kan beräknas kräva följande antal personer:

Alternativ I (riksbolag med huvudförvaltning och distriktskontor; riksinköpsrätt, maskinell bearbetning av inköpsrekvisitionerna vid en registreringscentral anknuten till huvudförvaltningen).

Huvudförvaltningen.

Befattningshavare i ledande ställning (verkställande direktör, biträdande direktör, statistiker, personal för inspektions- och revisionsverksamhet m. m.)	10 pers.
Biträdespersonal	10 pers.
Ledande befattningshavare och biträdespersonal å den till huvudförvaltningen knutna registreringscentralen	61 pers.

Distriktskontoren.

Distriktschefer och andra tjänstemän i ledande ställning	c:a 40 pers.
Kontors- och biträdespersonal	c:a 100 pers.

Alternativ II (24 systembolag under kontrollstyrelsens överinseende; kundkretsen bunden till viss affär; manuell registrering inom systembolagen).

Direktörer	24 pers.
Kamrerare, intendenter	26 pers.
Kameral biträdespersonal (inberäknat huvudbokförare, huvudkassörskor och andra befattningshavare i ledande ställning)	166 pers.
Föreståndare för registreringsavdelningarna[1]	10 pers.
Kontorspersonal å registreringsavdelningarna (inberäknat assistenter och andra befattningshavare i ledande ställning jämte förstärkning av personalen å utminuteringsställena)	170 pers.

Vid genomförande av omorganisationen enligt *alternativ I* — under förutsättning att intill omorganisationen ledigblivna befattningar icke återbesättes med fast anställda befattningshavare — beräknas den för registreringscentralen och distriktskontoren erforderliga personalen kunna överföras från systembolagen. Storleken av den efter omorganisationen övertaliga personalen framgår av följande sammanställning.

[1] Vid de mindre registreringsenheterna förutsättes att kamrerarna handhar ledningen av registreringsarbetet med hjälp av en assistent.

Personalkategori	Nuvarande antal befattningshavare	Efter omorg. beräknat antal bef.-hav. med motsv. kval. krav	Antal övertaliga	Antal pensionerade intill 1/1 1954	Återstår att avveckla
Direktörer	42	15	27	12	15
Kontrollföreståndare	30	—	30	2	28
Kamrerare—kontrollföreståndare	11	—	11	—	11
Kamrerare	31	25	6	2	4
Kontorspersonal å motboksavdelningarna (efter omorganisationen registreringscentralen)	424	60	364	34	330
Kontorspersonal å de kamerala avdelningarna	186	100	86	8	78
Summa	724	200	524	58	466

Antalet befattningshavare vid systembolagen, som beräknas bli övertaliga vid genomförande av omorganisationen enligt *alternativ II* — under de för alternativ I angivna förutsättningarna angående ordinarie anställning — framgår av följande sammanställning.

Personalkategori	Nuvarande antal befattningshavare	Efter omorg. beräknat antal bef.-hav. med motsv. kval. krav	Antal övertaliga	Antal pensionerade intill 1/1 1954	Återstår att avveckla
Direktörer	42	24	18	12	6
Kontrollföreståndare	30	10	20	2	18
Kamrerare—kontrollföreståndare	11	—	11	—	11
Kamrerare	31	26	5	2	3
Kontorspersonal å motboksavdelningarna	424	170	254	34	220
Kontorspersonal å de kamerala avdelningarna	186	166	20	8	12
Summa	724	396	328	58	270

Som en arbetshypotes har man ansett sig kunna räkna med att ett 50-tal befattningshavare hos systembolagen skulle kunna placeras såsom kanslichefer, konsulenter eller utredningsassistenter hos länsnykterhetsnämnderna och de större kommunala nykterhetsnämnderna. Rekryteringen av denna personal torde kunna ske från dels gruppen kontrollföreståndare och dels gruppen beslutsättare och assistenter vid systembolagens motboksavdelningar. Av befattningshavarna i biträdesgrad beräknas i runt tal 100 personer kunna beredas arbete vid länsnykterhetsnämnderna och de större kommunala nykterhetsnämnderna. Sistnämnda antal torde vid omorganisation enligt alternativ I kunna sättas något högre eller till ca 130. De övertaliga systembolagsdirektörerna torde kunna placeras på olika befattningar inom riksbolaget och även i vissa fall som kanslichefer vid länsnykterhetsnämnderna.

Med tillämpande av nu angivna grunder för beräkningen och med hänsynstagande till personalens åldersfördelning, finner man att avvecklingen *kan* ske med relativt begränsad förtidspensionering.

Sker omorganisationen enligt *alternativ I* beräknas som tidigare nämnts ca 200 befattningshavare kunna placeras inom det nyorganiserade riksbolagets distriktskontor och å registreringscentralen samt ca 180 inom nykterhetsvårdsorganen. För att de efter dessa omplaceringar övertaliga befattningshavarna vid systembolagen (ca 290 personer) skall kunna avvecklas genom förtidspensionering, erfordras att denna omfattar de sex högsta åldersgrupperna bland direktörer, kamrerare och kontrollföreståndare och de 9 högsta åldersgrupperna bland övriga befattningshavare på systembolagens huvudkontor. Kostnaderna för en dylik förtidspensionering beräknas under första året efter omorganisationen komma att uppgå till ca en miljon kronor men sjunker därefter successivt för att efter år 1962 helt försvinna. Härvid har antagits att befattningshavarna fram till den ordinarie pensionsåldern skall åtnjuta en något förhöjd pension.

Under förutsättning att *alternativ II* väljes, torde ungefär 400 personer kunna beredas anställning inom de nyorganiserade systembolagen samt ca 150 personer inom nykterhetsvårdsorganen. För att återstående befattningshavare (ca 120 personer) skall kunna avvecklas genom förtidspensionering, erfordras att denna omfattar de 3 à 4 högsta åldersgrupperna bland personalen på systembolagens huvudkontor. Pensionskostnaderna under första året efter omorganisationen torde komma att uppgå till ca 500 000 kronor men sjunker därefter successivt för att efter 1957 helt försvinna.

Kommittén vill kraftigt understryka att ovanstående beräkningar närmast har karaktär av räkneexempel för att ange problemens art. Det torde böra uppdragas åt kontrollstyrelsen att närmare utreda övergångsfrågorna, såväl hur organisationen av det nya riksbolaget (eventuellt de 24 länsbolagen) bör ske som hur man bör förfara med den friställda personalen. Några exakta kostnadsberäkningar kan inte göras förrän dessa frågor blivit närmare utredda.

Kap. 10. Utminuteringsställenas förläggning och affärstider

Utminuteringsställenas förläggning

Gällande ordning

Utminutering av rusdrycker får äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937. För att tillgodose behovet av ökning i antalet utminuteringsorter stadgas vidare, att utminutering får anordnas i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 5 000 invånare. Systembolag äger inom nu angivna gränser besluta angående utminuteringsställenas antal och förläggning. (3 kap. 3 § Rff.) På grund av kontrollstyrelsens befogenhet att pröva bolagens lokalfrågor brukar emellertid även ärenden angående inrättande av nya utminuteringsställen underställas styrelsen.

Antalet utminuteringsställen år 1951 var 241. Av dessa var 214 belägna i 122 städer. 11 städer saknade utminuteringsställe, nämligen Djursholm, Flen, Gränna, Hagfors, Lidingö, Lycksele, Nacka, Oxelösund, Säter, Sävsjö och Östhammar. Av dessa hade Djursholm, Hagfors, Lidingö, Nacka och Oxelösund över 5 000 invånare.

Av landets 84 köpingar hade 16 utminuteringsställe och av de 202 municipalsamhällena hade endast 9 utminuteringsställe. Bland övriga tätorter fanns endast två, som hade sådant ställe, båda i Skåne.

Praktiskt taget fanns alltså utminuteringsställen endast i städerna och de största tätorterna. Se vidare tab. 1 å s. 59—61.

Systembolagens förtroendenämnd har i en skrivelse till kontrollstyrelsen den 10 juni 1948, av styrelsen överlämnad till nykterhetskommittén, framhållit, att bestämmelsen i 3 kap. 3 § Rff angående villkoren för anordnande av utminuteringsställe visat sig medföra praktiska olägenheter beträffande vissa orter, vilkas folkmängd icke uppgår till det i paragrafen angivna minimiantalet av 5 000 personer men som utgör naturliga centra för folkrika bygder. Förtroendenämnden ifrågasatte därför en revision av bestämmelsen och anförde bl. a.

> En mera ändamålsenlig regel för den begränsning av antalet utminuteringsorter i landet, som lagstiftningen på detta område åsyftar, synes vara, att folkmängdsvillkoret anknytes icke till utminuteringsorten utan till hela det område för vilket denna ort utgör ett naturligt handelscentrum. Folkmängdssiffran bör i sådant fall givetvis sättas avsevärt högre. En formell svaghet hos denna regel är onekligen, att det område, för vilket en viss given ort utgör ett naturligt handelscentrum, icke kan entydigt fastställas utan är föremål för i viss mån subjektiva uppskattningar. Genom en liberal tolkning av densamma skulle sålunda antalet utminuteringsorter kunna ökas i icke önskvärd omfattning. Sättes folkmängdssiffran tillräckligt högt, lär emellertid en otillbörlig utökning av antalet utminuteringsorter förebyggas. Om denna utväg icke anses framkomlig, kunde befogenhet tilläggas Kontrollstyrelsen att besluta rörande anordnande av nytt utminuteringsställe i stad, köping eller municipalsamhälle, som icke har 5 000 invånare.

En praktisk fördel av den nya begränsningsregeln vore, att utminuteringsställe kunde anordnas på en del mindre orter, som ovedersägligen utgöra naturliga handelscentra för folkmängdsrika bygder och ligga på betydande avstånd från sådan ort, där utminuteringsställe enligt gällande regler må finnas. Exempel på sådana orter äro Morastrands köping och Lycksele stad. Under nu gällande bestämmelser måste dessa bygders efterfrågan på rusdrycker tillgodoses huvudsakligen genom försändning, vilket är en i flera hänseenden mera primitiv form för försäljning av rusdrycker än den som utövas vid ett utminuteringsställe direkt till köparen.

Nykterhetskommittén

En av grundprinciperna i svensk utminuteringslagstiftning har varit, att man iakttagit försiktighet i fråga om försäljningsställenas antal och förläggning. Att nykterhetskommittén föreslår ett friare system för utminuteringen — slopande av den individuella tilldelningen och införande av riksinköpsrätt — synes icke böra rubba den angivna principen, utan nuvarande ordning i fråga om försäljningsställenas antal och förläggning torde i stort sett kunna behållas.

Gällande huvudregel, att utminutering må äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937, synes numera föråldrad. Att lägga de förhållanden som rådde under år 1937 till grund för en ny lagstiftning torde redan av praktiska skäl ej böra komma i fråga. Över huvud taget synes det kommittén olämpligt att låta förhållandena vid en viss tidpunkt bli avgörande för den fortsatta utvecklingen under kanske lång tid framåt. Däremot torde den kompletterande regel, som infördes av rusdryckslagstiftningsrevisionen och som innebär att utminutering därjämte må anordnas i stad, köping eller municipalsamhälle med minst femtusen invånare, vara en lämpligare norm, när det gäller att reglera utminuteringsställenas antal och förläggning. Genom att gränsen icke satts lägre än vid 5 000 personer torde garantier ha skapats för att ett tillämnat utminuteringsställe tillföres så stort antal kunder från förläggningsorten och trakten däromkring, att dess inrättande blir ekonomiskt försvarligt. Enligt nykterhetskommitténs mening bör sålunda huvudregeln få det innehållet, att utminuteringsställe ej må finnas annorstädes än i stad, köping eller municipalsamhälle med minst femtusen invånare (14 § i förslaget).

För att tillgodose kravet på ändamålsenlighet och smidighet i tillämpningen bör emellertid möjlighet öppnas att efter prövning av förhållandena i varje särskilt fall medgiva inrättandet av utminuteringsställe även å annan ort. Kommittén föreslår därför att Kungl. Maj:t skall kunna göra undantag från huvudregeln, då särskilda skäl föreligger. Här synes främst sådana orter kunna ifrågakomma som Systembolagens förtroendenämnd åsyftade i sin framställning, d. v. s. stad, köping eller municipalsamhälle, som icke har 5 000 invånare men som utgör naturligt handelscentrum för en folkrik bygd och ligger på betydande avstånd från ort, där utminuteringsställe enligt huvudregeln må finnas. Som exempel på sådana orter kan nämnas Morastrands köping, som den 1 januari 1951 hade 3 445 invånare (köpingen och Mora socken hade sammanlagt 12 247 invånare), Lycksele stad med 3 413 invå-

nare (staden och Lycksele landskommun hade sammanlagt 13 798 invånare), Vilhelmina köping med 1 998 invånare (köpingen och Vilhelmina socken hade sammanlagt 10 894 invånare), Arvidsjaurs muncipalsamhälle med 2 570 invånare (Arvidsjaurs socken hade 11 096 invånare) samt Gällivare municipalsamhälle med 3 626 eller Malmbergets municipalsamhälle med 4 337 invånare (Gällivare socken hade 22 479 invånare).

I övrigt bör Kungl. Maj:t vid prövningen av de särskilda skäl som kan anses föreligga för inrättande av utminuteringsställe å landsbygden eller annorstädes å ort under 5 000 invånare beakta närbelägenheten till ort med utminuteringsställe och andra inverkande omständigheter.

En särskild grupp utgör de orter, som haft utminuteringsställe sedan år 1937 eller längre tid tillbaka men som icke fyller villkoren enligt den föreslagna huvudregeln och på grund därav ej skulle få behålla utminuteringsstället i fortsättningen. År 1951 var dessa orter följande:

1) *städer* under 5 000 invånare: Vaxholm, Sigtuna, Öregrund, Trosa, Torshälla, Mariefred, Vadstena, Skänninge, Söderköping, Borgholm, Sölvesborg, Skanör, Simrishamn, Laholm, Kungälv, Marstrand, Kungsbacka, Strömstad, Hjo, Askersund, Nora och Haparanda = 22;

2) *köpingar* under 5 000 invånare: Malmköping, Valdemarsvik, Mönsterås, Mörbylånga, Skurup, Kävlinge, Hörby, Höör, Tomelilla, Båstad, Grästorp och Vara = 12;

3) *municipalsamhällen* under 5 000 invånare: Dalby, Veberöd, Anderslöv, Vellinge, Sjöbo, Löberöd, Teckomatorp, Röstånga och Lövestad, alla i Skåne = 9;

4) *på landsbygden i övrigt:* Tågarp (Sireköpinge) och Östraby, båda i Skåne = 2; sammanlagt 45.

Beträffande dessa orter, som sedan lång tid tillbaka haft utminuteringsställe, synes några olägenheter icke uppstå, om rätten till utminuteringsställe bibehålles utan särskild prövning av Kungl. Maj:t. Kommittén har därför bland övergångsbestämmelserna till nya försäljningsförordningen upptagit ett stadgande av innebörd att utminuteringsställe må utan hinder av den föreslagna huvudregeln finnas å ort, där sådant ställe funnits inrättat före förordningens ikraftträdande.

Om invånarantalet i en ort med utminuteringsställe nedgår något under 5 000, torde utminuteringsstället av denna grund ej behöva nedläggas. I allmänhet torde nämligen sådana särskilda skäl vara för handen, som motiverar ett undantag från huvudregeln.

Enligt nykterhetskommitténs förslag till organisation av rusdrycksförsäljningen skall denna handhavas av ett riksbolag. Det tillkommer detta bolag, utminuteringsbolaget, att inom ramen för den föreslagna huvudregeln respektive övergångsbestämmelsen besluta om utminuteringsställenas antal och förläggning. Med hänsyn till utminuteringsbolagets karaktär av rent försäljningsorgan torde rätten att medgiva undantag från huvudregeln lämpligen böra tillkomma Kungl. Maj:t. Kommittén har därför lagt prövningen av dessa ärenden hos Kungl. Maj:t, som i varje särskilt fall äger bifalla eller avslå bolagets ansökan om dispens.

Kommittén förutsätter slutligen att de berörda kommunerna kommer att höras i varje ärende angående inrättande eller nedläggande av utminuteringsställe.

Affärstider för utminutering av rusdrycker

Nuvarande bestämmelser och deras tillämpning

Enligt 4 kap. 13 § Rff må försäljning till avhämtning, d. v. s. försäljningen på systembolagens utminuteringsställen, äga rum endast vardagar mellan klockan 9 och 17. Dag före sön- eller helgdag må dock försäljningen ej fortgå längre än till klockan 16. Utan hinder härav får försäljning ske till den som befinner sig i lokalen, då försäljningen skall upphöra.

I 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning hade bestämmelserna (56 § 1 mom.) den utformningen, att försäljning fick ske under högst sju timmar varje vardag, dock ej före klockan 9 eller efter klockan 17 eller å dag före sön- och helgdag efter klockan 14. Varor fick ej heller utlämnas efter denna tidpunkt. Kunder, som infunnit sig men ej hunnit bli expedierade, måste sålunda avvisas (57 § 1 mom.). Dessa bestämmelser hade medfört svårigheter ur expeditionssynpunkt och olägenheter för allmänheten samt ändrades därför på sätt ovan angivits. Rusdryckslagstiftningsrevisionen, vars förslag beträffande sluttiden för försäljning å andra vardagar än dag före sön- och helgdag gick längre än Rff, anförde bl. a. (s. 364 ff).

Med det individuella kontrollsystemet är försäljningstidens längd inom angivna begynnelse- och sluttider av ringa vikt i nykterhetsavseende. Ur expeditionssynpunkt ställa sig förhållandena olika å skilda orter; det kan sålunda t. ex. vara påkallat att expeditionstiden i Stockholm är längre än i landsorten. När revisionen föreslår borttagande av stadgandet om maximitid för försäljningen av sju timmar, är syftet härmed att möjliggöra ordnandet av försäljningen på ett ur expeditionssynpunkt tillfredsställande sätt. Revisionen vill dock som sin mening betona, att i allmänhet en tid av sju timmar bör vara tillfyllest.

Beträffande begynnelse- och sluttiderna för försäljning å andra söckendagar än dag före sön- och helgdag föreslår revisionen ingen annan ändring i nu gällande bestämmelse än att sluttiden sättes en timme senare, d. v. s. till kl. 6 e. m. Härigenom har revisionen ingalunda avsett, att den faktiska försäljningstiden alltid skall utsträckas till nämnda tidpunkt eller över huvud taget förlängas, utan har endast velat möjliggöra ett sådant lämpligt anordnande av expeditionstiden som ovan antytts.

I yttranden över revisionens förslag förordade kontrollstyrelsen, systembolagens personalförening och systembolagsföreningarnas förtroendenämnd, att sluttiden för försäljning andra vardagar än dag före sön- och helgdag skulle sättas till klockan 5 e. m. Departementschefen intog samma ståndpunkt, vilken godkändes av riksdagen.

Kontrollstyrelsen har i cirkulär nr 8/1938 rekommenderat en viss inskränkning av de i Rff stadgade försäljningstiderna:

Då det är önskvärt, att försäljningstiderna å *utminuteringsställena* äro så vitt möjligt lika över hela riket, må följande regler i detta avseende förordas, nämligen

att den dagliga expeditionstiden fastställes till tiden 9—16, vilken tid jämväl skall gälla för lördagar,

att för mindre utminuteringsställe öppethållande må upphöra klockan 15 och eventuellt taga sin början först klockan 10,

att utminuteringsställe hålles stängt påskafton, pingstafton, midsommarafton, julafton och nyårsafton, samt

att expeditionstiden under de fyra övriga vardagarna i påskveckan samt under fem dagar före jul utsträckes en timme.

Expeditionstiden å *utlämningsställe* torde i allmänhet böra begränsas till ett par tre timmar och förläggas till sådan tidpunkt på dagen, som bäst motsvarar kundkretsens berättigade önskemål och tiden för försändelsernas ankomst från vederbörande utminuteringsställe.

Av en sammanställning som kontrollstyrelsen gjort rörande expeditionstiderna vid systembolagens utminuteringsställen framgår, att systembolagen vid tillämpningen ofta ytterligare begränsat öppethållningstiderna.

Den dagliga expeditionstiden vid flertalet systembolag under *veckodagarna måndag—fredag* är sålunda mellan klockan 9 och 16. Vid aktiebolaget Göteborgssystemets utminuteringsställen och vid vissa mindre utminuteringsställen å filialorter förekommer ännu kortare expeditionstider.

På *lördagarna* och dag före helgdag är expeditionstiderna vid det övervägande antalet utminuteringsställen kortare än å övriga veckodagar. Affärerna stänges då i regel klockan 14 eller 15. Vid ett utminuteringsställe (Trosa inom Nyköpings detaljhandelsområde) är dock expeditionstiden på lördagarna 1 timme längre än å övriga veckodagar. Vid systembolagen i Linköping, Norrköping, Visby, Mariestad, Lidköping och Skövde har kortare expeditionstid å lördagarna fastställts efter framställning från eller efter samråd med nykterhetsnämnd och polismyndighet och i ett fall därjämte vissa ideella organisationer.

Följande uppgifter har erhållits beträffande de år 1949 tillämpade öppethållningstiderna:

Å vardagar utom lördagar och helgdagsaftnar

kl. 9—16:	39 huvudorter	och	69 filialorter	(178	utminuteringsställen)
» 10—16:	1 huvudort (Haparanda)	och	2 »	(3	»)
» 9—15:	1 huvudort (Göteborg)	och	13 »	(28	»)
» 10—15:			22 »	(23	»)
» 9—14:			1 filialort[1]	(1	utminuteringsställe)
	41 huvudorter		107 filialorter	(233	utminuteringsställen)

[1] Skänninge (Linköpings detaljhandelsområde).

Den korta öppethållningstiden klockan 10—15 å vanliga vardagar tillämpas enligt uppgift från kontrollstyrelsen vid ett antal utminuteringsaffärer med liten omsättning, såsom några affärer i Södermanland och Skåne samt affären i Sigtuna.

Lunchstängning (1—1 1/4 timme) tillämpas vid 5 huvudorter (Kalmar, Örebro, Härnösand, Sollefteå och Örnsköldsvik) och 14 filialorter (22 utminuteringsställen).

Å lördagar och helgdagsaftnar

kl. 9—15:	20	huvudorter	och	49	filialorter	(142	utminuteringsställen)
» 10—15:				15	»	(16	»)
» 9—14:	17	»	och	31	»	(56	»)
» 10—14:				2	»	[1] (2	»)
» 9—13.30:	1	huvudort (Kalmar)	och	2	»	[2] (4	»)
» 9—13:	2	huvudorter (Norrköping, Visby)	och	7	»	(11	»)
» 9—12:	1	huvudort (Mariestad)	och	1	filialort[3]	(2	»)
	41	huvudorter		107	filialorter	(233	utminuteringsställen)

[1] Lövestad och Östraby (Ystads detaljhandelsområde).
[2] Oskarshamn och Nybro (Kalmar detaljhandelsområde).
[3] Skara (Mariestads detaljhandelsområde).

Lunchstängning även å lördagar (1 timme) förekommer i Löberöd (Lunds detaljhandelsområde).

Kortare expeditionstid under sommarmånaderna tillämpas vid 5 huvudorter och 6 filialorter (25 utminuteringsställen). Detta innebär vanligen, att affärerna stänger 1 timme tidigare antingen på lördagar (Göteborg, Östersund och Haparanda) eller på övriga vardagar (bl. a. Umeå och Skellefteå).

I cirkulärskrivelse till samtliga systembolag den 14 mars 1950 har kontrollstyrelsen föreskrivit, att någon inskränkning i då tillämpade expeditionstider vid systembolagens utminuteringsställen tills vidare ej finge äga rum utan särskilt medgivande från kontrollstyrelsens sida. Något sådant medgivande har hittills (juli 1952) icke lämnats. De i sammanställningen ovan redovisade tiderna gällde oförändrade vid sistnämnda tidpunkt.

Den s. k. *snabbutredningen* (SOU 1944: 3, s. 186 ff) upptog till särskild behandling frågan om kortare utminuteringstid å dag före sön- och helgdag. Då utredningen konstaterade en avsevärt högre fylleriförekvens på lördag och helgdagsafton jämfört med övriga veckodagar, föreslog utredningen trots olägenheterna ur expedieringssynpunkt, att systembolagens utminuteringslokaler skulle stängas klockan 12 lördag och helgdagsafton. En viss förbättring av nykterhetstillståndet dessa dagar skulle därigenom kunna förväntas. Enligt utredningens uppfattning framstode en sådan åtgärd såsom gynnsam även därutinnan att den försvårade åtkomsten av spritdrycker under de närmaste dagarna efter avlöningstillfället för flertalet anställda och därigenom beredde alkoholkonsumenternas familjer ökade möjligheter att få del av familjeförsörjarens inkomster.

För att belysa lördagarnas och söndagarnas andel av det totala antalet *fylleriförseelser* och för att utröna, huruvida denna undergått några mera betydande förändringar under de senare åren, gjorde snabbutredningen en sammanställning av fylleriförseelsernas fördelning på de olika veckodagarna under åren 1938—1942. Uppgifterna har i tab. 9 förts fram t. o. m. år 1947, det sista år för vilket kontrollstyrelsen gjort en fördelning på olika veckodagar. Uppgifterna har hämtats ur »Rusdrycksförsäljningen m. m.» för respek-

tive år. I tabellen angives det genomsnittliga antalet fylleriförseelser dels för lördagar och söndagar, dels under övriga veckodagar, dels ock för samtliga dagar. Med söndag avses även helgdag och med lördag jämväl dag före helgdag.

Tabell 9. Antal fylleriförseelser i genomsnitt under vissa veckodagar åren 1938—1947.

År	L	S	$\frac{L + S}{2}$	$\frac{\text{Övriga dagar}}{5}$	Samtliga dagar i genomsnitt
			Absoluta tal.		
1938	245	101	173	45	86
1939	259	97	178	46	87
1940	258	79	169	50	87
1941	274	82	178	48	90
1942	306	112	209	56	106
1943	308	112	210	59	108
1944	285	110	197	51	96
1945	271	112	191	54	98
1946	223	100	162	47	83
1947	212	94	153	47	82
			Relativa tal.		
			(genomsnittet för samtliga dagar = 100)		
1938	286	118	202	53	100
1939	299	112	206	53	100
1940	297	91	194	58	100
1941	303	91	197	53	100
1942	288	105	197	53	100
1943	286	104	195	55	100
1944	296	114	205	52	100
1945	277	114	195	56	100
1946	267	119	193	56	100
1947	259	115	187	58	100

Beträffande lördagarnas och söndagarnas andel av samtliga fylleriförseelser kan märkas att denna andel minskat sedan tiden före kriget. Från 1938 till 1943 — det år då antalet fylleriförseelser var högst — sjönk jämförelsetalet för fylleriförseelser på söndagarna från 118 till 104 eller med 14 enheter medan motsvarande tal i fråga om lördagarna var oförändrat 286.[1] Från 1943 till 1947 steg jämförelsetalet för söndagarna till 115 eller med 11 enheter, under det att motsvarande tal i fråga om lördagarna sjönk till 259 eller med 27 enheter. Härigenom visar det genomsnittliga jämförelsetalet för fylleriförseelser under lördagar och söndagar åren 1938—1947 en minskning med 15 enheter. Särskilt markant är denna nedgång under de tre sista redovisade åren. Det genomsnittliga jämförelsetalet för lördagar och söndagar sjönk från 205 år 1944 till 187 år 1947, eller med 18 enheter. En tydlig förskjutning av fylleriförseelserna från lördagar och söndagar till övriga dagar i veckan kan sålunda iakttagas. Denna förskjutning bekräftas även av nykterhetskommitténs undersökningar (jfr SOU 1951: 43, s. 309).

[1] En utförlig kommenterande redogörelse för åren 1938—1943 lämnas i Tidskrift för systembolagen 1944 sid. 203—206 och sid. 224—227.

Vid en närmare granskning av siffrorna för det genomsnittliga antalet fylleriförseelser på de olika veckodagarna under åren 1938—1947 finner man, att tisdagar och torsdagar genomgående uppvisar de lägsta siffrorna och fredagar de högsta efter lördagar och söndagar. År 1947 var jämförelsetalet för tisdagar 51, för torsdagar 53 och för fredagar 72.

Framställningar

Systembolagens förtroendenämnd har framställt vissa, av kontrollstyrelsen den 2 juli 1947 till nykterhetskommittén överlämnade, förslag »i syfte att åstadkomma en jämnare fördelning av allmänhetens inköp i systembolagens utminuteringsaffärer och därigenom minska den köbildning, som nu vid åtskilliga tillfällen äger rum».

Förtroendenämnden anför bl. a.

Begränsningen av inköpsrätten i fråga om spritdrycker samt dennas uppdelning på kalendermånaderna för större delen av systembolagens kundkrets medför regelmässigt en stark ansvällning av inköpsfrekvensen i månadens början. Då ett veckoslut infaller tidigt i månaden, ökas belastningen å systembolagens försäljningsställen ytterligare och särskilt svår blir påfrestningen vid sådana tillfällen, då en större högtid inträffar under någon av de första dagarna i månaden.

Nämnden framhåller, att tidsutdräkten vid köbildning icke blott utgör ett irritationsmoment för den enskilde utan även från allmän synpunkt medför allvarlig olägenhet genom förlust av arbetstid. En åtgärd, som enligt Systembolagens förtroendenämnds uppfattning skulle vara ägnad att minska köbildningen eller förkorta väntetiden, vore *att försäljningsställena under rusningstider kunde börja försäljningen klockan 8.* Erfarenheterna från ett försök i denna riktning vid ett av A.B. Stockholmssystemets försäljningsställen under dagarna före påsk år 1947 hade nämligen varit gynnsamma.[1]

Vid 1949 års höstriksdag framställde herr Edström i andra kammaren en *interpellation* till chefen för finansdepartementet *angående beredande av möjlighet för systembolagen att hålla utminuteringsställen öppna även efter klockan 17.*[2]

I interpellationen anfördes bl. a. följande.

Nuvarande bestämmelser medföra, att endast en mycket ringa del av svenska folket har möjlighet att inköpa spritdrycker under sin fritid. För det alldeles övervägande antalet medborgare måste arbetstiden tillgripas, eftersom lunchrasten sällan ensam förslår och köbildningen dessutom vid denna tid är som störst. Eftersom varje inköp förutom tid för köstående kräver tid för förflyttning fram och åter, torde det icke vara någon överdrift att påstå, att årligen flera miljoner arbetstimmar gå förlorade på grund av att fritiden sällan kan användas för dessa inköp. Det är från arbetsgivarhåll omvittnat, att en icke ringa del av de anställdas frånvaro, särskilt under dagar före sön- och helgdagar, sammanhänger med besök å systembolagen under arbetstiden. Inför den av alla erkända önskvärdheten av så hög produktion som möjligt synas starka skäl tala för en ändring av dessa förhållanden.

[1] Kunder, som infann sig före klockan 9, blev insläppta i lokalen och fick sina inköp instämplade och erlade betalning för dessa men på grund av gällande föreskrift var det ej möjligt att låta vederbörande avhämta de inköpta varorna vid disken förrän klockan 9.

[2] Se andra kammarens protokoll höstsessionen 1949 nr 26 sid. 4 och 5 samt nr 31 sid. 3—6.

Butikstängningslagen har nyligen reviderats i syfte att bl. a. bereda möjlighet för vanliga butiker — som dock normalt äro öppna till kl. 18 — att en kväll i veckan hålla öppet med hänsyn till de förvärvsarbetandes behov av sådan inköpstid. Åtskilliga offentliga institutioner — socialbyråer, sjukkassor, sparbanker, pastorsexpeditioner — ha sedan länge av motsvarande skäl öppet någon kväll. Det kan ur nykterhetsskäl knappast vara något att erinra mot att denna ordning även införes för systembolagens del.

I sitt svar anförde departementschefen att han inte ansåg sig böra ta ställning till den fråga som interpellanten berört, enär regeringen i sinom tid skulle få pröva den framtida utformningen av nykterhetslagstiftningen och frågan om ordningen för utminutering av rusdrycker inginge som en viktig del av detta problemkomplex.

Nykterhetskommittén

Begränsningen av affärstiden för utminuteringsställena får utan tvivel anses ha en viss betydelse ur nykterhetssynpunkt. Sannolikt kommer betydelsen av en sådan begränsning att vara större vid ett system utan individuell ransonering än vad den för närvarande är. Det är alltså angeläget att bestämma affärstiderna på sådant sätt, att missförhållanden i görligaste mån undvikes. Öppethållande av utminuteringsaffärerna sent på eftermiddagen medför utan tvivel särskilda risker ur nykterhetssynpunkt, i synnerhet på avlöningsdagar och helgdagsaftnar.

Snabbutredningen gjorde den iakttagelsen i fråga om fylleriförseelsernas antal på lördagar att detta var avsevärt högre första lördagen i månaden än övriga lördagar. Förklaringen härtill ansåg utredningen vara att söka dels däri, att tillgången på utminuteringsvis köpta spritdrycker på grund av månadstilldelningen är störst i början av månaden, dels ock i den omständigheten att penningtillgången för de kategorier av befolkningen som utför sin arbetsförtjänst månadsvis är störst vid nämnda tidpunkt. Vid genomförande av nykterhetskommitténs förslag, som innebär bl. a. att kvantitetsbegränsningen och därmed månadstilldelningen bortfaller, har man anledning vänta, att anhopningen av inköpen första lördagen i månaden väsentligt minskar.

Lördagarna torde även i fortsättningen komma att uppvisa den högsta inköpsfrekvensen och därmed de högsta fyllerisiffrorna. För stora kategorier av befolkningen är den huvudsakliga konsumtionen av rusdrycker koncentrerad till veckoslutet och rusdryckerna anskaffas i stor utsträckning på lördagar. Vanan att göra inköp på lördagar torde vara så starkt rotad, att även de befolkningsgrupper, som på grund av sin ekonomi icke är tvungna att handla på lördagar, i viss mån kan väntas fortsätta därmed. En viss förskjutning av inköpsfrekvensen från lördagar till övriga veckodagar torde man dock efter hand kunna räkna med.

Även om det ur nykterhetssynpunkt skulle vara fördelaktigt med snäva affärstider, får man å andra sidan icke förbise att de faktiska svårigheter att verkställa inköp, som en starkt begränsad expeditionstid medför, även kommer att gälla de inköp, som icke medför några risker för missbruk. En knapp affärstid medför som regel en tendens till anhopningar av inköpen,

vilket leder till köbildning med åtföljande irritationsmoment för såväl allmänhet som personal. Den irritation från den skötsamma delen av kundkretsen, som följer av en alltför begränsad affärstid, torde på lång sikt ha ofördelaktiga verkningar på allmänhetens inställning i stort till nykterhetslagstiftningen.

Det är enligt kommitténs mening önskvärt, att begränsningen av affärstiden icke göres mera långtgående än vad som bedömes vara nödvändigt med hänsyn till verkningarna på nykterhetstillståndet. Detta är av särskild vikt i ett konjunkturläge, då knapphet på arbetskraft gör sig gällande. Tillfällig bortovaro från arbetet förekommer i ganska stor omfattning, vilket har icke ringa betydelse i ett läge, då alla krafter bör spännas för att åstadkomma största möjliga produktionsresultat. Undersökningar beträffande orsakerna till denna bortovaro visar att arbetstagarna med hänsyn till utminuteringsaffärernas öppethållningstider ofta föranledes att inköpa sina rusdrycker under arbetstid. De självtagna ledigheterna från arbetet på lördagar torde i viss utsträckning vara ledigheter för inköp av rusdrycker.

Nykterhetskommittén har kommit till den uppfattningen att kritiken mot nuvarande förhållanden delvis är berättigad. Enligt nykterhetskommitténs mening bör om möjligt sådana tider tillämpas, att den lojala allmänheten utan större besvär kan göra sina inköp. En möjlighet till viss utsträckning av affärstiden synes sålunda böra införas. Därvid har olika alternativ övervägts.

Den enklaste lösningen synes i detta avseende vara att helt likställa rusdryckshandeln med övrig detaljhandel och sålunda låta butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) reglera affärstiderna. Enligt denna lag får butik hållas öppen klockan 8—19 (19—23 dec. till klockan 20). Vissa kommunala avvikelser är emellertid medgivna. Det föreskrives sålunda att tiden må inskränkas eller för vissa dagar förlängas utan att veckotiden överskrides. Sådana särskilda bestämmelser får emellertid icke utfärdas, att butikerna samtliga söckendagar måste stängas före klockan 19. Ej heller får butik medges rätt att ha öppet under högmässogudstjänst på sön- och helgdagar.

Att låta utminuteringsbolagets affärer hålla öppet enligt denna lag synes icke kunna ske utan vissa olägenheter ur nykterhetssynpunkt. Behovet torde icke heller kräva sådana affärstider för utminuteringsställena, som butikstängningslagen medger. En sådan ordning skulle dessutom medföra väsentligt ökade kostnader och svårigheter med avseende å affärspersonalen, vilket även måste beaktas i detta sammanhang. Kommittén finner det därför vara angeläget att man går fram med försiktighet, tills erfarenhet vunnits hur det nya försäljningssystemet verkar.

Kommittén har sålunda stannat för en något mindre långtgående utvidgning av affärstiderna. En smidigare reglering kan åstadkommas redan inom ramen för de nuvarande bestämmelserna, om man utnyttjar möjligheten att hålla öppet till klockan 17. Emellertid bör affärerna enligt kommitténs mening åtminstone någon eller några dagar i veckan kunna hålla öppet en

timme efter klockan 17. För att möjliggöra detta måste gällande författningsbestämmelser jämkas. Kommittén föreslår därför att bestämmelserna i försäljningsförordningen får den utformningen, att utminutering må äga rum å söckendagar från klockan 9 till klockan 18; dock att utminutering å dag före sön- eller helgdag ej må fortgå längre än till klockan 16 (16 §).[1]

Av ordalagen framgår att dessa tider icke är obligatoriska. Utminuteringsbolaget har möjlighet att inskränka tiderna, när så prövas lämpligt. Varje affär bör icke hållas öppen längre tid än som motsvarar behovet på orten. På mindre orter med relativt liten omsättning kan det därvid i vissa fall vara lämpligare att affären är helt stängd en eller ett par dagar i veckan och håller öppet hela den medgivna tiden under vissa dagar än att affärstiden inskränkes varje dag i veckan. I andra fall kan det måhända vara ändamålsenligare att utminuteringen börjar senare på morgonen, t. ex. klockan 10, de dagar den fortgår till klockan 18. Då erfarenheten visat att särskilda anordningar är påkallade på avlöningsdagar, bör kortare affärstid kunna tillämpas sådana dagar. Utminuteringsbolaget har självfallet att överväga de framställningar som kan göras av nykterhetsnämnd, polismyndighet och större arbetsgivare å orten. För att inte alltför stora variationer i affärstiderna å olika orter skall uppstå, bör emellertid utminuteringsbolaget under lika förhållanden eftersträva en viss enhetlighet.

Längre gående inskränkningar än nu sagts och förbud kan föreskrivas av länsstyrelsen och polismyndigheten för visst tillfälle, då så anses erforderligt för ordningens upprätthållande (56 §).

---

[1] Herr Utterström har avgivit särskilt yttrande i denna fråga (s. 374).

Kap. 11. Rättighetssystemet beträffande utskänkning av rusdrycker och länsnykterhetsnämndernas medverkan vid tillståndsgivningen

Gällande ordning

I ärenden angående utskänkning av rusdrycker är länsstyrelsen — i Stockholm överståthållarämbetet — beslutande och tillståndsgivande myndighet. Från denna regel förekommer ett undantag, i det att tillstånd till s. k. turistutskänkning meddelas av Konungen (se härom kap. 12). Tillstånd erfordras alltid för rätt att driva utskänkning av rusdrycker (3 kap. 5 § Rff); någon motsvarighet till de fria rättigheter, som förekommer i pilsnerdrickslagstiftningen och lagstiftningen angående alkoholfria drycker, finns ej. Den största delen av utskänkningsrättigheterna är förbehållen systembolagen, systembolagsrättigheter. Endast tillstånd till utskänkning på tåg, båtar och flygplan (trafikutskänkning) gives direkt till rättighetsutövaren; tillstånd till annan utskänkning måste meddelas systembolag, som därefter överlåter rättigheterna till allmänt restaurangbolag eller till enskilda rättighetsutövare.

Tillstånd till utskänkning avser — utom specialformerna trafikutskänkning och turistutskänkning — antingen »utskänkning som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod (årsutskänkning) eller utskänkning som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod (tillfällig utskänkning)» (3 kap. 6 § Rff). Är årsutskänkningen begränsad till en årligen återkommande tidsperiod, t. ex. sommarmånaderna, kallas den säsongutskänkning. Skall utskänkningen bedrivas endast under en säsong, hänföres den till tillfällig utskänkning. Det är icke möjligt att grunda en säsongmässigt återkommande utskänkningsrörelse på en följd av successivt upprepade tillstånd till tillfällig utskänkning.[1]

Tillståndstiden för årsutskänkning är fyra år (oktrojperiod). Nu löpande period avser tiden den 1 oktober 1949—den 30 september 1953. Normalt skall årsutskänkningstillstånd inom samtliga kommuner sökas och dessa ansökningar prövas vid en och samma tidpunkt vart fjärde år. Huvudmotivet för införandet i lagstiftningen av fixa oktrojperioder, gemensamma för samtliga utskänkningstillstånd, har varit, att samtliga ärenden rörande sådana tillstånd skall komma under omprövning i ett sammanhang. Härigenom möjliggöres en allmän prövning av det förefintliga utskänkningsbehovet inom en kommun och en såvitt möjligt rättvis och lämplig fördelning av till-

[1] Se Kungl. Maj:ts beslut den 30 januari 1948 (Tidskrift för systembolagen, TfS, 1948 sid. 62).

ständen på olika intresserade. Emellertid kan det inträffa, att under loppet av en fyraårsperiod ett så starkt behov av ett nytt tillstånd till årsutskänkning uppkommer, att detsamma anses böra tillgodoses utan avvaktande av oktrojperiodens utgång. Därför stadgas (3 kap. 7 § 1 mom. Rff), att om *särskilda skäl* därtill äro *tillstånd* må meddelas *för återstående del av oktrojperioden*. Sådant tillstånd kan meddelas på grund av förhållande, som icke skäligen bort kunna beaktas före det år, under vilket oktrojperioden började. Rusdryckslagstiftningsrevisionen anförde som exempel på sådana fall, att ett nytt företag med stor personal förlagts till kommunen eller att en ny trafikled dragits fram genom den. Medan revisionen tänkte sig att möjligheten att ge tillstånd för återstående del av oktrojperiod skulle tillämpas ganska snävt, åsyftade det i propositionen framlagda förslaget, som i denna del godkändes av riksdagen, en viss uppmjukning av revisionens förslag. Även en omsvängning i den nykterhetspolitiska uppfattningen inom kommunen kan sålunda — i motsats till revisionens mening — utgöra grund för undantagsregelns tillämpning.[1] Förutsättning härför är emellertid att åsiktsförskjutningen inträffat efter den ordinarie ansökningstidens utgång, d. v. s. efter den 31 mars det år oktrojperioden börjar. Finns det anledning antaga att den ändrade uppfattningen funnits före nämnda tidpunkt, ehuru ansökan ej gjorts i vanlig ordning, har sålunda fullmäktiges ändrade uppfattfattning ej godtagits såsom särskilda skäl.[2] I övrigt har såsom särskilda skäl ansetts att ett hotell blivit tillbyggt och moderniserat[3] samt att en ny restaurangbyggnad tillkommit, varigenom möjligheter yppats att förbättra förut på platsen rådande utskänkningsförhållanden.[4] Att en ort blivit köping har däremot icke godkänts såsom särskilda skäl.[5] Ej heller har den starka stegring av turisttrafiken, som ägt rum efter krigets slut, ansetts som godtagbar grund för undantagsregelns tillämpning.[6]

Vidare må anmärkas att färdigställandet av en större hotellbyggnad, vars tillkomst vid oktrojperiodens början hindrats genom vägrat byggnadstillstånd, torde kunna betraktas som ett särskilt skäl för beviljande av rättighet för återstoden av perioden. Även när ansökan avser hel oktrojperiod, torde frånvaron av lämpliga lokaler få anses utgöra en allvarlig brist. Kan länsstyrelsen utan vidare konstatera, att lämpliga lokaler saknas och sannolikt heller icke kommer till stånd inom en relativt nära framtid, har det ansetts att rättighet icke bör beviljas.[7]

Ansökan om tillstånd till årsutskänkning skall av systembolag göras hos länsstyrelsen före utgången av året innan utskänkningen är avsedd att taga sin början. Initiativrätt tillkommer i regel endast systembolag, men

---

[1] Se TfS 1939 sid. 137.
[2] Kungl. Maj:ts res. den 6 november 1942 (TfS 1943 sid. 69).
[3] Kungl. Maj:ts res. den 5 maj 1939 (TfS 1939 sid. 134—136).
[4] Kungl. Maj:ts res. den 17 december 1948 (TfS 1949 sid. 64).
[5] Kungl. Maj:ts beslut den 13 maj 1949 (TfS 1949 sid. 140). Beträffande det fall att en köping efter ansökningstidens utgång fått stadsrättigheter se TfS 1948 sid. 45—47.
[6] Kungl. Maj:ts beslut den 23 april 1948 (TfS 1948 sid. 110).
[7] Se redogörelse för rättspraxis' ståndpunkt i frågan om »lokallösa utskänkningsrättigheter» i TfS 1949 sid. 184—187. Jämför Kungl. Maj:ts resolution den 16 december 1949 (TfS 1950 sid. 195—198).

söker ej bolaget inom föreskriven tid, kan fullmäktige i kommunen ansöka om tillstånd senast den 31 mars närmast före oktrojperiodens början. Föreskrifterna om ansökningstid gäller icke det fall, då ansökan göres på grund av särskilda skäl för återstående del av perioden (3 kap. 7 § 2 mom. Rff). I övrigt är bestämmelserna om ansökningstider ovillkorliga. Inkommer systembolagets ansökan efter den 31 december eller fullmäktiges ansökan efter den 31 mars, kan ansökningen icke upptagas till prövning. I ett fall har dock en ansökan, som inkommit efter den ordinarie ansökningstidens utgång och som avsåg utskänkning under hel oktrojperiod, av Kungl. Maj:t förklarats med hänsyn till föreliggande särskilda omständigheter kunna läggas till grund för beviljande av tillstånd till sådan utskänkning under återstående del av perioden.[1] Förutsättningen var sålunda att särskilda skäl förelåg.

I detta sammanhang bör erinras om att särskilda regler i nu behandlade hänseende gäller för turistutskänkningen (se kap. 12 s. 219).

Har systembolag gjort ansökan om tillstånd till utskänkning — normalfallet — skall länsstyrelsen inhämta yttranden av fullmäktige i kommunen (se härom kap. 12). Fullmäktige skall i ärendet höra kommunens nykterhetsnämnd ävensom i stad magistraten och på landet kommunalnämnden. (3 kap. 9 § 1 mom. Rff.) Över meddelat utskänkningstillstånd utfärdar länsstyrelsen särskilt skriftligt tillståndsbevis, innehållande de villkor och inskränkningar beträffande tillståndets utövande, som länsstyrelsen finner anledning föreskriva (3 kap. 10 § 3 mom. Rff).

Från och med år 1946 gäller att systembolag icke kan utöva utskänkning av rusdrycker. Tillstånd till all annan utskänkning än trafikutskänkning — där tillstånd meddelas utövaren direkt utan förmedling av systembolag — måste för att kunna utnyttjas överlåtas på annan. Sådan överlåtelse sker genom skriftligt avtal, s. k. överlåtelsekontrakt, som tecknas mellan vederbörande systembolag och den enskilde restauratören respektive det statliga restaurangbolaget. Huvudinnehållet i kontrakten bestämmes av kontrollstyrelsen, som härigenom bl. a. utövar sin befogenhet att fastställa utskänkningsrestriktioner. Sedan överlåtelsekontrakt tecknats, skall överlåtelsen underställas länsstyrelsen för fastställelse. Det åligger länsstyrelsen att pröva skälen och villkoren för överlåtelsen liksom ock — utom beträffande det statliga restaurangbolaget — lämpligheten och behörigheten hos den, på vilken tillståndet överlåtits. Om ett systembolag avslår en framställning från restauratör om överlåtelse eller fastställer villkor, som anses olämpliga, kan beslutet överklagas hos länsstyrelsen och i sista hand hos Kungl. Maj:t. (3 kap. 15 § första och tredje styckena, 16 § 1 mom. samt 17 § Rff.)

I vissa fall kan utskänkningstillstånd icke överlåtas till enskild person utan endast till det statliga restaurangbolaget, Sveriges centrala restaurangaktiebolag (»Riks-Sara»). Detta bolag, som antages av Kungl. Maj:t till restaurangbolag för fyra år i sänder, driver restaurangrörelsen genom något

[1] Kungl. Maj:ts res. den 15 mars 1946 (TfS 1946 sid. 125).

av sina fem dotterbolag, Stockholmsdistriktets allmänna restaurangaktiebolag, Stockholm, (SARA), Östra Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, Linköping, (ÖSARA), Skånes allmänna restaurangaktiebolag, Malmö, (SKAR), Västsveriges allmänna restaurangaktiebolag, Göteborg, (VARA), och Bergslagens allmänna restaurangaktiebolag, Örebro, (BARA). Det statliga restaurangbolaget har ensamrätt till utskänkning av spritdrycker i restaurang eller avdelning av restaurang, som är att beteckna som folkrestaurang. Huruvida en restaurang eller restaurangavdelning är att anse som folkrestaurang avgöres — i första hand av systembolaget — med hänsyn till restaurangens allmänna beskaffenhet, varupris och kundkrets. Genom att alla rättigheter till utskänkning inom folkrestaurangerna är förbehållna de allmänna restaurangbolagen är det enskilda vinstintresset utmönstrat i fråga om sådan utskänkning.[1] Även restauranger av högre klass kan emellertid drivas av restaurangbolagen.

Ej heller eljest må utskänkningstillstånd överlåtas på annan än det statliga bolaget, där det till främjande av nykterhet eller ordning finnes påkallat, att utskänkningstillståndet innehaves av detta bolag (3 kap. 15 § andra stycket Rff).

De allmänna restaurangbolagens monopolställning i fråga om utskänkning av spritdrycker å *folkrestaurangerna* har föranlett en framställning till nykterhetskommittén från den enskilda restaurangnäringen. I en skrivelse av den 21 september 1950 yrkar sålunda *Sveriges hotell- och restaurantförbund* sådan ändring i lagstiftningen, att tillstånd till utskänkning av spritdrycker på restaurang eller avdelning av restaurang, som är att beteckna som folkrestaurang, må kunna överlåtas även åt enskild restauratör. I och med att de allmänna restaurangbolagen beretts möjligheter — och även begagnat sig därav — att konkurrera med den enskilda näringen i fråga om restaurangrörelse av högre klass, synes det förbundet vara rättvist och logiskt att även den enskilda restaurangrörelsen får konkurrera med de allmänna bolagen i fråga om folkrestaurangrörelsen. *Sveriges centrala restaurangaktiebolag,* som i en skrivelse av den 10 februari 1951 yttrat sig till kommittén över förbundets framställning, anser att den kritiserade »bestämmelsen tillkommit såsom ett uttryck för vad de behöriga samhällsorganen funnit av erfarenheten utpekat såsom den för förverkligandet av rusdrycksförsäljningsförordningens allmänna syfte mest ändamålsenliga ordningen i förevarande hänseende».

Restaurangförbundet framhåller att omsorgen om utskänkningsbestämmelsernas efterlevnad i lika hög grad präglar den enskilda restaurangverksamheten som den bolagsdrivna. Förbundet yttrar bl. a.

Det har gjorts gällande att de allmänna restaurangbolagen skulle hava större möjligheter och förutsättningar än enskilda näringsidkare att tillgodose de krav på nykterhetsfrämjande driftsformer, som kunna anses vara av samhälleligt värde.

[1] I några fall kvarstår emellertid alltjämt övergångsvis den anordningen att enskild person anställts som föreståndare för utskänkningen av rusdrycker men därvid driver matserveringen och utskänkningen i övrigt i egen regi. (Se Sveriges centrala restaurangaktiebolags årsredovisning och revisionsberättelse för år 1951, sid. 12.)

Det har vidare framhållits, att bolagen skulle tillhandahålla allmänheten matvaror till väsentligt lägre priser än vad fallet skulle bliva, därest rörelsen dreves av enskilda företagare. Dessa påståenden äro verklighetsfrämmande och baserade på oriktiga förutsättningar eller obekantskap med faktiska förhållanden. Erfarenheten har nämligen visat att noggrannhet i fråga om rusdrycksförordningens efterlevnad beträffande utskänkningen i lika hög grad är kännetecknande för den enskilda verksamheten som för den bolagsdrivna.

Det statliga restaurangbolaget invänder häremot att nykterhetstillståndet på de enklare restaurangerna av ålder ansetts erbjuda ett vanskligare problem än ordningen på restaurangerna av högre klass. »Även om förhållandena i förevarande hänseende med stigande folkhyfsning undergått vissa förskjutningar, förefinnes alltjämt en viss presumtion för att med lika ansträngningar från ledningens sida ordningen och lagefterlevnaden skola erbjuda flera anledningsanmärkningar på den enklare restaurangen än på restaurangen av högre klass.» Bolaget har sökt bidraga till belysning av frågan genom att via sina dotterbolag söka få del av de erfarenheter, som kunde finnas registrerade hos de s. k. kontrolldelegationerna. Resultatet visar, att antalet framställda anmärkningar vid de av kontrolldelegationerna i Stockholm, Östra Sverige, Skåne och Bergslagen företagna kontrollbesöken under åren 1948 och 1949 utgjorde på restaurangbolagsrestaurangerna 6,1 % och på övriga restauranger 11,8 % av antalet kontrollbesök. Bolaget förmenar att undersökningen ger stöd för att den desintresserade driften alltjämt har företräde framför den på enskild vinst inriktade, när det gäller att inom utskänkningen vårda nykterhetsintresset och värna om lagtillämpningen.

Förbundet hävdar vidare att de allmänna restaurangbolagen icke lyckats hålla matpriserna på restaurangerna nere. Förbundet anför bl. a.

Exempel finnes på att matpriserna å en av allmänt restaurantbolag driven folkrestaurant å ort, där konkurrens från enskilt företag icke förefunnits, i en del fall legat högre än de priser som tillämpats å förstaklassrestaurant å ort, där konkurrens förelegat. I fråga om priserna vid folkrestauranterna kan på grund av monopolet någon jämförelse ej erhållas med privata företag med spritutskänkningsrörelse men anställes en jämförelse med priserna vid kafébolagen, de enskilda kaféerna, mjölkbarerna, konsumrestauranterna och liknande företag av typen folkrestauranter utan spriträttigheter, vilka på ett föredömligt sätt drivas av andra än de allmänna restaurantbolagen, kan utan större svårigheter konstateras att priserna vid de sistnämnda företagen ofta äro lägre, kvalitén på maten fullt jämförlig och inredningen av lokalerna m. m. i regel förnämligare än å restaurantbolagens folkrestauranter.

Bolaget finner det gjorda påståendet svårförståeligt, om det sammanställes med det förhållandet att i det samarbete, som bolaget på flera områden bedriver med den enskilda restaurangnäringen, icke sällan framkommit kritik mot bolaget, för att detta genom sin restriktiva prispolitik försämrar den enskilda näringens vinstmöjligheter. Beträffande förbundets jämförelse med prissättningen på företag av typen folkrestaurang utan spritutskänkning påpekar bolaget att dess dotterbolag i Stockholm driver en rörelse av sådan typ och att i detta företag sedan länge genomgående tillämpats samma priser som i Konsums, Normas och Icas närmast motsvarande företag. »På de enk-

lare folkrestaurangerna med spritutskänkning inom samma dotterbolag ha som regel något lägre priser tillämpats. Motsvarande gäller i huvudsak beträffande bolagets övriga dotterbolag.» Inom det skikt av restauranger, som i fråga om allmän standard ligger närmast över de enklare folkrestaurangerna, föreligger vissa begränsade möjligheter till direkta prisjämförelser. Enligt det prisavtal mellan näringens organisationer och priskontrollnämnden, som från senare delen av april månad 1950 intill den 15 januari 1951 reglerade prissättningen på bl. a. måltider på spritrestaurangerna, var högsta medgivna priser på vissa grundmåltider bestående av smör, bröd och varmrätt fastställda. Inom bolagen uttogs emellertid dessa priser endast i begränsad omfattning. Bolaget har sig icke bekant, att man bland de enskilda företagen på liknande sätt lämnat en medgiven prismarginal outnyttjad. För restauranger inom därnäst högre skikt gjordes i början av år 1948 inom ett av bolagets dotterbolag ett försök till jämförande prisundersökning avseende ett antal restauranger dels å bolagets huvudort, dels å ett 10-tal orter utanför huvudorten. »Som resultat av undersökningen ansåg man sig kunna konstatera, att måltidsprisen på de av jämförelsen berörda enskilda företagen inom gruppen i medeltal låg på huvudorten ca 30 % och på övriga orter ca 12 % över motsvarande priser på bolagets ifrågavarande restauranger. Nyare stickprov beträffande prissättningen på restauranger av nu ifrågavarande typ synes ge vid handen, att prisnivån på bolagsrestaurangerna alltjämt är lägre än på de enskilda företagen.» Resultatet rubbas icke genom ett utsträckande av jämförelsen till den inom bolagen relativt fåtaliga grupp av restauranger, som är jämförliga med enskilda restauranger av klassen närmast under lyxrestaurangtypen. I fråga om dessa restauranger är det mest iögonfallande draget att de tidigare prisbilliga s. k. grundmåltiderna i och med prisstoppets bortfallande försvunnit från de enskilda restauratörernas matsedlar. »Därmed har vid sidan om de direkta prishöjningarna genomförts en dold prisstegring, som saknar motsvarighet på de allmänna restaurangbolagens restauranger.» Även om det av bolaget åberopade materialet är ofullständigt, synes resultatet enligt bolagets mening vara entydigt i så måtto, att intet stöder förbundets påstående men mycket talar emot detsamma.

Förbundet anser sig ytterligare böra understryka, att restaurangbolagens monopolställning i fråga om folkrestaurangrörelsen skapat ett osunt konkurrensförhållande, som innebär en hård, i längden alltför hård belastning för den enskilda näringen. Folkrestaurangerna vore avsevärt mera lönande än restauranger av högre klass, och det bättre ekonomiska resultatet på folkrestaurangerna utnyttjades till att subventionera de allmänna restaurangbolagens restauranger av högre klass, varigenom de i ekonomiskt hänseende mindre välsituerade gästerna delvis finge bestrida kostnaderna för gästerna på första- och andraklassrestaurangerna. Vidare framhålles att restaurangbolagen själva vidtagit åtgärder för att skaffa sig monopol på restaurangrörelse på flera orter, t. ex. Eskilstuna och Växjö.

Bolaget anmärker att beräkningen av vinsten på de utskänkta varorna sker

efter helt andra grunder för folkrestaurangrörelsen än för restauranger av högre klass. Utgångspunkten har sålunda för vinstkvantiteternas fastställande varit 75 % av bruttovinsten på spritdrycker och starkvin men vid bestämmandet av den fasta kostnadsersättningen för utskänkningen på de egentliga folkrestaurangerna 10 % av samma vinst. I båda fallen har därefter nedskrivning av utgångsvärdena skett i överensstämmelse med de vid 1937 års riksdag meddelade direktiven. De lägre ersättningsgrunderna för de enklare restaurangerna har helt naturligt medfört, att den genomsnittliga direkta utskänkningsvinsten ligger långt lägre för restaurangbolagen än för den enskilda restaurangrörelsen. Medelbruttovinsten per liter rusdrycker utgjorde sålunda år 1948 för de enskilda företagen 4 kronor 60 öre och för bolagen 1 krona 14 öre.

Beträffande den ofta återkommande uppfattningen om bolagets monopolsträvanden hänvisar bolaget till den officiella statistikens siffror å antalet utskänkningsrättigheter och förskjutningarna i detta antal mellan de båda företagsformerna. »Enligt kontrollstyrelsens statistik utgjorde antalet begagnade tillstånd till årsutskänkning av spritdrycker år 1939 494 och år 1948 516, medan antalet förstnämnda år av systembolagen och sistnämnda år av restaurangbolagen utövade enahanda tillstånd utgjorde respektive 198 och 172. I förra fallet föreligger alltså en ökning med drygt 4 %, i senare fallet en minskning med ca 13 %.» Bolaget bestrider sålunda att det utnyttjat sin ställning till att skapa en osund konkurrens. Bolaget anför.

Så länge en begränsning av antalet utskänkningsrättigheter upprätthålles i ungefärligen nuvarande omfattning, gäller om varje dylik rättighet, att den innesluter ett monopolmoment och har ett monopolvärde. Varje rättighetsupplåtelse innebär en ekonomisk favör för mottagaren. Det är då rimligt, att detta monopolvärde förbehålles det allmänna åtminstone i de fall, där vid sidan om de näringspolitiska synpunkterna starka sociala skäl tala för att icke ett expansivt privatekonomiskt intresse inkopplas i driften. Detta är enligt bolagets mening alltjämt förhållandet beträffande utskänkningen av rusdrycker inom folkrestaurangerna.

Förbundet framhåller slutligen att de allmänna restaurangbolagen icke lyckats genomföra den avsedda standardförbättringen på folkrestaurangerna. Det vore visserligen riktigt att en utveckling mot högre standard ägt rum, men denna utveckling vore icke något för folkrestaurangerna eller de allmänna restaurangbolagen säreget utan utmärkte hela hotell- och restaurangnäringen, och folkrestaurangernas standardhöjning utgjorde alltså endast en del av den allmänna höjningen av restaurangkulturen. Denna folkrestaurangernas standardhöjning skulle troligen ha ägt rum i än större omfattning om det varit tillåtet för enskilda att driva konkurrerande folkrestauranger.

Bolaget erkänner gärna att mycket alltjämt återstår att göra i fråga om lyftningen av folkrestaurangernas standard samt framhåller att det svåraste hindret för förverkligandet av bolagets intentioner i detta avseende har legat i den hårda byggreglering, som gällt under centralbolagets hela verksamhetstid. Den genom ökade kostnader under prisstoppet beskurna ekono-

miska lönsamheten hade givetvis också i åtskilliga fall begränsat möjligheterna att genomföra förbättringar. Icke desto mindre hade på många håll genomgripande förbättringar åstadkommits.

Bolaget hemställer att hotell- och restaurangförbundets framställning icke föranleder någon åtgärd.

Nykterhetskommittén

När kommittén omprövat det nuvarande rättighetssystemet och därvid diskuterat olika organisationsalternativ, har kommittén stannat för att länsstyrelsen liksom hittills skall vara tillståndsgivande myndighet. Länsstyrelsens erfarenhet på området och dess befattning med den allmänna ordningens upprätthållande torde i detta sammanhang vara omständigheter, som man måste tillmäta stor betydelse. I fråga om utskänkning av rusdrycker föreslår emellertid kommittén två undantag från nämnda princip. Kommittén förordar nämligen, att Kungl. Maj:t skall vara tillståndsmyndighet såvitt angår turistutskänkning och trafikutskänkning. I fråga om turistutskänkningen, vilken innebär ett genombrytande av en av kommunen utövad vetorätt, överesstämmer det föreslagna med gällande ordning (se härom kap. 12). Tillstånd till trafikutskänkning åter meddelas för närvarande av länsstyrelsen i vederbörande trafikmedels hemort. En rättighet till trafikutskänkning utövas emellertid ej sällan inom ett område, som sträcker sig genom ett flertal län, ofta hela riket. För sådana fall har kommittén ansett det riktigast att tillståndsgivningen ligger hos en central myndighet. Då det å andra sidan finns ett icke obetydligt antal trafikutskänkningsrättigheter, som utövas endast eller huvudsakligen inom ett visst län, har kommittén föreslagit möjlighet för Kungl. Maj:t att delegera sin beslutanderätt på länsstyrelse, där så finnes lämpligt (35 § i förslaget).

Kommittén har tidigare framhållit betydelsen ur nykterhetssynpunkt av de nuvarande systembolagens inkoppling på utskänkningstillstånden. Det av kommittén förordade alternativ I innebär emellertid, att de nuvarande systembolagen skall upphöra och att deras försäljningsuppgifter övertages av ett riksbolag med erforderlig distriktsorganisation. I besparingsberedningens organisationsförslag, som i sina huvudlinjer överensstämmer med kommitténs förslag, förordades, såsom tidigare nämnts, att det centrala utminuteringsbolaget skulle bli bärare av samtliga utskänkningstillstånd utom trafikrättigheterna. I sitt yttrande över besparingsberedningens förslag framhöll dåvarande Sveriges centrala hotell- och restaurantförening att övervägande skäl talade för att det nya systembolaget borde ha sin verksamhet helt begränsad till utminutering och försäljning för utskänkningsändamål. Nuvarande anordning beträffande utskänkningstillstånden hade väsentligen berott på att bolagen ansetts äga stor lokal- och personkännedom, vilka förutsättningar bortfölle, sedan verksamheten koncentrerats till ett bolag. Föreningen ansåg starka skäl tala för att länsstyrelserna framdeles finge sin befogenhet utvidgad, så att dessa direkt till vederbörande restauranginnehavare — enskild restauratör eller allmänt restau-

rangbolag — beviljade rätt till utskänkning. Härigenom skulle dessa frågor handläggas administrativt och under ämbetsmannaansvar.

Nykterhetskommittén finner liksom hotell- och restaurantföreningen det icke vara ändamålsenligt att utskänkningstillstånden formellt meddelas riksbolaget, vilket sedan genom kontrakt skulle överlåta rättigheterna till restauratörerna. Enligt kommitténs mening bör systembolagens funktioner i fråga om utskänkningen i stället i viss mån övertagas av de förstärkta *länsnykterhetsnämnderna*. Genom en fastare anknytning av tillståndsärendena till länsnykterhetsvårdsorganen torde man nämligen vinna i stort sett samma fördelar, som systembolagens nuvarande befattning medför. Om länsnykterhetsnämnderna sammansättes och utrustas enligt de riktlinjer kommittén föreslagit, torde det kunna uppdragas åt dessa nämnder att verkställa en betydande del av det utredningsarbete beträffande tillstånden, som systembolagen nu utför. Vid sin prövning av tillståndsärendena skulle länsstyrelsen ha tillgång till såväl länsnykterhetsnämndens yttrande i varje ärende som nämndens samlade förslag för den kommande oktrojperioden.

För närvarande får — utom när det gäller trafikutskänkning — ansökan om utskänkningstillstånd göras endast av systembolag och i andra hand av fullmäktige. Den blivande rättighetsutövaren kan ej aktualisera någon tillståndsprövning hos länsstyrelsen; han kan endast i god tid före ansökningstidens utgång anmäla sig hos systembolaget (fullmäktige). Och när tillståndsärendet avgjorts, måste utskänkningstillståndet meddelas systembolaget, som därefter överlåter rättigheten till restauratören. Denna ordning, som sammanhänger med nuvarande system för försäljning och kontroll, påtalades av en reservant inom rusdryckslagstiftningsrevisionen,[1] som ansåg att rättighet borde meddelas direkt åt den som skulle driva rörelsen, sedan han själv gjort ansökan därom. I motionerna I: 279 och II: 512 vid 1937 års riksdag framfördes samma förslag, som alltså innebar att länsstyrelsen skulle tillerkännas alla befogenheter med rättigheternas meddelande och indragning utan att systembolagen användes som mellanled. Förslaget avvisades emellertid av riksdagen.[2]

Under förutsättning att de lokala systembolagen upphör och att deras uppgifter övertages av ett riksbolag i vad det gäller försäljningen och av länsnykterhetsnämnderna i fråga om den sociala sidan av verksamheten, torde detta problem komma i ett nytt läge. Nyss har antytts att det icke skulle vara en praktisk eller ändamålsenlig anordning att riksbolaget skulle söka och erhålla utskänkningstillstånden. Genom kommitténs förslag kommer den erfarenhet, som på detta område för närvarande finns inom systembolagen, att överföras till länsnykterhetsnämnderna, vilka även eljest får en god förankring i länet. När dessa omorganiseras så att de får möjlighet att utföra systembolagens nuvarande utredningsarbete beträffande utskänkningsärendena, synes några olägenheter av att initiativrätten och tillståndsgivningen omlägges ej behöva uppstå. Nykterhetskommittén före-

[1] SOU 1934: 39 sid. 533 och 539.
[2] Bevillningsutskottets betänkande nr 28/1937.

slår sålunda att den blivnade rättighetsutövaren själv skall äga söka och erhålla utskänkningstillstånd.

Enligt det system för rättighetsgivningen, som nykterhetskommittén sålunda förordar, skall länsnykterhetsnämnden förbereda alla utskänkningsärenden och med eget förslag samtidigt insända alla sådana ärenden till länsstyrelsen, som därefter meddelar tillstånd direkt till varje sökande. Länsnykterhetsnämnden får arbetsuppgifter motsvarande dem som systembolagen för närvarande har i utskänkningsärenden. Länsnykterhetsnämnden skall a) inhämta yttranden från lokala myndigheter, b) utreda behovet av utskänkningstillstånd inom länet, c) pröva blivande tillståndsinnehavares lämplighet ur sociala och ekonomiska synpunkter, d) vid behov undersöka utskänkningslokaler och e) avgiva utlåtande till länsstyrelsen, vilket för varje oktrojperiod skall på grundval av inkomna ansökningar innefatta ett fullständigt förslag till ordnande av rusdrycksutskänkningen inom länet. Länsnykterhetsnämnden blir ett insamlande, utredande och förslagsställande organ. Länsstyrelsen har sedan att förutsättningslöst pröva ärendena och om så erfordras företaga kompletterande undersökningar.

Huvudparten av dessa arbetsuppgifter koncentreras till tiden före ny oktrojperiods början. Åtskilligt arbete krävs emellertid även under övriga delar av oktrojperioden. Således har länsnykterhetsnämnden att verkställa viss utredning, när utskänkningsrörelse under löpande oktrojperiod skall överlåtas på ny innehavare. Vidare förekommer under samma tid handläggning av framställningar om beviljande av utskänkningstillstånd under löpande oktrojperiod, varvid skall prövas de särskilda skäl, som kan föreligga för beviljande av sådant tillstånd i det föreliggande fallet.

Av det sagda framgår att nykterhetskommittén icke avser att göra någon ändring i nuvarande system med fasta oktrojperioder. Tillståndstiden för alla årsutskänkningsrättigheter bör såsom nu utgöra fyra år. (27 § i förslaget.) I ett hänseende föreslås emellertid en ändring, nämligen i fråga om trafikutskänkningen. För närvarande är trafikutskänkningen ett specialfall av utskänkning, som ligger utanför indelningen i årsutskänkning och tillfällig utskänkning. Tillstånd till trafikutskänkning meddelas tills vidare för viss tid, högst ett år. Det torde i regel vara opraktiskt och onödigt omständligt att tillstånd till sådan utskänkning skall behöva omprövas varje år. Om tillstånd kunde meddelas per oktrojperiod eller del därav, skulle dessutom den fördelen vinnas, att alla löpande utskänkningstillstånd kunde omprövas samtidigt och i ett sammanhang. Kommittén har därför låtit trafikutskänkningen omfattas av den ordinarie indelningen i årsutskänkning och tillfällig utskänkning — i regel torde den vara av årsutskänknings karaktär — varav följer att tillstånd meddelas för oktrojperiod (35 § jämförd med 26 och 28 §§ i förslaget).

Tidigare har berörts att tillstånd till årsutskänkning på grund av särskilda skäl må meddelas för återstående del av oktrojperiod. Emellertid torde denna möjlighet böra utsträckas till att avse även andra delar av perioden än återstående del. Tillstånd bör kunna meddelas att gälla såväl från

periodens början ehuru för kortare tid än fyra år, d. v. s. för begynnelsedel av perioden, som för tid som ligger helt inom perioden utan att tangera vare sig dess början eller slut. Om en person, som avser att driva utskänkningen från oktrojperiodens början, icke kan eller önskar utnyttja utskänkningsrättigheten under hela perioden, av denna anledning söker för kortare tid än fyra år — för begynnelsedel av perioden — bör sålunda, om tillstånd ges, detta icke avse längre tid än som begärts. I detta fall får sökandens uttryckliga begäran om kortare tillståndstid anses såsom sådana särskilda skäl som enligt 27 § andra stycket kan motivera tillstånd för del av oktrojperiod. Söker vederbörande däremot först under oktrojperioden i avsikt att få tillstånd för återstående del eller annan del av perioden, bör de krav på särskilda skäl gälla, som nuvarande praxis uppställt och för vilka redogörelse lämnats ovan. Stadgandet i 27 § andra stycket öppnar även möjlighet för länsstyrelsen att i enstaka fall på grund av särskilda omständigheter ge tillstånd för kortare tid än sökanden begärt. Vederbörandes lämplighet kan exempelvis prövas under en ett- eller tvåårsperiod.

Beträffande *ansöknings- och tillståndsförfarandet* i fråga om de oktrojbundna rättigheterna vill kommittén framhålla följande.

Skriftlig ansökan ställes till länsstyrelsen i det län, där utskänkningen skall äga rum, och ingives till länsnykterhetsnämnden före den 1 februari det år, varunder oktrojperioden börjar. Denna tidsbestämmelse gäller alla ansökningar som avser hel oktrojperiod eller begynnelsedel av sådan period, d. v. s. det stora flertalet ansökningar. Härunder faller även säsongrättigheterna, vilka i regel torde börja utövas först längre fram under första oktrojåret. Det ligger i sökandens intresse att tillståndsärendena avgöres i god tid före den 1 oktober. Det synes därför erforderligt föreskriva att ansökningarna skall vara länsnykterhetsnämnden tillhanda en tämligen lång tid före oktrojperiodens början. Vidare bör ärendena helst avgöras innan semesterperioden börjar i länsstyrelsen. Med hänsyn härtill har man ansett det lämpligt att låta ansökningstiden utgå med januari månad det år perioden börjar (28 § i förslaget).

Som förut nämnts är nu gällande ansökningstider — före den 1 januari för systembolag och senast den 31 mars för fullmäktige — ovillkorliga. Ett visst behov av uppmjukning av dessa bestämmelser torde uppstå, då de enskilda restauratörerna själva skall söka tillstånd.[1] För att åstadkomma en större smidighet hos lagstiftningen i förevarande avseende föreslår nykterhetskommittén befogenhet för länsstyrelsen att på grund av särskilda skäl till prövning upptaga en ansökan, som inkommit efter ansökningstidens utgång. En nödvändig förutsättning härför är emellertid att ansökningen inkommer i så god tid före den 1 oktober, att den hinner behandlas i vederbörlig ordning. I tveksamma fall bör länsnykterhetsnämnden alltid upptaga en ansökan till behandling, så att utredningen är klar, om länsstyrelsen skulle vilja pröva ansökningen.

[1] Jfr nuvarande ordning i fråga om sökande av tillstånd till årsutskänkning av pilsnerdricka — ansökan skall göras före den 15 mars (se kommitténs maltdrycksbetänkande, SOU 1952: 55 sid. 163 och 172).

Som exempel på sådana särskilda skäl kan nämnas det fall att någon på grund av dödsfall, konkurs, omyndighetsförklaring eller eljest övertagit en utskänkningsrörelse efter ansökningstidens utgång men innan förre innehavarens ansökan om förnyelse hunnit prövas av länsstyrelsen, och vill inträda som sökande i den förre rättighetsutövarens ställe. Sådana fall har inträffat i fråga om utskänkning av pilsnerdricka. (Se kommitténs maltdrycksbetänkande, SOU 1952: 55 s. 172.) I övrigt bör såsom särskilda skäl anses exempelvis sjukdom, olyckshändelse, avbrott eller förseningar i kommunikationer och andra sådana omständigheter, som ligger utanför sökandens rådighet. I vad mån glömska, förbiseende, bristande kännedom om gällande bestämmelser o. d. kan anses som särskilda skäl, torde få bedömas från fall till fall. I regel torde sådana omständigheter ej kunna godtagas. Då en ansökan avser förnyelse av tillstånd, torde dock mindre stränga krav på särskilda skäl böra uppställas än eljest. Att märka är att länsstyrelsen alltid äger pröva, om en för sent inkommen ansökan skall upptagas eller ej; någon obetingad rätt att få den prövad föreligger ej för sökanden.

Över ansökningen infordrar länsnykterhetsnämnden yttranden från polismyndigheten och fullmäktige, som hör den kommunala nykterhetsnämnden (29 §). Att polismyndigheten bör höras är enligt kommitténs mening uppenbart med hänsyn till den betydelse ur allmän ordningssynpunkt som utskänkningsärendena äger. Lagen den 15 juni 1944 om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses stadgar att, där i lag eller författning uppgift ålagts polismyndighet utan att i lagen eller författningen särskild föreskrift meddelats om vad med polismyndighet avses, uppgiften skall tillkomma i stad med poliskammare denna och i övriga delar av riket polischefen i orten. Om särskilda skäl föreligger, äger Konungen utan hinder av vad nu sagts uppdraga åt annan polisman än polischef att i dennes ställe fullgöra på polischef eljest ankommande uppgift. Då polischef i magistratsstäder utom Stockholm alltid är ledamot av magistraten, har kommittén ansett det överflödigt att föreskriva yttrande även av denna myndighet. Bestämmelsen att magistraten skall höras i utskänkningsärenden, som infördes genom 1855 års brännvinsförsäljningsförordning, torde för övrigt numera ha mist sin betydelse. Ej heller torde kommunalnämnden behöva nämnas såsom obligatorisk remissinstans. Enligt 20 och 41 §§ lagen om kommunalstyrelse på landet skall nämligen de ärenden, som företages till avgörande å kommunalstämma eller i kommunalfullmäktige, förut vara vederbörligen beredda av kommunalnämnden eller annan kommunal styrelse, nämnd eller beredning eller särskilt tillsatt delegation. Har ärende beretts av annan än kommunalnämnden, skall denna beredas tillfälle att yttra sig innan ärendet avgöres. Med den av kommittén föreslagna anordningen vinnes — förutom enkelhet i reglerna — att yttranden kommer att föreligga från de myndigheter, som närmast har att företräda ordnings- och nykterhetssynpunkterna, polismyndigheten, fullmäktige och den kommunala nykterhetsnämnden.

Då alla yttranden inkommit till länsnykterhetsnämnden, skall denna be-

döma och väga de olika ansökningarna mot varandra samt avgiva eget utlåtande över varje ansökan. Dessa utlåtanden skall icke insändas till länsstyrelsen var för sig utan sammanföras till ett gemensamt förslag rörande årsutskänkning av rusdrycker inom länet under perioden. Förslaget jämte tillhörande handlingar bör insändas till länsstyrelsen senast den 15 maj (30 §). Kommittén är av den uppfattningen, att denna anordning kommer att främja en planmässig fördelning av utskänkningsrättigheterna i länet. Såsom framgår av kommitténs maltdrycksbetänkande (s. 174) bör emellertid icke endast rusdrycksrättigheterna utan alla rättigheter angående försäljning av alkoholhaltiga drycker inom länet i görligaste mån bli föremål för en enhetlig och samtidig behandling och bedömning. Därför har motsvarande bestämmelser upptagits även i förslaget till ölförsäljningsförordning. Tidsgränsen den 15 maj kan medföra, att vissa ärenden, som inkommit efter den ordinarie ansökningstidens utgång, icke kan medtagas i förslaget. För att detta skall fylla sin funktion är det emellertid angeläget att så många ansökningar som möjligt kommer med däri.

Länsstyrelsen prövar länsnykterhetsnämndens förslag med alla däri redovisade ansökningar i ett sammanhang och meddelar tillstånd direkt till varje sökande. Länsstyrelsens beslut länder omedelbart till efterrättelse, där ej annorlunda förordnas, och kan överklagas hos Konungen.

Det föreslagna ansöknings- och tillståndsförfarandet innebär, att en betydande del av utredningen läggs på länsnykterhetsnämnden. Länsstyrelsen får härigenom en värdefull hjälp, och ett fylligt material kommer att stå till dess förfogande, när ärendena skall avgöras. Det är angeläget att en god och snabb handläggning kan åstadkommas. Det vore därför önskvärt att den erfarenhet av tillståndsärenden, som för närvarande finns inom systembolagen, kunde tillgodogöras länsnykterhetsnämnderna genom överförande av befattningshavare från systembolagen.

För närvarande åligger det länsstyrelsen att *övervaka rusdrycksförsäljningen* (7 kap. 17 § Rff). Sådan övervakningsskyldighet synes också böra åvila länsnykterhetsnämnden. Vidare bör polismyndigheten i orten liksom nu tillse att ordning iakttages å försäljningsställe och att försäljningsföreskrifterna noga efterföljes. Bestämmelser härom har införts i 57 § 1 mom. av lagförslaget. Däremot föreslås kommunalnämndens befattning med försäljningskontrollen skola upphöra.

Kontrollstyrelsen har i cirkulär nr 5/1949 meddelat föreskrifter angående överlåtelse till annan än Sveriges centrala restaurangaktiebolag av tillstånd till utskänkning av rusdrycker. Enligt 1 § punkt 6 i cirkuläret skall systembolag vid överlåtelse av tillstånd till årsutskänkning bland villkoren intaga bl. a. följande bestämmelser. Restauratören är skyldig att hålla sådan bokföring över sin rörelse, att därav tydligt framgår försäljningen i kronor för varje dag av vart och ett av följande varuslag: spritdrycker, vin, mat, kaffe, maltdrycker och läskedrycker. Restauratören åligger därjämte att beträffande bokföringen i övrigt ställa sig till efterrättelse de anvisningar, kontrollstyrelsen under avtalstiden kan komma att meddela. Restauratörens

handelsböcker med tillhörande verifikationer och övriga handlingar skall hållas tillgängliga för kontrollstyrelsen eller för person, som befullmäktigats av kontrollstyrelsen.

Då överlåtelsekontrakten skall upphöra enligt kommitténs förslag, bör i försäljningsförordningen intagas bestämmelser som bevarar möjligheten till en viss kontroll över utskänkningen. Restauratör torde sålunda åläggas hålla sådan bokföring över sin rörelse att erforderlig kontroll av utskänkningen möjliggöres. Närmare föreskrifter härom utfärdas lämpligen av kontrollstyrelsen, som enligt förslaget i vissa andra sammanhang, vinstkvantiteter och utskänkningsrestriktioner, har befattning med utskänkningsfrågor. Restauratör bör även på begäran hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för kontrollstyrelsen och för länsstyrelsen, som ju är tillstånds- och övervakningsmyndighet. Dessa myndigheter bör ha rätt att förordna särskild person att utöva denna kontroll. (57 § 2 mom.)

Länsnykterhetsnämndens uppgift enligt kommitténs förslag är främst att i samband med tillståndsgivningen verkställa utredning och avgiva förslag. Förslaget kan utmynna i att nämnden tillstyrker eller avstyrker den sökta rättigheten eller vid ett tillstyrkande föreslår särskilda utskänkningsvillkor. Vidare har länsnykterhetsnämnden till uppgift att övervaka hur rättigheterna utövas och vid behov föreslå eventuella ingripanden hos länsstyrelsen. Nämnden kan sålunda under löpande försäljningsperiod hos länsstyrelsen föreslå inskränkningar i en utskänkningsrättighet, göra framställning om föreläggande för en försumlig restauratör att vidtaga rättelse eller framställning om utskänkningsrättens återkallande. Självfallet bör länsnykterhetsnämnden, innan framställning till länsstyrelsen göres, i regel söka förmå vederbörande restauratör att frivilligt vidtaga de åtgärder som anses befogade. Beträffande frågan om utskänkningskontrollen får kommittén i övrigt hänvisa till kap. 13.

Vad nu sagts om länsnykterhetsnämndens uppgifter i det föreslagna rättighetssystemet kan icke utan vidare gälla för Stockholms vidkommande. *Stockholms stads nykterhetsnämnd* intager en särställning, då särskild länsnykterhetsnämnd för närvarande ej ansetts erforderlig för Stockholms vidkommande. Stockholms stads nykterhetsnämnd bör emellertid liksom nu handha de egentliga nykterhetsvårdande uppgifterna, d. v. s. enligt förslaget alkoholistvård, indragning av inköpsrätt och registrering av missbrukare. Beredningen av tillståndsärendena torde däremot uteslutande böra ankomma på överståthållarämbetet, då dels nämndens egenskap av kommunalt organ gör den mindre lämpad att fungera som utredande instans i tillståndsärenden, dels uppgiften att planera utskänkningsrättigheternas fördelning inom endast en kommun (Stockholms stad) ej behöver handhavas av ett särskilt organ. Denna uppgift synes i Stockholm lämpligen kunna utövas av tillståndsmyndigheten. Stockholms stads nykterhetsnämnd kommer självfallet att i egenskap av kommunal nämnd yttra sig över tillståndsansökningarna. Nykterhetskommittén föreslår därför att vad förut i detta kapitel sagts om länsnykterhetsnämndens befattning med tillståndsärendena i

stället skall gälla överståthållarämbetet (28, 29, 39, 40, 43, 48 och 52 §§). Kontrollen över rusdrycksförsäljningen i Stockholm synes däremot böra åligga icke blott överståthållarämbetet utan även stadens nykterhetsnämnd (54 och 57 §§).

Om alternativ II för försäljningskontrollen väljes (s. 132 ff.), följer därav att systembolagen skall svara för åtskilliga av de arbetsuppgifter beträffande tillstånd till utskänkning av rusdrycker som i detta kapitel tillagts länsnykterhetsnämnderna.[1]

Kommittén övergår slutligen till frågan om *folkrestaurangerna*. De skäl som föranledde 1937 års beslut om restaurangbolagens monopol på folkrestaurangrörelse synes ännu vara giltiga. Kommittén vill härvidlag hänvisa till de utredningar och de uttalanden i frågan, som gjorts av Sveriges centrala restaurangaktiebolag och för vilka en kortfattad redogörelse lämnats tidigare i detta kapitel. För folkrestaurangernas ur nykterhetssynpunkt delvis ömtåliga klientel synes det i varje fall tills vidare vara önskvärt med den ökade garanti för ordningsbestämmelsernas efterlevnad, som ligger i att utskänkningen handhaves av ett allmänt organ. Skälen för den nuvarande ordningen synes bli starkare, om — som kommittén föreslår — maximeringen av utskänkningskvantiteterna avskaffas för alla spritdrycker utom brännvin. Framställningen från Sveriges hotell- och restaurantförbund anser sig kommittén sålunda icke böra biträda. Folkrestaurangerna bör enligt kommitténs mening alltjämt drivas enbart av desintresserade restaurangbolag.[2]

[1] Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson, som i särskilt yttrande förordat alternativ II, har även behandlat fördelningen av arbetsuppgifter mellan systembolag och länsnykterhetsnämnd enligt detta alternativ (s. 362).
Herr Utterström har avgivit särskilt yttrande angående utskänkningstillstånd (s. 374).

[2] Herrar Hagberg, Onsjö och Sefve har i särskilt yttrande föreslagit att enskilda restauratörer skall få rätt att driva folkrestauranger (s. 378).

Kap. 12. Den kommunala medbestämmanderätten samt villkor och inskränkningar med avseende å utskänkningen

1. Gällande bestämmelser och deras tillämpning.

En av huvudprinciperna i den svenska alkohollagstiftningen är den kommunala medbestämmanderätten i fråga om rusdrycksförsäljningen. Länsstyrelserna har sedan gammalt beviljat rättigheter till dylik försäljning, men det utvecklades redan tidigt en praxis att länsstyrelserna i sådana frågor skulle rådgöra med inbyggarna på de olika orterna. Den kommunala medbestämmanderätten över rusdryckshandeln fick sin för lång tid grundläggande utformning genom 1855 års brännvinsförsäljningsförordning. Enligt denna tillerkändes i stad magistraten och stadens äldste samt på landet sockennämnd och sockenstämma befogenhet att gemensamt förbjuda inrättande av brännvinsförsäljning inom kommunen. Bestämmelserna motiverades av särskilda utskottet vid 1853—1854 års riksdag med att utskottet funnit »skäligt, att de vältänkande och kloke bland församlingarnas och kommunernas invånare må kunna från den mindre stadgade delen av befolkningen avlägsna lockelser och tillfällen till missbruk av starka drycker». Det kommunala medinflytandet fick sålunda formen av en rätt att förbjuda men icke att påbjuda försäljningsställes inrättande (vetorätt). Under senare delen av 1800-talet förlades den kommunala bestämmanderätten till det beslutande organet, stadsfullmäktige eller allmän rådstuga i stad och kommunalstämma på landet, medan magistraten respektive kommunalnämnden blott skulle höras. Genom Rff borttogs den kommunala vetorätten helt beträffande utminuteringen.[1] Numera utövas medbestämmanderätten, i den mån den alltjämt består, av stadsfullmäktige i stad och kommunalfullmäktige på landet samt i de små landskommuner, som icke har kommunalfullmäktige, av kommunalstämman. Såsom en ny form av kommunal medbestämmanderätt har på senare tid tillkommit viss initiativrätt beträffande utskänkningsställes inrättande i kommunen.

Kommunens befogenheter. Kommunal vetorätt föreligger i fråga om årsutskänkning (3 kap. 10 § Rff) och tillfällig utskänkning (3 kap. 11 §), däremot icke i fråga om trafikutskänkning (3 kap. 13 §).

Vetorätten är förknippad dels med kommunernas befogenhet att avgiva förslag beträffande utskänkningsställenas antal och förläggning inom kommunen och dels med deras befogenhet att yttra sig angående varje särskild ansökan om utskänkningsrättigheter.

---

[1] Angående den kommunala medbestämmanderättens uppkomst och utveckling se rusdrycks-lagstiftningsrevisionen (SOU 1934: 39) s. 258 ff.

Såvitt förstnämnda befogenhet angår har vetorätten kommit till uttryck däri att utskänkningsställenas antal ej får sättas högre än det av fullmäktige föreslagna eller utskänkningsställe förläggas i del av kommunen, där fullmäktige ansett sådan förläggning ej böra äga rum (3 kap. 10 § 2 mom. första punkten). Dessa bestämmelser torde icke ha erbjudit några svårigheter vid tillämpningen.

I sitt yttrande angående en viss ansökan kan fullmäktige

a) helt avstyrka ansökningen,

b) tillstyrka den utan förbehåll eller

c) tillstyrka den under förutsättning att vissa inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande fastställes.

Ett avstyrkande yttrande av den kommunala myndigheten utgör hinder för länsstyrelsen att meddela tillstånd (3 kap. 10 § 1 mom.). Vid tillstyrkande yttrande har länsstyrelsen däremot fri prövningsrätt. Det har sålunda förekommit att både länsstyrelsen och Kungl. Maj:t avslagit en ansökan, som tillstyrkts av fullmäktige.[1] Den kommunala myndighetens avstyrkande är bindande icke endast för länsstyrelsen utan också för Kungl. Maj:t. Har länsstyrelsen efter fullmäktiges avstyrkande funnit att ansökan icke lagligen kan bifallas, finnes alltså icke någon möjlighet att besvärsvägen få detta beslut ändrat hos Kungl. Maj:t. Ansökan kan över huvud taget ej bifallas (såvida fråga ej är om s. k. turistutskänkning; se härom nedan). Fullmäktiges avstyrkande beslut är slutgiltigt under förutsättning att det tillkommit i laga ordning. Skulle någon kommunmedlem anse detta icke vara fallet, kan han på denna formella grund, men icke med hänsyn till beslutets sakliga innebörd, överklaga beslutet hos länsstyrelsen och i händelse av besvärens ogillande fullfölja talan hos Kungl. Maj:t. Detsamma gäller ett tillstyrkande fullmäktigebeslut. Länsstyrelsen äger emellertid fatta beslut om tillstånd till utskänkning innan kommunal myndighets beslut i ärendet vunnit laga kraft. Eljest skulle en kommunmedlem kunna fördröja ärendets avgörande genom att anföra besvär enligt kommunallagarna.[2]

Fullmäktige behöver icke angiva några skäl för sitt beslut. I Pff finns en rekommendation men icke någon ovillkorlig föreskrift att motivera avgivet yttrande; motsvarighet härtill saknas emellertid i Rff. Skulle fullmäktige det oaktat låta ett avstyrkande beslut stödjas av en motivering, är bärigheten av de däri anförda skälen likgiltig.

Har fullmäktige i laga ordning fattat beslut i ett tillståndsärende, kan de icke med laga verkan återupptaga ärendet och avgiva förnyat yttrande. Kungl. Maj:t har i ett flertal fall (av vilka de senast avgjorda visserligen hänfört sig till ansökningar om tillstånd att sälja pilsnerdricka, en skillnad som emellertid i detta hänseende torde sakna betydelse) förklarat

[1] Se Tidskrift för systembolagen (TfS) 1946 s. 56 och Kungl. Maj:ts två res. den 16 december 1949 (TfS 1950 s. 195—198).

[2] Jfr Kungl. Maj:ts res. den 18 december 1942 (TfS 1943 s. 70). Fallet gäller tillstånd till utskänkning av pilsnerdricka.

att, sedan fullmäktige en gång avgivit yttrande i en tillståndsfråga, de icke äger att med laga verkan ånyo utlåta sig i samma ärende.[1]

Det nu sagda gäller icke blott rena av- och tillstyrkanden utan i tillämpliga delar även sådant villkorligt tillstyrkande, som avses under c) ovan. Med denna typ av tillstyrkande är emellertid förknippade vissa särskilda spörsmål.

Enligt 3 kap. 10 § 2 mom. äger fullmäktige med bindande verkan föreslå sådana inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande, som

1) ej står i strid med det i 1 kap. 3 § angivna syftet eller med allmän lag eller författning,

2) ej rör de i 5 kap. 1 och 2 §§ omförmälda ämnen, d. v. s. måltidstvång och kvantitetsbegränsningar, samt

3) ej heller innefattar grunder för förbud mot utskänkning till viss person.

Frågan, huruvida ett villkor kan anses stå i strid med allmän lag eller författning, har visat sig kunna vålla vissa svårigheter. Ett hithörande fall, som tilldragit sig mycken uppmärksamhet, är frågan huruvida förbud mot restaurangdans kan föreskrivas som oktrojvillkor. Stadsfullmäktige i Borås föreslog beträffande samtliga utskänkningsställen i staden den inskränkningen i fråga om rörelsens bedrivande att offentlig danstillställning finge anordnas högst en dag varje vecka. Länsstyrelsen fann sig icke kunna fastställa villkoret, enär den begärda inskränkningen måste anses stå i strid mot bestämmelserna i 5 kap. 3 § Rff, enligt vilken det tillkommer länsstyrelsen att för särskilda fall, efter magistratens respektive kommunalnämndens hörande, medgiva rätt till utskänkning i samband med offentlig danstillställning. Stadens nykterhetsnämnd och vissa nykterhetsorganisationer anförde besvär över länsstyrelsens beslut och hävdade att länsstyrelsen enligt 3 kap. 10 § 2 mom. vore skyldig att fastställa den föreslagna inskränkningen, enär den icke kunde hänföras till de fall som uttryckligen undantagits från fullmäktiges befogenhet. Villkoret stode ej i strid med »allmän lag eller författning», eftersom 5 kap. 3 § vore en föreskrift inom Rff:s ram och därför ej hörde till de utomliggande författningsbestämmelser, med vilka konflikt kunde tänkas uppstå. Kontrollstyrelsen framhöll att det för avgränsningen av den kommunala medbestämmanderätten över rusdrycksförsäljningen grundläggande stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. vore otillfredsställande formulerat. Uppfattningen att ett utskänkningsvillkor ej stode i strid med allmän lag eller författning blott det ej strede med författningsföreskrift utanför Rff innebure en begränsning av stadgandets räckvidd och syntes icke endast sakna allt stöd i Rff och dess förarbeten utan måste därtill inrymma den enligt kontrollstyrelsens mening alldeles oantagbara konsekvensen, att länsstyrelse skulle vara skyldig att fastställa av fullmäktige föreslagna utskänkningsvillkor, vilka utan att komma i strid med den allmänna grundsatsen i 1 kap. 3 § likväl vore stridande mot uttrycklig föreskrift i Rff eller mot direktiv,

[1] Jfr Regeringsrättens årsbok 1940 not. S 50 och Kungl. Maj:ts res. den 21 januari 1944 (TfS 1944 s. 135).

meddelade i samband med förordningens antagande. Såsom exempel på dylika utskänkningsvillkor anfördes bl. a. att viss utskänkningsrörelse ej finge förknippas med vinstkvantitet för innehavaren eller att besiktning av utskänkningslokalerna skulle försiggå i annan än den i Rff bestämda ordningen. Dessa villkor strede icke mot allmän lag eller författning men väl mot bestämmelserna i 3 kap. 16 § 2 mom. respektive 5 kap. 11 § Rff. Det i 3 kap. 10 § 2 mom. använda uttrycket allmän lag eller författning måste därför enligt kontrollstyrelsens mening anses omfatta jämväl Rff själv. Kontrollstyrelsen anförde ytterligare.

De föreliggande besvären innebära, såvitt kontrollstyrelsen kan finna, ett försök att på rättstillämpningens väg genomföra en utvidgning av den kommunala vetorätten beträffande rusdrycksutskänkningen i syfte att få till stånd en begränsning av den s. k. restaurangdansen. Kontrollstyrelsen har i olika sammanhang understött de strävanden, som i besvärsärenden eller på annat sätt gjort sig gällande i nämnda syfte. Styrelsen kan emellertid icke medverka till detta syftes vinnande genom en tolkning av ett stadgande i rusdrycksförsäljningsförordningen, vilken enligt styrelsens mening aldrig varit avsedd och vilken, enligt vad styrelsen tror sig här ovan hava visat, skulle kunna medföra mycket betänkliga förskjutningar i tillämpningen av andra grundläggande föreskrifter i rusdrycksförsäljningsförordningen.

Kungl. Maj:t fann besvären icke kunna mot stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. bifallas.[1]

På grund av avgörandet i detta ärende och ett liknande ärende i Alingsås[2] väcktes motioner vid 1946 års riksdag i syfte att öka kommunalrepresentationens inflytande på utskänkning i samband med restaurangdans. Motionerna föranledde emellertid icke någon riksdagens åtgärd, då spörsmålet borde prövas av 1944 års nykterhetskommitté (se kap. 15 s. 298).

Ett annat villkor, som kommer i strid med Rff och därigenom med allmän lag eller författning, är att sökt utskänkningstillstånd skall överlåtas till viss person. Enligt ett yttrande av kontrollstyrelsen strider ett sådant villkor mot stadgandet i 3 kap. 16 §, enligt vilket det är länsstyrelsen förbehållet att i särskild ordning pröva lämpligheten och behörigheten hos den, å vilken överlåtelse ifrågasättes.[3] Kommunen äger sålunda i detta hänseende endast uttala sig negativt, d. v. s. genom att avstyrka sådana rättigheter som är avsedda att överlåtas till viss person eller vissa personer. Härigenom kan i praktiken samma resultat åstadkommas som om kommunen hade ägt uttala sig positivt till förmån för viss person.

I detta sammanhang må även beröras spörsmålet, om länsstyrelse vid meddelande av tillstånd till årsutskänkning av rusdrycker är bunden av fullmäktiges förslag till inskränkningar i fråga om tiden för utskänkningens avslutande. Som allmän regel gäller enligt 5 kap. 4 § att utskänkning ej får fortfara efter klockan 22. Länsstyrelsen äger emellertid bestämma annan tid och kan sålunda dels föreskriva att utskänkningen skall avslutas tidigare än

[1] Kungl. Maj:ts res. den 19 oktober 1945 (TfS 1945 sid. 234—236).
[2] Kungl. Maj:ts res. den 26 oktober 1945 (TfS 1946 sid. 26).
[3] TfS 1946 sid. 27.

klockan 22 dels på ansökan av systembolaget medgiva att utskänkningen får fortgå längre än till nämnda tidpunkt. För det senare fallet — men ej det förra — har uttryckligen föreskrivits, att kommunala myndigheter skall höras, och senare tid för utskänkningens avslutande får ej bestämmas än fullmäktige förordat. Med hänsyn till reglerna om den kommunala bestämmanderätten i 3 kap. 10 § 2 mom. har tvekan kunnat råda om fullmäktige med för länsstyrelsen bindande verkan ägde i annan mån än i 5 kap. 4 § uttryckligen angivits uppställa särskilda villkor beträffande tiden för utskänkningens bedrivande. Kungl. Maj:t har emellertid i ett besvärsmål godkänt denna befogenhet för fullmäktige. Vederbörande fullmäktige hade tillstyrkt en ansökan om utskänkning under villkor att utskänkningen avslutades vissa angivna klockslag under olika veckodagar, tidigast klockan 15 (lördagar) och senast klockan 21 (övriga vardagar utom fredagar). Länsstyrelsen följde endast delvis fullmäktiges förslag. Kungl. Maj:t fann att de av fullmäktige föreslagna tidsbegränsningarna innefattade sådana inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande, som länsstyrelsen vid meddelande av tillståndet till utskänkning bort jämlikt 3 kap. 10 § 2 mom. fastställa.[1]

Den under 2) ovan angivna begränsningen i kommunernas rätt att uppställa villkor — villkoren får ej röra måltidstvång eller kvantitetsbegränsningar — torde icke kräva några kommentarer.

Till villkor, som »innefatta grunder för förbud mot utskänkning till viss person», hör enligt motiven höjd utskänkningsålder, fattigvårds- och skattestreck samt därmed likartade generella grunder för avstängning från rätt att utskänkningsvis inköpa rusdrycker. Bestämmelserna anses däremot icke lägga hinder i vägen för fullmäktige att begränsa en utskänkningsrätt exempelvis till resande, lika litet som något hinder förefinnes att begränsa en klubbrättighet till utskänkning åt klubbmedlemmar.[2] Det är i dessa fall fråga om tillgodoseende av ett begränsat utskänkningsbehov, icke om grunder för förbud mot utskänkning till viss person.

Uppenbart är, att kommun till beviljande av viss ansökan kan knyta villkor som rör utskänkningsställets förläggning. Enligt motiven äger kommun dock icke uppställa förbehåll, som i realiteten innebär, att utskänkningsställe måste förläggas till viss fastighet. En sådan befogenhet har ansetts överskrida vad skälig hänsyn till kommunens berättigade intressen kräver och lämna utrymme för ovidkommande hänsyn. I ett i Tidskrift för systembolagen omnämnt fall hade fullmäktige föreskrivit att den sökta rättighetens utövande skulle knytas till viss byggnad i staden och i ett annat likaledes omnämnt fall att utskänkningsstället skulle förläggas till planerad byggnad å viss tomt i angivet kvarter. I dessa ärenden inhämtade länsstyrelsen yttranden från kontrollstyrelsen, som ansåg att länsstyrelsen icke var skyldig att vid bifall till ansökningarna fastställa de av fullmäktige föreslagna föreskrifterna om utskänkningsställets förläggning.[3]

---

[1] Kungl. Maj:ts beslut den 27 september 1946 (TfS 1946 s. 231).
[2] Se t. ex. Kungl. Maj:ts res. den 12 juni 1942 (TfS 1942 s. 229).
[3] Se TfS 1946 s. 27 och 28.

Om fullmäktige gör sitt bifall till viss rättighetsansökan beroende av ett villkor, som fullmäktige saknar befogenhet att uppställa, kan detta tolkas antingen så, att fullmäktige anses ha avstyrkt ansökan, eller så, att villkoret anses ogiltigt och tillstyrkandet kvarstår utan detsamma. I den mån återremiss icke äger rum, torde den senare tolkningen tillämpas (jfr i detta kap. refererade rättsfall).

Beträffande ändring av utskänkningsvillkoren under löpande oktrojperiod gäller enligt motiven, att kommunen har möjlighet att hos länsstyrelsen göra de framställningar om nya inskränkningar i utskänkningsrätten, som efter det tillstånd meddelats anses påkallade av fullmäktige. Därvid är emellertid länsstyrelsen icke bunden av vad i sådant hänseende föreslagits.

För fullständighetens skull må här även nämnas, att det finnes två frågor, beträffande vilka länsstyrelsen är skyldig att höra vederbörande kommunala myndigheter men icke att följa deras förslag. Dessa frågor gäller dels undantag från varieté- eller dansförbudet (den förut berörda 3 § i 5 kap.) dels ombyte av utskänkningsställe (5 kap. 10 §).

Beträffande tillstånd till trafikutskänkning behöver de kommunala myndigheterna ej höras.

Från regeln, att tillstånd till årsutskänkning icke kan meddelas mot kommuns avstyrkande, finnes, såsom redan antytts, ett viktigt undantag, avseende den s. k. turistutskänkningen. Denna form av utskänkning behandlas nedan.

I kap. 11 (s. 197) har *den kommunala initiativrätten* på utskänkningsområdet berörts. Fullmäktige äger sålunda ansöka om utskänkningstillstånd, om systembolaget ej inkommit med ansökan inom föreskriven tid. Genom rättsfall har klarlagts, att även om systembolag inom föreskriven tid ansökt om tillstånd till årsutskänkning inom en kommun, fullmäktige kan ansöka om ytterligare ett eller flera sådana tillstånd. På liknande sätt gäller, att om bolaget sökt en vinutskänkningsrättighet fullmäktige kan ansöka att tillståndet skall utvidgas att avse även spritdrycker.[1] Om ingen årsutskänkning bedrives inom en kommun, oaktat tillstånd meddelats därtill på ansökan av fullmäktige, kan länsstyrelsen på framställning av fullmäktige och efter nykterhetsnämndens hörande ålägga Sveriges centrala restaurangaktiebolag att anordna sådan utskänkning i kommunen (3 kap. 18 §).

Länsstyrelsens befogenheter. Såsom ovan utvecklats skall de i 3 kap. 10 § 2 mom. Rff avsedda inskränkningar i fråga om utskänkningsrörelsens bedrivande, som kommun föreslagit, av länsstyrelsen fastställas. Därjämte äger emellertid länsstyrelsen »vid meddelande av tillstånd till utskänkning eller ock sedermera föreskriva de inskränkningar angående utskänkningen som finnas erforderliga» (3 kap. 14 §). Denna rätt, som alltså icke är beroende av någon framställning från kommunal myndighets sida, är enligt ordalagen alldeles obegränsad. Frågan om dess innebörd har vid tillämpningen vållat

[1] Se Regeringsrättens utslag den 6 oktober 1938 (RÅ 1938 not. S. 268) och Kungl. Maj:ts res. den 16 december 1938. Jfr även Kungl. Maj:ts res. den 3 november 1938. Målen refereras utförligt i TfS 1939 s. 21—26.

vissa svårigheter. Klart torde vara, att även för länsstyrelsen gäller den ovan berörda regeln, att inskränkningarna ej får »stå i strid med det i 1 kap. 3 § angivna syfte eller med allmän lag eller författning». I övrigt uppställer sig emellertid här flera tveksamma spörsmål.

En huvudfråga är om länsstyrelsen kan föreskriva sådana inskränkningar, som kommunerna icke med bindande verkan kan föreslå.

Motiven till Rff lämnar på denna punkt icke någon säker ledning. Vissa rättsfall har ansetts ge vid handen att för länsstyrelsens rätt att föreskriva inskränkningar skulle gälla samma begränsning som för kommunernas rätt att uppställa villkor i fråga om utskänkningen. Rättsfallen, som dock icke angår förevarande fråga direkt utan närmast rör fastställelse av kommunala förslag, är följande.

1) På förslag av vederbörande fullmäktige fastställde länsstyrelsen den föreskriften, att utskänkning ej finge äga rum till personer, som skäligen kunde antagas ej hava uppnått 21 års ålder. Efter besvär återförvisade Kungl. Maj:t ärendet till länsstyrelsen, enär inskränkningen i fråga om utskänkningens bedrivande avsett skärpning av det i 5 kap. 8 § meddelade förbudet mot utskänkning till person, som kan antagas ej hava fyllt 18 år, och sålunda såsom innefattande grunder för förbud mot utskänkning till viss person, icke bort mot stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. andra punkten fastställas av länsstyrelsen.[1]

2) I ett annat fall tillstyrkte fullmäktige ansökan om utskänkning under villkor bl. a. att utskänkning av rusdrycker (således även lättgroggar och svagvin) endast finge ske i samband med verklig måltid bestående av lagad mat. Länsstyrelsen fann sig med hänsyn till bestämmelserna i 3 kap. 10 § 2 mom. icke kunna fastställa det sålunda föreslagna villkoret. Kungl. Maj:t fann besvären icke kunna mot stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. bifallas, då bestämmelsen om utskänkningens bedrivande i samband med verklig måltid rörde ämne, varom förmäles i 5 kap. 1 §.[2]

3) I ett tredje fall tillstyrktes ansökan av fullmäktige under villkor bl. a. att utskänkning av lättgroggar ej finge äga rum annat än i samband med måltid samt att högst en lättgrogg finge utskänkas till en och samma gäst vid samma måltid. Länsstyrelsen underlät att fastställa vad fullmäktige föreslagit. Kungl. Maj:t fann besvären icke kunna mot stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. bifallas, då de föreslagna bestämmelserna om lättgroggar rörde ämne, varom förmäles i 5 kap. 1 §.[2]

Innebörden av Kungl. Maj:ts avgöranden har som nämnts uppfattats så, att villkor och inskränkningar, som är undantagna från kommunalmyndigheternas vetorätt, icke heller kan föreskrivas av länsstyrelse. I ett avgörande år 1946 har emellertid Kungl. Maj:t följt en annan grundsats. Vederbörande fullmäktige tillstyrkte en ansökan om utskänkning av vin utan att därvid fästa några villkor. Länsstyrelsen föreskrev att utskänkningen skulle ske till spisande gäster, som vid dukat bord intoge verkliga måltider. System-

[1] Kungl. Maj:ts res. den 2 september 1938 (TfS 1938 s. 236).
[2] Kungl. Maj:ts två skilda res. den 28 maj 1943 (TfS 1943 s. 186—188 och 191).

bolaget besvärade sig och ansåg bl. a. att den av länsstyrelsen föreskrivna inskränkningen i utskänkningsrätten »införde oenhetlighet i lagtillämpningen». Fullmäktige anförde att de vid ansökningens tillstyrkande räknat med att utskänkningsrätten varken behövde eller borde givas vidare omfattning än vad länsstyrelsen sedermera föreskrivit. Länsstyrelsen förklarade att den föreskrivit ifrågavarande utskänkningsvillkor för att erhålla enhetliga bestämmelser inom länet. Länsstyrelsen hade emellertid icke anledning antaga att nykterhetstillståndet inom kommunen skulle försämras, om de av länsstyrelsen meddelade inskränkningarna i rätten att utskänka vin upphävdes. Kontrollstyrelsen åberopade de förut refererade ärendena och hemställde om bifall till besvären. Kungl. Maj:t fann emellertid icke skäl att göra ändring i överklagade beslutet.[1]

Härmed torde få anses fastslaget att länsstyrelse, i motsats till vad tidigare antagits, äger utfärda föreskrifter innefattande skärpning av kontrollstyrelsens bestämmelser om måltidstvång. Detta svarar också mot en vidsträckt praxis bland länsstyrelserna vid beviljande av tillstånd till vinutskänkning. Samma regel torde väl även få anses gälla beträffande kvantitetsbegränsningar. Bestämmelser om måltidstvång och kvantitetsbegränsningar i skärpande riktning har också av systembolagen i vissa fall intagits i överlåtelsekontrakten (s. 236).

Mera tveksamt torde vara om länsstyrelse även är befogad att föreskriva höjd utskänkningsålder, skattestreck och andra grunder för förbud mot utskänkning till viss person.[2] Bestämmelser om höjd utskänkningsålder har emellertid på flera håll införts av systembolagen i överlåtelsekontrakten (s. 255).

Såsom tidigare framhållits är länsstyrelsen författningsenligt oförhindrad att föreskriva alla de inskränkningar angående utskänkningen, som finnes erforderliga (3 kap. 14 §). Redogörelsen för rättsfallen och diskussionen kring dessa visar emellertid, att denna länsstyrelsens rätt i praktiken ansetts böra begränsas i vissa hänseenden. Man har icke ansett det lämpligt bl. a. i enhetlighetens intresse att länsstyrelsen fullt utnyttjade sin rätt att föreskriva alla slag av inskränkningar.

Tidigare har länsstyrelsen icke ansetts äga laglig rätt föreskriva att viss personal (ordningsvakt, hovmästare) skall tjänstgöra vid ett utskänkningsställe.[3] Att kommunen icke kan med bindande verkan uppställa ett sådant vilkor har ansetts framgå redan av den i 3 kap. 10 § 2 mom. använda formuleringen att villkoren skall avse inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande. Enligt uttalande av kontrollstyrelsen finge vad som vore att anse som en inskränkning i fråga om rörelsens bedrivande avgöras i varje särskilt fall och det ville icke synas som om dit skulle kunna hänföras önskemål om anställande av viss personal. Frågan om länsstyrelsens rätt att föreskriva sådana villkor i samband med rusdrycksutskänkning har, såvitt

[1] Kungl. Maj:ts res. den 27 september 1946 (TfS 1946 s. 244 och 245).

[2] Jfr TfS 1946 s. 26 (utskänkning av vin inom Södra Åsarps socken) där länsstyrelsen icke ansett sig kunna fastställa föreslaget villkor, som riktade sig mot ortsbefolkningen.

[3] Kungl. Maj:ts res. den 11 juni 1943 (TfS 1943 s. 203 och 204).

kunnat utrönas, icke prövats av Kungl. Maj:t efter 1946 års avgörande. Sådana villkor har emellertid godkänts i senare avgöranden, som gäller utskänkning av pilsnerdricka.[1] Föreskrifter av ifrågavarande slag kan vidare systembolag för närvarande intaga i överlåtelsekontrakten.

En fråga, som i detta sammanhang må beröras, är huruvida länsstyrelse äger föreskriva inskränkningar beträffande den med tillståndet till rusdrycksutskänkning följande rätten att utskänka pilsnerdricka och huruvida länsstyrelse är skyldig att fastställa sådana av fullmäktige föreslagna inskränkningar. Denna fråga finns ingenstädes uttryckligen berörd i Pff eller Rff eller förarbetena till dessa. Enligt kontrollstyrelsens mening borde spörsmålet bedömas efter enahanda grunder som samma spörsmål för pilsnerdricksutskänkning utan samband med utskänkning av rusdrycker, d. v. s. länsstyrelsen borde äga fri prövningsrätt. Denna ståndpunkt har också Kungl. Maj:t intagit.[2] Länsstyrelsen har sålunda befogenhet att med eller utan förslag av fullmäktige fastställa en dylik inskränkning.

På grund av länsstyrelsens rätt att besluta om inskränkningar i fråga om utskänkningen har man i praxis ansett länsstyrelsen vara befogad att då skäl därtill finns under oktrojperioden upphäva eller ändra föreskrivna villkor; dock äger länsstyrelsen icke under löpande period utan samtycke av den kommunala myndigheten upphäva sådan utskänkningsföreskrift, som länsstyrelsen varit förpliktad att fastställa enligt förslag av nämnda myndighet.

Turistutskänkningen innebär, såsom tidigare antytts, att den kommunala vetorätten i vissa fall genombrytes. För att tillstånd till sådan utskänkning skall kunna erhållas fordras att det »finnes vara av allmän betydelse, att vid hälsobrunn, badort eller annan kurort eller eljest å någon för turistväsendet i riket viktig ort årsutskänkning äger rum å hotell eller pensionat». I dessa fall »må Konungen, där systembolags ansökan om sådan utskänkning avstyrkts av kommunens fullmäktige eller inom fullmäktige väckt fråga om utskänkningen avslagits, meddela bolaget tillstånd till utskänkningen». Ansökan om tillstånd skall göras av bolaget eller annan inom en månad från det fullmäktiges beslut vunnit laga kraft. Tillstånd meddelas för oktrojperiod eller del därav. Vid tillstånds meddelande äger Kungl. Maj:t utfärda de särskilda föreskrifter beträffande utskänkningstid o. d. som prövas erforderliga (3 kap. 12 §).

Såsom framgår av den citerade bestämmelsen är turistutskänkning en art av årsutskänkning (och kan alltså ej ha formen av tillfällig utskänkning) men den skiljer sig från vanlig årsutskänkning i flera hänseenden. Vid turistutskänkningen skall fullmäktige ha *avstyrkt* ansökan eller framställning om vanlig årsrättighet, under det att den reguljära årsutskänkningen

[1] Kungl. Maj:ts res. den 22 oktober 1948 på besvär av Alma Nilsson och den 26 januari 1951 på besvär av Thure Persson. På grund av att reglerna om den kommunala medbestämmanderätten är annorlunda utformade i Pff än i Rff, synes emellertid några bestämda slutsatser icke kunna dragas.

[2] Se Kungl. Maj:ts tre olika res. den 28 maj 1943 (TfS 1943 s. 186—191)

förutsätter att fullmäktige *tillstyrkt* gjord ansökan eller själva gjort framställning om sådan utskänkning. Vidare skiljer sig turistutskänkning från vanlig årsutskänkning därutinnan, att den endast kan förekomma på hotell eller pensionat å någon för turistväsendet i riket viktig ort samt att tillstånd beviljas av Konungen. En annan skillnad, som visserligen icke framgår av författningsbestämmelsen men av motiveringen för densamma, är att tillståndshavaren vid turistutskänkning ej äger erhålla någon vinst å de drycker, som avses med turistutskänkningstillståndet.

Såsom tidigare närmare utvecklats (kap. 11 s. 196), kan tillstånd till vanlig årsutskänkning meddelas för återstående del av oktrojperiod, varvid dock fordras särskilda skäl. Tillstånd till turistutskänkning åter meddelas »för oktrojperiod eller del därav». Rätt till sådan utskänkning kan sålunda i motsats till vanlig årsutskänkning beviljas för annan del av perioden än återstoden därav. Vidare uppställes icke i detta fall kravet på särskilda skäl. Ett avgörande av Kungl. Maj:t ger stöd åt den tolkningen att de eljest gällande kraven på tider för behandlingen av ansökningar och på särskilda skäl för tillstånd till del av period icke behöver vara uppfyllda, när det är fråga om turistutskänkning.[1] Dessa avsteg från de vanliga reglerna torde kunna motiveras med hänsyn till de särskilda intressen, som turistutskänkningen enligt rusdryckslagstiftningsrevisionen är avsedd att gagna.

Kravet på att utskänkningens anordnande skall vara av allmän betydelse innebär, att turistutskänkning är avsedd endast för betydande företag av hög klass. I den proposition, varigenom förslag till Rff förelades riksdagen, framhöll departementschefen, att tillstånd till turistutskänkning — som innebure ett undantag från principen, att varje kommun skall äga förhindra att utskänkning anordnas inom dess område — borde meddelas endast i begränsad omfattning. Stadgandet borde enligt departementschefens mening vinna tillämpning endast beträffande sådana hotell eller pensionat, vilka redan förvärvat eller med visshet kunde väntas påräkna en publik från hela landet — eventuellt från utlandet — men som däremot i regel icke alls vore avsedda för hemortens befolkning. Såsom en ytterligare förutsättning för undantagsbestämmelsens tillämpning borde gälla, att omständigheterna skulle vara sådana, att det med hänsyn till företagets omfattning och befogade anspråk från gästernas sida framstode som en uppenbar brist, att utskänkning icke ägde rum på hotellet eller pensionatet.

För att turistutskänkningen skulle begränsas till hotellgäster och turister ansåg departementschefen att det i samband med tillstånds beviljande lämpligen kunde föreskrivas, att utskänkning finge äga rum endast till gäst, som vore boende å hotellet eller pensionatet eller å rum, som eljest anvisats av ledningen för hotellet eller pensionatet, eller med vilken avtal om bespisning träffats för minst tre dagar. I undantagsfall kunde förhållandena emellertid tänkas påkalla, att utskänkningen finge avse även den, som eljest tillfälligt uppehölle sig på orten för vila eller rekreation.

Turistutskänkningen kan avse antingen både spritdrycker och vin eller

[1] Se Kungl. Maj:ts res. den 16 december 1949 och i TfS intagen kommentar därtill (TfS 1950 sid. 14—17).

enbart vin. Har fullmäktige i fråga om ett sökt tillstånd att utskänka både spritdrycker och vin avstyrkt spritdrycksrättigheten men tillstyrkt vinrättigheten, kan tillståndet till spritdrycksutskänkning under angivna förutsättningar beviljas som turistutskänkning.

Institutet turistutskänkning infördes år 1937. Tillstånd till sådan utskänkning har meddelats mycket sparsamt. Hittills har sålunda endast fem utskänkningsställen fått dylikt tillstånd, nämligen Hedmans hotell, Hålland, i Undersåkers kommun, Jämtlands län,[1] Hotell Siljansborg[1] och Hotell Persborg i Rättvik, Kopparbergs län (tillstånden avsåg endast spritdrycker) samt Hooks herrgårdspensionat i Svenarums kommun och Värdshuset Gyllene Uttern i Gränna landsförsamling, Jönköpings län (tillstånden avsåg endast vin). Under innevarande oktrojperiod (1949—1953) gäller endast två tillstånd till turistutskänkning, nämligen för Hotell Persborg (spritdrycker)[2] och för Hooks herrgård (vin);[3] de övriga ställena har numera ordinarie tillstånd till årsutskänkning. De gällande tillstånden till turistutskänkning avser endast utskänkning till å hotellet (pensionatet) boende gäst samt person, som besöker hotellet (pensionatet) i sällskap med sådan gäst; för Hooks herrgård därjämte gäst, med vilken avtal om bespisning träffats för minst tre dagar, och person i hans sällskap.

Ett tjugutal ansökningar om tillstånd till turistutskänkning har avslagits. Så är bl. a. förhållandet med rättighet för Vikingsö pensionat i Diö stationssamhälle i Kronobergs län. Kontrollstyrelsen framhöll därvid att rusdrycksla gstiftningsrevisionen främst haft i tankarna turistcentra i vissa delar av landet såsom turistorterna i Jämtland, Lappland och Dalarna. Till turistcentra kunde däremot i allmänhet icke räknas de s. k. herrgårdspensionaten, vilka under senare tid tillkommit i allt större omfattning. Mot bakgrunden av vad länsstyrelsen anfört om rörelsens blygsamma omfattning å pensionatet i Diö vore det enligt kontrollstyrelsens mening uppenbart, att detta pensionat icke vore att hänföra till hotell eller pensionat å någon för turistväsendet i riket viktig ort.[4]

Till förmån för turiträttighet för Stadshotellet i Värnamo åberopades att Värnamo vore en för turistväsendet i riket viktig ort därför att staden genomlöptes av den stora kontinentalvägen, som vore starkt trafikerad av turister på genomfart. Av ansökan framgick emellertid att något större antal personer icke brukade slå sig ned i Värnamo för någon tids rekreation eller semestervistelse. Enligt kontrollstyrelsens mening vore Stadshotellet i Värnamo just ett sådant hotell, som icke avsetts med bestämmelserna om turistutskänkning.[4] Rätt till turistutskänkning medgavs ej heller för Tingsryds luftkurort med tillhörande restaurationslokaler i Tingsås socken i Kronobergs län.[4]

Vidare har Kungl. Maj:t avslagit framställningar om tillstånd till turistutskänkning av spritdrycker för sammanlagt elva hotell och pensionat i Åre

[1] Se artikel om de första turistutskänkningstillstånden i TfS 1939 s. 1 ff.
[2] Kungl. Maj:ts res. den 16 december 1949 (TfS 1950 s. 14—17).
[3] Kungl. Maj:ts res. den 30 september 1949 (TfS 1950 s. 96).
[4] Se Kungl. Maj:ts res. den 3 juni 1938 och två res. den 9 december 1938 (TfS 1939 s. 5—7).

socken, Jämtlands län, å vilka tidigare endast vinutskänkning ägt rum. Kontrollstyrelsen hade tillstyrkt ansökningarna beträffande sju av dessa hotell och pensionat. I fråga om Åregården och Grand hotell i Åre gjordes ny ansökan ett par oktrojperioder senare. Kungl. Maj:t fann emellertid icke skäl bifalla ansökningen.[1]

Av de ansökningar om tillstånd till turistutskänkning för innevarande oktrojperiod som avslagits gällde en Rättviks Turisthotell. Att detta hotell, som enligt kontrollstyrelsen tillhör vårt lands största turistetablissemang och vars allmänna standard är hög, icke erhöll turiströttighet, när det närbelägna och i fråga om standard jämförbara Hotell Persborg fick sådan rättighet, torde sammanhänga med att turisthotellet ansetts fungera icke endast som turisthotell utan också som ortshotell i vanlig mening. Turisthotellet är beläget omedelbart intill järnvägsstationen och inne i municipalsamhället.[2]

Ett annat hotell som förvägrats turiströttighet är Turisthotellet å Kinnekulle i Medelplana socken, Skaraborgs län. Kontrollstyrelsen fann att rörelsen vid hotellet och den därtill knutna restaurangen var av jämförelsevis ringa storleksordning. Hotellet besöktes i mycket obetydlig omfattning av utlänningar. Besöksfrekvensen å hotellet och restaurangen från andra delar av landet än Skaraborgs län syntes också kunna betecknas såsom föga omfattande. Att restaurangen väsentligen besöktes av gäster från länet bestyrktes av landsfiskalens yttrande, där turisthotellet rubricerades såsom »länets enda egentliga utvärdshus». Den vid turisthotellet bedrivna rörelsen kunde sålunda enligt kontrollstyrelsens mening icke anses vara av sådan karaktär och omfattning, som i de givna direktiven angavs såsom en förutsättning för ett brytande av det kommunala vetot.[3]

Kungl. Maj:t har vidare avslagit ansökan om turiströttighet för Medevi hälsobrunn i Västra Ny socken, Östergötlands län. Kontrollstyrelsen fann det i viss mån tveksamt, huruvida Medevi numera kunde rubriceras såsom en sådan ort, där det vore av allmän betydelse att utskänkning av rusdrycker ägde rum. Vederbörande landsfiskal anförde i sitt yttrande, att spriten för det klientel, som besökte Medevi, torde vara av mycket underordnad betydelse. Kvantiteten av de vid hälsobrunnen utskänkta rusdryckerna hade under de senare åren alltmera nedgått och vore av förhållandevis obetydlig omfattning.[4]

Slutligen har Kungl. Maj:t icke funnit skäl att för närvarande bifalla en ansökan om tillstånd till turistutskänkning av vin å Grangärde turisthotell i Grangärde socken, Kopparbergs län. Enligt avtal med kommunen hade turisthotellet åtagit sig att handhava verksamheten i en från kommunen förhyrd byggnad, kallad Gästgivaregården, så att denna förblir en samlings-

[1] Se redogörelse i TfS 1946 s. 145—147 och Kungl. Maj:ts res. den 8 november 1946 (TfS 1947 sid. 20).
[2] Kungl. Maj:ts res. den 16 december 1949 (TfS 1950 s. 14—17).
[3] Kungl. Maj:ts beslut den 4 november 1949 (TfS 1950 s. 97).
[4] Kungl. Maj:ts res. den 4 november 1949 (TfS 1950 s. 220).

plats för kommunens invånare. Så länge detta avtal består, torde turisthotellet icke kunna erhålla rätt till turistutskänkning. Kommunen hade emellertid uppsagt turisthotellet som hyresgäst i byggnaden från viss angiven dag.[1]

2. Framställningar.

Svenska Turisthotellens Riksförbund har i tvenne framställningar till nykterhetskommittén (inkomna den 13 april 1948 och den 26 januari 1949) framfört sina synpunkter på bl. a. den kommunala vetorätten och turisträttigheterna.

Förbundet anser att den kommunala vetorätten vid beviljande av tillstånd till utskänkning av spritdrycker och vin ofta medför svåra konsekvenser för näringens utövare. Det har vid handläggning av dylika frågor förekommit att sakskäl ofta fått vika för känsloskäl. Inom ett flertal av landets turistcentra råder enligt förbundets mening en förvånansvärd brist på förståelse för turisthotellens verksamhet och deras aktuella svårigheter. Den vetorätt, som tillkommer kommunerna, har skapat ett osäkerhetstillstånd för de framåtsträvande och ansedda turisthotellen, som allvarligt äventyrar dessas bestånd och utveckling. Förbundet föreslår därför att bestämmanderätten överföres från kommunerna till länsstyrelserna, varvid största hänsyn bör tagas till rättighetssökandens personliga kvalifikationer samt turistfrekvensen på orten och dess utvecklingsmöjligheter.

Beträffande turisträttigheterna framhåller förbundet att det synes som om Kungl. Maj:t icke i nämnvärd grad begagnat sig av rätten att bevilja sådana rättigheter. För den händelse förbundets förslag om överförande av bestämmanderätten från kommunerna till länsstyrelserna icke är genomförbart, önskar förbundet därför att möjligheterna att erhålla turisträttigheter utvidgas. Vidare yrkar förbundet att bestämmelsen om att gäster för att få begagna sig av den genom turisträttighet beviljade utskänkningen måste bo på anläggningen minst ett dygn helt måtte bortfalla. Den ger nämligen upphov till upprepad friktion med alla tillfälliga gäster, som svårligen kan förstå innebörden av bestämmelsen. Tillämpningsföreskrifterna för turisträttigheterna bör enligt förbundets mening uppmjukas så att samma bestämmelser gäller för dem som för ordinarie rättigheter.

Turistutredningen har i skrivelse till kommittén den 28 mars 1950 främst med hänsyn till utländska turister föreslagit vissa lättnader i de svenska utskänkningsbestämmelserna (se kap. 13 s. 239). Därvid rekommenderar utredningen vissa åtgärder i syfte att ge turistutskänkningen ökad praktisk betydelse. Utredningen anför härom följande.

Att på landsbygden, särskilt i de större turiststråken, möjligheterna att erhålla spritdrycker äro begränsade åstadkommer även irritation och förvåning bland det utländska turistklientelet. Då något direkt ingrepp i den kommunala bestämmanderätten beträffande utskänkningsrättigheter icke ansetts lämpligt, har utvägen med

[1] Kungl. Maj:ts res. den 10 november 1950 (TfS 1951 s. 74—77).

ökad användning av de s. k. turiströttigheterna diskuterats under meningsutbytena i denna fråga. Därvid har hävdats, att sådana anläggningar, vilkas verksamhet kunna anses utgöra ett riksintresse ur turistisk synpunkt, borde få sina önskemål om utskänkning tillgodosedda genom s. k. turiströttigheter, vilka i så fall även borde jämställas med vanliga rättigheter i vinsthänseende. I detta sammanhang må nämnas, att invändningar rests mot det ofta förekommande villkoret för utskänkning, att sprit endast får serveras åt person som bor på hotellet, där serveringen sker. Särskilt oförståeligt blir detta då, som ofta är fallet, utländska sällskapsresor stanna på en plats blott för en måltid.

3. Nykterhetskommittén.

Mot den kommunala vetorätten har viss kritik riktats. Bland de skäl som anförts till stöd för att den skall slopas eller begränsas har främst framhållits den ojämna utövningen av vetorätten i olika kommuner och under olika tider. Denna ojämnhet, som automatiskt inverkat på tillståndsgivningen och som icke alltid ansetts motiverad av omständigheterna, har i åtskilliga fall ansetts medföra att den restaurangbesökande allmänhetens önskemål icke kunnat bli tillgodosedda. Det har därför förekommit att bestämmelserna om det kommunala vetot karakteriserats som en undantagslagstiftning, vilken drabbar minoriteterna i de kommuner där vetorätten använts.

Vidare har från turist- och restaurangnäringen framhållits att den kommunala vetorätten ofta medförde svåra konsekvenser för näringens utövare. Inom ett flertal av landets turistcentra angives råda ringa förståelse för turisthotellens verksamhet. Svenska turisthotellens riksförbund föreslår därför att den verkliga bestämmanderätten överföres från kommunerna till länsstyrelserna, d. v. s. att vetorätten upphäves.

Tillstånd till årsutskänkning av spritdrycker och vin utövades under år 1950 i 127 av rikets 132 städer, eller i alla utom Tranås, Värnamo, Hagfors, Kumla och Fagersta samt i 162 av de 2 369 landskommunerna. Tillstånd till årsutskänkning av enbart vin utövades i 3 städer (Tranås, Värnamo och Fagersta) och i 92 landskommuner.

Ofta förbinder en kommun sitt tillstyrkande med vissa villkor för utskänkningen, som kompletterar Rff:s bestämmelser i olika hänseenden. Dessa villkor, som före år 1938 kunde vara av de mest skiftande slag, har stundom betecknats som en ofördelaktig biverkan av den kommunala medbestämmanderätten.

Bland de skäl som anförts till stöd för att den kommunala vetorätten skall behållas har framhållits att denna rätt i stort sett främjat en gynnsam utveckling av nykterhetstillståndet. Principen om kommunal vetorätt har varit genomgående för hela vår moderna nykterhetslagstiftning, och man har därför ansett att ett avsteg från denna princip icke borde göras utan mycket starka skäl. Utskänkningen är vidare i allmänhet lokalt betonad och kan också i viss mån sägas vara en fråga som angår den allmänna ordningen inom kommunen. Detta har ansetts motivera att man tillerkänner vederbörande kommun rätten att avgöra, huruvida sådan försäljning må äga rum

inom densamma. Slutligen har ur psykologisk och demokratisk synpunkt ifrågasatts riktigheten av att ytterligare inskränka det kommunala vetot.

Nykterhetskommittén finner övervägande skäl tala för att den kommunala vetorätten i fråga om utskänkning av rusdrycker bibehålles. Kommittén kan sålunda icke biträda turistnäringens förslag om det kommunala vetots slopande. De olägenheter av den kommunala vetorätten, som man i vissa fall kan påvisa, torde till stor del kunna elimineras dels genom fortsatt möjlighet till turistutskänkning (se nedan), dels genom det nya institutet medgivande till förtäring av starkare drycker (se vidare kap. 14 s. 288). Även de av kommittén föreslagna nya reglerna om utskänkning och förtäring vid slutet bord (personalmatsalar och kollektivhusmatsalar) är i detta sammanhang av betydelse.

Kommunens befogenheter. Kommittén övergår därefter till frågan om den kommunala vetorättens omfattning. Denna rätt bör enligt kommitténs mening liksom nu inrymma dels en mera allmän befogenhet att fastställa högsta antal utskänkningsställen och att hindra utskänkning inom viss del av kommunen dels ock befogenhet att med bindande verkan avstyrka viss ansökan eller uppställa villkor för dess beviljande.

Något hinder föreligger inte att en kommun utövar enbart förstnämnda befogenhet. Det kan ju tänkas, att kommunen inte är intresserad av eller vill undvika debatt om diverse med de särskilda ansökningarna förknippade frågor. Kommunen kan då inskränka sig till att föreslå ett visst maximiantal utskänkningsställen eller ett visst område, inom vilket utskänkningsställen ej får finnas, eller båda dessa begränsningar. Ett yttrande, som är avfattat på detta sätt, kan emellertid endast gälla det ordinarie tillståndsförfarandet före varje oktrojperiods början. Inkommer ansökningar senare under perioden, får kommunen ta ställning till varje sådan ansökan för sig.

Vad därefter angår kommuns befogenheter med avseende å varje särskild ansökan torde den egentliga vetorätten, d. v. s. rätten att med bindande verkan helt avstyrka ansökningen, här icke kräva någon ytterligare motivering. De problem, som uppkommer i detta sammanhang, hänför sig i huvudsak till frågan om kommuns rätt att, likaledes med bindande verkan, uppställa villkor för en viss ansöknings beviljande.

Som förut nämnts gäller härutinnan för närvarande, att av kommun föreslagna inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande skall, med vissa undantag, av länsstyrelsen fastställas. Den sålunda angivna principen finner kommittén riktig. Även enligt kommitténs mening bör kommun icke kunna uppställa andra villkor än sådana som har karaktär av inskränkningar i fråga om rörelsens bedrivande. Ett villkor om exempelvis anställande av viss personal (ordningsvakt el. dyl.) bör länsstyrelsen sålunda inte vara skyldig att fastställa men väl äga befogenhet att, där så finnes lämpligt, föreskriva. Beträffande villkor om att utskänkningsställe ej får vara beläget inom en viss del av kommunen synes det däremot vara naturligt att kommunen äger med bindande verkan uppställa ett sådant förbehåll.

De undantag från den angivna principen som för närvarande gäller är, som tidigare berörts, att de föreslagna inskränkningarna ej får strida mot Rff:s syfte eller mot allmän lag eller författning, ej får röra måltidstvång eller kvantitetsbegränsningar samt ej får innefatta grunder för förbud mot utskänkning till viss person. Regeln om förstnämnda undantag tillämpas så, att även inskränkningar, som står i strid med bestämmelser i Rff själv, icke anses vara för länsstyrelsen bindande.

Uppenbart är att det förstnämnda undantaget i princip bör bibehållas. Frågan är här endast om därunder bör inbegripas även rusdrycksförsäljningsförordningens egna bestämmelser. Kommittén förmenar att så bör ske. I fråga om motiveringen för denna ståndpunkt vill kommittén i första hand hänvisa till kontrollstyrelsens på s. 212 refererade yttrande. Kommittén delar den uppfattning åt vilken styrelsen här givit uttryck. I likhet med styrelsen anser kommittén det icke rimligt att kommunerna skulle få befogenhet att föreskriva villkor, som kunde i grund ändra det i förordningen fastslagna rättighetssystemet. Denna kommitténs ståndpunkt överensstämmer ju också med nu tillämpad praxis.

I strid med en viss författning torde ett villkor få anses stå, om det innebär ändring av en i författningen upptagen regel av absolut natur, men däremot icke om det ersätter en regel som enligt sin egen lydelse medger en annan reglering eller om det utgör ett tillägg till författningen. En regel av absolut natur är stadgandet i 25 § 3 mom. (endast restaurangbolaget får driva folkrestauranger); en bestämmelse, som själv tillåter en annan reglering, är däremot 47 § (till varje gäst må vid ett och samma besök utskänkas *högst* 10 centiliter brännvin).

Som exempel på inskränkningar, vilka fullmäktige med hänsyn till den nu behandlade grundsatsen icke med bindande verkan kan föreskriva, må anföras följande villkor: *att* strängare behörighetsregler skall gälla än de i 25 § 1 mom. i förslaget angivna, t. ex. att utskänkning ej må bedrivas av den som är under 30 år (eljest 21 år); *att* viss utskänkning ej skall vara förenad med någon vinst för tillståndsinnehavaren eller att andra regler för vinstkvantiteterna skall gälla än dem kontrollstyrelsen utfärdar (38 § 1 mom.); *att* rörelse efter dödsfall, konkurs eller omyndighetsförkaring ej får fortsättas till utgången av tillståndstiden utan högst ett år efter dödsfallet etc. (länsstyrelsen äger dock bestämma kortare tid, 39 §); *att* visst utskänkningstillstånd ej må överföras å annan (detta prövas av tillståndsmyndigheten, 40 §); *att* tillstånd alltid skall återkallas vid yppade missförhållanden (tillståndsmyndigheten äger i sådana fall anpassa sina ingripanden efter omständigheterna, 41 §); *att* besiktning av utskänkningslokal skall ske utöver hälsovårdsmyndigheternas godkännande enligt livsmedelsstadgan (42 §); *att* ombyte av utskänkningsställe över huvud taget ej får äga rum (43 §); *att* utskänkningen av vin och starköl ej får fortgå efter den ordinarie utskänkningstidens slut vid tillfälle då medgivande till förtäring av spritdrycker gäller (48 § 2 mom.); *att* undantag från varietéförbudet ej får medgivas (51 §); *att* medgivande till förtäring av spritdrycker ej får lämnas beträf-

fande visst utskänkningsställe, där endast vin eller vin och starköl får utskänkas (detta prövas av länsstyrelsen, 52 §); *att* det starköl som får utskänkas inom kommunen skall innehålla viss lägre alkoholhalt än $4^1/_2$ viktprocent (4 §).

Vad måltidstvång och kvantitetsbegränsningar angår upptar Rff själv regler om måltidstvång och bemyndigar kontrollstyrelsen att utfärda tillämpningsföreskrifter i ämnet ävensom att föreskriva generella kvantitetsbegränsningar. Detta torde ha ansetts lämpligt framför allt ur enhetlighetens synpunkt; ur samma synpunkt har kommunal medbestämmanderätt på dessa områden befunnits olämplig. I fråga om måltidstvånget intager förslaget samma ståndpunkt som Rff, och samma skäl finns alltså att här utesluta den kommunala medbestämmanderätten. Detta gäller sålunda även de särskilda föreskrifter kontrollstyrelsen enligt förslaget kan komma att utfärda angående undantag från måltidstvånget beträffande s. k. lättgroggar och drinkar (se kap. 13).

Vad kvantitetsbegränsningarna angår föreligger däremot en betydande olikhet mellan förslaget och Rff i det att enligt det förra några generella sådana begränsningar icke skall förekomma (bortsett från den särskilda regeln om brännvin i 47 §); endast på utskänkningsställen, där missförhållanden konstaterats, skall kvantitetsbegränsingar kunna föreskrivas. Befogenheten att göra detta har emellertid tillagts länsstyrelsen såsom den — jämte länsnykterhetsnämnden — högsta övervakande instansen. Även enligt förslaget saknas därför utrymme för kommunal bestämmanderätt på ifrågavarande område.

Icke heller i fråga om det tredje av de nu gällande undantagen från regeln om kommunernas rätt att föreskriva inskränkningar — förbud mot utskänkning till viss person — har kommittén funnit anledning att frångå Rff:s ståndpunkt. Endast en formell ändring har i förtydligande syfte företagits (31 §).

Enligt kommitténs mening bör emellertid ytterligare ett undantag från den nyss nämnda regeln uppställas. Enligt gällande bestämmelser torde en kommun vara formellt oförhindrad föreskriva att utskänkningen på en restaurang får börja först efter den i författningen angivna tiden, t. ex. klockan 13 eller 14 i stället för klockan 12. Kommunerna har emellertid såvitt bekant icke begagnat sig av denna möjlighet; ej heller torde frågan ha aktualiserats genom besvär till Kungl. Maj:t. Nykterhetskommittén har föreslagit att spritdrycker ej må utskänkas före klockan 15 samt vin och starköl ej före klockan 12 (48 § 1 mom.). Enligt kommitténs mening bör arbetsdagen i möjligaste mån göras spritfri. Däremot synes vissa lättnader i restriktionerna efter detta klockslag kunna göras. (Se härom kap. 13 nedan.) »15-slaget» är en av huvudprinciperna i det nya rättighetssystemet och flera av de föreslagna bestämmelserna har utformats med hänsyn härtill. Regeln att serveringen av spritdrycker börjar klockan 15 bör sålunda normalt gälla över hela landet. Varje restauratör är naturligtvis oförhindrad att börja vid en senare tidpunkt men kommunerna bör icke enligt kommitténs mening kunna

föreskriva senare tidpunkt för spritdrycksutskänkningens början än klockan 15. Samma grundsats bör även gälla den tid då utskänkningen av vin och starköl får börja. Uttryckligt stadgande härom har införts i förslaget (31 §). Om kontrollstyrelsen begagnar sig av den föreslagna möjligheten att medgiva servering av vissa slag av spritdrinkar före klockan 15, bör ej heller i detta fall tiden för serveringens början falla under kommunens bestämmanderätt.

Vad därefter angår utskänkningstidens slut har, som förut nämnts, kommun ansetts äga rätt att med för länsstyrelsen bindande verkan föreslå att utskänkningen på en restaurang några eller alla dagar i veckan skall upphöra vid viss tidigare tidpunkt än klockan 22. Kommittén har ingen anledning att föreslå ändring i denna ordning. För att undanröja all oklarhet bör emellertid en uttrycklig bestämmelse härom införas i samband med reglering av utskänkningstiden (48 § 2 mom.).

Enligt de föreslagna bestämmelserna (31 §) skulle kommun med för länsstyrelsen bindande verkan kunna föreslå bl. a.

a) förbud mot förläggning av utskänkningsställe till viss del av kommunen,

b) förbud mot utskänkning i vissa lokaler inom en restaurang,

c) inskränkningar i fråga om utskänkningstidens slut,

d) begränsning av utskänkningsrätten till att avse endast slutna sällskap, t. ex. medlemmarna i viss förening eller klubb,

e) begränsning av sökt s. k. fullständig rättighet till att avse endast vin eller vin och starköl. Däremot bör fullmäktige ej kunna tillstyrka spritdrycker och vin men undantaga starköl, enär detta icke låter sig förena med kommitténs avsikt med starkölsförbudets upphävande. Till grund härför ligger en strävan att förskjuta konsumtionen från starkare till svagare drycker. Starkölet kan nämligen väntas minska konsumtionen av spritdrycker, bl. a. lättgroggarna, och bör på spritrestauranger finnas tillgängligt före klockan 15. Starkölet beräknas härigenom bidraga till en önskvärd avspänning i diskussionen om restaurangrestriktionerna. Enligt 28 § fjärde stycket och 36 § 1 mom. av förslaget skall tillstånd till utskänkning av rusdrycker avse antingen a) alla slag av rusdrycker eller b) vin och starköl eller c) endast vin. En vinrättighet innesluter sålunda ej rätt att utskänka starköl. För sådan rätt fordras särskilt tillstånd, vilket kan meddelas endast utskänkningsställe, som redan har eller samtidigt erhåller vinrättigheter (se s. 337). Fullmäktige kan sålunda med bindande verkan dels begränsa en sökt fullständig rättighet till att avse endast vin eller vin och starköl, dels ock begränsa en sökt vin- och starkölsrättighet till endast vin. Däremot kan varken fullmäktige eller länsstyrelsen begränsa en sökt fullständig rättighet till att avse spritdrycker och vin, d. v. s. undantaga starköl, samt ej heller begränsa en sökt vin- och starkölsrättighet till endast starköl.

Fullmäktige äger enligt förslaget liksom nu är fallet befogenhet att föreskriva hur långt utskänkningstiden får utsträckas efter klockan 22 (48 § 2—4 mom.). Sådan föreskrift behöver emellertid icke vara oktrojbestäm-

melse, enär medgivande till utsträckning av utskänkningstiden lämnas av länsstyrelsen efter ansökan, vilken likaväl kan avse ett tillfälligt behov när som helst under oktrojperioden som ett stadigvarande behov för hela perioden.

Det finns två typer av villkor, som kommunen enligt de nu behandlade bestämmelserna icke skulle kunna föreskriva men i fråga om vilka kommunen kan sägas ha berättigade intressen att bevaka, nämligen dels då det gäller undantag från förbudet mot offentlig dans i samband med rusdrycksutskänkning och dels i fråga om avlägsnande av det enskilda vinstintresset i utskänkningen (desintresseringen). Vad det förra fallet angår har kommittén därför i de särskilda föreskrifterna om restaurangdansen (51 § 2 mom.) infört bestämmelse om att fullmäktige skall äga fastställa allmänna grunder för beviljande av tillstånd att utskänka rusdrycker vid offentlig danstillställning. Se vidare härom kap. 15 s. 300. I det senare fallet är det fråga om hur kommunens önskemål att tillstånd om möjligt skall meddelas endast den som ej har något enskilt vinstintresse av utskänkningen skall kunna tillgodoses. Detta torde emellertid kunna ske utan att någon särskild lagbestämmelse erfordras. Det föreslagna rättighetssystemet innebär som nämnts att varje restauratör söker tillstånd direkt hos länsstyrelsen. Kommunen får till skillnad från nuvarande ordning tillfälle att ta ställning till varje rättighet och varje sökande och kan sålunda avstyrka en rättighet, om den blivande innehavaren ej godkännes. Önskar kommunen att det allmänna restaurangbolaget eller annat desintresserat företag skall driva det kanske enda utskänkningsställe, vartill rättighet ges i kommunen, bör detta företag uppmanas att söka tillstånd, varefter övriga ansökningar avstyrkes.

Möjlighet att bryta det kommunala vetot i sådana fall, som avses med institutet turistutskänkning, bör enligt kommitténs mening alltjämt finnas. Turistutskänkningen enligt kommitténs förslag behandlas nedan.

Den kommunala initiativrätten på utskänkningens område (s. 215) har använts, när systembolaget ej sökt tillstånd inom kommunen, när bolaget sökt ett färre antal rättigheter inom kommunen än vad fullmäktige ansett behövligt och när bolaget sökt blott en begränsad rättighet då fullmäktige ansett att fullständig rättighet bort sökas. I fortsättningen torde denna initiativrätt bli överflödig, när varje restauratör själv äger söka tillstånd hos länsstyrelsen. Kommittén har därför i förslaget icke bibehållit möjligheten för kommun att söka tillstånd. På grund härav har heller ingen motsvarighet upptagits till stadgandet i 3 kap. 18 § Rff om åläggande för allmänna restaurangbolaget att anordna utskänkning i kommunen.

Länsstyrelsens befogenheter. Kommittén övergår härefter till frågan om befogenhet för länsstyrelse att, oberoende av kommunala förslag, föreskriva villkor och inskränkningar i fråga om utskänkningen på ett visst utskänkningsställe. Sådan befogenhet tillkommer för närvarande länsstyrelse enligt 3 kap. 14 § Rff. Med nuvarande i detalj bestämda restaurangrestriktioner tor-

de befogenheten emellertid inte ha någon större praktisk betydelse. Annorlunda skulle förhållandena gestalta sig enligt kommitténs förslag. Detta slopar ju flertalet restriktioner och det blir då av stor betydelse, att länsstyrelsen i särskilda fall, där ett behov av restriktioner gör sig gällande, kan föreskriva sådana. Med den ståndpunkt förslaget intager finns det alltså betydligt starkare skäl än för närvarande att utrusta länsstyrelsen med befogenhet av här avsett slag.

Befogenheten kan bli aktuell dels i samband med tillstånds beviljande och dels sedermera under löpande tillståndstid. Enligt kommitténs mening bör befogenhetens omfattning i båda fallen vara densamma.

Vad den närmare avgränsningen av befogenheten angår torde det till en början vara klart, att länsstyrelsen lika litet som de kommunala instanserna bör kunna uppställa villkor, vilka i grund ändrar den utformning av försäljningssystemet, som förordningen själv angivit, eller vilka ej överensstämmer med gällande lagstiftning i övrigt. Även för länsstyrelsens befogenhet bör alltså gälla den begränsningen, att de meddelade föreskrifterna ej får strida mot försäljningsförordningen eller annan allmän författning. Detta torde kunna sägas vara så uppenbart, att uttrycklig bestämmelse därom ej erfordras. Den nu berörda principen har för länsstyrelserna samma innebörd som för kommunerna.

I övrigt bör enligt kommitténs mening för länsstyrelsens befogenhet endast uppställas den begränsningen, att sådana villkor som skattestreck, fattigvårdsstreck, fullgjord försörjningsskyldighet eller skyldighet att utgiva underhållsbidrag till barn samt med dessa jämställda villkor ej får förekomma. Angående denna begränsning erfordras uppenbarligen en uttrycklig bestämmelse (36 § 2 mom.).

Såsom exempel på villkor och inskränkningar, som länsstyrelsen enligt förslaget skulle kunna föreskriva, må nämnas måltidstvång beträffande spritdrinkar, lättgroggar, vin och starköl, kvantitetsbegränsning i fråga om visst eller vissa slag av rusdrycker, senare tid för utskänkningens början än vad i 48 § 1 mom. stadgats (klockan 15 för spritdrycker och klockan 12 för vin och starköl) samt höjd utskänkningsålder (s. 257); vad måltidstvånget angår torde det dock få anses ligga i sakens natur att länsstyrelsen icke kan föreskriva villkor som strider mot de bestämmelser kontrollstyrelsen med stöd av 45 § 1 mom. tredje stycket meddelat (måltidspriser). Även föreskrift om att viss personal (t. ex. ordningsvakt) skall finnas på utskänkningsstället bör såsom förut antytts anses falla inom länsstyrelsens befogenhet, då eljest motsvarighet skulle saknas till den nuvarande möjligheten att i överlåtelsekontrakten intaga sådan föreskrift.

Vad nu sagts om länsstyrelsens befogenhet att oberoende av kommunala förslag föreskriva villkor i fråga om utskänkningen på visst utskänkningsställe bör äga tillämpning även på Kungl. Maj:t såsom tillstånds- och besvärsmyndighet. Beträffande turistutskänkningen se nedan.

I författningstexten regleras hithörande frågor i 36 § (villkor vid beviljande av tillstånd) och 41 § (villkor under löpande tillståndstid).

Av vad nu sagts framgår att de befogenheter som enligt förslaget tillkommer de tillståndsgivande myndigheterna är mycket vidsträckta. Uppenbarligen bör myndigheterna, även om fri prövningsrätt föreligger, iakttaga varsamhet, när det gäller att föreskriva villkor och inskränkningar. Utan starka skäl bör sålunda avvikelse icke göras från vad som normalt tillämpas (jfr kap. 13 s. 259).

Sammanfattningsvis kan länsstyrelsens befogenhet enligt förslaget angivas på följande sätt:

1. Länsstyrelsen är *skyldig* att fastställa de inskränkningar som fullmäktige föreslagit, när inskränkningarna faller inom ramen för fullmäktiges befogenhet (se punkterna a)—e) s. 227).

2. Länsstyrelsen bör vara *förhindrad* föreskriva

a) villkor som strider mot försäljningsförordningens allmänna syfte (7 §) eller eljest mot denna förordning eller annan allmän författning,

b) skattestreck, fattigvårdsstreck, villkor om fullgjord underhållsskyldighet eller andra inskränkningar, som innebär förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer, än höjd utskänkningsålder.

3. Länsstyrelsen bör ha *fri förfoganderätt (prövningsrätt)* beträffande

a) villkor som länsstyrelsen varit skyldig fastställa om fullmäktige föreslagit dem,

b) villkor som rör måltidstvång, kvantitetsbegränsning, tiden för utskänknings början på dagen och höjd utskänkningsålder,

c) villkor om anställande av viss personal vid utskänkningsställe,

d) villkor avseende den med rätten till rusdrycksutskänkning följande rätten att utskänka öl,

e) övriga villkor och inskränkningar vilka länsstyrelsen ej är förhindrad föreskriva enligt 2.

Turistutskänkningen har, som tidigare nämnts, fått en mycket liten praktisk betydelse. Endast fem tillstånd till sådan utskänkning har meddelats sedan institutets införande år 1937, medan ett tjugutal ansökningar avslagits. Svenska turisthotellens riksförbund och turistutredningen föreslår att turistutskänkningen ges ökad användning.

Enligt nykterhetskommitténs mening finns det icke tillräckliga skäl att ändra de principer, som ligger till grund för turistutskänkningen. De föreslagna bestämmelserna (32 §) företer därför i jämförelse med motsvarande bestämmelser i 3 kap. 12 § Rff inga andra sakliga olikheter än sådana, som betingas av de föreslagna ändringarna i själva rättighetssystemet. De av turistnäringen framförda synpunkterna torde få övervägas, då fråga uppkommer om tillämpningen av bestämmelserna i särskilda fall.

I formellt hänseende har bestämmelserna något förkortats och förenklats. Sålunda har de delvis föråldrade uttrycken »hälsobrunn, badort eller annan kurort» strukits, då speciellt innebörden av kurort, som även förekommer i 14 § c) Pff, föranlett tveksamhet.[1] Kvar står fordran att årsutskänkningen

[1] Jfr turistutskänkning av öl enligt 29 § förslaget till ölförsäljningsförordning och specialmotiveringen till detta stadgande (SOU 1952: 55 sid. 249).

skall avse någon för turistväsendet i riket viktig ort. Vidare har bestämmelsen om att ansökan om tillstånd till turistutskänkning skall göras inom en månad från det fullmäktiges beslut vunnit laga kraft icke bibehållits i förslaget, då ansökningstiden i fråga om vanlig årsutskänkning icke gjorts ovillkorlig och Kungl. Maj:t bör äga att obunden av sådana formella föreskrifter fritt pröva varje ansökan. Härigenom vinnes även den fördelen att ansökan kan göras så snart vederbörande fått del av fullmäktiges beslut, oberoende av hur länge fullmäktige dröjt med att expediera detta.[1]

För närvarande finns en uttrycklig bestämmelse om Konungens rätt att vid tillstånds meddelande utfärda de särskilda föreskrifter i avseende å utskänkningen som prövas erforderliga. Ej heller detta stadgande har upptagits i förslaget, då denna befogenhet för den tillståndsgivande myndigheten regleras gemensamt för all utskänkning i 36 § 2 mom. Enligt sistnämnda paragraf är tillståndsmyndighetens befogenhet begränsad såtillvida att inskränkningar, som innebär förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer, när det gäller vanlig utskänkning, endast må avse höjning av utskänkningsåldern. Kungl. Maj:t kan dock i samband med turistutskänkning föreskriva andra sådana villkor, exempelvis liksom nu att turistutskänkning ej får ske till personer bosatta på orten.

Bestämmelsen att tillstånd meddelas för oktrojperiod eller del därav har däremot bibehållits i förslaget för att utmärka att något krav på särskilda skäl för tillstånd till turistutskänkning för del av period i likhet med gällande ordning icke uppställes.

Turistutskänkningen är i det hänseendet sämre ställd än den vanliga årsutskänkningen, att innehavare av turistutskänkning ej äger erhålla någon vinst på de drycker, som avses med turistutskänkningstillståndet. Enligt nykterhetskommitténs mening kan det ifrågasättas om det finnes tillräckliga skäl att upprätthålla denna skillnad. Frågan bör emellertid omprövas i samband med den föreslagna utredningen om vinstkvantitetssystemet.

[1] Jfr Kungl. Maj:ts res. den 5 december 1941 (TfS 1942 sid. 23).

Kap. 13. Utskänkningsrestriktionerna samt utskänkningskontrollen och dricksp enningfrågan

Alla utskänkningsrestriktioner är betingade av rusdryckslagstiftningens grundregel, att försäljningen skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Det finns generella och speciella restriktioner. De generella gäller för alla utskänkningsställen, medan de speciella är sådana som fastställes efter prövning i varje särskilt fall. I detta kapitel behandlas dels de viktigaste generella utskänkningsrestriktionerna i ett sammanhang, nämligen kvantitetsbegränsningar, måltidstvång och bestämmelser angående utskänkningstidens början, dels var för sig övriga bestämmelser som rör utskänkningstiden, förbud mot utskänkning till personer under 18 år samt förbud mot utskänkning till alkoholmissbrukare och personer som är synbarligen berörda av alkoholhaltiga drycker. I ett särskilt avsnitt diskuteras utskänkningskontrollen och dricksp enningfrågan. Av övriga generella restriktioner behandlas förtärings- och förvaringsförbuden i kap. 14 samt de s. k. varieté- och dansförbuden i kap. 15. Även priserna å rusdryckerna kan ha karaktär av utskänkningsrestriktioner. I denna del får kommittén hänvisa till sitt principbetänkande (SOU 1952: 53 s. 141 ff.).

A. Utskänkningsrestriktionerna.

1. Huvudfrågor: kvantitetsbegränsningar, måltidstvång och utskänkningens början på dagen.

Nuvarande ordning.

Under augusti 1914 införde Aktiebolaget Stockholmssystemet vissa restriktioner på sina restauranger. Bolaget beslöt att icke vidare medgiva servering av egentligt brännvin annat än i samband med måltid för minst 30 öre, varjämte i regel endast en sup skulle få utskänkas till varje gäst vid ett och samma besök. Enligt bolagets årsberättelse skedde detta med anledning av att utskänkningen snabbt ökade, när utminuteringskontrollen infördes. I samband med att motbokssystemet för utminuteringen från och med år 1916 började tillämpas för hela riket infördes på grund av den rådande världskrisen betydelsefulla restriktioner även med avseende å utskänkningen. Då 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning trädde i kraft år 1919, ersattes kristidsrestriktionerna med särskilda regler, som meddelades av

kontrollstyrelsen. Enligt dessa bestämmelser fick utskänkning av spritdrycker äga rum endast till gäst, som å utskänkningsstället intog verklig måltid, bestående av lagad mat till visst minimipris, vilket kunde bestämmas olika för olika restauranger. Till varje gäst fick vid samma besök utskänkas högst 15 centiliter spritdrycker eller den lägre kvantitet, som kunde ha fastställts för viss restaurang.[1]

Enligt gällande författningsbestämmelser må utskänkning av spritdrycker äga rum endast i samband med verklig måltid bestående av lagad mat (5 kap. 1 § 1 mom. första punkten Rff). Från huvudregeln om måltidstvång vid spritdrycksutskänkning gäller det undantaget, att spritdryck som genom utspädning med vatten eller annan alkoholfri dryck erhållit särskilt låg alkoholhalt må utskänkas utan samband med måltid (5 kap. 1 § 1 mom. andra punkten). Med stöd av denna bestämmelse utskänkes de s. k. lättgroggarna utan måltidstvång.

Beträffande utskänkning av vin gäller enligt Rff en lindrigare regel än i fråga om utskänkning av spritdrycker. Vid utskänkning av vin fordras sålunda endast att lagad mat finns att tillgå eller att utskänkningen sker i samband med servering av konditorivaror (5 kap. 2 § 1 mom.). Kontrollstyrelsen har emellertid befogenhet att under viss förutsättning föreskriva måltidstvång i egentlig mening även för vinutskänkning. Det stadgas nämligen att, där vin på grund av hög alkoholhalt eller annan anledning uppenbarligen är ägnat att tjäna såsom ersättning för spritdrycker, kontrollstyrelsen äger föreskriva att vinet må utskänkas endast i samband med måltid (5 kap. 2 § 2 mom.).

Vad därefter kvantitetsbegränsningarna angår, finns inga bestämmelser därom i Rff, som endast innehåller bemyndiganden för kontrollstyrelsen att föreskriva dels att till gäst må vid samma besök utskänkas allenast viss högsta myckenhet spritdrycker (5 kap. 1 § 2 mom. andra punkten), dels att vin, som på grund av hög alkoholhalt eller av annan anledning uppenbarligen är ägnat att ersätta spritdrycker, må utskänkas endast till viss högsta myckenhet (5 kap. 2 § 2 mom.).

Vidare har kontrollstyrelsen erhållit befogenhet att dels bestämma minimipris å måltid, till vilken spritdryck får utskänkas, dels reglera den utskänkning av spritdrycker som må ske utan samband med måltid (lättgroggar) (5 kap. 1 § 2 mom. första punkten).

Med stöd av alla dessa bemyndiganden har *kontrollstyrelsen* utfärdat närmare *föreskrifter angående måltidstvång och kvantitetsbegränsningar* vid utskänkning av rusdrycker (senast genom cirkulär nr 6/1942 med däri genom cirkulär nr 9/1951 och nr 1/1952 gjorda ändringar).

Beträffande *spritdryckerna* innebär föreskrifterna följande.

1. Utskänkning av spritdrycker må, med de undantag som angives nedan, äga rum allenast till gäst som å utskänkningsstället börjat intaga eller omedelbart förut intagit verklig måltid, bestående av lagad mat till ett pris av

[1] Angående de första inskränkningarna och kristidsrestriktionerna under första världskriget se vidare rusdryckslagstiftningsrevisionen (SOU 1934: 39) s. 243 ff.

lägst 2 kronor för måltid sammansatt av minst två rätter och lägst 2 kronor 50 öre för annan måltid.

Å enklare avdelning av folkrestaurang skall måltiden betinga ett pris av minst en krona 50 öre, dock att något minimipris icke föreskrives i det fall att högst 5 cl spritdrycker (ett stort glas) utskänkes till gäst som å sådan restaurangavdelning intager verklig rätt bestående av lagad mat.

2. Till manlig gäst får vid ett och samma besök utskänkas före klockan 15 högst $7^1/_2$ cl spritdrycker (3 glas à $2^1/_2$ cl) och efter klockan 15 högst 15 cl spritdrycker (3 stora glas à 5 cl). Å enklare avdelning av folkrestaurang får till manlig gäst efter klockan 15 utskänkas högst 10 cl spritdrycker (2 stora glas à 5 cl).[1]

Till kvinnlig gäst får vid ett och samma besök utskänkas högst $7^1/_2$ cl spritdrycker (3 glas à $2^1/_2$ cl).

För punsch gäller med hänsyn till dennas lägre alkoholhalt andra maximikvantiteter än beträffande övriga spritdrycker. Av punsch skall sålunda $^1/_3$ liter (33,3 cl) anses motsvara 15 cl av andra spritdrycker, $^1/_6$ liter (16,7 cl) anses motsvara $7^1/_2$ cl, $^1/_8$ liter (12,5 cl) anses motsvara 5 cl och ett stort glas (5 cl) anses motsvara ett glas ($2^1/_2$ cl).

3. Lättgrogg får serveras även utan samband med måltid. Såsom lättgrogg anses grogg, som före serveringen tillblandats av eau de vie, whisky eller gin samt vatten eller annan alkoholfri dryck och som innehåller högst $2^1/_2$ cl spritdrycker och minst $^1/_6$ liter alkoholfri dryck. Till en och samma gäst får dock vid samma besök utskänkas högst två sådana groggar.

4. Om två måltider intages vid ett och samma besök efter klockan 15 och minst fyra timmar förflyter från början av den ena till början av den andra, får till manlig gäst utskänkas tillsammans högst 25 cl (5 stora glas), varav högst 15 cl (3 stora glas) till den första måltiden.

5. Om systembolag på grund av måltidspriserna på viss ort finner skäl föreligga för utskänkning av en mindre kvantitet spritdrycker till billigare måltid än här förut angivits och anser sådan utskänkning kunna äga rum utan att syftet med de i kontrollstyrelsens cirkulär meddelade föreskrifterna åsidosättes, äger bolaget göra framställning till kontrollstyrelsen om meddelande av särskilda bestämmelser.

6. I fråga om utskänkning i festvåning kan systembolag, där så prövas skäligt, i överlåtelseavtalet införa en bestämmelse, att vid servering av måltid till slutet sällskap högst 5 cl spritdrycker får utskänkas före måltidens början till gäst som skall deltaga i densamma. Den sammanlagda myckenheten till varje gäst utskänkta spritdrycker får dock icke heller i detta fall överstiga vad här förut för olika fall angivits.

För utskänkningen av *vin* gäller enligt kontrollstyrelsens föreskrifter följande.

---

[1] På folkrestaurangerna och II klass restaurangerna i Stockholm förekommer det s. k. »4 cl-systemet», vilket innebär att maximiransonen på folkrestaurangerna blir 8 cl och på II klass restaurangerna 12 cl. På andra orter förekommer andra inskränkningar, t. ex. högst 5 cl spritdrycker eller inräknande av starkvin i spritdrycksransonen.

1. Starkvin, varmed förstås vin med en alkoholhalt av 14 volymprocent eller däröver, får med här nedan angivna undantag utskänkas endast i samband med måltid eller servering av konditorivaror. Till verklig måltid bestående av lagad mat till ett pris av lägst en krona 50 öre för måltid sammansatt av minst två rätter, respektive 2 kronor för måltid bestående av en rätt, får till samma gäst vid ett och samma besök utskänkas högst en kvartsbutelj ($16^2/_3$ cl) starkvin. Till annan måltid ävensom till konditorivaror för minst 30 öre får till samma gäst vid ett och samma besök utskänkas högst ett stort glas (5 cl) starkvin.

2. Systembolag kan, där så finnes lämpligt, medgiva att vermouth och vinglögg får utskänkas utan samband med måltid eller konditoriservering.

3. Systembolag kan i överlåtelseavtal införa bestämmelse att starkvin, som ingår i redan före serveringen tillblandad dryck, vid vars tillredning använts minst dubbelt så mycket vatten eller annan alkoholfri dryck som vin, i utskänkningshänseende jämställes med lätta viner.

4. Systembolag kan för restaurang av första klassen i överlåtelseavtal införa bestämmelse att helbutelj starkvin av märke, som importerats å originalflaska och som ej finns tillgängligt å kvartsbutelj, får utskänkas till sällskap bestående av minst tre gäster.

5. För annat vin än starkvin (benämnt svagvin eller lättvin) är måltidstvång ej föreskrivet. Här gäller endast Rff:s bestämmelse att lagad mat skall vara att tillgå vid utskänkningen eller att utskänkningen sker i samband med servering av konditorivaror. Beträffande svagvinet Bacchi vapen, som visat sig särskilt ägnat att tjäna som ersättningsmedel för spritdrycker, har emellertid kontrollstyrelsen föreskrivit att det i utskänkningshänseende skall anses som starkvin (cirkulär nr 4/1940).

Beträffande såväl spritdrycker som vin gäller, att i måltidspris, som här angivits som villkor för viss utskänkning, icke får inräknas betalning för drycker av något slag. Ej heller får restauratör under några förhållanden betinga sig högre pris för måltid eller maträtt än det å restaurangen vanliga, i syfte att därigenom möjliggöra utskänkning av rusdrycker.

I fråga om utskänkning av s. k. *drinkar* har kontrollstyrelsen utfärdat närmare föreskrifter dels i ovannämnda cirkulär nr 6/1942, dels i cirkulär nr 5/1949 med föreskrifter angående överlåtelse av tillstånd till utskänkning av rusdrycker. De viktigaste bestämmelserna är följande.

1. Drink, som innehåller spritdryck och vars alkoholhalt överstiger $2\,^1/_4$ volymprocent,[1] skall anses som *spritdryck* (s. k. *spritdrink*). Sådan drink får alltså utskänkas endast i samband med måltid enligt här förut angivna regler, och den skall därvid till hela sin myckenhet avräknas på den gästen medgivna utskänkningskvantiteten. Systembolag kan emellertid för viss drink eller vissa drinkar medgiva att på utskänkningskvantiteten icke behöver avräknas mer än
$2\,^1/_2$ cl om drinken innehåller högst $2\,^1/_2$ cl spritdrycker,
5 cl om drinken innehåller mera än $2\,^1/_2$ men ej mera än 5 cl spritdrycker,
$7\,^1/_2$ cl om drinken innehåller mera än 5 men ej mera än $7\,^1/_2$ cl spritdrycker
o. s. v. — Såsom villkor för att sådant medgivande skall kunna lämnas gäller emellertid

[1] Drink vars alkoholhalt understiger $2\,^1/_4$ volymprocent hänföres till alkoholfri dryck.

a) att i prislistan skall för drinken angivas, med vilken kvantitet den avräknas på utskänkningskvantiteten,

b) att spritdryckstillsättningen vid drinkens beredande skall ske med användande av godkänt mätglas, samt

c) att utskänkningen icke får ske vid bardisk.

2. Drink, som icke innehåller spritdryck men som innehåller starkvin till mer än hälften av den kvantitet alkoholfri dryck som ingår i drinken, skall — oavsett huruvida svagt eller mousserande vin ingår i drinken eller icke — anses som *starkvin* (s. k. *starkvinsdrink*). För sådan drink gäller således samma bestämmelser om måltidstvång som för starkvin. Sådan drink skall likaledes till hela sin myckenhet avräknas på utskänkningskvantiteten, försåvitt icke bolaget lämnat sådant medgivande, som nyss angivits, att avräknande behöver ske allenast med 2 1/2 cl för varje påbörjad myckenhet av 2 1/2 cl starkvin, som ingår i drinken.

3. Drink som utan tillsats av spritdryck antingen icke innehåller annan rusdryck än svagt eller mousserande vin eller ock — med eller utan tillsats av sådant vin — innehåller högst hälften så mycket starkvin som alkoholfri dryck, är att anse som *svagvin* (s. k. *svagvinsdrink*).

4. Starksprit (exportsprit o. dyl.) får överhuvudtaget icke användas i drinkar.

5. Innan utskänkning av drinkar får äga rum, skall anmälan därom göras till systembolaget. Därvid skall för varje särskilt slag av drinkar lämnas fullständiga uppgifter om sammansättning, pris och benämning samt grunderna för den föreslagna prissättningen, ävensom huruvida drinken är avsedd att serveras utan måltidstvång. Vidare skall uppges, om barservering är avsedd att äga rum.

I prislista å drinkar skall för varje drink vara angivet, vilka rusdrycker som ingår i densamma. Beträffande spritdrink och starkvinsdrink skall i prislistan vara angivet att utskänkning får ske endast i samband med måltid (resp. servering av konditorivaror).

Kontrollstyrelsens beslut i hithörande frågor kan överklagas hos Kungl. Maj:t (jfr instruktionen för kontrollstyrelsen, nr 516/1944, 34 §).

Vissa systembolag har i överlåtelsekontrakten infört ytterligare restriktioner, vilka godkänts av länsstyrelsen. Såsom exempel härpå kan anföras följande fall. Systembolaget i Nyköping har för ett flertal utskänkningsställen i staden infört den begränsningen, att servering av egentligt brännvin till större myckenhet än 10 cl till en och samma gäst vid ett och samma besök under inga förhållanden får ske. Beträffande två utskänkningsställen i Lund har i tillståndsbeviset på systembolagets begäran utskänkningsrätten begränsats så att den får omfatta egentligt brännvin till en myckenhet av högst 5 cl till varje gäst. I fråga om vissa vinrestauranger i Uddevalla har bolaget bland villkoren i överlåtelsekontraktet inryckt föreskriften, att svaga och mousserande viner endast får utskänkas till gäst som intager lagad mat till ett pris av minst en krona, varvid högst en halv butelj får utskänkas till samma gäst vid ett och samma besök. Systembolaget i Örebro har likaledes i vissa kontrakt föreskrivit måltidstvång även beträffande svaga och mousserande viner.

Vad därefter gäller *utskänkningstidens början* föreskriver Rff att utskänkning ej får börja före klockan 12 (5 kap. 4 § 1 mom. första stycket). Enligt 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning var utskänkning av vin medgiven även mellan klockan 9 och 12. Då något behov av annan begyn-

nelsetid för vinutskänkningen än för utskänkningen av spritdrycker icke ansågs föreligga, borttogs denna bestämmelse. Från huvudregeln gäller det undantaget att utskänkning icke får äga rum under högmässogudstjänst. Detta medför att utskänkningen å sön- och helgdagar regelmässigt icke må börja förrän klockan 13.

Utom den i Rff angivna tidpunkten för utskänkningens början gäller i praktiken även en annan tidsgräns, som införts i samband med kontrollstyrelsens föreskrifter om måltidstvång och kvantitetsbegränsningar, nämligen klockan 15. Först efter denna tidpunkt får såsom tidigare nämnts maximiransonen 15 cl utskänkas.

Ändringsförslag.

För att minska restaurangfylleriet och dämpa konsumtionen av utskänkta spritdrycker föreslog *snabbutredningen* (SOU 1944: 3) generella begränsningar av de kvantiteter spritdrycker, som får utskänkas för varje restaurangbesök. Se utredningen s. 195 ff. Utredningens förslag på denna punkt bygger emellertid på nuvarande utminuteringsbestämmelser. Förslagen har hittills icke upptagits till behandling av statsmakterna.

Vid *1948 års riksdag* föreslogs i motion II: 364 av herr Wiberg m. fl. att utskänkningsrestriktionerna å restauranger med spriträttigheter skulle upphävas. Motionärerna framhåller att en allt starkare opinion i landet riktar sig mot vissa bestämmelser och förhållanden i nykterhetslagstiftningen, vilka uppenbarligen saknar grund i det allmänna rättsmedvetandet. Den alltmer bristande laglydnaden på detta område utgör enligt motionärerna en allvarlig fara för laglydnaden även på andra områden. De frågor som enligt motionärerna är mest aktuella är de som står i samband med utskänkningen. Motionärerna menar vidare, att det nuvarande utskänkningssystemet bygger på en psykologiskt felaktig grundsyn och anför därom följande.

Systemet grundar sig på ett bristande förtroende till och förståelse av individens ansvarskänsla, varigenom denna åsidosatts till förmån för en tro på att man lagstiftningsvägen kan dirigera människornas handlingar på ett sätt, som saknar resonans i det allmänna rättsmedvetandet. För att råda bot mot missbruk av ett fåtal har man tillgripit en väsentlig inskränkning i samtliga medborgares rätt, vilket redan i sig är osympatiskt men likväl skulle kunna tolereras, om åtgärden ledde till åsyftat resultat. Detta har dock icke blivit fallet. Ett frisläppande av utskänkningen å de insynade spritrestaurangerna torde icke innebära några större risker för en försämring av det allmänna nykterhetstillståndet under förutsättning att man giver det personliga ansvaret en större roll. Ansvaret för nykterheten å dessa restauranger bör åläggas innehavaren, och tillstånd till fortsatt spritutskänkning bör endast beviljas under förutsättning att denne motsvarar det förtroende, som därvidlag visas honom. En strängare tillämpning av bestämmelserna härvidlag skulle innebära ett betydligt smidigare kontrollsätt av nykterhetstillståndet på restaurangerna än det nuvarande, och säkerligen skulle det visa sig vara minst lika effektivt.

Bevillningsutskottet föreslog under hänvisning till 1944 års nykterhetskommittés arbete att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen följde utskottets förslag.

Sverges Hotell- och Restaurangpersonals förbund har i en den 4 december 1947 till nykterhetskommittén inkommen framställning angivit sina synpunkter på bl. a. måltidstvånget och kvantitetsbegränsningarna.

Förbundet anser att *måltidstvånget* är oekonomiskt och moraliskt skadligt samt att det innebär ett betänkligt och farligt ingrepp i den enskildes frihet. Det är enligt förbundet moget att upphävas till gagn för landets ekonomi, folkets moral och den allmänna friheten. Förbundet anför härom följande.

Förbundet anser, att måltidstvånget i vad det avser annan sprit än brännvin icke numera är på något sätt behövligt och dessutom innebär en mycket betänklig inskränkning i den personliga friheten. Måltidstvånget i sin nuvarande form bör under alla förhållanden avskaffas. Det egentliga skälet för måltidstvångets införande var önskvärdheten att hindra onödiga eller skadliga restaurangbesök och därigenom medföra inskränkning i spritförtäringen. Detta skäl är ej längre aktuellt och ej heller av sådan vikt och betydelse att det kan uppväga de skadliga verkningarna av måltidstvångets upprätthållande. Sedan måltidstvånget började att tillämpas (1916—1917) har mycket förändrats. Spritpriserna ha stigit med 400 à 500 procent. Det skäl, som i denna del motiverade måltidstvånget, har genom denna prishöjning helt förlorat sin raison d'être. De höga priserna ha medfört samma verkan, som avsågs med måltidstvånget, hindrandet av den onödiga och skadliga spritkonsumtionen. Numera innebär måltidstvångets bibehållande en nationalekonomiskt svår belastning av vårt livsmedelsläge, då en mycket stor procent medborgare, som frekventerar restauranger i andra ändamål än att intaga måltid, tvingas att onödigt förbruka livsmedel för erhållandet av den bestämda spritransonen. Måltidstvånget har ostridigt medfört att medborgarna lägger ned mycket mer pengar på restauranger än vad som är nödvändigt, då folk i allmänhet ej går ut för att äta, utan för förströelse och måttligt njutande av lite sprit. — — — Som ett första steg till återställandet av den personliga friheten inom detta område torde ett upphävande av måltidstvånget hälsas med glädje av det stora flertalet medborgare och dessutom komma — från nationalekonomisk turistsynpunkt — att medföra en avsevärd vinst för befrämjandet av den internationella resande- och turisttrafiken, som i icke obetydlig mån hämmas genom våra delvis medeltidsmässiga spritrestriktioner.

Kvantitetsbegränsning vid utskänkning av andra spritdrycker än rent brännvin finner förbundet vara förkastlig, moraliskt nedsättande och frihetskränkande. Förbundet anser att det nuvarande ransoneringssystemet överlevt sig självt och att det blott medför skada utan att göra någon nytta i vare sig ekonomiskt eller moraliskt hänseende. Förbundet yttrar.

Den nu gällande spritransoneringen vid utskänkning har väl till en del haft sin grund i särskilda ekonomiska förhållanden eller kanske rättare önskemål. Man har genom denna bl. a. sökt befrämja sparsamhet och måttlighet i våra nöjesvanor och levnadsregler i förhoppning om minskad spritkonsumtion. Har detta syfte uppnåtts? Det är omdömesgilla personers bestämda uppfattning att detta syfte icke förverkligats. Att döma av den allmänna erfarenheten, som delvis synes bekräftad av statistiken, torde spritbegränsningen icke minskat spritkonsumtionen överhuvudtaget. Varje medborgare anser sig ha ej blott rätt utan även *skyldighet* att uttaga hela sin ranson. Det händer ytterst sällan att någon icke uttar allt vad han har rätt till. Medan under ett fritt system genomsnittet av konsumtionen höll sig på ett måttligt stadium, dricker folk under nuvarande system vid utskänkningen betydligt mer på grund av skyldigheten att taga ut hela ransonen.

Om förr i tiden en och annan (kanske några få per hundra) drack för mycket, förtär väl nu kanske 50 % mer än vad som skulle normalt förtäras.

— —

Tiden och omständigheterna ha klart aktualiserat dessa vådor. En reform synes oundgänglig. Övervägande skäl tala för att helt slopa det ifrågavarande ransoneringssystemet, möjligen med undantag rörande brännvinsutskänkningen, samtidigt med avskaffandet av måltidstvånget. Skulle möjligen reformeringen böra ske i successiv form, kan man kanske tänka sig en kortare tidsbegränsad övergångsperiod, under vilken en mindre mängd sprit utom brännvin finge fritt serveras utan måltidstvång och utan annan inskränkning än att möjligen myndigheterna fastställde en liberal kvantitetsbegränsning av rent generellt slag.

Turistutredningen har i en den 28 mars 1950 till nykterhetskommittén inkommen skrivelse föreslagit vissa lättnader i måltidstvånget främst med hänsyn till utländska turister (möjlighet att servera cocktails och liknande drinkar enligt samma regler, som gäller för lättgroggar m. m.).[1] Utredningen anför bl. a. följande.

Värdet för ett land ur såväl nationalekonomisk som kulturell synpunkt av ett blomstrande turistliv är ställt över varje tvivel. Särskilt under de senare årens ekonomiska svårigheter har insikten härom fördjupats. För att i möjligaste mån tillgodogöra sig det ekonomiska värdet hos turismen ha också de olika länderna vidtagit särskilda åtgärder för att stimulera utlänningar till besök i respektive land. I den konkurrens som råder om de utländska turisterna och vilken under trycket av det ofördelaktiga ekonomiska läget skärpts måste det vara en angelägenhet av vikt att se till att inom landet rådande förhållanden, där så kan ske utan uppgivande av väsentliga svenska intressen, i möjligaste mån göras attraktiva för den utländske turisten. I detta sammanhang tilldraga sig åtskilliga av våra bestämmelser rörande utskänkning av sprit och vin på hotell och restauranger och vad därmed har samband särskild uppmärksamhet.

Turistutredningen har under sitt arbete ställts inför åtskilliga av dessa problem. Utredningen anser sig emellertid varken befogad eller kompetent att ur allmänna nykterhetspolitiska synpunkter bedöma de spörsmål, beträffande vilka med hänsyn till turistlivets utveckling mer eller mindre långt gående förändringar skulle vara önskvärda. Utredningen har därför stannat vid att till nykterhetskommittén redovisa de frågor, som ur turistutredningens synpunkter kunna vara värda uppmärksamhet.

Utlänningarnas spritvanor äro i stort sett helt andra än våra. Kombinationen sprit och mat är säkerligen de flesta utlänningar helt främmande. Däremot händer ofta att de under dagens lopp önska taga en drink eller apéritif. Kritiken från utländska turisters håll riktar sig också främst mot den bestämmelse, som hindrar servering av drinkar, cocktails och apéritifer utan samband med måltid. Det radikala medlet att lösa denna svårighet skulle vara mattvångets upphävande. Då en så genomgripande åtgärd icke velat ifrågasättas ens från turistlivets förespråkare, så länge hotellnäringen ger en enligt näringens egen mening alltför ringa avkastning, synes intresset ha inriktat sig på att åstadkomma en uppmjukning av den regel, enligt vilken det är tillåtet att servera s. k. lättgrogg därhän, att även cocktails och liknande drinkar skulle kunna erhållas på liknande sätt. Av de uttalanden som gjorts inför turistutredningen framgår, att en lättnad i här avsedd riktning ur turistsynpunkt anses vara av särskilt värde som ett led i strävandena att öka de utländska turisternas trivsel här i landet.

Av ungefär samma slag äro de önskemål, som framställts om vissa lättnader för

[1] Skrivelsen är intagen som bilaga 6 i turistutredningens betänkande (SOU 1951: 49, s. 196).

servering av spritdrycker på vissa tåg samt på trafikflyget. Järnvägsstyrelsen anordnar under instundande sommar särskilda »kryssningståg» till norra Sverige, helt avsedda för utlänningar — biljetter få endast köpas i utlandet. På dessa tåg, »Sunlit Night Train Cruises», kan enligt gällande föreskrifter icke serveras sprit. Önskemål om möjligheter att bereda de utländska resenärerna tillgång till drinkar eller cocktails har till turistutredningen framförts av järnvägsstyrelsen. För trafikflygets del föreligga önskemål om att bli likställt med de fartyg, som med slutdestination till utländsk hamn under färd inom svenskt område äga rätt att servera sprit till passagerare ombord.

Slutligen vill turistutredningen framhålla, att, därest några av här redovisade önskemål vinna beaktande, eventuella ändringar givas giltighet ej endast för utländska turister utan självfallet även för svenska medborgare.

Nykterhetskommittén.

Allmänna synpunkter. Såsom bl. a. rusdryckslagstiftningsrevisionen framhållit, föreligger ett samband mellan utminuteringen och utskänkningen beträffande de konsumtionsbegränsande åtgärderna. Erfarenheten har sålunda visat att en begränsning av utminuteringen med nödvändighet kräver utskänkningsrestriktioner. Den frågan uppkommer därför, vilken inverkan kommitténs ändringsförslag beträffande utminuteringsreglerna bör få på föreskrifterna om utskänkningsrestriktioner.

I fråga om utminuteringen innebär kommitténs förslag, såsom framgått av tidigare kapitel, att motbokssystemet och därmed den direkta begränsningen av inköpens kvantitet skall slopas. De nuvarande utskänkningsrestriktionerna har närmast införts som komplement till utminuteringsbestämmelserna. Sambandet mellan utminuteringen och utskänkningen talar sålunda för att även utskänkningsrestriktionerna borde avskaffas. Såsom kommittén framhållit i principbetänkandet bör emellertid dessa restriktioner icke uteslutande ses som komplement till reglerna om utminutering. Beträffande utskänkningen tillkommer nämligen den omständigheten, att det här är fråga om en konsumtion som sker offentligt och har andra verkningar på den allmänna ordningen än konsumtionen av de utminuterade spritdryckerna, vilken i regel äger rum i hemmen och i förhållande till sin omfattning mera sällan ger anledning till offentligt fylleri. De nuvarande utskänkningsrestriktionerna har därför särskild betydelse ur ordningssynpunkt. De torde även ha bidragit till den förbättring av konsumtionsvanorna på restaurangerna, som utan tvivel ägt rum i vårt land under de senaste decennierna. Anmärkas må även, att i de främmande länder, där inskränkningar i rusdryckshandeln företagits, utskänkningen i flertalet fall ägnats större uppmärksamhet än utminuteringen.

Kommittén har för sin del kommit till den uppfattningen, att även om ett klart samband föreligger mellan utskänknings- och utminuteringsreglerna, vissa skäl kan tala för utskänkningsbestämmelsernas behållande helt eller delvis, oberoende av hur utminuteringen utformas.

Kvantitetsbegränsningarna. De synpunkter, som kommittén förut anfört

beträffande maximeringen vid utminutering och vilka föranlett kommittén att föreslå slopandet av denna maximering, gör sig i huvudsak även gällande beträffande kvantitetsbegränsningarna vid utskänkning. Centiliterbestämmelserna verkar utan tvekan suggestivt. Många gäster å restaurangerna tar automatiskt ut hela den tillåtna ransonen. Praktiskt taget samtliga manliga gäster på II och III klass restaurangerna tar efter klockan 15 ut hela den tillåtna spritdrycksransonen (jämför bilaga nr 2 till detta betänkande s. 392). På så sätt blir maximiransonen lätt minimiranson. Bestämmelserna har även den verkan att de uppammar det s. k. centilitertänkandet, som koncentrerar intresset kring spriten, vilket enligt all erfarenhet är skadligt ur nykterhetssynpunkt. Det har gjorts gällande att maximeringen på restaurangerna skulle vara vanebildande i ännu högre grad än motboksransoneringen.

Ett skäl att slopa kvantitetsbegränsningarna på restaurangerna är även, att det föreslagna friare utminuteringssystemet kan väntas minska pressen på restaurangernas spritdrycksutskänkning. Den s. k. kompletteringssupningen torde sålunda till stor del komma att upphöra. Särskilt i fråga om folkrestaurangerna kan ett avskaffande av motboksransoneringen väntas göra sig märkbart i form av mindre efterfrågan på restaurangspriten, vilken alltid måste ställa sig avsevärt dyrare än den utminuterade spriten.

Mot ett slopande av kvantitetsbegränsningarna vid utskänkning kan å andra sidan anföras, att det skulle bli svårt att begränsa utskänkningen i sådana fall där detta vore påkallat. Det har för kommittén framhållits, att det skulle bli betydligt svårare för serveringspersonalen att vägra servering åt alkoholpåverkade personer, om det inte längre funnes någon laglig gräns att falla tillbaka på. Detta argument har en viss tyngd, men det bör dock icke tillerkännas avgörande betydelse. Om kvantitetsbegränsningarna slopas men möjlighet ges att vid behov föreskriva speciella restriktioner för viss restaurang, kommer givetvis ett större personligt ansvar än för närvarande att åvila den som fått utskänkningsrättigheten, restauratören. Han skulle visserligen få handha utskänkningen under friare former, men å andra sidan skulle han ha stort intresse av att förhindra att olägenheter ur ordnings- och nykterhetssynpunkt uppstår.

Kommittén har sålunda kommit till den uppfattningen att kvantitetsbegränsningarna på restaurangerna i princip bör upphöra. Ett omedelbart slopande av alla kvantitetsbegränsningar skulle dock under den första tiden kunna medföra vissa risker för ordning och nykterhet. Kommittén vill därför förorda att en viss begränsning tills vidare bibehålles i fråga om vanligt brännvin, som är den ur berusningssynpunkt farligaste spritdrycken. I fråga om övriga spritdrycker torde däremot restriktionerna ha relativt liten betydelse. Icke heller beträffande utskänkning av vin torde några kvantitetsbegränsningar vara erforderliga.

Med hänsyn till det suggestiva momentet i ransoneringen synes det viktigt att maximigränsen för brännvin ej sättes för högt. Även önskvärdheten av enhetliga regler för män och kvinnor samt för restauranger av olika klass

talar för en icke alltför hög ranson. Det synes lämpligt föreskriva att vid utskänkning till varje gäst vid ett och samma besök må utskänkas högst 10 cl brännvin (47 § i förslaget).[1]

Den föreslagna generella maximiregeln beträffande utskänkning av brännvin torde komma att få sin väsentliga betydelse i fråga om folkrestaurangerna. För gästerna å övriga restauranger torde denna begränsning i allmänhet vara utan nämnvärd betydelse. Det må i detta sammanhang nämnas att den föreslagna regeln beträffande brännvin har sin motsvarighet i Finland.

Vid gränsdragningen mellan brännvin och övriga spritdrycker bör beaktas att begreppet brännvin ej är entydigt; en rad gränsfall kan tänkas. Av denna orsak torde begreppet brännvin icke böra preciseras i försäljningsförordningen, utan kontrollstyrelsen synes tekniskt böra avgöra vad som är att hänföra till brännvin. Kommittén föreslår sålunda att kontrollstyrelsen bemyndigas att meddela närmare föreskrifter om vad som i förevarande avseende skall förstås med brännvin. Dit torde få räknas även vissa specialsorter såsom gin och genever men däremot ej spritdrycker av annan karaktär än brännvin, såsom eau de vie, originalkonjak, punsch, likörer, apéritifs eller bitters.

Kontrollstyrelsen bör även angiva i vad mån för blandade drycker bör gälla samma regler som för brännvin. Rent allmänt torde man kunna säga att blandade drycker, som i väsentlig mån består av brännvin, bör i sin helhet hänföras till brännvin, om deras alkoholhalt överstiger 22 volymprocent (den övre gränsen för vin). Angående blandade drycker med lägre alkoholhalt se nedan.

Måltidstvånget. Mot ett bibehållande av det gällande måltidstvånget vid utskänkning av *spritdrycker* har gjorts flera invändningar, vilka berörts i det föregående. En av de vanligare gäller den matförstöring som måltidstvånget uppges orsaka. Man hänvisar till de s. k. restriktionsrätterna, som gästerna tvingas att beställa och betala, men som icke konsumeras. Detta har ansetts visa att måltidstvånget är ineffektivt.

För att få frågan om matförstöringen till följd av måltidstvånget belyst har nykterhetskommittén inhämtat uppgifter från Stockholmsdistriktets allmänna restaurangaktiebolag (SARA) angående mängden av matavfall vid olika restauranger i Stockholm och landsorten under år 1948 (se bilaga nr 3 till detta betänkande, s. 397). Utredningen visar att medeltalssiffrorna för liter matavfall per 100 gäster sjunker regelbundet med restaurangklassen. För I klass restauranger i Stockholm var siffran 10,9, för folkrestauranger 8,7 samt för restauranger utan spritservering och för lunchrum 6,6. För restauranger utom Stockholm varierade medeltalssiffrorna från 13,7 (enklare I klass restauranger) över 8,2 (I klass restauranger med folkrestaurangavdelning) till 7,4 (enbart folkrestauranger). Medeltalet för samtliga Stockholmsrestauranger var 8,5 och landsortsrestaurangerna uppvisade samma medeltalssiffra. Det framgick sålunda att matavfallet i genomsnitt per gäst var endast obetydligt högre på folkrestaurangerna än på jämförbara restau-

[1] Förslag att denna begränsning icke bör genomföras har i särskilda yttranden framförts av herrar Hagberg (s. 380), Onsjö och Sefve (s. 382) samt fröken Valborg Svensson (s. 388).

ranger och lunchrum utan spritservering. Variationerna mellan olika restauranger med spritservering var däremot avsevärda. Genomsnittssiffrorna torde därför icke få tillmätas alltför stor betydelse när det gäller att bedöma förekomsten av matförstöring till följd av måltidstvång vid spritutskänkning. Tydligen spelar andra faktorer in, vilka har större inflytande på mängden av matavfall än de s. k. restriktionsrätterna. Den högre siffran för I klass restaurangerna förklaras delvis av skillnaden i servering och uppläggning. SARA-bolaget har i sin kommentar också pekat på andra faktorer. Den viktigaste av dessa är enligt bolagets mening att i matavfallet ingår icke blott mat, som serveras gästerna men icke förtäres av dem, utan även avfall, som uppkommit i köket vid matens tillredning och tillagning. Matavfall från köket, i vilket exempelvis ingår avfall vid rensning av fisk och grönsaker, säges utgöra en mycket stor del av den totala avfallsmängden. Andra omständigheter, som påverkar siffrorna, angives vara utrymmet och beskaffenheten av kylanläggningar i restaurangerna samt i hög grad den omsorg och skicklighet, med vilken arbetet utföres och ledningen av restaurangen utövas.

Även om man på grund av skäl som nyss nämnts måste vara försiktig med att dra slutsatser av undersökningen vid SARA-bolagets restauranger, torde denna dock visa att de på sina håll rådande föreställningarna att måltidstvånget skulle orsaka ett matslöseri av väsentlig storleksordning är överdrivna. S. k. restriktionsätande förekommer säkerligen i viss omfattning, men matförstöringen i samband därmed synes icke vara av någon större betydelse. En väsentlig del av »restriktionsätandet» torde för övrigt förekomma i samband med s. k. krogronder. Det kan emellertid antagas att denna form av restaurangbesök kommer att väsentligt minska om kvantitetsbegränsningarna vid utskänkning i allmänhet slopas. Den invändning mot måltidstvånget, som bygger på den därav föranledda matförstöringen, synes därför enligt kommitténs mening icke vara bärande.

Såsom en speciell synpunkt beträffande måltidstvånget har åberopats sambandet med vinstkvantitetssystemet. Då vinsten på de utskänkta dryckerna minskar för varje år, blir restauratörerna alltmera beroende av vinsten på den serverade maten. Representanter för restauratörerna har för kommittén framhållit, att om mattvånget för spritdrycker skulle slopas, nya typer av restauranger skulle växa fram med lägre standard än de nu existerande. De nuvarande restauratörerna skulle därvid ej kunna klara sig ekonomiskt, då deras lokaler vore anordnade för matservering.

Frågan om vinstkvantitetssystemet har utan tvivel stor betydelse för restaurangnäringen. Kommittén har även redan 1949 tillstyrkt en framställning från Sveriges hotell- och restaurantförbund om en särskild utredning angående frågan om restauratörernas ersättning för utskänkningen. Däremot kan kommittén icke finna att frågan bör tillmätas någon betydelse när det gäller att avgöra om måltidstvånget skall behållas. Denna fråga bör uteslutande bedömas ur allmänna ordnings- och nykterhetssynpunkter.

Ur dessa synpunkter är måltidstvånget av stor betydelse. Om brännvinskonsumtionen genom måltidstvånget inskränkes till förtäring i samband

med måltid, innebär detta dels att konsumtionen i allmänhet blir mera begränsad och dels att den blir mindre skadlig. Det är en gammal erfarenhet, som numera bestyrkts genom vetenskapliga undersökningar, att alkoholförtäring i samband med intagande av föda verkar mindre berusande än alkoholkonsumtion utan sådant samband (se t. ex. docent Goldbergs undersökningar, SOU 1951: 44 s. 30). Måltidstvånget är sålunda av fysiologiska skäl ägnat att minska riskerna för missbruk. Erfarenheten visar också att måltidstvånget bidragit till en förbättring av vanorna även utanför restaurangerna, sålunda att spritförtäringen i Sverige mer än tidigare knutits till måltid. Dessa måltidstvångets verkningar synes kommittén vara så betydelsefulla att ett fullständigt slopande av denna restriktion icke kan anses tillrådligt.

Enligt nykterhetskommitténs mening bör sålunda måltidstvånget i fråga om spritdrycker upprätthållas. Sådana drycker bör i regel få utskänkas endast i samband med verklig måltid bestående av lagad mat (45 § 1 mom. första stycket i förslaget).[1]

I fråga om utskänkning av *vin* gäller för närvarande icke måltidstvång; det fordras emellertid i regel att lagad mat skall vara att tillgå. Motsvarande bestämmelse torde böra bibehållas och därjämte utvidgas till att avse även *starköl*. Som förut nämnts behöver för närvarande lagad mat ej vara att tillgå där utskänkning av vin sker i samband med servering av konditorivaror. Detta undantag bör oförändrat bibehållas. Undantaget bör icke göras tillämpligt på utskänkning av starköl, då tillstånd till sådan utskänkning enligt förslaget skall meddelas endast verkliga vin- eller spritrestauranger med matservering men däremot ej konditorier utan matservering (45 § 2 mom. första stycket).

De nu angivna huvudreglerna bör emellertid icke vara ovillkorliga. Det finns vissa drycker som enligt de i 1 § givna definitionerna är att hänföra till spritdrycker, men som icke har högre alkoholstyrka än vin (alltså högst 22 volymprocent) och som även i fråga om användningen är att närmast jämställa därmed såvitt frågan om måltidstvång angår, nämligen *lättgroggar* samt vissa slag av *drinkar* (cocktails, apéritifs). Det bör enligt kommitténs mening finnas möjlighet att på restauranger med spriträttigheter servera sådana drycker även utan måltid.

Redan nu gäller undantag från måltidstvånget beträffande lättgroggarna. Där skall utspädning av spriten ske till så låg koncentration, att några ur nykterhetssynpunkt skadliga verkningar i regel icke kan åstadkommas. Lättgroggarna har i praktiken fått stor användning. Detta torde emellertid i väsentlig mån bero på att de intages som komplement till den spritdrycks-konsumtion, som är medgiven vid intagande av måltid, d. v. s. för att utöka ransonen. Motivet för denna användning av lättgroggarna skulle bortfalla, om de allmänna kvantitetsbegränsningarna slopas. Med hänsyn till den minskade betydelse som lättgroggarna kan väntas få som medel att utöka en begränsad ranson, torde man icke behöva hysa betänkligheter mot att bibehålla detta särskilda undantag från måltidstvånget.

[1] Fröken Valborg Svensson har i särskilt yttrande föreslagit att måltidstvånget slopas (s. 368).

Vad nu sagts om lättgroggarna gäller även andra spritdrycker, som genom uppblandning eller utspädning fått minskad alkoholhalt. Det synes sålunda inte möta några väsentliga olägenheter ur nykterhetssynpunkt att tillmötesgå de önskemål, som enligt turistutredningens ovan refererade skrivelse framställes av många utländska turister, att erhålla en drink, cocktail eller apéritif utan samband med måltid, även om i drycken skulle ingå en begränsad tillsats av spritdrycker. Förutsättning för ett sådant undantag från måltidstvånget beträffande spritdrycker bör emellertid vara, att blandningen icke håller en sådan alkoholstyrka, att det kan antagas att dess verkningar blir ungefär desamma som de rena spritdryckernas.

Det torde vara svårt att i rusdrycksförsäljningsförordningen noggrant angiva de spritblandningar, för vilka undantag från måltidstvånget bör kunna medges, på ett sådant sätt att icke tillämpningssvårigheter uppkommer. Det synes lämpligast att överlämna den närmare regleringen till kontrollstyrelsen. Kontrollstyrelsen får därigenom även möjlighet att följa utvecklingen och kan vid behov genom ändrade föreskrifter utvidga eller begränsa undantagets tillämpning. Det ligger i sakens natur att kontrollstyrelsens befogenhet i förevarande hänseende bör utövas på ett restriktivt sätt. Kontrollstyrelsens beslut bör liksom nu kunna överklagas hos Kungl. Maj:t.

Kontrollstyrelsen har sålunda enligt förslaget erhållit bemyndigande medgiva dels att spritdryck som genom utspädning med vatten eller annan alkoholfri dryck erhållit särskilt låg alkoholhalt (lättgrogg) dels att viss särskilt tillagad dryck, som jämte spritdryck innehåller vin eller saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och vars alkoholhalt icke överstiger 22 volymprocent (spritdrink), får utskänkas utan måltidstvång, om lagad mat därvid finnes att tillgå (45 § 1 mom. andra stycket). Kommittén utgår ifrån att de nuvarande föreskrifterna rörande sammansättningen av lättgroggar kommer att bibehållas. Groggar med starkare alkoholhalt skall endast kunna serveras i samband med måltid. För närvarande får högst två lättgroggar serveras till samma gäst vid ett och samma besök. Denna bestämmelse sammanhänger med nuvarande kvantitetsbegränsningar men bör, då maximeringen i princip skall upphöra, ej längre behållas.

Beträffande spritdrinkarna torde föreskrifterna av praktiska skäl böra utformas så, att vissa angivna drinkar med bestämd sammansättning får serveras utan måltidstvång. Den angivna gränsen 22 volymprocent betecknar maximum. Alkoholhalten synes i regel böra hållas lägre. Om brännvin ingår i blandade drycker med en alkoholhalt av högst 22 volymprocent (drinkar, lättgroggar eller starkare groggar), bör kvantiteten icke inräknas i 10 cl-ransonen. Ingår i drink ej spritdryck men väl vin (vindrink), gäller utskänkningsföreskrifterna för vin.

Såsom förut nämnts har järnvägsstyrelsen till turistutredningen framfört önskemål om möjligheter att bereda de utländska resenärerna på de s. k. kryssningstågen tillgång till drinkar eller cocktails. Kommittén finner emellertid icke tillräckliga skäl föreligga att i detta speciella fall göra avsteg från regeln att spritdrycker icke får serveras på järnvägståg. Vidare har från trafikflygets sida framställts önskemål om att bli likställt med de far-

tyg, som med slutdestination till utländsk hamn under färd inom svenskt område äger rätt att servera spritdrycker till passagerare ombord. Genom kommitténs förslag angående trafikutskänkningen kommer detta önskemål att tillgodoses (jfr specialmotiveringen s. 334).

Om vin på grund av hög alkoholhalt eller annan anledning uppenbarligen är ägnat att tjäna såsom ersättning för spritdrycker, äger kontrollstyrelsen för närvarande föreskriva måltidstvång för detta vin. Med stöd av denna bestämmelse har kontrollstyrelsen föreskrivit måltidstvång för allt starkvin. Undantag har emellertid gjorts för ett stort glas i samband med konditoriservering, varjämte systembolag fått möjlighet att medgiva undantag beträffande vermouth och vinglögg. Såsom tidigare antytts anser nykterhetskommittén att alla slag av viner, även starkvin, skall kunna utskänkas utan måltidstvång, där ej särskilda omständigheter föreligger. Ingripande med måltidstvång bör sålunda enligt kommitténs mening göras endast där missförhållanden uppstår på grund av att visst vin eller viss typ av vin allmänt börjar användas såsom ersättning för spritdrycker (45 § 2 mom.).

I cirkulär nr 6/1942, för vilket redogörelse lämnats tidigare i detta kapitel, har kontrollstyrelsen meddelat närmare bestämmelser rörande måltidstvånget. Om kommitténs förslag genomföres, torde särskilda föreskrifter erfordras förutom beträffande lättgroggar och drinkar endast beträffande minimipris å måltider (45 § 1 mom. tredje stycket).

Utskänkningens början på dagen. Nuvarande bestämmelse om utskänkningstidens början, som tillkom 1917 då tiden för servering av *spritdrycker* framflyttades från klockan 9 till klockan 12, motiverades av 1911 års nykterhetskommitté med att spritutskänkning före »middagstid» vore obehövlig.

Den nyare forskningen har visat att även relativt måttliga alkoholmängder försämrar arbetsförmågan genom att minska mängden av det utförda arbetet, försämra dess kvalitet och öka risken för olycksfall. När det gäller en sådan praktisk fråga som alkoholförtäringens inverkan på förmågan att föra motorfordon kan hänvisas till Goldbergs undersökningar (se SOU 1951: 44 s. 72 ff). Dessa visar att även mycket små mängder alkohol, t. ex. 5 cl brännvin, kan försämra prestationsförmågan (se SOU 1951: 44 s. 23*, 90, 94 och 98). Det är därför ett samhällsintresse att spritdrycksförtäringen under arbetstid så mycket som möjligt begränsas. Sedan 1917 har hos en stor del av vårt folk, särskilt bland dem som intager sina måltider på restauranger, måltidsvanorna ändrats, så att middagen i stor utsträckning kommit att förläggas till tiden efter arbetets slut för dagen. Frågan om alkoholförtäring under arbetstid knyter sig därför när det gäller den offentliga utskänkningen i huvudsak till luncherna.

För att få de frågor som sammanhänger med spritdrycksutskänkningen under lunchtid närmare belysta inhämtade nykterhetskommittén under våren 1949 genom SARA:s försorg vissa uppgifter avseende ett antal folkrestauranger såväl i Stockholm som i landsorten. Undersökningen redovisas utförligt i bilaga nr 2.

Den första uppgiften avsåg gästernas socialgruppsfördelning på II och

III klass restaurangerna tisdagarna den 29 mars och den 5 april 1949. Det framgick att mer än två tredjedelar av de undersökta III klass restaurangerna i Stockholm och mer än hälften av sådana restauranger i landsorten hade sin huvudsakliga lunchpublik bland kroppsarbetare, som besökte restaurangen under måltidsrasten. Utgår man från antalet gäster på de olika restaurangerna, finner man att av de 4 339 personer som besökte Stockholms III klass restauranger mellan klockan 12 och 14 den 29 mars 1949 var enligt hovmästarnas bedömande ca 2 600 eller omkring 60 % kroppsarbetare i arbete. Av de återstående var övervägande antalet tjänstemän på lunchrast. På II klass restaurangerna övervägde gruppen kontorister, tjänstemän etc., vilka bedömdes besöka restaurangerna under måltidsrasten. Strögäster, d. v. s. resande, arbetare som hade fridag etc., dominerade endast å ett fåtal restauranger, huvudsakligen i landsorten.

Utredningen visade att spritförtäring var regel på samtliga restauranger. På III klass restaurangerna var procenten spritkonsumenter störst. På $^3/_5$ av stockholmsrestaurangerna och $^2/_5$ av landsortsrestaurangerna var spritdrycksförtäringen under måltidsrasten den 29 mars 1949 praktiskt taget undantagslös, och minoriteten icke spritförtärande var inte heller stor på de andra restaurangerna. Uppgifter angående gästantal och spritdryckskonsumtion före och efter klockan 15 under veckoperioden den 21—27 februari 1949 har även inhämtats. Det visade sig därvid att av gästerna å de undersökta III klass restaurangerna 98 % i Stockholm och 87 % i landsorten eller med hänsyn till gästantalet genomsnittligt 96 % förtärt spritdrycker under tiden klockan 12—15. En undersökning, som gjordes av snabbutredningen (SOU 1944: 3 s. 193) under fyra dagar i oktober 1943, visade att 96 % av de manliga gästerna på folkrestaurangerna i Stockholm tog ut hela spritdrycksransonen (4 cl) mellan klockan 12 och 15. Det finns ingen anledning antaga att i detta hänseende någon förändring av betydelse inträffat sedan 1943.

På II klass restaurangerna förtär man också i regel spritdrycker till lunchen, ehuru detta ej förekommer i samma utsträckning som på III klass restaurangerna (jfr tab. 3 sid. 390). Att det är mindre vanligt med spritförtäring på II klass restaurangerna, beror förmodligen på att man bland deras publik i viss utsträckning »äter ute», även om man inte önskar sprit till maten, medan de arbetare, som inte vill ha sprit, inte heller torde kosta på sig att äta på restaurang. Av gästerna å de undersökta II klass restaurangerna var det 87 % i Stockholm och 83 % i landsorten eller med hänsyn till gästantalet genomsnittligt 84 % som förtärde spritdrycker under tiden klockan 12—15. Enligt snabbutredningens undersökning uttog 83 % av de manliga och 49 % av de kvinnliga gästerna på II klass restaurangerna i Stockholm hela spritdrycksransonen (6 cl) mellan klockan 12 och 15.

På I klass restaurangerna är spritförtäringen något mindre dominerande än på de övriga restaurangerna. Men även här utgör spritdryckskonsumenterna majoriteten. Den av SARA gjorda undersökningen angående gästantal och spritdryckskonsumtion före och efter klockan 15 omfattade även sex

I klass restauranger. Av gästerna å dessa restauranger förtärde 84 % i Stockholm och 78 % i landsorten spritdrycker under tiden klockan 12—15.

Uppgifterna i bil. 1 utvisar att spritdryckskonsumtionen per gäst, som intagit sprit, nära ansluter sig till den högsta tillåtna ransonen (jfr tab. 5 och 7, sid. 392). Detta gäller såväl samtliga restaurangklasser som tiden före och efter klockan 15.

Det framgår av den nu lämnade redogörelsen att spritdrycksförtäring förekommer i stor utsträckning bland dem som besöker restauranger under lunchtid. Med hänsyn till vad som tidigare sagts om önskvärdheten av en spritfri arbetsdag synes detta vara ett betänkligt förhållande. Visserligen är det endast en tämligen ringa procent av svenska folket som intar sina måltider på restauranger, men det är i detta fall fråga om en av samhället reglerad konsumtion. De regler som tillämpas för denna kan antagas ha betydelse även för vad som i allmänhet anses tillbörligt i fråga om alkoholkonsumtion. Om man vill uppnå att spritkonsumtion under arbetsdagen anses förkastlig, bör därför utskänkning av spritdrycker inte tillåtas vid lunchtid. Genom det ökade statliga stöd åt nykterhetsupplysningen, som kommittén i annat sammanhang föreslår, skapas förutsättningar för att ytterligare inskärpa vikten av en spritfri arbetsdag hos den stora allmänheten.

Bestämmelserna om tiden för utskänkningens början bör sålunda ändras. Beträffande den tidpunkt som därvid bör väljas kan olika synpunkter anläggas. Arbetstidens slut varierar starkt för olika arbetsgrupper och det kan därför vara svårt att finna den lämpligaste tidpunkten. Emellertid synes frågan om den spritfria arbetsdagen väsentligen kunna begränsas till förhindrande av utskänkning av spritdrycker vid luncherna. Kommittén föreslår därför att tiden för utskänkningens början bestämmes till klockan 15. Med en sådan tidsbestämning torde knappast behöva befaras att lunchgäster dröjer med sin måltid för att kunna erhålla spritdrycker. Det må påpekas att i Norge utskänkningen börjar först klockan 15; en regel som gällt sedan 25 år tillbaka och av den norska utredningskommittén (Edruelighetskomiteen av 1947) enhälligt föreslagits skola bibehållas oförändrad.

Då kommittén valt klockan 15 såsom tidpunkt för spritdrycksutskänkningens början, beror detta även därpå att klockan 15, sedan 1917 års försäljningsförordning trädde i kraft, varit den tidpunkt då maximiransonen inträder. 15-slaget kan sålunda sägas redan vara inarbetat i det allmänna medvetandet som en gräns i fråga om utskänkningen.

Representanter för restaurangnäringen har inför nykterhetskommittén framhållit att den till lunchen serverade spriten ej medförde några vådor och att det med hänsyn till personer som började sitt arbete redan klockan 6 eller 7 på morgonen funnes ett behov också av tidigare utskänkning. Vidare har restauratörerna uttalat att gästfrekvensen på luncherna skulle avtaga högst väsentligt, om det icke finge serveras några spritdrycker före klockan 15. Detta skulle innebära minskade inkomster för restaurangerna men i stort sett oförändrade kostnader.

Invändningen att 15-slaget skulle medföra sämre ekonomiska möjligheter

för de privata restauratörerna har prövats av kommittén. I den undersökning angående spritdrycksutskänkningen under lunchtid som förut berörts finns även uppgifter om restaurangernas inkomster av spritserveringen (se tab. 8 s. 393). Det framgår härav att, under förutsättning att besöksfrekvensen förblir oförändrad och att förhållandena på de undersökta SARA-restaurangerna kan anses representativa för samtliga I klass restauranger, bortfallet av lunchspritkassan (den spritkassa som belöper på tiden klockan 12—15) skulle minska totalintäkterna med omkring 4 %. Denna siffra är emellertid utan större intresse. Den under lunchtid utskänkta spriten torde nämligen praktiskt taget alltid ligga ovanför vinstkvantiteten, varför någon vinstminskning ej skulle uppstå, om den bortfaller. De ekonomiska konsekvenserna av den föreslagna reformen är därför enbart beroende av besöksfrekvensen. En viss nedgång av denna före klockan 15 torde vara sannolik, men det bör framhållas att denna säkerligen blir störst på folkrestaurangerna, som icke drives av enskilda restauratörer. De flesta I klass restauranger torde komma att behålla större delen av kundkretsen. Den nya serveringen av starköl och en viss väntad ökning av lättvinsserveringen torde vidare verka till restauratörernas fördel och motverka inkomstbortfallet till följd av 15-slaget för spritserveringen. Under sådana förhållanden kan detta inkomstbortfall icke behöva befaras bli av sådan storleksordning att de privata restauratörernas ekonomiska möjligheter väsentligt försämras. Frågan torde emellertid böra ytterligare övervägas vid den av kommittén förordade översynen av vinstkvantitetssystemet för restauratörerna (jfr principbetänkandet s. 131).

Den hittills förda diskussionen har närmast tillämpning på vardagarna. Något behov av tidigare spritdrycksutskänkning på söndagarna torde emellertid ej föreligga. För enkelhetens skull bör därför samma regel gälla för såväl sön- och helgdagar som för vardagar (48 § 1 mom. första stycket).[1]

Under nuvarande ordning, då utskänkningen av spritdrycker börjar klockan 12, är det naturligt att även utskänkningen av *vin* börjar vid samma tidpunkt. Om spritdrycksutskänkning ej skall få förekomma före klockan 15, torde emellertid även frågan om tiden för vinutskänkningens början böra övervägas. När kommittén föreslår att utskänkningen av spritdrycker skall begränsas till senare delen av dagen, har den utgått ifrån att svagare drycker skall finnas tillgängliga tidigare på dagen. Det får sålunda anses uteslutet att även vinutskänkningens början skulle framflyttas till klockan 15. Detta gäller kanske i ännu högre grad om *starkölet*, som i viss mån kan väntas ersätta spritdryckerna före klockan 15. Då det inte finns någon anledning att ändra den nuvarande tidpunkten för vinutskänkningens början, föreslår kommittén att denna utskänkning liksom nu får börja klockan 12. Samma regel bör lämpligen gälla utskänkningen av starköl (48 § 1 mom. tredje stycket).

Liksom i fråga om måltidstvånget bör emellertid även i vad gäller tiden för utskänkningens början undantag i vissa fall kunna göras från de huvud-

[1] Att tidpunkten för spritdrycksutskänkningens början bibehålles oförändrad (klockan 12) föreslås i särskilda yttranden av herrar Hagberg (s. 380) och Utterström (s. 375).

regler kommittén nu föreslagit (klockan 15 för spritdrycker samt klockan 12 för vin och starköl). Sålunda bör vissa till spritdrycker hänförliga blandningar med en alkoholstyrka av högst 22 volymprocent (= övre gränsen för vin) kunna få serveras även före klockan 15 (48 § 1 mom. andra stycket). Det är närmast sådana slag av spritdrinkar som efter medgivande av kontrollstyrelsen må serveras utan måltidstvång som här kan komma i fråga. Däremot synes det icke lämpligt att medgiva undantag från regeln om 15-slaget även för lättgroggar. Dessa kan nämligen i viss utsträckning användas som ersättning för starkare spritdrycker, och syftet med huvudregeln skulle därför förfelas om jämväl lättgroggarna undantoges därifrån. Å andra sidan bör det också finnas möjlighet att i fråga om visst vin eller viss typ av vin förbjuda utskänkning före klockan 15, nämligen om vinet i fråga på grund av hög alkoholhalt eller av annan anledning finnes tjäna såsom ersättning för spritdrycker och därigenom förorsakar missförhållanden (48 § 1 mom. andra stycket). Såsom förut nämnts har kontrollstyrelsen i ett sådant fall även möjlighet att föreskriva måltidstvång. Denna åtgärd torde ofta visa sig tillräcklig.

Av samma skäl som anförts beträffande måltidstvånget torde det även i fråga om tiden för utskänkningens början vara lämpligast att den närmare innebörden av de här avsedda undantagen får i enlighet med ovan angivna riktlinjer bestämmas av kontrollstyrelsen.

2. Särskilda frågor.

Utskänkningens avslutande.

Nuvarande ordning. Den ordinarie tidpunkten för utskänknings avslutande är i Rff bestämd till klockan 22 (5 kap. 4 § 1 mom. första stycket). Detta innebär emellertid icke att utskänkningen på alla restauranger fortgår eller får fortgå till denna tidpunkt. Tidigare stängning kan komma till stånd a) genom beslut av utskänkningsinnehavaren själv, som icke är skyldig att hålla öppet viss tid, b) genom överenskommelse i överlåtelsekontraktet, c) genom föreskrift av länsstyrelsen i tillståndsbeviset, gällande för hel oktrojperiod eller del därav, antingen på grund av länsstyrelsens eget initiativ eller på grund av kommunalt villkor i samband med tillstyrkande av utskänkningsrättigheten[1] eller d) genom föreskrift av länsstyrelsen för särskilt tillfälle (5 kap. 4 § 1 mom. andra stycket).

Utskänkningstiden kan även förlängas till senare tidpunkt än klockan 22 eller, där länsstyrelsen fastställt annan tid för utskänknings avslutande, till senare tidpunkt än vad sålunda fastställts. Förlängning medgives av länsstyrelsen och därvid gäller olika regler för stadigvarande förlängning och förlängning för särskilt tillfälle.

Ansökan om stadigvarande förlängning av utskänkningstiden kan endast

[1] Se t. ex. Kungl. Maj:ts beslut den 27 september 1946 (Tidskrift för systembolagen, TfS, 1946 s. 231), vilket refereras i kap. 12 (s. 214).

göras av vederbörande systembolag. Över sådan ansökan skall länsstyrelsen inhämta yttranden i stad av magistrat och stadsfullmäktige samt på landet av kommunalnämnd och kommunalfullmäktige. Härvid gäller att länsstyrelsen icke får bestämma senare (men väl tidigare) tid än fullmäktige förordat. (5 kap. 4 § 1 mom. andra stycket.) Jämför kap. 12 s. 213.

Nu berörda bestämmelser har tillämpats så att den regelmässiga stängningstiden för närvarande å större restauranger i de största städerna är klockan 1 lördagar och helgdagsaftnar och klockan 24 eller 1 övriga dagar. På övriga restauranger utom folkrestauranger får utskänkningen fortgå till klockan 22.30—0.30, medan folkrestaurangerna stänger tidigare, klockan 19—23. Beträffande större helgdagsaftnar, såsom nyårsafton och midsommarafton, samt därmed jämförliga dagar, såsom valborgsmässoafton, medges i allmänhet på I klass restauranger förlängning av utskänkningstiden i samband med offentlig dans till klockan 2. I ett av de fall som senast prövats av Kungl. Maj:t har ansökan om medgivande till fortsatt stadigvarande förlängning av utskänkningstiden till klockan 24 avslagits för två restauranger, enär nykterhetstillståndet i staden försämrats under de sista åren och försämringen ansågs till stor del bero på utskänkningen i dessa restauranger.[1]

Yppas för särskilt tillfälle behov av att den normala utskänkningstiden förlänges, kan ansökan därom göras hos länsstyrelsen icke endast av systembolaget utan även av utskänkningsinnehavaren, restauratören. I detta fall behöver fullmäktige icke höras, utan länsstyrelsen äger medge förlängningen efter att ha inhämtat yttrande av magistraten i stad och kommunalnämnden på landet. Därvid skall emellertid iakttagas de grunder för sådan förlängning, som må ha bestämts av fullmäktige. (5 kap. 4 § 1 mom. tredje stycket.) Har dessa icke bestämt några sådana grunder, har länsstyrelsen ansetts vara oförhindrad att besluta i ärendet utan fullmäktiges hörande. I Stockholm utövar poliskammaren befogenheten att medge förlängning av utskänkningstiden för särskilt tillfälle.

Nykterhetskommittén har i januari 1950 inhämtat uppgifter från länsstyrelserna angående bl. a. medgivande till förlängning av utskänkningstiden. Av dessa uppgifter framgår att förlängning för särskilt tillfälle i allmänhet ej medges längre än till klockan 1 eller 2. Detta förekommer vid fester i slutna sällskap (familjetillställningar, enskilda samkväm, fester inom klubbar och föreningar) samt även i fråga om utskänkning till allmänheten vid sådana speciella tillfällen som större jubiléer samt beträffande mindre och medelstora städer då föreställningar å stadens teater ges (förlängning till klockan 0.30—2). Vid fester för vissa yrkeskategorier, som på grund av sitt arbete inte kan börja festen förrän vid en mycket sen tidpunkt, t. ex skådespelare och restaurangpersonal, medges stundom förlängning till klockan 3 eller 4.

Å tid då utskänkning ej är medgiven är det förbjudet att låta rusdrycker

[1] Kungl. Maj:ts res. den 7 oktober 1949 (TfS 1950 s. 235—238).

förtäras på utskänkningsställe (5 kap. 4 § 3 mom.). Det är sålunda icke medgivet att låta gäster sitta kvar efter utskänkningstidens slut och förtära dessförinnan serverade rusdrycker. För att bestämmelsen skall kunna efterlevas, är föreskrivet att utlämning av rusdrycker till gäst skall upphöra senast en halv timme före utskänkningstidens utgång (5 kap. 4 § 2 mom.). Länsstyrelsen kan bestämma att utlämnandet skall avslutas ännu tidigare i förhållande till utskänkningen. Det har sålunda förekommit — då man velat begränsa tillströmningen av gäster till en restaurang under de sena kvällstimmarna men ej velat förbjuda dess öppethållande — att länsstyrelsen utan inskränkning av själva utskänkningstiden föreskrivit att utlämnande av rusdrycker icke finge ske efter exempelvis klockan 21, medan förtäringen finge fortgå till klockan 23, eller att nya gäster icke finge mottagas efter visst klockslag.

Bestämmelserna om utskänkningstider gäller icke för turist- eller trafikutskänkning (5 kap. 4 § 4 mom.). Beträffande turistutskänkningen meddelar Kungl. Maj:t bestämmelser om utskänkningstiden i tillståndsbeviset (3 kap. 12 § andra stycket), och beträffande trafikutskänkningen är inga särskilda tidsbestämmelser meddelade, utan utskänkningstiden får bestämmas med hänsyn till tåg-, båt- och flygtider. I fråga om trafikutskänkningen gäller dock vissa ordningsföreskrifter. Utskänkning å passagerarfartyg får, under det fartyget ligger i hamn eller vid land, sålunda ske endast till besättningen och till sådana passagerare, som intager måltid i fartygets restaurationslokal (3 kap. 13 § 1 mom. andra stycket). Utskänkning å luftfartyg får äga rum endast under luftfärd (3 kap. 13 § 3 mom. andra stycket).

Nykterhetskommittén. Enligt Rff skall all utskänkning av rusdrycker, såvitt ej annat bestämts av länsstyrelsen, avslutas klockan 22. Det synes icke finnas någon anledning att rubba på den ordinarie tidpunkten för utskänkningens avslutande, varför samma bestämmelse upptagits i förslaget (48 § 2 mom. första stycket). Har emellertid länsstyrelsen för visst tillfälle medgivit att spritdrycker får förtäras vid familjefest eller annan tillställning i slutet sällskap, som skall hållas å lokal där endast tillstånd att utskänka vin eller vin och starköl finnes (se 52 § 2 mom. och kap. 14, s. 288), bör utskänkningen av vin, respektive vin och starköl, rimligen få fortgå under den tid som medgivandet till spritdrycksförtäring gäller (48 § 2 mom. tredje stycket). Detta korresponderar med den i alkoholförsäljningsförfattningarna gällande principen, att rätt till utskänkning av starkare drycker inkluderar rätt till utskänkning av svagare drycker.

Liksom för närvarande bör det finnas möjlighet att efter prövning i varje särskilt fall ändra den föreskrivna tiden för utskänkningens slut. Länsstyrelsen bör vid behov kunna utsträcka utskänkningstiden, alltså medgiva senare tidpunkt för utskänkningens avslutande, liksom även, när det prövas erforderligt ur ordnings- och nykterhetssynpunkt, kunna inskränka utskänkningstiden, d. v. s. föreskriva tidigare tidpunkt för utskänkningens avslutande.

Kan behovet av längre utskänkningstid än den normala beräknas bli sta-

digvarande, göres lämpligen framställning härom redan i ansökan om utskänkningstillstånd. Eventuella avvikelser i fråga om utskänkningstiden för den oktrojbundna försäljningen bör nämligen liksom andra utskänkningsvillkor avgöras i samband med tillståndsgivningen. Endast tillfälligt uppkomna behov bör i regel föranleda särskild framställning under oktrojperioden.

I överensstämmelse med det av nykterhetskommittén föreslagna rättighetssystemet skall ansökan om utsträckt tid göras av restauratören och ingivas till länsnykterhetsnämnden. Är det fråga om ett stadigvarande behov, skall länsnykterhetsnämnden inhämta yttranden av fullmäktige och polismyndigheten samt därefter med eget utlåtande överlämna handlingarna till länsstyrelsen. Liksom för närvarande får länsstyrelsen ej bestämma senare tid för utskänknings avslutande än fullmäktige förordat. (48 § 2 mom. andra stycket.) Gäller det åter endast ett tillfälligt behov av utsträckt tid, torde förutom länsnykterhetsnämnden endast polismyndigheten behöva höras. Länsstyrelsen lämnar medgivande till förlängning i enlighet med de grunder fullmäktige kan ha bestämt (48 § 4 mom.).

Länsstyrelsens allmänna befogenhet att utfärda särskilda föreskrifter i fråga om varje utskänkningstillstånd (36 och 41 §§ i förslaget) innefattar rätt att föreskriva inskränkningar i utskänkningstiden, t. ex. att beträffande viss restaurang besluta att utskänkningen skall avslutas tidigare än klockan 22 (jfr kap. 12, s. 213 och 229). Innan detta sker, torde dock länsnykterhetsnämnden lämpligen höras. Ett beslut om tidigare stängningstid kan vara en lämplig åtgärd att neutralisera missförhållanden.[1] Har en kommun uppställt det oktrojvillkoret att utskänkningen på viss restaurang skall avslutas före klockan 22, är länsstyrelsen — såsom i kap. 12 nämnts — bunden därav (48 § 2 mom. andra stycket). Under oktrojperioden äger emellertid länsstyrelsen att oberoende av kommunala önskemål göra de inskränkningar i utskänkningstiden som prövas erforderliga.

Har länsstyrelsen vid meddelande av tillstånd till utskänkning förlängt eller begränsat utskänkningstiden, skall föreskrift härom intagas i tillståndsbeviset (37 § första stycket). Meddelas sådana föreskrifter först sedermera under rörelsens utövande, måste särskild resolution utfärdas (48 § 3 och 4 mom. samt 41 §).

I övrigt torde nuvarande bestämmelser om utskänkningstider med undantag för förbudet mot utskänkning under högmässogudstjänst böra i sak oförändrade upptagas i förslaget. Det bör emellertid framhållas att förbudet mot att låta rusdrycker förtäras å utskänkningsställe å tid, då utskänkning ej är medgiven, självfallet icke kommer att gälla när förtäringen sker i samband med familjefest eller därmed jämförlig tillställning i slutet sällskap, för vilken länsstyrelsen lämnat medgivande till förtäring av spritdrycker enligt 52 § 2 mom.

[1] Jfr artikeln »Vinrättigheterna och stängningstiden» i TfS 1941 s. 139.

Förbud mot utskänkning under högmässogudstjänst.

Enligt 1905 års förordning angående försäljning av vin och öl var utskänkning icke tillåten å sön- eller helgdag, under det allmän gudstjänst hölls i församlingens kyrka. Redan i yttranden som avgavs till 1911 års nykterhetskommitté ansåg man på flera håll bestämmelsen onödigt sträng. Man anmärkte bl. a. att bestämmelsen om förbud mot utskänkning under varje gudstjänst vållat ojämnhet och svårigheter i tillämpningen, dels med hänsyn till de olika gudstjänsttiderna å skilda platser, dels med hänsyn till att det i samma församling kunde inträffa, att gudstjänst hölles den ena söndagen på förmiddagen och den andra söndagen på eftermiddagen, och dels med hänsyn till de i vissa kommuner förekommande aftongudstjänsterna. 1911 års nykterhetskommitté tog såtillvida hänsyn till de framställda anmärkningarna, att den föreslog att utskänkningsförbudet skulle avse endast högmässogudstjänst. Så blev också fallet i 1917 års förordning. Sedermera intogs förbudet mot utskänkning under högmässogudstjänst oförändrat i Rff. Gällande ordning innebär sålunda att en del av de till 1911 års kommitté framställda anmärkningarna fortfarande består.

Frågan om utskänkning av rusdrycker under högmässogudstjänst torde icke utgöra något problem på landsbygden, eftersom landsbygden i stort sett saknar utskänkningsställen för rusdrycker. I städerna åter, där de allra flesta rättigheterna finns, börjar högmässan klockan 10 eller 11. Såsom förut nämnts innebär nykterhetskommitténs förslag att ingen som helst utskänkning av rusdrycker skall få förekomma före klockan 12 och att inga starkare spritdrycker — endast vissa spritdrinkar — skall få utskänkas före klockan 15. Vidare må framhållas att förhållandena även i övrigt numera är väsentligt annorlunda än på den tid då ifrågavarande förbud infördes.

Enligt nykterhetskommitténs mening är det med hänsyn till vad nu anförts knappast längre erforderligt att i försäljningsförordningen bibehålla ett generellt förbud mot utskänkning under högmässogudstjänst. Skulle särskilda åtgärder i något fall visa sig av behovet påkallade, bör emellertid länsstyrelsen ha möjlighet att antingen på eget initiativ eller efter framställning från kommunens sida meddela sådant förbud eller föreskriva inskränkningar i utskänkningsrätten (jfr kap. 12 s. 229 och 230).

Nykterhetskommitténs förslag innebär sålunda att frågans avgörande överflyttas till länsstyrelserna.

Frågan om förbud mot ölutskänkning under högmässogudstjänst behandlas utförligt i kommitténs maltdrycksbetänkande (SOU 1952: 55 s. 205).

Åldersgränsen vid utskänkning.

Utskänkning må ej äga rum till den som kan antagas ej hava fyllt 18 år (5 kap. 8 § första stycket Rff). Enligt 1905 års brännvinsförsäljningsförordning fick brännvin på försäljningsställe icke utlämnas till minderårig. 1911

års nykterhetskommitté anmärkte att bestämmelserna angående förbud mot utskänkning till minderåriga dittills tolkats olika. Vanligen hade emellertid bolagen ansett minderårigheten upphöra vid 18-års-åldern. I fråga om utskänkning av vin och öl (1905 års förordning) gällde 15-års-åldern såsom gräns för minderårigheten. Då det vore önskvärt att likartade bestämmelser tillämpades och då enligt kommitténs mening rusdrycker icke borde utskänkas till någon, som skäligen kunde antagas ej hava fyllt 18 år, blev på kommitténs förslag 18-års-gränsen införd i 1917 års försäljningsförordning. Att åldersgränsen vid utskänkningen ej bestämdes på samma sätt som motsvarande gräns i fråga om utminuteringen, 21 år, torde bl. a. ha berott på svårigheten vid utskänkningen att i avsaknad av varje legitimation bestämma en persons ålder. 18-års-gränsen synes nämligen vara lättare att tillämpa i praktiken än 21-års-gränsen.

På flera håll i landet har emellertid åldersgränsen för utskänkning höjts till 21 år. Några exempel härpå kan lämnas. Genom en överenskommelse mellan systembolaget i Nyköping och restauratörerna där tillämpas sålunda 21-års-gränsen på stadens restauranger. Bestämmelsen har införts genom ett tillägg till överlåtelseavtalet och har fastställts av länsstyrelsen. Beträffande folkrestaurangrörelsen i Nyköping tillämpas 21-års-gränsen alltsedan den tid då systembolaget drev egen utskänkning. Systembolaget i Jönköping har i överlåtelsekontrakten med Sveriges centrala restaurangaktiebolag infört samma bestämmelse beträffande restaurangerna i staden.

För att minska fylleriet i de omyndiga åldrarna föreslog *snabbutredningen* (SOU 1944: 3, s. 199) att bestämmelsen om åldersgräns vid utskänkningen tills vidare skulle ändras därhän, att utskänkning av spritdrycker ej medgåves till person, som kunde antagas ej hava fyllt 21 år. En höjning av åldersgränsen för utskänkning av rusdrycker till 21 år hade redan vidtagits av flera systembolag och stode enligt utredningen i god överensstämmelse med höjningen av åldern för tilldelning av motbok. För att hindra missbruk av vin i de omyndiga åldrarna föreslog utredningen därjämte att kontrollstyrelsen skulle utfärda erforderliga restriktioner rörande vinservering åt personer i åldrarna 18—20 år.

I en till nykterhetskommittén den 3 augusti 1949 inkommen framställning föreslår *Sveriges Storloge av IOGT* att gällande bestämmelser ändras så att utskänkning ej må äga rum till den som ej fyllt 21 år. Förslaget motiveras med det tilltagande ungdomsfylleriet, vilket angives i viss mån vara resultatet av ungdomens ökade restaurangvanor.

Förslaget att höja åldersgränsen till 21 år skulle avstänga ungdomar i åldern 18—20 år från möjligheten att förtära rusdrycker på restaurang. Dessa ungdomars restaurangvanor får en viss belysning i kommitténs ungdomsundersökning (SOU 1951: 43, s. 170 ff.), vari redovisas uppgifter om ungdomens spritförtäring på restauranger. Av samtliga intervjuade unga män i åldern 17—20 år hade 6,6 % förtärt spritdrycker på restaurang under den senaste månaden. Av dessa hade närmare tredjedelen (2,1 % av samtliga) gjort det mer än en gång. För flickorna var motsvarande tal 4,5 % och 1,3 %.

Av de ungdomar i åldern 17—20 år, som förtärt sprit, uppgav sig emellertid närmare en femtedel ha fått det senaste förtäringstillfället på en restaurang. Den relativa del, som fått det senaste förtäringstillfället på restaurang, är betydligt större i städerna än på landsbygden. Störst är den i storstäderna. Eftersom städernas och framför allt storstädernas ungdom även har den oftast återkommande alkoholförtäringen, synes man böra draga den slutsatsen att möjligheten till restaurangförtäring har stor betydelse för de variationer i fråga om alkoholvanornas omfattning och utbredning, som konstateras mellan olika ungdomsgrupper. I icke ringa mån sker också den första alkoholförtäringen på restauranger. Av städernas manliga, icke absolutistiska ungdomar uppgav sig ungefär 15 % ha förtärt det första glaset sprit på en restaurang. Endast en mindre del av dessa hade därvid varit i sällskap med äldre personer. För landsbygdens unga män och för flickorna är den andel, som fått den första direkta erfarenheten av spritförtäring på en restaurang, något mindre.

Uppgifter finns även i undersökningsmaterialet som visar i vilken omfattning ungdomarna besöker dansrestauranger med spritdrycksservering. Det är en större del av pojkarna än av flickorna som aldrig dansat på spritrestaurang. Flickorna deltager också genomsnittligt något oftare än pojkarna i restaurangdansen. 24 % av pojkarna och 31 % av flickorna i åldern 17—20 år hade någon gång deltagit i restaurangdans. Av hela antalet intervjuade ungdomar i dessa åldrar hade emellertid endast 3,4 % av pojkarna och 5,7 % av flickorna dansat på spritrestaurang under den senaste månaden. Procentsiffrorna angiver genomsnittet för hela riket. I storstäderna hade av pojkarna 4,3 % och av flickorna 8,9 % dansat minst en gång på spritrestaurang senaste månaden.

Spritförtäring på restaurang och dans på spritrestaurang är däremot, enligt vad undersökningen visar, väsentligt vanligare bland personer i åldrarna 21—26 år än bland de närmast yngre årsklasserna.

Snabbutredningen ansåg sig med ledning av sitt material böra draga den slutsatsen, att den ökning av ungdomsfylleriet, som ägde rum under krigsåren, till stor del hade sin bakgrund i en ökning av ungdomarnas restaurangförtäring.

Nykterhetskommittén har kunnat konstatera att ökningen av ungdomsfylleriet har fortsatt efter andra världskriget. Även utskänkningssiffrorna har undergått en fortsatt stegring. I och för sig synes det därför föreligga skäl att antaga, att det av snabbutredningen påvisade sambandet äger giltighet även för utvecklingen efter kriget. Nykterhetskommittén har för de första efterkrigsåren kompletterat snabbutredningens siffror över de av de anhållna fylleristerna uppgivna berusningskällorna och har därvid kunnat konstatera att någon förändring av de olika berusningskällornas andelar av fylleriet inte kan utläsas av dessa siffror.[1] Den ökade betydelse, som utskänkningen även i detta avseende fick under krigsåren, har den alltså bibehållit.

[1] Del VII (SOU 1952: 55) sid. 77.

Kommittén har även sökt bearbeta fyllerisiffrorna för olika orter på sådant sätt, att man skulle få ett svar på frågan om fyllerisiffrorna för olika år i de orter, där utskänkning inte medges till personer under 21 år, visat särdrag vid en jämförelse med motsvarande siffror för andra orter. Det tillgängliga materialet visade sig emellertid ytterst svårbedömbart och kommittén har därför inte ansett sig kunna draga några slutsatser av den verkställda bearbetningen.

Nykterhetskommittén har alltså vid sina överväganden i frågan om åldersgränsen för utskänkning kunnat konstatera att restaurangförtäringen dels spelar en icke oväsentlig roll, när det gäller de ungas tillvänjning till alkoholförtäring, dels har viss betydelse såsom berusningskälla för unga fyllerister.

Det framgår emellertid också av kommitténs undersökningar att ungdomen i åldrarna 18—20 år icke förtär spritdrycker på restaurang i sådan omfattning, att denna förtäring för det stora flertalet kan betecknas som ett större problem. Kommittén anser därför att man utan fara kan avvakta erfarenheter av det föreslagna utminuteringssystemet, innan man tar ställning till frågan om åldersgränsen vid utskänkningen. Ett skäl emot en höjning av åldersgränsen utgör för övrigt den förut nämnda vanskligheten att avgöra om en person är över eller under 21 år. En generell 21-års-gräns skulle därför bli svårare att tillämpa i praktiken än den nuvarande gränsen.

Nykterhetskommittén vill sålunda föreslå att den nuvarande 18-års-gränsen tills vidare bibehålles (50 § första stycket). Den av kommittén föreslagna befogenheten för länsstyrelsen att ingripa med inskränkande föreskrifter mot missförhållanden på viss restaurang ger emellertid möjlighet att i särskilda fall föreskriva höjd utskänkningsålder, när detta prövas erforderligt med hänsyn till ordning och nykterhet. Denna befogenhet bör endast tillkomma länsstyrelsen; kommunerna bör lika litet som nu kunna uppställa villkor om höjd utskänkningsålder (jfr kap. 12).

Förbud mot utskänkning till alkoholmissbrukare och till person som är berörd av alkoholhaltiga drycker.

Utskänkning må ej äga rum till den som veterligen missbrukar starka drycker eller är synbarligen berörd därav (5 kap. 8 § andra stycket Rff). Det har förekommit att *systembolag* med åberopande av denna bestämmelse avstängt person från inköp av rusdrycker på utskänkningsställe, s. k. restaurangförbud. Detta har skett i form av ett meddelande från bolaget till den enskilde konsumenten, »att utskänkning av rusdrycker tills vidare icke må äga rum till Eder» jämte hänvisning till 5 kap. 8 § Rff.

Det har emellertid ansetts att systembolag icke ens beträffande missbrukare i egentlig mening äger meddela föreskrift innefattande förbud mot utskänkning av rusdrycker till vederbörande, enär varje grund till en sådan befogenhet saknas i Rff. Kontrollstyrelsen har givit uttryck för den nu redovisade uppfattningen i en skrivelse av den 23 maj 1946, vari styrelsen erin-

rat om att det i 5 kap. 8 § Rff stadgade förbudet mot utskänkning till den, som veterligen missbrukar starka drycker, riktar sig endast till de personer, som handhar utskänkningen, d. v. s. till vederbörande restauratörer och deras personal.[1] Kontrollstyrelsen har vidare i ett fall till systembolag återförvisat ärende rörande klagomål över bolagets beslut att meddela restaurangförbud. Styrelsen fann i ärendet att bolaget väl ägt underrätta vederbörande restauratör, att ifrågavarande person enligt bolagets mening gjort sig skyldig till sådant missbruk av starka drycker, som enligt 5 kap. 8 § Rff utgör hinder för utskänkning, men att bolaget däremot icke haft befogenhet att, på sätt som skett, meddela föreskrift om förbud mot utskänkning till personen i fråga.[2]

Däremot har systembolag rätt att meddela de innehavare av utskänkningsställen, som närmast kan komma i fråga, att viss person missbrukar starka drycker. Detta innebär intet bindande förbud för säljaren att medgiva utskänkning till den som avses med meddelandet utan utgör endast en upplysning och ett råd till säljaren. En sådan upplysning har dock den verkan att restauratören, för den händelse han likväl tillåter utskänkning till den sålunda utpekade och ställes till ansvar för överträdelse av förbudet i 5 kap. 8 §, icke kan göra gällande, att det icke var veterligt för honom att personen i fråga var alkoholmissbrukare.

Enligt 3 § alkoholistlagen åligger det *nykterhetsnämnd* särskilt att söka förebygga och motverka onykterhet och dryckenskap genom upplysningar, råd och anvisningar till systembolag och andra försäljare av alkoholhaltiga drycker eller ersättningsmedel därför. Det har förekommit att även nykterhetsnämnder meddelat restaurangförbud. Kommunala nykterhetsnämnder och länsnykterhetsnämnder har emellertid lika litet som systembolag någon befogenhet att förbjuda utskänkning av rusdrycker till viss missbrukare. Rusdryckslagstiftningsrevisionen föreslog visserligen en sådan rätt för länsnykterhetsnämnd[3] men detta förslag upptogs icke i propositionen till riksdagen.[4] På grund av stadgandet i 3 § alkoholistlagen har nykterhetsnämnd lämnat ortens försäljare av alkoholhaltiga drycker upplysning om missbrukare. En sådan hänvändelse från nykterhetsnämnd till exempelvis en restauratör har då vanligen formen av en begäran eller ett råd att icke tillåta utskänkning till viss namngiven missbrukare. En sådan framställning kan i praktiken leda till en faktisk avstängning av vederbörande från utskänkning, ehuru varken nykterhetsnämnden eller länsstyrelsen formellt sett är befogad att fatta ett avstängningsbeslut.[5] Det föreligger ingen besvärsrätt i fråga om nykterhetsnämnds beslut att göra sådan framställning som här avses, vilket sammanhänger med att nämnden icke har befogenhet att meddela för restauratör bindande beslut utan endast att ge råd och anvisningar.[6]

---

[1] TfS 1947 s. 42.
[2] Kontrollstyrelsens beslut den 24 maj 1947 (TfS 1947 sid. 125).
[3] SOU 1934: 39 s. 376.
[4] Prop. nr 207/1938 s. 46.
[5] Jfr Regeringsrättens utslag den 15 oktober 1942 (TfS 1943 s. 46 och 47).
[6] Se Tidskrift för nykterhetsnämnderna 1947 s. 55—57.

Systembolagens befattning med frågor angående missbrukare kommer enligt *nykterhetskommitténs förslag* att i huvudsak bortfalla. Dessa uppgifter skall i stället ankomma på de offentliga nykterhetsvårdsorganen. Att ge dessa organ rätt att förbjuda en restauratör att utskänka rusdrycker till viss missbrukare synes ej lämpligt. I en stad med flera utskänkningsställen och bred publik skulle ett sådant förbud få ett mycket begränsat värde. Det kan självfallet inte komma i fråga att införa legitimering på restaurangerna. Någon ändring i fråga om nykterhetsvårdsorganens möjlighet att förhindra utskänkning av rusdrycker till missbrukare synes sålunda icke böra göras. Enligt den ordning som för närvarande gäller och som kommittén föreslår skall gälla i fortsättningen utsätter sig en restauratör för straffansvar om han låter utskänka rusdrycker till person, som veterligen är missbrukare.

På grund av vad nu sagts har nykterhetskommittén i sitt förslag (50 § andra stycket) upptagit bestämmelser som i sak överensstämmer med nuvarande stadganden i 5 kap. 8 § andra stycket. En viss formell jämkning har emellertid gjorts. Berusningskällan är i 5 kap. 8 § angiven med uttrycket »starka drycker». Detta uttryck har ansetts omfatta ej blott rusdrycker utan alla alkoholdrycker. För att skapa större klarhet på denna punkt synes det lämpligt att »starka drycker» utbytes mot den i motsvarande bestämmelse i Pff (22 § 1 mom.) använda beteckningen »alkoholhaltiga drycker», som bättre får anses ge uttryck för vad som åsyftas. Denna beteckning användes även i förslaget till ölförsäljningsförordning (42 § 1 mom.).

Länsstyrelsens uppgift att ingripa vid missförhållanden.

I kap. 12 (s. 228 ff.) har kommittén behandlat länsstyrelsens befogenheter att föreskriva villkor och inskränkningar i fråga om utskänkningen på visst utskänkningsställe. Enligt förslaget har länsstyrelsen en mycket vidsträckt befogenhet att ingripa med sådana speciella restriktioner. Vid meddelande av tillstånd äger länsstyrelsen sålunda utfärda de särskilda föreskrifter som prövas erforderliga (36 §).

För rätt att ingripa under löpande tillståndstid fordras däremot att missförhållanden yppats (41 §). Länsstyrelsens möjlighet att ingripa på de restauranger, där sådana missförhållanden uppstår, torde få väsentligt ökad betydelse, om kommitténs förslag till förenklade utskänkningsrestriktioner genomföres. Härvid torde kvantitetsbegränsningarnas slopande föranleda den största uppmärksamheten från övervakningsmyndigheternas sida. Länsstyrelsen bör emellertid, där rättelse i annan ordning ej kunnat vinnas, ej blott kunna fastställa kvantitetsbegränsningar utan även skärpa övriga restriktioner eller införa nya sådana. Länsstyrelsen bör sålunda beträffande viss restaurang kunna begränsa brännvinsransonen exempelvis till 5 cl eller föreskriva maximering även för andra drycker än brännvin, föreskriva måltidstvång även för spritdrinkar, lättgroggar, vin och starköl, bestämma senare tid för spritdrycksutskänkningens början än klockan 15 eller senare

tid för vin- och starkölsutskänkningens början än klockan 12, förordna om tidigare stängningstid än klockan 22 eller höja utskänkningsåldern till exempelvis 21 år. Leder detta ej till åsyftat resultat eller är missförhållandena av allvarlig karaktär, bör utskänkningstillståndet återkallas.[1] Under löpande oktrojperiod bör emellertid länsstyrelsen kunna ingripa endast vid konstaterat missbruk; några förhandsingripanden, när missbruk kan befaras, bör ej företagas.

B. Utskänkningskontrollen och dricks penningfrågan.

Nuvarande ordning.

Enligt 7 kap. 17 § Rff åligger det länsstyrelsen att övervaka förordningens efterlevnad. Vederbörande polismyndighet och kommunalnämnd skall även tillse att ordning iakttages på försäljningsställe samt att de i Rff meddelade föreskrifterna noga efterföljes. Dessa allmänna övervakningsbestämmelser gäller all försäljning av rusdrycker.

Erfarenheten har ansetts visa att det icke är möjligt att utan särskild kontroll upprätthålla de bestämmelser, som i nykterhetens intresse meddelats beträffande utskänkningen. I Rff finns inga bestämmelser om någon sådan kontroll. Kontrollstyrelsen har emellertid med stöd av 3 kap. 15 § tredje stycket Rff senast i cirkulär nr 5/1949 föreskrivit, att avtal angående överlåtelse av rätt till utskänkning skall innehålla bl. a., att systembolaget äger vidtaga de kontrollåtgärder bolaget finner erforderliga för kontroll över restauratörens handhavande av utskänkningen och över att restauratören fullgör sina förpliktelser enligt Rff och avtalet. Avtal angående överlåtelse av utskänkning skall enligt detta cirkulär innehålla närmare uppgifter om de påföljder, som systembolaget äger vidtaga, därest utskänkningen handhaves på ett ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt icke tillfredsställande sätt eller därest restauratören bryter mot bestämmelserna i avtalet eller ej ställer sig av systembolaget i behörig ordning meddelade föreskrifter till efterrättelse.

Kontrollen utövas dels genom systembolagens egna tjänstemän, dels genom särskilda organ, de s. k. kontrolldelegationerna, för närvarande fem stycken. Angående områdesindelning m. m. se redogörelse på s. 67 ovan, varav bl. a. framgår att någon kontrolldelegation inte är verksam i Norrland med undantag för Gävlebolagets verksamhetsområde. Delegationerna består av representanter för systembolagen och restauratörerna samt en opartisk ordförande. Kontrollen utövas dels genom heltidsanställda kontrollörer (för närvarande 8) dels genom extra kontrollörer, vilka bedriver sin verksamhet som bisyssla.

Kontrollörernas tillsyn över utskänkningen utövas dels vid besök såsom gäster på restaurangerna och dels genom granskning av restaurangernas tekniska kontrollanordningar. Vid besök som gäster får kontrollörerna icke vidtaga någon åtgärd som utgör eller kan tydas som någon form av provo-

[1] Herr Utterström har avgivit särskilt yttrande i denna fråga (s. 375).

kation. Över de iakttagelser kontrollör gör vid sina inspektioner har han att avgiva rapport, varefter delegationen har att avgöra vilken åtgärd som skall vidtagas. Har grundad anledning till anmärkning förekommit, får rättighetsinnehavaren del därav för undersökning och yttrande. Om godtagbar förklaring lämnas, förfaller anmärkningen. Detsamma gäller om konstaterade fel befinnes vara bagatellartade eller beroende på en tillfällighet. Om delegationen däremot beträffande viss restaurang anser felens art eller frekvens tyda på anmärkningsvärd slapphet i restaurangledningens tillsyn över utskänkningsföreskrifternas efterlevnad, vänder sig delegationen till rättighetsinnehavaren med en i regel allmänt hållen uppmaning att öva bättre tillsyn över utskänkningen. Stundom kan omständigheterna ge delegationen anledning att påpeka lämpligheten av en rationalisering av restaurangens eget kontrollsystem, förstärkning av hovmästarpersonalen eller dylikt. I svårare fall kan delegationen göra anmälan till vederbörande systembolag.

Delegationen har endast till uppgift att tillse, hur rättighetsinnehavarna fullgör sina skyldigheter. Delegationen äger däremot icke befogenhet att pröva, huruvida någon åtgärd mot de i restaurangföretaget anställda kan vara påkallad. Prövningen av dylika frågor tillkommer uteslutande rättighetsinnehavaren i hans egenskap av arbetsgivare. Delegationerna har enligt uppgift i vissa fall funnit anledning att särskilt framhålla, att restaurangledningen bör inrikta sig på att genom fortlöpande kontroll förekomma att fel begås av personalen men däremot icke gå för hårt till rätta med den servitör eller servitris, som i ett eller annat fall befunnits ha begått ett fel.[1]

Till belysning av omfattningen av kontrollörernas arbete kan anföras, att kontrollörerna vid Stockholmsdistriktets kontrolldelegation under år 1947 gjorde inalles 1 561 inspektionsbesök, varvid 166 anmärkningsanledningar konstaterades vid 84 besök. Anmärkningarna fördelade sig med hänsyn till sin art och de olika bolagens detaljhandelsområden på följande sätt.

	Stockholm	Gävle	Västerås	Uppsala
Enstaka fall av onykterhet	14	5	—	—
Servering till berörd	9	3	—	—
Medförande av rusdrycker från restaurang	3	—	—	—
Förtäring av medförda rusdrycker	5	—	—	—
Överträdelse av ransoneringsbestämmelserna	52	8	6	5
Servering efter utskänkningstiden	1	—	—	—
Utskänkning utan samband med måltid	28	4	4	12
För många lättgroggar	4	—	—	—
Diverse anledningar	3	—	—	—
	119	20	10	17

Vid sidan av den ovan beskrivna kontrollorganisationen utövar systembolagen också en viss kontroll över ordningen på folkrestaurangerna genom ordningsvakter som avlönas av bolagen.

Frågan om serveringspersonalens avlöningsform torde ha ett visst samband med frågan om kontrollen över utskänkningen. Några bestämmelser

[1] Se i övrigt artikel i TfS 1946 s. 77—80.

om avlöningsformen finns emellertid inte, vare sig i författningarna eller i överlåtelsekontrakten. Regelmässigt avlönas serveringspersonalen med servisavgift (drickspengar) som betalas av gästerna. Servisavgiften uppgår vid spritrestauranger till minst 10 % av serveringsnotans belopp, men det torde vara tämligen vanligt att summan avrundas uppåt. Enligt uppgift av Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger har avtalsmässigt fastställts att personalen är berättigad att i servisavgift erhålla 10 % å de serverade varornas försäljningssumma.[1] Arbetsgivaren garanterar emellertid att en viss minimisumma per tidsperiod inflyter och är skyldig att vid behov betala skillnaden mellan 10 % av omsättningen och den garanterade summan. Personalen redovisar varje dag till restaurangen 10 % av omsättningssumman och får i stället motsvarande belopp utbetalt två gånger i månaden. Drickspengar, som överskjuter 10 % av omsättningen, inlevereras inte till restaurangen utan behålles av den serverande. Vid vissa restauranger, t. ex. vid restaurangvagnarna, utsättes serveringsavgiften, räknad efter 10 %, direkt på notorna.

Ändringsförslag.

Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund har den 4 december 1947 riktat en framställning till nykterhetskommittén angående bl. a. kontrolldelegationernas arbete. Förbundet anför bl. a.

Den form av kontroll, som för närvarande utövas av och genom kontrollmyndigheterna och under dessa fungerande kontrolldelegationer, synes vara mycket olämplig och av rättskränkande slag. När kontrollen försiggår på det sättet att enskilda personer, utsedda av vederbörande myndighets kontrollorganisation, i hemlighet utövar spritspionage genom enskilda som gäster camouflerade personer, som sitta på restauranger och övervaka att ransoneringsbestämmelserna efterleves, så har detta kontrollsystem utvecklat sig i en form och på ett sätt, som står i stark motsats till det allmänna rättsmedvetandet. När spioneriet tar sådana former som en hemlig övervakning under skyddande förklädnad, som det nuvarande spritspionaget utgör, har man helt övergått till en kontrollform, som har stor likhet med de undersökningar, som den s. k. säkerhetspolisen under krigstiden praktiserade och som väckte så ont blod. När vidare detta spionerisystem utvecklats därhän, att kontrollanten-spionen rapporterar subjektivt uppfattade s. k. överträdelser till chefen för kontrolldelegationen utan att den eventuellt felande är i tillfälle försvara eller yttra sig, har härigenom saken övergått till en form, där vederbörande påbördas ett brott utan att ha möjlighet till försvar. Och än mer. När kontrollanten-spionens anmälan leder till att den försvarslöse genom egenmäktig åtgärd från sin chefs sida varnas eller t. o. m. avskedas, då har ett rättssystem införts, där rena godtycket sätts i högsätet. — — — Frågan går ej till domstol utan det tillämpas ett privat summariskt »rättsförfarande» och vederbörligt bestraffande utan dom (varning eller avsked). Detta privata straffsystem strider mot de mest elementära rättsgrundsatser som sedan sekler tillbaka tillämpats i alla rättsstater.

[1] Se härom första kammarens allmänna beredningsutskott, utlåtande nr 10 vid 1951 års riksdag.

Förbundet sammanfattar sin ståndpunkt på följande sätt.

Förbundet anser att formen och sättet för myndigheternas kontroll för ransoneringens efterlevande är i hög grad förkastlig och rättskränkande. Det nuvarande kontrollsystemet i form av hemligt spritspionage medför ett åsidosättande av den urgamla rätten för en åklagad till försvar inför laga forum och en kränkning av rättsregeln att ingen skall dömas ohörd. Den hemliga spritkontrollen är en skamfläck för vår rättskultur. Såväl med hänsyn till den individuella friheten, som från samhällelig rättssynpunkt bör den omedelbart upphävas. Serveringspersonalen bör åtnjuta den rätt och det lagskydd, som övriga medborgare åtnjuta. Sådan undantagsrättskipning för serveringspersonal, som spritspionaget medfört, står i strid mot allmän lag och rättsmedvetandet.

Snabbutredningen (SOU 1944: 3, s. 218) erinrade om att det för närvarande tillämpade avlöningssystemet, enligt vilket den i restaurangrörelsen arbetande serveringspersonalen åtnjuter betalning för utfört arbete i form av dricks penningar, onekligen vore ägnat att motverka intresset hos denna personal för ett strikt iakttagande av gällande utskänkningsföreskrifter. Enligt utredningen skulle ett sålunda ändrat avlöningssystem för denna personal att dricks penningarna bortfölle vara av betydande värde ur den nu angivna synpunkten. Därest ett tillfredsställande resultat ej kunde ernås på de fria förhandlingarnas väg i löneavtalets form, ansåg utredningen det böra övervägas huruvida icke genom lagstiftningen borde föreskrivas att den anställda serveringspersonalen skulle åtnjuta fast lön för utfört arbete.

Utredningen framhöll vidare.

Skall en nöjaktig ordning komma till stånd å utskänkningsställena, är det erforderligt att den där arbetande personalen, i första hand hovmästare, övrig serveringspersonal och vaktbetjäning, härvid lojalt lämnar sin medverkan. Detta kan hittills, såsom framgår av kontrolldelegationernas material, ej sägas överallt ha skett. Att den i utskänkningsrörelsen arbetande personalen i sin verksamhet noggrant iakttager gällande föreskrifter för utskänkningens handhavande utgör en grundläggande förutsättning för att kraven på nykterhet och ordning skola tillfredsställande kunna upprätthållas inom denna rörelse. Utredningen förutsätter, att ekonomiska hänsyn icke få hindra, att hovmästare, serveringspersonal, ordningsvakter och övrig vaktbetjäning anställas till erforderligt antal för upprätthållande av nykterhet och ordning.

Vid *1951 års riksdag* föreslogs i motion (I: 167) av herrar K. Persson och T. Bengtsson en utredning angående dricks penningssystemets avskaffande på hotell och restauranger. Motionärerna anförde som stöd för sitt förslag bl. a. att dricks penningssystemet motverkade samhällets nykterhetssträvanden.

Första kammarens allmänna beredningsutskott inhämtade yttranden i ärendet från vissa arbetsmarknadsorganisationer. Av remissyttrandena framgick bl. a., att dricks penningssystemet numera praktiskt taget avskaffats såsom avlöningsform vid *hotellen*. Beträffande *restaurangerna* kvarstår systemet, men vissa bestämda grundlinjer har utformats gemensamt av organisationerna på arbetsgivar- och personalsidan.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger, med vilken *Aktiebolaget trafikrestauranger* instämde, anförde bl. a. följande.

Motionärerna synas utgå från att dricksspenningssystemet framför allt skulle komma till tillämpning, då det gällde för allmänheten att förskaffa sig större spritransoner än de i lag medgivna. Även om tendenser i sådan riktning kunnat konstateras måste dock framhållas, att sådan överträdelse av ransoneringsbestämmelserna endast i mycket ringa omfattning förekommer och de organ — de s. k. kontrolldelegationerna — som tillsatts av systembolagen, de allmänna restaurangbolagen och de enskilda restauratörsammanslutningarna övervaka energiskt att sådana missbruk beivras. De från dessa delegationer inlämnade rapporterna utvisa att överransonering endast i undantagsfall kunnat konstateras. Men även om dricksspenningssystemet skulle kunna avskaffas, vilket i praktiken näppeligen kan genomföras, torde något effektivt medel icke kunna skapas, som förhindrar gäster att lämna serveringspersonalen särskilda gottgörelser och icke heller någon garanti vinnas för att serveringspersonalen icke mottager dessa avgifter. En bestämmelse som icke står i samklang med allmänhetens rättsuppfattning har föga utsikt att vinna tillämpning i praktiken, även om denna bestämmelse skulle utfärdas i form av lagliga föreskrifter.

Såsom framgår av ovanstående ha yrkets organisationer under de senaste två decennierna verkat reformerande i dessa frågor, och någon ytterligare förändring torde knappast i praktiken kunna åstadkommas med mindre dessa organisationer lyckas genomföra rationella ändringar. Det torde därför böra helt överlämnas till dessa sammanslutningar att fortsätta detta arbete. Föreningen är av den bestämda uppfattningen, att dricksspenningssystemets avskaffande icke kan komma till stånd genom lagliga bestämmelser.

Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund yttrade bl. a.

Att nykterhetssträvandena skulle gagnas genom förbjudandet av dricksspengar vill förbundet starkt ifrågasätta. Därest detta system eventuellt skulle förbjudas och serveringspersonalen erhålla en kontant månadslön av arbetsgivaren, samt nuvarande utskänkningsbestämmelser fortfara att gälla, tror förbundet att verklig fara förelåge för bestämmelsens efterlevnad. Det är emellertid oriktigt att tro, att serveringspersonalen på grund av rikligt »signalerade dricksspengar» från vissa gästers sida skulle åsidosätta de förordningar som äro utfärdade och dessutom riskera sina anställningar.

Även *Landsorganisationen i Sverige* avstyrkte motionen under anförande, att frågan icke borde bli föremål för lagstiftningsåtgärder.

Utskottet konstaterade i sitt utlåtande (nr 10) att delade meningar rådde om dricksspenningssystemet som avlöningsform vid hotell och restauranger. Huruvida motionärerna hade rätt i sin förmodan att en övervägande opinion ansåge att det är en icke önskvärd företeelse, undandroge sig utskottets bedömande. Enligt utskottets mening borde det icke vara omöjligt att åstadkomma en lösning av dricksspenningsfrågan också då det gällde restaurangerna. Utskottet delade emellertid den mening, som kommit till uttryck i remissvaren, att det närmast ankomme på hotell- och restaurangnäringens organisationer att fortsätta reformarbetet på berörda område. Utskottet hemställde att motionen icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda. Reservation anfördes av herr Englund och motionären herr K. Persson, som framhöll bl. a. att man, då det gällde restaurangerna, hade att räkna med dricksspenningssystemets ogynnsamma återverkningar på ansträngningarna att pressa dryckessederna tillbaka.

Kammaren avslog motionen.

Det system för kontroll av utskänkningsbestämmelsernas tillämpning som för närvarande användes har — som bl. a. framgår av personalförbundets framställning — blivit utsatt för stark kritik. I tidningspressen har gång efter annan kritiska röster låtit höra sig.

Kritiken av kontrolldelegationernas verksamhet synes emellertid ha skjutit betänkligt över målet. Kommittén kan icke ansluta sig till de uttalanden som göres i personalförbundets framställning. Det har icke kunnat visas att kontrollen i allmänhet skulle ha utövats på ett olämpligt sätt. Men det är å andra sidan önskvärt att den motsättning mellan servitörkåren och kontrollorganen, som otvivelaktigt existerar, i görligaste mån bringas att upphöra.

En avspänning i diskussionen om restaurangkontrollen synes emellertid automatiskt åstadkommas genom att kvantitetsbegränsningarna slopas. Härigenom torde behovet av kontroll bli väsentligt mindre än nu. Måltidstvångets iakttagande är föremål för allmän insyn och detsamma gäller den allmänna ordningen på restaurangerna. Det tryck som kommer att utövas på den medgivna brännvinskvantiteten torde bli mindre än det som för närvarande inriktas på utökning av totalkvantiteten. Såsom tidigare i detta kapitel framhållits, lägger den ökade friheten i fråga om utskänkningen ett större ansvar på den enskilde restauratören. Han riskerar att särskilda restriktioner föreskrives, om ordningen inte upprätthålles. Det ligger uppenbarligen i hans intresse att kontrollera utskänkningens handhavande, så att dylika ingripanden undvikes.

Det torde även i fortsättningen bli nödvändigt med särskild övervakning av utskänkningen på restaurangerna utöver den som sker genom polismyndigheternas försorg. I vilken utsträckning detta behöver förekomma är svårt att på förhand avgöra. Det övervakande organet blir enligt kommitténs huvudalternativ länsnykterhetsnämnden. I vilka former kontrollen bör utövas, synes icke behöva bestämmas i förväg utan kan överlämnas till de olika nämndernas avgörande med hänsyn till omständigheterna. Det är möjligt att det på vissa orter kan anses lämpligt att kontrolldelegationer tillsättes även i fortsättningen. I andra fall kan kanske kontrollen utövas av länsnykterhetsnämndernas personal eller med hjälp av deltidsanställda kontrollörer. Heltidsanställd personal torde knappast bli erforderlig annat än i storstäderna. Det bör tillfogas att enligt kommitténs förslag även ölhandeln skall kontrolleras av länsnykterhetsnämnderna. Båda övervakningsuppgifterna har beaktats när det gällt att beräkna nämndernas anslagsbehov. Om alternativet med länsbolag väljes, inträder systembolaget i stället för länsnykterhetsnämnden som kontrollorgan för rusdrycksutskänkningen. Även i detta fall synes frågan om kontrollens praktiska utformning böra överlämnas åt tillämpningen. I författningsförslaget upptages endast bestämmelser om vilka organ som skall utöva kontroll över rusdrycksförsäljningen i allmänhet, varjämte vissa bestämmelser meddelas rörande restauratörernas bokföring (57 §). Se härom kap. 11 s. 208.

En särskild fråga gäller ordningsvakterna, som nu är anställda av systembolagen men som tjänstgör vid restaurangbolagens folkrestauranger. Enligt kommitténs mening bör ordningsvakterna, i den mån de anses erforderliga, övertagas av restaurangbolagen. Några nackdelar av en sådan omläggning synes icke behöva befaras. Då både utminuteringsbolaget (systembolagen) och restaurangbolagen är allmänna bolag, har en överföring huvudsakligen betydelse ur redovisningssynpunkt. Kostnaderna för det allmänna blir desamma. Men just ur redovisningssynpunkt är det mest naturligt att kostnaderna påföres restaurangbolagen. Ordningsvakterna skall ju hjälpa till att upprätthålla ordningen, inte kontrollera att ordningen upprätthålles.

Som bl. a. snabbutredningen tidigare framhållit, har dricksspenningssystemet ett visst sammanhang med frågan om utskänkningskontrollen. Man måste utgå ifrån att dricksspengarna kan vara ett incitament till överträdelser av restriktionerna. Det kan ifrågasättas om inte personalens intresse av dricksspengar i realiteten innebär ett viktigare avsteg från principen om avkoppling av det enskilda vinstintresset i rusdryckshandeln än den återstod av restauratörernas vinstintresse som finns kvar efter den nedskrivning av vinstkvantiteterna som pågått sedan 1938.

Under år 1950 torde det belopp som erlagts i dricksspengar på rusdrycker ha uppgått till omkring 20 milj. kr. (totala utskänkningsbeloppet var 175,9 milj. kr) medan restauratörernas och de allmänna restaurangbolagens sammanlagda vinst på rusdrycksutskänkningen utgjorde 19,3 milj. kr. Den senare summan minskar för varje år, medan dricksspenningbeloppet ökar när priserna stiger eller omsättningen växer.[1]

Det måste för övrigt betraktas som i hög grad irrationellt att serveringspersonalens inkomster blir beroende av spritskatternas storlek. Förhållandet mellan arbetsprestation och inkomst blir också mycket växlande.[2]

På en viktig punkt kommer emellertid dricksspenningfrågan att få minskad betydelse, om kommitténs förslag genomföres. Genom att centiliterrestriktionerna i huvudsak avskaffas, försvinner den bestämmelse som torde vara lättast att överträda och där följaktligen dricksspengarnas storlek kan tänkas ha större betydelse än eljest. Trots detta torde dricksspenningssystemet även i framtiden vara förenat med vissa nackdelar ur nykterhetssynpunkt.

Det är emellertid uppenbart att även andra synpunkter kan läggas på dricksspenningfrågan. För den av vederbörande organisationer hävdade uppfattningen, att serveringspersonalens avlöningsform inte bör göras till föremål för lagstiftning, kan vägande skäl anföras. Såsom beredningsutskottet framhöll när frågan behandlades av 1951 års riksdag, torde det inte vara omöjligt att träffa en överenskommelse som skulle kunna lösa problemet eller åtminstone begränsa dess räckvidd. Kommittén förutsätter att arbetsmarknadens parter har uppmärksamheten riktad på detta.

[1] TfS 1951 s. 118.

[2] Jfr diskussionsinlägget »Dricksspengar på spritskatt. Allmänheten får betala spritskatterna till 110 procent!» i TfS 1947 s. 199.

Kap. 14. Förtärings- och förvaringsförbuden samt undantag därifrån

Gällande bestämmelser

Enligt Rff må utskänkning icke äga rum utan särskilt tillstånd. Tillstånd kan avse utskänkning av såväl spritdrycker som vin eller endast vin. Har tillstånd erhållits att utskänka endast vin, är det förbjudet att låta spritdrycker eller ersättningsmedel därför förtäras å utskänkningsstället. Ej heller får spritdrycker förvaras på utskänkningsstället eller eljest på sådant sätt, att gästerna äger tillgång till desamma. Det är även förbjudet för gäst att å sådant utskänkningsställe förtära spritdrycker eller ersättningsmedel därför (5 kap. 5 §).

Till grund för dessa bestämmelser, de s. k. förtärings- och förvaringsförbuden, ligger principen, att på ett utskänkningsställe förtäring icke skall få ske av alkoholstarkare drycker än sådana som får utskänkas där. Denna princip är genomförd även i Pff (22 § 4 mom.) och Aff (13 §). Det är sålunda förbjudet att dricka och att förvara spritdrycker eller vin på ett utskänkningsställe där utskänkning av pilsnerdricka idkas utan samband med utskänkning av rusdrycker. Vidare är förtäring och förvaring av såväl rusdrycker som pilsnerdricka förbjuden i lokal, där utskänkning av alkoholfria drycker idkas utan samband med utskänkning av alkoholhaltiga drycker, liksom utomhus inom område, som är särskilt iordningställt för bedrivande av utskänkning av alkoholfria drycker.[1]

Till utskänkningsställe i Rff:s mening har hänförts lokal, för vilken tillstånd till utskänkning av rusdrycker gäller och som vid besiktning blivit godkänd för sådan utskänkning.[2]

Förtärings- och förvaringsförbuden förlorar icke sin tillämplighet därigenom att ifrågakommande lokaler hålles stängda för allmänheten och upplåtes endast åt slutna sällskap. Detta framgår av ett utslag av Högsta domstolen den 7 april 1938,[3] varigenom värd och gäster å ett pensionat med endast rätt till utskänkning av alkoholfria drycker dömdes till ansvar för att rusdrycker förtärts där vid ett tillfälle, då pensionatet varit stängt för allmänheten och tillgängligt endast för deltagarna i viss tillställning. Det torde icke heller vara lagligen medgivet att efter utskänkningstidens slut för dagen upplåta utskänkningslokal åt gäster, som där förtär medförda drycker, vilkas utskänkande icke är medgivet, även om icke någon som helst

[1] Ang. förtärings- och förvaringsförbudens tillkomst och motiveringen för dem se Thulin i Tidskrift för systembolagen (TfS) 1931 nr 8 sid. 6—9.

[2] Beträffande utskänkningsställe i Pff:s och Aff:s mening se kommitténs maltdrycksbetänkande (SOU 1952:55) sid. 271 och 289.

[3] Se TfS 1938 sid. 101—104 och Tidskrift för nykterhetsnämnderna 1938 sid. 48—52.

utskänkning förekommer vid sådant tillfälle. En lokals karaktär av utskänkningsställe torde ej heller rubbas av det förhållandet, att innehavaren till länsstyrelsen anmält, att han viss dag icke önskade begagna sig av sin rätt att i lokalen utskänka alkoholhaltiga drycker.

Förvaringsförbudet gäller ej blott själva utskänkningslokalen utan även annan lokal, som är så belägen och beskaffad, att gästerna kan sägas äga tillgång till drycker, som förvaras där.[1]

Mot de allmänna förtärings- och förvaringsförbuden har i olika sammanhang framförts vissa anmärkningar och det har föreslagits olika modifikationer av desamma. Här lämnas en redogörelse för en del av de framlagda förslagen och anförda synpunkterna.

Tidigare förslag angående uppmjukning av förbuden

Rusdryckslagstiftningsrevisionen

I sitt den 23 oktober 1934 avgivna betänkande med förslag till spritdrycksförordning m. m. (SOU 1934: 39) upptog rusdryckslagstiftningsrevisionen till behandling vissa frågor rörande uppmjukning av förtäringsförbudet (s. 373—375).

Inledningsvis framhöll revisionen, att förtäringsförbudets bibehållande i allmänhet syntes vara nödvändigt. Revisionen yttrade härom följande.

Föreskrifter med detta syfte synas vara nödvändiga, då i vissa fall eljest kunna uppstå allvarliga faror i nykterhetshänseende. På dåligt skötta kaféer med utskänkningstillstånd av nyssnämnda slag (ej sprit utan endast pilsner eller alkoholfria drycker) förekommer det sålunda, att gästerna i samförstånd med kafévärdarna uppblanda de på kaféerna utskänkta dryckerna med spritdrycker, som de antingen medfört själva eller på kaféerna erhållit genom olaglig försäljning. Att möjlighet bör finnas till ett verksamt ingripande mot dylika företeelser är ganska uppenbart.

Revisionen upptog härefter till behandling två fall där emellertid en uppmjukning av det allmänna förtäringsförbudet ansågs kunna övervägas. Beträffande det första fallet anförde revisionen.

Det torde ganska ofta förekomma, att sällskap, som ämna intaga måltid med spritdrycker å restaurang, icke förlägga sitt besök till ett utskänkningsställe för dylika drycker utan till en lokal, där endast svagare drycker få serveras, och därstädes förtära medförda spritdrycker, som inköpts utminuteringsvis och således betydligt billigare än om de erhållits till utskänkningspriser. Detta kan givetvis alls ej betraktas som lika samhällsskadligt som de först angivna fallen, men revisionen har dock icke trott det vara lämpligt att legalisera förfaranden av detta slag.

I fråga om det andra undantagsfallet anförde revisionen följande.

Då en person för vila eller rekreation under någon tid uppehåller sig å ett pensionat eller annat dylikt ställe med utskänkningstillstånd endast för svagare drycker, kan han anse sig böra få förtära sina lagligen i utminuteringsväg inköpta spritdrycker liksom i sitt egentliga hem. Det torde få anses ganska säkert, att detta också sker i ett mycket stort antal fall och att en utbredd opinion anser, att

[1] Tillämpningen av denna regel kan i många fall vålla tvekan. Se härom artikeln »Fickflaskförbudet» i TfS 1940 sid. 69—73.

bärande skäl saknas för det gällande förbudet häremot. Då man härvid ofta torde underlåta att göra en sådan åtskillnad mellan olika fall, som ovan antytts, kan lätt betydelsen av de nu ifrågavarande bestämmelserna över huvud taget förringas i den allmänna uppfattningen och därigenom svårigheter uppkomma för deras upprätthållande i mera betydelsefulla hänseenden. Revisionen har ansett det vara att föredraga, om dessa bestämmelser kunde givas en något mindre räckvidd, så att de icke omfattade de sist omnämnda fallen, för den händelse de härigenom skulle kunna tillämpas mera effektivt, där deras åsidosättande verkligen kan medföra påtagliga faror i nykterhetshänseende.

I enlighet med sistnämnda uttalande föreslog revisionen ett undantag från det allmänna förtäringsförbudet av den innebörd, att länsstyrelsen, efter hörande av magistrat eller kommunalnämnd, i vissa fall skulle kunna medgiva, att gäster å hotell eller pensionat, där endast tillstånd till vinutskänkning meddelats, å utskänkningsstället finge förtära spritdrycker, som av dem medförts. Beträffande den närmare utformningen av undantagsstadgandet anförde revisionen.

De platser, där behov av en dylik anordning närmast föreligger, äro givetvis sådana, som bruka besökas av semesterresande, samt över huvud taget vilo- och rekreationsorter. Revisionen har därför begränsat möjligheten till undantag av nu ifrågavarande slag till hotell och pensionat vid hälsobrunn, å badort eller å annan plats där kurortsrörelse eller därmed likartad verksamhet bedrives. För att ytterligare inskränka undantagsbestämmelsens tillämpning till enbart sådana fall, där ett särskilt behov kan anses föreligga, föreslår revisionen, att tillstånd endast skall kunna meddelas för sådan ort, där utskänkning av spritdrycker ej äger rum. Härigenom har revisionen också velat förhindra uppkomsten av en opåkallad konkurrens med spritdrycksutskänkningen. Vid denna begränsning har revisionen valt uttrycket »ort» i stället för det mera vidsträckta begreppet »kommun» med tanke särskilt på förhållandena i Norrland, där flera rekreationsorter inom samma kommun kunna ligga på långt avstånd från varandra och där det således icke vore motiverat, att en utskänkningsrörelse å den ena orten förhindrade tillämpning av nu förevarande stadgande å den andra. Med tillståndsprövning av länsstyrelsen och kommunal myndighet, som enligt förevarande stadgande skall äga rum, avser revisionen att i görligaste mån skapa garantier för att tillstånd endast lämnas för hotell och pensionat, där värden med säkerhet kan antagas öva tillsyn över att endast sådana gäster mottagas, som icke kunna tänkas utnyttja tillståndet till förtäring av olagligen inköpta spritdrycker. I anslutning till de föreslagna reglerna om turistutskänkning har revisionen också här sökt en garanti mot missbruk av bestämmelserna genom den föreskriften, att tillstånd av ifrågavarande slag endast skall avse gäst med vilken avtal om bespisning träffats för minst tre dagar. För att lämpligheten av medgivanden, som lämnats enligt detta moment tämligen ofta skall komma under omprövning, föreslår revisionen, att dylika medgivanden ej få meddelas för längre tid än ett år för varje gång.

Revisionens förslag var ej enhälligt. En ledamot (herr Bernström) ansåg att villkoret, att utskänkning av spritdrycker ej ägde rum å orten, vore obilligt och ägnat att väsentligen motverka det med förslaget avsedda syftemålet. Nämnda villkor borde därför utgå.

Tre andra ledamöter av revisionen åter höll före att överträdelserna endast i mindre mån härrörde från personer, som för längre tid vore inackorderade å hotell och pensionat utan spritutskänkning och därvid använde sig

av s. k. fickflaskor. De flesta fall förekomme säkerligen i samband med tillfälliga besök å sådana ställen av sällskap, där någon enligt överenskommelse vore försedd med spritdrycker. Dessa ledamöter ansåg att den av majoriteten föreslagna undantagsbestämmelsen borde utgå och anförde vidare.

Vi betvivla starkt, att den föreslagna möjligheten till dispens i vissa fall från det allmänna förbudet för dylik spritförtäring kommer att medföra goda verkningar i fråga om respekt för det kvarstående förbudet mot dylik förtäring. Tvärtom synes det ligga nära till hands att antaga, att den uppmjukning, som förbudsbestämmelsen skulle få genom undantagsstadgandet, kommer att leda till ytterligare minskad aktning för denna bestämmelse och därigenom underhålla en ordning, som kan leda till dess fullständiga upphävande. Ett frigivande av »fickflasksystemet» å allmänna serveringslokaler såsom kaféer o. d. skulle dock innebära sådana vådor för nykterhet och ordning, att detta icke bör riskeras. Vi föreställa oss också, att om medgivanden av föreslagen art börja givas för vissa hotell och pensionat, det i praktiken knappast låter sig göra att begränsa detta till enstaka undantagsfall, utan att sådana medgivanden måste bli ganska allmänna.

Rusdrycksrevisionens nämnda betänkande gjordes till föremål för en omfattande remissbehandling. Av yttrandena torde följande här böra återgivas.

Kontrollstyrelsen (avstyrkande) anförde bl. a.

Det för ställningstagandet till revisionens förslag avgörande måste vara, huruvida detsamma kan anses ägnat att bidraga till ett bättre sakernas tillstånd. Enligt kontrollstyrelsens mening kan det icke utan vidare förutsättas, att så skall bliva fallet. Till stöd för denna sin uppfattning vill kontrollstyrelsen framhålla följande. Här avsett tillstånd kan av nära till hands liggande skäl endast ifrågakomma för ställen, som äro synnerligen väl skötta, och vilkas innehavare kunna förväntas komma att handha tillståndet — som alltid kommer att ställa stora krav på restauranginnehavaren — på ett klanderfritt sätt. Syftet att förebygga olagligheter av för närvarande förekommande slag kan den föreslagna bestämmelsen således endast i blygsam omfattning väntas komma att tillgodose, eftersom den icke kan bringas i tillämpning i ett stort antal av de fall, där behovet av åtgärder i angivna syfte är störst. Till detta uteblivande av den påräknade gynnsamma effekten torde emellertid bestämmelsens verkan icke inskränka sig. Det torde i stället kunna befaras, att den på grund av åtminstone två omständigheter torde komma att verka stegrande på frekvensen av det slags överträdelser, vilka man avser att tränga tillbaka. Den ena av dessa omständigheter utgöres av konkurrenstryck i de fall, då av flera utskänkningsrörelser på en ort någon men icke samtliga erhållit sådant tillstånd, som i förslaget avses; det blir i dessa fall förenat med ökade svårigheter för innehavarna å de ställen, vilka icke erhållit dylikt tillstånd, att förhindra överträdelser. Den andra av kontrollstyrelsen åsyftade omständigheten sammanhänger med exemplets smittande makt, vilken på pensionat och andra ställen med »fickflaskrättigheter» kommer att visa sig däri, att den förtäring, vilken enligt revisionens förslag förbehållits vissa kategorier av gäster, också kan befaras komma att få ökad utbredning bland övriga, av tillståndet icke omfattade gäster. Revisionsförslaget synes emellertid härutöver innebära fara för utbredning av en betydligt svårare olaglighetstyp än den lagstridiga förtäringens. Under det att denna förtäring för närvarande regelmässigt endast avser gästens egen spirituosa, medan värdens medverkan i det olovliga förfarandet består i exempelvis tillhandahållande av glas eller dylikt, ligger det nämligen nära till hands, att gästerna under den nya friare ordningen vid förefallande behov göra hänvändelser till andra gäster eller — och framför allt — till värden om erhållande av spirituosa till låns eller på annat sätt. Den om sina gästers trevnad angelägne värden kommer härigenom

att försättas i en svår situation och faran för uppkomsten av olovlig utskänkning eller olovlig överlåtelse inställer sig.

Kontrollstyrelsen vill därjämte framhålla, att det med hänsyn till statens fiskaliska intressen måste anses betänkligt att genom lagändring befordra spritförtäring å utskänkningsställen, där den konsumerade spriten är undantagen från utskänkningsskatt.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län (avstyrkande) ansåg att den föreslagna uppmjukningen skulle medföra att lagöverträdelserna försvunne på hotell och pensionat, som erhölle dispens, men befarade, att därigenom skulle framskapas minskad aktning för förbudet även å restauranger och kaféer i allmänhet.

Systembolagsföreningarnas förtroendenämnd (tillstyrkande) yttrade bl. a.

Nämnden anser det föreliggande spörsmålet vara synnerligen komplicerat. Den delar revisionens uppfattning därutinnan, att förbudet mot spritförtäring å restauranger, som sakna spriträttigheter, av den allmänna opinionen uppfattas på ett helt olika sätt i olika fall. Medan å ena sidan exempelvis fullständig enighet torde råda om att ett sådant förbud måste finnas för de egentliga pilsnerdrickskaféerna, torde man i allmänhet icke reagera mot överträdelse av förbudet på ställen av den typ, som revisionens undantagsbestämmelse närmast åsyftar. Nämnden befarar icke heller att ett medgivande av undantag från förbudet för dessa ställen skall komma att medföra några nämnvärda olägenheter ur nykterhetssynpunkt. Ur dessa synpunkter måste sålunda revisionens förslag anses fullt motiverat.

Överståthållarämbetet (tillstyrkande) ville närmast förorda att allmänt tillstånd gåves att å turistorterna förtära medhavda spritdrycker, samt att således denna möjlighet icke gjordes beroende av särskilt medgivande av länsstyrelsen. I varje fall syntes erforderligt, att av länsstyrelsen meddelat tillstånd icke till sin verkan begränsades att avse allenast sådana gäster, med vilka avtal om bespisning träffats för minst tre dagar. Än vidare syntes den omständigheten, att å turistort funnes en lokal, varest sprituts känkning ägde rum, icke böra medföra att tillstånd till förtärande av medhavd sprit icke skulle kunna lämnas beträffande annan lokal å samma ort.

Länsstyrelsen i Blekinge län (tillstyrkande) yttrade.

Villkoret att utskänkning av spritdrycker ej äger rum å orten synes obilligt och bör utgå. En pensionatgäst skulle bliva tvingad, om han ville ha en sup till maten eller eljest förtära någon spritdryck, att begiva sig över till en annan restaurang, än där han bor, och den avsedda bekvämligheten för pensionatgäster skulle härigenom bliva omintetgjord. Det synes vidare länsstyrelsen, som om det i denna paragraf lämnade medgivandet borde utsträckas att gälla även hotell och pensionat å andra orter än de i paragrafen angivna. Jämväl å dessa matställen inackorderade kunna ha berättigade anspråk på att få till maten förtära spritdryck av medhaft förråd. Sådana omständigheter förekomma ofta exempelvis inom större industriorter, där tjänstemännen äro inackorderade å pensionat.

Länsstyrelsen i Värmlands län (tillstyrkande) uttalade, att undantagsbestämmelsen borde förklaras gälla i fråga om »rekreationsorter», oavsett om spritdrycker utskänktes å orten eller ej, samt att i försäljningsförordningen borde meddelas bestämmelser om motsvarande lättnader jämväl såvitt anginge hotell och pensionat med tillstånd till utskänkning av allenast pilsner

samt alkoholfria och därmed jämförliga drycker. Rätt till förtäring av spritdrycker borde vidare gälla alla å hotellet eller pensionatet boende.

I den med anledning av rusdrycksrevisionens förslag för 1937 års riksdag framlagda *propositionen* (nr 242) anförde departementschefen bl. a. följande.

För egen del är jag av den uppfattningen, att rådande missförhållanden icke böra föranleda lättnader i förbudet. En författningsbestämmelse, enligt vilken gästerna å hotell och pensionat skulle tillåtas förtära medförda spritdrycker, måste i och för sig anses allt annat än tilltalande. I den mån en dylik ordning kunnat vinna insteg såsom en följd av att det kommunala vetot utgjort hinder mot anordnande av spritdrycksutskänkning även å vissa orter, där ett obestridligt behov av dylik utskänkning må ha gjort sig gällande, synes det riktiga förfarandet vara att medgiva undantag från principen om kommunernas vetorätt; det föreliggande förslaget erbjuder också möjlighet härtill genom bestämmelserna om turistutskänkning. Härutöver bör man enligt min mening icke sträcka sig. Det nu ifrågavarande stadgandet skulle väl i och för sig icke behöva medföra några nämnvärda olägenheter vare sig ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt. Å andra sidan kan det icke anses uteslutet att en eftergift i förevarande hänseende kan inverka menligt på upprätthållandet av förbudet till den del det alltjämt skulle bibehållas. Stadgandet torde dessutom komma att erhålla en mycket begränsad tillämpning och alltså endast i obetydlig mån kunna medverka till en nedgång i överträdelserna mot förbudet. Därest man ville genom lättnader bringa överträdelserna att upphöra, skulle det vara erforderligt att gå vida längre än revisionen ansett lämpligt, något som ur nykterhetssynpunkt icke kan anses tillrådligt.

I anledning av propositionen väcktes i andra kammaren en *motion* i förevarande ämne (nr 520 av herr Nylander), vari hemställdes att riksdagen måtte besluta, att 5 kap. 5 § i rusdrycksrevisionens förslag till spritdrycksförordning (förtäringsförbudet) erhöll en sådan lydelse att möjlighet yppades för länsstyrelse att medgiva pensionat och därmed likställda näringsställen, vilka företrädesvis frekventerades av främlingar på orten, att låta sina gäster förtära egna medförda spritdrycker. I motionen anfördes bl. a.

Det får anses oomtvistligt, att överträdelserna mot det här ifrågavarande förbudet äro så allmänna, att de av praktiska skäl icke låta sig beivra eller med framgång bekämpa. Den bristande respekten för gällande bestämmelser sammanhänger i detta fall därmed att dessa så långt ifrån att äga stöd i den allmänna opinionen tvärtom av denna uppfattas som ur nykterhetssynpunkt helt ändamålslösa ingrepp i den personliga friheten. — — —

Även om ett ganska allmänt överträdande av förbudet mot spritutskänkning på pensionat, kurorter och dylikt i stort tolereras såväl av myndigheterna som av den allmänhet, vilken icke själv deltager i överträdelserna, kan det icke undvikas, att förefintligheten av ett förbud vållar ständig irritation. Det måste betänkas, att detta tillåtande av spritförtäring ej kan vara ett önskemål hos de företag, det här är fråga om. Det utgör i stället en eftergift åt gästernas bestämda önskemål — och om denna eftergift icke lämnades skulle i ett mycket stort antal fall med säkerhet gästen vända pensionatet i fråga ryggen. Så djupt rotad torde nämligen den känslan vara hos de flesta att de äga en okränkbar rätt att i denna form intaga sin egen lagligen inköpta sprit och även låta vänner njuta av denna, som om det gällde en tillställning inom hemmets väggar.

Värdfolket på de näringsställen det här gäller ställes sålunda genom förtäringsförbudet i ett allvarligt dilemma, som ger anledning till många ytterst obehagliga konsekvenser. Det förlorar i viss mån sin auktoritet gentemot gäster, blundande

myndigheter och andra iakttagare och blir därigenom lätt nog utsatt för trakasserier av olika slag. Osäkerhetskänslan och den trots allt ständiga risken dels för åtal, dels för förlust av öl- eller vinrättigheter bilda ett mycket besvärande irritationsmoment i yrkesutövningen och kunna knappast undgå att inverka menligt på resultatet av denna. Samtidigt inverkar ofta för gästernas vidkommande smusslet med spritvarorna och förnimmelsen av att kunna anställa obehag för värdfolket störande på trevnaden. — — —

I utlåtande, nr 28, över propositionen och motionen anförde *bevillningsutskottet* bl. a. följande.

Utskottet vill för sin del icke frånkänna motionärens yrkande ett visst fog. Rådande förhållanden kunna sålunda anses långt ifrån tillfredsställande. Att komma till rätta med det föreliggande spörsmålet stöter emellertid på stora svårigheter. Till en början är det tydligt, att man icke har att räkna med att tillstånd till utskänkning kommer att i vanlig ordning beviljas för de av motionären avsedda näringsställena. Bestämmelserna om turistutskänkning ha en begränsad uppgift att fylla och torde därför endast på enstaka håll vara ägnade att undanröja de av motionären åsyftade olägenheterna. Ett stadgande av den innebörd, som motionären föreslagit, kan däremot väntas erhålla tillämpning i ett stort antal fall men lärer å andra sidan kunna medföra särskilda olägenheter ur ordnings- och nykterhetssynpunkt, varför utskottet icke heller anser denna väg framkomlig. Under dessa förhållanden saknar utskottet möjlighet att nu anvisa någon lämplig utväg. Det här avhandlade spörsmålet förtjänar emellertid att uppmärksammas och torde, därest särskilda åtgärder skulle befinnas erforderliga, få underkastas förnyat övervägande.

Bevillningsutskottets hemställan om bifall till propositionen i denna del bifölls av *riksdagen*. Rusdrycksrevisionens och motionärens förslag blev sålunda avslagna.

Nykterhetskommitténs tidigare förslag till provisoriska bestämmelser (»Torsbypromemorian»)

Hösten 1946 kom den allmänna uppmärksamheten i särskild grad att fästas på de på sina håll synnerligen vanligt förekommande överträdelserna av förbudet att förtära sprit på hotell och pensionat utan spriträttigheter. Vid polisutredningarna i några då aktuella fall, de s. k. Torsby- och Sunnefallen, som mycket omdebatterats i tidningspressen, visade det sig att på två hotell utan spriträttigheter spritförtäring förekommit vid ett mycket stort antal slutna fester och tillställningar, som anordnats av enskilda personer eller föreningar. Det framkom emellertid också, att någon anledning till anmärkning ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt icke förefunnits vid dessa tillställningar.

Torsby- och Sunnefallen drogs inför riksdagen i en interpellation till finansministern.[1] I ett underhandsuttalande till denne förklarade nykterhetskommitténs arbetsutskott, att utskottet funne de nuvarande förhållandena på detta område otillfredsställande och att det vore berett att föreslå kommittén att taga upp frågan till särskild behandling utan att avvakta ställnings-

[1] Interpellation av herr Henriksson vid 1946 års höstriksdag (andra kammarens protokoll 36: 11 och 43: 18).

tagandet till utskänkningsbestämmelsernas utformning i övrigt. Finansministern redogjorde i sitt interpellationssvar för detta uttalande samt yttrade vidare, att då han även för egen del funne förhållandena otillfredsställande, han ämnade så snart kommittén inkommit med sitt förslag, upptaga detta till behandling i vanlig ordning.

Nykterhetskommittén avgav därefter den 25 februari 1947 till finansministern en promemoria med förslag till vissa ändringar av bestämmelserna om tillstånd till utskänkning av rusdrycker, nedan kallad Torsbypromemorian.

I Torsbypromemorian gjorde nykterhetskommittén i ett av de inledande avsnitten följande allmänna principuttalande.

Erfarenheten visar, att förbud och restriktioner, vilka ej ha tillräckligt stöd i det allmänna rättsmedvetandet, ofta få ogynnsamma följder. Överträdelserna av sådana bestämmelser bli i allmänhet mycket talrika. Då vidare myndigheterna ha en viss benägenhet att se genom fingrarna med överträdelserna, uteblir åtminstone i viss utsträckning den åsyftade effekten med förbuden. Allvarligare är emellertid att de många överträdelserna kunna vara ägnade att hos allmänheten minska respekten för myndigheters föreskrifter över huvud och i synnerhet för sådana bestämmelser som beröra samma område som det åsidosatta förbudet. Enligt nykterhetskommitténs uppfattning böra förbud och restriktioner genomföras eller upprätthållas endast om de efter avvägning av olika intressen kunna anses motiverade av starka skäl. Om sådana föreskrifter bäras upp av ett väsentligt intresse, bör också om möjligt garantier skapas för att bestämmelserna följas.

Efter att ha närmare gått in på frågan om behovet av lättnader i bestämmelserna för utskänkning till slutna sällskap framhöll nykterhetskommittén, att kommittén i dåvarande läge ansett sig kunna förorda endast en provisorisk lösning inom den gällande lagstiftningens ram och utan rubbande av dess huvudlinjer. Kommittén förklarade sig skola senare taga upp frågan till ny, förutsättningslös behandling i ett större sammanhang.

Nykterhetskommitténs i Torsbypromemorian framlagda förslag innebar i huvudsak följande.

Kommittén ifrågasatte viss *ökad användning av tillstånd till årsutskänkning, begränsad till slutna sällskap.* På orter, där utskänkningsställen med vanliga rättigheter saknades och icke ansåges böra komma till stånd, men där behov av utskänkning till slutna sällskap tämligen ofta kunde beräknas göra sig gällande, borde sådana tillstånd främst ifrågakomma. Dessa begränsade tillstånd borde utnyttjas i den formen att de överläts till restaurang- och pensionatinnehavare. Någon ändring i ansökningsförfarandet för denna utskänkningsform ifrågasattes icke.

För tillfällig utskänkning, som vore begränsad till slutna sällskap, syntes däremot nykterhetskommittén det gällande förfarandet vara alltför omständligt. Kommittén föreslog därför en ny form med *förenklad tillståndsprövning i fråga om tillfällig utskänkning till slutet sällskap.* Denna syntes böra komma till användning på orter, där behovet av rusdrycksutskänkning vid slutna tillställningar mera sällan förekomme, liksom på orter, där visserligen ett mera stadigvarande behov av sådan utskänkning förelåge men där de

kommunala myndigheterna önskade underkasta varje ansökan särskild prövning.

För denna form av tillfällig utskänkning skulle tillståndsgivningen överflyttas från länsstyrelserna till systembolagen. Den kommunala bestämmanderätten (vetorätten) skulle utövas, icke av kommuns fullmäktige, utan på landsbygden av kommunalnämnden, i Stockholm av stadskollegiet och i annan stad av drätselkammaren (om särskilda utskänkningsdelegerade utsetts, i stället av dessa). Vidare föreslogs den förenklingen av remissförfarandet, att nykterhetsnämndens hörande icke skulle vara obligatoriskt. För att emellertid de intressen, som nykterhetsnämnden hade att företräda, alltid skulle bli tillgodosedda skulle en ledamot av nykterhetsnämnden ha rätt att deltaga i det kommunala organets överläggningar i ärende om utskänkningstillstånd. Beträffande initiativrätten föreslog kommittén, att ansökan om tillstånd skulle få göras när som helst av restauratör, som ämnade handha utskänkningen.

Yttranden över Torsbypromemorian avgavs av följande myndigheter och organisationer, nämligen kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, överståthållarämbetet (efter hörande av poliskammaren i Stockholm och Stockholms stads nykterhetsnämnd), länsstyrelsen i Östergötlands län (efter hörande av länsnykterhetsnämnden samt poliskamrarna i Norrköping och Linköping), länsstyrelsen i Malmöhus län (efter hörande av länsnykterhetsnämnden och föreningen Malmöhus läns landsfiskaler), länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län (efter hörande av landsfogden, länsnykterhetsnämnden och poliskammaren i Göteborg), länsstyrelsen i Värmlands län (efter hörande av landsfogden och Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler), länsstyrelsen i Kopparbergs län (efter hörande av länsnykterhetsnämnden), länsstyrelsen i Västernorrlands län (efter hörande av landsfogden och ordföranden i länsnykterhetsnämnden), svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, nykterhetsnämndernas riksförbund, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, systembolagens förtroendenämnd, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Sveriges centrala hotell- och restaurantförening samt svenska turisthotellens riksförbund.

En ganska knapp majoritet bland de hörda myndigheterna och organisationerna tillstyrkte eller ville icke motsätta sig att förslagen i Torsbypromemorian lades till grund för lagstiftning. Reservationer och erinringar mot vissa delar av promemorian framfördes dock även av en del av de remissinstanser, som i och för sig tillstyrkte lagstiftning. Flera av dessa uttalade sympatier för tanken att man i någon form borde lätta på förbudet att förtära medförd sprit på restauranger och pensionat utan spriträttigheter i samband med tillställningar för slutna sällskap.

Bland de remissinstanser, som avstyrkte lagstiftning på grundval av nykterhetskommitténs förslag, ansåg flera att man borde gå längre än kommittén gjort och för vissa fall medge förtäring av medförd sprit i slutna sällskap. Några av de avstyrkande myndigheterna och organisationerna hävdade att lösningen av problemet med överträdelser av förtäringsförbudet och an-

ordnandet av spritfester på icke insynade lokaler borde sökas i en sänkning av utskänkningsskatten så att prisskillnaden mellan restaurangsprit och motboksprit utjämnades.

Nykterhetspolitiska betänkligheter mot nykterhetskommitténs förslag uttalades endast i sex remissyttranden, nämligen i dem från länsnykterhetsnämnden i Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Kopparbergs län och länsnykterhetsnämnden i samma län, ordföranden i länsnykterhetsnämnden i Västernorrlands län, nykterhetsnämndernas riksförbund samt Sveriges nykterhetsvänners landsförbund. Av dessa ansåg sig dock sistnämnda organisation — om än efter tvekan — icke böra motsätta sig kommitténs förslag.

Av de allmänna uttalandena i remissyttrandena skall i det följande återges några avsnitt.

Socialstyrelsen hälsade kommitténs förslag med tillfredsställelse från den allmänna synpunkt, att bestämmelser på alkoholförsäljningens område, som överträddes i stor omfattning och icke hade större betydelse ur nykterhetssynpunkt, icke borde bibehållas.

Förslaget ginge emellertid enligt socialstyrelsens uppfattning förbi det stadgande på utskänkningens område, som vore föremål för överträdelse i större omfattning än något annat, nämligen förbudet mot förtäring av medförda rusdrycker på näringsställen utan utskänkningstillstånd för sådana drycker. Redan rusdryckslagstiftningsrevisionen hade funnit påkallat att i viss omfattning legalisera dylik förtäring. De senare årens starka höjningar av de på de utskänkta rusdryckerna fallande särskilda skatterna och tilläggen hade utan tvivel bidragit till att ytterligare minska allmänhetens respekt för detta förbud. Det framstode därför såsom ofrånkomligt att frågan om en bot mot detta missförhållande bleve föremål för prövning av kommittén. Att så icke skett redan i förevarande sammanhang minskade avsevärt den praktiska betydelsen av det framlagda förslaget.

Överståthållarämbetet vitsordade att även för Stockholms del behov förelåg av en uppmjukning av gällande bestämmelser om utskänkning av rusdrycker till slutna sällskap.

I fortsättningen anförde ämbetet bl. a. följande.

Med hänsyn till den stora roll kostnaderna ofta spela för personer, som på grund av begränsade bostadsutrymmen nödgas förlägga sina familjefester till lokaler utom hemmet, hade det måhända kunnat ifrågasättas, huruvida man icke i första hand bort söka en lösning av föreliggande fråga genom att under vissa förutsättningar medgiva förtäring av medförd sprit vid slutna tillställningar. Härigenom hade även dessa kategorier kunnat draga fördel av möjligheten att i samband med större familjehögtidligheter erhålla extra tilldelning av den billigare motbokssprit-en. Av skäl, som i promemorian anförts, har överståthållarämbetet emellertid icke ansett sig böra för det närvarande förorda en sådan lösning av frågan, utan ämbetet ansluter sig i princip till nykterhetskommitténs ståndpunkt, att lättnader i förevarande hänseende i första hand böra åstadkommas genom ett förenklat förfarande vid meddelande av tillstånd till tillfällig utskänkning åt slutna sällskap.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anförde bl. a. följande.

Förslaget i denna del kan möjligen innebära en viss tidsvinst ifråga om själva tillståndsförfarandet men det avhjälper icke de missförhållanden, som påtalats,

och innebär icke någon lösning av frågan att tillgodose de behov, som onekligen förefinnes. Därest det kommunala vetot, på sätt föreslagits av kommittén, kommer att bibehållas, kommer detta att medföra, att i kommuner, där kommunalnämndens majoritet i princip är motståndare till spritförtäring, något tillstånd därstädes till sådan utskänkning icke kommer att kunna meddelas och de påtalade missförhållandena sålunda komma att bestå. Både ur social-, nykterhets- och kontrollsynpunkt vore det enligt länsstyrelsens förmenande en fördel, därest det föreliggande behovet tillgodosåges på så sätt, att tillstånd kunde, oberoende av kommunal myndighets yttrande, meddelas för deltagare i slutet sällskap att i sammanhang med verklig måltid förtära av deltagare eller festarrangör medförda spritdrycker. Givetvis bör sådan tillståndsgivning begränsas till att avse endast visst tillfälle och viss lokal ävensom inskränkas till att avse endast vissa större högtids- eller bemärkelsedagar för festarrangör eller sammanslutning.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund uttalade, att förbundet ville betona önskvärdheten av att ansträngningar inriktades på att åstadkomma en sådan tillämpning av den nya lagstiftningen att denna icke medförde ökad utbredning av dryckesvanorna eller i annan ordning försämrade nykterhetstillståndet. Syftet med de föreslagna ändringarna i Rff skulle uppenbarligen helt förfelas, om icke den tolerans vederbörande myndigheter hittills i allmänhet visat beträffande överträdelser, varom nu vore fråga, förbyttes i nit att beivra dem. Förbundet utginge därför ifrån att utfärdandet av den nya lagstiftningen åtföljdes av åtgärder i administrativ väg för att trygga en ökad aktivitet på ifrågavarande område från polismyndigheters och åklagares sida.

Systembolagens förtroendenämnd uttalade bl. a. att kommittén hade kunnat överväga den av rusdryckslagstiftningsrevisionen på sin tid ifrågasatta anordningen med viss legalisering av det mycket allmänt praktiserade förfarandet att på pensionat och andra tillfälliga bostadsplatser förtära medförda rusdrycker. Nämnden uttalade vidare att man endast borde räkna med en jämförelsevis begränsad verkan av de föreslagna nya bestämmelserna.

Sveriges centrala hotell- och restaurantförening framhöll att spritförtäringen antagit omfattande dimensioner vid sådana företag, som icke erhållit några som helst rättigheter, d. v. s. lokaler som upplåtes för festligheter och till vilka gästerna anskaffade såväl mat som kaffe, vatten och pilsner samt å motbok inköpta viner och spritdrycker. Rusdrycksförtäringen vid detta slag av företag vore icke straffbar. I ett stort antal av våra städer hade startats s. k. »festvåningar» där regelbundet, ofta under flertalet av veckans dagar förekomme fester, till vilka deltagarna medförde spritdrycker. Förutom den förmån, som bereddes arrangörerna av dylika fester i form av lägre sprit- och vinpriser jämfört med priserna vid restaurangerna vilka inkluderade utskänkningsskatt, tillkomme dessutom den lockelsen att inga hämmande föreskrifter rådde i form av begränsning av konsumtionen eller bestämmelser rörande tiden för lokalernas öppethållande.

Svenska turisthotellens riksförbund förklarade sig med intresse notera att kommitténs förslag avsåge att vara en tillfällig lösning av frågan. Förbun-

det underströk vikten av en absolut förutsättningslös behandling av densamma vid den förestående allmänna revideringen av rusdryckslagen. Förbundet anförde vidare bl. a.

Den fråga som emellertid för förbundets medlemmar är av allra största betydelse och aktualitet, och som tyvärr ännu väntar på sin lösning, är frågan om de på turisthotell och pensionat boende gästernas medhavda motbokssprit. Gästerna på turisthotell och pensionat göra anspråk på att få förtära sin medförda och på motbok inköpta sprit, trots att detta är i lag förbjudet. Det rör sig här i allmänhet om synnerligen måttlig förtäring, ty gästerna bo i regel på turisthotell eller pensionat i rekreationssyfte, och anse sig endast tillfälligt ha överflyttat sin bostad till respektive anläggning.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, som ansåg det synnerligen tvivelaktigt om nykterhetskommitténs förslag i nämnvärd grad skulle kunna avhjälpa missförhållandena, yttrade bl. a. följande.

Av nykterhetskommitténs promemoria framgår, att kommittén övervägt att lätta på det nyss berörda förbudet att förtära medhavda spritdrycker, men att kommittén avvisat en sådan lösning av frågan, i första hand på grund av att detta skulle strida mot nu gällande principer på förevarande område. Med hänsyn till de missförhållanden, som föreligga med nuvarande system, kan länsstyrelsen icke finna några betänkligheter böra möta mot att göra avsteg från dessa principer liksom länsstyrelsen ej heller anser övriga av nykterhetskommittén framförda invändningar däremot böra utgöra hinder för en reform av hithörande bestämmelser. Länsstyrelsen ifrågasätter därför huruvida icke dispens från det avsedda förbudet borde få lämnas av vederbörande polismyndighet, när det gäller slutna sällskap, eventuellt efter hörande av nykterhetsnämnden.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anförde bl. a.

Länsstyrelsen befarar att det kommer att möta svårigheter att utvälja de hotell och pensionat, som kunna anses kvalificerade att regelmässigt erhålla tillfälliga rättigheter för slutna sällskap. I de speciella turistbygderna i detta län finnas ett stort antal hotell och pensionat, men nykterhetskommitténs mening kan väl icke vara, att alla dessa skola anses lämpliga att erhålla tillfälliga rättigheter för slutna sällskap. I varje fall anser länsstyrelsen, att bland dessa åtskilliga icke kunna komma ifråga på grund av lokalernas beskaffenhet och tvekar om ledningens möjligheter att upprätthålla god ordning. Helst borde endast ett etablissement å varje ort utrustas med möjligheter att erhålla dylika tillstånd. Därmed underlättades kontrollen, och för vederbörande innehavare bleve det en ambitionssak att sköta rörelsen på ett sådant sätt, att förtroendet icke förverkades. Hur saken än ordnas lär det icke kunna undvikas, att avund och irritation skapas mellan konkurrenterna på området.

Nykterhetsnämndernas riksförbund framhöll i sitt yttrande bl. a. följande.

Då av nykterhetskommittén föreslagna tillstånd till utskänkning till slutna sällskap främst avses ifrågakomma på orter där utskänkningsställen med vanliga rättigheter saknas, blir frågan närmast aktuell på landsbygden och detta samtidigt som nykterhetsförhållandena på landsbygden kommit i förgrunden, beroende dels på länsnykterhetsnämndernas röjningsarbete, dels — och huvudsakligast — därpå att förhållandena i nykterhetshänseende på landsbygden visat sig vara mindre tillfredsställande än vad man förut trott.

Nykterhetskommittén har så vitt riksförbundet kan finna icke anfört andra

motiv för behovet av ändrad lagstiftning än att nuvarande bestämmelser överträdas och förbundet ställer sig synnerligen betänksam till den uppläggning denna fråga fått samt anser att någon större olägenhet icke föreligger om nu gällande bestämmelser finge gälla intill dess nykterhetskommittén slutfört sitt arbete.

Förslaget i Torsbypromemorian att göra systembolag till tillståndsgivande organ mötte i vissa remissyttranden erinringar. I flertalet fall förordades att tillståndsgivningen skulle åvila länsstyrelserna.

Torsbypromemorian har icke föranlett något förslag till riksdagen.

Framställningar till nykterhetskommittén

1) *Gustaf-Adolf Lunsjö, Österbymo,* har hos Kungl. Maj:t anhållit om »*rätt att på landsortshotell vid festmåltider* såsom födelsedagar, bröllop, taklagsöl, bankmiddagar m. fl. liknande tillfällen *servera de av värden för måltiden medhavda och avsedda spritdryckerna*». Det framhålles, att de som bor »på landsbygden har det mycket svårt vid tillfällen då någon önskar bjuda sina vänner eller anställda på någon festmåltid, varvid sprit skall användas. Trångboddheten är i allmänhet lika stor på landsbygden som i städerna och har någon utrymme så finnes ej personal att få.»

Kungl. Maj:t fann framställningen ej föranleda annan åtgärd än att handlingarna i ärendet överlämnades (3/7 1946) till nykterhetskommittén för att finnas tillgängliga vid fullgörande av dess uppdrag.

2) *Föreningen Sveriges Stadsfiskaler* har den 17 juli 1946 tillställt kommittén ett utdrag ur protokollet vid föreningens årsmöte den 29 september 1945. I protokollet heter det bl. a.

Stadsfiskal Berglund begärde ordet och framställde förslag att stadsfiskalsföreningen, såsom representant i visst avseende för rättsordningen och obunden som den vore av alkoholintressen eller nykterhetspolitiska idéer, skulle hos vederbörande myndighet göra framställning om en allmän översyn av gällande alkohollagstiftning samt anförde i huvudsak följande: Föreningens medlemmar torde i sin tjänsteutövning allmänt hava konstaterat att vissa bestämmelser i gällande alkohollagstiftning icke vunnit stöd i allmänna rättsmedvetandet. Dessa bestämmelser överträdas också i stigande omfattning och överträdelserna kunna icke annat än undantagsvis beivras och då på ett till synes obilligt sätt. Restriktionsbestämmelserna få icke bli självändamål. Deras syfte är att förhindra alkoholmissbruk. Vissa bestämmelser torde utan minsta men för nykterhetstillståndet och till gagn för laglydnaden kunna upphävas eller revideras. Jag syftar främst på de stadganden, som förbjuda förtäring av pilsnerdricka och rusdrycker på lokal, som icke godkänts för utskänkningsändamål. Det synes särskilt verklighetsfrämmande att alltjämt bibehålla förbudet mot förtäring av dylika drycker, då det sker i lokal, som disponeras av slutet sällskap, t. ex. för firande av en familjehögtid, *eller å pensionat eller turisthotell av person, som längre tid intager sina måltider därstädes.* Jag är fullt medveten om svårigheten att revidera nu gällande bestämmelser. Men att alltför länge bibehålla föreskrifter, som i övrigt aktningsvärda personer utan tvekan bryta emot eller kringgå, synes mig kunna bliva till svårt men för den aktning, som varje medborgare bör hysa för vår lagstiftning.

3) *Länsstyrelsen i Värmlands län* har till Kungl. Maj:t överlämnat ett av kommunalfullmäktiges ordförande i Fryksände kommun (Torsby) uppgjort och av fullmäktige biträtt förslag »med begäran om utredning om

ändring av bestämmelserna för utskänkning av vin- och spritdrycker, innebärande att dessa ändras så att vid *slutna tillställningar* såsom bröllop och familjehögtidsdagar, som anordnas å offentliga näringsställen, sådana lagligen åtkomna drycker få tillhandahållas, som skulle fått serveras, därest tillställningen kunnat anordnas i ett enskilt hem — — —».

Nu gällande lagbestämmelser rörande förbud mot förtäring av alkoholhaltiga drycker på hotell och näringsställen, som icke ha särskilda rättigheter att utskänka dylika drycker, torde utan överdrift kunna sägas till vissa sina verkningar sakna allmänt stöd i medborgarnas rättsmedvetande. I den mån så är fallet, föreligger otvivelaktigt fara för talrika överträdelser, alldenstund ett handlingssätt, vars orätt gemene man icke erkänner, svårligen låter sig förhindras genom restriktiva bestämmelser. Den del av ifrågavarande lagrum, som jag härvidlag närmast åsyftar är rusdrycksförsäljningsförordningens bestämmelser om förbud mot förtärande av medhavda alkoholhaltiga drycker på offentligt näringsställe, i den mån detta förbud även gäller för slutna tillställningar såsom bröllop och familjehögtidsdagar eller annan personlig eller representativ bemärkelsedag. I synnerhet med hänsyn till förhållandena på landsbygden, där å ena sidan de flesta familjer icke ha möjlighet att i sina hem anordna tillställningar av ifrågavarande slag och å andra sidan de offentliga näringsställen, där dylika lämpligen kunna anordnas, nästan undantagslöst sakna rätt till utskänkning av alkoholhaltiga drycker, förefaller det rimligt att *ifrågasätta, om icke möjlighet borde beredas oförvitliga medborgare att å näringsställe, vid abonnemang av lokaler för tillställning av ovan angivet slag, tillhandahålla gästerna sådana lagligen åtkomna drycker, som skulle ha fått serveras, därest tillställningen kunnat anordnas i ett enskilt hem.* — — —

Handlingarna i ärendet överlämnades till nykterhetskommittén den 27 januari 1947.

4) *Svenska Turisthotellens Riksförbund* föreslår i framställning den 13 april 1948 att å turisthotell och pensionat, som ej har spriträttigheter, *boende* gäster må få rätt att förtära medhavda spritdrycker.

Förbundet anförde bl. a. följande.

Såsom redan tidigare framhållits, sker det ofta, att allmänheten förtär medhavda spritdrycker, och förklaringen härtill torde vara, att gästerna anse sig tillfälligt ha förflyttat sin hemvist till respektive pensionat eller hotell, varvid det förefaller dem helt naturligt, att de böra ha rättighet att förtära sina å motboken inköpta spritdrycker. Ehuru myndigheterna hittills låtit dessa överträdelser av lagen förbli ostraffade, vore det dock för företagarna en stor förmån, om detta allmänt förekommande »fickflasksystem» blir i lag tillåtet. För företagarna är det nästan ogörligt att övervaka, att lagens bestämmelser efterföljas, och en lag, som saknar stöd i den allmänna rättsuppfattningen, medför en allmän avtrubbning av respekten för lag och rätt, som är mycket olycklig ur samhällets synpunkt.

I sitt yttrande över kommitténs Torsbypromemoria anförde förbundet vidare.

Problemet har dessutom tillspetsat sig genom de utländska gäster på turisthotellen, vilka på sina pass erhålla motbokssprit, som de räkna med att få förtära inom hotellets lokaler.

Förbundet har hemställt om skyndsammast möjliga lösning av sistnämnda, för förbundet så väsentliga fråga, vilken borde utmynna i att gäster, som bodde minst 3 dagar (den tid för vilken man vore berättigad till helpensionspris) bleve berättigade att förtära sina å motbok inköpta spritdrycker även i lokaler, som vore insynade för annan utskänkning.

I en ny framställning den 26 januari 1949 föreslås att »den medförda spriten legaliseras å vissa hotell genom en form av klubbrättigheter».

5) *Jämtländska turisthotellvärdar* föreslår i en den 23 november 1948 inkommen skrift att förbudet mot att förtära medförd sprit upphäves.

Vi önska även påpeka det orimliga uti, att en gäst, som i turisthotellets matsal i samband med måltid förtär egen, lagligen inköpt sprit, därigenom gör sig skyldig till lagbrott, som kan förorsaka såväl honom själv som hotellets chef åtal.

En gallupundersökning bland turistvärdarna och den semestrande allmänheten skulle med visshet giva en i det närmaste 100-procentig anslutning för, att det nuvarande *förbudet mot att förtära medförd sprit borde upphävas.*

Det torde knappast finnas någon, som är mera angelägen om främjandet av nykterhet och ordning inom sina anläggningar än turistvärdarna själva.

Vi önska få bort allt det smussel, som vi nu tvingas se genom fingrarna med.

Ett upphävande av detta förbud, som saknar allt stöd i det allmänna rättsmedvetandet, skulle därför endast innebära, att det förhållande, som överallt tillämpas, härigenom sanktionerades.

Nykterhetskommittén

Rättighetssystemet vid utskänkning av rusdrycker bör uppenbarligen utformas i enlighet med det i Rff angivna syftet att försäljningen skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. En viss begränsning av antalet rättigheter blir därvid nödvändig. För att detta system skall kunna upprätthållas måste utskänkningsreglerna kompletteras med förbud att på utskänkningsställe förtära eller förvara andra drycker än sådana som får utskänkas i lokalen. Sådana bestämmelser är inte något för Sverige säreget utan förekommer även i länder, där utskänkningen inte är underkastad någon mera ingående reglering. Skulle förtäring av medförda spritdrycker i allmänhet tillåtas å pensionat, matställen, ölkaféer, konditorier och andra lokaler, där vin, öl eller alkoholfria drycker serveras, skulle skillnaden mellan sådan förtäring och den tillståndsbundna utskänkningen utsuddas till nackdel för ordningen på förevarande område. Risken för ökad förtäring av medförda spritdrycker bleve särskilt påtaglig vid genomförande av kommitténs förslag om slopande av maximeringen av spritinköp vid utminutering. En sådan utveckling skulle leda till att myndigheternas möjligheter att genom prövningen av utskänkningstillstånd reglera tillgången till spritdrycker å offentliga lokaler skulle avsevärt försämras. Därtill kommer att man måste räkna med att olaglig överlåtelse av spritdrycker skulle förekomma i ökad omfattning genom att en viss press skulle uppstå på innehavare av lokaler utan utskänkningsrättigheter och på medgäster att tillhandahålla och överlåta spritdrycker. Det kan därför icke ifrågakomma att slopa eller alltför kraftigt begränsa de allmänna förtärings- och förvaringsförbuden.

Nykterhetskommittén vill sålunda till en början fastslå att förtärings- och förvaringsförbuden måste behållas så länge rättighetssystemet består. Med denna utgångspunkt vill kommittén fästa uppmärksamheten på en brist i den nuvarande utformningen av dessa förbud. Gällande bestämmelse i 5

kap. 5 § Rff innebär att det är förbjudet att förtära eller förvara eller låta någon förtära spritdrycker på utskänkningsställe där tillstånd erhållits att utskänka endast vin. Däremot är det enligt denna bestämmelse icke förbjudet att å utskänkningsställe för spritdrycker förtära eller förvara eller låta någon förtära av gäst medförda spritdrycker. Ej heller är det enligt bestämmelsen förbjudet att på utskänkningsställe, där tillstånd erhållits att utskänka endast vin, förtära eller förvara eller låta någon förtära av gäst medfört vin. För närvarande regleras dessa situationer i det mellan systembolaget och restauratören slutna överlåtelsekontraktet, vari restauratören får förbinda sig att icke tillåta sådan förtäring eller förvaring. Bryter restauratör mot detta villkor, gör han sig skyldig till kontraktsbrott, varvid länsstyrelsen kan förklara att kontraktet skall upphöra att gälla. Varken restauratören eller den gäst, som förtärt den medförda rusdrycken, kan emellertid straffas.

Detta förhållande har påtalats av socialstyrelsen, kontrollstyrelsen och systembolagens förtroendenämnd i yttranden över nykterhetskommitténs tidigare förslag till förtärings- och förvaringsförbud på nöjes- och idrottsplatser (se s. 306 nedan). Socialstyrelsen anförde.

Det kan med fog göras gällande, att det är en brist i gällande försäljningsförordning på denna punkt — vilken brist framträtt allt starkare under senare år, till följd av fördyringen av de utskänkta rusdryckerna — att denna icke förbjuder förtäring av medförda alkoholhaltiga drycker. Visserligen har i överlåtelsekontrakten mellan systembolagen och restauratörerna införts en bestämmelse, vilken ålägger restauratören att tillse, att inga andra rusdrycker förtäras inom hans utskänkningslokaler än sådana som anskaffats av honom enligt avtalet med systembolaget, men trots att sådan förtäring regelmässigt strider mot restauratörens intresse har det likväl visat sig, att denna form för förbud icke är tillfyllest; anordningens verkan gentemot tredje man måste ju också anses skäligen svag. Enligt socialstyrelsens mening borde därför nämnda brist i försäljningsförordningen avhjälpas.

Systembolagens förtroendenämnd, med vilken kontrollstyrelsen instämde, yrkade att förevarande missförhållande skulle rättas till genom att bestämmelsen i första punkten av 5 kap. 5 § Rff utsträcktes att gälla såväl sprit- som vinrestauranger.

Nykterhetskommittén delar den av socialstyrelsen m. fl. framförda uppfattningen att den påtalade bristen i utformningen av gällande bestämmelse bör avhjälpas. Detta torde vara desto mera befogat om, såsom kommittén föreslår, överlåtelsekontrakten skall upphöra. Visserligen kan länsstyrelsen intaga motsvarande villkor i sin tillståndsresolution men det torde vara en stor fördel om frågan kan regleras i försäljningsförordningen, så att länsstyrelserna ej behöver ha sin uppmärksamhet riktad därpå. Kommittén föreslår sålunda att förtärings- och förvaringsförbuden utformas så, att på utskänkningsställe gäst ej må förtära eller tillåtas förtära rusdrycker, som ej därstädes i laga ordning utskänkts till honom. Rusdrycker, som ej får utskänkas på utskänkningsställe, må ej heller förvaras därstädes eller eljest så att gästerna äger tillgång till dem (52 § 1 mom.).

Kommittén har i annat sammanhang föreslagit att nuvarande bestämmelser om besiktning av utskänkningslokal skall upphöra att gälla. Dessa bestämmelser avses skola ersättas av livsmedelsstadgans föreskrifter om serveringslokaler jämte kompletterande bestämmelser, som Konungen äger utfärda (se s. 342). Delvis på grund härav kommer begreppet »utskänkningsställe» att få en annan innebörd än vad det för närvarande anses ha. Med »utskänkningsställe» enligt förslaget skall sålunda förstås varje lokal, i vilken utskänkning av rusdrycker bedrives efter meddelat tillstånd och vilken fyller de krav (bl. a. på särskilt godkännande av myndighet) som livsmedelsstadgan uppställer eller de kompletterande föreskrifterna kan innehålla.

Enligt nykterhetskommitténs mening kan förtärings- och förvaringsförbuden under vissa förhållanden te sig alltför rigorösa. Det är även känt att förbuden överträdes i avsevärd omfattning. Detta är en ur allmän rättssynpunkt allvarlig sak. Erfarenheten visar nämligen, att förbud och restriktioner, vilka ej har tillräckligt stöd i det allmänna rättsmedvetandet och ofta åsidosättes, lätt får ogynnsamma följder i fråga om laglydnaden. De många överträdelserna är ägnade att hos allmänheten minska respekten för sådana bestämmelser som berör samma område som de åsidosatta förbuden och kan dessutom medföra minskad respekt för myndigheternas föreskrifter överhuvud. Då vidare myndigheterna i sådana fall har en viss benägenhet att se genom fingrarna med överträdelserna, uteblir i viss utsträckning den åsyftade effekten med förbuden. Ur denna synpunkt kan det vara motiverat att medgiva vissa lättnader i de allmänna förtärings- och förvaringsförbuden.

Den frågan uppställer sig sålunda huruvida det ur nykterhetssynpunkt starkt motiverade önskemålet att bibehålla förtärings- och förvaringsförbuden orubbade kan förenas med det av allmänna skäl föranledda intresset att åtminstone för vissa fall uppmjuka dessa förbud. Därvid är uppenbart, att om en uppmjukning skall ifrågakomma, denna bör begränsas till de fall där ett verkligt behov härav kan anses föreligga.

De fall, där förtärings- och förvaringsförbuden överträdes i stor omfattning och där man bör undersöka huruvida lättnader i förbuden kan åstadkommas, kan uppdelas på två grupper. Den första gruppen omfattar de fall, som kan betecknas som fickflaskeproblemet, d. v. s. när enskilda gäster förtär medförda spritdrycker på restauranger och andra serveringslokaler, som saknar rättigheter att utskänka sådana drycker. Till den andra gruppen hänföres Torsbyfallet och därmed likartade situationer, d. v. s. förtäring av medförda spritdrycker inom slutna sällskap på lokaler som nyss nämnts. Dessa två grupper av fall kommer i det följande att behandlas var för sig.

Fickflaskeproblemet

Rusdryckslagstiftningsrevisionen föreslog på sin tid, som ovan nämnts, att i rusdrycksförsäljningsförordningen skulle införas en undantagsbestämmelse från förtäringsförbudet av innebörd, att länsstyrelse skulle äga att, där utskänkning ej äger rum i orten, efter hörande av magistrat eller kom-

munalnämnd, medgiva att gäst å hotell eller pensionat vid hälsobrunn, å badort eller å annan plats där kurortsrörelse eller därmed likartad verksamhet bedrives och med vilken avtal om bespisning träffats för minst tre dagar finge tillåtas att förtära av honom medförda spritdrycker. Förslaget upptogs emellertid icke i propositionen och en motion i samma riktning avslogs av riksdagen.

I yttrandena över nykterhetskommitténs s. k. Torsbypromemoria har några remissmyndigheter ånyo upptagit den av revisionen aktualiserade frågan om undantag från förtäringsförbudet för gäster å hotell- eller pensionat å vilo- och rekreationsorter. Kommittén har upptagit denna fråga till övervägande och vill anföra följande.

Enligt kommitténs mening är fickflaskeproblemet icke begränsat blott till turist- och rekreationsorter. Det har betydligt större räckvidd. Därvid åsyftas dem som året runt äter på pensionat eller matställen som saknar spriträttigheter. Skall någon lättnad i förtäringsförbudet åstadkommas, torde det därför vara mera angeläget att tillgodose dessa fasta gäster, som ofta ej har möjlighet att intaga måltider i sin bostad, än dem som en kort tid av året uppehåller sig på turist- och rekreationsorter. Man torde sålunda ej kunna göra gällande att dessa orter befinner sig i en särställning i förevarande hänseende.

Kommittén är väl medveten om att förtäringsförbudet överträdes i icke obetydlig omfattning i fall av nyss angiven natur och kommittén delar även den från flera håll uttalade uppfattningen att förtäring av medförda spritdrycker i sådana fall i och för sig icke behöver vara störande ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt. Kommittén har dock icke ansett sig böra förorda införande av en undantags- eller dispensbestämmelse från förtäringsförbudet, en s. k. fickflaskeparagraf. Skälen härför, vilka väsentligen överensstämmer med vad departementschefen anförde vid anmälan av revisionens förslag, är i huvudsak följande.

En anledning att medgiva undantag från förtäringsförbudet i nu ifrågavarande fall skulle vara att genom legalisering av vissa mindre skadliga former av förtäring av medförda spritdrycker söka vinna större förståelse hos den icke absolutistiska delen av allmänheten för betydelsen av alkoholagstiftningens grundprinciper i övrigt och därmed ökad respekt för bestämmelserna och bättre laglydnad. Emellertid synes det tvivelaktigt om det ifrågasatta undantaget skulle få sådan effekt. Det kan nämligen sägas att undantaget endast skulle täcka en relativt ringa del av de fall i vilka lagöverträdelser förekommer och där förtäringen, om den sker i ordnade former och begränsad omfattning, icke behöver medföra vådor ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt. En begränsning av undantaget till ett särskilt område skulle skapa gränsfall, där förbudets upprätthållande skulle te sig mera svårförståeligt än vid ett allmänt förbud. Den uppfattningen skulle kunna göra sig gällande i vissa kretsar, att om förtäring i ett fall är tillåten, så kan det icke göra så mycket om förbudet mot förtäring i ett annat fall överträdes. Därmed är man inne på en väg som kan leda till en alltmer uppluckrad respekt för alkohollagstiftningen. Risk synes även föreligga att in-

förande av det ifrågasatta undantaget från förtäringsförbudet skulle kunna giva upphov till en vanebildning, som dels skulle vara skadlig ur nykterhetssynpunkt och dels komma att leda till krav på successiv utvidgning av undantagets räckvidd. Är det ena tillåtet så bör även det andra tillåtas o. s. v. Varje försök att genom en fickflaskeparagraf uppställa en rationell och ur alla synpunkter tillfredsställande gräns mellan tillåten och otillåten förtäring torde vara dömt att misslyckas.

Enligt nykterhetskommitténs mening finns sålunda endast två möjligheter att välja mellan då det gäller att taga ställning till fickflaskeproblemet. Den ena är att behålla gällande förbud och den andra att upphäva detsamma. Någon acceptabel medelväg synes vara mycket svår att åstadkomma. Ehuru vissa skäl talar för den senare av de båda möjliga lösningarna, har kommittén icke ansett sig böra förorda densamma, då den skulle innebära ett genombrytande av principerna för vårt rättighetssystem och man skulle ha anledning befara en allvarlig försämring av läget ur ordnings- och nykterhetssynpunkt. Det synes även kommittén lämpligt att avvakta erfarenheter av de av kommittén i andra avsnitt av detta betänkande framlagda genomgripande reformerna av nu gällande restriktionssystem.

På ett begränsat avsnitt synes emellertid fickflaskeproblemet kunna bringas till en tillfredsställande lösning, nämligen i fråga om *inackorderingsställen* där matservering bedrives som rörelse vid slutet bord i hemmet, i fråga om *personalmatsalar* vartill även räknas militära mässar samt i fråga om *kollektivhusmatsalar*. Förtäring av medförda spritdrycker å sådana ställen kan i många avseenden jämställas med spritförtäring i hemmet. Vad som väsentligt skiljer inackorderingsställen, personalmatsalar och kollektivhusmatsalar från övriga utskänkningsställen är de förras karaktär av slutet bord, vilket visar sig i lokalens anordning och den begränsade kretsen av matgäster. Allmänheten äger icke tillträde till sådana lokaler. I den mån en personal- eller kollektivhusmatsal står öppen för en var, erfordras sålunda utskänkningstillstånd i vanlig ordning.

Lokal, där inackorderingsutskänkning av pilsnerdricka bedrives [12 § b) Pff], torde hittills icke ha ansetts falla under förtärings- och förvaringsförbuden.[1] Något skäl att ändra nuvarande ordning härvidlag synes icke förefinnas. För de fasta gästerna på inackorderingsställen och i övriga här avsedda matsalar kan ett befogat intresse föreligga att få förtära medförda rusdrycker. På grund härav föreslår kommittén i annat sammanhang att förtärings- och förvaringsförbuden ej skall gälla inackorderingsställen samt ej heller personalmatsal eller kollektivhusmatsal, där utskänkning av öl bedrives, vid tillfälle då matsalen användes av de personer för vilka den är avsedd. I fråga om de militära mässarna föreslår kommittén dessutom att Kungl. Maj:t skall föreskriva villkor och meddela de föreskrifter i övrigt som prövas erforderliga. (Jfr kommitténs maltdrycksbetänkande, SOU 1952: 55 s. 217 ff. och 272.)

[1] Se Thulin i TfS 1931 nr 8 sid. 8 och kontrollstyrelsens yttrande över 1934 års maltdrycks-kommittés betänkande (TfS 1940 sid. 70).

Beträffande personalmatsal och kollektivhusmatsal, där endast utskänkning av alkoholfria drycker bedrives enligt bestämmelserna i Aff, är icke samma prövning och kontroll föreskriven som i ölförsäljningsförordningen. Med hänsyn härtill har kommittén icke ansett sig böra föreslå motsvarande undantag från förtärings- och förvaringsförbuden i dessa fall. Något praktiskt behov av sådana undantag torde ej heller finnas. En särställning intager emellertid som förut nämnts inackorderingsställen där matservering bedrives vid slutet bord i hemmet. För det fall att endast alkoholfria drycker utskänkes på sådant ställe, har sålunda uttryckligt undantag från förtärings- och förvaringsförbuden gjorts (13 § Aff).

Kommittén vill i detta sammanhang framhålla att det självfallet står innehavarna av här nämnda matsalar fritt att där förbjuda förtäring av starkare drycker. Matgästerna har sålunda ingen ovillkorlig rätt att på dessa utskänkningsställen få medtaga, förtära och förvara rusdrycker.

Spritförtäring i slutna sällskap (Torsbyfallet)

Fester i samband med familjehögtider, föreningsjubiléer och andra liknande tilldragelser måste av praktiska skäl ofta förläggas till offentliga lokaler. Nykterhetskommittén har undersökt, huruvida man kan lösa problemet om spritförtäring vid sådana tillställningar för slutna sällskap inom den nuvarande lagstiftningens ram, d. v. s. med tillstånd till årsutskänkning eller tillfällig utskänkning.

Antalet utskänkningsställen är som bekant tämligen litet. Det utgör knappt två per 10 000 invånare i genomsnitt för hela landet. Utskänkningsställena är väsentligen förlagda till städerna. De flesta övriga orter i landet saknar utskänkningsställe. 1950 saknades spriträttigheter i 5 städer, nämligen i Värnamo, Tranås, Hagfors, Kumla och Fagersta. Av landets 84 köpingar hade 40 spriträttigheter medan 44 var utan. På landsbygden (utom köpingarna) fanns 121 kommuner (av 2 285) med spriträttigheter, varav 53 eller nära hälften i Malmöhus län. I hela Norrland fanns endast 4 köpingar och 6 landskommuner med spriträttigheter.

Möjligheterna för en arrangör av en fest i ett slutet sällskap att förlägga tillställningen till en lokal med spritutskänkning är sålunda, bortsett från vissa tätorter, mycket begränsade. Ett behov kan därför sägas föreligga att kunna för ändamålet utnyttja även andra lokaler än de s. k. spritrestaurangerna.

Detta behov har enligt Rff i viss mån tillgodosetts genom institutet tillstånd till tillfällig utskänkning. En tillställning i ett slutet sällskap, vid vilken servering av spritdrycker är avsedd att äga rum, kan sålunda förläggas t. ex. till ett hotell eller ett pensionat utan årsrättigheter om tillstånd erhålles till tillfällig utskänkning.

Under de år som gått sedan Rff trädde i kraft har emellertid institutet tillfällig utskänkning fått en ganska begränsad användning. Sålunda utgjorde exempelvis det totala antalet under år 1950 begagnade tillstånd till tillfällig utskänkning av spritdrycker endast 205. Ett antal av de tillfälliga

tillstånden avsåg utskänkning till allmänheten, t. ex. vid utställningar och liknande, varför antalet tillstånd som utnyttjades för utskänkning åt slutna sällskap var mindre än det totala antalet tillstånd.

Institutet tillfällig utskänkning innebär sålunda i sin nuvarande utformning icke någon praktiskt betydelsefull lösning av den föreliggande frågan. Anledningen härtill är bl. a. det omständliga ansökningsförfarandet. Det av nykterhetskommittén i den förut nämnda s. k. Torsbypromemorian framlagda förslaget till en provisorisk lösning avsåg därför bl. a. förenkling av förfarandet vid ansökan om tillstånd till tillfällig utskänkning, och kommittén föreslog att sådant tillstånd skulle få meddelas av systembolag efter ett förenklat remissförfarande. Därjämte förordade kommittén ökad användning av institutet tillstånd till årsutskänkning, begränsad till slutna sällskap.

Det förslag, som nykterhetskommittén framlade i den s. k. Torsbypromemorian, var som redan nämnts endast avsett som ett provisorium. Förslaget måste därför bygga på den förutsättningen, att några större förändringar i det gällande försäljningssystemet inte fick göras. Då frågan skall lösas i samband med skapandet av ett nytt försäljningssystem blir läget givetvis ett annat. Kommittén har därför ånyo undersökt hur intresset av att kunna anordna tillställningar i slutna sällskap med servering av spritdrycker skall kunna tillgodoses utan att väsentliga olägenheter uppkommer ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt.

Därvid har kommittén i första hand övervägt möjligheterna att ytterligare förenkla förfarandet beträffande ärenden om tillstånd till tillfällig utskänkning till slutna sällskap. Kommittén har emellertid kommit till den uppfattningen, att även om man skulle kunna tillgodose de krav på snabbhet och enkelhet i tillståndsförfarandet som man i detta sammanhang bör uppställa, vilket i och för sig vore värdefullt, man likväl icke löser problemet på ett tillfredsställande sätt. Man torde nämligen kunna utgå från att det icke enbart är det relativt omständliga förfarandet som är anledningen till den ringa användningen av institutet tillfällig utskänkning och till det stora antalet överträdelser av förtäringsförbudet vid festligheter i slutna sällskap. Även prisfrågan torde vara av väsentlig betydelse. Med tillämpning av utskänkningsreglerna följer ju att restauratörvinst och utskänkningsskatt skall uttagas på de serverade spritdryckerna. Särskilt då det är fråga om familjefester och andra liknande festligheter, som skulle hållas i hemmen om detta vore möjligt av utrymmesskäl, torde merkostnaden vid utskänkning av spritdryckerna spela en stor roll.

Nykterhetskommittén har i annat sammanhang övervägt att föreslå att den särskilda utskänkningsskatten skulle avskaffas och ersättas med motsvarande höjning av omsättningsskatten. Härigenom skulle skatten på alla rusdrycker bli densamma vid utskänkning och utminutering. Utskänkningspriset skulle under alla omständigheter bli högre än utminuteringspriset, beroende på de högre omkostnaderna, men en viss utjämning skulle äga rum. Fördelen härav skulle vara att det skulle bli lättare att komma till

rätta med den olagliga förtäringen av medhavd utminuteringssprit på näringsställen utan spriträttigheter. Om prisskillnaden bleve mindre skulle man med större utsikt till framgång kunna lösa problemet genom att på ett eller annat sätt vidga möjligheterna till laglig, kontrollerad utskänkning. Vid tillställningar i slutna sällskap skulle en ökning av antalet rättigheter till tillfällig utskänkning tänkas kunna ifrågakomma.

Av skäl, som redovisas i nykterhetskommitténs principbetänkande (SOU 1952: 53, s. 143), har emellertid kommittén icke funnit sig böra föreslå någon utjämning av prisskillnaden. Om denna prisskillnad sålunda antages komma att bestå, följer härav att det icke är möjligt att finna en i alla avseenden tillfredsställande lösning av frågan om en legalisering av spritförtäring i slutna sällskap genom omläggning av utskänkningsreglerna.

Nykterhetskommittén har vidare övervägt lämpligheten av att införa ett generellt undantag från det allmänna förtäringsförbudet beträffande slutna sällskap. En sådan lösning synes emellertid mindre lycklig. Den förutsätter nämligen att begreppet slutet sällskap definieras så klart, att någon tvekan från allmänhetens och restauratörernas sida icke föreligger huruvida i visst fall förtäringsförbudet är gällande eller undantaget tillämpligt. Att uppställa en sådan definition möter emellertid stora svårigheter och risk föreligger även att utvecklingen skulle leda till en allt vidsträcktare tolkning av begreppet. Därtill kommer att icke alla tillställningar i slutna sällskap är så ordnade, att det icke behöver befaras att olägenheter uppstår ur ordnings- och nykterhetssynpunkt. Det synes icke uteslutet att tillställningar i slutna sällskap skulle anordnas väsentligen i syfte att utnyttja ett generellt undantag från förtäringsförbudet.

För legalisering av spritförtäring i slutna sällskap kan alltså ett sådant generellt undantag icke rekommenderas. Enär det faktiska behov som föreligger emellertid bör tillgodoses på något sätt, föreslår kommittén att det skall ankomma på offentlig myndighet att från fall till fall pröva huruvida undantag bör beviljas. Möjlighet till sådant undantag bör endast föreligga i de mest angelägna fallen, d. v. s. vid familjefester och andra därmed jämförliga tillställningar (52 § 2 mom.).

Vad härefter gäller frågan vilken myndighet som bör givas befogenheten att pröva dispensärendena, torde — sedan systembolagen enligt kommitténs förslag omvandlats till ett rent försäljningsorgan — valet endast stå mellan länsstyrelserna och länsnykterhetsnämnderna. Detta val är icke enbart en praktisk lämplighetsfråga, utan beror även på innebörden av dispensprövningen i allmänhet.

Utgår man från att dispensmöjligheten endast skall omfatta sådana tillställningar i slutna sällskap, som skulle förlagts till enskilt hem om förutsättningar förelegat därför, torde man kunna påstå att några olägenheter av dispensmöjligheten icke behöver uppstå ur allmän nykterhetssynpunkt. Vad det gäller att bedöma vid dispensprövningen är främst tillställningens art samt huruvida det finnes anledning befara att festen kommer att anordnas på sådant sätt att olägenheter uppkommer ur ordningssynpunkt. Dis-

pensprövningen blir sålunda främst en ordningsfråga, varjämte givetvis stor vikt bör läggas vid enhetlighet och konsekvens i tillämpningen av undantagsföreskriften. Med hänsyn härtill synes länsstyrelserna lämpligen böra anförtros prövningen. Härigenom vinnes även överensstämmelse med tillståndsprövningen i utskänkningsärendena.

Av dispensprövningens karaktär följer vidare att utredningen i dispensärendena i allmänhet kan begränsas till sådana förhållanden som har betydelse ur ordningssynpunkt. Det blir länsstyrelsens egen sak att bestämma hur pass omfattande utredningen skall göras. Naturligt är att den första ansökningen från en viss restauratör föranleder en grundligare undersökning än senare framställningar. I vissa fall kan det vara motiverat att höra den kommunala nykterhetsnämnden. Med hänsyn till att det här gäller privata fester av rent speciell karaktär har kommittén icke ansett det motiverat att tillerkänna kommunerna vetorätt beträffande ifrågavarande medgivanden. För att tillgodose kommunernas intresse föreslås emellertid att länsnykterhetsnämnden före varje oktrojperiods början skall lämna fullmäktige i länets kommuner tillfälle att yttra sig beträffande frågan, i vilken omfattning medgivande till undantag från förtäringsförbudet bör lämnas inom kommunen under perioden. Fullmäktige kan alltså föreslå t. ex. att medgivande företrädesvis lämnas för vissa ställen, som håller en relativt hög standard, eller att medgivande icke lämnas för ställen av en viss typ. Begagnar sig fullmäktige av sin yttranderätt, bör fullmäktige i regel angiva vilket eller vilka ställen som i första hand skall komma i fråga.

Polismyndighetens yttrande torde i regel erfordras innan länsstyrelsen prövar ärende om dispens från förtäringsförbudet. Då därtill kommer att ärenden av detta slag bör behandlas utan onödigt dröjsmål, torde det vara lämpligt att dispensansökan visserligen skall ställas till länsstyrelsen men ingivas till polismyndigheten i orten som har att med eget yttrande översända ansökningen till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut bör direkt tillställas sökanden samtidigt med att avskrifter översändes till polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd (54 § 1 mom.).

Då utskänkningstillstånd enligt kommitténs förslag skall givas direkt till vederbörande restauratör, torde dispens från förtäringsförbudet även böra lämnas direkt till denne och sålunda givas innebörden av ett tillstånd att vid en viss angiven tillställning servera av gästerna medförda spritdrycker. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att lämna närmare anvisningar angående de slag av tillställningar för vilka medgivande må lämnas. Som utgångspunkt torde därvid kunna tagas de regler, som för närvarande tillämpas vid prövning av ansökningar om extra tilldelning. Enligt anvisningar meddelade av Systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott den 5 juni 1947 finge giltiga grunder för beviljande av extra tilldelning i normalfall anses vara för handen bl. a. vid firande av 40-, 50-, 60-, 65-, 70-, 75- och 80-årsdagar; vid bröllop, silverbröllop, 40-årsminne av bröllop samt guldbröllop; vid begravning; vid avlagd akademisk examen.

Enligt kommitténs mening bör för ett visst utskänkningsställe i regel icke lämnas medgivande till förtäring av medhavda drycker av sådana slag, som får utskänkas på stället i fråga.

Det undantag från förvaringsförbudet, som ett lämnat förtäringsmedgivande innebär, gäller självfallet endast den familjefest som medgivandet avser. Det är sålunda enligt förslaget inte tillåtet för restauratören på ett utskänkningsställe med endast ölrättigheter att där förvara överblivna rusdrycker från ett förtäringstillfälle till ett annat.

Då länsstyrelsen lämnar ett förtäringsmedgivande, skall länstyrelsen tillika föreskriva de villkor som kan anses erforderliga. Några kvantitetsbegränsningar bör därvid ej föreskrivas, då det ligger i sakens natur att sådana bestämmelser strider mot förtäringsmedgivandets karaktär och de för övrigt skulle vara omöjliga att kontrollera.

Ansökan om förtäringsmedgivande göres lämpligen på formulär, som fastställes av Kungl. Maj:t eller av central myndighet. Formuläret bör göras så fullständigt att därav framgår alla uppgifter, som kan vara av betydelse för ärendets avgörande. Härigenom kan en snabb handläggning åstadkommas.

Kommitténs nu framlagda förslag motiveras främst av önskemålet, att man skulle kunna förlägga vissa tillställningar, framför allt familjefester o. d., till restauranger och pensionat som saknar årsrättigheter, utan att härför skulle behöva igångsättas någon stor administrativ apparat och utan att spritförtäringen skulle bli väsentligt dyrare än om den ägt rum i vederbörandes hem. Man bryter visserligen därigenom rättighetssystemet på denna punkt, men detta torde ej vara så allvarligt, då förtäringen vid familjefester står den förtäring som äger rum i hemmen mycket nära.[1]

Dispensrätten beträffande förtäringsförbudet vid tillställningar i slutna sällskap bör alltså av angivna skäl begränsas till familjefester och därmed jämställda tillställningar. För andra tillställningar i slutna sällskap bör förtäringsförbudet gälla och de allmänna utskänkningsreglerna sålunda tillämpas. Det synes kommittén lämpligt att därvid i mån av behov institutet *årsutskänkning* begränsad *till slutna sällskap* får ökad användning. Särskilt torde denna form av utskänkningstillstånd kunna vara lämplig på orter, där utskänkningsställen med vanliga rättigheter saknas och icke anses böra komma till stånd, men där behov av sådan begränsad utskänkning tämligen ofta kan beräknas göra sig gällande. Så är t. ex. fallet, då man för ett visst näringsställe kan förutse ett stadigvarande behov att då och då anordna servering för särskilda slag av sällskap, såsom vid firmafester, sammankomster i föreningar och ordenssällskap, utan att likväl generella spriträttigheter anses böra beviljas stället i fråga.[2] Årsrättigheterna kan då av länsstyrelsen begränsas att gälla endast för deltagare i de särskilda slagen av tillställningar, endast för minst ett visst antal deltagare o. s. v. Sådana rättigheter existerar redan nu.[3] Även formen med tillstånd till

[1] Herr Utterström förordar i första hand en förenklad form av tillfällig utskänkning (s. 376).

[2] Se t. ex. kontrollstyrelsens yttrande den 16 november 1949 (TfS 1950 sid. 196).

[3] Se t. ex. Kungl. Maj:ts res. den 3 februari 1950 (TfS 1951 sid. 115) och den 19 maj 1950 (TfS 1951 sid. 149). Jfr rättsfall i TfS 1951 sid. 218.

tillfällig utskänkning bör givetvis kunna tillämpas i sådana fall. Någon ändring av bestämmelserna beträffande dessa former av utskänkningstillstånd torde icke vara påkallad under förutsättning att undantag från förtärings- och förvaringsförbuden kan medgivas enligt här skisserade system.

Frågan om rusdrycksförtäring i slutet sällskap på *inackorderingsställen* samt i *personalmatsalar* (inklusive militära mässar) och *kollektivhusmatsalar* är ett specialproblem. Vad inackorderingsställena angår torde det såsom förut nämnts inte finnas skäl att ändra nuvarande ordning, enligt vilken förtärings- och förvaringsförbuden inte anses tillämpliga på sådana ställen. För det fall att en personalmatsal användes vid fester för personalen vid vederbörande institution eller företag, eller att en kollektivhusmatsal brukas vid festligheter som anordnas av hyresgäster i kollektivhuset, synet det icke heller finnas tillräckliga skäl att förbjuda förtärandet av medförda rusdrycker. För övrigt torde ett sådant förbud vara mycket svårt att upprätthålla vid fester i dylika slutna sällskap. I den mån personalens respektive hyresgästernas önskemål kan, utan olägenhet ur nykterhetssynpunkt, beaktas synes detta böra ske. Däremot synes förbuden alltjämt böra gälla i fråga om personal- och kollektivhusmatsalar i den mån matsalarna användes av andra än dem, för vilka de är avsedda, d. v. s. vid tillfällen då lokalerna uthyres till utomstående organisationer eller enskilda. Eljest skulle både de föreslagna bestämmelserna om medgivande till förtäring av rusdrycker och reglerna om tillfällig utskänkning i många fall lätt kunna kringgås.

Nykterhetskommittén har utformat sitt förslag i enlighet med nu angivna riktlinjer. Se 45 § förslaget till ölförsäljningsförordning (SOU 1952:55 s. 272).

Genom den föreslagna ordningen skulle sålunda undantag från förtärings- och förvaringsförbuden gälla följande utskänkningsställen:

a) inackorderingsställen avseende de fasta inackorderingsgästerna;
b) personalmatsalar och kollektivhusmatsalar, där utskänkning av öl äger rum efter anmälan, avseende personalen vid vederbörande institution eller företag respektive hyresgästerna i kollektivhuset.

Sveriges centrala hotell- och restaurantförening (s. 277) samt IOGT (s. 309) har i olika sammanhang fäst uppmärksamheten på den rusdrycksförtäring, som i stor utsträckning äger rum i privata festvåningar och offentliga samlingslokaler utan några som helst utskänkningsrättigheter.[1]

De privata festvåningarna och med dem jämförliga privata lokaler utgör i detta hänseende ett komplicerat problem. I åtskilliga fall torde lokalägaren biträda med utskänkning av alkoholfria drycker, vilket förutsätter tillstånds- eller anmälningsbevis. I sådana fall kan han ställas till ansvar ej blott för underlåtenhet att anmäla respektive söka tillstånd till utskänkningen av alkoholfria drycker utan även för den förtäring och förvaring av starkare drycker som ägt rum.[2]

[1] Jfr TfS 1946 sid. 224.
[2] Se rättsfall i TfS 1942 sid. 54—56.

Rusdrycksförtäringen i de privata festvåningarna och med dem jämställda lokaler inrymmer ett flertal olika former från den helprivata förtäringen, som närmast är jämställd med den som sker i hemmet, till den mer eller mindre offentliga förtäring som närmar sig utskänkning på restaurang. Omfattningen av sådan förtäring har betydelse dels med hänsyn till restauratörernas intresse, dels på grund av den utskänkningsskatt som går förlorad för staten dels ock ur allmän ordnings- och nykterhetssynpunkt. Den betydelse förtäringen har i sistnämnda hänseende varierar allt efter de förhållanden under vilka förtäringen sker. I flertalet fall torde den icke föranleda några olägenheter ur ordnings- och nykterhetssynpunkt. Av det sagda framgår att det är mycket vanskligt att göra någon gränsdragning på detta område. Nykterhetskommittén finner sig icke böra föreslå några åtgärder men anser att utvecklingen på området bör följas med uppmärksamhet (se vidare s. 313 och 314).

Kap. 15. Förbudet mot utskänkning vid offentliga föreställningar och danstillställningar

Enligt 5 kap. 3 § Rff må utskänkning av rusdrycker ej ske vid offentligt skådespel, varieté- eller cirkusföreställning eller, med undantag av konsert, annan föreställning, till vilken allmänheten har tillträde, eller vid offentlig danstillställning. Förbudet avser lokal eller plats, där föreställningen eller danstillställningen äger rum, och annan därmed i inre förbindelse stående lokal. Rätt till utskänkning må emellertid för särskilda fall medgivas i Stockholm av poliskammaren och eljest av länsstyrelsen, sedan i stad magistraten samt på landet kommunalnämnden avgivit yttrande.

I det följande behandlas förbudet mot utskänkning vid offentliga föreställningar (varietéförbudet) och förbudet mot utskänkning vid offentliga danstillställningar (dansförbudet) var för sig.

Varietéförbudet

Varietéförbudet går ursprungligen tillbaka till ett stadgande som år 1896 infördes i 1895 års brännvinsförsäljningsförordning. I detta föreskrevs förbud mot utskänkning av spritdrycker i samband med varietéföreställningar, skådespel och andra dylika offentliga tillställningar. Såsom grund för förbudet anfördes bl. a., att dessa föreställningar medförde ett ökat förtärande av spritdrycker och en lockelse till osedlighet på grund av beskaffenheten av de prestationer som erbjödes vid flera av dem, särskilt de s. k. varietéerna. Genom att borttaga rättigheten att utskänka spritdrycker vid sådana föreställningar avsåg man att beröva dessa mycket av den dragningskraft, som gjorde dem talrikt besökta, samt avvärja och inskränka de skadliga verkningarna. Med hänsyn till svårigheten att på ett tillfredsställande sätt definiera begreppet varietéföreställning erhöll stadgandet en tämligen omfattande räckvidd, och detta föranledde att förbudet icke gjordes ovillkorligt utan länsstyrelsen fick rätt att för särskilt tillfälle medgiva undantag för att icke verkningarna av stadgandet skulle sträcka sig längre än som vore behövligt.

Bestämmelserna, vilka så gott som oförändrade upptogs i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning, infördes därifrån i 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning, därvid de emellertid ändrades i flera hänseenden. Bl. a. utsträcktes förbudet att omfatta även vin. Förbudet, som enligt tidigare bestämmelser avsåg lokal eller plats med utsikt över föreställningen, utvidgades vidare att gälla alla lokaler som står i inre förbindelse med platsen för föreställningen.

Rusdryckslagstiftningsrevisionen föranstaltade om en undersökning rörande antalet beviljade undantag från varietéförbudet. Det visade sig att —

om man bortser från vad som kunde inbegripas under sångkonsert — antalet meddelade tillstånd icke var synnerligen stort. Tillstånden hade avsett exempelvis kabareter, ofta för välgörande ändamål, trolleriföreställningar samt andra artistuppträdanden. Det hade tämligen ofta förekommit att samma tillståndsresolution omfattat flera tillfällen.

De nuvarande bestämmelserna skiljer sig från motsvarande stadganden i 1917 års förordning endast i vissa detaljer. Varietéförbudet gällde enligt denna förordning icke i fråga om konsert, vid vilken uteslutande utfördes instrumentalmusik. I enlighet med rusdryckslagstiftningsrevisionens förslag ändrades bestämmelsen så att förbudet icke kom att avse något slag av konsert. Numera faller sålunda exempelvis sång till luta eller kvartettsång icke under förbudet. Såsom framgår av vad nyss angivits kunde enligt 1917 års förordning länsstyrelsen medgiva undantag från utskänkningsförbudet »för särskilt tillfälle». Revisionen föreslog den ändringen av undantagsstadgandet, att tillstånd skulle kunna lämnas »för särskilda fall». Härmed avsågs, att en tillståndsresolution skulle kunna omfatta flera bestämda tillfällen. Däremot ansåg revisionen icke lämpligt att gå ännu längre och medgiva att tillstånd lämnades för en tidsperiod utan närmare angivande av de särskilda fall då föreställningar skulle äga rum. Även i denna del överensstämmer 5 kap. 3 § Rff med revisionens förslag.

Vid *1945 års riksdag* föreslogs i *motion* (I: 16 av herr Wistrand m. fl.) utredning rörande sådan omarbetning av 5 kap. 3 § Rff, att »utskänkning av rusdrycker må äga rum även i samband med sådana nummer av soarébetonad karaktär, som icke kunna direkt hänföras till konsert». Utskänkningsförbudet syntes motionärerna alltför rigoröst med hänsyn till ett par fall, som då varit föremål för rättslig prövning. I det ena var omständigheterna följande.

En person, som med vederbörligt tillstånd utövade utskänkning av vin å en restaurang i Stockholm, hade i samband med utskänkningen anordnat underhållning förutom med orkestermusik och sång med pianoackompanjemang jämväl med uppläsning av dikter av den danske författaren Kaj Munk. Genom utslag av Stockholms rådhusrätt den 8 maj 1944 (nr 31, 2:a avd.) fälldes anordnaren till ansvar, emedan underhållningen icke kunde hänföras till sådan konsert, vid vilken utskänkning finge äga rum. En ledamot av rådhusrätten fann den omständigheten, att uppläsning av dikter i mindre utsträckning förekommit, icke skäligen kunna anses medföra att underhållningen vore att anse såsom sådan tillställning, vid vilken enligt 5 kap. 3 § Rff utskänkning av rusdrycker ej finge äga rum utan särskilt medgivande och ville sålunda fria från ansvar.

Motionärerna yttrade bl. a.

Med hänsyn till den konstnärliga halten av ifrågavarande uppläsning synes det tämligen inkonsekvent att jämställa detta slag av underhållning med varieté, i all synnerhet som de konserter, för vilka tillstånd ej erfordras och som utföras i samband med utskänkning, ofta kunna vara av betydligt mindre konstnärlig art.

Hade ifrågavarande dikter varit tonsatta och sjungits vid tillfället i fråga, hade vederbörande sannolikt undgått ansvar. Hur domstolen skulle ställt sig för den

händelse uppläsningen skett i form av s. k. melodram — recitation med orkesterackompanjemang — är svårare att bedöma vid avsaknad av praxis på området. Med hänsyn till det musikaliska inslaget är det visserligen ej uteslutet, att underhållningen kunnat anses såsom konsert, men detta är tveksamt, då uppläsningen är så att säga det centrala i ett dylikt framförande.

Med hänvisning till förevarande rättsfall synes en viss uppmjukning i paragrafens föreskrifter böra ske i sådan riktning, att även annan underhållning (än konsert) av mera konstnärlig halt får äga rum utan särskilt tillstånd i samband med utskänkning av rusdrycker. Som härovan antytts, måste det te sig som tämligen otillfredsställande, att en innehavare av utskänkningsrättigheter måste söka länsstyrelsens tillstånd för att anordna underhållning medelst uppläsning av en skönlitterär författares alster, då han utan sådant tillstånd får låta utföra sång och musik av i många fall betydligt enklare slag.

Bevillningsutskottet (betänkande nr 32) ville icke förneka att ett förtydligande av stadgandet i 5 kap. 3 § Rff kunde anses önskvärt. Redan vid tillkomsten av förordningen ifrågasattes att skillnaden mellan »varietéföreställning» och »konsert» borde klarare än som skett angivas i författningstexten. Några i dessa hänseenden klargörande bestämmelser tillkom emellertid icke, utan tveksamma fall avsågs skola få lösas i tillämpningen. Även enligt utskottets mening torde det bereda vissa svårigheter att i författningstexten giva en uttömmande beskrivning av den underhållning, som ej borde omfattas av ifrågavarande utskänkningsförbud. Utskottet förutsatte att frågan skulle komma att behandlas av 1944 års nykterhetskommitté och avstyrkte med hänsyn härtill bifall till motionen.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vid *1950 års riksdag* togs frågan upp på nytt, då det föreslogs i *motion* (II: 111 av herr Dickson) att varietéförbudet skulle upphävas. I motionen anfördes att, om någon källarmästare önskade förströ sina gäster med att uppvisa t. ex. en trollkarl, ett danspar, en balettensemble eller något liknande varieténummer, så vore detta, för såvitt utskänkning samtidigt förekomme, tillåtet endast i särskilda fall och först sedan två myndighetsinstanser uttalat sig i ärendet. Varför denna form av oskyldig förströelse, vanlig i andra länder, skulle förmenas oss svenskar och de utlänningar, som gjorde oss glädjen att gästa oss, vore för motionären icke begripligt.

Bevillningsutskottet (betänkande nr 15) avstyrkte motionen under hänvisning till nykterhetskommitténs arbete och riksdagen biföll utskottets hemställan.

Nykterhetskommittén

Av det anförda framgår att varietéförbudet har mycket vittgående verkningar. Det är sålunda inte endast utskänkning på teatrar, egentliga varietéer och därmed jämförliga lokaler som förhindras utan det blir på grund av förbudet också omöjligt att på restauranger anordna annan underhållning än sådan som kan kallas för konsert. Stundom har det visat sig vara ganska tveksamt, vad som kan rymmas under denna beteckning. Belysande är sålunda ett rättsfall, som även åberopats i riksdagsmotionen. På Berns salonger i Stockholm hade uppförts nummer, som bestått i dels att »en artist

imiterat fågelläten med munnen och händerna samt utfört musikstycken medelst visselljud och med hjälp av en cykelpump, en leksaksballong och en dammsugare ävensom på ett odefinierbart instrument med stråke, dels att en annan artist vid utförandet av sångnummer imiterat tre kända skådespelare och en vissångare». Källarmästaren blev på grund härav dömd till böter.[1] Operaparodier och liknande har också föranlett straff. Klart är att sådan underhållning som recitation o. d. faller under förbudet.

Nykterhetskommittén har från länsstyrelserna inhämtat uppgifter om antalet undantag från varietéförbudet under 1949. Det visar sig att sådana undantag i de flesta län är ytterst sällsynta. I flera fall uppgives att ansökningar om undantag icke förekommit under det senaste årtiondet. Det är huvudsakligen på badortsrestauranger och vid enstaka välgörenhetstillställningar som varietéuppträdanden o. d. tillåtits.

Enligt kommitténs mening är det icke nödvändigt att upprätthålla varietéförbudet i hela dess nuvarande omfattning. Det synes knappast vara något nykterhetsintresse att hindra restaurangerna från att anordna även annan underhållning än konsert för sina gäster. Att därigenom skulle uppstå sådana faror i nykterhets- och sedligt avseende, som på 1890-talet anfördes som skäl för förbudet, torde inte behöva befaras. Någon anledning att upphäva förbudet även i vad det gäller teatrar och verkliga varietéer torde emellertid icke föreligga. I fråga om sådana ställen torde förbudet ha praktisk betydelse huvudsakligen för det stundom förekommande fallet, att det finns en restaurang som är så belägen att den lätt kan få inre förbindelse med teaterlokalen.

Det bör också påpekas att sådana slag av »föreställningar» som kan förekomma på restauranger faller under kontrollbestämmelserna i 13 § ordningsstadgan för rikets städer. Detta innebär att den som vill anordna sådan föreställning skall göra anmälan därom hos polismyndigheten och är skyldig att ställa sig till efterrättelse de ordningsföreskrifter polismyndigheten meddelar. Om föreställningen åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag eller föranleder svårare oordning, kan den upplösas och dess förnyande förbjudas. De nu återgivna bestämmelserna gäller visserligen endast i städerna och, på grund av särskilt förordnande, i vissa andra större orter men det alldeles övervägande antalet spritrestauranger torde vara belägna på dessa platser. — Om utländska artister användes vid restaurangunderhållning, tillkommer kontrollföreskrifterna i kungörelsen den 31 december 1913 angående rätt för utlänning och i utlandet bosatt svensk undersåte att här i riket giva offentlig föreställning m. m. eller att därvid medverka samt bestämmelserna i förordningen den 23 oktober 1908 angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter.

I enlighet med vad här ovan anförts har i kommitténs författningsförslag (51 § 1 mom.) från varietéförbudet undantagits förutom konsert även artistuppträdande eller annan därmed jämförlig underhållning, som å restaurang beredes gästerna utan särskild avgift.

[1] Se Svea hovrätts utslag den 17 oktober 1944 (Svensk juristtidning 1945, rättsfallen sid. 55).

Dansförbudet

Dansförbudet infördes genom 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning och har alltså gällt sedan den 1 januari 1919. De ursprungliga bestämmelserna skilde sig från de nuvarande i huvudsak endast därutinnan att länsstyrelsens dispensrätt blott avsåg »särskilt tillfälle».

Förbudet tillkom på förslag av *1911 års nykterhetskommitté.* Såsom motivering framhöll kommittén att allvarliga missförhållanden enligt vad det visat sig yppats i en del offentliga danslokaler, i vilka spritutskänkning i sammanhang med danstillställningar förekommit.

Rusdryckslagstiftningsrevisionen gjorde en undersökning angående länsstyrelsernas praxis vid dispensgivningen, avseende tiden omkring år 1930. Enligt denna undersökning beviljades dispens på de flesta orter i landet, där det fanns erforderliga förutsättningar i fråga om utskänkningslokaler och detta icke blott vid enstaka festligheter utan i många fall vid regelbundet återkommande tillfällen. Under åren 1929 och 1930 förekom utskänkning i samband med dans på 315 restauranger, fördelade på 128 olika orter. Dessa år var totala antalet tillstånd 5 360 resp. 5 581 och totala antalet danstillställningar ca 12 000 resp. ca 13 000.

Under hänvisning till att undantag från utskänkningsförbudet sålunda meddelats av länsstyrelserna i synnerligen stor utsträckning, uttalade revisionen att det knappast kunde anses försvarligt att bibehålla en föreskrift med karaktär av undantagsbestämmelse, då den i tillämpningen förvandlats till allmän regel. Enligt revisionens mening hade man att välja mellan å ena sidan att upphäva länsstyrelsens rätt att medgiva undantag från förbudet mot utskänkning i samband med dans, frånsett möjligen alldeles speciella fall, samt å andra sidan att tillåta utskänkning i samband med danstillställningar, eventuellt med viss begränsning. Revisionen erinrade vidare om att offentliga danstillställningar vore underkastade tillståndsprövning av polismyndighet jämlikt ordningsstadgans bestämmelser. Revisionens förslag innebar att särskilt medgivande icke längre skulle erfordras för att bedriva utskänkning i samband med offentlig danstillställning å lokal som huvudsakligen var avsedd för restaurangrörelse.

Mot revisionens förslag i denna del reserverade sig herrar Englund, Johansson och Ljunggren, vilka föreslog bibehållande av förbudet med möjlighet till dispens endast på synnerliga skäl och vid enstaka danstillfälle. Som motivering anfördes framför allt att restaurangdansen bidroge till att utbreda alkoholförtäringen bland ungdomen.

Revisionens förslag upptogs i propositionen nr 242 till 1937 års riksdag. Riksdagen intog däremot en annan ståndpunkt. *Bevillningsutskottet* anförde, att enligt dess mening gällande bestämmelser om utskänkning i samband med danstillställning av myndigheterna på vissa håll tillämpats på ett sätt, som kunde giva anledning till befogade erinringar. För framtiden måste anses önskvärt att tillstånd till dans i samband med utskänkning å restaurang meddelades med större urskillning och varsamhet än som dittills skett.

Särskilt funne utskottet det icke vidare böra ifrågakomma att medgivande lämnades för viss tidsperiod utan angivande av de särskilda dagar då dans skulle äga rum. Då det för tillgodoseende av dessa synpunkter icke torde vara tillräckligt att lägga avgörandet enbart i polismyndighetens hand, ville utskottet för sin del förorda sådan ändring av Kungl. Maj:ts förslag att för utskänkning i samband med dans å restaurang alltjämt skulle erfordras jämväl medgivande från länsstyrelsens sida.

Resultatet blev att de gamla bestämmelserna bibehölls med den ändringen, att dispens skulle kunna lämnas »för särskilda fall».

Dansförbudet har sedermera uppmärksammats i olika sammanhang.[1] Bl. a. behandlades det av den s. k. *snabbutredningen* i dess betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren (SOU 1944: 3 s. 200—215). Även denna utredning gjorde en undersökning angående länsstyrelsernas praxis vid dispensgivningen, varvid det visade sig att dispensgivningen tilltagit. Antalet danskvällar på restauranger med rusdrycksutskänkning uppgick 1939 till närmare 19 000. Undersökningens resultat i övrigt redovisas i snabbutredningens betänkande, vartill här må hänvisas.[2] Två av utredningens ledamöter (majoriteten) ansåg sig i dåvarande läge — med stark tillströmning till spritrestaurangerna och en oroväckande stegring av könssjukdomarna — böra förorda att restaurangdans i samband med utskänkning helt skulle stoppas. Även på längre sikt framstode det enligt dessa ledamöters mening såsom ett önskemål att rusdrycksutskänkningen principiellt skildes från den offentliga dansen. För realiserande av detta önskemål ifrågasattes att länsstyrelsernas rätt att medgiva undantag från förbudet mot utskänkning vid offentliga danstillställningar skulle borttagas eller åtminstone de särskilda fall, då undantag finge beviljas, kvalificeras att avse endast verkliga undantagsfall.

Även *ungdomsvårdskommittén* har tagit upp frågan om utskänkning och offentlig dans. I sitt betänkande III om ungdomen och nöjeslivet (SOU 1945: 22 s. 308) föreslår kommittén att man upphäver länsstyrelsernas rätt att bevilja undantag från utskänkningsförbudet. Nykterhetskommittén yttrade sig den 29 november 1945 över ungdomsvårdskommitténs betänkande och förklarade därvid att kommittén inte ansåg sig böra ta ståndpunkt till frågan om restaurangdans utan ytterligare utredning. Nykterhetskommittén ville emellertid framhålla att gällande bestämmelser inte torde tillämpas med den »urskillning och varsamhet», som förutsattes av riksdagen vid författningens antagande. Nykterhetskommittén fann det angeläget att åtgärder vidtoges för att bringa lagtillämpningen i bättre överensstämmelse med lagstiftarnas intentioner.

Vid *1946 års riksdag* väcktes *motioner* (I: 212 av herr Englund m. fl. och II: 343 av herr Sandberg m. fl.) om viss ändring av undantagsbestämmelsen

---

[1] Jämför artiklarna »Restaurangdansen och lagen» i Tidskrift för systembolagen (TfS) 1939 sid. 186—188 samt »Utskänkningen och den offentliga dansen» i TfS 1941 sid. 175.

[2] Å sid. 205—209 i betänkandet lämnas en utförlig redogörelse för tillämpningen av stadgandet rörande restaurangdansen. Jämför redogörelse för rättsfall i TfS 1943 sid. 21—23, där bl. a. tillståndspraxis i Göteborg och Stockholm belyses, samt 1943 års déchargedebatt i riksdagens andra kammare (TfS 1943 sid. 215—217).

i 5 kap. 3 § Rff i syfte att öka kommunalrepresentationens inflytande på utskänkning i samband med restaurangdans. Förslaget hade aktualiserats genom avgörandena i några ärenden om utskänkningstillstånd. I ett av fallen hade stadsfullmäktige i Borås, på förekommen anledning, vid behandlingen av ansökan från systembolaget om tillstånd till utskänkning under oktrojperioden den 1 oktober 1945—den 30 september 1949 föreslagit det villkoret för utskänkningsrörelsen, att offentlig dans icke finge anordnas å restaurang mer än en gång i veckan. Länsstyrelsen vägrade att fastställa detta villkor, då en sådan inskränkning enligt dess mening finge anses stå i strid mot bestämmelserna i 5 kap. 3 § Rff. Ärendet drogs genom besvär under Kungl. Maj:ts prövning. Kungl. Maj:t fann sig emellertid icke mot stadgandet i 3 kap. 10 § 2 mom. Rff kunna bifalla besvären.[1] Under åberopande av detta och ett annat likartat fall yrkades i motionerna att undantag från förbudet i 5 kap. 3 § Rff skulle kunna beviljas endast jämlikt de grunder som av stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige blivit bestämda.

Motionerna föranledde icke någon riksdagens åtgärd. Bevillningsutskottet anförde i sitt utlåtande bl. a. följande.

I ett till bevillningsutskottet nu inkommet yttrande över de föreliggande motionerna har socialstyrelsen framhållit, att länsstyrelsernas tillståndsgivning i förevarande avseende sedan lång tid tillbaka varit ojämn och att de meddelade tillstånden på sina håll torde ha varit långt talrikare än som motsvarade lagstiftarens ursprungliga intentioner. Utskottet, som helt ansluter sig till det av 1937 års riksdag gjorda uttalandet om önskvärdheten av att tillstånd till dans i samband med utskänkning å restaurang meddelas med urskillning och varsamhet, finner de av socialstyrelsen sålunda påpekade bristerna vid tillämpningen av gällande bestämmelser betänkliga. Såsom framhållits av kontrollstyrelsen i likaledes avgivet yttrande torde kommunerna få anses äga speciella förutsättningar för att bedöma, i vad mån särskilda bestämmelser äro påkallade med avseende på omfattningen och villkoren för anordnande av restaurangdans, kombinerad med utskänkning. Det torde därför vara ett rimligt krav, att i fall, då fullmäktige ansett sig böra förorda vissa regler för tillståndsgivningen, dessa regler skola — liksom redan nu är förhållandet beträffande av fullmäktige förordade grunder för tillfällig utsträckning av utskänkningstiden — bliva för länsstyrelsen bindande.

Ehuru utskottet såsom framgår av vad nu nämnts finner skäl tala för en ändring av stadgandet i 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen i av motionärerna åsyftad riktning, anser sig dock utskottet med hänsyn till det nu pågående utredningsarbetet på nykterhetslagstiftningens område icke böra framlägga förslag till ändrade bestämmelser i ämnet. Frågan om tillståndsgivningen beträffande utskänkning vid de i 5 kap. 3 § avsedda tillställningarna bör enligt utskottets mening icke lämpligen lösas såsom en fristående fråga på sätt motionärerna förordat. Utskottet förväntar nämligen, att principerna rörande kommunernas medinflytande över rusdrycksutskänkningens handhavande vid restaurangdans eller eljest komma att noggrant omprövas inom 1944 års nykterhetskommitté. Härigenom torde även förevarande spörsmål, som har anknytningar åt olika håll, komma att erhålla en mera allsidig belysning än vad som vid frågans behandling inom utskottet varit möjligt att åstadkomma. Utskottet utgår härvid ifrån att de i motionerna och av utskottet anförda synpunkterna komma att beaktas vid den pågående utredningen.

[1] Se artikeln »Restaurangdansförbud kan ej föreskrivas som oktrojvillkor» i TfS 1945 sid. 234—236. Jfr ovan sid. 212.

Nykterhetskommittén

Även kommittén har införskaffat vissa uppgifter angående länsstyrelsernas dispensgivning. Uppgifterna avser år 1949. Under detta år förekom utskänkning i samband med dans på 364 av landets 583 offentliga spritrestauranger och på 38 av de 419 vinrestaurangerna. Totala antalet danstillställningar var 15 250. Detta innebär en minskning i förhållande till 1939, då totala antalet danskvällar var närmare 19 000, men siffran är högre än för 1929, då den var ca 12 000. På 217 restauranger förekom utskänkning vid offentlig dans regelbundet minst en gång i veckan under den tid restaurangen var öppen. Ett femtiotal restauranger hade regelbundet dans två gånger i veckan hela året om, ett tiotal tre gånger i veckan. Tre restauranger (två i Göteborg och en i Djursholm) hade dans fyra gånger i veckan, d. v. s. mer än hälften av årets dagar. Antalet danskvällar inom de olika länen framgår av tab. 10.

Såsom framgår av de anförda siffrorna har rätt till utskänkning vid danstillställningar beviljats i så stor utsträckning att danskvällarna på många håll knappast längre har den karaktär av undantag som gällande bestämmelser otvivelaktigt syftat till. På de flesta orter förekommer dock restaurangdans i samband med rusdrycksutskänkning tämligen sällan. Till belysning av frågan om restaurangdansens betydelse särskilt för de yngres nöjesliv har kommittén i sin undersökning av ungdomens alkoholvanor medtagit även en fråga om i vilken utsträckning de intervjuade ungdomarna deltagit i restaurangdans (se SOU 1951: 43 sid. 177 o. f.). Kommittén har även eftersträvat att få möjlighet till en bedömning av vilken roll dansrestaurangerna spelar för könssjukdomarnas spridande (SOU 1951: 43 sid. 109 o. f.).

Båda undersökningarna synes visa att restaurangdansen har betydelse för kvantitativt tämligen begränsade kategorier. Detta beror säkerligen till viss del på de gällande bestämmelserna som inskränker restaurangdansens omfattning. Kommittén anser det vara av vikt att restaurangdans i samband med rusdrycksutskänkning inte ges ökad betydelse i det moderna nöjeslivet.

Med hänsyn till de stora lokala variationerna när det gäller dansrestaurangernas roll och de olägenheter som offentlig dans i samband med rusdrycksutskänkning kan ha, har kommittén vidare funnit det angeläget att underlätta anpassningen till de lokala förhållandena och uppfattningen på vederbörande ort genom att ge kommunerna möjlighet att i fortsättningen inverka på antalet dispenser från det generella förbud, som förutsättes skola bestå. Kommittén föreslår därför liksom motionärerna vid 1946 års riksdag att den kommunala representationen skall äga fastställa allmänna grunder för beviljande av tillstånd att utskänka rusdrycker vid danstillställning. Författningsförslaget har avfattats i överensstämmelse härmed (51 § 2 mom.). Enligt förslaget äger stads- respektive kommunalfullmäktige bestämma sådana grunder före varje oktrojperiods början. Härunder inrymmes också befogenhet för fullmäktige att helt förbjuda rusdrycksutskänkning vid offentlig dans inom kommunen.

Tidigare har vid flera tillfällen påtalats att gällande bestämmelser på sina håll inte tillämpas med den urskillning och varsamhet, som ursprungligen avsetts. De av nykterhetskommittén införskaffade uppgifterna angående länsstyrelsernas dispensgivning styrker denna uppfattning. Kommittén har därför liksom förut den meningen att undantagsbestämmelsen bör användas med större försiktighet än hittills.

I juni 1947 utsände Kungl. Maj:t till statsmyndigheterna ett cirkulär, vari dessa anbefalldes att inom sina respektive områden undersöka möjligheterna att åstadkomma ett snabbare och enklare förvaltningsförfarande. Bland de förslag, som framkom med anledning av detta cirkulär, fanns även några som rörde förfarandet vid beviljande av tillstånd till utskänkning av rusdrycker i samband med danstillställningar. Sålunda föreslog länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings och Gävleborgs län ävensom Föreningen Sveriges kommunalborgmästare att ärenden angående sådana tillstånd skulle överflyttas från länsstyrelsen till lokal myndighet (i regel polismyndighet). Länsstyrelsen i Gävleborgs län framhåller att för ifrågavarande tillställningar ofta även fordras tillstånd jämlikt 13 § ordningsstadgan för rikets städer och att en överflyttning av danstillstånden därför bl. a. skulle medföra den fördelen, att vederbörande sökande kunde få båda de erforderliga tillstånden hos samma myndighet. Vidare har länsstyrelsen i Kristianstads län ifrågasatt, huruvida den nu föreskrivna remissen av danstillståndsärendena till kommunal myndighet (magistrat resp. kommunalnämnd) bör vara obligatorisk. Länsstyrelsen framhåller att dessa ärenden ofta gäller regelbundet återkommande danskvällar, där yttrandet består i ett rutinmässigt tillstyrkande. Enligt länsstyrelsens mening synes bestämmelsen därför böra uppmjukas, så att remiss endast behöver ske då länsstyrelsen så finner erforderligt.

Nu refererade förslag har överlämnats till nykterhetskommittén för att tagas under övervägande vid kommitténs arbete med hithörande frågor.

Såsom ovan framhållits har tillämpningen av de nu gällande bestämmelserna icke varit tillfredsställande. För att råda bot härpå har kommittén bl. a. föreslagit ökat kommunalt inflytande vid ifrågavarande ärendens handläggning. Att samtidigt härmed överflytta ärendena till en lägre myndighet skulle enligt kommitténs mening icke vara lämpligt. Kommittén föreslår alltså att ärendena fortfarande skall avgöras av länsstyrelsen.

Frågan om remissförfarandet kommer i ett nytt läge genom förslaget om ökat kommunalt inflytande. Detta inflytande skulle, såsom av författningstexten framgår, utövas på det sättet, att fullmäktige före varje oktrojperiods början bereddes tillfälle att avgiva ett för länsstyrelsen bindande yttrande. Det synes under sådana förhållanden onödigt att låta någon kommunal myndighet yttra sig i varje särskilt dispensärende. Även vad länsnykterhetsnämnden beträffar synes det tillräckligt att denna uttalar sig en gång för varje oktrojperiod. Med hänsyn till dansärendenas vikt ur allmän ordningssynpunkt torde det däremot vara lämpligt att den lokala polismyndigheten avger utlåtande angående varje ansökan. Det förefaller praktiskt att låta ansökningarna ingivas direkt till polismyndigheten.

Tabell. 10. Undantag från förbudet mot utskänkning vid offentlig danstillställning år 1949.

Län		Antal sprit- resp. vin- restau- ranger	Därav med offentlig dans	Därav med offentlig dans			Total- antal dans- kvällar 1949	D:o i genom- snitt per dans- rest.
				regel- bundet mer än en gång i veckan	en gång i veckan	mera sällan än en gång i veckan		
Stockholms stad	sprit	76	33	12	—	21	928	28
	vin	79	20	6	—	14	583	29
Stockholms län	sprit	38	24	15	3	6	1 578	66
	vin	17	—	—	—	—	—	—
Uppsala	sprit	6	5	—	3	2	165	33
	vin	26	—	—	—	—	—	—
Södermanlands	sprit	15	9	5	1	3	625	69
	vin	7	—	—	—	—	—	—
Östergötlands	sprit	20	12	7	—	5	63	5
	vin	12	2	—	—	2	3	1,5
Jönköpings	sprit	11	9	1	2	6	229	25
	vin	9	—	—	—	—	—	—
Kronobergs	sprit	9	4	3	—	1	241	60
	vin	9	1	—	—	1	3	3
Kalmar	sprit	17	10	6	1	3	566	57
	vin	10	1	1	—	—	31	31
Gotlands	sprit	5	4	3	—	1	276	69
	vin	2	—	—	—	—	—	—
Blekinge	sprit	14	12	8	—	4	659	55
	vin	9	—	—	—	—	—	—
Kristianstads	sprit	36	20	6	6	8	523	26
	vin	19	—	—	—	—	—	—
Malmöhus	sprit	115	77	27	17	33	2 634	34
	vin	42	2	—	—	2	15	7,5
Hallands	sprit	23	16	14	1	1	1 124	70
	vin	7	—	—	—	—	—	—
Göteborgs och Bohus	sprit	61	38	19	4	15	1 907	50
	vin	53	4	4	—	—	216	54
Älvsborgs	sprit	20	11	5	3	3	618	56
	vin	11	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs	sprit	16	12	1	5	6	265	22
	vin	13	—	—	—	—	—	—
Värmlands	sprit	12	9	2	3	4	327	36
	vin	9	1	—	—	1	1	1
Örebro	sprit	16	10	—	7	3	343	34
	vin	4	1	—	—	1	1	1

Län		Antal sprit- resp. vin- restau- ranger	Därav med offentlig dans	Därav med offentlig dans: regel- bundet mer än en gång i veckan	Därav med offentlig dans: en gång i veckan	Därav med offentlig dans: mera sällan än en gång i veckan	Total- antal dans- kvällar 1949	D:o i genom- snitt per dans- rest.
Västmanlands	sprit	12	7	1	—	6	114	16
	vin	11	—	—	—	—	—	—
Kopparbergs	sprit	13	7	—	3	4	153	22
	vin	16	3	—	—	3	6	2
Gävleborgs	sprit	13	9	—	3	6	306	34
	vin	13	1	—	—	1	31	31
Västernorrlands	sprit	20	13	—	7	6	534	41
	vin	8	—	—	—	—	—	—
Jämtlands	sprit	6	4	—	1	3	57	14
	vin	29	—	—	—	—	—	—
Västerbottens	sprit	3	3	—	—	3	35	12
	vin	1	1	—	—	1	1	1
Norrbottens	sprit	6	6	—	1	5	84	14
	vin	3	1	—	—	1	5	5
Hela riket	*sprit*	*583*	*364*	*135*	*71*	*158*	*14 354*	*39*
	vin	*419*	*38*	*11*	—	*27*	*896*	*24*
	Summa	*1 002*	*402*	*146*	*71*	*185*	*15 250*	*38*

Anm. Tabellen avser endast restauranger med offentlig utskänkning och endast offentlig dans. Dans i klubbrestauranger eller för slutna sällskap är sålunda ej medräknad. Beträffande säsongrättigheter gäller uppgifterna om dansfrekvensen givetvis säsongen. Restauranger, som har öppet hela året men regelbunden dans endast under en del av året, angives i tabellen ha dans »regelbundet mer än en gång i veckan» respektive »en gång i veckan».

Kap. 16. Rusdrycker på nöjes- och idrottsplatser

Gällande ordning

Beträffande tillstånd till utskänkning på nöjes- och idrottsplatser finns för närvarande inga särskilda bestämmelser. Vanliga regler angående tillstånd till utskänkning gäller.

I fråga om offentliga tillställningar stadgas i 13 § ordningsstadgan för rikets städer. För att anordna sådan tillställning krävs anmälan till eller tillstånd av polismyndigheten, olika för olika grupper av tillställningar. Nöjestillställningar fordrar tillstånd. Detsamma har tidigare gällt beträffande alla slag av idrottstävlingar. Emellertid har Högsta domstolen i utslag den 27 augusti 1948 funnit travtävlingar icke vara sådana tillställningar, som jämlikt 13 § ordningsstadgan kräver tillstånd (NJA 1948 s. 503).

Polismyndigheten äger meddela ordningsföreskrifter, såsom angående ordningsvakter o. d. Polismyndigheten äger vidare förbjuda tillställningens förnyande, om tillställningen visar sig åsyfta eller innebära något sedlighetssårande eller lagstridigt eller föranleda oordningar av svårare beskaffenhet. Inträffar någon av dessa omständigheter eller anordnas tillställning utan tillstånd, där sådant fordras, äger polismyndigheten även upplösa tillställningen. Bestämmelserna tillämpas för riket i dess helhet.

Tidigare utredningar

I sitt betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren (SOU 1944: 3) behandlade *snabbutredningen* frågan om övervakningen av ordningen vid andra offentliga danstillställningar än å restauranger (s. 214 och 215).

Såväl av de lokala polismyndigheterna som av länsstyrelser ha påtalats brister i nykterhetshänseende vid de offentliga folkliga nöjesplatserna, enkannerligen på landsbygden. Detta dansbanefylleri uppmärksammades redan av 1928 års rusdryckslagstiftningsrevision. De alltfort föreliggande bristerna ha bestyrkts av det från polismyndigheterna införskaffade uppgiftsmaterialet rörande för fylleri anhållna personer. Ett påfallande stort antal av dessa ha på landsbygden anhållits å eller i närheten av offentliga nöjesplatser.

Möjligheterna att få till stånd förbättrade nykterhetsförhållanden på sådana nöjesplatser, där alkoholutskänkning icke förekommer, äro i betydande grad beroende av allmänna åtgärder till förbättring av nykterhetstillståndet. I den mån pilsnerutskänkning icke förekommer vid dansbanor, torde onykterheten numera väsentligen vara att tillskriva motbokssprit ens verkningar. Genom förbättrad ordningsvakthållning bör man dock kunna åstadkomma en förbättrad ordning på själva nöjesplatsen. Efterhand som det tränger in i allmänna medvetandet att alkoholpåverkade personer icke erhålla tillträde till nöjesplatsen och att berusade bliva effektivt omhändertagna av ordningsmakten, kan man möjligen hoppas, att onyktra personer skola börja undvika att samlas till sådana nöjesplatser. Den skärpta ordningsvakthållningen bör även kunna rensa upp förekommande tillhåll för olaga spritöverlåtelser å eller invid nöjesplatserna.

Det har för utredningen framstått såsom angeläget att erhålla en ordningsvakthållning med nödig auktoritet mot alkoholpåverkade personer. Huru denna vakthållning bör organiseras har utredningen ansett sig icke behöva ingå närmare på. Utredningen vill endast understryka kravet på att det bör åligga ordningsvakterna att från nöjesplatsen avvisa ej blott berusade personer utan var och en, som genom sitt uppträdande stör den allmänna trevnaden. Skyldighet skall sålunda föreligga för ordningsvakt att på sådant sätt ingripa även mot personer, vilkas alkoholpåverkan ej nått berusningsgränsen, att de avvisas.

I sitt förslag till allmän ordningsstadga (SOU 1944: 48) upptog *ordningsstadgeutredningen* förbud mot förtäring av alkoholhaltiga drycker å allmän plats (19 §) och vid offentlig tillställning (47 §). I motiveringen till det senare förbudet yttrade utredningen bl. a. följande (s. 159).

Närvaro av spritpåverkade personer vid offentlig tillställning måste anses utgöra ett störande moment för ordningen. På grund härav har det funnits lämpligt att i ordningsstadgan införa förbud mot förtäring av rusdrycker och pilsnerdricka vid dylik tillställning, varvid dock undantag gjorts för det fall, att förtäringen sker i samband med tillåten utskänkning av den dryck, varom fråga är. Vidare har i stadgan intagits föreskrift, att spritpåverkade personer skola avvisas. Detsamma har synts böra gälla beträffande personer, som eljest genom sitt uppträdande — exempelvis genom oväsen eller ofredande av andra — verka störande på den allmänna ordningen. Föreskriften avser givetvis såväl den, som i påverkat tillstånd söker inträde, som den, vilken efter erhållet tillträde visar spritpåverkan eller uppträder störande. Befogenhet — och även skyldighet — att avvisa spritpåverkade eller andra här avsedda personer bör tillkomma tillställningens anordnare, ordningsvakt eller annan, som har ansvar för ordningens upprätthållande under tillställningen. Biträde av polispersonal synes böra påfordras endast i fall av verkligt behov.

Ungdomsvårdskommittén behandlade ingående i sitt betänkande del III angående ungdomen och nöjeslivet (SOU 1945: 22) ordningen på offentliga nöjesplatser (s. 185, 186 och 310).

Det är känt att slagsmål och andra uppträden i stor utsträckning utspelas på och i närheten av folkliga nöjesplatser, såsom dansbanor och tivolin. Våldshandlingarna är i regel orsakade av alkoholberusning. — — — Från många håll har under senare år omvittnats, att nöjesplatser på landsbygden och i åtskilliga fall också i städerna blivit tillhåll för överförfriskade bråkstakar. Vid en del nöjesplatser hålls en sträng ordning. Detta torde i allmänhet vara fallet vid till Folkparkernas centralorganisation anslutna folketsparksföretag ävensom vid de större nöjesetablissemangen i våra större städer. Vid åtskilliga nöjesplatser släpps emellertid nära nog vilka individer som helst in. Dessa uppges nämligen vara mera spendersamma än den nyktra publiken. — — —

I den allmänna debatten har i åtskilliga sammanhang klagats över att spritpåverkade personer, vilka inte kunnat sägas vara berusade, fått närvara vid offentliga nöjestillställningar och, om de avförts därifrån, uppehållit sig i omedelbar anslutning till etablissemangets område, där de uppträtt hotfullt eller störande. Som ovillkorlig regel bör, anser kommittén, gälla, att spritpåverkade personer inte får tolereras vid nöjestillställning. Detsamma bör gälla beträffande personer som eljest genom sitt uppträdande — exempelvis genom oväsen eller ofredande av andra — verkar störande på den allmänna ordningen.

— —

Med den inställning till frågan om alkoholen och nöjeslivet som kommittén här och i andra sammanhang deklarerat, ter det sig för kommittén självklart, att *inte*

bara alkoholpåverkade personer utan också alkoholen själv bör helt bannlysas vid offentliga tillställningar av nöjeskaraktär.

För undersökningar angående nykterhetstillståndet vid nöjesplatser finns utförliga redogörelser i ungdomsvårdskommitténs betänkande del III s. 143—151. Efter genomgång av undersökningsmaterialet drar denna kommitté den konklusionen, att nöjeslivet inte kan sägas ha den standard som är önskligt och lyckligt.

Ungdomsvårdskommittén föreslog därför förbud mot alkoholutskänkning i varje form vid folkfester av vad slag det vara månde.

Nykterhetskommitténs yttrande över ungdomsvårdskommitténs betänkande angående ungdomen och nöjeslivet

Den 29 november 1945 avgav nykterhetskommittén yttrande över ungdomsvårdskommitténs betänkande del III angående ungdomen och nöjeslivet. Nykterhetskommitténs arbete befann sig då på ett förberedande stadium. Det var därför omöjligt för kommittén att ta definitiv ståndpunkt till förslagen. Ungdomsvårdskommittén hade inte heller framlagt något mera ingående utredningsmaterial, som kunde sägas belysa de föreslagna åtgärdernas sannolika inverkan på ungdomsfylleriet. Under sådana förhållanden kunde nykterhetskommittén endast från allmänna utgångspunkter bedöma de olika frågorna. Beträffande det föreslagna förbudet mot utskänkning och förtäring av alkoholhaltiga drycker vid offentliga nöjestillställningar yttrade nykterhetskommittén bl. a. följande.

Nykterhetskommittén har inhämtat, att rättighet till försäljning av alkoholhaltiga drycker endast undantagsvis förekommer vid folkliga nöjesplatser. Med hänsyn till vad ungdomsvårdskommittén anfört i denna fråga vill emellertid nykterhetskommittén föreslå, att uttryckligt förbud mot utskänkning vid nöjesplatser och idrottsplatser snarast möjligt intages i rusdrycksförsäljningsförordningen.

Detta förbud kan dock enligt kommitténs mening knappast göras undantagslöst. Utskänkning av rusdrycker äger för närvarande rum vid vissa restauranger inom större nöjesområden, såsom Liseberg i Göteborg och Folkets park i Malmö. Det finns också andra utskänkningsrättigheter, som blivit hävdvunna och som måhända bör undantagas från förbudet. Nykterhetskommittén föreslår, att det överlämnas åt Kungl. Maj:t att undantagsvis, när särskilda skäl finnes, meddela tillstånd till rusdrycksutskänkning även inom här åsyftade områden.

Rättigheterna till utskänkning av alkoholdrycker på idrotts- och nöjesplatser torde emellertid medföra mindre olägenheter ur nykterhetssynpunkt än förtäringen av medhavda rusdrycker. Det finns för närvarande intet allmänt förbud mot spritförtäring på allmän plats, men sådant förbud förekommer i åtskilliga lokala ordningsstadgor, och det framgår av domstolarnas praxis, att sådan förtäring ofta betraktas som förargelseväckande beteende. Det torde också vara en allmän åsikt, att spritförtäring inte bör tolereras vid idrottstävlingar, dansbanetillställningar eller liknande tillfällen. Det är vidare uppenbart, att möjligheten att beivra och förhindra fylleri på dessa platser, där huvudsakligen ungdom samlas, skulle högst avsevärt utökas, om det funnes ett förbud mot förtäring och förvaring av rusdrycker, inte bara ett förbud mot att uppträda berusad, vilket senare är ett mångtydigt begrepp. Bland annat skulle man med en sådan bestämmelse kunna effektivt förhindra langare att på nöjesplatserna bjuda ut sina varor till de ungdomliga besökarna. Nykterhetskommittén vill därför föreslå, att ett förbud mot

förtäring och förvaring av rusdrycker på sådana platser fogas till 5 kap. 9 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Bestämmelserna bör även omfatta förbud för arrangörer eller ledning att tillåta förtäring eller förvaring och alltså vara konstruerade på samma sätt som motsvarande förbud mot spritdrycksförtäring på vinrestauranger eller rusdrycksförtäring på ölkaféer och nykterhetskaféer.

Vid yttrandet fanns fogade förslag till erforderliga författningsändringar.

Nykterhetskommitténs yttrande remitterades till kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser (vilka hörde länsnykterhetsnämnder och kommunala myndigheter i den utsträckning som ansågs lämpligt) samt till Föreningen Sveriges stadsfiskaler, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Nykterhetsnämndernas riksförbund, Riksidrottsförbundet, Sveriges idrottsplatsförbund, Svenska travsportens riksförbund och Folkets parkers centralorganisation.

Förslaget till *utskänkningsförbud* på nöjes- och idrottsplatser tillstyrktes av 18 länsstyrelser, 4 organisationer, 25 länsnykterhetsnämnder, fullmäktige i 46 städer, fullmäktige i 42 landskommuner och 7 polismyndigheter. Länsstyrelserna i Malmöhus och Gävleborgs län instämde i syftet men föreslog, att länsstyrelsen skulle kunna medgiva undantag från förbudet. Länsstyrelsen i Malmöhus län yttrade bl. a.

Länsstyrelsen har i princip ej något att erinra mot att i förordningen införes förbud mot utskänkning av rusdrycker inom område, som är för allmänheten tillgängligt såsom nöjes- eller idrottsplats, därest — såsom i förslaget också förutsatts — undantag i vissa fall kunna medgivas. Någon anledning synes dock ej föreligga att från länsstyrelserna till Kungl. Maj:t överflytta den tillståndsgivning, varom här är fråga. Lämpligt synes vara att i författningstexten angives att länsstyrelsen, sedan i annan stad än Stockholm magistraten och på landet kommunalnämnden avgivit yttrande, må, om särskilda skäl därtill äro, medgiva undantag från förbudet. Med hänsyn till gängse restriktiv praxis torde ett förbud, om det göres dispensabelt på nu föreslaget sätt, icke komma att medföra någon mera betydelsefull förändring.

Socialstyrelsen visade stark tveksamhet inför lagförslagets utformning och anförde.

De allmänna skäl, som kunna anföras för speciell återhållsamhet vid tillståndsgivningen å dylika platser, äro, att publiktillströmningen är mycket stark vid särskilda tillfällen och att publiken till stor del utgöres av ungdom. I fråga om nöjesplatserna tillkomma därjämte de betänkligheter mot tillstånd till rusdrycksutskänkning, som föranledes av att offentlig dans är den vanligaste nöjesformen å dylika platser. Beträffande idrottsplatserna torde den upplysta allmänna meningen vara bestämt inriktad mot alkoholförtäring i samband med idrottsutövning och åskådande av idrottstävlingar. För både nöjesplatser och idrottsplatser gäller slutligen, att de yttre anordningarna ofta äro ganska primitiva, till exempel i fråga om belysning, och att bevakningen är otillräcklig, särskilt vid stark publiktillströmning.

Dessa allmänna skäl ha emellertid medfört, att tillstånd till utskänkning av rusdrycker å sådana platser lämnats i mycket begränsad omfattning. Något påtagligt behov av en särskild anordning för ökad återhållsamhet i detta avseende kan därför knappast anses ha framträtt.

Kontrollstyrelsen avstyrkte förslaget och framförde följande allmänna synpunkter.

Kontrollstyrelsen finner för sin del, att strävandena att åstadkomma nykterhet och god ordning på nöjes- och idrottsplatser förtjäna att på allt sätt stödjas och främjas. Enligt kontrollstyrelsens mening har nykterhetskommittén emellertid vid utarbetandet av sitt förslag icke tillräckligt beaktat den synpunkt, som måste ligga till grund vid all lagstiftning i nykterhetsfrämjande syfte, nämligen att det lojala bruket av de drycker, varom fråga är, icke bör förbjudas i större utsträckning, än som är nödvändigt för att motverka och förhindra missbruk. Erfarenheten har tydligt visat, att alltför stränga restriktionsbestämmelser äro ägnade att medföra ett kringgående av de meddelade stadgandena, vilket i många fall icke kan bemästras av myndigheterna utan tvärtemot syftet åstadkommer olägenheter ur nykterhetssynpunkt och därtill minskar respekten för gällande föreskrifter.

Styrelsen anförde vidare.

Kommittén har icke gjort gällande, att rusdrycksutskänkningen vid de nu avsedda platserna skulle ha medfört några olägenheter ur nykterhetssynpunkt, utan förslaget har endast motiverats med en hänvisning till ett allmänt hållet uttalande av ungdomsvårdskommittén.

Under sådana förhållanden kan kontrollstyrelsen icke finna, att tillstånd till utskänkning av rusdrycker å nöjes- och idrottsplatser hittills meddelats i sådan omfattning eller på sådant sätt, att anledning föreligger att, såsom nykterhetskommittén föreslagit, principiellt förbjuda sådan utskänkning och överflytta den slutliga prövningen av hithörande ärenden från länsstyrelserna till Kungl. Maj:t.

Socialstyrelsen och kontrollstyrelsen efterlyste klara definitioner å begreppen nöjesplats och idrottsplats.

Överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Kristianstads samt Göteborgs och Bohus län, Svenska travsportens riksförbund, Folkets parkers centralorganisation, fullmäktige i 3 städer, fullmäktige i 6 landskommuner och 2 polismyndigheter avstyrkte förslaget.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anförde bl. a.

Länsstyrelsen hyser för sin del den uppfattningen, att förbudsvägen icke är rätta vägen, då det gäller att komma tillrätta med ungdomsfylleriet. En anhopning av förbud, sådan som för närvarande florerar ohämmat i vår nykterhetslagstiftning, kan lätteligen medföra en motsatt verkan mot den man vill åstadkomma genom att verka avtrubbande på ansvarskänslan. Vad beträffar det nu föreslagna förbudet torde detsamma icke vara behövligt om länsstyrelserna i allmänhet tillämpa en restriktiv nykterhetspolitik, då det gäller idrotts- och dansbanetillställningar.

Länsstyrelsen i Kristianstads län hade vidare svårt att förstå, varför ej länsstyrelserna skulle kunna anförtros uppgiften att avgöra, huruvida utskänkningsställe må förläggas inom område för nöjes- eller idrottsplats. Länsstyrelsen skulle väl vara den myndighet, som i alldeles särskild grad vore insatt i det egna länets nykterhetsförhållanden.

Liknande synpunkter anfördes av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Förslaget till *förtärings- och förvaringsförbud* på nöjes- och idrottsplatser tillstyrktes av socialstyrelsen, 22 länsstyrelser, 3 organisationer, 25 länsnykterhetsnämnder, fullmäktige i 47 städer, fullmäktige i 43 landskommuner och 10 polismyndigheter. Kontrollstyrelsen och länsstyrelsen i Skaraborgs län instämde i syftet men föreslog att förtärings- och förvaringsförbuden

skulle intagas i en kommande allmän ordningsstadga. Sveriges nykterhetsvänners landsförbund fann det angeläget att de föreslagna förbuden kom till stånd men hyste tvekan angående den lämpligaste placeringen av bestämmelserna. Enligt förbundets mening hörde sådana förbudsbestämmelser närmast hemma i en allmän ordningsstadga men praktiska skäl talade för att de infördes i författningarna om alkoholförsäljning.

Överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Kristianstads län, fullmäktige i 2 städer, fullmäktige i 5 landskommuner och 2 polismyndigheter avstyrkte förslaget.

Senare utredningar m. m.

Länsnykterhetsnämnden i Skaraborgs län vidtog under år 1948 på förekommen anledning en utredning angående nykterhetstillståndet hos de personer, som i egenskap av publik bevistade idrottstävlingar i länet eller medföljde idrottslag vid resor till olika tävlingar. Härvid uppdagades missförhållanden i fem polisdistrikt, medan övriga 17 distrikt var utan anmärkningar. Länsnykterhetsnämnden uttalade önskvärdheten av att de olika idrottsföreningarna i länet hade sin uppmärksamhet riktad på detta spörsmål samt vägrade berusade personer tillträde till idrottstävlingar.

Beträffande ordningsförhållandena vid utomhusfestplatserna i länet gav länsnämnden följande sammanfattande omdöme.

Även om nykterhets- och ordningsförhållandena vid de inspekterade festplatserna voro i stort sett utan allvarligare anmärkningar synes dock en icke obetydlig del av den manliga festpubliken hysa den uppfattningen, att alkoholförtäring hör samman med besök å en festplats. Så t. ex. iakttogs på en mindre festplats, som besöktes av en publik på ca 800 personer och där ordningen upprätthölls av en polisman samt av en ordningsvakt, flera »sällskap» ogenerat sitta och dricka medförda spritdrycker.

Vid stora idrottsevenemang har hänt att publiken gjort sig skyldig till otillbörligt uppträdande i samband med konsumtion av spritdrycker.[1] Det är tydligt att sådana tendenser hos publiken bör föranleda åtgärder från arrangörernas sida för att förhindra missförhållanden. I vissa fall har sådana åtgärder också vidtagits. Här kan även nämnas, att riksidrottsförbundets samarbetskommitté under åren 1951 och 1952 i samråd med nykterhetsorganisationerna bedrev en kampanj för nykterhet i samband med idrott.

Sveriges Storloges av IOGT Verkställande Råd har i en till nykterhetskommittén den 24 mars 1949 inkommen framställning föreslagit att varje form av servering, förtäring och förvaring av alkoholhaltiga drycker inom offentliga samlingslokaler och med dem i inre förbindelse stående lokaler, i vilka utskänkning icke är tillåten, skall effektivt förhindras. Med offentliga samlingslokaler avses »Ordenshus, föreningshus, Folkets Hus, bygdegårdar,

[1] Se bl. a. artikeln »Idrottsevenemang och rusdryckskonsumtion» i Tidskrift för systembolagen (TfS) 1944 sid. 83.

idrottshus och sporthallar, s. k. medborgarhus, skolornas gymnastik- och samlingslokaler m. fl.». I framställningen anföres följande.

Nu gällande bestämmelser äro i detta hänseende icke tillfredsställande. På sina håll synes lagen ha tolkats så, att om en lokal icke är att anse som utskänkningslokal, d. v. s. om inga som helst rättigheter förvärvats vare sig för utskänkning av alkoholhaltiga eller alkoholfria drycker, så betraktas den som ett privat område, där servering av vilka alkoholhaltiga drycker som helst må förekomma, blott det icke bevisligen sker mot kontant ersättning. Medförd sprit serveras alltså, på samma sätt som skett på vissa pensionat utan spriträttigheter. Man torde kunna utgå från att detta icke är i överensstämmelse med lagstiftningens andemening.

På många platser i landet har denna alkoholförtäring medfört mycket allvarliga olägenheter. Vi anse oss särskilt böra fästa uppmärksamheten på att en del dansföreningar i vissa trakter av landet anordnar ett slags knytkalas med dans, närmast avsedda för en medelålders publik. Vid dessa tillställningar medför deltagarna nästan undantagslöst rusdrycker. I många fall består matsäcken uteslutande av brännvin. Landsfiskalerna ha här haft starka erinringar att göra mot de allvarliga missförhållanden med grovt fylleri och liknande, som därvid framträtt.

Oavsett dessa grova utslag av alkoholmissbruk, synes det oss, att rusdrycksförsäljningslagstiftningens hela syfte mer eller mindre omintetgöres, om en fullständigt okontrollerad förtäring i stor skala på detta sätt tolereras vid sidan om utskänkningen inom de företag, som efter omsorgsfull prövning av myndigheterna ansetts böra tilldelas utskänkningsrättigheter. Ur samhällets synpunkt är det också angeläget, att i långt större utsträckning än vad som varit fallet under det senaste kvartsseklet söka begränsa de festligheter och andra sammankomster, vid vilka alkoholhaltiga drycker må förekomma. Den förbättring av nykterhetstillståndet, som samhället eftersträvar, kan icke nås, så länge vanebildningen genom anordningar av detta slag främjas. Här ifrågavarande lokaler ägas i stor utsträckning av folkrörelserna. Genom uthyrningen av desamma kan de nu ofrivilligt och indirekt komma att medverka till utbredande och vidmakthållande av en sed, som står i uppenbar motsättning till deras sociala och kulturella målsättning.

Nykterhetskommittén

Med beaktande av nu tillgängligt material har nykterhetskommittén omprövat frågan om rusdrycker på nöjes- och idrottsplatser. Av vad tidigare anförts framgår att problemet innesluter två spörsmål, dels frågan om utskänkning dels frågan om förtäring och förvaring.

Vad först frågan om *utskänkningsförbud* beträffar vill nykterhetskommittén anföra följande.

Den tillståndsgivande myndigheten torde ofta ha anledning att iakttaga stor återhållsamhet vid beviljande av utskänkningsrättigheter på nöjes- och idrottsplatser. Denna återhållsamhet betingas främst av försäljningsförordningens allmänna syfte att all försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Det torde numera på ansvarigt håll vara allmänt erkänt att rusdrycksförtäring inte bör tolereras vid idrottstävlingar. Och vid offentliga nöjestillställningar bör rusdrycker — inte minst med hänsyn till ungdomen — i möjligaste mån hållas borta. Man kunde därför i överensstämmelse med kommitténs ovan

refererade yttrande överväga att införa förbud mot utskänkning på nöjes- och idrottsplatser. Som kommittén framhållit i det tidigare förslaget, vore det emellertid i så fall av omständigheterna påkallat att i åtskilliga fall medgiva undantag från förbudet. Kommittén vill därför efter förnyat övervägande föreslå att utskänkningstillstånd normalt inte skall beviljas men att möjlighet därtill skall föreligga på grund av särskilda skäl. Med denna anordning synes det mest ändamålsenligt att avgörandet ligger hos länsstyrelserna. I tveksamma fall torde ärenden av detta slag ofta bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning genom att besvär anföres. Kommittén har alltså frångått sitt tidigare förslag beträffande tillståndsmyndigheten men har inte ändrat mening i sakfrågan. Kommittén förutsätter att möjligheterna att ge tillstånd utnyttjas sparsamt.

Nykterhetskommittén föreslår sålunda att tillstånd till utskänkning inom område, som är för allmänheten tillgängligt som nöjes- eller idrottsplats, skall av länsstyrelsen kunna meddelas endast om särskilda skäl kan andragas (34 § andra stycket i författningsförslaget). Som särskilda skäl torde få anses exempelvis att utskänkningsrättigheter redan finns på området och att inga anmärkningar framkommit mot restaurangens skötsel eller dess inverkan på nykterhetstillståndet bland anläggningens besökare. I fortsättningen diskuteras vissa frågor av betydelse för bestämmelsens tillämpning.

Enligt uppgift från kontrollstyrelsen har tillstånd till årsutskänkning av rusdrycker inom områden, som skulle kunna betecknas såsom nöjes- eller idrottsplatser och därmed närmast jämförliga områden, för oktrojperioden den 1 oktober 1949—den 30 september 1953 meddelats i följande omfattning:

Skansens restauranger	Stockholm	Spritdrycker
Tennisrestauranten (Tennisstadion)	»	»
Tre Kronor (Kungl. Tennishallen)	»	»
Rest. Fjädern (Badmintonhallen)	»	Vin
Restaurang Tyrol, Djurgården	»	»
Solvalla travbanas restaurang	»	»
Ulriksdals kapplöpningsfält	Solna	»
Restaurang Herrgår'n, Björknäs	Boo kommun	Spritdrycker
K. S. S. S:s klubbhus, Sandhamn	Djurö kommun	»
Tivolirestaurangen	Sölvesborg	»
Folkets park	Malmö	»
Jägersro	»	»
M. F. F.-stadions rest. (Tennisstadion)	»	Vin
Falsterbo golfklubb	Skanör m. Falsterbo	Spritdrycker
Bökebergs restaurang	Hyby kommun	»
Tyrolerrestaurangen i Folkets park	Lund	»
Klubbhuset å Tylösands golfbana	Söndrums kommun	»
Båstads golfklubb	Västra Karups kommun	»
Huvudrestaurangen å Liseberg	Göteborg	»
Lisebergs värdshus	»	»
Restaurang Vara, Liseberg	»	»
Restaurang Ekebacken, Liseberg	»	Vin
Åbyfältets restaurang	Mölndal	Spritdrycker
Gästgivaregården, Furuviksparken	Valbo kommun	»
Skidfrämjandets friluftsgård, Österström	Holms kommun	Vin

För det föreslagna stadgandets tillämpning är det nödvändigt att *innebörden av begreppen* nöjes- och idrottsplats klarlägges.

Vad först uttrycket *nöjesplats* beträffar avses därmed verkliga nöjesfält och dansbanor, medan däremot hit ej räknas fritidsområden, såsom parker, bad- och campingplatser. Ett utställningsområde kan icke som sådant hänföras till nöjesplats, ehuru det förekommer att ett utställningsområde har särskild men icke avgränsad nöjesavdelning, i vilket fall denna nöjesavdelning naturligtvis faller under den föreslagna bestämmelsen.

Vad därefter beteckningen *idrottsplats* angår åsyftas därmed förutom egentliga idrottsanläggningar även hästsportanläggningar, skjutbanor, tennisbanor, golfbanor o. d. Däremot torde friluftsbad även om det inrymmer anläggningar för utövande av idrott icke hänföras hit. Sveriges idrottsplatsförbund uttrycker saken så, att det enligt förbundets mening föreligger »en bestämd skillnad mellan å ena sidan en idrottsplats med dess speciellt nykterhetskrävande verksamhet och med en för idrottsutövarna och publiken till viss begränsad del av dagen koncentrerad vistelse på anläggningen och å andra sidan ett friluftsbad, vars huvudsakliga funktion är att mottaga en bredare allmänhet, som där tillbringar en större eller mindre del av sin dag i samband med badning».

När det gäller att avgöra om ett område är hänförligt till nöjes- och idrottsplats eller ej, måste också beaktas det i bestämmelsen givna villkoret att området skall vara för allmänheten tillgängligt. Härigenom utmönstras alla privata områden och alla anläggningar som är stängda för allmänheten.

Med ledning av det anförda torde Skansen i Stockholm och Furuviksparken utanför Gävle få anses som fritidsområden. Inom dessa fritidsområden finns dock nöjesfält, som är att betrakta som nöjesplatser.[1] Förhållandet är här analogt med de särskilda nöjesavdelningarna inom utställningsområdena. Vidare torde golfklubbarnas klubbhus få betraktas som privata delar av fritidsområden och likaså segelsällskapens klubbhus som privata anläggningar, varför där befintliga utskänkningsställen ej faller under den föreslagna bestämmelsen.

Däremot torde stadgandet vara tillämpligt på sådana mera kända ställen som Tennisrestauranten (Tennisstadion), Restaurang Tre Kronor (Kungl. Tennishallen), Restaurang Fjädern (Badmintonhallen), Restaurang Tyrol på Djurgården och Solvalla travbanas restaurang, samtliga i Stockholm; Ulriksdals kapplöpningsfält i Solna; Restaurang Herrgår'n i Björknäs, Boo socken; Tivolirestaurangen i Sölvesborg; Folkets park, Jägersro och MFF-stadions restaurang i Malmö; Tyrolerrestaurangen i Folkets park i Lund; restaurangerna å Liseberg i Göteborg; Åbyfältets restaurang i Mölndal. Av dessa nu uppräknade utskänkningsställen torde flertalet höra till dem som haft rättigheter en längre tid och beträffande vilka möjligheten till undantag från förbudet bör kunna komma till användning.

Även om begreppen nöjesplats och idrottplats tolkas så som kommittén

[1] Beträffande utskänkning inom Furuviksparken se rättsfall i TfS 1948, s. 62.

antytt, kan besvärliga gränsfall uppkomma. Hur skall t. ex. en invid en idrottsplats uppförd och för idrottsplatsens publik avsedd restaurang bedömas? Först kan konstateras att om restaurangen ligger inom det för idrottsplatsen inhägnade området fallet är klart. Men även om restaurangen är belägen utanför detta område, torde den i vissa fall vara att hänföra till området, nämligen om den är sammanbyggd med idrottsanläggningen eller eljest har sådant samband med idrottsplatsen, att dess funktion att tillgodose huvudsakligen idrottsutövarna och idrottspubliken är klar. Samma problem kan naturligtvis uppstå beträffande en nöjesplats. Ligger restaurangen inom nöjesplatsens område, finns intet utrymme för tvekan, även om restaurangen och nöjesplatsen drives i olika regi. Ligger restaurangen däremot utanför området utan att ens gränsa till nöjesplatsen, kan man, även om båda drives i samma regi, knappast tala om sådant samband att utskänkningsstället behandlas såsom hörande till nöjesplatsen. Dessa och liknande situationer får avgöras från fall till fall.

Nykterhetskommittén övergår slutligen till frågan om *förtärings- och förvaringsförbud.*

Såsom tidigare framhållits torde den lagliga utskänkningen av rusdrycker på nöjes- och idrottsplatser ha medfört mindre olägenheter ur nykterhetssynpunkt än förtäring av rusdrycker, som publiken fört med sig. Denna uppfattning synes ha delats av remissmyndigheterna, som med få undantag tillstyrkte förslaget om förtärings- och förvaringsförbud.

Nykterhetskommittén har fortfarande den uppfattningen att förtäring av rusdrycker ej bör förekomma på nöjes- och idrottsplatser men kommittén ansluter sig till den av kontrollstyrelsen med flera remissmyndigheter framförda meningen att föreskrifter härom har sin naturliga plats i en allmän ordningsstadga. Ordningsstadgeutredningen föreslog förbud mot förtäring av alkoholhaltiga drycker å allmän plats och vid offentlig tillställning, alltså förbud med betydligt längre räckvidd än de av nykterhetskommittén tidigare föreslagna förtärings- och förvaringsförbuden på nöjes- och idrottsplatser. Ordningsstadgeutredningens förslag till allmän ordningsstadga överarbetas emellertid för närvarande av särskilda den 22 september 1949 tillkallade *sakkunniga för översyn av ordningsstadgan för rikets städer m. m.* Ur direktiven för de sakkunniga må följande anföras.

Frågor om tillställningar av ren nöjeskaraktär (allmänna folknöjen), idrottstävlingar och andra tillställningar, som icke åsyfta överläggning om allmänt eller enskilt ärende, böra alltjämt regleras i ordningsstadgan. Härvid böra de sakkunniga eftersträva en lämplig avvägning mellan å ena sidan intresset ur ordningens och sedlighetens synpunkt att nöjeslivet hålles inom rimliga gränser och att god ordning och nykterhet upprätthålles samt å andra sidan vikten av att icke medborgarnas disposition av sin fritid till men för den allmänna trivseln kringgärdas av onödiga restriktioner.

En speciell fråga, som berett vissa svårigheter i tillämpningen och som därför bör särskilt uppmärksammas av de sakkunniga, utgör ordningsvakthållningen vid de offentliga tillställningarna. — — — De sakkunniga böra därför överväga, om ej ordningsstadgan lämpligen bör kompletteras med uttryckliga bestämmelser om ansvaret för ordningshållningen vid offentliga tillställningar.

Av direktiven framgår att prövningen av de tidigare av nykterhetskommittén föreslagna förtärings- och förvaringsförbuden faller inom ramen för de sakkunnigas uppdrag. De sakkunniga torde även böra uppmärksamma det av IOGT framlagda förslaget om förbud mot servering, förtäring och förvaring av alkoholhaltiga drycker inom offentliga samlingslokaler och med dem i inre förbindelse stående lokaler, i vilka utskänkning icke är tillåten (jfr s. 291). Kommittén har med hänsyn härtill överlämnat sitt material till de sakkunniga för närmare övervägande.

Kap. 17. Åtgärder mot olämplig reklam

Frågans uppkomst och tidigare behandling

En av huvudprinciperna för den svenska nykterhetslagstiftningen är att försäljningen av rusdrycker inte skall vara förenad med enskilt vinstintresse. På partihandelns område är denna princip genomförd i så måtto att AB Vin- & spritcentralen äger ensamrätt till försäljning av rusdrycker till återförsäljare. En tillverkare kan således inte sälja till någon annan köpare inom landet än Vin- & spritcentralen. Däremot är det inte förbjudet för enskilda att verka som agenter för in- eller utländska tillverkare och uppbära provision för denna verksamhet. Det är inte heller förbjudet att göra reklam för rusdrycker. Någon sådan bedrives inte av Vin- & spritcentralen eller av systembolagen, men det förekommer i viss utsträckning att utländska firmor eller deras agenter i Sverige annonserar eller på annat sätt reklamerar för sina varor. Denna reklam har väckt offentlig diskussion och man har ansett att den i en del fall utformats så att den utöver att främja det reklamerade varuslaget på bekostnad av andra också uppfattats som en uppmaning till allmänheten att öka konsumtionen av rusdrycker över huvud taget.

För tillverkning och försäljning av öl finns ingen lagstadgad begränsning av det enskilda vinstintresset och inte heller någon inskränkning i rätten att reklamera för varorna. Även ölreklamen har kritiserats vid skilda tillfällen.

Frågan aktualiserades redan 1939 genom en *interpellation* i andra kammaren av herr *Mosesson*. På denna svarade finansminister *Wigforss* den 7 juni 1939 att han ansåg det tydligt att åtgärder som är ägnade att stimulera förbrukningen av rusdrycker inte kan sägas vara väl förenliga med alkohollagstiftningens andemening.

Då reklamverksamheten går ut på att åstadkomma en sådan ökning, kommer denna verksamhet givetvis i strid med den grundsats, som varit en av huvudlinjerna i svensk lagstiftning på detta område, och det föreligger därför även enligt min uppfattning anledning att överväga vidtagande av åtgärder gentemot denna propaganda, framför allt emot den som sker under mer eller mindre anstötliga former eller som rör sig med vilseledande eller till sanningshalten tvivelaktiga påståenden. Särskild uppmärksamhet synes därvid böra ägnas åt den reklam, som bedrives för olika slag av essenser, och åt frågan om utlämnande av sprit för tillverkning därav. Att helt förbjuda varje slag av reklam för alkoholhaltiga drycker lärer emellertid, så länge försäljningen av dessa drycker utgör en lagligen tillåten näring, knappast kunna komma i fråga.

Frågar man sig, vilka möjligheter som stå till buds då det gäller att begränsa alkoholdrycksreklamen över huvud taget och särskilt att komma till rätta med avarterna av densamma, så måste det till en början konstateras, att nu gällande lagstiftning icke torde innehålla något stadgande, på grund varav ett ingripande skulle kunna ske. Då denna fråga tidigare i olika sammanhang varit på tal, har det med rätta framhållits, att ett genom speciallagstiftning stadgat förbud mot

utbjudande av viss vara, vars spridande av särskilda skäl icke anses önskvärt, icke skulle bliva effektivt utan ett motsvarande förbud i tryckfrihetsförordningen. Den reklam, varom här är fråga, sker till stor del och måhända företrädesvis genom spridande av tryckta skrifter eller genom annonser i tidningar och tidskrifter. Genom speciallagstiftning skulle man visserligen kunna förbjuda utbjudandet av alkoholhaltiga drycker och stadga straff för den, som gjort utbjudandet, men då man härigenom icke skulle kunna träffa personer i utlandet, skulle ett effektivt bekämpande av den utländska reklamen med nödvändighet förutsätta, att boktryckare och tidningsutgivare här i landet kunde ställas till ansvar för den reklam, som utginge från tryckeriet eller inflöte i tidningen. En grundlagsändring i syfte att införa förbud mot alkoholdrycksreklam förefaller emellertid att vara en åtgärd, som icke bör övervägas, förrän andra utvägar visat sig resultatlösa.

Såsom en möjlig utväg återstår då — såsom interpellanten själv ifrågasatt — en auktoritativ vädjan till enskilda företag och sammanslutningar, som härvidlag främst äro ansvariga. Det förefaller icke osannolikt, att åtskilligt kan stå att vinna på denna väg, och jag är därför beredd att låta genom kontrollstyrelsen samt aktiebolaget Vin- & spritcentralen rikta hänvändelser till vederbörande i det syfte, som med interpellationen avses. Skulle dessa hänvändelser icke medföra åsyftat resultat, torde frågan om erforderliga åtgärder få upptagas till förnyat övervägande.

Finansministerns uttalande byggde på ett remissyttrande av kontrollstyrelsen den 10 maj 1939, i vilket även vissa konkreta åtgärder diskuterades.

Det synes böra kunna upptagas till övervägande, huruvida icke Vin- & spritcentralen skulle kunna vid inköp av utländska spritdrycker och viner med säljaren träffa avtal därom, att annonsering eller reklamering i görligaste mån undvekes, i all synnerhet om den skedde i former, som vore ägnade att väcka anstöt. Det kunde ju därvid från Vin- & spritcentralens sida framhållas, att om reklamering och annonsering skedde på sätt som hittills skett, man kunde riskera, att hela denna verksamhet genom svensk lagstiftning förbjödes.

I fråga om den av maltdryckstillverkarna bedrivna reklamen torde det vara svårare att genom någon slags vädjan ernå resultat. Det privatekonomiska intresset är nämligen i fråga om maltdrycksindustrien mycket starkt framträdande. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida icke den form av reklamverksamhet, som särskilt påtalats av interpellanten, nämligen att »öl är bröd i flytande form» ävensom att »öl är vitaminrikt», torde kunna bringas att upphöra genom påpekanden till de ledande inom bryggeriindustrien.

Vissa hänvändelser i det av statsrådet Wigforss nämnda syftet torde ha gjorts under den närmaste tiden efter interpellationssvaret. Frågan förlorade emellertid till stor del sin aktualitet under krigsåren, då importen av utländska rusdrycker omöjliggjordes eller starkt begränsades. Efter kriget fick saken på nytt aktualitet. Förhållandena belyses utförligt i en promemoria till finansministern av verkställande direktören i Spritcentralen, envoyén Sahlin. I promemorian, som är daterad den 21 januari 1947, erinras om att det privatekonomiska intresset stegvis eliminerats från rusdryckshanteringens olika grenar, så att i fråga om rusdryckshandeln endast två områden kvarstode, där någon begränsning inte funnes. Direktör Sahlin syftade då dels på serveringspersonalens intresse av drickspengar, dels på den verksamhet som inom landet bedrives av agenterna för utländska leverantörer av viner och spritdrycker. I promemorian skildras vidare utveck-

lingen i fråga om de uländska agenturerna från tiden för genomförandet av 1917 års lagstiftning.

I samband med den inlösen av företag inom vin- och spritdryckshanteringen, som verkställdes av Spritcentralen under de första åren efter dess tillkomst, blev jämväl ett betydande antal agenturer för utländska hus inom branschen föremål för inlösen. I stor utsträckning övertogs de inlösta agentfirmornas representation och rörelse av för ändamålet bildade aktiebolag, vilka fingo karaktären av dotterbolag till Spritcentralen. Såsom ledare för dessa företag placerades i regel agenturernas dittillsvarande innehavare, vilka för sitt arbete i dotterbolagens tjänst fingo fast lön och bidrag till kontorskostnader. Inflytande provisioner gottgjordes bolagen och kostnaderna för reklam bestredos helt av de utländska firmorna. Denna organisation av de s. k. agentbolagen har sedermera i huvudsak bevarats med undantag endast för grunderna för ledarnas ersättning, vilken under senare år i regel utgått med dels fast lön och dels en mindre andel av den för buteljimporterade varor inflytande provisionen.

Agentbolagen representerade vid sin tillkomst och ännu under åtskillig tid framåt de viktigaste utländska leverantörerna. Deras tillskapande var säkerligen på sin tid en åtgärd, som i hög grad underlättade den nya lagstiftningens tillämpning och särskilt partihandelns omläggning. De svårigheter i förhållande till de vinodlande länderna, som gjort sig gällande för en del andra staters vidkommande, då de sökt genomföra mer eller mindre långt gående inskränkningar i rusdryckshanteringen, kunde för vårt land så gott som helt undgås. Skulle 1917 års reformer ha förts ut i livet med bibehållande av ett stort antal privata agenturer för de ledande utländska husen, hade de i stort sett friktionsfria förhållanden, som präglade detta område av vår handelspolitik, sannolikt icke kunnat åvägabringas.

Utvecklingen under 1930-talet och det sista världskriget har emellertid förändrat läget. Steg för steg har Spritcentralens agentbolag övergivits av sina ursprungliga huvudmän, som burits av uppfattningen, att från Spritcentralen fristående och helt på provisionsgrundval avlönade agenter ägde större förutsättningar att medverka till en expansion av omsättningen än agentbolagens chefer med deras endast i mindre grad av försäljningens volym avhängiga inkomster. Därtill har kommit, att de mycket talrika nya leverantörer till Spritcentralen, som under senare år och särskilt under kriget uppträtt på marknaden, för sin representation här i landet i det stora flertalet fall engagerat enskilda agenter. Ett yttre, för envar skönjbart kriterium på denna utveckling är den årligen starkt växande reklamen — genom annonsering, broschyrer o. s. v. — för utländska viner och spritdrycker.

Läget är således numera, att den verksamhet, som bedrives av agentbolagen och som ursprungligen avsåg och även under någon tid lyckades hålla denna gren av rusdryckshandeln relativt fri från privatekonomiskt intresse, alltmer överflyglats av de enskilda agenterna och att därmed ett viktigt och växande område av hanteringen ånyo utlämnats till fritt spelrum för enskild företagsamhet med direkt intresse av rusdryckskonsumtionens stegring, i uppenbar motsättning mot en av de ledande grundsatserna för reformarbetet på detta område av sociallagstiftningen. Förutom de sociala och ekonomiska aspekter, som äro att anlägga på frågan, berör denna emellertid även med handelspolitiken sammanvävda spörsmål.

Direktör Sahlin slutar sin framställning med att ifrågasätta om inte agentverksamheten borde göras till föremål för närmare utredning med syfte att framlägga förslag till en lösning som kunde avhjälpa de med verksamheten i dess nuvarande form förenade olägenheterna.

Nykterhetskommittén har från AB Vin- & spritcentralen inhämtat vissa uppgifter angående nuvarande förhållanden. För närvarande köper bolaget

genom ett 100-tal fristående agenter och har själv endast 8 agenturer. Alla fatvaror köpes dock numera direkt från utlandet (särskilt konjak och franska lättviner). Det är endast buteljvarorna som kan bli föremål för en till allmänheten riktad reklam. De härtappade varorna har inte de utländska leverantörernas namn på etiketterna och köparen vet därför inte från vilken firma varan kommer.

1950 importerades för 33,2 milj. kr., varav 17,6 milj. kr. på buteljimport och 15,6 på fatimport. Av de 17,6 milj. kr. på buteljvaror kom 8,0 milj. på Spritcentralens agenturer och 9,2 milj. på de fristående agenterna, som förtjänar 10—15 % av denna summa. Resterande 0,4 milj. kr. utgjordes av import utan förmedling av agenter. Hela fatimporten skedde direkt till Spritcentralen. Genom de fristående agenternas verksamhet har ett starkt privatekonomiskt intresse således här återinförts och under de senaste 15 åren förstärkts. Det bör framhållas, att om Spritcentralen undantagsvis köper buteljvaror direkt av en firma i utlandet, firmans agent i Sverige ändå får sin provision.

Utvecklingen har medfört en ökad reklamverksamhet, särskilt genom annonser. Tidigare var det vanligt att agenterna även besökte privatpersoner men detta förbjöds genom 1937 års lagstiftning (4 kap. 12 § Rff). Cirkulär med reklambroschyrer förekommer dock, och systembolagschefer och restauratörer uppsöks fortfarande personligen. Det har också uppgivits, att ersättning i viss utsträckning lämnats till serveringspersonal, t. ex. hovmästare i festvåningar, om de säljer av ett visst märke.

Spritcentralen har vid något tillfälle vägrat köpa av firmor som annonserat olämpligt, men detta har hittills endast skett när det varit fråga om illojal reklam med falsk ursprungsbeteckning. Det bör påpekas att systembolag på begäran av privatperson kan importera direkt från utlandet, om inte Spritcentralen för en viss vara (2 kap. 10 § i mom. och 4 kap. 11 § Rff). Dessa bestämmelser gör att Spritcentralen knappast kan vägra köpa ett märke som efterfrågas. Att reklamen verkligen har betydelse för efterfrågan har man märkt bl. a. under den stora annonskampanj för amerikansk whisky som pågick åren närmast efter kriget.

Alla ingripanden på detta område försvåras genom att de berör de handelspolitiska förbindelserna med utlandet. Det är därför av intresse att undersöka vad handelstraktaterna säger om agenturverksamhet. Vid förfrågan hos UD:s handelsavdelning har uppgivits att endast den franska handelstraktaten (av den 31 december 1881, ändrad den 2 december 1908) har uttryckliga bestämmelser därom. Det står där bl. a. (artikel 17):

> Franska handelsresande, som reser i Sverige för franska firmors räkning, får där ——— upptaga order med eller utan varuprov ——— utan att vara underkastade andra restriktioner än dem som inhemska handelsresande är underkastade. Franska handelsresande får inte i något hänseende behandlas sämre än andra nationers. Varje förmån, som beviljas någon annan nation, skall omedelbart gälla även Frankrike.

Den amerikanska handelstraktaten av 1935 undantar uttryckligen spritdrycker från den handelsfrihet som stadgas.

Med hänsyn till ordalydelsen i den franska traktaten synes man inte kunna förbjuda franska agenter att här verka för sina varor, men det synes vara möjligt att underkasta dem en viss kontroll, förutsatt att denna även gäller inhemska och andra nationers handelsresande.

Nykterhetskommittén.

Nykterhetskommittén delar den i interpellationssvaret av 1939 och i direktör Sahlins promemoria uttalade uppfattningen, att förhållandena på agenturverksamhetens område inte är tillfredsställande. Reklamen för olika rusdrycker har stundom bedrivits i olämpliga former.

Kommittén har diskuterat olika möjligheter att skapa en bättre ordning och funnit följande åtgärder vara förtjänta att närmare övervägas:

a) monopolisering av agenturverksamheten till Vin- & spritcentralen;

b) utvidgat förbud mot illojal reklam;

c) åtgärder från Vin- & spritcentralens sida mot firmor som reklamerar olämpligt;

d) tillstånd för agenturverksamhet.

I stället för eller samtidigt med de ovannämnda åtgärderna kan ytterligare tänkas:

e) rådgivning från Vin- & spritcentralen eller annat centralt organ ifråga om annonsering;

f) organiserad upplysningsverksamhet bland allmänheten.

Av de föreslagna åtgärderna synes ett förbud mot en ur nykterhetssynpunkt olämplig reklamverksamhet i och för sig vara möjligt att genomföra. I lagen om illojal konkurrens förekommer redan vissa bestämmelser som kriminaliserar osannfärdig reklam, bestickning m. m. i samband med utövning av näringsverksamhet. Genom skärpning eller precisering av dessa bestämmelser torde det vara möjligt att komma åt mera flagranta fall av olämplig reklam för alkoholdrycker. Men om man vill nå längre, synes svårigheterna att göra en rimlig gränsdragning bli mycket stora. Det torde för övrigt i ett stort antal fall kunna råda delade meningar om en viss reklams lämplighet. Avvägningen måste med nödvändighet bli i viss mån subjektiv. Gentemot bestämmelser, som avser att reglera reklam i tryckt form, kan också anföras de komplikationer som tryckfrihetsförordningen innebär i detta sammanhang.

Den lättast framkomliga vägen för kontroll av agenturverksamheten synes vara att kräva tillstånd för denna verksamhet. I vilken utsträckning en sådan åtgärd skulle kunna vålla handelspolitiska olägenheter torde dock böra närmare utredas. Nykterhetskommittén vill därför föreslå att frågan om tillstånd för agenturverksamhet beträffande spritdrycker och vin upptages till prövning under medverkan av särskild expertis på området. Därvid bör övervägas, utom lämpligheten av koncession över huvud taget, även frågan om koncessionen bör vara grundad på behovsprövning eller endast konstrueras på sådant sätt att tillstånd som missbrukas genom olämplig reklam kan indragas. I båda fallen torde en viss övervakning böra äga rum genom den tillståndsgivande myndigheten eller annat lämpligt organ.

Vare sig ett koncessionssystem införes eller ej, synes det vara önskvärt med en rådgivande verksamhet från något centralt organs sida till tjänst för dem som bedriver reklam på detta område.

I Finland har sedan 1936 till tidningar, agenter, bryggerier och reklamfirmor överlämnats vissa anvisningar angående reklamens innehåll och dessutom har Alkoholbolaget i förekommande fall påpekat mindre lämpliga annonsformuleringar för annonsörerna. Anvisningarna utarbetades på sin tid av en kommitté, där utom Alkoholbolaget även pressen, agentorganisationer och bryggerier var representerade. Ur anvisningarna må följande punkter citeras:

— —

2) att vid reklamen icke borde användas uttryckssätt, vilka måste anses locka eller mana till förtäring av alkoholdrycker, varför t. ex. följande uttryckssätt icke borde få förekomma: »drick», »njut», »— — efterfråga överallt — —», »— — om på Eder ort icke finnes, sänd en beställning — —», »— — håll alltid hemma — —», »Ni köper säkert även en annan gång», o. s. v.;

— —

4) att vid reklam för rusdrycker icke borde hänvisas till hälsa, medicinering, stimulerande av aptiten eller förkylningsbot ej heller göras reklam för alkoholdrycker såsom näringsämnen, förlänare av sinne för humor eller en känsla av välbefinnande eller såsom en hjälp vid bekymmer. Såsom exempel på dylik reklam kunde nämnas »det behagligaste före måltiden», »stimulerar aptiten», »bäst mot förkylning», »— — ger gott humör — —», »— — ger sinne för humor — —», »— — utplånar Edra bekymmer — —», o. s. v.;

5) man borde icke åberopa hemmens förnämhet eller rekommendera alkoholdrycker för olika tillfällen, såsom till julen eller påsken eller till förtäring i samband med bastu eller bad, och alltså icke göra reklam på följande sätt: »— — serveras i alla förnäma hem — —», »— — ger glans åt Edra i hemmet firade fester eller Edra restaurangkvällar —», »— — unna Er i kväll nöjet att — —», o. s. v.;

— —

7) icke idealisera rusdryckerna eller åberopa experter och auktoriteter eller giva detaljerade anvisningar rörande förtäring av rusdryckerna. Det oaktat kan likväl i korthet omnämnas t. ex. de i cocktailblandningarna ingående ämnena eller framhållas, tillsammans med vilken maträtt t. ex. ett vin bör drickas;

— —

10) icke missbruka alkoholbolagets namn på sådant sätt, att en person, som icke närmare känner till saken, får den uppfattningen, att det just är alkoholbolaget som annonserar.

Enligt meddelande från Alkoholbolaget till nykterhetskommittén har dessa anvisningar i regel följts. Man har t. o. m. ofta sänt annonsutkast till Alkoholbolaget för påseende i förväg. Under och efter kriget har annonseringen efter anmodan från bolaget nästan helt upphört. Några repressalier i form av köpvägran har inte förekommit från bolagets sida.

Det är troligt att en verksamhet av liknande slag som den finska skulle kunna vara till nytta även i Sverige. Hänvändelser till annonsörer lär tidigare i vissa fall ha gjorts utom från kontrollstyrelsen och Spritcentralen även från vissa systembolag samt från Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN) och dessa hänvändelser torde också ha givit resultat. Ett koncessionssystem skulle otvivelaktigt vara ägnat att medföra större försiktig-

het vid utformningen av reklamen och skulle också ge möjlighet att effektivt ingripa i händelse av missbruk. Alldeles oavsett om tillstånd kräves eller ej synes Vin- & spritcentralen ävensom CFN, vilket enligt kommitténs förslag skall fungera som statens organ för nykterhetsupplysning, böra uppmärksamma ev. förekommande olämplig propaganda och påpeka saken för annonsörerna. En rådgivning kan tänkas få betydelse inte bara för agenturernas utan även för bryggeriernas och bränneriernas annonsering.

Den intensifierade upplysningsverksamhet i nykterhetsfrågan som man eftersträvar är i och för sig en motvikt mot olämplig propaganda. Det kan dessutom tänkas att i konkreta fall en viss annonsering eller annan reklam kan föranleda att upplysningsverksamheten inriktas på sådant sätt att den verkar som en motåtgärd mot den olämpliga reklamen. Om en propagandakampanj av stor omfattning skulle igångsättas och i samband härmed felaktiga uppgifter angående alkoholens verkningar eller på annat sätt olämpliga uppmaningar skulle spridas, blir självfallet en sådan upplysningsverksamhet särskilt angelägen.

Nykterhetskommittén föreslår sålunda att frågan om tillstånd för (eller ev. monopolisering av) agenturverksamhet beträffande rusdrycker blir föremål för särskild utredning.

Kap. 18. Specialmotivering

Dispositionen i förslaget skiljer sig från Rff:s disposition huvudsakligen därutinnan, att bestämmelserna i 3 kap. Rff (Om rätt till detaljhandel) uppdelats och inarbetets i förslagets 3 kap. (Om utminutering) och 4 kap. (Om utskänkning) samt att vissa ordnings-, kontroll- och besvärsbestämmeler samlats i ett nytt kapitel, 5 kap. (Särskilda bestämmelser). Vidare har detaljbestämmelserna om partihandelsbolaget i förslaget insatts i samma kapitel som handlar om utminuterings- och restaurangbolagen, medan motsvarande bestämmelser i Rff återfinnes i det kapitel som handlar om partihandel och inport.

Allmänna bestämmelser i 1 kap. av förslaget har i jämförelse med motsvarande kapitel i Rff omdisponerats och delvis omarbetats. De två första paragraferna i förslaget innehåller definitioner. Därefter har införts en generell förbudsbestämmelse i 3 § för att redan från början tydligt utmärka vad som menas med olovlig försäljning. Detta allmänna stadgande kompletteras av vissa speciella förbudsbestämmelser i 4—6 §§. Därmed har den olovliga försäljningen avgränsats och förslaget övergår till den legala försäljningen. Reglerna härom inledes med förordningens ändamålsbestämmelse i 7 §.

1 §.

Såsom tidigare i olika sammanhang nämnts har till rusdrycker hänförts, förutom spritdrycker och vin, även maltdrycker av klass III, för vilka införts benämningen starköl.

Begreppen spritdryck och vin har samma innebörd som i Rff.

2 §.

Begreppet utskänkning definieras oförändrat såsom försäljning till förtäring på stället. Innebörden härav kommer emellertid, med hänsyn till det nya försäljningsbegrepp som kommittén uppställer i 3 §, att bli vidsträcktare än vad fallet är för närvarande. Se under 3 §.

3 §.

Här har såsom förut nämnts ansetts lämpligt att införa en generell förbudsbestämmelse. Det torde nämligen redan i detta kapitel i förordningens början vara värdefullt att kunna klart avgränsa den olovliga försäljningen från den legala försäljningen. Någon motsvarande bestämmelse finns icke i Rff, där det först av ansvarsbestämmelserna (7 kap. 1 §) framgår vad som menas med olovlig försäljning.

Här har vidare införts en definition på försäljning. Rff upptar icke någon sådan definition; uttrycket får därför i Rff anses ha den innebörd som det har enligt vanligt språkbruk.

I förslaget har det emellertid ansetts lämpligt att i anslutning till den generella förbudsbestämmelsen införa ett vidare försäljningsbegrepp. Allt tillhandahållande som sker mot ersättning räknas här till försäljning. Det är likgiltigt i vilken form ersättningen lämnas; inte endast penningar och varor utan även tjänstbarheter faller in under stadgandet. Sådana kompletterande specialregler, som Rff innehåller i 1 kap. 2 § sista stycket (tillhandahållande av rusdrycker å nattklubbar o. d.) och 6 § 2 mom. (användande av rusdrycker såsom bytesobjekt eller betalningsmedel), blir därigenom onödiga. Dessa förfaranden innefattas i det nya försäljningsbegreppet och skall sålunda alltjämt vara förbjudna.

S. k. lån av rusdrycker, d. v. s. utlämnande av rusdryck mot återbekommande av samma kvantitet av samma dryck, räknas för närvarande icke såsom försäljning; så skall icke heller ske enligt förslaget.

Genom att starköl enligt förslaget hänföres till rusdrycker, kommer dessa regler att gälla även starkölet. Tillhandahållande av starköl på grund av tjänsteavtal, t. ex. såsom dagöl eller friöl, blir sålunda icke tillåtet. Jfr i detta hänseende utdelning av öl (klass II), vilket föreslås fortfarande vara tillåtet (se SOU 1952: 55, s. 228 och 229, där även det nya försäljningsbegreppet behandlas utförligare).

I detta sammanhang vill kommittén beröra ett speciellt problem, nämligen frågan om *spritförsäljning till de anställda på restaurang*. Enligt utslag av Högsta domstolen den 18 december 1943 har sådan försäljning ej hänförts till utskänkning, »enär det i 5 kap. 11 § Rff stadgade förbudet mot utskänkning annorstädes än i lokal som godkänts vid besiktning icke kan anses gälla försäljning av rusdrycker till personalen för förtäring vid dess måltider inom arbetslokalen».[1] Kontrollstyrelsen hade uttalat sig i målet och kategoriskt förklarat att restauratören inte fick utskänka sprit till personalen på andra villkor (beträffande besiktigad lokal, mattvång, ransoner, tider etc.) än till allmänheten. Ombudsmannen i Sveriges Centrala Hotell- och Restaurantförening intygade emellertid att det »sedan ålder varit brukligt, att personalen vid restaurangerna i vårt land i samband med intagande av sina måltider inom till restaurangen hörande personalmatsalar eller andra lokaler, vilka icke besiktigats och godkänts för utskänkning av rusdrycker, haft rätt att förtära starkt begränsade kvantiteter rusdrycker». Enligt utlåtande i målet av juris professorn I. Agge skulle begreppet utskänkning endast innebära tillhandahållande av rusdrycker åt allmänheten. Det skulle »vara mot språkbruk och ratio legis stridande att beteckna personalen som gäster och tillhandahållandet till dem av rusdrycker som utskänkning». Agge påpekar att det i 1 kap. 2 § fjärde stycket Rff uttryckligen sagts att vad som stadgas angående utskänkning även skall gälla tillhandahållande av rusdrycker i samband med sådana tillställningar, till vilka tillträde är beroende av medlemskap i viss förening, som uteslutande eller väsentligen är bildad för att anordna dylika tillställningar, eller vilka eljest är att jämställa med offentliga tillställningar (bl. a. nattklubbar). Att detta tillägg, som gjordes

[1] Se referat i Tidskrift för systembolagen (TfS) 1944 sid. 128—130.

1932 i samband med att ordningsstadgan för rikets städer fick utsträckt tillämpning, ansetts nödvändigt, tyder enligt Agge på att lagstiftaren inte ansett tillställningar av denna typ och alltså inte heller andra privata tillställningar höra under Rff:s tillämpningsområde.

Såsom förut utvecklats uppställer nykterhetskommittén ett så vidsträckt försäljningsbegrepp att under försäljning inbegripes allt tillhandahållande som sker mot ersättning. Härigenom blir det fullt tydligt att såväl utskänkning i nattklubbar som i mer eller mindre slutna sällskap är försäljning i rusdrycksförsäljningsförordningens mening. Å andra sidan föreslår kommittén att nuvarande regler i 5 kap. 11 § Rff angående besiktning och godkännande av utskänkningslokal skall slopas, enär det i de flesta fall får anses tillräckligt att hälsovårdsnämnden godkänt serveringslokalen enligt bestämmelserna i nya livsmedelsstadgan (se under 42 § tredje stycket i förslaget). Till serveringslokal räknas även till densamma hörande biutrymmen, såsom lagerrum, omklädningsrum, tvätt- och diskrum. Serveringslokal får ej tagas i bruk förrän den godkänts av hälsovårdsnämnden.

Enligt den föreslagna ordningen skall försäljning av rusdrycker till restaurangpersonal för förtäring vid personalens måltider inom arbetslokalen alltid hänföras till utskänkning, eftersom det är fråga om tillhandahållande mot ersättning och försäljningen sker i godkänd serveringslokal. Serveringen av rusdrycker i sådan lokal (med därtill hörande biutrymmen) förlorar ej sin karaktär av utskänkning, därför att den sker till restaurangpersonalen. Härav följer att vanliga utskänkningsrestriktioner gäller för sådan utskänkning. Det torde nämligen icke finnas någon anledning att sätta utskänkningsbestämmelserna (måltidstvånget, 10 cl-regeln, utskänkningstiderna etc.) ur kraft för sådan utskänkning. Den av Högsta domstolen använda tolkningen av begreppet utskänkning kan sålunda icke tillämpas på den föreslagna ordningen.

Av det ovan sagda framgår att den sedan gammalt tillämpade praxis, att restaurangpersonalen vid sina måltider inom till restaurangen hörande lokaler som ej besiktigats haft rätt att förtära rusdrycker, enligt förslaget skall få den ändrade innebörden att serveringen till personalen i regel kommer att behandlas och redovisas såsom utskänkning. Härigenom blir det på grund av förtärings- och förvaringsförbuden i motsats till nu förbjudet för personalen att i lokalerna medtaga och förtära egna rusdrycker. Med hänsyn till utskänkningskontrollen kan det ej heller anses lämpligt att personalen för närvarande har en sådan rätt. Endast för den händelse personalmatsalen är belägen i en annan byggnad eller eljest på sådant sätt att den ej kan sägas höra till serveringslokalen med därtill hörande biutrymmen, vilket får avgöras från fall till fall, har personalen rätt att medtaga och förtära egna rusdrycker. I detta fall kan även det föreslagna institutet utskänkning av öl i personalmatsal användas, varvid gäller undantag från förtärings- och förvaringsförbuden (se kap. 14 s. 285 och 291). I personalmatsal som ej ligger i serveringslokal får å andra sidan icke utan särskilt tillstånd utskänkas rusdrycker till personalen.

4 §.

Nykterhetskommittén föreslår i annat sammanhang (se SOU 1952: 55, s. 97 ff.) att man medger försäljning inom landet av starköl, vars alkoholstyrka inte överstiger det nuvarande exportölets, d. v. s. 4,5 viktprocent. Lägre maximigräns har ej föreslagits, enär det bör vara möjligt att försälja även starkporter inom ramen för den fastställda gränsen. Genom bestämmelserna i 6 § har emellertid även i fortsättningen en möjlighet hållits öppen att inom landet försälja maltdrycker, vars alkoholhalt överstiger 4,5 viktprocent, dock endast för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt eller likartat ändamål.

Beträffande utskänkningen av starköl se under 36 § 1 mom. samt 13 kap. av allmänna motiveringen.

5 §.

1 mom. Genom detta stadgande som oförändrat upptagits i förslaget vill man liksom nu förhindra att den som tillverkar eller försäljer rusdrycker skänker bort sådana i samband med rörelsens bedrivande. Förbudet kommer i motsats till nu att gälla även gåva av starköl.

2 mom. i förslaget avviker till sin lydelse från motsvarande bestämmelser i Rff endast därutinnan, att orden »öppen salubod» utbytts mot »butik».

Av det nu gällande stadgandets placering i 5 kap. (om utskänkning) framgår, att med »utdelning» av rusdrycker endast åsyftas utdelning till förtäring på stället.[1] Enligt kommitténs mening bör emellertid all utdelning av rusdrycker i ifrågavarande fall vara förbjuden. Detta har angivits därigenom att stadgandet i förslaget placerats bland de allmänna bestämmelserna.

6 §.

Det kan synas tveksamt, i vilken mån möjligheterna att sälja rusdrycker på apotek för medicinskt ändamål bör bibehållas i den nya författningen. Med hänsyn till den föreslagna friare försäljningen av rusdrycker genom utminuteringsaffärerna kommer apoteksförsäljningen uppenbarligen inte att äga någon nämnvärd betydelse såvitt de vanliga rusdryckerna angår. Enligt medicinalstyrelsens mening bör för övrigt redan nu möjligheterna att inköpa sådana rusdrycker på apoteken starkt inskränkas. Detta framgår av en skrivelse, som styrelsen den 2 maj 1951 avlåtit till kontrollstyrelsen och i vilken även exportöl behandlas. Ur skrivelsen må här anföras följande.

Beträffande försäljningen av exportöl har en mindre utredning verkställts. Resultatet av denna utredning från ett antal slumpvis utvalda apotek synes tala för att vid förordnande av exportöl från apotek medicinska synpunkter icke alltid varit vägledande. Beträffande vin och spritdrycker har medicinalstyrelsen vid flera tillfällen bland annat i skrivelse till kontrollstyrelsen den 20 juni 1946 givit uttryck åt den meningen att varken vin eller andra till förtäring avsedda rusdrycker kunna anses hava något medicinskt värde.

[1] Jfr även TfS 1929 nr 12 sid. 1. Beträffande speciellt förbudet mot utdelning av rusdrycker vid auktioner se rättsfall i TfS 1944 sid. 245—247. Förbudet har ansetts tillämpligt även i det fall att utdelningen skett före auktionens början. Se rättsfall i TfS 1943 sid. 24.

Det är otvivelaktigt att hos personer, som vant sig vid alkoholstarka maltdrycker eller vid vin och spritdrycker, sådana drycker kunna utöva inflytande på vissa funktioner, t. ex. aptiten, eventuellt genom andra ämnen än alkohol. Detta förhållande innebär dock icke något skäl att fortsättningsvis under beteckningen läkemedel låta försälja dessa drycker på apotek, då, för att citera professorn N. Svartz, alkoholen kan fullständigt undvaras vid behandling av olika kroppsliga sjukdomstillstånd. Ur psykologiska synpunkter synes det vara av vikt, att dessa drycker icke längre försäljas från apotek såsom läkemedel. En eventuell önskan från enstaka läkares sida att förskriva dessa drycker bör kunna tillmötesgås genom bibehållande i viss utsträckning av kontrollstyrelsens rätt till medgivande av sådan förskrivning i form av rekvisition hos systembolagen.

I överensstämmelse härmed vill medicinalstyrelsen ifrågasätta sådana ändrade bestämmelser rörande försäljning av eau de vie, vin och exportöl å apotek, att dessa icke vidare skola försäljas såsom läkemedel. Däremot synes någon ändring ifråga om rätten att från apotek förskriva de huvudsakligen för utvärtes eller tekniskt bruk avsedda varorna absolut alkohol och koncentrerad sprit eller utspädningar därav icke för närvarande böra komma till stånd.

Enligt kommitténs uppfattning vinnes den enklaste och smidigaste lösningen av denna fråga genom att i författningen bibehålla de nuvarande möjligheterna till apoteksförsäljning men samtidigt ge Kungl. Maj:t befogenhet att närmare bestämma försäljningens omfattning. På grund av denna befogenhet kan Kungl. Maj:t då föreskriva exempelvis, att endast vissa slag av rusdrycker får säljas på apotek, att vissa kvantitetsbegränsningar skall iakttagas vid sådan försäljning o. s. v.

Försäljning av exportöl (och alltså även s. k. starkporter) på apotek regleras nu i första hand i 5 § 2 mom. förordningen den 1 juni 1923 (nr 141) angående förbud mot införsel till och försäljning inom riket av exportöl.[1] Enligt detta lagrum får exportöl på apotek säljas endast på behörig läkares (alltså icke veterinärs eller tandläkares) recept. Att i förslaget göra motsvarande undantag synes emellertid icke behövligt; i den mån starköl överhuvudtaget skall få säljas på apotek kan med de föreslagna bestämmelserna Kungl. Maj:t göra sådant undantag.

7 §.

Bestämmelsen i 1 kap. 3 § Rff, att all försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhavas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt, har oförändrad upptagits i förslaget. Stadgandet ger uttryck åt den grundläggande princip, som myndigheter och andra har att följa vid förordningens tillämpning.

9 §.

2 och 3 mom. Den alldeles övervägande delen av det vin, som konsumeras inom landet, utgöres av importerad vara. Import av rusdrycker skall enligt 12 § 1 mom. vara förbehållen partihandelsbolaget. Då allt vin lämpligen bör kontrolleras av detta bolag, har i förslaget liksom i Rff föreskrivits skyldighet för de inhemska vintillverkarna att sälja allt för hemmamarknaden avsett vin till partihandelsbolaget. Beträffande starköl torde däremot importen

[1] Författningen skall enligt kommitténs förslag upphävas.

bli skäligen obetydlig i jämförelse med den inhemska tillverkningen och det har därför ansetts vara en onödig omgång att låta även det inom riket tillverkade starkölet gå genom partihandelsbolaget.

4 mom. Ungefär motsvarande bestämmelser gäller redan nu även i fråga om exportöl. Bestämmelserna återfinnes i 6 § förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

10 §.

Enligt 13 § i förslaget tillkommer rätt till utminutering endast det av Kungl. Maj:t godkända utminuteringsbolaget, under det att tillstånd till utskänkning enligt 25 § ges direkt till företag eller enskilda restauratörer. På grund härav kommer systembolagens hittillsvarande rätt att inbördes idka partihandel att upphöra. Utminuteringsbolaget kan sålunda icke driva försäljning av rusdrycker till andra återförsäljare än sådana, som erhållit tillstånd till utskänkning.

12 §.

1 mom. Enligt Rff får rusdrycker importeras endast av partihandelsbolaget samt, efter tillstånd av kontrollstyrelsen, av systembolag. Dessa sistnämnda bolag bedriver emellertid icke någon import för egen del; den import, som äger rum genom dem, sker endast för privatpersoners räkning. Även denna s. k. privatimport går emellertid till största delen genom partihandelsbolaget och det finns en tydlig tendens att på detta bolag överflytta också den del av ifrågavarande import som ännu är kvar hos systembolagen.[1] Det torde därför icke finnas någon anledning att bibehålla importrätten för utminuteringsorganisationen. I förslaget har denna rätt alltså förbehållits partihandelsbolaget. Därav följer icke utan vidare att rusdrycker, som importerats för en privatpersons räkning, skall utlämnas direkt från partihandelsbolaget till personen i fråga. Det kan visa sig lämpligt att liksom för närvarande anlita utminuteringsorganisationen som mellanhand för vissa åtgärder av mera expeditionell natur, bl. a. registrering.

Proceduren vid privatimport av rusdrycker är för närvarande besvärlig och omständlig.[1] Förenklingar synes påkallade, särskilt i fråga om import av lättvin. Enligt vad nykterhetskommittén erfarit har bl. a. riksdagsrevisorerna sin uppmärksamhet riktad på saken. Detta specialproblem synes böra övervägas i särskild ordning.

Enligt förordningen om exportöl (nr 141/1923) får sådant öl för närvarande importeras endast i vissa speciella fall. I och med att starköl får säljas på samma sätt som vin torde samma regler böra gälla även i fråga om import av starköl.

3 mom. Enligt bestämmelsen i 1 mom. får i utlandet tillverkat starköl importeras endast av AB Vin- och spritcentralen. Partihandel med sådant öl får jämlikt 8 och 10 §§ bedrivas av detta bolag och utminuteringsbolaget.

Utländska maltdrycker som skall säljas här i landet bör i de svenska till-

[1] Nu gällande praxis i fråga om privatimport av rusdrycker behandlas i en uppsats i TfS 1950 sid. 208—211.

verkarnas och allmänhetens intresse vara underkastade samma grundläggande bestämmelser angående klassificering och identifiering, som gäller för de svenska maltdryckerna. Nykterhetskommittén föreslår därför att bestämmelserna i 3 och 27 §§ förordningen om tillverkning och beskattning av maltdrycker i tillämpliga delar skall gälla även importerat utländskt starköl. 3 § behandlar maltdryckernas klassindelning samt 27 § märkning av etikett och flaska. Det torde därvid vara tillräckligt att flaskan eller kärlet tydligt utvisar namnet på det utländska bryggeri, där tillverkningen skett, samt sifferbeteckning för den klass, till vilken maltdrycken i Sverige är hänförlig. På grund av de praktiska svårigheterna att märka flaskorna på sätt 27 § föreskriver, torde stämpling å kork, propp eller annan förslutning icke böra krävas i dessa fall. Denna paragraf stadgar vidare att kontrollstyrelsen äger meddela närmare föreskrifter om det sätt, på vilket uppgifterna skall anbringas. Även bestämmelsen att etikett icke må innehålla benämning, som är ägnad att giva maltdrycken sken av att vara av annan klass än den till vilken den är hänförlig, gäller beträffande allt utländskt öl.

Det bör enligt kommitténs mening åligga dem som bedriver partihandel med utländskt starköl (AB Vin- och spritcentralen och utminuteringsbolaget) att tillse att märkning sker i överensstämmelse med maltdryckstillverkningsförordningens och kontrollstyrelsens föreskrifter.

Ett stadgande, som reglerar nu behandlade fråga, har beträffande starkölet införts i förevarande moment. Motsvarande bestämmelse i fråga om öl (klass II) har införts i förslaget till ölförsäljningsförordning.

4 mom. De under a), d), e) och f) upptagna bestämmelserna gäller redan nu icke blott för spritdrycker och vin utan även för exportöl (enligt 3 § 1—3 och 5 mom. förordningen om exportöl). Bestämmelsen under b) har däremot för närvarande icke någon motsvarighet beträffande exportöl. I fråga om rätt för inresande att medföra exportöl gäller enligt den nyssnämnda förordningen (3 § 4 mom.), att denna rätt är begränsad till en liter; enligt förslaget tillkommer det Konungen att bestämma kvantiteten även såvitt starköl angår.

5 mom. Samma regel gäller redan nu även för exportöl (enligt 7 § förordningen om exportöl).

13—19 §§.

Dessa paragrafer behandlas i huvudsak i den allmänna motiveringen; se av denna kap. 7 och 8 samt, beträffande 14 och 16 §§, även kap. 10. 15, 18 och 19 §§ kommenteras dock i vissa hänseenden här nedan.

15 §.

I denna paragraf avsedda åtgärder skall ankomma på utminuteringsbolaget i stället för vederbörande systembolag. Kontrollstyrelsens nuvarande befogenhet att meddela närmare föreskrifter om uttagande av utgifterna för sådan försändning, som oförmäles i paragrafen, har slopats, enär bestämmelser härom torde intagas i det avtal, som enligt 64 och 68 §§ i förslaget skall upprättas mellan staten och utminuteringsbolaget.

Beträffande frågan om de lämpliga formerna för järnvägspersonalens med-

verkan vid den kostnadsfria försändningen av rusdrycker har nykterhetskommittén avgivit yttrande den 15 mars 1945.[1] Kommittén anser icke den nuvarande ordningen medföra sådana olägenheter att en omläggning av försändningen av rusdrycker genom järnvägens försorg bör övervägas. Kommittén har sålunda icke funnit anledning föreslå någon ändring på denna punkt.

18 §.

Nykterhetskommittén förutsätter, att i lagen om nykterhetsvård skall finnas bestämmelser om rätt för nykterhetsvårdsorgan att få uppgift om viss persons inköp av rusdrycker.

Kommittén har under denna paragraf, under 19 och 20 §§ samt vid behandlingen av vissa stadganden i Rff (s. 352) fäst uppmärksamheten på vissa bestämmelser, som enligt kommitténs mening bör inflyta i den nya lagen om nykterhetsvård. Några författningsbestämmelser på dessa punkter har emellertid ej utarbetats, utan kommittén har endast skisserat innehållet i de föreslagna reglerna. Anledningen härtill är att kommittén ej haft möjlighet att insätta de föreslagna bestämmelserna i deras rätta sammanhang. Nuvarande alkoholistlag ligger i stöpsleven och har sålunda ej kunnat tjäna som underlag för bestämmelsernas utformning. Vidare har alkoholistvårdsutredningens förslag till lag om nykterhetsvård (SOU 1948: 23) vid remissbehandlingen blivit föremål för ett stort antal erinringar och har därför ansetts mindre lämpat som utgångspunkt. Nykterhetskommitténs förslag torde sålunda få beaktas vid den fortsatta bearbetningen av alkoholistvårdsutredningens förslag inom vederbörande departement.

19 §.

Det förutsättes, att i lagen om nykterhetsvård skall regleras de fall, då länsnykterhetsnämnd äger avstänga en person från inköp av rusdrycker hos utminuteringsbolaget. Sådan avstängning (ev. begränsning av inköpsrätten) bör kunna äga rum i fråga om:

1) den som varit föremål för hjälpåtgärder, övervakning eller sluten vård enligt lagen om nykterhetsvård,

2) den som gjort sig skyldig till rattfylleri eller varit överlastad av alkoholhaltiga drycker,

3) den som eljest gjort sig skyldig till straffbelagd handling och därvid varit påverkad av sådana drycker,

4) den som gjort sig skyldig till vissa kvalificerade fall av olovlig försäljning, nämligen överlåtelse till avstängd person eller till person under 21 år, yrkesmässig överlåtelse eller eljest överlåtelse i större omfattning.

20 §.

Uttrycket »starka drycker» i Rff synes böra utbytas mot det vidare uttrycket »alkoholhaltiga drycker» (jfr kap. 13 s. 259).

Olovligt tillhandahållande innefattar förutom olovlig försäljning även

[1] Angående frågans tidigare behandling se TfS 1945 sid. 55 och 159—162.

gåva till avstängd person eller person under 21 år. I lagen om nykterhetsvård bör sådana gåvor förbjudas. I denna lag bör även finnas bestämmelser om skyldighet för butikspersonalen att meddela länsnykterhetsnämnden anmärkningsvärda iakttagelser beträffande viss köpare (genom angivande av födelsenummer).

Den nuvarande bestämmelsen i 4 kap. 10 § andra stycket att avhämtning icke må äga rum genom ombud som kan antagas ej hava fyllt 18 år synes efter ordalagen närmast syfta på det fall att en person för annans räkning avhämtar rusdrycker som redan blivit inköpta, d. v. s. tjänstgör endast såsom bud. Bestämmelsen har emellertid i första hand ansetts gälla själva inköpet. Person som för annans räkning inköper rusdrycker — uppträder som ombud i egentlig mening — måste sålunda ha fyllt 18 år.[1]

Enligt kommitténs uppfattning bör person, som ej fyllt 18 år eller som av länsnykterhetsnämnden avstängts från rätten att inköpa rusdrycker för egen räkning, ej heller för annans räkning — i egenskap av ombud — få inköpa sådana drycker. Kontroll härav kan stickprovsvis eller under en period anordnas i utminuteringsaffärerna. Utminuteringsbolaget kan sålunda vid behov kräva ombudslegitimation.

Däremot synes rätten att för annans räkning endast avhämta rusdrycker, som redan blivit inköpta, lämnas fri. Kommittén har sålunda ej bibehållit gällande förbud mot avhämtning genom person som är under 18 år.

Någon motsvarighet till 4 kap. 10 § sista stycket Rff har icke upptagits i förslaget. Sådan bestämmelse avses i stället skola inflyta i det avtal, som enligt 64 och 68 §§ i förslaget skall upprättas mellan staten och utminuteringsbolaget, samt i de ordningsföreskrifter, som bolaget förutsättes skola utfärda för utminuteringsaffärerna.

21 §.

Bestämmelserna i första stycket, som är likalydande med 4 kap. 9 § 2 mom. Rff, har liksom detta stadgande till syfte att förhindra ombudskap i vissa former, nämligen bedrivet såsom rörelse eller eljest utövat i större omfattning och mot ersättning.

25 §.

1 mom. Detta moment motsvaras i Rff av 1 kap. 5 § 3 mom. jämte 1 och 2 mom. i samma paragraf.

I formellt avseende föreligger en betydande skillnad mellan förslaget och nu nämnda lagrum. Medan behörighetsvillkoren för rätt till utskänkning i Rff utformats endast som en hänvisning till motsvarande villkor för rätt till ledamotskap i styrelse för vissa rusdrycksförsäljningsbolag, har bestämmelserna i förslaget en fullt självständig karaktär.

Bland de sakliga olikheterna bör i första hand nämnas, att bestämmelserna i förslaget i tillämpliga delar gäller även juridiska personer, medan stadgandena i Rff enligt sin avfattning kan direkt tillämpas endast på fysiska

[1] Se rusdryckslagstiftningsrevisionen (SOU 1934:39) sid. 363 och artikeln »Ombudskontrollen» TfS 1941 sid. 172.

personer. En annan olikhet består däri, att icke alla i förslaget upptagna diskvalifikationsgrunder för rätt till utskänkning — såsom i Rff — tillika utgör hinder att vara ledamot i styrelse för restaurangföretag. Person, som avses i andra stycket under c), kan nämligen vara sådan ledamot, ehuru han icke kan erhålla tillstånd att själv idka utskänkningsrörelse. Tillräckliga skäl att utesluta en sådan person från styrelseledamotskap har icke ansetts föreligga. Ej heller har skäl ansetts föreligga att som för närvarande alltid utesluta den som äger till avsalu tillverka maltdrycker eller är styrelseledamot i bryggeriföretag från möjligheten att vara ledamot i styrelse för restaurangföretag eller att själv driva utskänkning av rusdrycker.

De i Rff uppställda kraven att den blivande tillståndsinnehavaren skall ha gjort sig känd för ordentlighet och prövas i övrigt vara lämplig för uppdraget har oförändrade införts i förslaget. Länsnykterhetsnämnden äger självfallet såväl som de lokala remissinstanserna och länsstyrelsen ingå i prövning av sökandens personliga lämplighet.

Om behörighetskraven icke är uppfyllda, då ansökan om tillstånd prövas, skall ansökningen givetvis avslås. Skäl till avslag föreligger alltså bl. a. om tillstånd sökes av ett bolag, i vars styrelse finnes person, som avses i förevarande moments tredje stycke. Uppkommer under tillståndstiden en sådan situation som avses i a)—c), blir bestämmelserna i 39—41 §§ tillämpliga. Se vidare under dessa paragrafer ävensom under 28 §.

2 mom. Liksom enligt Rff skall, då utskänkningsrörelse bedrives av juridisk person, för rörelsen finnas en av myndighet godkänd föreståndare. Medan godkännande enligt Rff lämnas av kontrollstyrelsen, har emellertid kommittén ansett lämpligast att godkännande meddelas av den tillståndsgivande myndigheten i samband med prövningen av ärendet i övrigt. Tillståndsmyndigheten bör göra den utredning om vederbörandes person som kan anses påkallad. Särskilt i det fall, då den föreslagne föreståndaren kommer från annan ort, bör myndigheten söka utröna, om han tidigare varit föreståndare för rörelse av här avsett slag och om han därvid visat sig olämplig; skulle så vara fallet utgör detta naturligtvis ett starkt skäl mot godkännande.

Stadgandet i andra stycket innebär en nyhet. Det synes praktiskt att en vikarie för föreståndaren kan godkännas redan i samband med tillståndets beviljande; avbrott i rörelsen, som annars eventuellt skulle uppstått i avvaktan på godkännande av en ersättare för föreståndaren, kan på detta sätt undvikas.

Kravet på särskild föreståndare för juridisk persons utskänkningsrörelse gäller enligt Rff icke utskänkning, som bedrives å luftfartyg.[1] Kommittén har emellertid icke funnit anledning uppställa något sådant undantag från den allmänna regeln. Även för rörelse, för vilken tillstånd lämnats enligt 35 §, torde, oavsett trafikens art, alltid böra finnas en föreståndare i de fall då rörelsen drives av en juridisk person.

3 mom. Beträffande detta moment se kap. 11 s. 197—202 och 209.

[1] Angående sådan utskänkning se närmare under 35 § nedan.

26 och 27 §§.

Beträffande innehållet i dessa paragrafer hänvisas till kap. 11 och till övergångsbestämmelserna.

28 §.

Med denna paragraf inledes de bestämmelser, som reglerar ansökningsförfarandet i de vanliga utskänkningsärendena, d. v. s. sådana som avser annan årsutskänkning än turist- och trafikutskänkning.

Första och andra styckena behandlas i kap. 11.

Beträffande tredje stycket må här anmärkas, att sökandens (resp. föreståndares eller föreståndarvikaries) lämplighet kan visas t. ex. genom intyg av stadsfiskal, landsfiskal, ordförande i stads- eller kommunalfullmäktige eller annan myndighetsperson. Då fråga är om förnyelse av tillstånd torde sökandens behörighet i regel vara känd av länsstyrelsen.

Olikheterna mellan innehållet i paragrafens fjärde stycke och 3 kap. 8 § Rff betingas bl. a. därav, att sistnämnda lagrum utgår från att varje ansökan som regel avser flera utskänkningsställen[1] medan det föreslagna utskänkningssystemet däremot måste medföra att en ansökan vanligen kommer att avse endast ett utskänkningsställe. I den mån en sökande önskar tillstånd för flera restauranger inom samma län, finns emellertid inte heller enligt det nya systemet något hinder mot att uppta dem i samma ansökan.

29 och 30 §§.

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till kap. 11.

Tredje stycket i 30 § avser ärenden, där tillstånden icke är avsedda att gälla från oktrojperiodens början.

31 och 32 §§.

Angående innehållet i dessa paragrafer se kap. 12.

33 §.

Såsom i annat sammanhang berörts (se s. 286) har kommittén övervägt, huruvida ett enklare förfarande beträffande ärenden angående tillfällig utskänkning åtminstone för vissa fall skulle kunna införas. På anförda skäl har kommittén emellertid stannat för att icke föreslå något sådant. Enligt förslaget skall alltså, liksom enligt Rff, ärenden angående tillfällig utskänkning behandlas på i stort sett samma sätt som ärenden angående årsutskänkning. Vissa olikheter föreligger emellertid. Enligt 33 § andra stycket i förslaget skall sålunda — liksom enligt 3 kap. 11 § 3 mom. Rff — vederbörande kommun icke såsom vid årsutskänkning alltid behöva företrädas

[1] Det torde vara vanligt att systembolag i en och samma ansökan upptar alla de utskänkningsställen, för vilka tillstånd önskas.

av fullmäktige utan kunna delegera sin yttranderätt i sådana frågor angående tillfällig utskänkning, som skall behandlas under löpande oktrojperiod. Denna anordning har givetvis tillkommit för att förfarandet skall bli enklare och snabbare. Utformningen av delegationsinstitutet överensstämmer enligt förslaget i stort sett med gällande bestämmelser. Stadgande om att magistrat resp. kommunalnämnd skall höras i fråga, huruvida delegation skall tillsättas eller ej, har emellertid ansetts onödigt. Vidare föreligger den olikheten att yttranderätten enligt förslaget kan delegeras ej blott, såsom enligt Rff, på särskilt utsedda personer utan även på ett kommunalt organ. Denna anordning har i fråga om ölförsäljningen införts på grund av en särskild framställning till kommittén, som redovisas i maltdrycksbetänkandet (SOU 1952: 55, s. 276), och det har ansetts lämpligt att en liknande möjlighet finnes även för rusdryckernas del.

34 §.

Bestämmelserna i första stycket är i sak oförändrade. Stadgandet i andra stycket behandlas i kap. 16.

35 §.

Såsom i annat sammanhang (s. 204) framhållits är trafikutskänkningen enligt förslaget en art av årsutskänkning (eller undantagsvis av tillfällig utskänkning), medan den däremot enligt Rff är ett alldeles speciellt slag av utskänkning med en tillståndstid av högst ett år. I övrigt har emellertid själva begreppet trafikutskänkning samma innebörd enligt förslaget som enligt Rff.

Förslagets bestämmelser om den tillståndsgivande myndigheten (i princip Kungl. Maj:t) behandlas i kap. 11 (s. 202). Här må endast påpekas, att denna myndighet kan med stöd av 36 § 2 mom. vid tillståndets beviljande i olika hänseenden begränsa utskänkningsrätten, en möjlighet som torde vara av betydelse bl. a. i fråga om utskänkning av starköl i restaurangvagn. Såsom ägare till Aktiebolaget Trafikrestauranger har även järnvägsstyrelsen i likhet med varje restauratör rätt att vid behov företaga inskränkningar i utskänkningen.[1]

I förslaget har kretsen av dem, som kan erhålla tillstånd till trafikutskänkning å luftfartyg, icke såsom i Rff begränsats till företag för lufttrafik.[2] Detta innebär emellertid knappast någon saklig förändring; någon annan än vederbörande lufttrafikföretag självt kan givetvis icke utan företagets medgivande erhålla tillstånd till utskänkning å företagets maskiner.

För närvarande synes råda en viss osäkerhet om i vilken mån Rff är tillämplig på utskänkning ombord å svenska fartyg och luftfartyg på färd till

[1] Under senaste kriget meddelade järnvägsstyrelsen föreskrifter om måltidstvång och kvantitetsbegränsningar beträffande utskänkning av pilsnerdricka i restaurang- och kafévagnar samt i sovvagnar. Se TfS 1942 sid. 52.

[2] Bestämmelsen i Rff innebär i praktiken givetvis att tillstånd till utskänkning å ett visst luftfartyg endast meddelas det lufttrafikföretag, som använder luftfartyget i fråga.

eller från utlandet. Författningstexten säger ingenting direkt härom och inte heller förarbetena ger någon ledning. Enligt nykterhetskommitténs mening bör av praktiska skäl en lösning sökas efter i huvudsak följande linjer.

Då ett svenskt fartyg eller luftfartyg har lämnat svensk hamn respektive svensk flygplats för färd *direkt till utlandet* (alltså utan anlöpande av ytterligare svenska hamnar eller flygplatser) bör de svenska rusdrycksförsäljningsbestämmelserna icke längre anses gälla för fartyget eller luftfartyget i fråga. Ur svensk synpunkt torde nämligen som regel icke föreligga något intresse av att upprätthålla det svenska utskänkningssystemet å ett fortskaffningsmedel som på detta sätt har lämnat Sverige.[1] Den föreslagna principen skulle innebära, att för utskänkning å ett fortskaffningsmedel i det angivna läget icke skulle fordras tillstånd av svensk myndighet och att vid utskänkningen icke skulle behöva iakttagas svenska restaurangrestriktioner. Rätt till fri utskänkning skulle föreligga ända till dess fartyget eller luftfartyget återvänt till Sverige, d. v. s. till dess fartyget anlöpt sin första svenska hamn och luftfartyget sin första svenska flygplats. Härigenom tillgodoses även de av trafikflyget genom turistutredningen framförda önskemålen om att bli likställt med de fartyg, som med slutdestination till utländsk hamn under färd inom svenskt område äger rätt att servera spritdrycker till passagerare ombord. (Jfr s. 239 och 245).

För ett svenskt fartyg eller luftfartyg, som befinner sig på färd *mellan svenska hamnar* respektive svenska flygplatser (ävensom för fartyg som ligger i svensk hamn), bör däremot de svenska rusdrycksförsäljningsbestämmelserna gälla i full utsträckning, även om fortskaffningsmedlet i fråga är destinerat till utlandet eller kommer därifrån. I detta fall har fortskaffningsmedlet nämligen en sådan anknytning till svenskt territorium att det synes naturligt att kräva att svenska regler iakttages. För utskänkning ombord bör alltså fordras tillstånd av svensk myndighet och svenska restaurangrestriktioner skall iakttagas. Det sagda gäller givetvis i lika mån fartyg och luftfartyg i ren inrikestrafik. Skillnaden blir endast att dessa fartyg och luftfartyg blott kan få tillstånd att utskänka vin och starköl, medan tillstånd för den andra kategorien även kan avse spritdrycker.

Angående inköp av rusdrycker för trafikutskänkning ges vissa föreskrifter i 38 § 2 mom. Frågan om inköpen har sådant samband med själva utskänkningsreglerna att den lämpligen bör behandlas i anslutning till dessa. Föreskrifterna i 38 § 2 mom. är i sak av samma innebörd som motsvarande bestämmelser i Rff. I fråga om fartyg och luftfartyg utsäger de endast att rusdrycker, avsedda för utskänkning å fortskaffningsmedel vid tillfälle då dessa användes i inrikes trafik, skall inköpas hos utminuteringsbolaget. Hur fartyg och luftfartyg skall anskaffa rusdrycker, avsedda för utskänkning vid andra tillfällen, är något som ej beröres i förordningen. En redogörelse för hur detta för närvarande faktiskt tillgår torde emellertid vara motiverad.[2]

---

[1] Angående den mera lokalt betonade utrikestrafiken (t. ex. Öresundstrafiken) se nedan.

[2] Uppgifterna i de närmast följande två styckena har under hand inhämtats från generaltullstyrelsen.

Å fartyg eller luftfartyg, som skall avgå från svenskt tullområde till utrikes ort, får utan erläggande av tull eller skatt för proviantering tagas ombord *dels* å tullager (tullnederlag och transitupplag) eller provianteringsfrilager eller i frihamn upplagda rusdrycker, *dels* från utlandet inkomna, i tullpackhus kvarliggande rusdrycker, som anmälts till transitering med fortskaffningsmedlet i fråga, *dels ock* från AB Vin- & spritcentralen för utförsel inköpta rusdrycker. Å tullager eller provianteringsfrilager upplagda rusdrycker är i regel utländska sådana men kan även vara av inhemsk tillverkning. Rusdrycker, liksom annan proviant, får under nu rådande allmänna exportförbud i allmänhet icke tagas ombord å fortskaffningsmedel i utrikes fart till större myckenhet än vederbörande tullanstalt prövar erforderlig för resan. Rusdryckerna tages ombord under tullkontroll samt förseglas i lämpligt utrymme under tullverkets plomb eller sigill. Sedan fartyget eller luftfartyget lämnat Sverige får hela det förseglade förrådet fritt disponeras; förseglingen får då brytas av fortskaffningsmedlets egen personal. Under färd mellan svenska hamnar och flygplatser (samt under fartygs uppehåll i svensk hamn) kan däremot av förrådet användas endast de kvantiteter tullmyndigheterna utlämnar. Endast från provianteringsfrilager ombordtagna rusdrycker samt rusdrycker, som medförts från tidigare utländsk resa, får på detta sätt utlämnas. Utlämning sker efter hand, varje gång med den kvantitet som finnes erforderlig för nästa etapp av resan (t. ex. för färden till nästa svenska hamn).

Då fartyg inkommer till svenskt tullområde från utrikes ort och medför rusdrycker, utlämnas därav för förbrukning ombord tullfritt så stor kvantitet som för ändamålet beräknas åtgå under uppehållet i inkomsthamnen samt, om fartyget skall avsluta sin utländska resa å annan svensk ort, under färden till nästa hamn. Övriga rusdrycker förseglas såsom överskottsproviant. Om den utländska resan berör ytterligare svenska hamnar får emellertid, för färden mellan dessa, av de förseglade rusdryckerna efter hand utlämnas av tullmyndigheterna bestämda kvantiteter (på samma sätt som vid resa *till* utlandet). För luftfartyg gäller motsvarande regler.

Det torde böra ankomma på generaltullstyrelsen att föreslå de ändringar i tullförfattningarna och deras tillämpning som kan erfordras för att önskvärd kongruens skall uppnås mellan utskänkningsreglerna och anskaffningsförfarandet i vad gäller utrikesfarten.

Den ovan lämnade redogörelsen gäller även förhållandena inom den mera lokalt betonade utrikestrafiken mellan Sverige och de övriga nordiska länderna. Beträffande denna trafik har emellertid 1950 års statsrevisorer ifrågasatt vissa ändringar. Revisorerna har bl. a. uttalat följande.

För den utrikes fartygstrafiken i allmänhet har sedan gammalt medgivits ett provianteringsförfarande, vilket bereder möjlighet till skattefri utförsel av sådana till skeppsproviant hänförliga varor, som vid konsumtion eller försäljning inom landet eljest äro belagda med indirekta skatter av skilda slag. Förutom denna skattebefrielse åtnjutes, i den mån varorna äro av utländskt ursprung, jämväl befrielse från belöpande tullavgifter. De vittgående förmåner i form av tull- och skattefrihet, som sålunda innefattas i denna provianteringsrätt, komma fartyg av

praktiskt taget alla kategorier till del under förutsättning, att dessa genom tullmyndigheterna i vanlig ordning utklareras till utrikes ort samt att de i övrigt uppfylla föreskrivna tullformaliteter. Med hänsyn till den restauration, som i allmänhet förekommer ombord å fartyg i reguljär passagerartrafik speciellt på avlägsnare länder, torde provianteringsmöjligheterna ha sin största betydelse i vad avser denna trafik.

En särställning i den utrikes passagerartrafiken intar onekligen den reguljära persontrafik, som äger rum mellan Sverige och orter i de övriga nordiska länderna. I dessa fall är i huvudsak fråga enbart om en närtrafik med kortvariga och täta turer samt färdsträckor, som icke sällan väsentligt understiga rutter i den inrikes fartygstrafiken. I anslutning till den ombord å ifrågavarande fartyg bedrivna restaurangrörelsen förekommer regelmässigt såväl skattefri utskänkning av spritvaror, vin och exportöl ur fartygens proviantförråd som försäljning av obeskattade varor av skilda slag, såsom tobaksvaror, konfityrer, choklad, kex m. m. —

En undersökning av gällande utskänknings- och försäljningspriser ombord å fartygen utvisar, att dessa priser, ehuru de understiga de inom landet i motsvarande fall tillämpade, i betraktande av de låga inköpspriserna likväl måste anses vara relativt betydande. Detta måste sålunda innebära, att en väsentlig del av den bortfallande skattemarginalen utnyttjas vid prissättningen av dessa varor, vilket givetvis bör bidraga till en icke oväsentlig vinst för restaurationsrörelsen.

Enligt revisorernas mening framstår det såsom principiellt oriktigt, att betydande medel, vilka egentligen ha karaktär av skattemedel, som med hänsyn till monopolrättens allmänna innebörd rätteligen borde komma statsverket till godo, på sätt här sker skola undandragas det allmänna för att i stället tillgodoföras statliga eller enskilda restaurationsföretag. Det anförda synes därför revisorerna giva anledning att starkt ifrågasätta lämpligheten av ett fortsatt bestånd av den nuvarande provianteringsordningen på de trafikleder, varom här är fråga. En avveckling av dessa förmåner, varigenom den tilldelade provianten belades med sedvanlig skatt och sålunda komme att betinga samma pris som vid försäljning inom landet, torde därför böra övervägas.

— —

Det synes också revisorerna, som om de skäl, vilka ligga bakom tillkomsten av de tillämpade provianteringsmöjligheterna och som alltjämt torde motivera deras bibehållande i vad gäller trafiken på mera avlägsna länder, icke göra sig med samma styrka gällande i avseende å den närtrafik, varom här är fråga. Ifrågavarande privilegier lära nämligen få anses betingade i första hand av önskvärdheten att underlätta den i egentlig mening internationella fartygstrafiken genom att bl. a. undanröja de hinder som skiljaktigheter länderna emellan i fråga om varubeskattningens utformning, inköpsvillkor m. m. kunna utgöra för denna trafik. Några sådana skiljaktigheter torde emellertid, bortsett från restriktionssystemets olikartade natur, knappast kunna åberopas de nordiska länderna emellan.

— —

Över revisorernas uttalande har utlåtanden avgivits av bl. a. kontrollstyrelsen,[1] som hemställt, att frågan om avveckling av gällande provianteringsordning på förevarande område göres till föremål för särskild utredning.

1951 års riksdag[2] har i likhet med revisorerna funnit starka skäl tala för en omläggning av nuvarande provianteringssystem, såvitt fråga är om den mera lokalt betonade utrikestrafiken, och under åberopande härav hos Kungl. Maj:t anhållit om en närmare utredning av frågan (riksdagens skrivelse nr

[1] Se TfS 1951 sid. 56.
[2] Jfr statsutskottets utlåtande nr 174 sid. 51.

317). Nykterhetskommittén, som utgår ifrån att en sådan utredning kommer till stånd under medverkan av erforderlig expertis, är medveten om att de principer för de svenska rusdrycksförsäljningsbestämmelsernas tillämpning på svenska fartyg och luftfartyg i utländsk trafik, som kommittén ovan förordat, behöver modifieras i vad angår sådan utrikestrafik av mera lokal karaktär som avses i riksdagens framställning. Med hänsyn till det nära samband som råder mellan utskänkningsbestämmelserna, å ena, samt sättet för rusdryckernas anskaffande, å andra sidan, anser kommittén det emellertid icke vara lämpligt att något förslag om dylika modifikationer framlägges, förrän den av riksdagen begärda utredningen verkställts.

36 §.

1 mom. Starköl bör enligt kommitténs uppfattning få förekomma endast på egentliga restauranger med sprit- eller vinservering. Det bör däremot inte få serveras på exempelvis konditorier med vinrättigheter; dessa skulle nämligen i så fall lätt kunna få karaktär av ölstugor för starköl. Än mindre bör det finnas utskänkningsställen som enbart serverar starköl.

Bestämmelserna i förevarande paragraf har utformats på grundval av de nu angivna principerna. Det skulle alltså endast förekomma tre olika typer av utskänkningstillstånd, avseende respektive alla slag av rusdrycker, vin och starköl eller enbart vin (men däremot ej enbart starköl). Om en person, som innehar utskänkningstillstånd för vin och starköl eller för enbart vin, ansöker om tillstånd även för spritdrycker respektive även för starköl och ansökningen bifalles, bör nytt tillstånd utfärdas, avseende i det förra fallet alla slag av rusdrycker och i det senare fallet vin och starköl.

Angående kommuns rätt enligt förslaget att med bindande verkan begränsa en sökt rättighet till viss eller vissa drycker se s. 227.

Angående *2 mom.* se kap. 12.

37 §.

Beträffande innehållet i tillståndsbevis innebär förslaget inga sakliga olikheter i jämförelse med Rff. Angående de myndigheter som skall erhålla avskrift av sådant bevis se under 54 § nedan.

Enligt Rff skall länsstyrelsens beslut i samtliga tillståndsärenden (alltså även ärenden angående tillfällig utskänkning) kungöras i en eller flera ortstidningar. I förslaget har kungörelseförfarandet inskränkts till ärenden angående årsutskänkning (med undantag av trafikutskänkning). Enligt kommitténs mening kan det nämligen knappast anses påkallat att föreskriva ett så omständligt förfarande i ärenden angående tillfällig utskänkning, som ju oftast avser servering vid ett enstaka tillfälle. Den besvärsrätt i dylika ärenden, som anses tillkomma kommunens invånare i gemen, kvarstår emellertid givetvis även enligt förslaget; utgångspunkten för besvärstidens beräkning får bestämmas enligt allmänna regler.

38 §.

1 mom. Ändringarna i förhållande till nu gällande bestämmelser är betingade av utminuteringsbolagets inrättande och det därav föranledda avskaffandet av överlåtelsekontrakten beträffande utskänkningsrättigheter (se härom kap. 11). Bestämmelserna i första stycket tredje punkten, vilka utgör rättsgrunden för det s. k. vinstkvantitetssystemet, är oförändrade. Såsom framhållits i principbetänkandet (sid. 131) förutsätter kommittén att denna fråga blir föremål för särskild utredning inom den närmaste framtiden. I avvaktan på resultatet av denna utredning synes de nuvarande bestämmelserna tills vidare kunna bibehållas.

2 mom. Detta moment har behandlats under 35 §.

39 §.

Enligt 3 kap. 20 § Rff gäller, att om innehavare av utskänkningstillstånd avlider eller försätts i konkurs dödsboet eller konkursboet inte behöver söka nytt tillstånd för att få fortsätta utskänkningen under den tid som åtgår för avveckling eller överlåtelse av rörelsen. Det räcker med en anmälan till länsstyrelsen; dock måste även föreståndare för rörelsen förordnas. Förevarande paragraf i förslaget bygger på samma principer. Vissa olikheter finns emellertid.

1 mom. Bland de fall, för vilka bestämmelserna är tillämpliga, har förutom dödsfall och konkurs även medtagits omyndighetsförklaring. Samma skäl för ett förenklat förfarande måste nämligen anses föreligga även här. I samtliga dessa fall har länsstyrelsen givetvis rätt att oberoende av det här föreslagna förfarandet återkalla tillståndet, då missförhållanden yppats i samband med utskänkningens bedrivande och rättelse ej kunnat vinnas i annan ordning. Se 41 §.

Tiden för ingivande av anmälan har förlängts från en till två månader. I överensstämmelse med den allmänna principen har föreskrivits, att anmälan skall ingivas till länsnykterhetsnämnden som har att vidarebefordra den med eget yttrande.

Möjlighet har beretts sökanden att, om den först anmälde föreståndaren icke godkännes, inom viss av länsstyrelsen bestämd tid anmäla ny föreståndare. Anordningen med en på förhand godkänd vikarie har införts även här. Vidare har den tid, under vilken rörelsen får fortsättas, utsträckts att omfatta hela den återstående tillståndstiden eller den kortare tid länsstyrelsen finner skäl bestämma i stället för den maximitid av ett år, som gäller enligt Rff. Det har nämligen synts kommittén naturligt, att dödsboet, konkursboet eller förmyndaren även i detta avseende får inträda i de rättigheter, som tillståndsinnehavaren haft, såvida ej länsstyrelsen i det fall att större delen av oktrojperioden återstår finner skäl föreskriva kortare tid. Slutligen har, för det fall att någon föreståndare icke godkännes, tiden för utskänkningsrättighetens upphörande bestämts till den dag, då beslutet angående föreståndaren vunnit laga kraft. Genom att beslutet icke såsom läns-

styrelsens andra beslut i rusdrycksförsäljningsärenden omedelbart länder till efterrättelse (59 § andra stycket), får utövaren av försäljningsrättigheten tillfälle att vidtaga åtgärder för att undvika rättsförlust eller ekonomisk förlust.

Angående de myndigheter som skall erhålla meddelande om länsstyrelsens beslut se under 54 § nedan.

Avser dödsboet, konkursboet eller förmyndaren att överlåta rörelsen, blir 40 § tillämplig.

2 mom. Har den som erhållit tillstånd till utskänkning sedermera kommit i sådan ställning som avses i 25 § 1 mom. andra stycket b) eller c) — han tillträder en befattning, varmed följer rätt eller skyldighet att deltaga i beslut angående tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att utöva tillsyn däröver eller han förvärvar rätt att tillverka rusdrycker eller blir styrelseledamot i annat företag med rätt till sådan tillverkning än partihandelsbolaget — bör även i detta fall viss tid stå till förfogande för avveckling eller överlåtelse av rörelsen. Nykterhetskommittén föreslår sålunda att det i 1 mom. stadgade förfarandet med möjlighet till fortsatt utskänkning genom föreståndare göres tillämpligt även på dessa fall. Detta innebär att sådan tillståndshavare äger att inom två månader anmäla att han vill fortsätta rörelsen genom viss föreståndare. Gör han ingen anmälan, har han sålunda likväl en frist på två månader att avveckla eller överlåta rörelsen. Då det i allmänhet icke torde vara lämpligt att hela återstoden av oktrojperioden tages i anspråk härför, torde länsstyrelsen i regel böra föreskriva att rörelsen skall vara avvecklad eller överlåten inom viss kortare tid.

Tillståndshavare, vars behörighet upphört på grund av ådagalagd bristande lämplighet, har däremot icke ansetts böra få motsvarande förmåner. Så snart tillståndsmyndigheten konstaterat att vederbörande icke längre är lämplig att utöva rörelsen, skall tillståndet återkallas. Se 41 §.

40 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om överförande av utskänkningstillstånd å annan person, då den rörelse tillståndet avser överlåtes under löpande tillståndstid.

Enligt nuvarande system med överlåtelsekontrakt har systembolag möjlighet att under oktrojperioden på ett enkelt sätt överföra ett utskänkningstillstånd från en person till en annan genom att teckna nytt överlåtelsekontrakt med ny innehavare av rörelsen. Nykterhetskommittén har velat bevara möjligheten att, utan den omgång som ett nytt tillståndsförfarande skulle innebära, överföra utskänkningstillstånd till ny person. Kommittén har därvid anknutit till den ordning, som enligt 13 § 6 mom. Pff gäller för överlåtelse av årsutskänkningsrättighet avseende pilsnerdricka och som kommittén i något modifierad form upptagit i 34 § av sitt förslag till ölförsäljningsförordning (se SOU 1952: 55, s. 16 och 255 ff.).

Då det här inte gäller att öppna ett nytt utskänkningsställe utan endast är fråga om ny innehavare av en utskänkningsrörelse som redan bedrives, bör någon kommunal vetorätt icke föreligga i sådana fall; det är ju endast fråga om ett personbyte. För närvarande har systembolag rätt att utan medverkan av de lokala myndigheterna teckna nytt överlåtelsekontrakt.

Tillståndsmyndigheten (Kungl. Maj:t i fråga om tillstånd till turistutskänkning och sådana tillstånd till trafikutskänkning, där beslutanderätten ej delegerats till länsstyrelsen, samt länsstyrelsen i övriga fall) skall pröva dels skälen för överförandet dels den nye innehavarens behörighet och lämplighet dels ock omständigheterna i övrigt.

Såsom giltiga skäl synes böra ifrågakomma, förutom dödsfall, konkurs, omyndigförklaring eller bristande behörighet på grund av bestämmelsen i 25 § 1 mom. andra stycket b) eller c) (se under 39 § 2 mom.), andra därmed jämförliga förhållanden såsom varaktig sjukdom, ävensom övriga omständigheter, som ej kan anses göra överförandet olämpligt ur ordnings- eller nykterhetssynpunkt. Möjlighet bör emellertid finnas att hindra överförande av en rättighet där överlåtelsen sker i rent spekulationssyfte. Utöver vad nu sagts skall tillståndsmyndighetens prövning avse endast den nye innehavarens person. Är rörelsen avsedd att överlåtas å en juridisk person, skall såväl den juridiska personens som den enligt 25 § 2 mom. obligatoriske föreståndarens lämplighet och behörighet prövas.

Förfarandet har konstruerats så att ansökan, när det ej är fråga om trafikutskänkning, ingives till det förberedande organet, d. v. s. länsnykterhetsnämnden (i Stockholm direkt till överståthållarämbetet). Polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd skall lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet. Lokala synpunkter på överföringsfrågan kan alltså framföras men länsstyrelsen är vid sitt avgörande inte bunden därav. Är fråga om turistutskänkning, skall länsstyrelsen med eget yttrande vidarebefordra ärendet till Kungl. Maj:t.

Ansökan, som gäller överförande av ett trafikutskänkningstillstånd, ingives till länsstyrelsen, eftersom de lokala organen ej är inkopplade på sådana tillstånd (se 35 §). Länsstyrelsen införskaffar den utredning som kan anses erforderlig och insänder i förekommande fall, d. v. s. när Kungl. Maj:t meddelat tillståndet, handlingarna med eget utlåtande till Kungl. Maj:t.

Överfört tillstånd skall avse återstoden av den tillståndstid, som gällde för förre innehavaren.

41 §.

Enligt 36 § 2 mom. äger vederbörande myndighet i samband med beviljande av utskänkningstillstånd föreskriva särskilda villkor för eller inskränkningar i utskänkningsrätten. Förevarande paragraf anger de möjligheter myndigheten i sådant hänseende har under löpande tillståndsperiod.

I första stycket första punkten uppräknas de olika slag av ingripanden som myndigheten i allmänhet har att välja mellan. Gemensam förutsätt-

ning är att missförhållanden yppats i samband med utskänkningen. Detta uttryck täcker bl. a. de mera speciella fall, som angivits i 3 kap. 19 § 3 mom. Rff. Det ligger i sakens natur, att verkliga inskränkningar i utskänkningsrätten i allmänhet ej bör tillgripas förrän lindrigare åtgärder visat sig verkningslösa.

Om förhållandena under löpande tillståndsperiod förändras så att en tillståndshavare icke längre uppfyller fordran på allmän lämplighet för erhållande av tillstånd, skall det beviljade tillståndet återkallas. Detta utsäges i andra punkten av första stycket. Övriga fall av bristande behörighet, nämligen att tillståndshavaren förklarats omyndig eller försatts i konkurs eller att han blivit obehörig på grund av bestämmelsen i 25 § 1 mom. andra stycket b) eller c), nämnes icke i paragrafen, enär dessa fall redan behandlats i 39 och 40 §§. Som exempel på att en juridisk person blivit olämplig att bedriva utskänkningsrörelse kan nämnas det fall att styrelsens sammansättning förändrats så att den står i strid med reglerna i 25 § 1 mom. tredje stycket; tillståndet måste då återkallas. Vid den praktiska tillämpningen av bestämmelserna i andra punkten torde vederbörande myndighet i regel böra bereda tillståndshavaren tillfälle att vidtaga rättelse.

Åtgärder av här avsett slag bör naturligen i första hand ankomma på den tillståndsgivande myndigheten. För att ge möjligheter till ett snabbare och därmed också effektivare ingripande i de fall, där tillstånd meddelats av Konungen, har emellertid i andra stycket föreskrivits, att i dessa fall även länsstyrelsen kan vidtaga åtgärder. Sådana åtgärder är, utom såvitt angår anmaning att vidtaga rättelse, att betrakta såsom provisoriska och skall av länsstyrelsen omedelbart underställas Konungens prövning.

42 §.

Första stycket i förslaget har oförändrat upptagits från 5 kap. 9 § 1 mom. första stycket Rff.

I 5 kap. 12 § 1 mom. Rff stadgas, att utskänkning ej må vara förenad med annan handel till vars drivande särskild anmälan fordras. Samma bestämmelse fanns såväl i 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning som i den dessförinnan gällande brännvinsförsäljningsförordningen av år 1905. 1911 års nykterhetskommitté, på vars förslag stadgandet infördes i 1917 års förordning, framhöll, att stadgandet i kommitténs förslag icke såsom i 1905 års förordning innebure förbud mot utlämnande av rättighet till utskänkning åt idkare av handel utan avsåge att åstadkomma att utskänkning av rusdrycker utan undantag bedreves såsom särskild rörelse i för densamma avsedda lokaler. I Rff torde stadgandet ha samma innebörd som i 1917 års förordning.

Även i en ny rusdrycksförsäljningsförordning torde böra finnas ett förbud mot att utskänkning av rusdrycker bedrives i samma lokal som handelsrörelse. Ett sådant förbud har upptagits i andra stycket av förevarande paragraf. Ordet »handelsrörelse» har här samma betydelse som enligt van-

ligt språkbruk; därunder faller alltså icke en ren serveringsrörelse. I fråga om konditorirörelse ha särskilt undantag gjorts.

Om man bortser från föreskrifter inom alkohollagstiftningen och därmed sammanhängande författningar saknades intill den 1 juli 1952 uttryckliga bestämmelser om förhandsbesiktning av serveringslokaler. I 11 § hälsovårdsstadgan föreskrives angående bl. a. lokal, där matvaror försäljes, att den skall vara av viss beskaffenhet och att den ej får tagas i bruk, förrän hälsovårdsnämnden lämnat sitt tillstånd därtill, men med detta stadgande, som för övrigt endast gäller städer och vissa andra tätorter, torde man knappast ha åsyftat serveringslokaler.[1] För övriga delar av landet fanns överhuvudtaget ingen föreskrift om godkännande av vare sig försäljnings- eller serveringslokaler.

I detta hänseende har en väsentlig förändring ägt rum, sedan livsmedelsstadgan av den 21 december 1951 (nr 824) trätt i kraft den 1 juli 1952. Denna upptar nämligen utförliga bestämmelser om förhandskontroll av bl. a. serveringslokaler såväl i städerna som på landsbygden. Föreskrifterna är i hithörande delar av följande lydelse:

8 §.

Bestämmelserna i 9—11 §§ avse, där annat ej särskilt angives, följande slag av lokaler, nämligen

a) lokaler för framställning eller beredning av livsmedel, avsedda för försäljning eller för servering åt allmänheten;

b) lokaler för sådan servering;

— —

Med lokal för viss verksamhet avses icke blott sådant rum eller utrymme, vari verksamheten bedrives, utan även till densamma hörande biutrymmen, såsom lagerrum, omklädningsrum, tvätt- och diskrum. Såsom lokal anses jämväl fast kiosk.

— —

9 §.

1 mom. Den som ämnar inrätta lokal, som avses i 8 §, äger tillställa hälsovårdsnämnden förslag häröver, åtföljt av sådana ritningar och uppgifter som kunna erfordras för förslagets granskning. Det åligger hälsovårdsnämnden att skyndsamt granska förslaget samt avgiva yttrande i anledning av granskningen (förhandsbesked om godkännande).

Har byggnadsnämnd före meddelande av byggnadslov till den byggnad, vari lokalen är belägen, eller till de ändringsarbeten, som erfordras för lokalens inrättande, inhämtat hälsovårdsnämndens yttrande beträffande lokalens lämplighet för ifrågavarande ändamål och har hälsovårdsnämnden härvid fått granska ritningar över lokalen och övriga erforderliga uppgifter om densamma, skall hälsovårdsnämnden vara skyldig att på framställning av den som vill inrätta lokalen avgiva förhandsbesked som i första stycket sägs.

[1] I viss utsträckning torde det emellertid i praktiken ha tillämpats även på sådana lokaler; se prop. 1951: 63 sid. 84 och 124. Vidare bör här anmärkas, att även serveringslokaler är underkastade den kontroll, som enligt hälsovårdsstadgan skall utövas över samlingslokaler (se hälsovårdsstadgan 8 § 6—8 mom. och 43 § 6 och 7 mom.).

Vad i första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning då någon, som ämnar övertaga rörelse, vilken bedrivits i en i 8 § avsedd lokal, önskar förhandsbesked av hälsovårdsnämnden huruvida hinder möter mot att använda lokalen i befintligt skick samt vilka ändringar som i sådant fall påfordras.

2 mom. Innan lokal, som avses i 8 §, tages i bruk, skall lokalens innehavare skriftligen anmäla förhållandet till hälsovårdsnämnden. Anmälan skall innehålla uppgift om fastighetsägarens och näringsidkarens namn och adress ävensom om rörelsens art och belägenhet.

3 mom. Lokal får ej, därest ej nedan annorlunda stadgas, tagas i anspråk för ändamål, som avses i 8 §, förrän hälsovårdsnämnden efter lokalens färdigställande utfärdat bevis, att lokalen godkänts. Sådant bevis skall upptaga — förutom lokalens belägenhet — fastighetsägarens samt, därest rörelsen drives av annan, dennes namn eller firma ävensom det ändamål, för vilket lokalen godkänts.

Godkännande kan av hälsovårdsnämnden återkallas, om lokalen till följd av att den däri bedrivna rörelsen utvidgats eller underhållet av lokalen väsentligt eftersatts icke längre fyller de krav, som enligt de i hälsovårdsområdet gällande bestämmelserna uppställts för lokal med samma användning, eller eljest synnerliga skäl föreligga.

Ombygges lokal eller vidtages eljest med densamma väsentlig förändring eller användes lokalen till annat ändamål än det, för vilket lokalen godkänts, är godkännandet icke längre gällande. I sådant fall skall vad i 1 och 2 mom. samt ovan i detta moment är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Vad i nästföregående båda stycken stadgas skall angivas i beviset om lokalens godkännande.

---

5 mom. Har någon överlåtit rörelse, som av honom bedrivits i lokal, varom förmäles i 8 §, skall han inom fjorton dagar därefter göra skriftlig anmälan om överlåtelsen till hälsovårdsnämnden.

---

10 §.

1 mom. Lokal, som avses i 8 §, skall vara lämplig för sitt ändamål och fylla skäliga hygieniska krav. Härvid skall särskilt iakttagas följande.

Lokalen skall vara tillräckligt rymlig och ljus. Lager- och andra biutrymmen skola finnas i den utsträckning, som erfordras för det ändamål, vartill lokalen är avsedd. Lokalen skall vara försedd med lämpliga anordningar för luftväxling och, där så med hänsyn till varornas beskaffenhet erfordras, för kylning av varorna. Den skall hava lätt tillgång till vatten av lämplig beskaffenhet och, där så anses erforderligt, vara försedd med ändamålsenliga anordningar för beredning av varmvatten. Golv, väggar och tak ävensom bord, hyllor och annan inredning skola vara så beskaffade att de med lätthet kunna rengöras. Lokalen skall hava lämpliga anordningar för utestängande av flugor och råttor.

Lokalen skall vara utrustad med ett med hänsyn till personalens storlek tillräckligt antal tvättställ.

Lokalen får icke stå i förbindelse med bostad eller därtill hörande utrymme annat än genom förstuga, vindfång eller annat dylikt icke till bostad använt, väl ventilerat utrymme. Lokalen får ej heller eljest stå i sådan förbindelse med annan lokal, att sanitära olägenheter kunna antagas uppkomma därav.

Lokalen får ej ligga så nära utomhus beläget avträde eller urinkur, stall, fähus, svinhus, gödselstad eller upplag för orenlighet, att därav kan uppstå sanitär olägenhet.

2 mom. Serverings-, försäljnings- eller förvaringslokal, som är belägen inom område, där hälsovårdsstadgans bestämmelser för landet gälla, får, därest den i

lokalen bedrivna rörelsen är av mindre omfattning, av hälsovårdsnämnden godkännas, även om lokalen icke till alla delar uppfyller de i 1 mom. givna särskilda föreskrifterna, därest viktiga sanitära krav icke eftersättas.

Vad i nästföregående stycke är stadgat skall, såväl i stad som på landet, gälla jämväl kiosk.

---

11 §.

I lokal, som avses i 8 §, får icke förvaras vara eller ämne, som kan antagas bibringa i lokalen förvarade livsmedel främmande lukt eller smak eller eljest göra dem otjänliga till människoföda.

Lokalen ävensom sådana redskap, förvaringskärl och andra tillbehör, vilka användas därstädes, skola hållas rena och i gott stånd.

Golv i lokaler, där arbete dagligen bedrives eller dit allmänheten äger tillträde — dock icke magasinsutrymmen — skola rengöras dagligen efter slutat arbete. Detsamma gäller redskap, som äro i dagligt bruk.

Ehuru den kontroll av serveringslokaler, som föreskrives i de nu återgivna bestämmelserna, i huvudsak är avsedd att tillgodose hygieniska krav, kan den enligt nykterhetskommitténs mening i stort sett anses tillräcklig även ur nykterhetssynpunkt. Att i rusdrycksförsäljningsförordningen föreskriva en särskild inspektion av utskänkningslokaler torde därför vara onödigt. En viss möjlighet till komplettering av livsmedelsstadgans kontrollföreskrifter synes emellertid alltjämt böra finnas.[1] Kommittén har ansett lämpligt att Konungen erhåller befogenhet att utfärda sådana kompletterande bestämmelser. Föreskrift härom har intagits i tredje stycket av förevarande paragraf.

43 §.

Denna paragraf skiljer sig i sak från motsvarande bestämmelser i Rff endast därutinnan att, i överensstämmelse med den allmänna principen, även ansökningar om medgivande till lokalbyte skall passera länsnykterhetsnämnden.

Det har förekommit att bestämmelserna om ombyte av utskänkningsställe tillämpats i det fall att ett restaurangföretag, som äger en vinterrestaurang och en sommarrestaurang, velat överflytta utskänkningsrättigheterna från den förra till den senare vid sommarsäsongens inträde. Detta förfaringssätt innebär att bestämmelserna om förvärvande av tillstånd till utskänkning kringgås. Enligt kommitténs mening skall i sådana fall särskilt tillstånd till säsongutskänkning sökas för vardera restaurangen.

44 §.

Innehållet i denna paragraf skiljer sig från motsvarande bestämmelser i Rff endast genom föreskriften att avskrift av tillståndsbeviset skall finnas tillgänglig på utskänkningsställe.

---

[1] Det kan här förtjäna anmärkas, att kontrollföreskrifterna i livsmedelsstadgan ej omfattar lokaliteter för trafikutskänkning.

45 §.

Beträffande innehållet i denna paragraf se kap. 13.

46 §.

Vita Bandets centralstyrelse har i skrivelse den 12 oktober 1949 hos nykterhetskommittén hemställt, att i de nya rusdrycks- och pilsnerdricksförsäljningsförordningarna måtte införas en bestämmelse om att varje restaurang, där utskänkning av rusdrycker eller pilsnerdricka förekommer, skall tillhandahålla alkoholfria måltids-, läske- och festdrycker samt utan anmodan tillhandahålla gästerna förteckning över dessa drycker.

I skrivelsen anföres bl. a. följande.

I rusdrycksförsäljningsförordningen och i pilsnerdricksförsäljningsförordningen finnas för närvarande föreskrifter om, att friskt dricksvatten ständigt skall tillhandahållas i lokal, där rusdrycker och pilsnerdricka serveras. Av olika skäl har denna bestämmelse föga betydelse, då det gäller att främja det därmed avsedda syftet att bjuda ett verkligt alternativ till alkoholförtäringen. Bättre resultat i sådan riktning skulle uppenbarligen vinnas, om restauranger vore förpliktade att alltid ha tillgängliga även andra alkoholfria måltids- och festdrycker.

På restauranger och näringsställen med sprit- och vinrättigheter kunna gästerna välja sina alkoholdrycker med ledning av listor över sådana drycker. Någon liknande förteckning över de alkoholfria dryckerna, som serveras, förekommer däremot icke. Detta får ofta den psykologiska verkan, att det för gästen framstår, som om restaurangpersonalen särskilt vill framhäva alkoholdryckerna och vill rekommendera att gästen beställer sådana.

Om i lag inrycktes en bestämmelse, att även alkoholfria drycker av annat slag än vatten skall finnas tillgängliga i utskänkningslokal för vin- och spritdrycker och att det är önskvärt att lista finns tillgänglig på de alkoholfria drycker, som restaurangen serverar, skulle detta enligt vår mening kunna bidraga till en ökad efterfrågan på alkoholfria drycker och sålunda möjligen även i någon mån motverka en ytterligare utbredning av alkoholvanorna. Möjligen skulle en sådan anordning också stimulera restaurangerna att hålla en bättre sortering av alkoholfria drycker.

Kvinnoföreningarnas Samarbetskommitté för Nykterhetsfrågor har i skrivelse den 16 mars 1950 instämt i Vita Bandets hemställan.

Uppenbarligen föreligger ett behov av att icke alkoholhaltiga måltids- och festdrycker finns att tillgå på restaurangerna. I stor utsträckning är önskemålet härom redan tillgodosett; det bör ju också ligga i vederbörande företags eget intresse att även på denna punkt lämna gästerna en god service. Klagomål har emellertid i olika sammanhang framförts och det torde vara obestridligt att förhållandena ännu icke kan betecknas som tillfredsställande även om utvecklingen synes gå i rätt riktning. Saken torde ur nykterhetssynpunkt äga en sådan vikt att det synes motiverat att stödja utvecklingen genom en författningsbestämmelse. Beträffande vin- och spritrestaurangerna har en sådan bestämmelse införts i förevarande paragraf.

Det är även önskvärt att de alkoholfria dryckerna upptages på någon förteckning eller lista, som hålles tillgänglig för gästerna på samma sätt som vinlistan. Nykterhetskommittén finner det emellertid icke erforderligt att införa ett uttryckligt stadgande härom.

47 och 48 §§.

Angående dessa paragrafer se kap. 13.

49 §.

Paragrafens sakliga innehåll överensstämmer helt med motsvarande bestämmelser i Rff. Det har emellertid ansetts lämpligt att placera bestämmelserna i anslutning till föreskrifterna om utskänkningstider.

50 §.

Beträffande denna paragraf se kap. 13 (s. 254—259).

51 och 52 §§.

I fråga om dessa paragrafer hänvisas till kap. 15 resp. kap. 14.

54 §.

1 mom. I de två fall, som nämnes i första stycket, skall yttrande inhämtas endast från polismyndigheten och denna myndighet bör sålunda få underrättelse om beslutet. När länsstyrelsen lämnat ett förtäringsmedgivande, har det emellertid ansetts att även den kommunala nykterhetsnämnden, som har att övervaka nykterhetstillståndet inom kommunen, bör få del av beslutet. Beslut, som avses i andra stycket, kan vara vanliga tillståndsbeslut eller ha meddelats enligt 39—41 §§, 43 § eller 48 § 3 och 4 mom.

2 mom. Sådan registreringsskyldighet, som här föreskrives, föreligger redan nu enligt förordningen om försäljning av pilsnerdricka.

55 §.

Någon stad utan fullmäktige finnes numera ej. Efter kommunindelningsreformens genomförande torde även på landsbygden fullmäktige komma att finnas i praktiskt taget alla kommuner. I en eller annan kommun torde dock folkmängden komma att bli så ringa att utseende av fullmäktige ej är obligatoriskt. Bestämmelsen om kommunalstämma har därför behållits i förslaget.

56 §.

Första stycket motsvarar 3 kap. 21 § Rff. Förslaget avviker från sistnämnda lagrum därutinnan att nuvarande uppräkning av de tillfällen då ingripande av länsstyrelsen eller polismyndigheten kan äga rum (arbetsinställelse, tingssammanträde, inskrivningsförrättning, vapenövningsmöte eller annan truppsammandragning, marknad, torgdag eller auktion samt annan till större folksamling ledande förrättning, ävensom då eljest detaljhandel kan föranleda oordningar) förkortats och omformulerats. Denna uppräkning torde vara onödig. Förändringarna innebär emellertid inte någon sak-

lig olikhet; bestämmelsen har i fråga om de tillfällen då ingripande kan ske samma innebörd som det nu gällande stadgandet.[1]

Förslaget avviker vidare från Rff därutinnan, att kommunalnämnd icke längre skall äga meddela tillfälligt förbud mot utminutering på grund av befarade oordningar. Enligt nykterhetskommitténs mening bör nämligen endast de myndigheter som har att svara för ordningens upprätthållande äga meddela sådant förbud.

Andra stycket motsvarar 3 kap. 22 § Rff och överensstämmer i sak med detta lagrum utom såtillvida att den alternativa förutsättning för inskränkningar i rusdrycksförsäljningen, som i Rff angivits med orden »så ock då särskilda skäl eljest därtill äro», icke medtagits i förslaget. Dessa ord tillades år 1946 i syfte att skapa en formell grund för fortsatt vidmakthållande av de särskilda kvantitetsbegränsningar inom utminuteringen (borttagandet av »fjärde litern») som införts under det senaste världskriget. Enligt förslaget skall ju några allmänna kvantitetsbegränsningar inom utminuteringen icke gälla.

57 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till kap. 11 (s. 207).

58 §.

Någon egentlig saklig olikhet mellan denna paragraf och motsvarande bestämmelser i Rff föreligger icke.

59 §.

Allmänna bestämmelser om rätt att anföra besvär över länsstyrelses beslut saknas i Rff.

Bestämmelserna i första stycket innebär endast ett lagfästande av vad som för närvarande tillämpas. Även reglerna i andra stycket torde överensstämma med gällande praxis. Det har emellertid ansetts lämpligt, att uttryckliga föreskrifter i dessa ämnen finnes.

Rätt att anföra besvär över myndighets beslut tillkommer i princip den som beslutet rör. Har en ansökan avslagits, äger endast sökanden klaga.[2] Har ansökan bifallits, anses besvärsrätt tillkomma envar som har intresse av saken, dels varje kommunmedlem, dels sammanslutningar såsom ideella föreningar (nykterhets- och frikyrkliga organisationer), dels ock de lokala myndigheterna, kommunen och nykterhetsnämnden.[3] Även länsnykterhetsnämnd har av allmänna skäl ansetts äga besvärsrätt över länsstyrelses beslut.[4]

---

[1] Ang. lördagsförbud mot utminutering i Karlskrona under försvarsberedskapen 1940 m. m. se TfS 1940 sid. 165—167.

[2] Se t. ex. Kungl. Maj:ts res. den 4 oktober 1946 (TfS 1946 sid. 253) och den 7 oktober 1949 (TfS 1950 sid. 238).

[3] Jfr Kungl. Maj:ts res. den 20 augusti 1937 (TfS 1938 sid. 119 och 120) och den 1 mars 1946 (TfS 1946 sid. 124).

[4] Se t. ex. Kungl. Maj:ts beslut den 7 november 1947 på besvär av bl. a. länsnykterhetsnämnden i Skaraborgs län.

60—72 §§.

Bestämmelserna om partihandelsbolaget samt restaurangbolaget och dess dotterbolag är i sak oförändrade. Föreskrifterna om utminuteringsbolaget behandlas i kap. 7.

Ansvarsbestämmelserna i förslaget bygger på samma principer som motsvarande föreskrifter i Rff. På grund av de väsentliga olikheter, som finnes mellan de materiella stadgandena i förslaget och i Rff, avviker emellertid även de föreslagna straffbestämmelserna i åtskilliga hänseenden från de nu gällande.

73 §.

1 mom. Detta moment upptar regler om straff för den som säljer rusdrycker utan att på grund av särskilt tillstånd eller annorledes äga någon rätt till rusdrycksförsäljning. Liksom enligt Rff har den olovliga försäljningen i förslaget indelats i tre olika svårighetsgrader med olika straffskalor, nämligen ett normalfall, ett kvalificerat fall och ett särskilt lindrigt fall. Förslaget skiljer sig från Rff endast därutinnan, att såsom kvalificerad förbrytelse även räknas försäljning till person som är underårig och till avstängd person, samt därigenom, att försäljning till sådana personer medför straff enligt den kvalificerade skalan även för den händelse omständigheterna skulle kunna anses vara synnerligen mildrande. Här har kommittén anslutit sig till de synpunkter snabbutredningen tidigare framfört.[1] Jfr 74 §.

Beträffande försäljning till underårig må anmärkas att åldersgränsen vid utminutering är 21 år (19 §), medan gränsen vid utskänkning är 18 år (50 §).

74 §.

Tillhandagående med rusdrycksanskaffning i former motsvarande dem som i 4 kap. 9 § 1 mom. Rff angives med orden »å egen motbok för annans räkning anskaffa rusdrycker» innebär enligt förslaget, om tillhandagåendet sker mot ersättning, försäljning av rusdrycker; någon särskild straffbestämmelse erfordras därför icke för detta fall. Sker tillhandagåendet utan ersättning föreligger gåva; bestämmelser om straff för otillåten sådan bör, såsom kommittén i annat sammanhang framhållit, upptagas i lagen om nykterhetsvård. I rusdrycksförsäljningsförordningen måste däremot alltjämt finnas särskilda bestämmelser om straff för den typ av olovligt tillhandagående, som i Rff beskrivits såsom »att låta egen motbok av annan användas för inköp för dennes räkning». Motsvarigheten härtill skulle, om förslagets utminuteringsbestämmelser genomföres, vara, att någon tillåtes att för eget rusdrycksinköp använda rekvisition och legitimationshandling, som underskrivits av respektive utfärdats för annan. Härmed bör jämställas inköp för tredje mans räkning. Förevarande paragraf innehåller bestämmel-

[1] Se SOU 1944: 3 sid. 220—223, där redogörelse för tidigare riksdagsbehandling av frågan lämnas.

ser om straff för dessa fall. Liksom i föregående paragraf har bland straffskärpningsgrunderna upptagits det fall att det olovliga tillhandagåendet avser underårig eller avstängd person. (Jfr motiveringen till 73 §.)

I förslaget har även liksom i Rff stadgats straff för brott mot föreskriften i 21 § första stycket (4 kap. 9 § 2 mom. Rff). Straffskalan är oförändrad.

76 §.

Denna paragraf behandlar vissa fall av överskridande av rätt till utskänkning. 7 kap. 6 § 1 mom. Rff upptar straff även för överskridande av utminuteringsrätt i motsvarande fall. Sistnämnda föreskrifter har ansetts överflödiga i förslaget, eftersom enligt detta utminuteringsrätt endast skall tillkomma ett enda, för hela riket gemensamt och under sträng statlig kontroll stående bolag. Att förslaget icke upptar straff för utskänkning, som bedrives oaktat återkallelse av meddelat tillstånd, beror därpå att detta fall ansetts falla direkt under 73 § 1 mom.

77—81 §§.

I den mån skiljaktighet här föreligger mellan förslaget och Rff består den i stort sett endast däri, att de materiella bestämmelser, till vilka hänvisning sker, i förslaget har andra paragrafnummer än i Rff. Dock har straff för underlåtenhet att i utminuteringslokal ha tillgängligt ett exemplar av förordningen m. m. (se 7 kap. 7 § Rff) icke upptagits i förslaget av skäl som berörts under 76 §. Vidare har i 81 § 4 mom. tillagts orden »eller luftfartygs»; att dessa ord fattas i 7 kap. 11 § 4 mom. Rff synes bero på ett förbiseende (jfr 2 kap. 10 § 4 mom. Rff).

82 §.

Den i förevarande paragraf upptagna regeln om tystnadsplikt, som motsvarar bestämmelsen i första punkten av 7 kap. 12 § Rff, har med hänsyn till den föreslagna bestämmelsen i 57 § 2 mom. utsträckts att gälla även försäljares räkenskaper. I andra och tredje punkten av nuvarande straffbestämmelse stadgas straff för ämbets- eller tjänsteman, som bryter tystnadsplikten. Direkt motsvarighet härtill saknas i förslaget, som i detta fall endast hänvisar till reglerna om ämbetsbrott. 25 kap. 3 § strafflagen innehåller nämligen en allmän föreskrift om straff för sådant brott och någon anledning att här frångå denna föreskrift föreligger enligt kommitténs mening icke.

Däremot har straffansvaret utvidgats att gälla även annan än ämbets- eller tjänsteman för det fall att sådan person fått del av här avsedda uppgifter och vidarebefordrar dem. Detta har bedömts såsom nödvändigt med hänsyn till den skada som tredje man kan vålla genom att yppa affärsförhållanden till en annan företagare i branschen. I detta fall blir sålunda straffbestämmelsen i förevarande paragraf tillämplig.

83 §.

Den i 7 kap. 14 § Rff upptagna regeln om verkan av visst återfall i brott mot förordningen har ändrats till överensstämmelse med de principer, på

vilka strafflagens återfallsbestämmelser numera bygger (jfr lagen den 3 juni 1938 om ändring i vissa delar av strafflagen, övergångsbestämmelserna punkt 1).

84 §.

1 mom. 7 kap. 15 § Rff innehåller bestämmelser om straff för delaktighet i olovlig försäljning av rusdrycker m. m. Dessa föreskrifter överensstämmer med dem, som fanns upptagna i strafflagen vid den tid då Rff tillkom. Sedan dess har emellertid strafflagens delaktighetsbestämmelser ändrats. I förslaget har de nya bestämmelserna gjorts tillämpliga genom hänvisning till dem. Brott mot 73 och 74 §§ i förslaget motsvarar brott mot 7 kap. 1 och 2 §§ Rff; 3 § i 7 kap. Rff saknar motsvarighet i förslaget.

Andra stycket av 7 kap. 15 § 1 mom. Rff upptar en regel om frihet från delaktighetsansvar för den som olovligen köpt rusdrycker eller eljest fått sådana åt sig anskaffade. Det måste emellertid anses synnerligen stötande att köparen inte skall kunna straffas ens i det fall att han själv förmått den andre till den olovliga åtgärden. I förslaget har regeln därför modifierats så att den icke gäller anstiftan.[1] Se vidare s. 356.

2 mom. Förslaget avviker från Rff endast därigenom, att orden »handhavande av» såsom överflödiga uteslutits.

85 §.

Någon saklig olikhet föreligger icke mellan denna paragraf och 20 § i 7 kap. Rff, bortsett från att systembolag i 2 mom. utbytts mot utminuteringsbolaget.

Övergångsbestämmelserna.

Proposition på grundval av nykterhetskommitténs förslag kan uppenbarligen framläggas tidigast vid 1954 års riksdag. Med hänsyn till den tid, som efter riksdagsbeslutet behövs för prövning av tillståndsansökningar, för erforderliga organisationsåtgärder m. m., innebär detta att en ny rusdrycksförsäljningsförordning kan träda i kraft tidigast den 1 oktober 1955.

Nu löpande oktrojperiod utgår den 30 september 1953 och nästa oktrojperiod skulle alltså sluta den 30 september 1957. Enligt motiven till Rff har man i denna fastställt oktrojperioderna så att den kommunala tillståndsprövningen skall i tiden bli så långt som möjligt skild från de kommunala valen; ansökningsförfarandet och därmed också den kommunala prövningen av frågor om tillstånd till årsutskänkning äger rum två år efter de kommunala valen i riket. De skäl, som föranlett nu gällande periodindelning, äger alltjämt giltighet och denna indelning bör därför behållas.

Vid den tidpunkt då utskänkningstillstånd för nästa oktrojperiod kommer att utfärdas (våren—sommaren 1953) kan man ännu icke överblicka, när en ny rusdrycksförsäljningsförordning skall träda i kraft. Tillstånd torde därför få meddelas som vanligt, d. v. s. för en tid av fyra år. För att under-

[1] Jfr motionen II: 15 vid 1947 års riksdag. En redogörelse för motionens innehåll och behandling finnes i TfS 1947 sid. 62.

lätta övergången till det nya systemet torde emellertid systembolagen böra överlåta tillstånden endast för en del av perioden, t. ex. två år.[1] I nya rusdrycksförsäljningsförordningen bör finnas en bestämmelse, att första oktrojperioden under det nya systemet endast skall räcka till och med den 30 september 1957. Sådan bestämmelse har upptagits i 27 § av förslaget.

Av de olika stadgandena i övergångsbestämmelserna torde punkterna 1—3 knappast kräva några särskilda kommentarer. Punkt 4 har behandlats i kap. 10 (s. 186). Beträffande punkt 5 må endast anföras, att stadgandet i andra meningen av första stycket är föranlett därav att den första auktorisationsperioden för utminuteringsbolaget icke, såsom senare torde bli fallet, kommer att sammanfalla med ett eller flera kalenderår; den vanliga regeln om ansökningstid (60 och 65 §§) passar därför icke för den första perioden. För denna torde i stället böra föreskrivas, att ansökan skall ingivas före den 1 oktober året före det under vilket försäljningen skall taga sin början.

Vid avvecklingen av systembolagen och rörelsens övertagande av utminuteringsbolaget synes det av besparingsberedningens sakkunniga i promemoria av den 19 juli 1941 föreslagna förfarandet kunna tillämpas. Det synes lämpligt att kontrollstyrelsen meddelar närmare anvisningar (punkt 6).

Enligt kommitténs mening saknas anledning att icke låta de bolag, som vid den nya förordningens ikraftträdande är partihandels- respektive restaurangbolag, fungera såsom sådana under hela auktorisationsperioden. Erforderligt stadgande härom meddelas i punkt 7.

Stadganden i Rff som icke återgivits i parallelltexten till författningsförslaget.

3 kap. 1 § Rff upptar stadganden om indelning av riket i detaljhandelsområden. Om den föreslagna riksinköpsrätten genomföres, erfordras ej någon sådan indelning och stadgandet saknar därför motsvarighet i förslaget. Detta gäller även *4 kap. 1 § och 5 § första stycket* Rff, som innehåller bestämmelser om hemortsbolag och tilldelning av visst utminuteringsställe, samt *4 kap. 6 §* Rff, som innehåller specialregler om inköp i annan affär än den, till vilken vederbörande normalt är bunden.

I *3 kap. 9 § 2 mom. och 18 §* Rff finnes vissa bestämmelser, vilka på olika sätt angår sådana utskänkningstillstånd, som tillkommer på ansökan av kommunalfullmäktige. Någon kommunal initiativrätt av detta slag skall emellertid ej föreligga enligt förslaget.

Enligt Rff är systembolagen i regel bärare av utskänkningstillstånden och dessa skall, för att få utnyttjas, av bolagen överlåtas. Om sådan överlåtelse handlar bl. a. *3 kap. 15 § första och tredje styckena, 16 § 1 mom. och 17 §* Rff. Enligt förslaget skall utskänkningstillstånd meddelas den, som skall utöva det, och överlåtelse av tillstånd kommer alltså icke i fråga.

4 kap. 4 § Rff upptar föreskrifter om fastställande av den högsta myckenhet, som får utminuteras till varje köpare. Eftersom enligt förslaget några

[1] I avbidan på resultatet av nykterhetskommitténs arbete har systembolagen under innevarande oktrojperiod överlåtit tillstånden för två år i sänder.

kvantitetsbegränsningar icke skall förekomma vid utminuteringen erfordras ingen motsvarighet till dessa föreskrifter.

Enligt *4 kap. 16 §* Rff äger kontrollstyrelsen utfärda närmare föreskrifter angående utminuteringen. Anledningen till detta stadgande torde närmast vara den, att utminuteringen för närvarande skötes av ett ganska stort antal systembolag och att den önskvärda enhetligheten därför icke kan vinnas utan tämligen detaljerade tillämpningsföreskrifter. Om utminuteringen i enlighet med förslaget omhänderhaves av ett för hela riket gemensamt bolag, torde några sådana föreskrifter däremot icke erfordras.

4 kap. 17 § Rff handlar om klagan över beslut, varigenom systembolag vägrat någon inköpstillstånd eller fastställt inskränkningar beträffande hans inköp. Bestämmelser om att länsnykterhetsnämnds beslut angående avstängning eller begränsning av inköpsrätten kan överklagas hos socialstyrelsen bör finnas i lagen om nykterhetsvård.

6 kap. 1—15 §§ Rff innehåller vissa föreskrifter om systembolagen (organisation och ekonomisk förvaltning m. m.). Dessa bolag motsvaras i förslaget av utminuteringsbolaget. Att föreskrifterna inte medtagits i parallelltexten till författningsförslaget beror, såsom förut angivits, därpå, att de båda bolagstyperna företer så stora skiljaktigheter att en direkt jämförelse dem emellan i detaljer är svår att göra.

Enligt *7 kap. 1 § 4 mom.* Rff skall bestämmelserna om straff och andra påföljder för olovlig försäljning äga tillämpning även vid byteshandel med rusdrycker och användande av sådana drycker som betalningsmedel. Om försäljningsbegreppet utvidgas i enlighet med 3 § andra stycket i förslaget, kommer det emellertid att täcka även de här åsyftade fallen och en särskild regel av denna art blir alltså överflödig.

7 kap. 3 § Rff straffbelägger vissa obehöriga förändringar av motbok jämte utnyttjande därav. Någon motsvarighet till motboken skall icke förekomma enligt förslaget och någon straffbestämmelse av förevarande slag behöves därför icke.

7 kap. 13 § Rff upptar en särskild regel för det fall, att den som är pliktig åtala förbrytelser mot förordningen själv beträdes med olovlig försäljning av rusdrycker; detta skall bl. a. föranleda att åklagaren avsättes från sin tjänst. Kommittén — som finner det ur principiella synpunkter mindre lämpligt att i en specialförfattning uppta bestämmelser av denna karaktär — förmenar att i denna del de allmänna grundsatser bör gälla, som kommit till uttryck i strafflagen (25 kap. 7 §), såframt icke alldeles särskilda skäl talar däremot. Några sådana skäl kan i detta fall icke anses föreligga och förslaget innehåller därför icke någon motsvarighet till 7 kap. 13 § Rff.

I *7 kap. 16 §* Rff stadgas skyldighet för den som idkar detaljhandel med rusdrycker att lämna nykterhetsnämnd och dess ombud erforderliga upplysningar. Motsvarighet till denna bestämmelse bör finnas i lagen om nykterhetsvård.

7 kap. 18 § Rff behandlar vissa tvångsåtgärder (bl. a. vitesföreläggande) gentemot systembolag, som tredskas att fullgöra Rff:s eller kontrollstyrelsens

föreskrifter. Systembolagen motsvaras enligt förslaget av ett för hela riket gemensamt utminuteringsbolag med starkt statligt inflytande. Möjlighet att gentemot detta bolag vidtaga tvångsåtgärder av här avsett slag har icke ansetts erforderlig.

Enligt *7 kap. 19 §* Rff åligger det dels allmän åklagare och dels dem vilka särskilt antagits att vaka över förordningens efterlevnad att åtala förbrytelser mot densamma. Rätt att åtala sådana förbrytelser tillkommer enligt lagrummet envar (med vissa undantag beträffande närstående m. fl.). Enligt nykterhetskommitténs uppfattning bör emellertid kontrollpersonal icke fungera som åklagare. Icke heller bör någon allmän åtalsrätt finnas; den som anser att åtal bör ske har att vända sig till vederbörande åklagare (vid behov till landsfogden, riksåklagaren eller justitiekanslern) med begäran därom. Under sådana förhållanden erfordras inga särskilda föreskrifter om åtal.

7 kap. 21 § Rff innehåller föreskrifter om förvandling av böter och viten. Allmänna bestämmelser härom finnes emellertid numera i lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff.

Kap. 19. Vissa specialförfattningar

1. Lagstiftningen om olovlig befattning med spritdrycker och vin.

Gällande bestämmelser.

För att förhindra olovlig rusdryckshantering har det inte ansetts tillräckligt med de straffbestämmelser som finns i tillverknings- och försäljningsförordningarna. Erfarenheterna från 1920-talets början föranledde utfärdande av en särskild lag den 20 juni 1924 (nr 225) med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin, vilken bl. a. ger möjlighet att taga i beslag sådana rusdrycker som är olovligen tillverkade, importerade eller försålda.[1] Till denna ansluter sig lagen den 27 november 1925 (nr 463) om utsträckt tillämpning av 1924 års lag samt lagen den 31 maj 1935 (nr 234) med tillägg till gällande bestämmelser rörande införsel av spritdrycker och vin till svenskt territorialvatten. Dessa tre lagar har alltsedan sin tillkomst endast haft provisorisk karaktär. De har i regel erhållit giltighet för en tid av fem år i sänder. Giltighetstiden förlängdes senast år 1948 och utgår den 30 juni 1953.

I den proposition (1948: 101), vari förlängning av lagarnas giltighetstid senast föreslogs, anförde föredragande departementschefen bl. a., att frågan om ändringar i lagstiftningen borde prövas först efter det nykterhetskommittén framlagt resultatet av sitt arbete samt att i samband med denna fråga jämväl syntes böra prövas, huruvida icke tiden då vore inne att giva en mera permanent karaktär åt lagstiftningen i fråga.

Nykterhetskommittén.

Antalet fall av smuggling och hembränning synes ha minskat under de senaste årtiondena. Även om statistiken över uppdagade förseelser inte utan vidare kan användas för att bedöma de olagliga handlingarnas verkliga omfattning, synes dock de tillgängliga siffrorna ge vid handen att såväl smuggling som hembränning numera är betydligt sällsyntare och försiggår i mindre skala än under vissa tidigare perioder. Tabell 11 visar antalet beivrade överträdelser av brännvinstillverkningsförordningen och 1924 års lag samt antalet upptäckta smugglingsförsök i genomsnitt per år sedan 1920.

För att närmare belysa den illegala rusdryckshanteringens betydelse för alkoholkonsumtionen har kommittén verkställt en närmare analys av ett urval av de fall, som beivrats av Stockholms rådhusrätt dels under senare år dels under vissa tidigare år, dock ej före 1918.

---

[1] Vid samma tid organiserades en särskild spritpolis, för vilken riksdagen anslog medel. Sedan 1938 ingår denna som en avdelning i statspolisen. Sedan 1929 har också tullens resurser successivt förstärkts. 1937 ändrades kustbevakningens organisation för att åstadkomma större effektivitet. Bättre tekniska hjälpmedel, bl. a. snabbgående tulljagare, anskaffades.

Tabell 11. Antalet beivrade fall av hembränning och olovlig befattning samt antalet upptäckta smugglingsförsök i genomsnitt per år sedan 1920.

Årligen	Antal förseelser mot		Antal spritbeslagsmål hos tullverket	Liter i genomsnitt per tullbeslag
	brännvinstillverkningsförordningen	lagen om olovlig befattning med spritdrycker och vin		
1920	2 146	—	570	16·8
1921/25	689	2 456 [1]	2 213	55·3
1926/30	671	2 777	2 145	30·7
1931/35	1 087	3 081	1 529	49·0
1936/39	684	1 842	831	15·5
1940/44	385	599	326	1·5
1945/49	263	1 997	1 833	1·7
1950	257	1 810	1 672	1·9
1951	·	·	2 042	1·9

[1] 1924/25

Denna genomgång har visat, att den beivrade olagliga alkoholhanteringen förekommit huvudsakligen bland en från såväl nykterhetssynpunkt som andra sociala synpunkter ganska svårt belastad kategori personer. Särskilt markerad var denna tendens under den tid, då den olagliga rusdryckshanteringen i större utsträckning än nu hade även yrkesmässig karaktär. På senare år har som ovan nämnts smugglingen helt förändrat karaktär och torde vara kvantitativt betydelselös i förhållande till den legalt tillgängliga spriten. De insmugglade kvantiteterna är numera fördelade på så små poster och så många händer att de även torde vara av ringa betydelse när det gäller att öka tillgången på sprit för missbrukarna. Den olagliga hantering, som utgörs av olovlig tillverkning och införsel samt handel med hembränd eller insmugglad sprit, har alltså dels minskat i omfattning, dels alltmer — i den mån hanteringen avsett kvantiteter av betydelse — inriktats på att förse ett asocialt bottenskikt med rusdrycker. Endast i rena undantagsfall torde de nu nämnda formerna av olaglig rusdryckshantering ha tjänat syftet att komplettera en i övrigt skötsam motboksinnehavares legala tilldelning.

Bland de beivrade förseelserna återfinnes endast ett fåtal, som avsett olovlig försäljning eller befattning med motbokssprit. Det finns emellertid anledning förmoda, att denna form av olaglig hantering har betydande omfattning och utgör den viktigaste tillförselkällan för alkoholmissbrukarna. Möjligheterna att i större utsträckning upptäcka och beivra denna form av olaglig hantering torde emellertid vara små. Kommittén har i annat sammanhang uppehållit sig mera utförligt vid överlåtelseproblemet mot bakgrunden av de ändringar i försäljningslagstiftningen, som föreslås (SOU 1952: 53, s. 134). Kommitténs förslag till ny försäljningslagstiftning synes

icke omedelbart behöva föranleda några ändringar i 1924 års lag. Vid den översyn av denna lag som torde bli erforderlig efter några års tillämpning av det nya försäljningssystemet får erfarenheten utvisa huruvida man skall överväga att införa sådana bestämmelser dels angående straff i vissa fall även för köpare vid olovlig försäljning av utminuteringssprit dels angående förverkande av sådan sprit, vilka snabbutredningen föreslog (se SOU 1944: 3 s. 223—234 och s. 257).

Denna utredning ansåg det uppenbart, att även den som olovligen förvärvade utminuteringssprit i vissa fall borde drabbas av särskilt straffansvar, nämligen då fråga vore om s. k. langare, alltså sådana personer, vilka olovligen förvärvade utminuteringssprit i syfte att vidare — med förtjänst — avyttra denna. För ett framgångsrikt bekämpande av den illegala rusdryckshanteringen ansågs det nödvändigt, att langarna kunde drabbas av straff icke endast då de sålde spriten utan redan i och med att de i försäljningssyfte förvärvade denna på olovlig väg eller i samma syfte forslade, dolde eller förvarade sådan olovligt åtkommen sprit.

Enligt vad utredningen erfarit torde det på vissa håll, särskilt i Stockholm ej vara ovanligt att personer, vilka kunde hänföras till kategorien langare, uppehölle sig utanför eller i närheten av systembolagens utminuteringslokaler, där de sökte övertala motboksägare, som ämnade besöka utminuteringslokalen, att anskaffa och överlåta utminuteringssprit.

Utredningen ansåg sig däremot icke böra förorda införandet av straffsanktion för den som olovligen förvärvade utminuteringssprit för egen konsumtion.

Snabbutredningen föreslog vidare att uppenbarligen olovligt förvärvad utminuteringssprit skulle vara förverkad, så snart skälig anledning till antagande av försäljningssyfte förelåge, samt därutöver i två fall, då samhällsskadan genom spritdryckerna kunde antagas vara särskilt stor, nämligen då dessa anträffades hos någon, som ej fyllt 21 år eller som på grund av alkoholmissbruk stode under övervakning enligt alkoholistlagen.

Nykterhetskommittén har i sitt förslag delvis beaktat de synpunkter snabbutredningen framfört, då kommittén i 84 § av nya rusdrycksförsäljningsförordningen infört straff för den till vilken rusdrycker olovligen försålts (73 §) eller eljest olovligen anskaffats (74 §), i den mån han anstiftat gärningen.

Beträffande lagstiftningen mot den olagliga hanteringen i övrigt synes för närvarande inte heller något behov av mera betydelsefulla förändringar föreligga. När det gäller att avskära missbrukarna från förtäringsmöjligheter, torde en förbättring av de direkt på missbrukarna inriktade vårdåtgärderna ha större effektivitet än en skärpning av lagstiftningen eller en ökning av kontrollen över den olagliga marknaden.

Några specialfrågor måste dock i detta sammanhang beröras.

En särskild fråga är sålunda om den ställning, som starkölet enligt förslaget skall få, bör föranleda att lagstiftningen utvidgas att omfatta även starköl. Åtminstone på en punkt synes ett praktiskt behov av en sådan utvidgning föreligga, nämligen i vad angår bestämmelserna i 11 § 2 mom. av 1924 års lag. Enligt detta lagrum skall spritdrycker och vin, vilka, utan att hava olovligen införts eller olovligen tillverkats, uppenbarligen åtkommits genom olovlig överlåtelse av dryckerna eller av inköpsrätt till dryc-

kerna, vara förverkade även om ingen fälles till ansvar för den olovliga överlåtelsen. Detta gäller dock endast för så vitt dryckerna anträffas under sådana omständigheter, att det tillika är uppenbart att de är avsedda att i befintligt eller förarbetat skick olovligen avyttras. Det synes önskvärt att den möjlighet, som lagrummet erbjuder, kommer att stå till buds även för starkölets del. I övrigt synes behovet av att göra 1924 års lag tillämplig även på starköl mindre framträdande. Det torde dock vara lämpligt att så sker; därigenom vinnes bl. a. att samtliga slag av rusdrycker blir enhetligt reglerade ur förevarande synpunkt. Ändringen torde lämpligen kunna få formen av en särskild lag av innehåll att vad i 1924 års lag finnes stadgat med avseende å vin skall äga tillämpning även i fråga om starköl.

Enligt 1925 års lag kan införsel av spritdrycker till farvatten, som ligger utanför territorialvattengränsen men innanför en linje tolv sjömil från kusten, under vissa omständigheter vara att anse såsom olovlig införsel. Lagen gäller icke vin och synes ej heller böra avse starköl.

Från den enligt 1924 års lag gällande regeln, att införsel av spritdrycker och vin till svenskt territorialvatten med vissa mindre farkoster skall anses såsom olovlig införsel till riket, göres i samma lag undantag såtillvida att straffrihet eller strafflindring samt frihet från förverkandepåföljd äger rum, om det av omständigheterna uppenbarligen framgår att dryckerna icke är avsedda att olovligen införas *till riket* (således oavsett om dryckerna är avsedda att smugglas till annat land). I 1935 års lag stadgas att denna undantagsregel, i den mån Konungen så förordnar, icke skall äga tillämpning vid införsel till område inom territorialvattnet, i fråga om vilket avtal med främmande stat om gemensam bevakning för bekämpande av olovlig införsel av alkoholvaror träffats, med mindre av omständigheterna tillika uppenbarligen framgår, att dryckerna icke är eller varit avsedda att olovligen införas till den stat, med vilken avtalet ingåtts. Det synes riktigast att dessa bestämmelser, som ju bl. a. avser vin, även göres tillämpliga på starköl.

Vad därefter angår frågan, huruvida förevarande lagstiftning bör göras permanent i samband med införandet av ett sådant system för rusdrycksförsäljningen som nykterhetskommittén föreslagit, är kommittén av den uppfattningen att så icke omedelbart bör ske. Det är givetvis icke möjligt att bestämt förutsäga det föreslagna systemets verkningar med avseende å sådan olovlig hantering, som lagstiftningen avser; man måste här avvakta de erfarenheter som kommer att vinnas under systemets tillämpning. Det finnes därför enligt kommitténs mening anledning att efter en eventuell rusdrycksreform låta ifrågavarande lagstiftning behålla sin provisoriska karaktär under ytterligare någon tid.

I detta sammanhang vill kommittén till behandling upptaga en fråga, som kontrollstyrelsen aktualiserat genom att i maj 1945 till kommittén avlämna avskrifter av en skrivelse, som inkommit till styrelsen från landsfiskalen i Edefors distrikt, samt av styrelsens svar på denna skrivelse. I skrivelsen har landsfiskalen framhållit det till synes egendomliga förhållandet, att olovlig brännvinstillverkning samt vissa därmed likartade brott mot förordningarna angående handel med skattefri sprit och angående vissa alkoholhaltiga

preparat m. m. är iterationsgrundande i förhållande till sådan olovlig befattning med spritdrycker och vin, som avses i 10 § 1 mom. 1924 års lag (förvaring, forsling m. m. av olovligen tillverkat brännvin) men däremot icke vice versa. I sitt svar har kontrollstyrelsen åberopat ett uttalande av 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning, på vars förslag ifrågavarande iterationsbestämmelse införts. Ur detta uttalande, i vilket det av landsfiskalen påpekade förhållandet beröres, må följande här anföras.

Det skulle visserligen vara önskvärt, att samtliga författningar, i vilka stadgas straff för skilda former av olovlig rusdryckshantering, bleve i ett sammanhang överarbetade i syfte att överallt införa den regeln, att brott mot vilket som helst av dessa stadganden skulle anses innebära anledning till iterationsstraff, då brott därefter beginges mot liknande stadgande i någon annan av ifrågavarande författningar. En dylik överarbetning torde emellertid knappast kunna ske, så länge vissa hithörande bestämmelser hava allenast provisorisk giltighet.

I den proposition (1928: 171), genom vilken iterationsbestämmelserna förelades riksdagen, uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande.

Vid den omarbetning av författningarna angående olovlig rusdryckshantering, som blir erforderlig, därest nu förevarande lagstiftning framdeles förlänas permanent giltighet, torde de förut antydda väsentligen formella och av lagstiftningens provisoriska karaktär betingade oegentligheter, som kunna anses vidlåda det nu föreliggande förslaget, bliva beaktade och utan svårighet kunna avlägsnas.

Kontrollstyrelsen har i sitt svar till landsfiskalen anfört, att det påtalade förhållandet lämpligen torde kunna undanröjas först i samband med en allmän revision av rusdrycksförfattningarnas straffbestämmelser samt att frågan torde komma att upptagas av nykterhetskommittén.

Med anledning av vad sålunda förekommit vill kommittén framhålla att 1924 års lag enligt vad kommittén nyss anfört alltjämt bör ha endast provisorisk karaktär. I överensstämmelse med de ovan återgivna uttalandena av 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning och vederbörande departementschef torde bl. a. rättelse av det av landsfiskalen anmärkta förhållandet tills vidare böra anstå. Innan lagstiftningen göres permanent, synes en allmän översyn av bestämmelserna böra göras. Därvid bör även denna fråga regleras.

2. Förordningarna angående handel med skattefri sprit samt angående alkoholhaltiga preparat m. m.

De av nykterhetskommittén framlagda förslagen synes icke behöva föranleda några ändringar i nu gällande bestämmelser om försäljning av denaturerad sprit o. d. Dessa bestämmelser återfinnes i förordningen den 1 juli 1918 angående handel med skattefri sprit.

I den samma dag utfärdade förordningen angående vissa alkoholhaltiga preparat m. m. måste däremot, om kommitténs förslag genomföres, 1 § andra stycket ändras. Här talas nämligen om vara som icke är att anse såsom »rusdryck, pilsnerdricka, exportöl eller apoteksvara». Med kommitténs terminologi skulle detta motsvaras av »rusdryck, öl eller apoteksvara». I övrigt synes någon ändring i förordningen icke erforderlig.

Kap. 20. Sammanfattning av nykterhetskommitténs förslag rörande rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård

1. Motbokssystemet avskaffas. Rätt till inköp av rusdrycker (spritdrycker, vin och starköl) i utminuteringsbutikerna tillkommer varje man och kvinna, som fyllt 21 år och icke av länsnykterhetsnämnden avstängts från inköpsrätt.

2. Avstängning från inköpsrätt sker endast som nykterhetsvårdande åtgärd på grund av misskötsamhet i nykterhetshänseende och på grund av olaga försäljning, icke på grund av t. ex. stora inköp eller erhållen socialhjälp.

3. Alla uppgifter av nykterhetsvårdande karaktär koncentreras till offentliga organ, nykterhetsnämnder och länsnykterhetsnämnder. Den upprustning av dessa, som under alla omständigheter är erforderlig, påskyndas.

4. De nuvarande systembolagen avskaffas och ersättes av ett centralt utminuteringsbolag med nödigt antal distriktskontor och med butiker på i stort sett samma platser som för närvarande. Kommittén framlägger även ett alternativt förslag med 24 länssystembolag (alternativ II).

5. Alla inköp av spritdrycker i utminuteringsbutikerna registreras, enligt huvudalternativet (alternativ I) centralt, enligt alternativ II hos resp. systembolag. Inköp av vin och starköl registreras i den mån Kungl. Maj:t så förordnar. Registrering sker enligt båda alternativen efter födelsenummer, varför köparen måste kunna legitimera sig med angivande av födelsenummer (enligt alternativ II ev. annat kundnummer).

6. Inköp kan enligt alternativ I göras i vilken utminuteringsbutik som helst i hela riket mot företeende av legitimationshandling med födelsenummer. Avstängning kontrolleras genom en tryckt spärrlista. Enligt alternativ II hänvisas varje köpare liksom nu till en viss butik, varvid legitimering sker genom jämförelse mellan namnteckningarna å köparens rekvisitionsblankett och affärens registerkort.

7. Försäljning av starköl med en alkoholhalt av högst 4,5 viktprocent medges under i stort sett samma villkor som nu gäller för svaga viner, d. v. s. utminutering i utminuteringsbolagets butiker och utskänkning (utan mattvång) på restauranger där servering av sprit eller vin är tillåten. För utskänkning av starköl på vinrestauranger fordras särskilt tillstånd.

8. Beträffande utskänkningen på restaurangerna upphäves kvantitetsbegränsningarna för alla rusdrycker utom egentligt brännvin, varav endast 10 cl får serveras till varje gäst vid ett och samma besök. Länsstyrelsen

får möjlighet att föreskriva restriktioner för viss restaurang, där missförhållanden uppstått.

9. Måltidstvånget vid utskänkning av spritdrycker bibehålles. Vin och starköl skall i regel få serveras utan måltidstvång. Kontrollstyrelsen får möjlighet att i fråga om restauranger med spriträttigheter medgiva undantag från måltidstvånget beträffande spritdryck som genom utspädning med vatten eller annan alkoholfri dryck erhållit särskilt låg alkoholhalt (lättgrogg) samt beträffande viss särskilt tillagad dryck, vari ingår spritdryck och vars alkoholhalt icke överstiger 22 volymprocent (spritdrink).

10. För att understödja strävandena att göra arbetsdagen spritfri skall servering av spritdrycker inte få äga rum före kl. 15. Vin och starköl får serveras från kl. 12. Kontrollstyrelsen får möjlighet att medge utskänkning av spritdrinkar före kl. 15. Nuvarande bestämmelser om utskänknings avslutande skall i huvudsak gälla oförändrade (kl. 22 med möjlighet till utsträckt tid).

11. Förbudet mot utskänkning vid offentliga föreställningar (varietéparagrafen) avskaffas såvitt angår uppträdanden på egentliga restauranger men bibehålles i form av förbud mot rusdrycksservering på teatrar och varietéer. För utskänkning i samband med offentlig dans fordras liksom nu särskilt tillstånd varvid kommunerna tillagts vetorätt.

12. Utskänkning av rusdrycker inom område, som är för allmänheten tillgängligt såsom nöjesplats eller idrottsplats, skall endast få äga rum om särskilda skäl kan åberopas.

13. Liksom nu skall utskänkningen på folkrestaurangerna handhavas av de allmänna restaurangbolagen, medan rätt till utskänkning på övriga restauranger kan ges även till enskilda restauratörer. Enligt alternativ I ges rättigheterna direkt av länsstyrelsen till restauratören utan överlåtelsekontrakt med utminuteringsbolaget. Länsnykterhetsnämnden inträder i stället för systembolagen som beredande och kontrollerande organ. Enligt alternativ II behålles den nuvarande ordningen i detta avseende. Restaurangernas vinstkvantitetssystem har tidigare av kommittén föreslagits bli föremål för särskild utredning.

14. Det kommunala vetot och möjligheterna till turistutskänkning behålles efter i huvudsak nuvarande regler. Den kommunala vetorätten utsträckes till att omfatta även restaurangdansen.

15. En möjlighet öppnas för länsstyrelsen att för visst tillfälle medge förtäring av medhavda rusdrycker på näringsställen utan sprit- eller vinrättigheter i samband med familjefest eller annan därmed jämförlig tillställning i slutet sällskap. Genom bestämmelser i ölförsäljningsförordningen tillåtes förtäring av medhavda rusdrycker i personalmatsal och kollektivhusmatsal vid tillfälle, då matsalen användes av de personer för vilka den är avsedd.

16. Den kommunala nykterhetsvården blir i sina huvuddrag oförändrad, men statsbidraget höjes till 80 % utan begränsning till viss maximisumma. Härigenom förutses en väsentlig ökning av nykterhetsnämndernas resurser.

17. Länsnykterhetsnämnderna får en mera auktoritativ sammansättning.

Samtliga ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Ordföranden skall ha domarkompetens. Länsstyrelserna, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och landstingen (stadsfullmäktige) avger förslag.

18. Länsnykterhetsnämndernas personalutrustning förstärkes. Varje nämnd får en kanslichef och en konsulent (i de minsta länen en kanslichef, som tillika är konsulent) och de större länen dessutom en assistent. Samtliga nämnder får heltidsanställd biträdespersonal. Enligt alternativ II skall fortfarande vissa tillståndsärenden handläggas av systembolaget, varför i detta fall personalutrustningen hos länsnykterhetsnämnderna kan göras något mindre.

19. Förslaget innebär en betydande personalminskning hos kontrollstyrelsen och systembolagen. Övertaliga befattningshavare förutsättes i viss utsträckning komma att användas inom nykterhetsvården. I en del fall skall förtidspensionering användas. Kontrollstyrelsens statistikavdelning överföres till socialstyrelsen, vars nykterhetsvårdsbyrå även i övrigt något förstärkes för att kunna handlägga det ökade antal ärenden, som blir följden av nykterhetsnämndernas och länsnykterhetsnämndernas upprustning.

20. Nykterhetskommitténs förslag beträffande försäljningens organisation medför en årlig kostnadsminskning på ca 7,6 milj. kr i 1950 års penningvärde enligt alternativ I och ca 5,8 milj. kr enligt alternativ II. Därigenom blir det möjligt att utan ökade kostnader för det allmänna verkställa den upprustning av nykterhetsvården och effektivisering av nykterhetsupplysningen, som är nödvändig även under nuvarande förhållanden. Dessutom torde en viss besparing uppkomma. Nykterhetsvårdens upprustning beräknas höja de årliga utgifterna för staten och kommunerna tillsammans med ca 4,5 milj. kr, när den kommunala nykterhetsvården blir helt utbyggd. För de närmaste åren beräknas dessa utgifter bli lägre, men i stället tillkommer vissa övergångskostnader för pensionering av övertalig systembolagspersonal. Även med hänsyn tagen till de ökade utgifterna för öppen nykterhetsvård uppstår vid alternativ I en årlig kostnadsminskning för det allmänna på ca 3,2 milj. kr, varav för statsverket ca 2,4 milj. kr och för kommunerna ca 0,8 milj. kr. Om alternativ II väljes minskas statsverkets besparing till ca 0,6 milj. kr, medan kommunernas besparing blir oförändrad.

RESERVATIONER M. M.

1. Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson

Försäljningsorganisationen m. m.

En läsare av de undersökningar, som åtfölja nykterhetskommitténs betänkande, vinner förtrogenhet med en mångfald faktorer, som utöva inflytande på ett lands nykterhetstillstånd. Några återfinnas i land efter land, andra äro säregna för ett land. Säreget svensk och mäktigare än någon annan faktor i sitt inflytande på nykterhetstillståndet i Sverige är den individuella spritransoneringen. Fördelarna äro små, nackdelarna överväldigande. Som den allt överskuggande uppgiften för en svensk nykterhetsreform framstår därför avvecklingen av denna ransonering. Den starka samling, som inom kommittén kunnat vinnas kring kravet på denna avveckling måste därför hälsas med stor tillfredsställelse.

Spritransoneringen är emellertid sammanvävd med ett flertal andra åtgärder, vilka i och för sig äro av värde och därför så långt möjligt böra bibehållas. Ett viktigt sådant grepp är att planmässigt utnyttja den favoriserade observationspunkt rörande olika personers alkoholvanor, som en säljare av rusdrycker intar. Det var huvudtanken i dr Bratts ursprungliga förslag och i Finland, där man saknar spritransonering men följer de olika köparna vid deras inköp, ha hälften av de ingrepp mot dessa köpare, som ansetts erforderliga, grundats på observationer i samband med inköpen. Med hänsyn till sådana observationers uppenbara värde, måste vi i olikhet med kommitténs majoritet ge ett bestämt företräde åt alternativ II, som bibehåller köparens normala anknytning till visst försäljningsställe.

Bibehållandet av denna nära anknytning av varje köpare till ett bestämt försäljningsställe är i alternativ II nära om också måhända icke alldeles ovillkorligt sammankopplat med ett bibehållande av en lokal systembolagsorganisation. Detta är från våra utgångspunkter en ytterligare förtjänst hos alternativ II. Vid en så djupt ingripande förändring i de materiella reglerna för försäljningen av rusdrycker, som det i detta fall är fråga om, bör man vid övergången begränsa ändringarna i försäljningsorganisationen till vad som framstår som en tvingande konsekvens av ändringarna i försäljningsreglerna. Denna övergång kan nämligen väntas bli framgångsrikare, om den är anförtrodd åt personer inordnade i sitt hittillsvarande arbetsförband och icke åt personer som samtidigt flyttas från ort till annan och/eller

grupperas in i nya arbetsförband, vilkas medlemmar äro främmande för varandra. Kommitténs majoritet föreslår emellertid att omläggningen av försäljningsreglerna skall i tiden sammankopplas med djupgående omläggningar av försäljnings- och nykterhetsvårdsorganen. I sina detaljer är detta förslag utarbetat med mycken omsorg av förnämliga experter och är säkerligen beträffande det kommande förvaltningsarbetets detaljer präglat av förutseende så långt ett sådant förutseende nu är möjligt. Beträffande utformningen av vissa huvuddrag i den nya organisationen, såsom beträffande sammanförandet av samtliga uppgifter till ett organ eller deras fortsatta uppdelning på två organ och, i sistnämnda fall, dess fördelning på de två organen, samt beträffande försäljningsorganets lokala eller rikskaraktär, rådde länge stor tveksamhet inom kommittén. För vår del hysa vi på grunder, som i det följande skola beröras, stor tveksamhet inför det organisationsalternativ, ett riksutminuteringsbolag, helt frikopplat från nykterhetsuppgifter och en med samtliga sistnämnda, disparata uppgifter belastad länsnykterhetsnämnd, som kommittén till slut stannat för.

Det är emellertid inte vår mening att i detta alternativs ställe nu omedelbart förorda ett annat slutligt organisationsalternativ. Kommitténs tveksamhet är för vårt sätt att se ett belägg för svårigheten att i förväg utan praktiska prov bestämma den slutliga organisationen. Och denna tveksamhet framstår för oss som ytterligare ett skäl att låta den organisatoriska omläggningen *efterfölja* icke *åtfölja* förändringen i försäljningsreglerna. Eftersom de nya organen äro medel i de nya försäljnings- och nykterhetsvårdsreglernas tjänst böra de i det prövande begynnelseskedet kunna smidigt anpassas efter de behov, som tillämpningen avslöjar och i tveksamma fall icke i förväg bindas till en fast form. Hela vår hittillsvarande svenska utveckling har använt en motsatt metod i fråga om försäljningsorganets utformning: experiment först, lagregel sedan. Bolaget i Falun bildades 1850, det första lagbudet begränsat till ett enkelt medgivande att överlåta försäljning åt sådana bolag är daterat 1854. Med ledning av utfallet av experiment under åren 1855 till 1905 med högst växlande bolagstyper utformades den i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning fixerade bolagstypen, efter nya experiment med nya försäljningsregler under åren 1912 till 1916 den i 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning angivna. Det första Sarabolaget föddes utan stöd av lag 1915. Sådant stöd fick det först 1937.

Mot bakgrund av denna erfarenhet — som ju inte är begränsad till samhällets nykterhetsvårdsorgan utan har giltighet för organen för de flesta samhällsingripanden, exempelvis för organen för undervisning och rättsvård — skulle vi sålunda föredra, att så litet som möjligt söka binda den organisatoriska anpassningen till de nya försäljningsreglerna genom i förväg fixerade regler och i stället lämna erforderligt utrymme för övergång i etapper under ständig anpassning till de erfarenheter, som under denna övergång göras.

Det är emellertid angeläget, att de frågeställningar, som denna steg för steg fortgående anpassning ha att ge svar på, klart redovisas. Av de uppgifter,

som för närvarande åligger den organisatoriska konstellationen nykterhetsnämnd—systembolag bör enligt kommittén spritransoneringen bortfalla. Följande fem relativt åtskilda arbetsuppgifter komma emellertid att kvarstå:

1) på den enskilde missbrukaren med särskild anpassning till dennes egenskaper inriktade åtgärder (»individuell nykterhetsvård»);

2) utminutering av rusdrycker;

3) förslag till eller prövning av ansökningar rörande inrättande av försäljningsställen för rusdrycker eller öl och rörande kringföring av öl;

4) övervakande av skötseln av sålunda medgiven försäljning;

5) registrering av de data som äro erforderliga för handhavande av uppgifterna under 1)—4).

Den andra av dessa uppgifter vilar för närvarande helt på systembolagen, de övriga fyra äro med vissa variationer från ort till ort fördelade på nykterhetsnämnd och systembolag.

Kommittén hänför i båda alternativen den första av uppgifterna restlöst till nykterhetsnämnderna, den andra i alternativ I lika restlöst till ett nyinrättat riksutminuteringsbolag och i alternativ II liksom nu till lokala systembolag. Uppgifterna 3 och 4 hänföras i alternativ I principiellt till nykterhetsnämnderna, men riksbolaget har tillagts självständig befogenhet att inrätta utminuteringsställen och utöva viss nykterhetsinspektion över dessa. I alternativ II blir beträffande rusdrycker fördelningen mellan länsnykterhetsnämnd och systembolag i stort sett den nuvarande. Uppgiften 5 är enligt båda alternativen avsedd att handhavas av länsnykterhetsnämnden, men försäljningsorganet skulle alltjämt registrera vissa av de data, vilka ligga till grund för nykterhetsvård och tillståndsgivning.

I fråga om uppgifterna 3 (inrättande av försäljningsställen), 4 (kontroll över försäljningsställen) och 5 (registrering) har kommittén sålunda tvingats att uppge den restlösa hänföringen till ettdera av de två organen. Det ger på sitt sätt ett intressant belägg på hur nära sammanvävda med varandra nykterhetvårds- och försäljningsuppgifter äro.

Särskilt utpräglad synes oss svårigheten vara att vid en fördelning av uppgiften på två från varandra relativt fristående organ träffa ett avgörande mellan att låta den ursprungliga och grundläggande befattningen med spörsmål rörande inrättande av försäljningsställen kvarbliva hos försäljningsorganet och som hittills begränsa nykterhetsvårdsorganets andel till ett senare yttrande eller att överföra denna ursprungliga och grundläggande befattning med tillståndsärenden till länsnykterhetsnämnderna. Inrättandet av ett enstaka försäljningsställe och tillämpningen i samband med tillståndsgivningen av lagens regler för detta inrättande inrymmer nykterhetsvårdsuppgifter, som kvantitativt ha större räckvidd än handläggningen av ett enstaka fall av den individuella nykterhetsvård, som faller inom den första uppgiften. En framgångsrik lösning av uppgiften förutsätter i båda fallen ett ihärdigt nykterhetsintresse, som icke låter sig nedslås av motgångar eller motstånd. Men de egenskaper i övrigt, som äro erforderliga för framgång äro högst

olika. Tillståndsgivningen kräver företrädesvis ekonomisk insikt och ekonomiskt handlag, den är en uppgift långt mera befryndad med bolagets försäljningsuppgift än med den individuella nykterhetsvården. Skall man i fortsättningen ha två organ på detta område, så ter det sig, såvitt man utan föregående prov med en motsatt anordning kan döma, ändamålsenligare att kombinera utminutering av rusdrycker och tillståndsgivning än individuell nykterhetsvård och tillståndsgivning. Hittills synes det också endast i något enstaka fall ha förekommit personalunioner mellan arbetet med den individuella nykterhetsvården och arbetet med tillståndsärendena. Att tillfredsställande rekrytera de i alternativ I föreslagna kanslicheferna synes också komma att möta utomordentliga svårigheter. Att alternativ II bibehåller den nuvarande grupperingen ter sig därför tills vidare som ett avgörande företräde hos detta gentemot alternativ I, som drager den organisatoriska gränsen mellan individuell nykterhetsvård och tillståndsgivning å ena sidan och utminutering av rusdrycker å den andra.

Inom kommittén ha vi förordat en prövning av den organisatoriska anordning, som 1912 utan mera detaljerad utformning föreslogs av dr Ivan Bratt, ett enhetligt regionalt organ, av Bratt förslagsvis betecknat som alkoholnämnd, uppdelat på en nykterhetsvårdsbyrå och en försäljningsbyrå för samtliga i det föregående berörda uppgifter. Då ett sådant organ som nykterhetsvårdsorgan måste tilldelas vissa offentligrättsliga befogenheter, kan det uppenbarligen icke få bolagsform. Det måste emellertid dela vissa egenskaper med det affärsdrivande verket, men detta i den uttunnade form, som exempelvis jordbruksnämnden skulle ha fått, därest svenska spannmålsaktiebolaget, som ursprungligen föreslogs, hade införlivats med nämnden.

Vi äro emellertid väl medvetna om att ett sammanförande av försäljnings- och vårduppgift till ett organ kan ha vissa folkpsykologiska risker. 1911 års nykterhetskommitté var för sin del så obenägen att tilldela försäljningsorganet någon som helst nykterhetsvårdsuppgift att den föreslog dess förläggning till en särskilt inrättad kontrollnämnd. Hade detta förslag godkänts skulle man sålunda fått tre organ, nykterhetsnämnd, kontrollnämnd och försäljningsbolag. Denna uppspaltning vann emellertid ingen resonans vid remissförfarandet och föreskrevs därför inte i 1917 års förordning.

Skulle emellertid starka invändningar av motsvarande natur eller rättsliga vanskligheter förhindra utformningen av ett organ som samtidigt är nykterhetsvårdsorgan och affärsdrivande verk, torde man alternativt böra pröva en anordning, som formellt bevarar den nuvarande åtskillnaden men gör samverkan mellan nykterhetsvårdsorgan och försäljningsorgan långt intimare än den hittills varit.

Man synes få ett tillförlitligare material för en bedömning av den ändamålsenligaste framtida organisationen och samtidigt den smidigaste formen för infogning av en del av den vid spritransoneringens slopande överflödiga systembolagspersonalen i det vidgade nykterhetsvårdsarbetet om omläggningen sker i följande ordning.

I försäljningsförfattningen föreskrives, att beredning av ärenden rörande

tillstånd till försäljning av rusdrycker skall som hittills och enligt alternativ II handhavas av systembolag. Systembolag tillägges enligt alternativ II motsvarande befattning med tillstånd rörande försäljning av öl.

I organisatoriskt hänseende bibehålles den nuvarande systembolagsorganisationen till en början oförändrad. I samband med ransoneringsbestämmelsernas slopande får länsnykterhetsnämnden överta sådana lokalutrymmen hos systembolaget i residensstaden (eventuellt hos annat systembolag i länet, där anslutning till detta ur nykterhetssynpunkt finnes tjänligare) som därigenom bli lediga.

Sedan sådan sammanflyttning ägt rum upptages till en början problemet om registreringen under de nya förutsättningarna till omprövning.. Bortfallet av ransoneringen kommer att i nämnda hänseende betyda en avsevärd besparing, men registreringen är redan nu ett kvantitativt betydande problem inom de större nykterhetsnämnderna och måste bli det än mera inom den framtida nykterhetsvården. Ett avgörande synes man därvid kunna träffa utan föregående experiment: samtliga registerhandlingar som avse en persons nykterhetsförhållanden bör finnas i ett register och i den mån nykterhetsvård och försäljning handhaves av åtskilda organ antingen hos nykterhetsvårdsorganet eller hos ett särskilt registreringsorgan fristående från båda. I den mån ett särskilt försäljningsorgan för framtiden kommer att handha registreringsuppgifter av nykterhetsvårdsnatur, synas de böra begränsas till uppgifter som avse ett fåtal detaljer av vikt för bedömningen av en persons konsumtions- och nykterhetsförhållanden. I nära anslutning till bedömningen av det framtida behovet av registrering och av användningen av den hittillsvarande registreringspersonalen inom systembolag och nykterhetsnämnder blir det erforderligt att träffa avgörande om den framtida användningen av och ställningen för den personal, som inom systembolagen hittills ägnat sig åt nykterhetsvårdsuppgifter, kontrollföreståndare, s. k. beslutsättare etc. De arbetsuppgifter dessa hittills haft äger en sådan gemensamhet med nykterhetsvården i uppgiftens allmänna bakgrund, att kontrollföreståndare i några fall samtidigt varit ombudsman i länsnykterhetsnämnd eller från den ena befattningen övergått till den andra. Person som nu upprätthåller sådan befattning hos systembolag bör därför beredas möjlighet att försöka sig på närliggande uppgifter inom den till sitt arbetsområde och till sitt personalbehov utökade länsnykterhetsnämnden. Det synes vid den här föreslagna anordningen kunna ske utan att han till en början formellt frånträder sin anställning hos systembolaget.

Genom denna anordning kan man vänta att efter hand få en tillfredsställande nykterhetsvårdsorganisation utkristalliserad. Att organisatoriskt avgränsa den andra grupp som handhar eller handlägger utminuteringsärenden torde icke möta större svårigheter. Den största svårigheten i hela organisationsspörsmålet avser, som framhållits i det föregående, handhavandet av tillståndsärendena. Dessa komma till följd av tillståndsförfarandets utformning att förete en anhopning med fyraåriga intervall; den per-

sonal, som sysselsättes därmed måste mellan dessa tidpunkter av anhopning sysselsättas också med andra uppgifter och då uppkommer frågan om till vilken av de två förenämnda avdelningarna anknytningen bör ske. Det synes oss uppenbart, att de personer inom systembolagen, som hittills handhaft frågor om överlåtelse av tillstånd till utskänkning av rusdrycker, ha större förutsättningar att bl. a. genomföra den nya centraliserade beredning av ärenden rörande tillstånd till handel med öl, som enligt kommitténs förslag skall föregå ärendets överlämnande till länsstyrelsen för slutlig omprövning och beslut, än funktionärer inom länsnykterhetsnämnden som åtminstone till en början måste vara relativt främmande för sådana spörsmål. Huruvida tillståndsprövningen i ett senare skede bör överföras till länsnykterhetsnämnden, blir eventuellt ett viktigt spörsmål vid den tidpunkt, då man på grundval av ett under de angivna formerna bedrivet intimt samarbete mellan länsnykterhetsnämnd och systembolag har tillräckligt erfarenhetsmaterial för att pröva huvudfrågan: ett organ med särskilda avdelningar för nykterhetsvård och försäljning eller även i fortsättningen två organ i intim samverkan.

Handhavandet av den fjärde uppgiften, övervakningen av rättigheterna, har så nära samband med handhavandet av tillståndsberedningen, att dess organisatoriska placering synes böra följa tillståndsberedningens åt.

2. Fröken Valborg Svensson

Inköpsregistreringen (18 §), måltidstvånget (45 §) och 10 cl-bestämmelsen (47 §).

Den svenska rusdryckslagstiftningen har icke motsvarat de förhoppningar som från nykterhetsvänligt håll knöts till densamma vid dess tillkomst. Den har mera legaliserat än motverkat spritmissbruket, snarare ökat än begränsat antalet spritkonsumenter. Motboken har för många blivit liktydig med ett slags medborgarintyg. Hela systemet med indelningen av folket i olika förbrukarkategorier, ransoneringen, kontrollen, den uppenbara klasskaraktären i ransoneringsbestämmelserna har vidare bidragit till att underminera den hittillsvarande lagstiftningens anseende i folkets ögon.

Kommitténs ståndpunktstagande i kärnfrågorna är ett uttryck för den djupgående åsiktsförskjutning i fråga om den hittillsvarande rusdryckslagstiftningens nykterhetspolitiska värde som ägt rum. Det är en radikal förändring som här föreslås. Jag har även anslutit mig till kommitténs uppfattning i huvudfrågorna. Å andra sidan har jag ansett mig böra uttrycka en särskild mening i några detaljspörsmål, där, enligt min uppfattning, kommittémajoriteten icke dragit konsekvenserna av den principiella uppfattning som präglar dess betänkande. I dessa punkter har den, utan att ange vägande nykterhetspolitiska skäl, slagit vakt om gällande bestämmelser som icke har stöd i folkets rättsmedvetande utan snarast betraktas som krångel

och trakasserier. I tre av dessa har jag ansett mig böra avge reservation.

Den första punkten gäller *registreringen av inköpen*. Det enda som härmed uppnås är att man med hjälp av den föreslagna spärrlistan kan förhindra kända missbrukare från att *personligen* inköpa alkoholvaror i utminuteringsaffärerna, men deras möjligheter att få fatt i »systemsprit» kommer dock att vara praktiskt taget obegränsade. De som genom spärrlistan kommer att avstängas från inköp utgör en så liten del av befolkningen, att deras missbruk icke kan anses motivera att *samtliga* inköp i riket skall registreras. Det är min absoluta övertygelse, grundad på de erfanheter jag under kommittéarbetet vunnit om det hittillsvarande registreringssystemets bristande effektivitet ur nykterhetspolitisk synpunkt, att den nykterhetsfrämjande effekten blir betydligt större om de medel, som den föreslagna registreringen kommer att kosta, i stället anslås till direkt nykterhetsfrämjande åtgärder. Med den förstärkning av de nykterhetsvårdande organen som kommittén rekommenderar bör det bli möjligt att på ett mera effektivt sätt än hittills beivra alkoholmissbruk.

Den andra punkten gäller *måltidstvånget*. Kommittémajoriteten hävdar att en viktig beståndsdel i den svenska restaurangkulturen är föreskriften om att spritdrycker inte må intagas annat än i samband med måltid. Personligen anser jag att den enskilde själv må ha rätt att avgöra den saken. Det krav som samhället, myndigheter och medmänniskor har rätt att ställa på honom eller henne är ett nyktert och hyfsat uppträdande. Bland den breda allmänheten betraktas måltidstvånget som en obehörig inblandning och ett tillgodoseende av restauratörernas ekonomiska intressen. Att tillse att hyfs och ordning upprätthålles på restaurangerna kommer, som hittills, att ligga i restauratörernas eget intresse, då de ju i annat fall löper risk att förlora utskänkningsrättigheterna. Man kan visserligen tvinga gästerna att betala för den föreskrivna minimimåltiden, men däremot icke att äta upp den. En hel del mat går nu till spillo på restaurangerna, mat som gästerna betalar för men icke konsumerar. Det finns, enligt min uppfattning, ingen anledning att upprätthålla det impopulära måltidstvånget i samband med sprituutskänkningen.

Slutligen intar jag en från kommittémajoriteten avvikande mening i fråga om *10-centilitersmaximeringen vid utskänkning av brännvin*. Den blir, anser jag, en fullkomligt verklighetsfrämmande och meningslös bestämmelse, utan något som helst nykterhetspolitiskt underlag och därför utan varje berättigande. Prisskillnaden på brännvin och exempelvis »folkkonjak» är obetydlig och deras respektive alkoholhalt ungefär densamma. Att föreskriva restauranggästerna en maximering av brännvinet kommer otvivelaktigt att bli betraktat som ett krångel för krånglets egen skull. Den suggestiva verkan som de nuvarande maximeringsbestämmelserna visat sig ha kommer utan tvivel att göra sig gällande även i fortsättningen om maximering föreskrives inom utskänkningen på brännvin. Här — liksom för övrigt också i fråga om måltidstvånget — inställer sig också problemet om nödvändig kontroll av föreskrifternas efterlevnad.

Jag rekommenderar därför att den ifrågasatta registreringen av inköpen icke genomföres, att det s. k. måltidstvånget slopas och att den föreslagna 10-centilitersmaximeringen icke kommer i fråga.

3. Herr Utterström

Av min till principbetänkandet fogade reservation (SOU 1952: 53 s. 162) framgår att jag icke anser att kommitténs förslag till rusdrycksförsäljningsförordning bör läggas till grund för en ny försäljningslagstiftning. Skulle så emellertid bli fallet, har jag ansett mig böra här redovisa följande avvikande mening om utformningen i några detaljfrågor.

Försäljningsorganisation (13 §), legitimationshandling och inköpsförfarande (17 §) samt registrering (18 §).

Kommittén har redovisat två alternativ för försäljningskontrollens organisation. Båda alternativen utgå från att kvantitetsbegränsningen slopas och att allmänhetens rusdrycksinköp registreras samt att missbrukare avstängas från inköpsrätt. Som framgår av det föregående kan jag icke ansluta mig till den av kommittémajoriteten förordade fria försäljningen. Jag anser mig dock böra granska vissa sidor i de båda alternativ i fråga om bolagsform och teknisk utformning av försäljningen, som framlagts av kommittén. Därjämte skall jag i korthet skissera huru jag själv anser att försäljningsorganisationen och kontrollen bör ordnas under samma förutsättning som legat till grund för de av kommittén uppgjorda alternativen I och II.

Frågan om lämpligheten av en ytterligare koncentration av antalet systembolag är helt beroende av de uppgifter, som komma att påläggas försäljningsorganen. Genomföres det föreslagna alternativ I, bli systembolagen praktiskt taget endast distributions- och försäljningsorgan. Under sådana förhållanden synes bärande skäl mot en starkare koncentration icke kunna anföras. Bibehållas systembolagen åter vid vissa kontrolluppgifter och vid befattning med utskänkningsärenden enligt alternativ II, bör koncentrationen icke utsträckas längre än till ett konsekvent fullföljande av tankegången i nu gällande försäljningsförordning, d. v. s. såsom alternativ II förutsätter i princip ett bolag i varje län.

Angående alternativ I.

Enligt detta alternativ skall den som utminuteringsvis önskar köpa rusdrycker å utminuteringsstället lämna egenhändigt undertecknad rekvisition samt legitimera sig med medborgarkort eller annan handling, försedd med namnteckning och födelsenummer. I varje butik skall finnas en spärrlista upptagande födelsenumret samt första bokstaven i efternamnet på samtliga personer i riket, vilka äro spärrade för inköp. Denna lista beräknas komma att omfatta cirka 50 000 personer och innehålla cirka 100 blad.

Vid närmare undersökning finner kommittén, att medborgarkort i varje fall för närvarande icke komma att tillställas allmänheten. Kommittén diskuterar därefter de eventuella andra legitimationshandlingar, som kunna komma i fråga vid rusdrycksinköp. Därvid framhålles att kravet på kontroll av namnteckningen icke synes böra göras ovillkorligt. Kravet på uppgift om födelsenummer måste däremot ovillkorligt upprätthållas. Såsom exempel på lämpliga legitimationshandlingar anföras bl. a. åldersbetyg, pass, körkort och postens identitetskort, under förutsättning att dessa handlingar förses med födelsenummer.

Det må konstateras att icke någon av nu nämnda handlingar för närvarande är försedd med födelsenummer och således icke kan användas såsom legitimationshandling vid rusdrycksinköp. Detta kan emellertid ordnas på sådant sätt, att vederbörandes nuvarande legitimationshandling (åldersbetyg, pass eller körkort) utbytes mot ny försedd med födelsenummer. Ett sådant utbyte kommer dock att kräva icke obetydliga kostnader för såväl den enskilde som det allmänna.

En stor del av allmänheten använder relativt sällan åldersbetyget, körkortet eller passet. Skulle någon av dessa handlingar komma att erfordras vid rusdrycksinköp, skulle den i allmänhetens ögon snabbt förlora sin ursprungliga karaktär och huvudsakligen komma att betraktas som ett slags motbok. Om den nuvarande motboken, som kommittémajoriteten förmenar, utgör ett socialt prestigetecken och en anordning som suggererar till inköp av rusdrycker, torde den nya inköpshandlingen inte undgå att erhålla samma värde och egenskap.

Avsevärda praktiska olägenheter komma även att uppstå, om dessa allmänna legitimationshandlingar skulle användas vid rusdrycksinköp. Såsom exempel härpå kan anföras följande.

De nuvarande motböckerna äro så konstruerade, att femtio inköp kunna göras på dem, varefter de av vederbörande systembolag utbytas mot nya. Trots att motböckerna sålunda ha relativt kort varaktighet och äro försedda med speciellt slitstarka pärmar, förslitas de mycket starkt. Erfarenheterna ha givit vid handen, att ungefär en tredjedel av de utbytta motböckerna äro så förslitna att texten på pärmarna icke kan läsas. Av de något mer än 700 000 motböcker, som årligen förnyas, äro sålunda mer än 200 000 helt förslitna. Lika stor, om icke större, förslitning måste man räkna med beträffande andra legitimationshandlingar. De olika handlingsutställande myndigheterna komma därigenom att åsamkas ett avsevärt arbete med utställande av nya handlingar i stället för förslitna sådana.

Komma de av 1949 års uppbördssakkunniga föreslagna skattekorten till utförande, bortfalla emellertid en del av de här framförda invändningarna mot de föreslagna legitimationshandlingarna.

Årligen utlämnas av systembolagen ungefär 24 000 ersättningsmotböcker för förkomna sådana. Om annan legitimationshandling än motbok införes, har man ingen anledning att räkna med att antalet förkomna sådana handlingar skulle bli mindre än antalet förkomna motböcker. En förkommen

motbok kan spärras på ett effektivt sätt. Motboksinnehavaren erhåller nämligen motbok med nytt nummer varvid det tidigare motboksnumret spärras. Möjligheten att spärra någon av de av kommittén föreslagna legitimationshandlingarna, i samband med att ny legitimationshandling utställes för en borttappad sådan, finnes däremot icke. Den nyutställda legitimationshandlingen måste nämligen förses med samma födelsenummer som den förkomna.

Legitimationshandling, som tillhört avliden person, kan — på grund av att kravet på bestyrkt namnteckning icke är ovillkorligt — utan större risk för upptäckt utnyttjas obehörigen. Sådant utnyttjande av legitimationshandling kommer endast i sällsynta undantagsfall att kunna upptäckas, eftersom någon originalnamnteckning icke finnes vare sig vid utminuteringsstället eller hos registreringscentralen.

Enligt det tänkta inköpsförfarandet skall kunden vid personligt inköp avlämna en egenhändigt underskriven rekvisition samt uppvisa sin legitimationshandling. Vederbörande funktionär skall därefter kontrollera, att kunden icke är uppförd i spärrlistan, att namnteckningen överensstämmer med legitimationshandlingens, i de fall där denna är försedd med egenhändig namnteckning, samt anteckna eller markera kundens födelsenummer med ledning av uppgifterna i legitimationshandlingen. Då födelsenumret alltid innehåller nio (9) siffror, är funktionärens antecknande av detta nummer tidsödande, vartill kommer att det uppenbarligen föreligger stor risk för felskrivning. Att under de pressande förhållanden, varunder utminuteringspersonalen måste arbeta under fredagar och lördagar, utföra denna anteckning felfritt torde vara omöjligt utan personalökning eller avsevärd förlängning av väntetiden för kunden. Slagningen i spärrlistan måste också vara mera tidskrävande än slagningen i de nu befintliga utminuteringsregistren. Även med beaktande av att instämplingen å motbokens stämpelblad av den inköpta kvantiteten skulle bortfalla, torde expeditionstiden bli längre än den nuvarande samt risken för fel bli avsevärt större.

Vid personliga inköp skall köparen förete sin legitimationshandling jämte en underskriven rekvisition, d. v. s. 2 handlingar; vid inköp genom ombud skall ombudet i regel förete fullmakt, rekvisition och uppdragsgivarens legitimationshandling jämte i enstaka fall egen legitimationshandling, d. v. s. tre eller fyra handlingar. För närvarande kräves endast *en* handling vid inköp, motboken, i enstaka fall två, nämligen då ombud avkräves ombudsblankett eller fullmakt.

De många fel vid anteckningen av de niosiffriga födelsenumren, som måste uppstå, medföra också att registreringen av inköpen måste bli behäftad med samma fel och således i många fall ge en missvisande bild av en persons inköp. Värdet av registreringen måste därmed bli väsentligt minskat.

I kalkylen angående kostnaderna för de med registreringen förenade arbetsuppgifterna har någon hänsyn icke tagits till de kostnader, som komma att åsamkas olika myndigheter för anbringande av födelsenummer på legitimationshandlingarna. Ej heller har någon hänsyn tagits till kostnaderna

för utställande av nya legitimationshandlingar i stället för förekomna eller förslitna sådana. Dessa kostnader torde såsom framgår av det föregående komma att uppgå till icke obetydliga belopp.

Den gjorda kalkylen beträffande behovet av personal vid registreringscentralen är alltför summarisk för att läsaren med någorlunda säkerhet skall kunna bedöma densamma. Kommittén har räknat med att 61 befattningshavare erfordras för denna central. I detta antal torde ingå — förutom arbetsledning — personal för stansning och sortering av rekvisitionerna, för iordningställande årligen av beräknade 100 000 registerutdrag, för statistikföring, för iordningställande av spärrlistan samt servicepersonal för maskinparken och vaktmästare. En beräkning av behovet av personal för dessa olika arbetsdetaljer synes — med ledning av erfarenheten från andra större företag, som bearbeta hålkort — ge vid handen, att det angivna antalet befattningshavare är alltför knappt i förhållande till arbetsuppgifterna.

Angående alternativ II.

Vid en jämförelse mellan alternativ I och alternativ II synes mig alternativ II ha stort företräde, då det dock ger möjlighet till en relativt effektiv efterkontroll och registrering.

Enligt detta alternativ skola kunderna liksom nu vara bundna till viss butik. De nuvarande motböckerna skola emellertid slopas. I stället skola kundernas inköp å utminuteringsstället antecknas på s. k. inköpskort, ordnade efter födelsenummer eller ev. annat kundnummer och försedda med vederbörandes namnteckning. Kunderna förutsättas skola erhålla ett häfte rekvisitionsblanketter, försedda med vederbörandes födelsenummer (kundnummer). Därjämte beredes kunden möjlighet att göra inköp på s. k. allmän blankett, vilken vid inköpet förses med vederbörandes nummer.

För större delen av kundkretsen torde det icke utgöra någon som helst olägenhet att vara bunden till viss butik. Erfarenheterna från annan detaljhandel tala härför. Flertalet personer hålla sig i regel till bestämda butiker. Detta torde även gälla vid inköp av rusdrycker. För en mycket begränsad del av allmänheten i de största städerna finnes dock ett behov av att kunna göra inköp i valfri butik i staden. Detta gäller speciellt personer, inom yrken där arbetsplatsen växlar, såsom exempelvis anställda inom byggnadsindustri och transportverksamhet. För sådana personer kan det vara bekvämt att ha möjlighet att göra inköp i den butik, som ligger i närheten av den tillfälliga arbetsplatsen. Detta behov kan, liksom redan nu är fallet, tillgodoses, utan åsidosättande av erforderlig kontroll, genom ett speciellt transportkort.

Beträffande alternativ II inskränker jag mig i övrigt till att påpeka, att det kommer att medföra icke oväsentliga kostnader att slopa den nuvarande registreringen vid utminuteringsställena och ersätta den med inköpskort för systembolagens i runt tal två miljoner kunder utökat med det icke obetydliga antal, som torde tillkomma genom bortfallandet av den nuvarande prövningen och ålderstillämpningen.

Organisationen vid fri inköpsrätt.

Vid utformningen av försäljningskontrollens organisation är det nödvändigt att till en början söka bilda sig en uppfattning om huruvida en registrering av allmänhetens rusdrycksinköp över huvud taget kommer att ha något värde ur nykterhetssynpunkt, om kvantitetsbegränsningen slopas. Uppenbarligen kommer avstängningen av missbrukare att vara av ringa värde, när i stort sett alla få inköpa obegränsade kvantiteter.

Trots det begränsade värde som registreringen av rusdrycksinköpen torde komma att få vid en fri försäljning, anser jag dock, att en viss registrering temporärt borde bibehållas tills praktiska erfarenheter vunnits om huru borttagandet av kvantitetsspärrarna och det individuella kontrollförfarandet inverkar på nykterhetstillståndet och huruvida nykterhetsvårdsorganen över huvud taget komma att ha någon praktisk användning av uppgifterna om enskilda personers rusdrycksinköp. Registreringen torde närmast böra betraktas som en säkerhetsanordning under åren närmast efter en eventuell övergång till fri inköpsrätt.

Med hänsyn till registreringens tvivelaktiga värde synes det föga välbetänkt att införa helt nya registreringsformer, såsom föreslagits i såväl alternativ I som alternativ II, med de dyra uppläggningskostnader detta skulle medföra. Den nuvarande registreringsformen bör därför bibehållas.

Gränsdragningen mellan försäljningsorgan och nykterhetsvårdsorgan bör i tillämpliga delar huvudsakligen vara den som föreslagits i alternativ II, d. v. s. att uppgifter om personer, som gjort sig skyldiga till alkoholmissbruk m. m. samlas hos länsnykterhetsnämnderna under det att uppgifter om allmänhetens rusdrycksinköp registreras hos vederbörande utminuteringsställe.

Motboken bör bibehållas såsom tekniskt hjälpmedel för försäljningen. Den som önskar inköpsrätt får ansöka därom. Ansökningarna prövas med ledning av de uppgifter, som finnas hos länsnykterhetsnämnderna. I den utsträckning länsnykterhetsnämnd begär skall försäljningsorganet lämna uppgift om kundkretsens inköp. Uppgift härom inhämtas i huvudsak genom granskning av avstämplingarna i förbrukade motböcker, ett förfaringssätt, som redan nu användes vid systembolagen och visat sig fungera tillfredsställande. Vid behov kan uppgift om de senaste inköpen inhämtas på vederbörande utminuteringsställe genom granskning av avstämplingarna, då motboken nästa gång företes för inköp.

I de fall nykterhetsvårdsorganen förordna därom, spärras inköpsrätten för personer, som gjort sig skyldiga till fylleriförseelse eller annan förseelse av sådan art, att denna åtgärd anses böra vidtagas. De spärrade motboksnumren sammanföras i en lokal spärrlista, som omfattar samtliga spärrade motböcker inom försäljningsområdet. Denna spärrlista kommer att bli betydligt hanterligare än motsvarande lista enligt alternativ I därigenom att antalet spärrar är avsevärt mindre och att motboksnumren i regel utgöras av högst femsiffriga tal medan födelsenumren i sistnämnda lista äro niosiffriga.

Då motboken bibehålles, komma de totala kostnaderna för försäljnings-

organisationen att bli väsentligt lägre än i alternativ I. Spärrlistan blir som nämnts mera hanterlig, och behovet av anteckning om födelsenummer och kontroll mot legitimationshandling bortfaller. Denna förenkling kan beräknas medföra ett minskat behov av personal i förhållande till alternativ I med omkring 150 personer å samtliga utminuteringsställen sammantagna.

Förutom nu berörda besparingar tillkomma vid jämförelse med alternativ I de som skulle uppkomma därigenom att olika myndigheters arbete med utställandet av legitimationshandlingar bortfaller. De totala kostnaderna skulle därmed sannolikt bli lägre än de för alternativ I beräknade.

Utminuteringstiden (16 §).

Längden av den dagliga tid, varunder försäljningsställe för rusdrycker hålles öppet, äger säkerligen icke ringa betydelse ur nykterhetssynpunkt med nuvarande försäljningslagstiftning och kommer sannolikt att vara större vid ett system utan individuell ransonering. Vid bortfall av kvantitetsbegränsningen kan det tillfälliga behovet av inköp komma att för många köpare och kanske främst då för de ur nykterhetssynpunkt mindre pålitliga få en dominerande betydelse för valet av tidpunkt för inköp. Det måste därför vara angeläget att icke utsträcka affärstiderna på sådant sätt, att tillgodoseendet av en tillfälligt uppträdande önskan att göra inköp lätt kan leda till missförhållanden. Kommittén anför också att affärstiderna böra bestämmas på ett sådant sätt, att missförhållanden i görligaste mån undvikas.

En sådan avvägning är givetvis mycket svår att göra, men det torde vara ofrånkomligt att en generell förlängning av den nu i allmänhet tillämpade affärstiden icke kan rekommenderas ur nykterhetssynpunkt.

Utskänkningstillstånd (24 och 25 §§, 28—30 §§ samt 57 §).

I fråga om utskänkningsrättigheterna föreslår kommittén (alternativ I) den ordningen, att vederbörande restauratör skall äga själv göra ansökan om sådan rättighet och att tillståndet skall lämnas direkt till denne. I detta avseende ansluter jag mig till alternativ II, vilket innebär att systembolagen alltjämt skola vara bärare av utskänkningsrättigheterna. Dessutom böra fullmäktige i kommun bibehållas vid nuvarande ansökningsrätt.

Den av kommittén enligt alternativ I föreslagna ordningen kommer säkerligen att medföra en avsevärd ökning av antalet ansökningar. Systembolagens förhandsprövning och kommunernas återhållsamhet i fråga om dylika ansökningar ha utan tvivel medfört en begränsning av antalet utskänkningsställen.

I fråga om utövandet av utskänkning bör som för närvarande gälla att rättigheten skall överlåtas av bolaget till restauratör eller restaurangbolag.

Systembolagen böra även kunna erhålla tillfälliga utskänkningstillstånd att utövas inom viss kommun vid enstaka tillfällen för slutna sällskap. Medgivande till sådant tillstånd bör avse antingen ett bestämt antal tillfällen

eller en allmän befogenhet för systembolaget att utöva utskänkning inom kommun till slutna sällskap. Den allmänna regeln, att systembolag icke skall bedriva utskänkning i egen regi, bör gälla även för dessa fall. Systembolagen synes emellertid böra äga överlåta nu ifrågakommande tillstånd utan hörande av nykterhetsnämnd eller polismyndighet, vilka ju haft tillfälle att yttra sig redan vid behandlingen av ansökan om dessa tillstånd.

Överlåtelse av utskänkningstillstånd anser jag emellertid icke böra, såsom nu är fallet, vara underkastad fastställelse av länsstyrelsen utan prövningen av restauratörens lämplighet bör ankomma på systembolaget.

Till kommitténs förslag att länsnykterhetsnämnderna skola vara förberedande och övervakande organ ansluter jag mig så tillvida, att länsnykterhetsnämnden skall vara remissinstans i fråga om utskänkningstillstånd och övervakning ur nykterhetssynpunkt åligga denna. Den övervakning som kan erfordras ur andra synpunkter, nämligen den ekonomiska kontroll som kan föranledas av statens fiskaliska intressen samt övervakningen av restauratörens iakttagande av bestämmelser i försäljningsförordningen eller eljest meddelade föreskrifter, bör icke lämpligen läggas på länsnykterhetsnämnden utan åvila systembolaget.

Inskränkningar i utskänkningsrätten (36 §).

Den rätt som här tillägges länsstyrelsen såsom tillståndsgivande myndighet kan medföra, att exempelvis kvantitetsbegränsning eller höjd utskänkningsålder föreskrives för en enstaka restaurang, där missförhållanden konstaterats. I fråga om höjning av utskänkningsåldern innebär detta en återgång till den ordning som gällde före den 1 oktober 1938 med endast den skillnaden, att länsstyrelsen icke är bunden av eventuella kommunala önskemål eller förslag.

De motiv som föranledde ändringen i försäljningsförordningen i fråga om lokala bestämmelser om utskänkningsåldern, såsom önskvärdheten av enhetliga bestämmelser över hela landet, synas mig alltjämt äga full giltighet. Härtill kommer att det måste bli förenat med stora svårigheter att övervaka efterlevnaden av föreskrift om kvantitetsbegränsning och höjd utskänkningsålder på en enstaka restaurang. Det kan bli nödvändigt att ålägga restaurangen att införa särskilda tekniska anordningar som möjliggöra en nöjaktig övervakning.

Enligt mitt förmenande torde det därför vara bäst för det allmänna och även för den enskilde restauratören, om konstaterade missförhållanden i första hand medföra varning eller erinran samt om härmed ej vinnes avsett resultat, totalt utskänkningsförbud för kortare eller längre tid.

Utskänkningstiden (48 §).

Kommitténs förslag innebär, att spritdrycker icke få utskänkas före kl. 15.00, medan vin och starköl få utskänkas från kl. 12.00.

Önskvärdheten av en spritfri arbetsdag och resultatet av en av SARA i Stockholm utförd undersökning, utvisande att den alldeles övervägande delen av lunchgästerna, omkring 90 procent, beställde spritdrycker till en genomsnittlig mängd som mycket nära anslöt sig till den högsta tillåtna kvantiteten, synas väl motivera kommitténs förslag i fråga om utskänkningstiden för spritdrycker.

Ehuru det sålunda kunde vara önskvärt att strävandena till en spritfri arbetsdag finge stöd i lagstiftningen, befarar jag dock att denna bestämmelse kan komma att medföra avsevärda nackdelar.

En spritfri arbetsdag kommer sannolikt inte att bli en alkoholfri arbetsdag, utan starkvinet kommer att i stor utsträckning ersätta spritdryckerna. Konsumtionen av importerade starkviner kommer säkerligen att ökas avsevärt och då de få serveras utan kvantitetsgräns kommer detta sannolikt att påverka nykterhetstillståndet.

Enligt mitt förmenande innebär bibehållandet av utskänkningstidens början vid kl. 12.00 med utskänkningsrestriktioner mindre vådor ur nykterhetssynpunkt än en till kl. 15.00 framflyttad utskänkningstid utan kvantitetsbegränsning.

Förtäring av medhavda rusdrycker (52 § 2 mom.).

Med hänsyn till de mycket vanliga överträdelserna av förtäringsförbuden, som lära förekomma, måste en lösning av denna fråga anses önskvärd. En lämpligare lösning skulle dock enligt mitt förmenande vara, att systembolagen, därest de bibehölles såsom bärare av utskänkningstillstånden, erhölle ett antal tillstånd till tillfällig utskänkning i enlighet med vad jag anfört angående utskänkningstillstånden (s. 374). Dessa tillfälliga utskänkningstillstånd skulle då kunna komma till användning vid särskilt motiverade festligheter av offentlig eller enskild natur, huvudsakligen å ort där årsutskänkning av spritdrycker och vin icke bedrives eller å annan ort där lokalförhållandena nödvändiggöra detta.

En sådan lösning av problemet bör dock måhända ej utesluta den möjlighet kommittén ansett böra beredas den som av utrymmesskäl nödgas förlägga firandet av en familjehögtid utom hemmet utan att densamma fördyras genom de utgående utskänkningsskatterna.

4. Herr Onsjö

Övergångstiden.[1]

I likhet med kommittén anser jag i princip tidpunkten nu vara inne att vidtaga djupgående förändringar i gällande ordning för försäljning av rusdrycker. Det nuvarande restriktionssystemet med dess individuella kontroll-

[1] Denna fråga behandlas i principbetänkandet (SOU 1952: 53) sid. 149 ff.

förfarande innebär en betydande överorganisation utan att det kan göras gällande, att man genom detsamma nått den nykterhetseffekt, som var avsikten vid dess införande. Med hänsyn till de höga kostnader och det byråkratiska och för de skötsamma medborgarna ofta irriterande förfarande, som nu gällande anordningar medföra, är jag ense med kommittén, att motbokssystemet bör ersättas av ett enklare förfarande. De väldiga summor som motbokskontrollen kostar kunna ur nykterhetssynpunkt säkert användas bättre än som nu sker.

Man måste emellertid ha klart för sig, att den av kommittén föreslagna ordningen med en praktiskt taget fri försäljning av spritdrycker kommer att särskilt i övergångsskedet medföra en stark påfrestning, varigenom nykterhetstillståndet löper fara att mer eller mindre starkt försämras. Det kan icke förnekas, att man vid övergången råkar in i en period, beträffande vilken det nu icke kan bedömas, huru allvarliga konsekvenserna kunna bli i nykterhetsavseende, särskilt i betraktande av att de nykterhetsvårdande organen knappast från början kunna ha erhållit sin avsedda utbyggnad och ej heller förvärvat den nödiga rutinen för att fylla sin uppgift. Enligt min mening hade det därför varit välbetänkt att under en övergångstid, förslagsvis två år, behålla den nuvarande systembolagsorganisationen för utnyttjande av den sakkunskap och kunnighet, som dess personal förvärvat på förevarande område. Motbokssystemet borde till en början vara kvar med fri inköpsrätt, för att så snart erfarenheterna så gåve vid handen successivt avvecklas. Jag anser med andra ord att man bör ha tillfälle att under en tid pröva den fria försäljningen med bibehållande i stort sett av nuvarande möjligheter till kontroll. Under tiden skulle det även bli möjligt att på ett nöjaktigt sätt upporganisera de avsedda nykterhetsvårdande organen och göra dem skickade att övertaga den krävande och ansvarsfulla uppgift, som tillagts dem enligt kommitténs förslag.

Jag anser sålunda, att kommitténs förslag borde ha innefattat en övergångsanordning av den innebörd jag ovan skisserat.

Ciderfrågan.[1]

Nykterhetskommitténs majoritet anser icke, att det bör beredas ökade möjligheter att tillverka och försälja cider. I en framställning från fruktodlare har yrkats bl. a. att cider av svensk frukt med en alkoholhalt motsvarande den för maltdrycker av klass II fastställda, som eljest får försäljas endast i den ordning som gäller för vin, måtte få säljas och beskattas efter samma regler, som gäller för sådana maltdrycker. Kommittén har avvisat framställningen i första hand med den motiveringen, att en ciderkonsumtion skulle medföra olägenheter ur nykterhetssynpunkt.

Jag anser att kommittémajoritetens inställning i denna fråga icke låter sig förena med de allmänna principer som ligger till grund för kommitténs förslag i övrigt och som jag anslutit mig till. Genom att förenkla försälj-

[1] Denna fråga behandlas i principbetänkandet (SOU 1952:53) sid. 117 ff.

ningsbestämmelserna — framför allt när det gäller starkspriten — och ta bort en hel del föreskrifter, som mera vållar irritation än har någon nykterhetsfrämjande verkan, vill kommittén avleda intresset från alkoholdryckerna och på så sätt skapa förutsättningar för en sundare inställning till alkoholbruket. Samtidigt vill kommittén åstadkomma en förskjutning av konsumtionen från starkare till svagare drycker och föreslår därför att det gällande starkölsförbudet skall upphävas. Under sådana förhållanden förefaller det mig icke vara tillräckligt motiverat att fortfarande förhindra en friare försäljning av den cider, som håller högst 2,8 viktprocent alkohol. En sådan alkoholsvag cider skulle ur nykterhetssynpunkt ha den fördelen i förhållande till maltdrycker av samma alkoholhalt, att den på grund av sin fruktsyrehalt icke kunde förtäras i sådana mängder, att någon berusning skulle uppstå.

Enligt min mening finns det sålunda ej tillräcklig anledning att av nykterhetspolitiska skäl inta en avvisande hållning i denna fråga. Jag föreslår därför att cider med en alkoholhalt av högst 2,8 viktprocent åtminstone tills vidare får försäljas efter i huvudsak den ordning som kommittén föreslår för försäljning av öl (klass II). Skulle det visa sig att ciderkonsumtionen medför olägenheter ur nykterhetssynpunkt, vilket förefaller vara osannolikt, torde det då inte vara någon svårighet att ingripa med restriktioner eller förbud. En sådan anordning står enligt min mening i god överensstämmelse med den av kommittén antagna principen att regleringar och ingripanden om möjligt bör företagas först i de fall då missförhållanden uppstått.

Försäljning av starkare cider, med en alkoholhalt överstigande 2,8 viktprocent, bör däremot i enlighet med kommitténs ståndpunkt liksom nu endast ske i den ordning som gäller för vin.

5. Herrar Hagberg, Onsjö och Sefve

Folkrestaurangerna (25 § 3 mom.).

Enligt gällande bestämmelser är de allmänna restaurangbolagen ensamma berättigade till utskänkning av spritdrycker på restaurang eller avdelning av restaurang, som är att beteckna som folkrestaurang. Otvivelaktigt har nämnda bolag strävat efter att i praktisk handling omsätta de nykterhetspolitiska och sociala motiv, som varit grundläggande för dessa bestämmelser. Positiva resultat kan härvidlag redovisas. Viss standardförbättring på folkrestaurangerna har inträtt. Folkhyfsningen på denna typ av näringsställen har stigit. Å andra sidan synes man inom ledningen för de allmänna restaurangbolagen vara benägen medge, att nämnda standard ännu på många håll lämnar åtskilligt övrigt att önska. »Man är ännu» — heter det i ett av dessa uttalanden — »mycket långt ifrån målet att göra folkrestaurangerna till trivsamma ställen, som folk besöker för att inta måltider, och där de som så önska kunna få spirituosa till maten.» Från Sveriges centrala restaurang-

aktiebolags sida göres gällande, att det svåraste hindret för förverkligandet av bolagets intentioner i detta avseende i större omfattning än som skett, har legat i den hårda byggreglering, som gällt under centralbolagets hela verksamhetstid.

Emot folkrestaurangerna i deras nuvarande gestaltning erinras inte sällan, att matpriserna icke hålles på den allmänna nivå, som man hoppades på, då ensamrätten på sin tid gavs åt dem att driva dylik rörelse med sprit-utskänkning. Eller med andra ord: De allmänna restaurangbolagen skulle ha misslyckats i eller försummat sin prisreglerande funktion. Icke heller skulle matens kvalitet alltid ha varit av önskvärt slag. Dessa erinringar bestrides från folkrestaurangernas sida. Se vidare Sveriges centrala restaurang-aktiebolags skrivelse av den 10 februari 1951 till nykterhetskommittén (sid. 198 ff.).

Då någon tävlan med enskild företagsamhet icke föreligger och förutsättningar till effektiva jämförelser följaktligen saknas, är det enligt vår mening ganska svårt att avgöra, huruvida folkrestaurangerna haft möjligheter att nå längre i fråga om standardförbättring än vad fallet för närvarande är. Likaledes kan näppeligen objektivt bedömas, huruvida möjligheter till generellt sett lägre matpriser än nu gällande varit eller är för handen.

Ostridigt är däremot, att folkrestaurangerna är avsevärt mera lönande än restauranger av högre klass. Kritikerna av folkrestaurangerna gör gällande, att det bättre ekonomiska resultatet på dessa restauranger utnyttjas till att subventionera de allmänna restaurangbolagens restauranger av högre klass. Följden härav blir — enligt kritiken — *dels* att de i ekonomiskt hänseende mindre välsituerade gästerna delvis får bestrida kostnaderna för gästerna på första- och andraklassrestaurangerna, *dels* att den enskilda restaurang-näringen, som är hänvisad till att driva endast förstaklassrestauranger, försättes i ett ogynnsamt konkurrensläge. Utan att ta ställning till det meningsutbyte, som i denna del sedan ganska lång tid tillbaka förts mellan företrädare för de allmänna restaurangbolagen och för den enskilda restaurangnäringen, må framhållas, att Sveriges centrala restaurangaktiebolag i sin ovannämnda skrivelse till nykterhetskommittén »icke velat bestrida, att ensamrätten till rusdrycksutskänkning på folkrestaurangerna är av ekonomisk betydelse för bolagets verksamhet».

Enligt vår mening kan man svårligen komma till klarhet beträffande viktiga avsnitt av detta problem, så länge drivandet av folkrestauranger är med monopolrätt förbehållet de allmänna restaurangbolagen. Uppgift står alltför ofta mot uppgift. Blott en fri och öppen tävlan på lika basis mellan olika företagsformer lärer kunna skänka den erfarenhet, som erfordras för ett objektivt bedömande. Tilläggas kan att i och med att de allmänna restaurangbolagen beretts möjligheter — och även begagnat sig därav — att konkurrera med den enskilda näringen i fråga om restaurangrörelse av högre klass, synes ändamålsenligt att även den enskilda restaurangrörelsen får konkurrera med de allmänna bolagen i fråga om folkrestaurangverksamheten.

Understundom har gjorts gällande, att tillsynen över och skötseln av en folkrestaurang icke utan eftersättande av kravet på effektiv och ur social synpunkt tillfredsställande ledning skulle kunna överlämnas till privata restauratörer och därmed till ett »expansivt privatekonomiskt intresse». Farhågor av denna art synes oss numera vara obefogade, icke minst med hänsyn till de bestämmelser i övrigt för övervakningen av spritutskänkningen, som kommittén förordar. Enligt vår uppfattning finnes därutöver erfarenhetsmässig grund för påståendena i Sveriges hotell- och restaurangförbunds skrivelse av den 21 september 1950 till nykterhetskommittén (sid. 198 ff.) att »utvecklingen har gått mot en allt mera markerad och dokumenterad uppfattning, att hög restaurangstandard icke kan förenas med bristande och ofullständig kontroll av nykterhetstillståndet». Ingenting talar enligt vår åsikt för att inte de enskilda restauratörerna i lika hög grad som de allmänna restaurangbolagen skulle vara i tillfälle tillgodse de krav på nykterhetsfrämjande driftsformer, som lagstiftningen avsett.

Med vad ovan anförts har vi som vår mening velat framhålla, att bärande skäl att även i fortsättningen upprätthålla monpolet för de allmänna restaurangbolagen att ensamma driva s. k. folkrestauranger med spritutskänkning icke föreligger. Fastmera borde ur samhällets synpunkt vara angeläget att under ledning av det allmänna möjligheter skapas till tävlan på likaberättigad grund mellan å ena sidan offentlig och å andra sidan enskild företagsamhet på ifrågavarande område. Vad under utredningen framkommit synes oss ha bort föranleda nykterhetskommittén att föreslå åtgärder i angiven riktning.

6. Herr Hagberg

10 cl-bestämmelsen (47 §) och tidpunkten för spritdrycksutskänkningens början (48 § 1 mom.)

Såsom bl. a. rusdryckslagstiftningsrevisionen framhållit, föreligger ett samband mellan utminuteringen och utskänkningen beträffande de konsumtionsbegränsande åtgärderna. Erfarenheten har sålunda visat att en begränsning av utminuteringen med nödvändighet kräver utskänkningsrestriktioner. Den frågan uppkommer därför, vilken inverkan kommitténs ändringsförslag beträffande utminuteringsreglerna bör få på föreskrifterna om utskänkningsrestriktioner.

I fråga om utminuteringen innebär kommitténs förslag, att motbokssystemet och därmed den direkta begränsningen av inköpens kvantitet skall slopas. De nuvarande utskänkningsrestriktionerna har närmast införts som komplement till utminuteringsbestämmelserna. Sambandet mellan utminuteringen och utskänkningen talar sålunda för att även utskänkningsrestriktionerna bör avskaffas.

Denna ståndpunkt intar också kommittén, dock med vissa undantag. I frå-

ga om kvantitetsbegränsningarna föreslås sålunda att vid utskänkning till varje gäst vid ett och samma besök må — i varje fall tills vidare — utskänkas högst 10 cl brännvin (47 § i förslaget). I fråga om spritdrycksutskänkningens början på dagen föreslås, att densamma framflyttas från kl. 12 till kl. 15 (48 § 1 mom.).

I dessa fall kan jag ej dela kommitténs uppfattning. Jag håller nämligen före, att den står i motsatsförhållande till kommitténs principiella underkännande av restriktionssystemets värde såsom ett medel i den moderna nykterhetsvårdens tjänst. Denna kommitténs mening utgör otvivelaktigt underlaget för dess ståndpunktstagande till flertalet av de frågor, den haft sig underställda för bedömning. För mången skulle det enligt min åsikt förefalla egendomligt att kommittén, samtidigt som den i allt väsentligt avvisar restriktionssystemet, likväl föreslår nya restriktioner, däribland en — tiden för utskänkningens början — av icke obetydlig räckvidd.

Kommitténs försök att överbrygga här nämnda principiella motsatsförhållande synes mig icke övertygande. Kommittén understryker vid olika tillfällen det suggestiva momentet i ransoneringssystemet. (Exempelvis: »Centiliterbestämmelserna verkar utan tvekan suggestivt.» »Bestämmelserna har även den verkan att de uppammar det s. k. centilitertänkandet, som koncentrerar intresset kring spriten, vilket enligt all erfarenhet är skadligt ur nykterhetssynpunkt.» »Fixeringen av ett maximum har otvivelaktigt, trots att detta maximum kan anses som ganska högt, föranlett en benägenhet att ta ut hela den medgivna kvantiteten.») Ävenledes har gjorts gällande, att maximeringen på restaurangerna skulle vara vanebildande i ännu högre grad än motboksransoneringen. Kommittén synes dock bortse från det suggestiva momentet i ransoneringssystemet, då den föreslår en ny restriktion i fråga om utskänkningen av brännvin.

Kommittén betygar, att ett bland skälen att slopa kvantitetsbegränsningarna på restaurangerna är att det föreslagna friare utminuteringssystemet kan väntas minska pressen på restaurangernas spritdrycksutskänkning. Den s. k. kompletteringssupningen torde sålunda till stor del komma att upphöra. Särskilt i fråga om folkrestaurangerna kan, säger kommittén, ett avskaffande av motboksransoneringen väntas göra sig märkbart i form av mindre efterfrågan på restaurangspriten, vilken alltid måste ställa sig avsevärt dyrare än den utminuterade spriten. Denna kommitténs uppfattning, som jag delar, synes mig icke vara förenlig med dess förslag om kvantitetsbegränsning i fråga om utskänkningen av brännvin.

Motsvarande invändningar torde kunna göras beträffande kommitténs förslag i fråga om tiden för spritdrycksutskänkningens början. I likhet med kommittén anser jag, att den tendens att göra arbetsdagen spritfri, som redan gör sig gällande i vida kretsar, bör på skilda sätt uppmuntras. En sådan utveckling är ur olika synpunkter önskvärd och behövlig. Den nyare forskningen har visat att även relativt måttliga alkoholmängder försämrar arbetsförmågan genom att minska mängden av det utförda arbetet, försämra dess kvalitet och öka risken för olycksfall. När det gäller en sådan praktisk fråga

som alkoholförtäringens inverkan på förmågan att föra motorfordon kan hänvisas till Goldbergs undersökningar (se SOU 1951: 44 s. 72 ff). Vidgad folkupplysning i detta sammanhang bör eftersträvas. Genom det ökade statliga stöd åt nykterhetsupplysningen, som kommittén föreslår, skapas förutsättningar för att ytterligare inskärpa vikten av en spritfri arbetsdag hos den stora allmänheten.

Denna utveckling främjas dock icke enligt min mening genom nya restriktioner. Erfarenheten går i motsatt riktning. I övrigt förtjänar erinras därom att rätten till spritförtäring på restaurangerna vardagar från kl. 12 har varit fastslagen sedan så lång tid tillbaka och så präglat många medborgares levnadsvanor, att ett förslag om inskränkning däruti icke kan väntas vinna förståelse i nödig utsträckning.

En ytterligare anledning till tveksamhet beträffande ändamålsenligheten i kommitténs förslag såväl i fråga om brännvinsrestriktionerna som tiden för spritdrycksutskänkningens början ligger i det förhållandet att utskänkningen i Sverige städse varit en mindre dominerande försäljningsform än den är i de flesta andra länder. Då fylleriförseelserna sedan 1914 minskat mera än konsumtionen, torde detta delvis vara betingat av att utskänkningen minskat förhållandevis mera än utminuteringen. Framhållas bör också den sanering av restaurangvanorna, som utan tvivel ägt rum i vårt land under de senaste decennierna.

Ävenledes förmenar jag att den omständigheten att utskänkningen äger rum offentligt i och för sig innebär ett återhållande moment. Den restaurangbesökande allmänhetens reaktion mot fall av berusning är numera, enligt vad erfarenheten ger vid handen, av en annan och starkare karaktär än vad som kunde iakttagas för blott ett par årtionden sedan. En väsentlig mentalitetsförändring har härvidlag ägt rum.

Farhågorna för att en från kvantitetsbegränsningar fri utskänkning av spritdrycker redan från kl. 12 skulle leda till ur ordningssynpunkt mindre tillfredsställande förhållanden på restaurangerna förefaller mig sålunda överdrivna. Som kommittén själv framhåller kommer med de föreslagna friare förhållandena även ett större personligt ansvar än för närvarande att åvila den, som fått utskänkningsrättigheter, restauratören. Han skulle visserligen få handha utskänkningen under friare former men å andra sidan skulle han med hänsyn till sin restaurangs renommé ha stort intresse av att förhindra att olägenheter ur ordnings- och nykterhetssynpunkt uppstår.

7. Herrar Onsjö och Sefve

10 cl-bestämmelsen (47 §).

Kommitténs utredningar har visat, att spritransoneringar framkallar snarare en ökning än en minskning av spritförtäringen. Som en följd härav föreslår kommittén ett borttagande av såväl motboken som av nu gällande

kvantitetsbegränsningar vid utskänkningen. Den inför emellertid en ny typ av ransonering, nämligen av brännvin, som enligt förslaget skall få utskänkas med högst 10 cl till varje gäst vid ett och samma restaurangbesök.

Det finns enligt vår mening ej någon anledning tro, att en sådan kvantitetsbegränsning av en viss rusdryck skall ge bättre resultat än andra av kommittén underkända ransoneringar. Nykterhetseffekten av den föreslagna beskärningen av brännvinskvantiteten blir säkerligen ringa, samtidigt som svårigheterna att övervaka efterlevnaden av bestämmelsen blir stora.

8. Herrar Englund och Waldemar Svensson samt fru Larsson och fröken Öberg

Utskänkningen.

Till kommitténs förslag om utskänkningsregler önska vi foga en kort kommentar.

En omfattande erfarenhet från tiden för restriktionssystemets tillämpning ger vid handen, att utskänkning och utminutering äro förbundna genom kommunicerande rör: åtgärder i avseende å den ena försäljningsformen återverkar på omfattningen av den andra.

Det kan därför med säkerhet förutses, att de nya utminuteringsreglerna komma att åtföljas av en viss återgång i den utskänkning som ur nykterhetssynpunkt är mest ömtålig: folkrestaurangernas. De skäl som åberopats för vissa av de nuvarande utskänkningsrestriktionerna komma därvid att få minskad bärkraft. Vi ha emellertid för vår del funnit det svårt att i förväg med tillräcklig noggrannhet bedöma återverkningarna på utskänkningen av de nya utminuteringsreglerna och därmed spörsmålet om det behov av utskänkningsrestriktioner som efter deras införande till äventyrs komma att kvarstå och hur dessa i så fall böra utformas.

Vi skulle därför ha föredragit att det beretts möjlighet till ytterligare omprövning av de nya utskänkningsreglerna och av restaurangernas villkor under det nya utminuteringssystemet genom att ett visst, om också kortvarigt intervall skilde ikraftträdandet av de nya utminuterings- och utskänkningsreglerna åt.

Kommittén har emellertid icke anslutit sig till tanken på ett dylikt intervall. Vi ha således nödgats ta ståndpunkt till spörsmålet om utskänkningsrestriktionernas framtida utformning utan att avvakta återverkningarna på utskänkningen av utminuteringsreformen. Vid det val, som vi därvid redan nu haft att träffa, ha vi funnit kommittémajoritetens förslag väl avvägt och därför anslutit oss till detsamma.

Särskilt yttrande av experten, regeringsrådet Klackenberg

Utöver de allmänna erinringar mot kommittémajoritetens förslag rörande rusdrycksförsäljningen, som jag i särskilt yttrande framfört i principbetänkandet, anser jag mig här böra anmäla avvikande mening beträffande följande detaljer i förslaget.

1. Beträffande *tiden för utskänkningen* har kommittén föreslagit att denna endast såvitt avser upphörandet skall vara föremål för kommunalt veto (31 och 48 §§). Bibehållandet av denna rätt för kommunen är givetvis ur nykterhetssynpunkt av större vikt än vetorätten beträffande öppningstiden. En dylik olikformighet beträffande det kommunala vetot synes dock vara otillfredsställande ur lagstiftningssynpunkt och torde för övrigt sakna egentlig motivering. Jag förordar, att det kommunala vetot göres tillämpligt både beträffande tidens början och slut.

2. Det s. k. *varietéförbudet* (51 § 1 mom. andra stycket) har kommittén kommit runt genom en föreskrift att »konsert, artistuppträdande eller annan därmed jämförlig underhållning», som beredes restauranggäst utan särskild avgift, ej anses hänförlig till föreställning, som är förbjuden i samband med rusdrycksutskänkning. Jag delar uppfattningen att en uppmjukning av gällande stadgande är påkallad och kan tekniskt genomföras även i denna form. Kommittén har dock gått betydligt längre än dess motivering räcker. Det föreslagna undantaget synes enligt motiveringen kunna begränsas till »sång, konsert, uppläsning eller annan därmed jämförlig underhållning», och man bör enligt min mening stanna härvid. Kommitténs formulering öppnar möjligheter för restaurangerna att öka sin dragningskraft genom nakendans och liknande kontinentala förlustelser eller stripteaseföreställningar, importerade från de amerikanska barerna. Erfarenhetsmässigt stimulerar dylika anordningar i hög grad sprit- och vinomsättningen. Det gamla varietéförbudet uppbars icke enbart av nykterhetsskäl utan var även inriktat mot den atmosfär av sexuell snaskighet, som lätt väcks hos en alkoholförslappad publik. Även den, som icke är benägen att hemfalla åt bigotteri i någon form, kan konstatera, att stadgandet varit av betydelse för standarden hos svenskt restaurangliv. Någon anledning att nu slopa det väsentliga i stadgandet föreligger icke heller.

3. Beträffande *restaurangdansen* (51 §) föreslog snabbutredningens majoritet, som jag tillhörde, att länsstyrelserna icke längre skulle äga rätt bevilja undantag från det i lagen fastställda förbudet mot dans i samband med rusdrycksutskänkning. Motiveringen var i huvudsak följande.

Den allmänna bedömningen av restaurangdansens verkningar i nykterhetsavseende kan icke begränsas till ett svar på frågan om dess omedelbara betydelse för fylleriet. Väsentligare för bedömandet äro verkningarna på längre sikt. För vissa grupper av stadsbefolkningen synes restaurangdansen i betydande grad ha verkat grundläggande på vanor vid alkoholbruk och s. k. uteliv. Dansen har kommit att tjäna såsom lockelse till en eljest icke avsedd alkoholförtäring. För en stor del av den publik, som besöker dessa dansaftnar, torde det psykologiska och konventionella trycket att låta beställningen omfatta även spritdrycker och vin vara en icke önskad belastning på den naturliga lusten att dansa.

Under en period, då ungdom tidigt kommer ut i förvärvslivet och erhåller relativt goda inkomster, ökas möjligheterna för utbildandet av dylika kostsamma

vanor och anspråk, och miljön blir särskilt riskabel härför i sådana fall, då de unga inkomsttagarna bo kvar hemma hos föräldrarna utan att i ekonomiskt hänseende göra rätt för sig.

Sammankopplingen av rusdrycksutskänkning och dans framstår även ur socialmoraliska och socialhygieniska synpunkter såsom icke önskvärd. De direkta alkoholverkningarna, vilka äro av hämningsnedsättande natur, te sig redan på ett tidigt stadium mera olämpliga vid den offentliga dansen än eljest. Alkoholverkningarna framträda i form av slapphet i uppträdande och omdöme och utgöra tvivelsutan det nödvändiga underlaget för många av de hållningslösa sexuella förbindelser, som följa efteråt. Till den häftiga aktuella spridningen av de veneriska sjukdomarna synes rusdrycksutskänkningen, icke minst i samband med offentlig dans, bära en betydande del av ansvaret.

De anförda skälen synes inte ha jävats av kommitténs utredningar. Även om det är ett framsteg, att kommittén lägger in grunderna för danstillstånden under det kommunala vetot, har jag icke funnit anledning ändra min tidigare ståndpunkt. Detta yrkande, som helt sammanfaller med ungdomsvårdskommitténs enhälliga förslag, innefattar ingen avoghet mot allmänhetens och speciellt ungdomens lust att dansa utan tar endast sikte på att bryta hopkopplingen med alkoholen, som har en helt negativ roll i sammanhanget.

4. Kommittén har sökt lösa det s. k. *fickflaskeproblemet* genom att för personalmatsalar och kollektivhusmatsalar, där utskänkning av öl bedrives, stadga undantag från eljest gällande förtärings- och förvaringsförbud. Att göra spritförtäring lovlig på sådana ställen är enligt min mening ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter, särskilt sedan inköpsrätten på systembolagen blivit obegränsad. Det förefaller föga logiskt att öppna legala möjligheter till spritförtäring på personalmatsalarna vid fabriker och andra arbetsplatser samtidigt som man i syfte att göra arbetsdagen såvitt möjligt spritfri framflyttar tiden för spritutskänkningens början på restaurangerna till kl. 15.

Förslaget att officersmäss skall beträffande rätt till spritförtäring jämställas med personalmatsal synes reellt svårförenligt med stadgandet i 34 §, som förbjuder tillstånd till utskänkning inom kasernområde upplåtet för krigsmaktens behov.

5. Det är beklagligt att kommittén förbigått problemet om rusdrycksförtäring å icke insynade lokaler. Dylik förtäring föranleder för närvarande ej sällan missbruk, och olägenheterna kan förväntas bli än större, sedan den spärr, som systembolagens beviljande av extratilldelning utgör, försvunnit och envar fått rätt att göra obegränsade spritinköp.

6. Gällande förbud mot överlåtelse av rusdrycker skall enligt kommitténs förslag bibehållas. Redan under nuvarande system har denna bestämmelse icke i högre grad respekterats och kan icke sägas ha slagit igenom i rättsmedvetandet. Det förefaller obegripligt hur kommittén, som med enahanda motivering borttagit olika stadganden och med emfas talat om risken för uppluckring av den allmänna laglydnaden, kan tänka sig detta förbud med straffsanktion upprätthållet vid fri försäljning. Förbudet bör rimligtvis begränsas till försäljning, som skett i större skala eller till ungdom och avstängda.

Bilaga nr 1.

Tekniska kommentarer till registreringen enligt alternativ I

Av byrådirektören N. Godenius

De registreringsprinciper, som utgöra underlag för detta registreringsalternativ, kunna sammanfattas i tre punkter.

1. Registrering av inköp måste under alla förhållanden i större eller mindre utsträckning bygga på inköpsrekvisitionerna. Även om man genom att binda kundernas inköp till visst utminuteringsställe kan göra huvuddelen av inköpsregistreringen vid utminuteringsaffärerna i samband med inköpen, måste man i alla de fall, då inköp medgives vid annat utminuteringsställe, avvakta att inköpsrekvisitionerna från dessa försäljningsställen kommer registreringsorganet tillhanda. Registreringen kan således ej bli fullständig och rättvisande, förrän dessa inköpsrekvisitioner bli disponibla. Under sådana förhållanden kan det icke innebära någon försening att helt bygga registreringsförfarandet på de avlämnade inköpsrekvisitionerna.

2. Den moderna elektrotekniken har medfört en snabb utveckling av hålkortsmaskinen. Med en modern hålkortssorterare kan en person i dag sortera blanketter med en hastighet av upp till 40 000 kort per timme eller med en tabulator göra sammanställningar och sammanräkningar av uppgifter å hålkort med en hastighet av upp till 9 000 kort per timme. Felrisken är dessutom väsentligt mindre vid maskinell bearbetning än vid manuell. Genom att utforma rekvisitionsblanketterna såsom hålkort kunna de användas i moderna hålkortsmaskiner. De fördelar en maskinell registrering medför utnyttjas härigenom vid inköpsregistreringen.

3. Regional registrering av inköpen (t. ex. länsvis eller per försäljningsställe) medför i samband med flyttningar en arbetskrävande och omfattande överflyttning av registreringsuppgifter mellan de olika registreringsorganen. Ju mer registreringsverksamheten decentraliseras, desto flera komma överflyttningarna att bli. Enda sättet att helt undvika sådana är en central riksregistrering. Enligt alternativ I skall därför all inköpsregistrering ske vid en rikscentral. Inköpen skola där registreras oberoende av var i landet inköpen göras. Genom en sådan centraliserad registrering komma även möjligheterna till stordrift vid den maskinella anläggningen att kunna bättre utnyttjas.

På den svenska marknaden finnas för närvarande tre konkurrerande hålkortssystem, nämligen IBM, Power och Bull. Med vart och ett av dessa system kan inköpsregistreringen lösas enligt ett flertal olika alternativ. Vilket system och vilket alternativ som skall väljas är beroende på många faktorer, såsom möjligheten till samverkan med andra myndigheter, som använda hålkortsmaskiner, eller möjligheten att använda en maskinanläggning även för andra uppgifter. Då utvecklingen dessutom går snabbt inom detta område och därför nya möjligheter snart kunna uppkomma, kan man under sådana förhållanden icke rekommendera visst bestämt system eller en viss bestämd registreringsmetod. För att giva en ram för de kostnader som en maskinell registrering kan komma att kräva har ett av de möjliga alternativen kostnadsberäknats. För att kostnadsramen skall vara betryggande har därvid valts ett system med manuell stansning. De olika kostnadsposter som ingå häri, t. ex. personalkostnader, maskinkostnader, kunna inom den angivna ramen komma att få andra proportioner inbördes.

Som ovan framhållits bygger registreringssystemet enligt alternativ I på utformningen av inköpsrekvisitionen som hålkort, s. k. dualkort. För att registreringen skall kunna ske, måste i detta kort instansas kundnummer, d. v. s. folkbokföringsnummer, samt den kvantitet som inköpes. Dessa uppgifter måste således finnas angivna på blanketten. Fyra alternativ synas därvid möjliga beträffande folkbokföringsnumret.

a. Vederbörandes folkbokföringsnummer instansas på en samling blanketter som häftas och i förväg utlämnas till de inköpsberättigade.

b. Numret antecknas på inköpsrekvisitionen av butikspersonalen i samband med försäljningen (eventuellt av köparen för att sedan kontrolleras av personalen).

c. Folkbokföringsnumret markeras av butikspersonalen genom ett »mark sensingförfarande» i samband med inköpet. Detta innebär att för varje siffra i folkbokföringsnumret finnes en kolumn med förtryckta siffror (0—9). I stället för att skriva siffrorna markeras i varje kolumn erforderlig siffra.

d. Folkbokföringsnumret stansas av butikspersonalen med hjälp av en specialkonstruerad kassaapparat samtidigt som betalningen inslås i denna.

Kommittén har icke ansett alternativ a. lämpligt, enär häftet med inköpsrekvisitioner skulle representera inköpsrätten och därigenom påminna om den nuvarande motboken. Vilket av de övriga alternativen som väljes är beroende på det hålkortssystem, som kommer till användning. Metoden med »mark sensing» har den fördelen att man icke behöver handstansa korten, enär en automatisk maskin avläser markeringarna och samtidigt stansar uppgifterna.

Den under d. redovisade metoden är helt ny och har därför först under hösten 1952 introducerats på den svenska marknaden. Den använda stansande kassaapparaten har ursprungligen konstruerats för de engelska konsumbutikerna, där den användes för redovisning av återbäring. Vid inköp får kunden uppgiva sitt kundnummer, som inslås i apparaten i samband med betalningen. Samtidigt som beloppet bokföres i kassaapparaten, stansas ett hålkort som användes för registrering av kundens inköp. Efter denna registrering summeras maskinellt den sammanlagda inköpssumman och uträknas återbäringsbeloppet. I England tillämpas således ett registreringssystem som till sin princip i hög grad överensstämmer med alternativ I.

Den inköpta kvantiteten rusdrycker bör å inköpsrekvisitionen angivas för spritvaror i deciliter och för vin — vid tillfälle då man önskar registrering av vininköpen — i buteljer. Härigenom torde som regel icke mer än två siffror (i enstaka fall tre) bli erforderliga för vardera av dessa uppgifter. Påföringen kan ske genom anteckning, med »mark sensing» eller med hjälp av kassaapparat beroende på den metod, som användes för folkbokföringsnumret.

Det föreslagna inköpsförfarandet enligt registreringsalternativ I kommer att innefatta följande arbetsmoment: 1) kontroll mot spärrlistan samt 2) anteckning (mark sensingmarkering eller stansning med kassaapparat) av folkbokföringsnummer och inköpskvantitet. Dessa arbetsmoment motsvaras i det nuvarande utminuteringssystemet av: kontroll i kundregistret, centiliterkontroll (vilken vid efterhandsinköp ofta är synnerligen arbetskrävande) samt instämpling i motbok av inköpskvantitet. Förfarandet vid det föreslagna systemet kan icke förväntas taga längre tid i anspråk än som är fallet enligt nuvarande system. Härtill kommer att inköpskontrollen enligt förslaget icke är bunden till ett register, varför dubblering vid köbildning kan ske beträffande samtliga arbetsmoment. Liksom för närvarande böra enligt det föreslagna systemet inköpsrekvisitionerna insändas till distriktskontoret samtidigt med den ekonomiska redovisningen. Härifrån sändas blanketterna direkt till registreringscentralen. Översändande en gång i veckan torde vara fullt tillräckligt. Vill man däremot ha registrering så aktuell att gjorda inköp skola kunna avläsas t. ex. 10 dagar efter inköpsdatum, torde det bli erforderligt att översända blanketterna till registreringscentralen två gånger i veckan.

Vid registreringscentralen kunna hålkorten stansas antingen manuellt eller maskinellt, det senare om mark sensingmetoden användes. Uppgift om inköpsställe och datum för inköp bör som regel vid stansningen gangpunchas, d. v. s. maskinellt dupliceras å alla inköpsrekvisitioner från samma inköpsställe och samma dag. Stansas hålkorten i kassaapparaten, bortfaller som regel allt stansningsarbete vid centralen. Väljes den manuella stansningsmetoden, beräknas på grundval av från posten erhållna uppgifter om stansningshastighet åtgå 35 stansningsoperatriser för detta arbete. Användes åter maskinell stansning (mark sensingmetoden), inbesparas härigenom minst 25 operatriser. Till registreringscentralen inkomna rekvisitioner sorteras där maskinellt halvmånadsvis efter folkbokföringsnummer. Dessa halvmånadsserier sammansorteras sedan i register innehållande inköpsrekvisitioner för en 4-månadersperiod. Sålunda erhållna 4-månadersregister för den tid registreringen skall omfatta uppställas parallellt i kortlådor. Då beställning av uppgift å inköpskvantitet för viss person inkommer från nykterhetsnämnd, framtages ur dessa register vederbörandes inköpsrekvisitioner. För att underlätta arbetet i registren skola inköpsrekvisitionernas hörn vara avskurna så att olikfärgade ledkort här kunna sticka upp och markera rekvisitionsblanketternas uppställning. Dessa ledkort insorteras maskinellt samtidigt med rekvisitionernas sortering.

De för beställningen utplockade korten bearbetas i tabulator, varvid summerad inköpsförteckning och summakort erhålles. Rekvisitionsblanketterna insorteras icke i registret utan på deras plats insättes i stället resp. summakort. Rekvisitionsblanketterna översändas tillsammans med tabulerade inköpsförteckningar till beställande nykterhetsnämnder. Genom att originalblanketterna på detta sätt bifogas, erhålles sådan kontroll att kontrollstansning av de inkomna blanketterna kan bortfalla.

Uppställningen i 4-månadersregister förenklar i hög grad gallringsarbetet. Vid rekvisition från nykterhetsnämnd torde det som regel icke vara erforderligt att gå längre tillbaka i tiden än ett år. 4-månadersregister från tidigare perioder kunna därför arkiveras, allt efter som dessas ålder överskrider ett år. För sorteringsarbete, tabuleringsarbete samt för skötseln av register beräknas åtgå 18 personer.

Användes metoden med anteckning av folkbokföringsnumret i affären och manuell stansning på centralen, bör uppgifter kunna erhållas 21 dagar efter inköpsdatum. Önskas inköpsbesked med uppgifter redan 10 dagar efter inköpsdatum, erfordras uppsortering av inkomna blanketter varje vecka. Man torde då få räkna med viss kostnadsökning. Användes åter mark sensingmetoden eller stansning genom kassaapparat, minskar resp. bortfaller tiden för stansningen vid centralen.

Genom uppstansning av spärrkort för i spärrlistan upptagna kan på maskinell väg lätt kontrolleras, att inga försäljningar gjorts till spärrade personer. Sådan kontroll betingar blott en obetydlig merkostnad.

De stansade inköpsrekvisitionerna kunna direkt användas för maskinell statistisk bearbetning. Önskas därvid en geografisk statistik, bör även köparens hemortskommun angivas å inköpsrekvisitionen under den period statistiken avser. Sådan statistik bör dock endast göras stickprovsvis under kortare perioder, varför härför erforderligt merarbete vid inköpsställena blir av ringa betydelse. För statistikarbeten, arbetsledning och redigering av spärrlistan har beräknats ett personalbehov av 8 personer.

Bilaga nr 2.

PM med vissa uppgifter angående spritdrycksutskänkningen under lunchtid

I det följande återges vissa uppgifter, som insamlats vid SARA:s restauranger under våren 1949. Uppgifterna avser i första hand serveringen vid lunchtid och gäller

1) gästernas socialgruppsfördelning på II och III klass restaurangerna;
2) spritdrycksförtäringen inom de olika grupperna på dessa restauranger;
3) det totala antalet gäster och spritdryckskonsumenter samt storleken av dessas sprituttag vid ett mindre antal restauranger av I, II och III klass;
4) restaurangernas inkomster av spritserveringen.

1. *Gästernas socialgruppsfördelning.*

För att belysa denna fråga utsändes i mars månad genom SARA:s försorg ett frågeformulär (s. 394) till samtliga chefer för SARA:s II och III klass restauranger, såväl i Stockholm som i landsorten, sammanlagt 70 restauranger (28 II klass och 42 III klass, s. 395). Avsikten var att utröna hur publiken vid lunchtid (kl. 12—14) en vanlig arbetsdag fördelade sig på följande tre grupper.

1) Kroppsarbetare i arbete (under måltidsrast).
2) Övriga ordinära lunchgäster (kontorister, tjänstemän etc. under måltidsrast), i fortsättningen kallade tjänstemän.
3) Övriga gäster (resande, arbetare som hade fridag etc.).

Undersökningen företogs tisdagarna den 29/3 och 5/4 1949. Att två dagar valdes berodde på att man ville undersöka om någon skillnad förelåg mellan början och slutet av månaden.

Fördelningen framgår av tabell 1.

Tab. 1. Antal restauranger där gästernas fördelning på olika grupper den 29/3 1949 var den i vänstra kolumnen angivna.

	II klass		III klass	
	Sthlm	Landsorten	Sthlm	Landsorten
Övervägande grupp 1 (kroppsarbetare i arbete)	—	—	10	7
Hälften grupp 1, hälften andra	—	—	6	5
Övervägande grupp 2 (tjänstemän i arbete)	17	8	4	6
Övervägande grupp 3 (övriga) eller hälften grupp 2, hälften grupp 3	—	3	1	3
Summa	17	11	21	21

Fördelningen den 5/4 var nästan exakt densamma, varför den här förbigås.

Det framgår av tabellen att mer än två tredjedelar av tredjeklassrestaurangerna i Stockholm och mer än hälften i landsorten tar sin huvudsakliga lunchpublik bland kroppsarbetare, som besöker restaurangen under middagsrasten. Vid 7 stockholmsrestauranger och 5 landsortsrestauranger bestod publiken uteslutande eller praktiskt taget uteslutande av folk ur denna kategori.

Om man tar hänsyn till antalet gäster vid de olika restaurangerna, finner man att av samtliga 4 339 gäster på Stockholms tredjeklassrestauranger mellan kl. 12

och kl. 14 den 29 mars 1949 ca 2 600 eller ca 60 % var kroppsarbetare i arbete. (Den 5 april var motsvarande siffror 4 106, 2 550 och 62 %.) Av de återstående var det övervägande antalet, enligt restaurangchefernas bedömande, tjänstemän på lunchrast. På andraklassrestaurangerna blir enligt uppgift en arbetsklädd person inte insläppt.

2. *Spritförtäringen inom de olika grupperna.*

För att undersöka spritförtäringen bland kroppsarbetare och tjänstemän torde man, som framgår av siffrorna i tab. 1, kunna inskränka sig till III klass restaurangerna beträffande arbetarna och till II klass restaurangerna när det gäller tjänstemännen. Fördelningen på III klass restaurangerna framgår av tab. 2.

Tab. 2. Andel av arbetarpubliken (grupp 1) som förtärt spritdrycker under middagsrasten den 29/3 1949.

	Antal III klass restauranger, där av *arbetarpubliken*			
	de flesta drack ingenting	de flesta drack, men några drack ingenting	alla eller nästan alla drack	S:a
A. Stockholm				
Övervägande arbetarpublik	—	2	8	10
C:a hälften arbetarpublik	—	3	3	6
Övervägande annan publik	—	3	2	5
Summa	—	8	13	21
B. Landsorten				
Övervägande arbetarpublik	—	1	6	7
C:a hälften arbetarpublik	—	4	1	5
Övervägande annan publik	2	5	2	9
Summa	2	10	9	21

Siffrorna för den 5/4 är praktiskt taget desamma.

Andelen spritförtärande arbetare tycks vara något mindre på restauranger, där flertalet gäster inte är arbetsklädda. Men skillnaderna torde inte vara stora. De båda landortsrestaurangerna med majoritet för icke-spritförtärande gäster hade endast någon enstaka arbetsklädd gäst. På 3/5 av stockholmsrestaurangerna och 2/5 av landsortsrestaurangerna var spritförtäringen praktiskt taget undantagslös, och minoriteten icke-spritförtärande var inte stor på de andra.

Tjänstemännens spritförtäring framgår av tab. 3. Någon uppdelning av restaurangerna på olika publiktyper är här ej nödvändig.

Tab. 3. Andel av tjänstemannapubliken som förtärt spritdrycker under lunchrasten.

		Antalet II klass restauranger, där av *tjänstemannapubliken*				
Restauranger		de flesta drack ingenting	mer än hälften drack, många drack ingenting	de flesta drack, några drack ingenting	alla eller nästan alla drack	S:a
Stockholm	29/3 ..	—	8	7	2	17
»	5/4	—	5	11	1	17
Landsorten	29/3	1	7	2	1	11
»	5/4	1	4	3	3	11
Summa	29/3	1	15	9	3	28
»	5/4	1	9	14	4	28

Även här är spritförtäring regel. Den enstaka restaurangen, där majoriteten av tjänstemännen inte drack sprit, hade endast 2—4 sådana gäster. Det är dock mindre vanligt bland denna publik att alla gästerna dricker sprit, förmodligen beroende på att tjänstemännen i större utsträckning »äter ute», även om de inte önskar sprit till maten, medan de arbetare, som inte vill ha sprit, inte heller kostar på sig att äta på restaurang. I fråga om tjänstemännen är skillnaden mellan sista och första veckan i månaden större än beträffande arbetarna. Den första veckan är frekvensen spritkonsumenter påtagligt större, vilket väl närmast sammanhänger med månadsavlöningen. För arbetarpubliken kunde ingen sådan förskjutning (eller i varje fall en ytterst obetydlig) konstateras. Här skulle man snarast väntat sig ett motsatt förhållande, d. v. s. att restaurangspriten träder i stället för den förbrukade motboksransonen, men ett sådant sammanhang visar sig inte i *spritförtäringsfrekvensen*. Däremot kan kanske den något större *besöksfrekvensen* i slutet av månaden förklaras på detta sätt. (Totalantalet gäster var den 29 mars 7 283 och den 5 april 6 979.)

3. *Gästantal och spritdryckskonsumtion före och efter kl. 15.*

Uppgifterna för denna undersökning inhämtades av SARA under veckoperioden 21/2—27/2 1949. Siffrorna anger totalantalet gäster under denna vecka på 12 stockholmsrestauranger och 12 landsortsrestauranger, i båda fallen fördelade på 3 I klass avdelningar, 3 II klass avdelningar A, 3 II klass avdelningar B och 3 III klass avdelningar. Antalet gäster som intagit sprit på dessa restauranger under den angivna tiden framgår av tab. 4.

Tab. 4. Gästantal och spritkonsumtion före och efter kl. 15 i februari 1949.

Restaurangtyp	Kl. 12—15 Gästantal	Kl. 12—15 Därav % som intagit sprit	Kl. 15—stängning Gästantal	Kl. 15—stängning Därav % som intagit sprit
I klass				
Stockholm (3 st.)	2 380	83,7	6 777	97,8
Landsorten (3 st.)	1 120	77,6	4 409	93,1
Summa	3 500	81,7	11 186	95,9
II klass				
Stockholm (6 st.)	5 138	87,3	14 307	98,9
Landsorten (6 st.)	1 408	82,7	4 477	94,1
Summa	6 546	84,1	18 784	97,7
III klass				
Stockholm (3 st.)	7 101	98,2	22 444	99,4
Landsorten (3 st.)	1 792	87,2	5 313	93,5
Summa	8 893	96,0	27 757	98,3
Samtliga				
Stockholm	14 619	92,0	43 528	99,0
Landsorten	4 320	80,0	14 199	93,6
Samtl. rest.	18 939	89,3	57 727	97,6

Snabbutredningen (SOU 1944: 3 sid. 193 och 194) hade genom SARA införskaffat motsvarande uppgifter beträffande en I klass restaurang, två II klass restauranger och tre III klass restauranger i Stockholm avseende 4 dagar i mitten av oktober 1943. Uppgifterna redovisas i sammandrag i tab. 5.

Tab. 5. Gästantal och rusdryckskonsumtion före och efter kl. 15 på några restauranger i Stockholm under 4 dagar i oktober 1943.

Procentuell fördelning av gästerna efter spritkonsumtion.

Män		I klass		II klass		III klass	
		kl. 12—15	15—	kl. 12—15	15—	kl. 12—15	15—
Spritranson		7½ cl	15 cl	6 cl	12 cl	4 cl	8 cl
Antal gäster		236	664	398	1 144	1 805	8 560
Därav: ingen sprit	%	30	5	12	1	4	0·3
Del av spritransonen	%	32	53	5	12	—	1·2
Hela spritransonen	%	38	42	83	87	96	98·5
	S:a	100	100	100	100	100	100
Hela spritransonen + vin och/eller lättgrogg	%	12	20	20	37	13	20
Vin, totalt	%	3	18	8	9	6	7
Kvinnor							
Spritranson		7½ cl	7½ cl	6 cl	6 cl		
Antal gäster.....		52	363	51	342		
Därav ingen sprit	%	58	8	41	2		
Del av spritransonen	%	21	55	10	19		
Hela spritransonen	%	21	37	49	79		
	S:a	100	100	100	100		
Hela spritransonen + vin och/eller lättgrogg	%	7	17	22	25		
Vin, totalt	%	5	26	14	11		

I tab. 6 göres en jämförelse för stockholmsrestaurangernas del mellan 1943 och 1949.

Tab. 6. Spritkonsumtion på stockholmsrestauranger 1943 och 1949.

Restaurangklass	Procent gäster som intagit sprit			
	Kl. 12—15		Kl. 15—stängning	
	1949	1943	1949	1943
I	83,7	65,3	97,8	94,2
II	87,3	85,1	98,9	99,2
III	98,2	95,8	99,4	99,7

Siffrorna överensstämmer som synes i stort sett. Skillnaden i fråga om förstaklassrestaurangerna kan bero på att 1943 års siffror gäller endast en restaurang och endast 4 dagar, varför den lägre spritförtäringsfrekvensen 1943 mycket väl kan vara en tillfällighet. Det finns därför ingen anledning att antaga, att någon förändring av betydelse inträffat mellan 1943 och 1949.

Landsortens siffror är som synes genomgående lägre, vilket kan förmodas sammanhänga med att möjligheterna att äta på spritfria restauranger där är mindre än i Stockholm, varför även personer, som inte önskar sprit till maten, i större utsträckning måste äta på spritrestauranger om de över huvud taget vill äta ute. Dessutom är ju absolutistfrekvensen större i landsortsstäderna.

Det bör tilläggas att procentsiffrorna givetvis gäller antalet personer, för vilka sprit *beställts*. Antalet personer, som verkligen druckit sprit, är av kända skäl säkerligen något mindre.

Spritkonsumtionen per gäst framgår av tab. 7. I siffrorna för spritkonsumtionen ingår även sprit till lättgroggar.

Tab. 7. Spritkonsumtion per gäst, som intagit sprit.

	Kl. 12—15		Kl. 15—stängning	
	cl	Högsta tillåtna spritkvantitet pr gäst, cl	cl	Högsta tillåtna spritkvantitet pr manlig gäst, cl
I klass				
Stockholm ..	7,4	7,5 + 2 lättgr. à 2½	12,9	15 + 2 lättgr. à 2½
Landsorten..	5,8	7,5 » » » »	13,2	15 » » » »
II klass A				
Stockholm ..	5,5	6 » » » »	10,3	12 » » » »
Landsorten..	7,8	7,5 » » » »	13,6	15 » » » »
II klass B				
Stockholm ..	6,4	6 » » » »	11,4	12 » » » »
Landsorten..	8,4	7,5 » » » »	15,5	15 » » » »
III klass				
Stockholm ..	4,0	4 » » » »	8,0	8 » » » »
Landsorten..	6,6	5 + 0—2 » » »	9,9	10 + 0—2 » » »

Man kan inte underlåta den reflexionen att spritkonsumtionen tämligen nära ansluter sig till den högsta tillåtna ransonen. Antalet kvinnor redovisas inte, men det är mycket troligt att skillnaden mellan den genomsnittliga förtäringen och den högsta tillåtna i huvudsak beror på kvinnornas lägre konsumtion, vilken ju efter kl. 15 också är betingad av kvinnornas lägre ranson. För detta antagande talar bl. a. att skillnaden är minst på II klass B- och III klass restaurangerna, där kvinnliga gäster är sällsynta.

4. *Restaurangernas inkomster av spritserveringen.*

Materialet är här detsamma som i närmast föregående undersökning. Resultatet framgår av tab. 8.

Tab. 8. Totalkassa och spritkassa före och efter kl. 15.

Restaurangklass	Kl. 12—15 Totalkassa	Kl. 12—15 Spritkassa	Kl. 12—15 %	Kl. 15—stängning Totalkassa	Kl. 15—stängning Spritkassa	Kl. 15—stängning %
I (6 rest.)	20 082	5 670	28,2	120 566	47 043	39,0
II (12 rest.)	32 173	9 771	30,4	143 250	60 102	42,0
III (6 rest.)	27 416	12 488	45,6	108 998	59 047	54,2

Vad som är av speciellt intresse, när det gäller en ev. framflyttning av tiden för spritserveringens början, är väl närmast lunchspritkassans förhållande till dagens totalkassa. Detta tal anger nämligen bruttoinkomstens minskning vid en sådan åtgärd. Siffran blir för de olika klasserna

I klass = 4,0 %
II » = 5,6 %
III » = 9,2 %.

Av dessa siffror är det huvudsakligen den förstnämnda som har intresse, då de övriga restaurangerna äges av de allmänna restaurangbolagen och en utebliven inkomst här endast betyder en minskad vinst till statskassan. Svårare kan det vara för de enskilda restauratörerna, vilkas vinst redan i förväg är starkt beskuren. Det bör dock beaktas att bruttovinstens minskning inte blir proportionell mot bruttoinkomstens, eftersom den genomsnittliga bruttovinsten 1947 var 39 % av försäljningsvärdet, medan vinsten på spriten endast var 18 % vid de restauranger av denna typ, som ingår i priskontrollnämndens undersökning. En minskning av spritkassan innebär sålunda endast hälften så stor vinstminskning som en lika stor minskning av matkassan. Den verkliga vinstminskningen torde därför hålla sig omkring 2 %, förutsatt att besöksfrekvensen förblir oförändrad och att förhållandena på de 6 SARA-restaurangerna kan anses representativa för samtliga förstaklassrestauranger. En viss minskning av besöksfrekvensen torde vara sannolik. Å andra sidan skulle väl spritserveringens upphörande medföra något minskade kostnader och förmodligen också åstadkomma en viss ökning av vinserveringen. Då lättvinsserveringen inte är föremål för vinstbegränsning, synes den angivna siffran (2 %) för vinstminskningen närmast vara maximisiffra, om man inte tar hänsyn till en ev. minskning av besöksfrekvensen.

Huruvida de medtagna I klass restaurangerna (se sid. 396) kan anses representativa för samtliga I klass restauranger är svårt att bedöma.

Frågeformulär för undersökningarna 1 och 2.

Restaurang: ..... Klass: ..... Ort: .....

Uppgifter angående publikens sammansättning tisdagen den / 1949 kl. 12—14.

Anvisning: Sätt ett kryss (|×|) i rutan framför den rad under varje fråga som närmast motsvarar Ert intryck!

1) Hur stor del av publiken föreföll att vara kroppsarbetare *i arbete* (d. v. s. som besökte restaurangen under middagsrasten eller eljest under ett kortare uppehåll i arbetet)?

Svar: |☐| Ingen eller endast någon enstaka.
|☐| Omkring eller mindre än en fjärdedel.
|☐| Omkring hälften.
|☐| Omkring eller något mera än tre fjärdedelar.
|☐| Praktiskt taget alla.

2) Hur var det med dessa *kroppsarbetares* spritförtäring?

Svar: |☐| De flesta drack ingenting.
|☐| Mer än hälften drack sprit men många drack ingenting.
|☐| De flesta drack sprit, endast ett mindre antal drack ingenting.
|☐| Alla eller nästan alla drack sprit, ingen eller endast någon enstaka drack ingenting.

3) Hur stor del av publiken föreföll *i övrigt* att vara sådan, som påtagligen besökte restaurangen under lunch- eller middagsrasten för att äta sin vanliga måltid (kontorister, tjänstemän etc.)?

Svar: ☐ Ingen eller endast någon enstaka.
☐ Omkring eller mindre än en fjärdedel.
☐ Omkring hälften.
☐ Omkring eller något mera än tre fjärdedelar.
☐ Praktiskt taget alla.

4) Hur var det med dessas spritförtäring?
Svar: ☐ De flesta drack ingenting.
☐ Mer än hälften drack sprit men många drack ingenting.
☐ De flesta drack sprit, endast ett mindre antal drack ingenting.
☐ Alla eller nästan alla drack sprit, ingen eller endast någon enstaka drack ingenting.

5) Hur var det med spritförtäringen bland *övriga* gäster (resande, arbetare som hade fridag, obestämda strökunder)?
Svar: ☐ De flesta drack ingenting.
☐ Mer än hälften drack sprit men många drack ingenting.
☐ De flesta drack sprit, endast ett mindre antal drack ingenting.
☐ Alla eller nästan alla drack sprit, ingen eller endast någon enstaka drack ingenting.

6) Totalt antal gäster under tiden kl. 12—14 .....

Uppgifterna lämnade av

.....

Restaurangchef.

Förteckning över i undersökningarna 1 och 2 ingående restaurangavdelningar.

Klass II.

Damberg,	Stockholm	Södergård,	Stockholm
Grå Kvarn,	»	Österport,	»
Hörnan,	»	Örnen,	»
Kronobergskällaren,	»	Gästis,	Eskilstuna
Lindgården,	»	Stadshotellet,	»
Mäster Anders,	»	Standard,	Gävle
Oden,	»	Hörnan,	Hudiksvall
Norra Brunn,	»	Nybrokällaren,	Härnösand
Pilen,	»	Hörnan,	Sollefteå
Port Arthur,	»	Runan,	Sundsvall
Röda Berget,	»	Faxe,	Söderhamn
Röda Stugan,	»	Täljekällaren,	Södertälje
S. H. T.,	»	Lejonet,	Uppsala
Skeppet,	»	Vasakällaren,	Västerås

Klass III.

Damberg,	Stockholm	Värdshuset,	Enköping
Ejdern,	»	Gästis,	Eskilstuna
Grå Kvarn,	»	Stadshotellet,	»
Hörnan,	»	Hotell Baltic,	Gävle
Kronobergskällaren,	»	Standard,	»
Lindgården,	»	Hörnan,	Hudiksvall
Lyktan,	»	Nybrokällaren,	Härnösand
Mäster Anders,	»	Stadshotellet,	Ljusdal
Oden,	»	Gripen,	Mariestad
Norra Brunn,	»	Stadshotellet,	Norrtälje
Pilen,	»	Stadshotellet,	Sala
Port Arthur,	»	Hörnan,	Sollefteå
Röda Berget,	»	Rogge,	Strängnäs
S. H. T.,	»	Stenvillan,	Sundbyberg
Shanghai,	»	Runan,	Sundsvall
Skeppet,	»	Faxe,	Söderhamn
Södergård,	»	Täljekällaren,	Södertälje
Söderport,	»	Lejonet,	Uppsala
Vimpeln,	»	Gutekällaren,	Visby
Österport,	»	Vasakällaren,	Västerås
Örnen,	»	Stadshotellet,	Örnsköldsvik

Förteckning över i undersökningarna 3 och 4 ingående restauranger.

I klass.

Stadshuskällaren,	Stockholm
Östermalmskällaren,	»
W 6,	»
Stadshotellet,	Uppsala
Stadshotellet,	Västerås
Hotel Baltic,	Gävle.

II klass A.

Damberg,	Stockholm
Södergård,	»
S. H. T.,	»
Nybrokällaren,	Härnösand
Täljekällaren,	Södertälje
Hörnan,	Sollefteå

II klass B.

Pilen,	Stockholm
Oden,	»
Österport,	»
Gästis,	Eskilstuna
Lejonet,	Uppsala
Gutekällaren,	Visby

III klass.

Kronobergskällaren,	Stockholm
Port Arthur,	»
Norra Brunn,	»
Runan,	Sundsvall
Vasakällaren,	Västerås
Värdshuset,	Enköping.

Bilaga nr 3.

Utredning rörande matavfall

Till

1944 års nykterhetskommitté.

Sarabolaget får härmed överlämna utredning angående mängden matavfall från bolagets olika restauranger inkl. lunchrum under 1948. I bilagda förteckning har för varje restaurang upptagits, förutom uppgift om omsättningen av mat och totala antalet gäster under året, mängden matavfall i liter totalt samt per 100 gäster och per 1 000 kronors omsättning.

I syfte att bättre överblick skall erhållas över materialet ha restaurangerna uppdelats i grupper med hänsyn främst till prisklass. Därvid ha restauranger i Stockholm och restauranger utom Stockholm behandlats något olika. Inom den förra gruppen har uppdelningen skett i I klass restauranger, folkrestauranger utan självservering, folkrestauranger med självservering och restauranger utan sprutskänkning, till vilken sistnämnda grupp samtliga lunchrum hänförts. Ifråga om restauranger utom Stockholm har uppdelningen skett i I klass restauranger utan folkrestaurangavdelning, I klass restauranger med folkrestaurangavdelning och folkrestauranger.

I förteckningen ha ett par restauranger uteslutits, nämligen W 6 i Stockholm och Stadshotellet i Uppsala samt lunchrummet vid Esselte; i fråga om dessa restauranger har redovisningen av matavfall sammanförts med annan redovisning så att några säkra siffror icke kunnat erhållas.

Det presenterade materialet torde icke kunna bli föremål för någon mer exakt statistisk bearbetning. Uppgifterna angående antalet gäster och mängden matavfall inkomma månadsvis till bolagets huvudkontor, men kunna där icke bli föremål för närmare kontroll. Såsom framgår av siffermaterialet varierar inom varje grupp matavfallsmängden avsevärt, räknat såväl per 100 gäster som per 1 000 kronors omsättning. Huruvida matavfallsmängden blir stor eller liten på en restaurang beror på ett flertal faktorer. I matavfallet ingår icke blott mat, som serveras gästerna men icke förtäres av dem, utan även avfall, som uppkommit i köket vid matens tillredning och tillagning. Matavfall av sistnämnda slag torde utgöra en mycket stor del av den totala matavfallsmängden. I matavfall från köket ingår exempelvis avfall vid rensning av fisk och grönsaker samt allt sådant som uppkommer vid ansning av de matvaror, som skola serveras gästerna. En annan omständighet, som påverkar de nu ifrågavarande siffrorna, är utrymmet och beskaffenheten av kylanläggningar i restaurangerna. Sålunda torde de relativt höga siffrorna för följande restauranger i Stockholm, nämligen Röda Stugan, Östermalmskällaren, Hörnan och Örnen, bero på att kylanläggningarna vid dessa restauranger äro bristfälliga. Detsamma gäller Alhambra, beträffande vilken restaurang en tillkommande omständighet är, att den är öppen endast sommartid. Helt allmänt torde man kunna säga, att storleken av mängden matavfall till stor del beror på den omsorg och skicklighet, med vilken arbetet inom restaurangen utföres och ledningen av restaurangen utövas.

På grund av de förhållanden, som ovan påpekats, torde ej heller för säkra slutsatser kunna dragas av de för de olika grupperna angivna medeltalssiffrorna, per 100 gäster och per 1 000 kronors omsättning, även om sistnämnda siffror ge uttryck för en viss regelbundenhet. Av de angivna gruppmedeltalen torde antalet liter matavfall per 100 gäster ha det största intresset. Dessa medeltalssiffror sjunka regelbundet med restaurangklassen. Överensstämmelsen mellan Stockholmsrestaurangerna och landsortsrestaurangerna i fråga om sistnämnda gruppmedeltalssiffror är även påfallande. Ett undantag härvidlag utgör gruppen I klass restauranger utom Stockholm utan folkrestaurangavdelning, i fråga om vilken grupp medeltalssiffran är anmärkningsvärt hög. Detta kan emellertid bero redan därpå, att gruppen endast omfattar tre restauranger och att den ifrågavarande medeltalssiffran därför är mycket osäker.

Gruppmedeltalssiffrorna för matavfallsmängden per 1 000 kronors omsättning varierar däremot högst avsevärt. Orsaken härtill torde huvudsakligen vara olikheterna i prissättning inom de olika grupperna av restauranger.

Till jämförelse med medeltalssiffrorna för matavfall per 100 gäster kan nämnas, att Södersjukhusets medeltalssiffra för matavfall per 100 måltider är 7,6 liter. På sjukhuset serveras 308 244 dagportioner för patienter och 90 864 dagportioner för personal eller sålunda tillhopa 399 108 dagportioner. Då varje dagportion består av tre måltider, blir totala antalet måltider på sjukhuset per år 1 197 324. På grundval av sistnämnda siffra och antalet liter avfall har sedan den nämnda medeltalssiffran för matavfall per 100 måltider uträknats. Siffrorna avse år 1948.

Stockholm den 29 augusti 1949.

STOCKHOLMSDISTRIKTETS ALLMÄNNA RESTAURANGAKTIEBOLAG

G. Bohman.

Förteckning över Sarabolagets restauranger med uppgift för varje restaurang om mängden matavfall i liter under år 1948, totalt, per 100 gäster och per 1 000 kronors matomsättning.

Avdelning	Omsättn. 1 000 kr.	Gästantal	Matavfall liter	Mat-avf. lit. per 100 gäster	Mat-avf. lit. per 1 000 kr.	Anm.
A. Restauranger i Stockholm.						
I. *Första klass restauranger*						
Bromma	258·6	137 908	4 835	3·5	18·7	
Göta Källare	601·2	174 305	15 235	8·7	25·3	(med festvåning)
Hotell Reisen	777·4	361 346	43 675	12·1	56·2	(med folkr.avd. och festvåning)
Stadshuskällaren	803·4	226 679	24 215	10·7	30·1	(med lunchrum och festvåning)
Östermalmskällaren	522·6	162 115	18 925	11·7	36·2	(med festvåning)
Alhambra	352·8	86 368	16 100	18·6	45·6	
Summa resp. medeltal	3 316·0	1 148 721	122 985	10·9	35.4	
II. *Folkrestauranger utan självservering*						
Lindgården (Blå Porten)	1 075·5	429 576	17 693	4·1	16·5	
Damberg	1 151·8	735 635	55 575	7·6	48·5	
Grå Kvarn	670·4	560 241	53 205	9·5	79·4	
Hörnan	468·1	377 697	45 020	11·9	96·2	
Kronobergskällaren	1 295·4	795 758	82 317	10·3	63·5	
Lyktan	349·3	288 240	19 530	6·8	55·9	
Mäster Anders	380·4	313 388	20 655	6·6	54·3	
Norra Brunn	327·9	269 698	28 675	10·6	87·5	
Oden	940·2	752 278	79 325	10·5	84·4	
Pilen	930·9	733 136	72 420	9·9	77·8	
Port Arthur	936·1	721 064	60 040	8·3	64·1	
Röda Berget	675·4	520 023	47 480	9·1	70·3	
Röda Stugan	194·4	98 566	11 975	12·1	61·6	
S. H. T.	1 368·2	1 060 695	83 980	7·9	61·4	
Södergård	878·1	624 323	53 165	8·5	60·5	
Söderport	533·4	445 843	38 440	8·6	72·1	(enb. III klass)
Örnen	318·2	282 039	30 570	10·8	96·1	
Österport	768·8	598 976	53 040	8·9	67·4	
Summa resp. medeltal	13 280·5	9 607 176	835 105	9·0	67·7	
III. *Folkrestauranger med självservering*						
Ejdern	172·3	182 684	9 700	5·3	56·3	
Shanghai	250·2	237 356	21 355	9·0	85·4	
Skeppet	119·1	116 723	7 600	6·5	63·8	
Summa resp. medeltal	541·6	536 763	38 655	7·0	68·5	
IV. *Restauranger utan spritservering samt lunchrum*						
Riksdagsrestaurangen	149·9	100 340	4 390	4·4	29·3	
Rotundan	285·2	251 944	11 716	4·7	41·1	
Atlas Dieselrestaurangen	355·9	415 378	22 020	5·3	61·9	

Avdelning	Omsättn. 1 000 kr.	Gästantal	Matavfall liter	Mat-avf. lit. per 100 gäster	Mat-avf. lit. per 1 000 kr.	Anm.
Domänstyrelsen	169·7	139 924	10 590	7·6	62·4	
L. M. Ericsson Telesignalf.	116·6	75 977	9 551	12·6	81·9	
Kanslihuset	200·9	151 811	15 275	10·1	76·0	
L. M. Ericsson	1 396·9	1 628 242	66 162	4·1	47·4	
Tobaksmonopolet	166·0	244 799	6 995	2·9	42·1	
L. M. Ericsson, Kabelverk.	85·1	95 367	6 985	7·3	82·1	
Summa resp. medeltal	2 926·2	3 103 782	153 684	6·6	58·3	
Samtl. rest. i Stockholm, summa resp. medeltal	*20 064·3*	*14 396 442*	*1 168 429*	*8·5*	*59·9*	
B. Restauranger utom Stockholm.						
I. *Enklare första klass restauranger*						
Västerås, Stadshotellet	539·5	107 500	13 775	12·8	25·5	
Bollnäs, Stadshotellet	159·9	42 873	5 695	13·3	35·6	
» Stora Hotellet	127·2	48 433	7 300	15·1	57·4	
Summa resp. medeltal	826·6	198 806	26 770	13·7	39·5	
II. *Första klass restauranger med folkrestaurangavdelning*						
Eskilstuna, Stadshotellet	1 387·5	425 800	49 425	11·6	35·6	
Norrtälje, Stadshotellet	310·9	205 701	10 145	4·9	32·6	
Nynäshamn, Stadshotellet	247·0	72 782	4 510	6·2	18·3	
Sala, Stadshotellet	327·4	136 101	4 750	3·5	14·5	
Strängnäs, Stadshotellet	272·0	114 913	8 805	7·7	32·4	
Sundbyberg, Stenvillan	638·0	369 915	26 785	7·2	42·0	
Visby, Gutekällaren	364·1	157 331	14 195	9·0	39·0	
Gävle, Hotell Baltic	696·4	279 157	19 380	6·9	27·8	
Ljusdal, Stadshotellet	248·8	101 871	13 015	12·8	52·3	
Örnsköldsvik, Stadshotellet	397·9	133 725	16 837	12·6	42·3	
Summa resp. medeltal	4 890·0	1 997 296	167 847	8·2	33·7	
III. *Enbart folkrestauranger*						
Enköping, Värdshuset	166·1	107 533	1 920	1·8	11·6	
» , Gästis	273·7	158 194	14 625	9·2	53·4	
Mariefred, Gripen	44·0	42 266	2 905	6·9	66·0	
Södertälje, Täljekällaren	345·5	199 003	24 015	12·1	69·5	
Uppsala, Lejonet	456·4	283 103	42 336	15·0	92·8	
Västerås, Vasakällaren	474·2	316 621	37 500	11·8	79·1	
Hudiksvall, Hörnan	214·3	126 920	11 925	9·4	55·6	
Härnösand, Nybrokällaren.	313·0	217 409	6 700	3·1	21·4	
Sollefteå, Hörnan	227·3	135 512	4 020	3·0	17·7	
Sundsvall, Runan	374·4	199 419	15 125	7·6	40·4	
Söderhamn, Faxe	132·8	96 200	3 815	4·0	28·7	
Gävle, Standard	313·3	208 943	11 295	5·4	36·1	
Summa resp. medeltal	3 335·0	2 091 123	176 181	7·4	47·7	
Samtl. rest. utom Stockholm, summa resp. medeltal	*9 051·6*	*4 287 225*	*370 798*	*8·5*	*41·2*	
Samtliga restauranger, summa resp. medeltal	**29 115·9**	**18 683 667**	**1 539 227**	**8·5**	**50·5**	

Statens offentliga utredningar 1952

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmin lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Det yngsta fångvårdsklientelet. [5]
Räjongplan för fångvården. [21]
Betänkande med förslag till allmän förfogandelag och allmän ransoneringslag. [24]
Zonexpropriationsutredningen. Betänkande med förslag till vissa ändringar i byggnadslagstiftningen. [25]
Lagberedningens förslag till ny lagstiftning om tomträtt m. m. [28]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Löneplan eller kollektivavtal. [3]
Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. [6]
Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning betänkande. 2. [7] Bilaga 1. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz. [8] Bilaga 2. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. [9] Bilaga 3. Folkomröstningsinstitutet utanför Schweiz och Förenta staterna. [18] 3. Kommunal folkomröstning. [47]
Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och organisation. [35]

Kommunalförvaltning.

Förslag till kommunallag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 3. [14]
Förslag till landstingslag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 4. [48]

Statens och kommunernas finansväsen.

1949 års uppbördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. [1]
Principbetänkande angående driftbidrag till primärkommuner. [44]
Bestämmelser och praxis rörande statens budget. [45]

Politi.

1944 års nykterhetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. [12] 4. Nykterhetsförhållanden i vissa främmande länder m. m. [52] 5. Principbetänkande. [53] 6. Rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård. [54]
Rekrytering och utbildning av polispersonal. [30]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Sjömännens sjukförsäkring. [10]
Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. [11]
Semester åt husmödrar, lantbrukare m. fl. [19]
Betänkande med förslag angående arbetsmarknadsstatistiken. [34]
Stöd åt änkor och vissa andra ensamstående kvinnor m. m. [36]
Behovsprövning på bostadsmarknaden. Hyresregleringskommitténs betänkande. 1. [37]
Hemhjälp. Bostadskollektiva kommitténs betänkande. 1. [38]
Socialförsäkringsutredningen. Sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring. [39]
Kristidspolitik och kristidshushållning i Sverige under och efter andra världskriget. Del 1. [49] Del 2. [50]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande angående hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden. [22]
Betänkande angående psykopatvård m. m. [46]

Allmänt näringsväsen.

Nordiskt patentsamarbete. [43]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande angående vissa fiskerättsliga förhållande inom lappmarkerna samt tillgodogörandet av fisket kronovattnen därstädes och i Jämtlands län m. m. [1
Den jordbruksekonomiska undersökningen. [41]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Barrskogstillgångarna och skogsindustriens råvaruförsörjning. [15]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Busslinjeutredningen. 1. Betänkande med förslag ti beräknande av tilläggsvärde (goodwill) för bussföreta m. m. [20]
Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rö rande vägföreningar m. m. [26]
Betänkande med förslag till förbättrade kommunikatio ner i Härjedalen och nordvästra Hälsingland. [27]

Bank, kredit- och penningväsen.

Förslag till lag om bankrörelse m. m. [2]
Förslag om samförvaltning av stadshypoteks- och bo stadskreditorganisationerna. [32]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Bokutredningen. [23]
Vidgat tillträde till högre studier. [29]
Supplement nr 8 till Sveriges familjenamn 1920. [31
Den första lärarhögskolan. [33]
Yrkesvägledningen och skolan. [42]
Barn och film. [51]

Försvarsväsen.

Militärpsykologi och personaltjänst. Arbetsuppgifter och central organisation. [40]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordisk passfrihet. Betänkande nr 1. [4]
Tull- och valutalättnader i resandetrafiken mellan de nordiska länderna. Betänkanden nr 2 och 3. [16—17]

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER 512362